

508.4/0

CSOKONAI
VITÉZ
MIHÁLY

összes művei

Szépprózai művek

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY összes művei

Szépprózai művek

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY

ÖSSZES MŰVEI

Széprózai művek

Sajtó alá rendezte

DEBRECZENI ATTILA

A Csokonai-kritikai kiadás jelen kötete *Széprózai művek* összefoglaló címen a költő vegyes prózai írásait tartalmazza: megtalálhatók benne beszédei és önvallo-másai mellett latin és magyar nyelvű alkalmi művei, továbbá olaszból, franciából és németből készült fordításai, melyek jórészt további kidolgozásra szánt nyersfordítások. A kötet gerincét azonban — s innen a *szépróza* elnevezés — *A' Tsókok* és az ihletkörüben keletkezett kisebb írások, valamint az állatdialógusok (*A' Bagoly, és a' Kótsag, A' Pillangó és a' Méh, A' szamár és a szarvas*) alkotják. A jelen kiadás célja a művek hiteles szövegeinek rekonstruálása, a szövegváltozatok, másolatok lehető teljes feltárása s megbízható időrend kialakítása. Ez utóbbit szolgálja például *A' Tsókok* keletkezésének folyamatára fényt derítő *Vázlatfüzet* részletes elemzése, de *A' Pillangó és a' Méh*, valamint a *Kollégiumi búcsúbeszéd* kéziratán lévő bizonyos javítások szövegváltozatként való értelmezése is. A művek gazdag utalásrendszerének a kibontása pedig (például a *Debreceni Magyar Psychében* vagy *A' Szeretelben*) a teljesebb megértés elősegítésén túl jelezni igyekeznek a kapcsolódási pontokat az életmű egészéhez. A költő munkásságának kevésbé ismert területét mutatja be tehát e kötet, azokat a műveket, amelyek azonban nemcsak azért lehetnek méltók az utókor figyelmére, mert Csokonai alkotásai, hanem mert önmagukban is jelentős értéket hordoznak.

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST

Ára: 130,— Ft

ISBN 963 05 5513 1

Szépprózai művek

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY
ÖSSZES MŰVEI

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY ÖSSZES MŰVEI

SZERKESZTI

SZILÁGYI FERENC ÉS SZUROMI LAJOS

AKADÉMIAI KIADÓ · BUDAPEST 1990

358615

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY

Széprózái művek

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE ÉS A JEGYZETEKET ÍRTA

DEBRECZENI ATTILA

MTAK

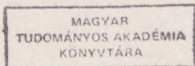
AKADÉMIAI KIADÓ · BUDAPEST 1990

508410

Lektor

BÍRÓ FERENC

Megjelent a „Kulturális és történelmi emlékeink feltárása,
nyilvántartása és kiadása kutatási főirány”
c. program támogatásával

ISBN 963 05 0744 7 (sorozat)

ISBN 963 05 5513 1 (kötet)

Kiadja az Akadémiai Kiadó, Budapest

Első kiadás: 1990

© Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990 · Debreczeni Attila

Minden jog fenntartva

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó és Nyomda Vállalat főigazgatója
A nyomdai munkálatokat az Akadémiai Kiadó és Nyomda Vállalat végezte

Felelős vezető: Hazai György

Budapest 1990

Felelős szerkesztő: Róbert Zsófia

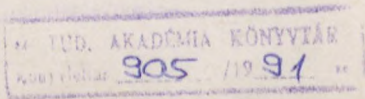
Műszaki szerkesztő: Rigó Zsuzsanna

A fedéltérket készítette: Somlai Vilma

Kiadványszám: 2711

Megjelent: 30 (A/5) ív + 12 oldal melléklet terjedelemben

Printed in Hungary

SZÉPPRÓZAI MŰVEK

I. [Vizsgai oráció]

Illum vero ego sapientem existimaverim, qui optimos fines non eligit solum; sed etiam apta media invenit, ad scopum suum obtinendum. Amorem certe propriae utilitatis nemo sanae mentis culpae ausus fuerit, hic enim est
 5 vis illa movens, quae homines excitat ad quaevis egregia facinora suscipienda. Hoc studium commodi sui in Themistoclis pectore amorem Patriae excitavit, aluit, Iulium Caesarem de somno etiam excitavit, quod Alexander Macedo, hostis licet potius, quam amicus generis humani iuvenis
 10 splendidiore expeditiones finiverit, quam ipse annosus. Et ut breviter dicam, nihil magni in hoc orbe terrarum gestum est, ubi incitamentum hoc defuisset. Tolle hoc, torpebunt homines, Civitates quae nunc maribus dominantur, vitam suam fragili asserti committunt: quae florent, sunt splendidi-
 15 ores coemitorio potius tristi, quam hodiernis metropolibus erunt aequales. Tolle utilitatem, agri latissimi inculti iacebunt, exulabunt artes; immo, quemadmodum ingeniosus Palingenitus Poeta observavit:

„Deme lucrum, superos et sacra negabunt,

20 Templā ruent, nec erunt artes nec Iupiter ullus”

quod de Ethnicorum sacerdotibus intelligi velim. At quemadmodum medium tenere difficillimum est, ita quid revera felicitatem nostram promoveat determinare oppido difficile est. Enimvero, haec plane ratio illa est, quae Parentes
 25 nostros in id permovet; ut nos curae vestrae, Celeberrimi Domini Professores, committant fidelissimae; ut ea quae ad veram nostram felicitatem pertinent, a vobis sapientiae scilicet studium non percipiamus solum, sed ad vitae etiam rationem transferamus. Ut ex hoc seminario bonae virtutis
 30 tandem egressi, tum nobis ipsis, tum vero etiam aliis, tum denique etiam Patriae, cui omnia in acceptis referendum, proximis.

Si vis ut felix, possis simul esse beatus
Temporibus vitae, regulam hanc servare memento:
Talia ne facias, quae non prodesse valebunt
Utilitate sua, tibi nec dare commoda possunt.
Nam secus infelix, cunctis miserandus erisque
Donec tristem animam sub pallida tartara mittes.

2. Antiqua Geographia

- Quaestio: Quomodo olim vocabatur Vulva?
 Responsum: 1., Patta, a Patto quondam ibi latitante.
 2., Cunnus a cuniculo quasi Cuniculo.
 3., Vulva, quasi valva.
- 5 Quaestio: Quos habuit terminos?
 Responsum: A septentrione: Montem Veneris;
 ab ortu: Silvam Hercyniam;
 a meridie: Imperium Merdardi;
 ab occasu: Litora Oceani Urinarij.
- 10 Quaestio: Quae loca ibi notanda veniunt?
 Responsum: 1., Lacus Asphaltites, malignis evaporationibus ex sale nimio infamis.
 2., Vorago Inferni (Hungaris: Kárhozat Varsája).
 15 3., Portus vapidus magna hominum frequentia celebris.
 4., Caput Bonae Spei continuis Flatibus obnoxium.
 5., Fluvius Menstruus nimio Fusco plenus, saporis optimi, quo aegris medicatur.
 20 6., Saltus pudendi tractu longo regionem ambit.
 7., Mons merdosus, ubi hominum Fodinae.
 8., Arx veretrorum expugnatu facillima.
- 25 Quaestio: Quale ibi regimen occurrit?
 Responsum: Despoticum sub Imperio Magni Cacatus qui etiam Penis vocatur ex domo braccali oriundi.
- Quaestio: Quod est insigne?
 Responsum: Chalybs Turcicus transfixus in campo rubro.
- 30 Quaestio: Quae sunt producta naturae?
 Responsum: 1., Urina acidosa salsa ad condiendas cupe-
 dias.
 2., Menstruum, adhibetur pro Limonade, ad quotidianum usum et contra scabritiem den-

- tium, stomachique corroborationem.
 3., Scabies, quae in alias etiam regiones deportatur.
 4., Pulices maximi instar equorum Provinciae Kent (Angliae) alacres et saltatores.
 5., Pueri.

Quaestio: Qui populi inhabitant?

Responsum: Maiorem partem tenent Galli.

Quaestio: Quibuscum habet commercium?

Responsum: Cum testiculis, seu cucurbitis quibus quidem intrare non licet sed stantes extra portum, suppeditant regno semen, quod indigenis dicitur *Getzi*.

Quaestio: Unde Fontes geographiae huius antiquae hauriuntur?

Responsum: Ex commentariis Illustrissimi Szüry Professoris in Stossenbergo.

3—4. Állatok' Diálogusai

I.

3. A' Bagoly, és a' Kótsag

Hová te is illy késő éjtszaka, mikor néktek alunni kelle-
ne? Mitsoda kétségbe esett rettegéssel vonúltak a' te több
Társaid amott a' tsoportos Nádak közé, a' Zsombokok
tövére?

5 KÓTSAG. Ártatlan Nemünknek végső pusztúlása, elhagyatja
vélünk e' valaha kedves Tavakat. Sok Kótsagot láttál e'
ottann egybe gyülekezve a' Zsombokok mellett?

BAGOLY. Sokat, a' mennyit még soha sem láttam, vén lé-
temre.

10 KÓTSAG. De gondolnád é, hogy mind azok a' Kótsagok ott
vagynak, valamelyeket Békés, Bihar és Heves Határi
tartottak a' Körös és Berettyó Fakadéki bann?

BAGOLY. Álmomba sem. — A' ti Nemetek szaporább, mint
sem egy két Zsombokos gaz között elférhessen.

15 KÓTSAG. Most láthattad tehát a' Kótsagoknak azt a' sza-
pora Nemét a' mint te mondod, egy rakásonn egy al-
földi guba' helyénn megférhetve.

BAGOLY. De hogy lehet hát az meg? Talám sok rossz Dok-
tor, 's Bába van köztetek? vagy a' Háborúba volt Szükség
20 húllatott el benneteket?

KÓTSAG. Nem találtad el jó Öreg. Eggyik sem okozta. Egye-
dül való bajunk a' mostani Magyar Világ.

BAGOLY. Hö, hö, hö! Majd elis röhögém magamat.

25 KÓTSAG. Valóságot beszéllek, véled játszani se kedvem, se
üdöm nints. A' József' halála a' Magyaroknak hazafiú-
sága, a' Magyarok Hazafiúsága, a' Kótsagoknak halál.

BAGOLY. Hu, hu, hu! Mitis kell még vénségemre hallanom.
Hu, hu, hu!

30 KÓTSAG. Te talám a' mostani Magyar Világba semmit sem
tudsz, minthogy egész nap tsak alszol, 's azért nevetsz az
én Beszédemre. Nem verte ki szemedből azt a' mély ál-
mat a' Puskák' ropogása, melly egész Hajnalokonn 's
Estvékenn nyúghatatlanokdattatta Körölből ezen Rétek'

tsendességét. Úr, nem Úr, nemes, nemtelen, Vadász,
35 Kúlsár, Kasznár, Gazda, Ispán, Számtartó, Tisztartó,
Lokáj, Szakáts, Kukta, Fellajtár, Író Deák, Patvarista,
Cancellista, Concipista, Instructor, Hofmester, Frizőr,
Öltöztető Vetkeztető, Agár, Visla, Kopó, mind a' ki tsak
40 vagy Úr, vagy Úri, hétről hétre itt tanyázott a' Nadasba.
Ki nem mertünk a' Motsár közül jönni, oly kedves vólt
életünk.

BAGOLY. Bohók! Tán azt gondoltátok bizony, hogy az Úri
asztalnál kedves Vendégek vagytok, főve vagy súlve?
45 Hahó Ordas a' Kutyából nem lessz szalonna! Igazánn a'
Sneffeket lövöldözik 's ti félték. Lám, pedig nekem tsak
jobban lehetett vólna tartani, akkoris bátrann szúnyo-
káltam, annak a' görbe vadkörvélyfának oldalába, a'
mellyik ott van ni a' Notárius akla megett.

KÓTSAG. De, öreg, nem a' Húsunkért üldöztek minket, mint
50 a' Sneffeket, hanem egyedül azért az egy két szál tollért,
a' melyet kárunkra adott a' mostohánn jól tenni kívánó
Természet.

BAGOLY. Perse! — Mert a' Pávának vagy nekem nem szebb,
tarkább 's figurásabb tollunk van; még is sem a' Pá-
55 vát, sem engemet, nem bántott érte az ördögök szép
annyaís.

KÓTSAG. De valami nem tudom mi különös jóval kell birni
ennek a' mi tollunknak, melyet mi ártatlanúl, minden
büszkeség nélkül viselünk, a' több madár társaink között.
60 Ők pedig kevélységre, és haszontalan fitogatásra hor-
dozzák kalpagjokon, a' mint egy kótság beszéllette teg-
napi gyűlésünkben, a' ki elevenen elfogattatván, látta
miként fűznek belőlle nyalka bokkrétákat, milyen dagályal
lóggott sok üress főkönn, éppenn mint az éretlen tököts-
65 kén, az ő elszáradott, de még le nem hullott virág szála,
's a' vólt a' leg derekabb ember, a' kinek leghosszabb 's
legvastagabb bokkrétája vólt.

BAGOLY. Per consequens nagyonn sokann el kellett vesz-
netek e' nagy Úri fávör miatt.

70 KÓTSAG. Hullottak szertesélyel a' legszebb Kótságok, nem
vólt sem időre, sem nemre, se termetre semmi tekintet,
a' legelső fel repülésre minden felől omlottak a' golyóbisok
a' vigyázatlan Kótsagra, egész Nemes familia is reá lött, s'
75 ő halva szállott le a' nedves gyepre, melyet vérivel piros-
sitott, kit nyugtató fészken kaptak még szerelmes párjá-
val, 's mig egymástól bútsúzni készültek, kegyetlenül te-

kerték ki nyakokból a' halálozó nyögést; kit haza tértek-
benn lőttek szivenn, párája fenn maradt a' levegőbenn, a'
mag leesett magával a' földre, melyet még bokrétátlan
80 kitsinyeinek hozott messzünnen a' szántó földről, mely
túl fekszik a' nádasokonn, mindenfelé heverték a' széjjel-
szort tollak, a' megaludt vér ikrák, a' feldúlt fészkek, a'
fejetlen nyakak, az éhel eldöglött kitsinyek mezitelenen,
85 megmerevedve a' fészkekenn kívül, irtózva néztem ki
szomorú fészkekből a' környékre 's mikor láttam mint
hempelygeti a dulás szomorú jeleit a' felgázolt motsár;
mikor láttam a' nádak véres szárait; mikor a' puska
roppanás, a' döglő nyögés, a' megütött föld, és a' kegyet-
len örvendő vívátozás, megsapták füleimet, rettentő hők-
90 kenéssel ugrottam vissza belé.

BAGOLY. Süvöltető irtózást lázszaszt bennem mély insége-
tek, almánnyi könnyeket hempelygettetz ki elmeredt
szemeimből. — De meg tudnád e mondani belsőbb okát
annak, hogy most így nektek dühödve vadásznak benne-
95 teket, a' mi máskor nem esett?

KÓTSAG. Mi módonn tudhatnám én, a' ki a' réttől nem is
távozok; hanem a' mint vettem észre hallásból, gyanit-
hatom belőlle a' dolognak hogy létét. — Elmondom, mi
történt ez előtt harmad nappal. — Csendes Nyári estve
100 vólt, egy a legszebbek között. Apolgotó nyúgodalom űlt
Ványának környékénn, szelid halgatás a' tőbann, és a'
tő felett. Tsak néha rezzentette azt meg a' vad katsák
bukkanása, melyek a' sás közt jádzodtak, vagy az estveli
szellők tztizája, melytől sziszergettek a' hajlékon nád
105 szálak és iboják; árnyékok pedig ingott a' Tónak szik-
rádzó Márványánn, és a' zombókok oldalain, a' szelid
Hóld halavány Világánál, mely lekukutsált a' sás rit-
kájánn. A' harmatos portsinba sétálgatott magánosan
egy Ifjú ember, és az áldott szegénységgel dúdolgatott a'
110 Tó szélénn. Éltém mindjárt a' gyanú perrel, 's gondoltam
magamba: ez is Kótsag Sintér. Ilyen tzéall egy rakás
Liliom mellé vontam magamat, 's onnan sandaltam mi-
féle szerzet dúdolja azt a' szép Vespertinumot. Hát látok
egy vékony nadrágos, fehér hatzukás, tarka kabátos su-
hantzot, háromszegű kalap a' fejébe, a' kezébbenn Pugil-
115 laris, puska a' vállánn. Mindjárt eszembe jutott, a' mit
Ifjontann egy oskola udvaránn a' por közt tengvénn
hallottam, hogy: „Si manus vacuas plenas tamen ceras.”

Éppenn azonn tűnődtem vala, hogy az következőképpen
120 valami Deákos, és annál fogva nem bokkrétázgató ember
vólna, ha szinte puskát hord is a' vállán, mert attól magát
is inkább félni látom: éppen ezenn gondolkozáim vala
mondom, mikor így kezdett eleven búslakodással danólni:
„Te! ki az én életemet, mely másokbann szánakozást
125 tsinál, nékem magamnak boldoggá, 's Úrívá teszed, édes
nevendék Músám! Szálj le a' Parnassus kies hegyeiről
velem Kótságokat lövöldözni, mert ma egy Kótság toll
szál többet ér egy Sonetnél. Add vissza Apollónak az ő
Parasztos lantját, és kérd helyébe az ő hibázhatatlan
130 kéz ivét; lőjj vele a' Te tisztelődnék egy Kótsagot, hogy
azzal az ő fő hazafiai közzül valamelyiknél betsülletet ér-
demeljen ma, mikor a' Kótság bokréta kedvesebb az
Aganippae partján termett Babér koszorúnál, mely haj-
dan Herós homlokok disze vólt, 's a' Világ nagyyait bej-
135 jegezte el a' halhatatlanságra. Vajha én mig a' Hélikon
édes titkait tanúlgattam, a' nyájás másák mennyei ének-
lését otromba számmal kirebegni szerentséltettem: addig
az énreám és az én Inyemre finnyásan tekintő gazdag
hazafia vadásszának lettem vólna tanitványa, 's egy tó-
140 beli madár meglovésével most elnyerhetném azt az élesztő
kegyelmet, melyet most reménylenem nem lehet. Ti ár-
tatlan lakosi a' tsendes Tónak! szelid Kótságok! adjatok
nékem önként a' ti tollatokból egy egy szálat, Ti szabad-
ság keresni úgy sem mentek, hadd nyerjek én a' Ti
145 önként való adományotok által valamely gazdag Hazám-
fiától annyit, a' min egy kéthúrú lantotskát vehessek; nem
leszek háládatlan erántatok: *egy Poëta sem szokott lenni
háládatlan*. Ki-jövök minden reggel még a' hajnal hasad-
takor, és a' Ti réteteket zengedeztetni fogom Phillisnek,
150 az én kedves Phillisemnek nevével. Ezt tselekszem mind
akkor is, mikor a' leszálló nap e' nyúlánk nádaknak tsak
felső bojhokra tekinget. Adjátok meg nekem vér nélkül a'
mit kérek; titeket halhatatlanokká foglak énekelni, és az
én verseimet néktek dedicalom.” — Így énekelgetett ő
155 magábann a' portsinba a' tó szélinn, édesdeden repesett
az ő énekére minden rét. Kedves embere lehet ő az Egek-
nek; mert alig ment ama keskeny Róna mellé, mely a'
szigetbe vezet, 's azonnal egy vadász tarisznyát talált a'
haraszton, rá vólt kötve egy pár Kótság — egy pár gyö-
160 nyörű Kótság, — melyet a' kegyetlen vadász talám sze-

relmes nyájaskodások közt gyilkolt meg. O mint örült
ő ennek láttára, hogy a' más vétkével ő lehet ártatlanul
nyertes, körül nézte újra meg újra a' szerentsétleneket.
165 Öröme rend kívül való lett volna, ha az érzékeny szána-
kozás nem mérsékelte volna kirohanását. — Ártatlanok!
igy szólla mosojgó szána-kozással! be gazdagon nőtt raj-
tatok a' Magyar Patriotismus. E' két három fehér szálak
ragadják ki tehát az én kedves hazámat az inség torkából?
170 Ah együgyű szálatskák! Ti adjátok e meg az elsenvedt
Pannóniának az előbbi diszét? Ti nállatok nélkül nem
lehet e tehát Sással fedett kunyhóinkból a' köz jóra ki-
lépni, mint hajdann a' mi megditsóúlt eleink, kiknek
szemre hányó porainn mi elfajúlt unokák piross sarkú
sárga tsizmákkal tapodunk? Ti bennetek állanak gyer-
175 meki tsetsebetsék! az én Nemes Nemzetemnek fénylő
Virtusai, melyeket e' kegyetlen Századok is sérthetetlen
eresztettek által az öszveesküdt inségekenn? Ám úgy
legyen! Készittsétek el nekem azt a' szerentsét, a' melyet
talám valamelyik szurtos kukta várt volna általatok az
180 ő kevély Ura előtt; 's pedig veletek egy táskábann egye-
bet is vesztett el. Ekkor kinyitja a' vadász tarisznyát, 's
ime egy kulats borotska egy darab süttel 's fehér tzipóval
vala benne. A' Poëta ugrott örömebenn, leült a' por-
tsinba, kirakta véletlen szerentséjét a' gyepe. A' Hóld
185 vigasztalva mosolygott le az ő kulattsára; 's ő megelé-
gedve nyúlt el a' lágy pásiton, danólgatvánn örömmel
egész éjtzaka, míg a' hajnal nedves sűgárai bé nem ku-
kutsáltak ódalra fordított üress kulattsába.

190 BAGOLY. Hát osztán mikor költ fel, mert én akkor már talán
el is aludtam?

KÓTSAG. Azutánn nem tudom, nem is vólt bizony nekem
gondom rá. Ezt is azért beszéllem mert ebből észrevettem,
hogy a' Magyarok mostani Magyarsága az ő Tavaikba
a' mi fejünkön terem.

195 BAGOLY. Értem. — Hát engem hallod e hogy tettek tsűffá?
A' tarisznyájokra varrattak mint a' bolondot, pedig én
soha áfféle gyermekségekben éppen nem gyönyörködtem.
Ez a' meggyaláztatás nem férhet egy ilyen nemes néphez,
mint a' milyenek én vagyok edgyik vénnye. A' Németek
200 Pesten, Budán, Posonybann 's Bétsbe is rám pittyez-
tették sejj ajjakokat, 's tubákkal abrakolt óraikat fin-
torgatták látásomra.

KÓTSAG. De sokakra is helyesenn reá illett a' Bagoly tzi-
mer, kik éjtzaka szüntelen barangoltak a' Haza ditsős-
ségére, és a' Magyar nép méltóságára: nappal osztán
hortyogak mint Árpád, és Lehel, míg Thrési nem kérte
a' Siklusokat, melyeknek a' Vármegyéjéből kellett ki-
telni. — De tovább veled nem beszélhetek, mert menni kell.

BAGOLY. Hová a' Tatárba ?

KÓTSAG. Boldogabb országra, hol az emberek nem oly buz-
gó Hazafiak, hogy a' miatt rakásra öljenek bennünket.
Kedves Rétek! Isten hozzátok! Nyugtassátok békével
szerelmeseink elszáradott tsontjait. Aludj szerentsével
édes Bagolyom, eddig talán tsak én reám várakoznak.

BAGOLY. Menj! De ha mit én a' setétbe látok, reménylem,
talán boldogabb időket támaszt az új Király, és a' leülepe-
dett Hazafiúság.

KÓTSAG. Adná a' Magyarok Istene!

II.

4. A' Pillangó és a' Méh

Repdess velem, kis Méhetske! e' kitarkázott szép Rétenn
egy fűszárról, más fűszárra, egy virágról a' másikra,
mert az áldott Tavasz elmulik, a' füvek meghalnak, és a'
Virágok tsak durva Kórót hagynak magok után.

MÉH. Vig a' Tavasz, víggá tesz mindent. Az ő elevenítő
súgárai új életre támasztják fel az élő állatokat: 's felszer-
kenti a' Munkára. A' szerelmes Tavasz eljő Napkeletről
tsetsemő Etéziák vonják Kökörtsín Hintáját, még távol-
ról mosolyog a' szomorú földszíne, int a' Jégnek, és az
felszedvén a' Vizekről a' Patakokról durva lántzait el-
ájúlva megis roppan, mint a' hideg kígyó a' Kolkisi ígéző
ének Hangjára a' tövisek közt: rá lehell a' Fagyra, és az
Viasszá válik, rá tekint a' Halmokra, 's pillantása e' völgy-
re lekergeti az omló Havakat. Leszáll piros Kotsijából,
bársony Palástyát hosszann elteríti, egy közönséges Tsó-
kót ad a' fagyos Természetnek, lágy karjaival forró kebe-
lével édes ölelgetései között felmelengeti azt, szerelmet
lehell beléje, és termékennyé teszi annak méhét. A' nyál-
kás Göröngy Tojásából kifeszlik a' szép Nártzis, és a' szülő
Anyafából kibúvik a' szopós Baratzk, bársonypólákba

fűzték ötet az Apolgotó Zefirusok, 's nectárral kengették
gyenge száját a' mennyei Harmatok. A' nyájas Szellők
lány Karjainn kiemelkedik a' Partoldalból a' büszke
Liliom, leveti szűz Homlokáról durva fátyolát, 's maga
25 pompájába áll ki kartsú szárán, mint a' Jerusálem
Leányi közül egy a' ki szebb volt minden Társai felett
és kedvesebb a' Salamon Ágyasházában, nyakonn kapják
a' Szerelmeskedő Zefirek, lehajlik alattok a' Tófelé, meg-
látja a' ráraggatott Tsókokat a' tiszta Vizekben, és el
30 mosolyodik rajta.

PILLANGÓ. Szép a' Tavasz, és talám tsak ez a' Szép. Jer
tehát, kis Méhetske, járjuk fel a' Réteket, most mikor
körülöttünk minden Élők mozgásba vagynak. Nézd az
én tarka Társaimat a' bokrok között mint játszanak.
35 A' fúrge Szütskék mint kergetik egymást a' harasztonn:
eggyik lebukkan a' kórok közé hogy társát megszedhesse:
másik felpattann a' pézsmaszárra, körül nézi a' vidéket
mint egy őr a' Temesvár Tornyai, egyet szisszent
's a' száraz Kőkényre rugja magát. A' fekete Ptrütsök
40 zöld ketskerágóra lopódik fel téli Lyuka felett, tiszta
harmattal meglegedvén tsörgeti vig dalját a' vidékenn.
Még a' túnya Tsigabigais tekerős héjjából kibúvik fel-
más a' Pipats tetejére, kimereszi a' verő fényre mázgas
szarvait, 's a' tavaszló mezőre hidegvérrel báméskodik.

45 MÉH. Óh beh arany idő! Beh szép Tavaszi Nap ez: egy a'
legszebb tavaszi Napok közül! Óh be jó Valami az, a' ki
ezt elő hozza a' kedvetlen Tél után, a' kinek mi semmi
tzifra nevet nem adhattunk, de belső Részeink Név nél-
külis áldják ötet, a' mezőben és a' Kasbann. Melly
50 nagyonn vétkezne ő ellene az a' Teremtés, a' ki e' Mun-
kára termett betses Órákat henyelésbe és lomha Korhel-
kedésbe pazérlaná el. Én véled tovább nem múlathatok,
mert illy üres időtöltésemmel a' Közönséget megtsalnám,
mellynek minden Tagjai a' köz Haszonra fáradoznak,
55 hogy annak idejébe a' köz Jóból éljenek. A' henyelkedő
Herké légyen ez a' boldogtalan Kedvre élés, mellynek
szomorú vége szokott lenni.

PILLANGÓ. Tréfaság valakinek a' legszebb idejét fáradságos
Munkákba tölteni el, 's a' legédesebb Napokat törődések
60 között vesztegetni. Mig a' mi életünknek Tavassza vídá-
monn mosolyog körülöttünk, éljünk annak Kellemetes-
ségeivel, az Örömj és Örvendés között. Az én Napjaim

bú nélkül folyanak, és a' Gond fusson arról a' Pimpóról
a' melyre én szállani kívánok.

65 MÉH. De hát ugyan miként tudod a' hosszú Napnak unal-
mait kiélni, ha semmi nyomós foglalatosság nem von el
annak észre vételétől hogy az Orák teldegelnek?

PILLANGÓ. Járatlan vagy a' szép világba, és paraszt. Elbe-
széllem az én gyönyörűségimnek édes folyamatját előt-
70 ted, hogy esmérd meg, milyen a' szép Élet, és a' kedvet-
töltő gyönyörködés. De te mostis a' Virágport szeded, és
olly durva vagy, hogy szavamra sem kívánsz figyelmezni.

MÉH. A' beszéd munka közbeis megeshetik, és arra hall-
gatni nem olly különös foglalatosság, hogy azért kezünk
75 lábunk ne járhasson. Beszéld el, én örömet rá hallgatok
itt, a' hol a' Zanótok olly gazdagonn termettek.

PILLANGÓ. Halljad tehát. — Mihelyt a' feljövő Nap még
álmos Súgáraival a' Napraforgóra pillog, és a' zengő
Halmok és Ligetek jó reggelt kívánnak ó néki: felkelek
80 magamis puha ágyamból, és szemeimet kitörlöm lábaim-
mal. Elmegyek a' Rózsák alá, 's Rózsavizzel bé lotsolom
magamat, innen a' Liliomok, a' Mákok, a' Tulipántok
közé repülök, és Katulyáikból ki rázván a' finom port
bepuderezem magamat pompásann: Szarvaimat bóbítás
85 fejemenn felberzesztem, a' Kútfőre futok, Szépségem felől
tanátsot tőle kérni. Akkor ékességeimmel kevély lévén,
régulára szedett repkedésekkel, enyelgő farbillegetésekkel
felszállok a' levegőbe, sajnálván a' földreis hágni. Árúloom
Kellemetességimet a' Világnak, a' tsókolókat, az Őlelőket
90 vadászom, egy fordulatba száz tisztelőketis találok, kik
engemet nyálnak szopnak, tsikolnak, fogdosnak. Eggy
szerető sem kell két három pillantásnál tovább, a' régie-
ket megúnom, újoknak hízelkedek, míg a' Szerellemmel
megtelvén lenyúgszom valamelyik Tulipántba. Innen fel-
95 kelvén játszani megyek, több enyelgő Társaimmal rep-
kedek, tzitzázok a' levegőbe, eggy virágra rá szállok, azt
azonnal megúnom, 's másra ereszkedek. Ez a' játszás
többnyire arra megy ki, hogy eggy játszai fiatal Pillangó
által ölel tsínos lábaival, 's nekemis parasztság volna
100 azt nem tselekedni, emberségből körül tapogat, eztis el-
kell állani emberségből, a' tisztelet arra is rá viszi hogy
öszve tsókol, és azt vissza kell néha duplásannis adni betsü-
letből, szokásból kebelembeis kaparász, és a' jól esik,
tréfából fel fordít, rám esik a' bohókás, az Ördög tudná

105 osztánn a' nagy tréfa közbe mitis tsinált, de az nékem
tetszik, és azutánn magamis önként felfordúlok, ismét
felfordúlok, és ismét, és ez sokizbe történnvén utóljára
nem bírom magamat, és elaléltánn ledűlök véle a' fűbe,
's egymás árnyékába olly édesdedenn alszunk, hogy a'
110 Nap sугári toszigálnak fel bennünket a' fekvésből.

Igy telnek el az én Napjaim egymásutánn alvás, evés,
piperézés, játék, nyájasság, öröm és szerelem között; míg
ti paraszt bogarak a' Vígasságnak legkissebb részét sem
kóstolván, fáradság, tereh, és gondok között emésztitek
115 a' ti Napjaitokat. Hagyd el, kérlek, hagyd el balgatag
kis Méhetske azt a' rabotás Munkát: gyere ki a' szép
Világba, a' nyájas életre, hogy érezd az életnek édes vóltát.

MÉH. Te könnyenn beszélsz, ki tsak azért élsz, hogy élj, 's
azutánn meghalj. Nekem pedig az én jó Királyomnak,
120 az én Kasfi társaimnak, magamnak 's Kitsinyeimnek
kell élnem, és munkálódnom. Mert eljő a' mindenpusztító
Tél, mikor a' Virágok elszáradnak, a' Patakok bé
dúgnak, a' földet jég és fagy lepi el: akkor a' mi Kirá-
lyunknak lábainál kellene egymásra omlanunk az ö-
125 dökklő éhség miatt, és a' mi Kitsinyeink még az ő Tojás-
saikba megfulnának és komor temetőinkké válnának a'
mi pusztá Kassaink, ha Téli tsendes mézevéseinket, nyári
terhes izzadásokonn nem váltanánk meg. De te, mondom,
könnyen beszélsz, mert a' Telet nem éred, és a' te egész
130 életed tsak ebből áll, hogy rövidenn elmondjam azt, a'
mit te pompás szókkal beszéltél el. — Minekutánna el-
vettetett helyenn a' tójásból kibúttál alávaló féreg fővel
mászkálsz egyik gazról a' másikra, 's mint a' földnek
akármellyik úndok férge magadba felnevedsz. Mikor
135 osztánn a' nemző és szerelmeteskedő viszketeget érzed
magadba, 's látod hogy mindened alkalmasint megnőtt,
egy paplanba vagy mibe dugod agadat, hernyó termé-
szetedet kialuszd, 's az a' büszke az a' pajzán Pillangó
lessz belőled, a' kit magadba festettél vala le előttem,
140 ezt a' fársángos, ezt a' buja életet éled mind addig, míg
a' sok tisztelő a' sok tréfáló tele rakja a' hasadat, eltojod
magad, 's elenyészel mint a' harmattsepp délre a' fűszá-
ránn. Rövidebbenn mégis: megnössz, tzifrá[l]kodszt,
tojsz, Kankot vetsz. Kitsinyeidetis tsak kitolyod, és azok
145 magokba nevelkednek fel, mint a' Gombák: de mi a' mi
Szárnyaink alatt tápláljuk fel őket abba a' Lépbe, a'

150 mellyet nagy gonddal raktunk nekiek, és azzal a' mézzel,
mellyet legédesebb fűvek balzsamjából öntöttünk az ő
Számokra. Megtanítjuk őket szorgalmatosann, a' méz-
tsinálásra, a' jó rendtartásra, a' Társasági, és gazdálkodó
életre, no e' mellett osztánn egy kis Danlásrais, mert a'
nem káros, sőt használ a' terhes mukák' könnyítésére.
Akkor sok szíves ítések között ki eresztjük őket szép
renddel hogy már magoknak, Kedveseiknek, Királyjok-
155 nak és Kasjoknak éljenek, a' megért Korra/jutván ökis.

PILLANGÓ. Ki keresett szókkal magasztalod magatokat. De
a' tudatlan ember, ki másokat magánn kívül nem esmér,
hajlandó a' maga Dítséretére, mint szintén a' mások meg-
vetésére. Nem láttad é mint kapkodnak én rajtam a'
160 fejér Gyermek, Kellemetes Szűzek mint mutogatnak
egymásnak engemet, mikor tarka Köntösömbenn pár-
fümírozott fővel mellettek ellebegvén irigységre indítom
az ő megszegyénített Szépségeket. Téged pedig kerülnek,
mert paraszt vagy és ingerlős, megis tsípsz hamar valakit
165 ha hozzád nyúl, ezért ha távol dongsz is körültek vagy ha
a' rózsákon meglátanak, elsikoltják magokat: Jaj, a'
Méh! jaj a' Méh! 's félre ugranak onnan.

MÉH. A' Gyermek' játékira semmi gondom mert dolgos
Munkásságotól fognának el, a' Leányok Kedvelléseket
170 nem vadászom, mert ők gyengébbek a' tavaszi Spárga-
tsiránál, és ingóbb teremtések a' nyárfa levélnél és a'
vígály Tippannál (NB. Hatházi gracilis fű) (az ő kedvek
hamarább eltűnik, mint az Oroszlánfogfűnek pappusa,
mellyet egy kised forgószél elfuvallott). A' Fúlánk
175 szükséges minden jó Gazdának 's Gazdasszonynak, a'
Heréknek, a' pusztítóknak, a' tolvajoknak meggyőzésére,
és magoknak, Házoknak, 's Gyermekeiknek óltalmokra.
Tsak a' visszaélés teheti azt rosszá, a' mi ártalomra for-
díthatja a' jobbnál jobbatis.

180 PILLANGÓ. De mit ér osztánn az a' te Epekedő Munkássá-
god, az a' terhesenn gyűjtögetett Vagyonkád, ha azért
megölnek téged az Emberek, füsttel, és tűzzel?

MÉH. Balgatagság! Mi lenne úgy belőle, ha p.o. az Embe-
reket magokat veszem fel, az Emberek öszvetett Kéz-
185 zellekkel ülnének telyes életekbe, 's úgy várnák magokra a' halálos
Éhséget, tsupán azért, hogy az Ellenség majd rájok üt
őket tűzzel vassal elpusztítja, vagyonjokat zsákmányra
hányja, és ekképen a' bizonytalan Feldúlástól félvén, a'

190 bizonyos Éhség torkába ugranának? — Azonba ezt
tsak a' Kegyetlenek, és Tudatlanok tselekszik, kik nem
tudnak, mint mi, a' más kára 's fogyasztása nélkül gaz-
dagodni. Én a' Teschedik Úr' Kassába lakom már három
esztendeje, és soha sem tudom, hogy eggyetis megölt
195 elvesz tőlünk a' nélkül hogy bántana bennünket, ő azt
tőlünk megérdemli, mert jó Kast adott nekünk a' mibe
lakjunk, kiválogatta a' legkedvesebb Fűveket számunkra
az ő Kertjébe, télenn a' hideg ellen apolgatja gyenge
Nyájunkat, ezért mi szívesenn adjuk ki néki a' mi keres-
200 ményünkéből a' Dézmát, mint eggy háládatos és munkás
paraszt Nép az ő jószívű Földes Urának.

PILLANGÓ. A' te életed legyen tiéd: izzadj te másoknak, én
addig öröm és Szerelem között játszom el az én Napjai-
mat, 's Boldogságomat senkivel se tserélném fel.

205 MÉH. Ha tökéletesenn megelegedsz állapotoddal nints hijja
boldogságodnak; de vajmi sokszor lép meg tégedet a'
komor Unalom, restség, és bádgyadottság: mert az igaz
nyugodalom, a' víg elme, a' friss test egyedül a' munka
által származik. A' motsárba megállott Víz iszapá,
210 hínárrá, férgessé, és undokká lessz, mikor a' sebess folya-
mat víg tsergéssel omlik le a' Hegyről a' Kövekenn.

PILLANGÓ. Tsak szép a' szép, hijjába, és azt mindenek ked-
velik.

215 MÉH. Szép a' Természeti szépség, az erőltetett pedig tsúfot
és nevétséget szerez. Azonba a' szépséghez még egyébis
kell. — Hallod mit énekelt, tavaly eggy ifjú ember a'
mi Kasunk mellett, felserkenvén édes álmából, melyre a'
mi Zsibongó Dalunk szenderítette a' nyári Melegbenn:
220 „Száráz sovány Szépségek, pajzán Pillangók, kiket a' mi
Hazánkba bábozott a' Német Fársáng, megengedjete-
k, ha én a' ti Poraitokat, a' ti Árnyéktokat, és Lепleiteket
nem imádkhatom. Az én Amarillisom, szép, és nem szépe-
zett, dolgos mint a' méh, édességet hord ő az én Számra,
és engemet elaltat, mint ti kedves Méhek, az ő nyájas
225 énekével. Jöjj el a' Virágokról, ártatlan Méhetském,
szállj bé az én Kasomba, és elégíts meg engemet Nectárral.
Maradjon magának Lesbia, az az enyelgő Pillangó.” Mint
tetszik néked ez a' Dal? Jó múlatást kívánok, nekem a'
Kashoz kell sietnem.

230 PILLANGÓ. Paraszt állat!

5. A' Tántz

Közbeszólók. Nitze, és Tirzis.

Ah Nitze, ah már piroslik a' Nyúgotonn a' Nap. Imhól van azon Szempillantás, mellybenn el kell hagynod engemet. Menj, kedvesem. Óh Egek Székulumok az én Siralmim: az

5 „Menj: a' tántz' órája itt van: már, Nitze, késő estvét értünk: már a' vígságos Sereg panaszkodni fog érted.

Ha a' többi mind távol vanis, egy Pásztor sem kérdezi őket: ha Nitze nem láttatik, minden keresi, hol van.”

10 NITZE. És egyedül kell nékem mennem az én Tirzisem nélkül?

TIRZIS Szükséges óh kedves, ez a' kegyetlen Ritegno, melly elrejti a' mi Szerelmünket. Menj: már gyanús fog lenni a' te késedelmed.

15 NITZE. Istenhozzád. Emlékezz meg a' te Pásztornétskádról.
TIRZIS. Ah, te enyím mégy el: de, valyon enyím fogsz é vissza jőni, ezt az Istenek tudják.

NITZE. Iszonyú félelem! Soha sem leszünk sécurusok egyyik a' másik felől, én Kintsem, ha most is azok nem vagyunk.

20 TIRZIS. Ah, te akarod, hogy én ne féljek, és tudod, hogy én téged szeretlek.

NITZE. „Ha te nem látod az én egész Szívemet; ha te nem hiszed, hogy tiéd vagyok én; ki fog hinni az ő Kintsének?

25 A' te Gyanúdért én épenn nem haragszom, egyy kiseded jegy ha én bennem találtatik, a' melly ne légyen próbája hívségemnek.”

TIRZIS. Látom a' te egész Szívedet: hogy enyím vagy te, Szép Nitzé, esmérem: ezer próbáim vagynak a' te hívségedről: de (pur) — — — Megengedj. De (pur) — — —

30 NITZE. Magyarázd ki magadat.

TIRZIS. Óh Egek! Igen sok rivalisokat tsinál nekem az a' Szép Ábrázat. Én tudom per próbám, minő édes tumultusokat támaszt a' Kébelbe tsak egyy gyrálásais a' te Szemfényeidnek. A' hol te vagy, látom egyedül a' te

35 Ortzádba függesztve minden tekintetet: a' hová fordú-

lok, én hallok beszélni a' te Szépségedről: minden pász-
tornak gondja és óhajta, te vagy minden Nimfának
irigysége és félelme: mindég van melletted, a' ki sohajt
érted, a' ki néked ajánlja Szívét, a' ki könyörög (pietà) ért.
40 De ki tudná látni tsendesenn az ő Kintse körül mindég
valami más új Leselkedőt? Ah, ha van, a' ki azt tsele-
kedheti, én nem vagyok az.

NITZE. Felette, o én Kedvesem, excédál (hidj nékem) a' te
Félelmed. Nitze nints olly szép, mint az, a' millyent te
45 látsz. Nintsenek mindennek ő rá nézve Tirzis' szemei.
És ha szinte volnák is azok mindenekbe, egy szeretett
szerelmesre nézve, nem kellene displiceálni, hogy az ő
hív Nimfája szeretetre méltó.

TIRZIS. „Hogy minden te érted sóhajt, Szép Nitze, nékem
50 az Contentumomra van: de másokért, ah Egek! rettegek,
hogy te megtanúlsz sóhajtani.

Egy szép Szív attól, a' ki őtet imádja, tudom, hogy
mindég nem óltalmazza meg magát: tudom, hogy gyak-
ran megszerelmesedik, a' ki szerelmesíteni kíván.”

55 NITZE. Jól van: akármelly Törvényt az Ajakamnak, a' Sze-
memnek, a' Gondolatomnak praescribálsz: lenni a' te
Tetszésid' hív végbevívőjének a' kedvesebb tartozás fog
lenni Nitzére nézve.

„Mit kérsz? mit óhajtasz? magyarázd ki magadat, ha
60 engem szeretsz? én édes Kintsem, én egyedül való Gon-
dolatom.

Ha a' Bálványt, a' kit imádok, nem hagyom conten-
tummal, nékem gyötrelemnek látszik maga a' Gyönyör-
ködés.”

65 TIRZIS. Ah, ne többet, én Reményem, ah, ne piríts meg
engem. Botsádsz meg az én féltő balgatagságaimat. Én
megérdemlem a' te haragodat a' szerelem' excessusa
miatt. Menj: vidd el már a' vígadó gyülekezetnek a'
nagyobb ornamentumot.

70 NITZE. És mitsoda szívvel mehetek én, ezer kétségekre
fordítva, tudom, hogy hagyom az én Kintsemet.

TIRZIS. Menj: Tsendes vagyok, Istenhözszád, én hiszek
néked.

75 NITZE. Istenhözszádot mondasz nekem: akarod hogy én
menjek egy szempillantásba? és a' kezemet nem ereszt-
ted? hiszel te nékem: gyalázod (usilod) a' te balgatag-
ságidat: esküszöl hogy tsendes vagy; és (pur) sohajtasz?

magyarázd ki magadat végtére, megkell é maradnom,
vagy mennem? Szólj. Mit kívánsz?

80 TIRZIS. Menj, de elébb mint elmennél: mondd nékem, ha
engem szeretsz é?

NÍTZE. Ezerszer, én Kintsem, ha tenéked mondtam: én
te érted meghalok. Miért kételkedsz újra?

85 TIRZIS. „Kedves ajakak, arra emlékezem: de akarnám, hogy
minden szempillantásba azt újra replicálnátok.”

NÍTZE. Igenis, én Kintsem, egyedül tiéd vagyok én.

TIRZIS. Az Én bálványom egyedül te vagy.

NÍTZE. „És akarván, én nem tudnám az én Tirzisémet el-
hagyni.”

90 TIRZIS. „És tudván, én nem akarnám az én Nítzémet el-
hagyni.”

NÍTZE. Egyedül azon Ábrázat az én Veszedelmem.

TIRZIS. Egyedül azon Szem lopja el nékem Szívemet.

NITZE. Tsak te érted — — —

95 TIRZIS. Tsak te érted — — —

NÍTZE. Születtem én }
TIRZIS. Születtem én } Sóhajtani.

6. A' Tziklops

Közbeszólók.

Polifém, és Galatéea.

POLIFÉM. Éj, hallgassatok már egyszer, tsátságó Nimfák!
Ah, miért beszéllitek nékem minden Szempillantásba',
5 Kegyetlenek! az én Gyötrelmeimet? Mitsoda embertelen
Gyönyörködéstek lehet már az én Kínzásombann? Gala-
téea az Atzis' Szeretője: azt tudom: hallgassatok. De a'
gonosz az én Fájdalmimonn nem fog nevetni sokáig.
Imhol ő. Óh Istenek! Azon Ábrázat úgy vonson magá-
10 hoz Engemet, hogy Én elfelejtem a' Megbántást és a'
Bosszúállást. —

„Én Szívem Tebenned a' Tsúfolás Villámokat, Szélve-
szeket tud támasztani: és majd két gyönyörű Szemek
Téged meg dobogtatnak. — Mi új belső Mozgást tsinál
15 benned azon Ábrázat? mi szokatlan Igézések tanítanak
téged' reszketni? —”

Galatéa, hová futsz? Ah, figyelmezz: ah, hagyd el azon keserű Habokat. És mitsoda gyönyörködést találsz abba, hogy szüntelen a' szélveszes Habok közt hánykolódsz? A' te Szépséged nem érdemlette, hogy elrejtődjön a' Naptól. Tám annak hév sugáritól félsz? Az én Árnyé-
20 kombann tsendesenn nyúgodhatsz. Én a' te Álmaidat Énekekkel akarom ketsegtetni. És ha a' te Keménységed, óh Tirannasszony, nem tűrheti, hogy én Szerelemről be-
25 szélljek hozzád; (azt esküszöm tenéked,) nem fogok szólni Szerelemről!

GALATÉA. De mitsoda Szépségre vágysz, a' melyet szeressen benned Galatéa? Az a' kietlen Szemöldök, mely Homlokodat bé keríti? Azok a' Hegyekkel vetélkedő Bértzes vállak? Az öszvetsapzott Haj, a' borzas szakáll, vagy a' rettentő szó, a' mellybe' Én külömbiséget tenni nem tudok, vallyon bóg é, vagy menydörög; a' melly reszketet, mikor Szerelemről beszéllget?

POLIFÉM. Ah, háládatlan, nem volnék a' te Szemeid előtt olly borzasztó, ha gondolatodbann szüntelen Átztist nem tartanád.

GALATÉA. Az igaz, az igaz. „Az igaz: nekem tetszik az a' szeretett Ortza, és más Fáklyától égni nem fogok. — Tsak hogy az én Kintsem háládatlanná ne legyen; soha e' Lántzokból nem változtatok.”

POLIFÉM. Polifémnak szembe szólsz, óh balgatag, ekképen? Hát még hánytatni mered előttem a' Szerelemtársat? Tudod, hogy egy megbántatott Szerelem, Dühösséggé válik? Hogy épen nem jó bátorságos Menedékhely számodra a' Tenger? Hogy az ő Gyökereiből ki szaggatott füstölgő Etnát felfordítom? Hogy öszvenyomatom, ha akarom, azon mély Útak között mind Tetist, mind Dórist, mind valamennyi Isteneik vagynak a' Vizeknek? Reszkess Átztisért, háládatlan: reszkess, háládatlan, magadért: ha ő többé vissza jön tevéled játszani a' Partonn, az én Dühösségemet — — —

GALATÉA. A' te Dühösségedet Én nevetem.

POLIFÉM. Az én Haragom elől a' te Gyönyörködésed majd hová tud futni?

55 GALATÉA. Az én Kebelemben fog találni Menedéket, és Ámor mellé áll.

POLIFÉM. És az én Fájdalmam? Az én Panaszim?

GALATÉA. Nem indítják meg az én Szívemet.

POLIFÉM. Hozzám kegyetlennek mutatván magadat Te
60 engemet Kegyetlenségre tanítasz.

GALATÉA. Hozzám kegyetlennek mutatván magadat, Te
engemet Kegyetlenségre tanítasz.

POLIFÉM. Hidj nékem, változtasd Szándékokat: tsökkenni
fog az ő veszedelmébenn a' te balgatag Hivséged.

65 GALATÉA. Hidj nékem, változtasd Szándékokat: öregbedni
fog az ő veszedelmébenn az én kellemes Hívségem.

7. A' Tavasz

Canzonetta

Már mosolyog a' Tavasz az ő Virággal rakott ábrázatjával: már a' kedves Zeffiretske játszik a' Fűvek és a' Virágok között. — Megjőnek a' Fákra a' Zöld Ágak, a' Fűvek a' Mezőre visszajőnek: egyedül én hozzám nem tér meg az
5 én Szívemnek Békéje.

Fébus az ő tiszta Sűgárrival a' Hegyekenn a' Fagyot eloszlatta: és azok az ő zöldellő Ruházatjokat vissza láttatnak öltözni. — És a' Patakotska, melly az ő Partjai közt lassú zúgással mormol, az ő elosztatott Nedvességével virágoztatja a' Szélét.
10

Az iszonyú vén Tserfák az Álpesi Kőszirtekenn már az ő bogos Gallyaikról le rázták a' tunya Zúzmarázt. — A' Mezők seregenként piperéznek ezer rezgő Virágotskát, mellyeket még nem sértett meg a' kegyetlen Szántóvas.

15 Az ő kedves régi Fészkéből egész' az Égyiptomi Fövényektől fogva a' kis Fetske jön, általjövén a' Tengerenn. — A' melly míg Repülését sietteti, nem látja a' függő Töröket, és siet a' Vadász Leseibe botlani.

A' szerelmes Pásztorleány már kinyíltabb Ábrázattal fut
20 a' szokott Forrásra, hogy Hajait rendbe szedje. — Kijőnek a' Nyájak a' Legelőkre: siet a' Halász a' Fövényt (Partot) az Utazó a' Fát (Árnyékot) elhagyni.

Az a' bús Hajós, ki a' szülötte Partra a' hitetlen Hab' Tsúfjátéki közül hajótörve jött-vissza, — látván hogy a'
25 már tsendes, vígann oldja fel a' vasmatskákat, és emlékezni nem tud azon Írtózásra, melly ő benne vólt.

És néked, Filli, azonba Eszedbe sem jut, hogy segíts Engemet: mintha az én Vadságom nem a' te Hibád vólna. — De ha szabadonn visszatérek az én régi Békóimat el-

30 óldozni, soha sem fogom többé megszorogatni Nyűgőkkel Lábomat.

A' te szerelmes szép Neveddel, zöld Babérral koszorúzva, arany Húrjaimat gyakran hangoztattam. — Most ha keményebb léssz hozzám, az én Haragom ki kél hűséges Szolgálatomért bosszút állani.

35 Ah nem: én Kintsem engedd meg e' bosszús Szókat; mert az én Siralmim eggy igaz Szerelemnek Jelei. — Ha Kedved tartja, szeress engemet; ha úgy tetszik, vess meg engemet: akár kegyes, akár kegyetlen légy az én Szívemnek Lelke.

8. A' Nyár Canzonetta

Megvonván már a' maga Adományit a' Tavasz, a' Virágok Kedvese, a' sárga Kalászokkal koszorúzott Nyár rakja felénk Lábait. — És már az égő Súgár alatt úgy tüzelnek a' Fövények, hogy a' vad Cirénébe sem hevítőbb a' Nap. —

5 Már nintsenek az első Hajnalnak az ő híves Harmatjai; már az Égből többé nem hull az Eső, hogy megújítsa a' Fűvet és a' Virágot.

A' Forrás, a' Folyamat nem osztogat Éltetőt a' Földnek, mely mindenütt hasadoz az Új Nedvesség' Kívánásától. —

10 Beporozva a' Napra szemközt elszínetlenedik a' Zöld Bikkfa, mely az ő Zöldáginak új Díszéből gallyait kivetkezteti. — És a' háládatlan nem mutat Termőföldjének Törzsökénn kívül Árnyékot: sem a' Naptól nem őrzi Vizeit azon Folyamatnak, mely őtet táplálja.

15 Gyengült Ábrázattal, izzadt Kebellet parasztosann elterülve alszik a' már learatott Gabonánn a' magát únt Arató. — És szíves 's kész Kezekkel jön a' szép szerelmes Majorosné a' Forrásról le törülni néki az ő Izzadságát. — Itt a' leaprított száraz Mezőn minden elevenségétől lankad az ő

20 Ura mellett a' Kutya, és eggyet sem mér vakkantani.

Hanem szüntelen elfolytott Kebelébe eresztgeti eltikkadt Torkából az új Szellőt, sűrű lehegéssel. Az a' Tinó, mely megszerelmesítette az ő Tüzével a' Nimfákat és Pásztorokat, ha a' Babérok Derekaínn szoktatta magát a' jól öklelődéshez: most a' Folyamat' Partján henyénn fekszik, és bóg, és

25 vígyázza azt a' szerelmes Űszót, mely az ő bógására felel.

Félvén a' hév Sűgártól a' Madárka nem verdesi Szárnyait; a' tsörgő Prűtskőknek engedi a' Bikkfát a' Füle-
mile. — Már új Ruhát mutatnak a' pettyezett vén Kígyók,
30 mellyek öszvetekergődzvén a' mezítelen tövisek alatt szé-
pítik magokat a' Nappal szemköztt. — A' hosszú Nap'
Melegénél érzik amott a' sós Habokbannis azoknak néma
Lakosi, hogy Lakhelyek melegszi.

És az ő mohos Barlangjokból nem járnak többé széllyel
35 futkosva a' Tengerenn: hanem a' Kőszálak és a' keserű
Hínárok között feküsznek elrejtve a' Nappal Sűgáritól. —
Bizony a' kinzó Nyár, ha én szemlélem, szerelmes Fillis, a'
te kellemetes Szemeidet, nem olly terhes énnékem. — Vigyen
engemet a' vak Isten a' Numidák közé, vagy a' jeges Ten-
40 gerhez, én mindég boldog leszek, én Bálványom, közel lévén
tehozzád.

Ámbár elsűltt Homlokom legyen, két görbe Vállaimmal,
egy árnyékos setét Völgyet elfed a' Hegy a' Nap' melegé-
től. — Ott a' magasról aláfelé omolván folydogál egy ögyel-
45 gő tiszta Folyamat, a' melly öszvegyűlvén egy kised
Tóban, megyen táplálva az ő Zöldségit. — Ott a' Nap'
Világa kétséges, mint szokott az éjjeli Hóldé: sem a' Pász-
tor az alkalmatlan Nyájat oda nem hajtja legelni.

És ha oda bé megy lopva a' Nap, a' Fűvek' Árnyékít az
50 állhatatlan Szellőtől mozogni, belől a' Patakot tsillámlani,
reszketni. — Ott, én Életem, egyűtt járkáljunk: ott éne-
kelve tsaljuk a' Napot: és több Unalmaktól való félelem
miatt, ne szűnjünk meg vígadni. — Hadd kettőztesse maga
Gyötrelmeit, a' ki békételen Szemekkel a' Jövendő Ködei
55 köztt, siet a' következendőket megelőzni.

Én rám ne nehezteljen a' Sárga Isten, engem Fillissel
eggyesítsen ma a' Szerelem, és azután ontsa ki az ő kemény
Haragját a' Kegyetlen Fátum, a' Haragos Ég. — Vajha
engem ne gyötrene vagy a' Nagyravágyás a' Gazdagság
60 Szerelme, engemet nem rettentene az alkalmatlan Vénség
lomha (bádgyadtt) Hidege. — Görbe a' vállam, fejár az
állam, felfogom venni szokott Lantomat, és rosszul igaz-
gatott Húrjaimmal rekedtt Szómat eggyesíteni fogom.

És e' többé nem eleven Sűgároknál emlékezvén ollykor
65 magamra, azon Kézre, melly engemet megszerelmesített,
hideg Tsókokat fogok nyomni. — Igaz Istenek, kik tsende-
senn nyúgosztok az Egek felett, az én Fillisemet, és az én
Lantomat, ah ah tartsátok meg kegyelmesenn. — Nyújtsa

osztán a' fösvény Párka az én Napjaimat ezer esztendőre
70 's ezerre, az én Lantom és az én Fillisem mindég Kedves fog
lenni Nékem.

9. A' Szabadság

Nitzéhez egy Kántzonetta

Hála a' te Szédítésidnek, valahára megpihenek, óh Nitze,
valahára egy szerentsétlenhez kegyelmesek vóltak az Iste-
nek. — Érzem, az ő Tőreiből, érzem, hogy Lelkem ki fejtő-
zött: nem álmodok mostmár eggyszer, nem álmodok Sza-
5 badságot.

Megtsökkent hajdani Tüzem: és tsendes vagyok, nyilván,
mert én bennem nem talál Neheztelést, hogy elrejtse magát
Ámor. — Nem változtatom többé Színemet, mikor a' te
Nevedet hallok: mikor szemlélem Ortzádat, többé nem vér
10 az én Szívem.

Álmodom; de tégedet nem szemlélek szüntelen az én
Álmaimban; felszerkenek: és Te nem vagy az én legelső
Gondolatom. Messze tóled el megyek, 's soha téged nem
óhajtlak: Veled vagyok: és nékem se Gyötrelmet, se Gyönyör-
15 rúséget nem tsinálsz.

A' te Szépségedről beszélek, 's még sem érzem hogy
gyengülök: Az én Kínzásimra emlékezemmeg, és nem tudok
neheztelni magamra. — Háborodott már nem vagyok, mikor
közel jössz hozzám: az én Szerelemtársammal magával tudok
20 Rólad beszélni.

Fordíts rám finnyás Tekintetet, beszéllj hozzám nyájas
Ortzával: a' te Megútálásod semmisem, és semmisem a' te
Szívességed: — mert többé a' szokott Hatalmat nem tart-
ják rajtam azon Ajakak; azon Szemek többé nem tudják
25 Útát e' Szívnek.

Az, a' mi most engem kedveltet, és nem tetszik, ha víg,
vagy szomorú vagyok most, már többé nem a' te Ajándé-
kod, már nem a' te Vétséged: — mert Nálad nélkül tetszik
Énnekem az Erdő, a' Halom, a' Rét: minden kedvetlen
30 Szállás unalmas nékem tevéledis.

Hallgass rám, ha igazán szólok: mostis szép vagy Előt-
tem; de nem a' vagy Előttem, kinek mássa nintsen. — És
(meg ne ütközz az Igazba) a' te ékes Tekintetedbe' most
látok valami Fogyatkozást, melly előtttem Szépségnek tet-
35 szett.

Mikor a' Nyilat eltörtem, (megvallom az én Szégyenemet) azt véltem, Szívemet töröm el, nékem Halálnak látzott. — De a' Jajokból ki menni, a' magát elnyomva nem látni, a' magát visszanyerni kívánó, mind el tűrheti.

40 A' Lépbe', mellybe botlott, a' Madárka olykor Tollaitis ott hagyja, de Szabadságra jut. — Azután elvesztett Tollait kevés Napra megújítja; vigyázóvá lesz a' Veszedelem által, és többé meg nem ejteti magát.

45 Tudom, nem hiszed, hogy elaludt bennem a' régi Tűz, minthogy olly sűrűn mondom azt, minthogy hallgatni nem tudok. — Az a' természeti Ingerlet ösztönöz Engem, Nitze, a' Beszédre, mellyért minden az ő által ment Veszedelmeiről beszél.

50 Kegyetlen Bajtétele után a' Katona az által ment Haragokat így beszél, az ő Sebeinek a' Jeleit így mutogatja. — Így mutogatja a' megvidúlt Martalék, a' ki a' Tömlözből kijött, a' fene Lántzokat, mellyeket húzott némelly Nap'.

55 Beszéllek; de beszélésemmel tsak Magamnak igyekezek eleget tenni: beszéllek; de semmi gondom rá nints, hogy hiszel é nékem. — Beszéllek; de nem kérdezem, valyon helyben hagyod-é az én Mondásimat, sem hogy tsendes vagy é Rólam beszélvén.

60 Én elhagyok egy állhatatlan, Te elvesztesz egy igaz Szívet: nem tudom Közülünk először ki fog megvigasztalódni. — Tudom, hogy egy ilyen hív Szerelmest nem fog többé találni Nitze; míg egy más ámitó Asszonyt könnyű találni. —

10. Palinódia

Nitzéhez egy Canzonetta

Engeszteld meg a' te Haragodat. Engedj meg, óh szeretett Nitze: egy szerentsétlennek Hibája méltó Kegyelemre. — Igaz, hogy az ő Tőreiből, hánytattam, hogy Lelkem kifejtődött: de végtére tsak hánytattam a' Szabadságot.

5 Igaz, hogy régi Tűzemet rejteni igyekeztem jelesen, mert maskaráztam Haragot, hogy ki ne lásson Ámor. — De változtassam, vagy ne, Színemet, ha neveztetni hallak, minden olvassa az Orzámonn, mint van a' Szívembenn.

10 Ébrenn bizony minden Szempillantásba tsak Téged szemlélek, nem tsak Álmomban: mert akárhol Te nem vagy.

Téged rajzol az én első Gondolatom. — Te, ha Tevéled megyek, Te, ha téged valaha elhagylak, öröngtetsz engemet a' Kín vagy Gyönyörűség miatt.

15 Rólad ha én nem beszéllek, Űnalmat érzek magambann; semmiről sem emlékezem, minden bosszant engemet. — A' te Nevezésedre úgy rá vagyok szokva, annak, kihez közel járok, hogy az én Szerelemtársammal magával szoktam rólad beszélni.

20 Tsak egy finnyás Tekintetedtől, tsak egy nyájas szavadtól, én hasztalan örzöm magamat, akár megutálás, akár Szívesség — a' te édes Hatalmadonn kívül semmi Fátumjok nints, a' mellynek engedelmeskedhetnének az én Szívem' Mozdúlati.

25 Semmi kedves nem kedves nekem, ha Tenéked Kedves nem vagyok: az, a' mi nem a' te Adományod, Megelégedésemre nints. — Minden veled kedves nekem, légyen Halom, vagy Erdő, vagy Rét: minden kedvetlen Szállás, Tőled én Kintsem, messze.

30 Most beszéllek igazánn: nem tsak szép vagy előttem, nem tsak az vagy előttem, kinek párja nintsen: — hanem gyakrann, Igazságtalan az igaz, kárhoztatok minden más Ábrázatokat: minden Fogyatkozásnak tetszik előttem a' te Szépségeden kívül.

35 A' Nyilat már nem törtem el, mert hijába, az én Szégyenemre, próbáltam azt kihúzni az én Szívemből, és azt tudtam, meg halok. — Ah, ki akarván jöni a' Jajokból, jobbann elnyomva láttam magamat: ah ugyanannak Megpróbálásáért többet el nem tudnám túrni.

40 A' Lépbenn, mellybe botlott, a' Madárka olykor kiveri Tollaitis, Szabadságot keresvén; — de Tollait hányván vetvén, Akadékjait (Bajait) újjítja: többször facit periculum fugiendi, jobbann rabbá teszi magát.

45 Tudom, én nem óhajtom, hogy aludjon el az én régi kedves Tüzem: mennél gyakrabban mondom azt, annál kevésbbé tudom óhajtani. — Tudod, hogy egy tsátsogó Ingerlet ösztönözi a' Beszédre a' Szerelmeseket; de az alatt míg beszélnek, a' Lang el nem ment.

50 Vétkes Bajtétéle után, így átkozza minden szempillanásba Márs' Haragjait a' Katona, és minden szempillanásba a' Márs Zászlói alá így tér vissza. — Így megy a' megvidúlt Martalék, a' ki a' Tömlöztből kijött, viseletére azon Lántzoknak, mellyeket útált némelly Nap'.

Beszéllek, de mindenkor beszélvén rólad beszélni igyekszem; de új Szerelemre nints gondom, nem változtathatom
55 Hívségem miatt. — Beszéllek, de azután Kegyelmet kérek Beszédimért. Beszéllek, de egyedül vagy Bírám nekem minden pontban.

Eggy nem állhatatlan Szívet, eggy illy tettetés nélkül való Bűnöst, ah, a' te Szereteted jöjjön előszöris megvigasztalni.
60 — Az ő vétkét megbánt Szerelmesébe' legalább a' szép Nitze eggy Ámító Lelket tudja, hogy nem tud találni.

Ha nékem adsz eggy Békeség' Zálogát, ha nékem visszaadod óh Nitze, a' Szívemet; a' mennyit már énekeltem a' Haragról, visszaakarom énekelni én a' Szerelemről.

II. Metasztázio' Sonettje

a' Venetiai Dámákhoz, mikor előadódott vólt

Az Elhagyatott Didó az ő első Drámája

Italiának Díszei, nem tsak Szülötteföldeteknek, Fél-
isteneknek Leányi, Anyjai Hérosoknak, Adriának Isten-
5 asszonyi, kik fellobbantjátok bennünk a' Ditsőségnek és Virtusnak nemes Kívánságát: — Néktek szenteli az én Elmém ezt a' jókori Gyümölsét az én Izzadásimnak. Kitsinyke az Ajándék Hozzátok hasonlítottván, pedig mind az, a' mit én ajándékozhatok. — Bámúlást már és Tsudál-
10 kozást nem vágyódotk támasztani a' Lelkekbe; azt jobb móddal vitte véghez az a' Toll, mellyhez az enyím nagyonn rosszúl hasonlít. — Nékem elég egyedül az, hogy a' Frígiai Vándornak a' Tirusi Leánytól való Elválásának Látásakor, ezt mondja valaki közületek: Szegény Eliza!

12—28. Kántáták:

12. A' Ditsőség' Triumfja

Első Kántáta

A' nyúgodalmas Scyrus' kedveltető Számkivetésébenn Kedvére lankadtt az Ámor foglya, Tétisnek a' Fia: Ámor-
nak, a' ki eggy illy nagy Foglyot féltvén szintúgy, mint véle kevélykedvén, az ő Megőrzésére minden Mesterségét Mun-

5 kába vette. Deidámiába néki ez a' ravasz minden szempil-
lantásbann valami új Szépséget mutogatott; minden ő
Mozdulásábann, minden ő Szózatjábann, minden ő Negli-
zséjébenn, kezdett Szemfényéből hirtelen egy Tört vil-
10 Logtatni az Ákilles Szívébe. Meg volt minden felől rakva
Lesekkel az egész Lakóhely: minden részeibenn a' fényes
Királyháznak nem hallattak egyebek, tsak szerelmes Sójaj-
tások, tsak szerelmes Szóbeszéddek, tsak szerelmes Zokogá-
sok, tsak szerelmes Suttogások: És az édes Titkok barátin-
15 nak, az Erdőknek tsendes Árnyékibann, a' tsalfa Szellőknek
édes haszontalankodása: a' víg Madarkáknak szerelmes
Fetsegések: a' tsergő Haboknak a' Partokonn a' Kövek
között Eltördelőzése: Az Ég, a' Föld mind Szerelmet lehel-
lett belé. Az Asszonyi Ruházatbann, elfelejtkezvén magá-
20 ról, itten húzta a' Napokat a' megszerelmesedett Hérós.
Nem Fegyverek, és Haragok, nem Seregek, és Triumfok
váltak az ő Gondjai; hanem az édes Invitáziók, hanem a'
bádgyadtt Repulsák, kuntsorgó Panaszok, megújított Ígé-
rettek, és Botsánatok, és Tzivódások, és Ketsegtetések, és
25 Megbántások: és száz megszáz ezekhez hasonló gyermeki
Balgatagságok, a' Szerelmeseknek Seriumok.

„Egyedül, te vagy, így szóla eggyyszer, az én Életem, és
az én Reményem: és bezárta utolsó Szavait egy gyenge
Sójajtással.”

„Én lankadok, én elfogyatkozom, tsak teérted, eggykor
30 mondotta, és azonba' Kebeléhez szorította az ő Lankadásá-
nak Okát.” De hogy bírjon Ámor egy Szívet, mely néki
van ígérve, sokáig békével a' Ditsóság nem szívelhette.
Ákilleshez ment, emlékeztette az ő Állapotjáról, és néki
Szeme' elibe vonta a' fegyveres Uliaszest. Látására, Hívá-
35 sára Ákilles felébredett: látta az ő Balgatagságát (gyermek-
ségét), elpirúlt a' Szégyenlés miatt: a' Bosszankodás miatt
elsárgúlt: méltatlan (illetlen) Ruhájit magáról leszaggatta:
Fegyvert kért; és az ő elmúlt Vétkeinek helyrehozására már
megindúlt: de Deidamia oda szaladtt. Halványonn, féléle-
40 ven, Kétségbe esve, lehegve, haszontalan erőlködött sok Ízbe
szólani, 's nem tudott Zokogásában (planctus) Szót for-
málni, (teremteti). Ah, ha szólani tudott volna az ebben a'
pertzbenn szerentsétlen, mostis győzött volna. Igazságta-
lanok óh, Fejedelemasszony, (mondotta néki) azok a' te
45 Háborodásid (commozione d'animo). Ha Vilisnek akarsz
még engemet, én a' veszteséget könnyenn helyrehozhatom:

ha Hérosnak óhajtasz engemet, tûrd el, hogy én a' légyek.
Isten hozzád: te mindenha magad fogsz lenni — — — Ezt
a' resolutus Istenhozzádót a' Szép nem bírhatta el: érzette
50 szorongattatni (elfojtódni) Szívét, öszvefagyott, és elájult.
Ah, mi lessz Ákillesről? Babérokat és Pálmát ígér néki a'
Ditsóság: Ámor néki mutogatja az ő haldokló Kíntsét:
egyik gyávanak, másik ötet Kegyetlennek nevezi: a' Héros.
a' Szerető egybe zavarodnak ő benne, tsatáznak együtt.
55 Sír, zokog egy Szempillantásba, és agyarkodik: akar menni,
és késik: indul, és visszatér; végre öszveszedi minden ő
Virtusát, (erejét): megnyomja Kebelébenn a' lány Szerel-
met (pieta jó indulat) a' melly az ő Szívét olvasztotta néki,
elhallgat, gondolkozik, meghatározza, néki bátorodik, és
60 elfut.

„Elfutott siránkozva, az igaz, de a' Ditsóséggel kísér-
tetve, a' ki felszárasztotta azt a' Siralmat, a' ki triumfált
Ámoronn.

Ez, a' nyilas Istennek a szemfényvesztő (káprázó) Inger-
lete, a' ki azt felveri (provocat) meggyőzetett, a' ki fut tőle,
65 az Győzedelmes.”

13. II. Kántáta Mária Terésia' Neve Napjára

Hallgassatok, o Múzsák. Minden felemeli (az igaz) a' Fel-
séges Asszonyért az ő Könyörgéseit e' boldog Naponn; és
néktek azt megtiltotta a' Felséges Asszony, és néktek nem
szabad. Az igaz, kemény a' Törvény, az igaz, méltánn fáj-
5 hat ez nektek: de azonba ki, ki fogja ezt nektek vissza-
ítélni? Az Istenek? mindnyájann ő mellette vagynak; az
Emberek? És hol találhatni, a' ki ötet ne imádná? A' ti
Károtokbann az Égenn vagy a' Földönn akárki légyen
Igazságtevő (Arbiter) a' ti Vádjaitok bukni fognak: Ah, il-
10 lendő engedelmeskedni: hallgassatok, oh Múzsák.

„Ne próbálj[á]tok meg, (én azt tanátslom tinéktek)
mennyit tehet azon Szemöldökönn egy Bosszankodás.”

„Azon Szemöldökönn, mellytől függ a' merészebbeknek
Bátorsága; a' melly a' Szólásra vagy Hallgatásra való Aka-
15 ratot, vagy elveheti, vagy visszadhatja.” Vigasztaljátok meg
végtére magatokat. Végtére leveszi rólatok a' Felséges
Asszony a' tilalmat egy nagy Próbatételre. Mit fogtok

mondani ő róla? Ki mondhat annyit, hogy az igazhoz köze-
lítsen? És ki mondhat oly keveset, hogy ő azt eltűrhesse?
20 Akár ilyen módónn, akár amúgy az ő tropaeuminak beszél-
lésébenn mások ellen véteni 's néki hízelkedni fogtok láttatni.
Méltábban ditséri meg ötet akárki, és engedelmeskedik. A'
ki Teréziának tsak Felséges Nevét mondjais ki, elvégzi a'
Parantsolatot, és mindent kifejez.

25 „Annak kimondására mennyi Babérok ékesítik a' Felsé-
ges Asszony' Hajait: annak megtsínálására, hogy ötet imád-
ja minden, az a' Név elég.

Az a' Név, a' melly magába foglal többet minden Dítsé-
reteknél: az a' Név, a' melly kevélyé teszi ezt a' boldog
30 Időszakaszt.”

14. III. Kántáta

Mária Terézia' Születése' Napjára

Igaz Istenek! mi lessz? mitsoda gonosz Lélek rejtezett
ma az én Lantomba? Haszontalan izzadok én már régólta
azt neki igazgatni: hijába változtatom, pengetem, és tági-
tom a' Húrokat: azok mindég visszások lévén Kezemnek,
5 mindég húségtelenek Füleimnek visszadnak eggy oly Han-
got, a' melly engemet megzavar és stridet. De a' ti Ajándé-
kotok vólt, óh Múzsák, ez a' Lant. Ah, ha eggy illy nagy
Naponn engemet magamnak elhagytok; vegyétek-vissza
(én azzal nem gondolok) a' ti Ajándékokotokat.

10 „Az a' Lant, ah, bizony te vagy, melly édessé tette az
én Űnalmimat; a' melly minden Léleknek az ő Akaratja
szerént; minden Szívnek Útját megnyitotta.

Ah, te vagy, te vagy bizony az, a' melly az én Szépemnek
Kebelébenn annyiszor (én arra emlékezem) az ő Kemény-
ségét meglágyítottad.” Mennyivel vagy, óh háládatlan Lant,
15 adósom énnékem! Hogy tégedet mindenkor fényesebbé,
tisztábbá tegyelek, éretted Napokonn 's Éjtsz[ak]ákon-
ként elsáppadtam: magamat feledékenységbenn hever-
tettem éretted: az én több kedves (tener) gondjaim között
20 oly Helyenn vóltál, hogy Nitzét magát szerelemfáltésre
kötötted. És ma . . . óh Árulás! És ma . . . óh Istenek!
A' legnagyobb szükségbenn . . . Ah, eredj a' Földre ha-
szontalan Szerszám: tégedet tapodjon a' Tsorda: tenéked
insultáljon minden Pásztor: az ő töredékeny Vászrát a' te

25 poros Kebledbe szővje Arákne: a' te régi Díszedből (onore)
Nyoma se maradjon te benned . . . Balgatag! Mit mondok?
Az egész Vétség az enyím. Büntet az Ég egy vakmerő
Bátorságot. Botsánat, Felséges Asszonyom. Hízártam:
30 bánom: éu hallgatni fogok: legyen subiectuma ez a' boldog
Nap, méltóbb Éneklőnek. Okosabb lessz a' Hozzáfogásbann,
a' ki a' Próbátételkor mérsékelni fogja az ő Erejét a' Kezdet
dologhoz.

„Nem megy egy kis Fa a' Szelekkel ellenkezni, hogy fel-
lázassza Haragját egy szélveszes Tengernek. Legyen az
35 ő nemes Próbátétele az, hogy induljon a' sos Habok néma
Lakosinak Békességét felzavarni.”

15. IV. Kántáta

I. Ferentz Császár Születése' Napjára

„Már az Árnyékok között praevaleál a Nap: kiterjeszti
Szárnyait az Augel Reale, és köszönti az új Napot.

Ez a' Nap, a' melly vissza-került, az a' nagy Nap, a'
mellyenn a' Nappal' Súgáraitra a' te Jupitered Szemeidet
5 kinyitotta.”

Ma, óh a' Császári Széknek Őrző Madara, meg illik magad-
dat különböztetned a' köz örvendezéstől. Ha mindeneknek
szent egy Császárnak Születése' Napja, a' kitől a' Föld
annyt nyér, annyt reményl; ő nem kevésbé emlékezetet
10 érdemel tenálad. Tudod, hogy a' Záporok, és Szélveszek
között, bizonytalan Kóválygással veszedelmesenn tévely-
gettél: tudod, mennyit próbáltad akkor feketének az Eget,
ellenségeseknek a' Tsillagokat, a' Szelet húségetlennek; és
tudod, mitsoda Kéz tett vissza tégedet a' Fészekbe.

16. A' Mentség

V. Kántáta

Nem (engedj meg nékem, oh Klóris) én nem értem ezt a'
te igazságtalan Haragodat. 'S mit mondtam osztán? Mi az
én Vétségem? Mondtam, hogy én téged szeretlek: én Kin-
tsemnek neveztelek tégedet. Ez látszik tenéked olly fekete
5 Véteknek? Ah, ha tégedet szeretni egy Szívet vétkessé
tehet, a' ki tégedet soha nem látott egyedül tsak az ártatlan.

„Találj vagy egyget, én szép Klórisom, a' ki véled beszéljen, és ne sohajtson, a' ki téged lásson, és téged ne imádjon, és azután haragudj én reám.

10 De annyi Bünösök közt, tsak én reám miért, miért haragszol? ah, ha szerelemre méltó vagy te, nem az én Hibám, kegyetlen, az." Engesztelődj meg, óh Pásztorleányka, jere vissza széppé tenni magadat. Ah, nem tudod, miként kivesz Képedből tégedet az a' Harag? Nekem azt
15 nem hiszed el? Nézd meg magadat ezen Forrásbann? Igaz? Megtsallak tégedet? Megesmerhetd magadat? Az a' fuscum Cilium? az a' rántzos Homlok, az a' Vadságos Tekintet nem veszi el felénnyire a' te Szépségedet? Ah, vagynak a' magadnak Megbosszúllásába vagynak bizony más modok.
20 Ha azt mondani: én szeretlek téged, ha tégedet nevezni én Kíntsemnek, Bosszantások; bosszants teis engemet: én tenéked megbotsátok. Elfogom szenvedni én is te tőled . . . De te mosolygysz! Oh, mosolygás, melly engemet ellop magamtól! Nézzed magadat, én Klorisom, nézzed mostan
25 magadat. Lássad, millyen Szépséget nevelt az a' Mosolygás a' te Ábrázatodonn: most gondold meg che faria la pieta? Megis vallom én, hogy egy mosolygó Ábrázatnak nagy a' Vantoja: a' mi magáról sokat ígér, sokkal bíztat, kevélytéhet, gloria, laus. De egy pietosus Ábrázat egy' másik
30 bájoló (hódító, ígező).

„Térj vissza ama' tiszta Vízben, ha tsak még eggyyszeris, térj vissza szemlélni magadat, óh kedves, de a' Pietás' Actu-sábann.

35 Ábrázatodonn akkor ezer új Szépséged fog lenni: többé azon ékes Sűgárokat a' Harag meg nem fogja zavarni."

17. A' Tanáts

VI. Kántáta

Hallgass rá, Barátom Tirzis, hallgass rá: és hidd el, hogy én tenéked Szívből szólok. Szánakoztatsz engemet: reszketek érted. Ki tanátsolta tenéked, óh balgatag, olly fixe nézni szemközt Nitzének a' Szemeit? Ah, nézd meg magadat, szerentsétlen: az ő Tőrei közé fogsz esni. Nitze ékes:
5 (bizony nagyonnis tudom én azt) Nitzének van a' Tekintetében egy nem tudom mi édes, a' melly mindeneknek kedves; a' mellyet senki sem fejthet meg; a' mellynek köve-

tésére minden más vetélkedő Nimfa hijjába fárasztja magát:
10 de melly (ah te azt nem tudod) melly tiranna!

„Én tudom azt, hogy a' szép Ábrázatot egy szempillan-
tásbann, éh Isten, láttam: és már többé azon Szempillan-
tástól fogva nem szüntem meg sóhajtani.

Én tudom azt: tudják azt ezek az árnyékos Völgyek, bok-
15 ros puszták, a' mellyek én tőlem azt a' szeretett Nevet ta-
núlták visszadogatni." Ha hiszel azon kellemetes nemes
szivű Tselekedeteknek, a' honnan ketsegtetődni (adescar)
látod magadat; ha azon Tekinteteknek hiszel, a' mellyek
bádogyadtann, és lopva merőnn néznek a' tiedbe; ha azon
20 Beszédre hiszed magadat, a' melly olly keveset ígér, és
annyit reményltet: pietosának, szerelmesnek hiszed majd
te őtet: ah, bizony én azt hittem: és magamat megtsaltam.
Ketsegtetés, Balgatagság. Nitzé nem szeret, tsak az ő szép
Szemeinek Triumfusát másokbann: Nitzé nem örül, tsak
25 azt látni, hogy mindennap nevelkedik körös körül a' Bol-
dogtalanok' száma: az újakat tsalogatja, a' régiekenn ki-
kap: és bizony nints, a' ki kijöhessen a' Rabságból. Nem
tudom, mitsoda esméretlen Mágia legyen az a' Mesterség,
a' mellyel bé szövevényez: tudom, hogy megvét, és megsze-
30 relmesít: megbánt, és lekötöz.

„Valaha, ha tőle fellobbansz (gerjedsz), valaha, nem re-
ménylni többé jól: mindég a' te Lántzaidat, mindég kell
szenvedni.

Ha akarni fogod híven szeretni őtet, Nyúgodalmad nem
35 fog lenni: ha gondolkozni fogsz elhagyni őtet, magadat
érezni fogod meghalni.”

18. A' Zivatar

VII. Kántáta

Nem: ne háborodj meg, o Nítze. Én nem beszéllek ismét
tenéked Szerelemről. Tudom, hogy néked nem tetszik: ez
elég. Látd, hogy az Ég fenyegetődzik véletlen Zivatarral:
ha az Aklokra akarod visszahajtani a' Nyáját, én jövők
5 egyedül ajánlani tenéked az én Munkámat. Jéh! mit
félsz? Nézd, hogy egyszerre az egész Ég bésétetedik:
hogy a' Szél a' Port tekervényesenn felveri, és az elhullott
Faleveleket. Az Erdőnek morgásából, a' tévelygő madarak
bizonytalan Koválygásából, ezen ritka nedves Tseppékből,

10 mellyek nekünk az Ortzánkra hullanak, Nitze én előre látom: Ah, nem mondtam ezt meg tenéked, óh Nitze? Imhol a' Villámás, imhol a' Mennydörgés. Most mit fogsz tsinálni? Jer: hallgassd meg: hová mégy? Nints többé idő a' Nyájról gondolkodni. Ezen Barlangba pihenj meg az alatt: Én veled fogok lenni.

15 „De te reszketsz, óh én Kintsem! de te dobogsz, én Szívem! Ne félj: veled vagyok én: és Szerelemről sem beszéllek.

Míg mennykő hull, míg villámlik, véled fogok lenni, szeretett Nitze: ha az Ég ismét kiderül, háládatlan Nitze, én elfogok menni.”

20 Úlj le: légy bátorságban. Ez odvas Kőszálnak Kebelébe mind ez ideig a' Mennykő nem ütött; a' Villám be nem hatott. Ezt beárnyékozza köröskörül a' Babérok sűrű Erdeje, a' melly határokat szab az Ég' Haragjának. Úlj le, én szép

25 Bálványom, úlj le és pihenj meg. De te valóba az én Oldalamhoz szorítod magadat félelmesenn. És, (mihelyt én te tőled futni akarok) az én megtartóztatásomra a' te Kezeid közé fűzöd az enyímet! Rohan az Ég: ne kételkedj, nem fogok elmenni: óhajtottam mindég egy ily édes Szempillantásomat. Ah, vajha a' te Szerelmednek Gyümöltse vólna, nem a' te Félelmednek! Ah, engedd, óh Nitze, ah engedd legalább ketsegtetnem véle magamat. Ki tudja? szerettél talán engem mind eddig. A' te Keménységed Magadtartóztatása vólt, és nem megútálás; és talán ez a' rendkívül való

30 Megijjedésed Praetextus a' Szerelemre. Szólj? Közelíték az Igazhoz? Te nem felelsz! Lesütöd elpirúlva az Ortzádat! Elpirulsz! Mosolyogsz! Értem: értem. Ne szólj, én Reményem: az a' Mosoly[g]ás, az a' Pirulás eléggé mondja.

35 „És valóba a' Zivatarok közt találtam meg a' Tsendességet. Ah, ne jöjjön vissza már soha többé a' Tiszta Nap.

40 Ez az én Napjaimnál, ez a' tisztább Nap: élni így akarék; akarnék így meghalni.”

19. A' Szerelemföltöség

VIII. Kántáta

Botsánat, szeretett Nitze; szép Nitze, Botsánat. Gyötrelmemből (az igaz) mondtam, hogy hűségtelen vagy: Útálom a' magam Gyanúit, a' magam Kételkedésimet. Soha többé a' te Hűségedtől, soha sem fogok félni. Azon

5 szép Ajjakokra esküszöm azt, óh én Kintsem, a' mellybenn az én Fátumaimnak Törvényjeit imádom.

„Szép Ajkakak, mellyeket Amor formált a' maga Fészke- nek, nints többé Félelmem: hiszek néktek: magamhoz bizok: megesküdtetek az engem szeretésre: nékem az Elég.

10 Ha visszatérek panaszolkodni, hogy Nitzé engem megbán- tott; értem többé ne tündököljön a' Nappal' Világa.” Bűnös vagyok: nem óltalmazom magamat: büntess meg engemet, ha akarsz. Valóba az én Félelmem valamelly Mentséget érdemel. Tirzis téged imád: én azt tudom: te azt tudod: 15 ő véle külön beszélve talállok téged, az én érkezésemre te karmazsinná leszel, ő halavánnyá lesz: háborodva mind ket- ten koldúljátok a' Szókat: ő lopva néz tégedet, és te el- mosolyodsz. — — — Ah, az a' Mosolygás, az a' véletlen Elpirulás tudom, mit akar mondani. Az első Izbenn épenn, 20 mikor én a' Szerelemről beszéltem Néked, így pirúltál el, így mosolyogtál, kegyetlen Nitze, és én panaszolkodom Kínomba? és te nem árúlsz el engemet? Hívségtelen! Hálá- datian! Barbara. — — — Ah jaj! Megesküdtem, hogy bizok magamnak, és ímé visszatérek a' Kételkedésre! Szánj meg, 25 én Kintsem: balgatag vagyok: hijjába esküdtem meg, de gondold meg végtére, hogy a' Szerelem bódúlttá tesz enge- met: hogy nem én vagyok az első, a' ki hijjába esküszik.

„Megesküszik a' Hajós, hogy a' Tengernek többé nem ád Bizodalmat: de, ha tsendesnek látja azt, fut újonnan a' 30 Tengerre.

Hogy nem bánik többé Fegyverekkel, megesküszik olly- kor a' Katona: de, ha egy trombitát hall, már nem tudja magát megzabolázni.”

20. Az Akadály

IX. Kántáta

„Dagályos Tsermelyetske, mi nevelte meg néked új Hab- jaidat? állítsd meg folyásodat: én Klórishoz megyek: nyisd meg az Általmenetelt: Klórishoz megyek én.

Már engem vígyáz (vár) a' másik Partonn: tsak engedd 5 meg, (botsáss el) hogy én menjek ő hozzá: azután borítsd el Özönöddel az én Mezeimet, még sem fogok panaszolni rád.”

De te nevekedsz azalatt: a' Nappal közelget: imhol a' Hajnal: Klóris vár engem, és én tartóztatom mégis maga-

mat. Irigy Folyamat! És mikor érdemlettem illy nagy
10 Haragot. Én a' te Partodtól eltávoztattam a' Tsordákat:
én megtiltottam Fillisnek és Likórisnak tsak a' te Széled
Virágait: én gyakran, háládatlan, hogy ne fogyasszam Vizei-
det, (Istenek, azt tudjátok) egy két Tseppet megvontam
15 az én Szomjamtól. Hogy esmeretlen nem vagy mások előtt,
az én Verseimnek Munkája az. Ha árnyékosann lépsz a'
nyári Hévségek alatt, én a' te Partjaidonn, én neveltem
tenéked a' Babérokat. Akkor nehezenn nedvesítetted meg
a' kevésse lejjebb nyomatott Fövényt: egy kisded Ágatska,
20 levettetvén a' Széltől egy szomszéd Fátskáról, elég Aka-
dály vala a' te Útadnak. És most Folyóvízzé változván,
Vizzel, és Habbal duzzadván, tsörögve (strepitoso tsörgő
lármával) kitekered a' Fákat, és Köveket, bosszankodsz a'
Partokra; nem hallga[t]sz rám, és mégy.

„De visszafogsz térni kevésre, pauper rivulus, zúgni a'
25 poros Part Követtsei között.

Által megyek rajtad per jocum: széllyel fogom azon
Habokat zavarni: zavarossá foglak Partjaid közt tenni,
mikor a' Tenger felé mégy.”

21. A' Halászat

X. Kántáta

„Már az Éj közelget: jer, oh Nitzé, szeretett Kíntsem, a'
tsendes Tenger friss Szellőjit ismét szívni.

Nem mondhatja meg, mi a' Gyönyörűség, a' ki nem
nyugoszik e' Fövényekenn, most mikor egy tsendes
5 Zeffiretske édesdeden göndöríti a' Tengert.” Hagyd el egy-
szer, oh Nitzé, hagyd el a' te Kunyhóidat. Már az erdei Szál-
lás nem egyedül való Helye a' Gyönyörködésnek: ezek a'
Habok bírják azoknak Kedveltetésegeketis. Itten, ha ki
fejtí az Éj fuscus Kárpitját, az Éggel vetélkedő Tenger-
10 benn tündöklőbb, szebb Tsillagokat sokasodni, és a' hideg
és setétellő Habonn látni fogod általrumpálódni a' Súgáro-
kat, és szikrázni a' Hóldat. Szünetlen egy retorta Concha'
Hangjánn, a' melly semmibe sem enged a' megviasszozott
Zabszáraknak, (ha nem akarod az én Gyötrelmeimet) Tétis-
15 nek, és Galatéának, 's Glautzisnak, és Dórisnak fogom
előtted énekelni a' Szerelmeit. Te a' Tengerről szemlélni
fogod a' szomszéd Rétenn legelni a' lágy Fűvetskéket a'

te kedves Báránykáidat, melyeknek nem árt a' Nap az
Ágak között. És a' Kákával, és a' Hálóval az alatt a' Hala-
20 kat leshetni fogod: és lenni fog az én Nitzém Pásztorleány
egy szempillantásba, (pertzbe, eggyserre) és Halászleány.

„Nem fognak többé a' hínáros Kösزالak között elrejtve
lenni a' Halak. Mindnyájann a' keserű Habokonn, mind-
25 nyájann tsoporttal fognak jőni Tőrei közé az én Kíntsem-
nek.

És nedvesded Leányai a' rezgő Kristályoknak, a' hala-
vány Tsigáknak, a' tündöklő Koráloknak, (NB: V. Dizzion)
néki halmazni fogják a' Kebelét.”

22. A' Tavasz

XI. Kántáta

Oh Istenem, Fileno, óh Istenem! Kezd a' mező újra zöl-
delleni. Szokott ruháit ismét fel öltözi az Erdő, és már fúni
éreztetik a' Tavasznak követtye, egy alkalmatlan Zefir.
A' mezőre, a' fegyverekre, óh Isten! már Tégedet vissza hiv
5 az újdun ki kelet: a' te kintsed nélkül hogy foghatsz élni,
szegény Irene!

„Barátságos Szellők, ah, ne fújjatok könnyőrűlvén a' sze-
rető Irénén; oh kedves plánták, ah ne jőjjetek vissza oly
sietve germinálni.

10 Minden virágnak, a' melly szinesedik, minden Zefirnek,
a' melly fú, mennyi óh Isten, mennyi sohajtásokba kell
kerülni az én Szívemnek.”

De ki volt az a' kegyetlen, a' ki először formált az ártat-
lan atzélból halál szerszámait, és egy mesterséget kegyet-
15 lenséggé tett? Nem, nem birt az a' szív Emberiség ideájá-
val, szeretet érzéseivel. Mitsoda eszelőség! Mitsoda dühös-
ség! Utánna tenni egy gyenge szerető szépségeit egy
kegyetlen ellenség fenyegetésinek. Ah ne, Filenó, ne hagyd
magadat el ámíttatni. Ha annyira kedvellője vagy már a'
20 hadnak, vannak tulajdon tsatái a' Szeretetnek: minden
szerető katona. A' Szeretet miatt is fázni és izzadni: a' sze-
relembe is szükséges a' tapasztalás, elmésség (vagy fortély-
lyosság) mérészség. A' Szeretetbe is vagynak ám mind lesek,
mind deprehensiók, mind ostromok, mind oltalmak, mind
25 Triumfusok, mind Cládések, mind Békességek, mind hara-
gok. De a' haragok mulandók: (fugáces) de kedvesek a'

békességek: de edgy meg nem különböztetett Triumfus egyenlőképpen juvalja a' győzöt, és a' győzöttet. Söt magok a' gyötrelmek — — — ah nekem! Mit hallok? Imhol a'
30 trombita. Ah, ez a' jele a' menetelnek. Álly meg, háládatlan! Miért futsz annyira? Nem: a' te pálmáidat nem kívánom elragadni tölled: kitsint kérek, óh kegyetlen: tekints reám; és menny.

„Eredj: de tartsd meg, Kedves, a' Te napjaidban az enyimeket: eredj: jöjj vissza mint enyim, ha tudsz; de jöjj vissza gyözve.”
35

Gondolkozz, akár hol légy, olykor az én gyötrelmimről; és mondjad, a' hiv Iréné, ki tudja, ha él é még?”

23. Az Álom

XII. Kántáta

„Valósággal Álomba néhányszor legalább eljön az, a' ki engem megszerelmesített, az én Gyötrelmimnek vígasztalására.

Tedd, Amor, ha igazságos vagy, valóbbakká az én Álmaimat: vagy ne ébressz fel ismét engemet.”
5

A' magános Forrás' Szélénn leülvén az első Virradáskor, óh Fillis, azt álmodtam, hogy te véled vagyok. Álmodtam, de olyan móddal, hogy nem hittem, hogy álmodok. A' Madarak' tsevegését, a' Vizek' tördelődését, és a' Levelek' suhogását úgy tetszett nekem hogy hallom. A' te szép Sze-meidnek Fényjére, a' mint szokott szokás szerént, az ő szokott Dobogási között volt az én Szívem. Tsupán tsak, hogy tégedet, oh Isten! hozzám Kegyesnek láttalak, a' millyennek még soha sem láttalak tégedet, arról hogy álmodok, néhánykor kételkedtem én: millyen Szókat hallottam! Mitsoda édes Neveket nyertem, Kedves, a' te Ajjakidról! Azon puha, rezgő Súgárokban millyen gyenge Erzéseket olvastam én! Ah, ha szemlélné, mennyivel szebben ragyognak a' Kegyeség' Villámjai között a' te Szemfényeid,
10 soha hozzám olly kegyetlen nem lennél, óh Fillis. Millyenné lettem én akkor, azt, a' mit én akkor gondoltam, azt, a' mit akkor mondtam, előbeszélni nem tudom: tudom, hogy a' te Kezednek eleven Tejére én ezer Tsókokat nyomtam; te egyg kellemetes Pirossággal mázoltad bé Ortzádat. Mikor
15
20

- 25 véletlen meghallom egy közel lévő Bokornak az Ágait
 verődni: arra fordúlok: és a' közepébe elbújva kapom Filénó
 szerelemtársamat, a' ki az irigy Méregtől kékülvén Ábrá-
 zatjábann az én Titkaimat szemlélte. A' Rajtakapattatás,
 és a' Harag közt lángaltam: néki rászódoztam, egy szem-
 30 pillantásbann: és rövid volt Álombais az én Megeleégedésem.
 „Elment az Árnyékkal, az igaz, a' Tsalattatás és a' Gyö-
 nyörködés: de az én Tüzem, óh Isten! én Szívemnek Bál-
 ványa, az Árnyékkal el nem ment.
 Ha valaha egy Pillanatig, álmodva, én boldog vagyok:
 35 Azután megnevedik az én Gyötrelmem, mikor vissza
 tér a' Nappal.”

24. A' Név XIII. Kántáta

- „Írom tebeléd szeretett Nevét annak, a' kiért én elfogyok,
 Napnak kedvese, boldog Babér, a' mint Ámor azt belém
 nyomta én belém. (vagy nékem)
 A' mint te tartod minden te Ágadat, tartson Klóris
 5 nekem állhatatosságot: de ne legyen az én Reménységem
 Terméketlen veled együtt.” Most, szerentsésített Növe-
 vény, most valóba kevélyenn árnyékozhatod bé a' Levegőt
 ujdón fürtjeiddel: most nevedni fog Törzsököddel az az
 édes Név. Tégedet a' tiszta Vizeknek lakó Nimfái; tégedet a'
 10 meredek Kőszikláknak lakó Nimfái, és minden más mezei
 Istenségek az Esztendőnek Megújulásakor víg Tánttzal meg-
 tisztelni jönnek majd. A' gallyas Népnek Birodalmát most
 neked fogják engedni, alád adván magokat, nem tsak a'
 Tölgyfák, a' Jegenyék, a' görtsös Róburok, a' mérész Fe-
 15 nyők; hanem az Édomi Pálmák, az Álpesi Tserekis. Én más
 Ággal a' Hajamat körülkeríteni nem fogom: nem fogok éne-
 kelni, hanemha ülven a' te Árnyékod alatt: az én Szerlemem'
 Titkait tsak néked fogom megbízni: egyedül te fogod Aján-
 20 dékait az én Kintsemnek, te az ő Haragjaitis, te fogod tudni
 az én Vígágimat, és az én Gyötrelmimet.
 „Teérted ékesüljön mindég az Ég a' Barátságos Április-
 tól; 's a' te nemes Árnyékodbann ne nyúgodjon kegyetlen
 Nimfa, hitetlen Pásztor.
 A' te zöld Leveleid között gyász Ruhájú Madár ne pihen-
 25 tesse Repülését: és tsak Fülemile rakja ott a' Fészket.”

25. A' Visszatérés

XIV. Kántáta

Mitsoda új, Iréne, ez a' szokatlan Hidegség? A' te Filénod
egygy kínos barbarus Eltávoztása után te hozzád visszatér;
és így fogadod őtet? Ugyanaz vagyok én; te ugyanaz nem
vagy. A' te Ábrázatotod van egy nem tudom mi új:
5 kegyesnek hagytalak tégedet el, kegyetlennek találalak tégedet.
Mi vólt? Kételkedsz talán az én Hívségemről? Hazúg
Nyelve valami gonosz Szerelemtársnak vádolt el talám
előtttem engemet? De Iréne az én Hívségemnek annyi Pró-
báira, Iréne megesmér engemet; és Iréné azt hiszi? Ah,
10 nem: többet hidgyél a' te szép Szemeidnek, mint a' Szerel-
lemtársaknak. Azok a' Szemek ezen Léleknek sokkal hű-
ségesebb Kikémlelői: figáld azokat (mereszd) az én Ort-
zámba', és azután ítéld meg. (végezz.)

„Ki fogja valaha tudni e' Szívnek titkos Utait, ha ti nem
15 tudjátok azokat, szép Szemei az én Kintsemnek?

Ti, a' kik az első Szempillantástól fogva, mikor szerel-
messé lettem, az én Kebelembe elrejtett Szerelmet megesmér-
tétetek.” Ah, egygyűgyű vagyok én! Én az én Bajaimnak okát
másokban keresgélem, és azt ő benne találok fel. Nem sze-
relemföltő Bosszankodás: Kevélység az ő Keménysége. Igen
20 hogy vólt Iréne az én Elmenetelemkor. Meggondolta akkor,
hogy megőrizze az ő Nyerésegeit, és talám nem utolsó vólt
azok között Filénó. Most az én Szerentsétlenségemre úgy
megnevekedett a' Szépségbenn, hogy a' Szeretőknek serege
25 tsak nem véghetetlené lett. Ki maga Kintsének, ki maga
Életének, ki maga Istenasszonyának nevezi őtet: egygyik,
beh kínozt, másik mondja, beh fogyatkozom (halok): dítserik
certatim, ez piros Ajjakait, amaz fejér (hószín) Kebelet.
Fordítson egygy Tekintetet: ezeret szorít meg az Elhalaványo-
30 dásra: mosolyogjon: más ezeret erőltet a' Söhajtásra. Észe
veszi a' maga Hatalmát: tetszik: és az alatt míg Birodalmá-
nak Terjesztésére adja tsak magát Kevélységgel lévén tele,
a' szegény Filénóra alig emlékezik.

„Ah, emlékezz rá óh szép Iréne, hogy Állandóságot es-
35 küdtél nékem: ah, térj vissza, szeretett Kintsem, ah, térj
vissza első Szerelmedre.

Mitsoda vígasztalás marad, óh Isten, nékem? Ki lessz az
én Reménységem? kiért kell nékem élnem többé, ha nem
enyim többé az a' Szív?”

26. Az első Szerelem

XV. Kántáta

Ah nagyonn igaz. Az a' szerelmes Égés, melly másnak felhevítette először a' Kebelét, soha telyes Életébenn, soha el nem alszik egésszenn. Van egy leselkedő tűzhely a' Hamú alatt elrejtetve. A' maga Kényjére látszik ollykor, hogy 5 bánhat azzal akárki, a' nélkül, hogy Sérelem maradjon (supersit) miatta fenn: de, ha egy Szellő azt megüti, imé felgerjed.

„Tsak, hogy egy Szempillantásig szemléljem én az én szép Ellenségemet, a' régi édes Lángot érzem Kebelembe 10 kifesleni.

Visszatérek az én Sóhajtásimra: Szerellemmel ő érte hal-
doklok: az én Fátumomat imádom Szemeibenn az én
Kintsemnek.” Nemis tsak, mikor ötet szemlélem, égek
Nitzéért: akárhová fordítsam magamat, én találok Eledelt
15 az én Tüzemnek. Amott arra emlékezem, mikor szerelmesít-
tett meg engemet: ott az jut Eszembe, mint esküdött nékem
Hűséget: egyyk Hely, oh Isten! az ő Keménységeit: másik
hely az ő Gyengeségeit hozza elmémbe: ez egy Hartznak
eleven Képét téríti Gondolatomba énnékem; amaz egy
20 Békességét. Mi több: Magok azok a' Nimfák, a' kiket szerel-
mesenn szemlélgetni járok, hogy magamat eláltathassam
(megtsalhassam), tselekszik, hogy én gondolkodjam az én
Kintsemről. Szilviának, vagy Klórisnak Kellemeit néhány-
kor szemlélem: a' Haját, a' Homlokát ditsérem ollykor: de
25 valahányszor Ajjakom ezt mondja: ez jeles, ez gyönyörű,
Nitze (azt feleli szívem) Nitze szebb.

„Szép Lángja az én Szívemnek. Tsak te érted esmertem
meg a' Szerelmet; és tsak téged kívánlak én szeretni.

Nem panaszolkodom a' Fátumra: édes Állapot születni
30 tsak a' Nitzéért való Sohajtásra.”

27. A' félénk Szerelem

XVI. Kántáta

Mit akarsz, én Szívem? Mi támasztja fel te benned azon
eddig nem esmért zűrzavarokat? Most kiszélesítéd magadat,
és az én szoros Kebelem nem elégséges tégedet egészen
béfogni. Most öszveszorítod magadat, és nem talál[í]jak meg
5 tégedet a' Kebelebenn. Most fázol, most égsz, most a'

Lángnak és a' Fagynak tsudállatosann eggyesedett extrem Effectumit tapasztalod. De mit akarsz? Kínlódom, vagy örülsz? Mersz, vagy félsz? Ah, azt tudom, emlékezem arra a' Napra, arra a' Szempillantásra, mellybenn én vígyázatlan láttam egy kellemetes Szembenn szikrázni azt a' Fáklyát, mellyről most meggyúladtam. Ah, valóba nagyonn tudom azt. Én Szívem, értelek tégedet.

„Értelek tégedet, igenis, én Szívem. Illy nagy Dobogással tudom, hogy panaszolkodol, hogy szerető vagy.

Ah, hallgasd el a' te Fájdalmadat: ah, túrd el a' te Kínodat: Hallgasd el azt: és elne árúld az én Indúlatimat.”

De mit! Hallgatva lankadnod így kellene mindég? Ah nem; a' merőknek kedvez Ámor. Tudja meg az én Kintsem, hogy én ötet szeretem. És azt tudja meg én tőlem. Megfogom mondani, hogy az ő Szemei bűnösök az én Mérészségembe: hogy a' Természetnek a' Törvénye kérni szánakozást: Megfogom mondani — — — De ha a' kevély megharagszik rám? És ha engem elűz? Óh Istenek! Akarnám megmondani néki, hogy én ötet szeretem: és nem akarnám.

„Tsendes Zeffiretske, ha megtalálad azt a' kedves Tárgyat, mondd meg néki, hogy sóhajtás vagy; de meg ne mondd néki Kié.

Tiszta Patakotska, ha valamikor elébe vetődöl néki; mondd meg néki, hogy Sírás vagy. De ne mondd meg néki, mitsoda szem nevelt téged meg ennyire.”

28. A' Szerelmek' Fészke XVII. Kántáta

„Ha elég néked, hogy én téged szemléljelek, azt megnyerted, Iréne Barátném: ha azt akarod, hogy a' Szerelem miatt sóhajtsak, nem próbálok (ne próbáld) azt: Haszontalanság (hijába).

Szép vagy; szerelemre méltó vagy; ékesnek látszol az én Szemeim előtt: de én érettem nem Lántzok, tsak a' Szépségek és az Ékesség.”

Ha én nem fogadom el azt a' Helyet, a' mellyet ajánlasz nékem a' te Szívedbe, adakozó Nimfa, kárhoytatni engemet nem tartozol. A' Szerelmeknek rendkívül termékeny egy Fészke az Iréne' Szíve. Eggyik alig kezd Szárnyainn tartózkodni: a' másik siet már a' Héjyból ki bújni. A' felnöttek

15 eledelt adnak a' születőknek: és bizony ezek is nem sokáig
 lesznek álumnusi. Nevelkedik a' Sokaság annyira, hogy már
 tsak nem végzetetlen, hogy annak megszámlálásában meg-
 bódúlna Árkítás. Van minden Színű. Eggyik a' Violákat
 készíti, látszik, hogy fejti ki tollainn; másik a' Liliomokat:
 20 vagynak feketék, és pirossak: végre vagynak hamúsínűek
 (hamvasok). Látni, hogy nem szebbek az Aranyosok, de
 ezeknek minden más enged. Továbbá mindnyájann ellen-
 kezők Húmorokra nézve eggy más között. Eggyik gondol-
 kodik, és hallgat. Másik szabad, és fetsegő. Eggyiknek a'
 maga Gyanúi; a' másiknak a' maga Gyönyörködései vagy-
 nak le festve Tekinteténn. Ki könyörög: ki fenyegetődzik,
 25 ki kér: ki ragadoz: ki óhajt, és nem mér: eggyik az Ívet
 ragadja (lopja), a' másik a' Fáklyát a' vetelkedő Társától
 a' másik a' Szemkötőt. Leselkednek eggy más után, és
 ölelkőznek szünetlen. Eggyik a' másiktól fél; gyűlölik eggy-
 mást Halálból; és eggyütt vagynak. És ennyi zsinat közt
 30 reményletted, hogy én tartózkodni fogok? Reményletted
 haszontalan. Én nem szeretem olly kevésbé az én Nyúgo-
 dalmamat. Azt az unalmas Tsivogást, azt a' szünetlen való
 fetsegést, azt az alkalmatlan repkedést az én Szemeimbe,
 tsak egy Szempillantásig sem tudnám majd szenvedni:
 35 Hiddj nékem: mind ketten jobb lesz külön lennünk. Te
 keress én nálam kevésbbé komorabb Vendégeket: én egy
 tsendesebb Szállást fogok keresni. Mindenikőnk igyekezze
 (continuet) azt a' módot követni, a' melly néki jobban
 tetszik: te tartsd meg a' te Fészkedet: én az én Békességemet.
 40 „Sokkal edesebb lesz a' te Állapotod (Fátumod) az
 enyímnél: te a' te Geniusodat jobban meg elégitheted (ki-
 fizetheted) majd mint én.
 Te a' Szeretőket eggyügyűeknek, én az én Kintsemet hű-
 ségesnek kívánom: és eggyügyűek annyian vagynak; de
 45 a' hűséges hol van?”

29. A' Hazug Epitaphiuma

Gyűljön eggyüvé a' mit a' Novellisták és a' Prokátorok
 hazudtak és tsalárdkodtak még a' tsak kevés lesz, ha *Lae-
 liust* meggondoljuk. Menj Utazó 's ne hidj néki, mert, *Quis
 credat post tot fidei documenta sinistrae Confictam o hunc
 5 adsimulare necem?*

30. Fillis Monumentuma

Ezt a' Statuát tettem néki, bár tsak magam lehettem volna azzá!

31. A' Figefa és Mondolafa (Baldi' meséji közül Olaszból)

„Honnan esik az, hogy minden fák között, mellyek ősszel gyümölcsöt hoznak, tsak te nem virágzol tavasszal?” Ezt kérde egykor a' mondola a' figefától. — „Azért hogy úgy ne tégyek, felele a' figefa, mint te: te gyakran virágzol tavasszal, 's ősszel nem termesz.”

Magad-fitogató ifjú! néked is szól ez a' figefa. . . .

32. Szitzília és Neptún (Baldi' meséji közül Olaszból)

Szitzília már egy időben kérte Neptúnt azért, hogy ötet méltóztatná ismét Olasz országához ragasztani. — „Balgatag! hát nem tudod, hogy jobb kitsiny főnek lenni, mint nagy lábnek?” — E' vólt rá a' válasz.

Ezt a' mesét egy fejr mentés gazda beszéllte egy paszamántos tselédnek.

33. A' Kellemek

Első Könyv

A' melly emberekkel Deucalion és Pyrrha a' régi Graeciát megnépesítette, elejinte durva kis népet tevének; a' mint várhatni vala olyanoktól, a' kik kövekből lettek emberekké.

5 A' setét tölgyfák bolyongottak vadbőrökkel béfedezve, a' férjfi az asszonyról az ő Kitsynjei Majomként tsüggöttek; 's ha a' Nap lenyúgodott, kiki ott maradt hálásra, ahová őtet a' történet ejtette. A' melly Fa őket bé árnyékozta, az az ő étkeket kebelekké lehullatta; és ha az odvas volt, annak üregjébe tsináltak éjtszakára vatzkot saját leveleiből.

Nem tudom, Danae, millyen hajlandónak érzed magadat annak elhitelére, a' mit az Új Heloisnak Szerzője mond, hogy e' légyen ama boldog Állapot, a' mellyre rendelt 15 minket a' Természet. De ha minden gonoszt öszve számlálunk, a' mellyekről semmi képzetjek nem vólt ezeknek a' nyers Természet' gyermekeinek, úgy lehetetlen, hogy legalább valamelly nemét a' negativa boldogságnak ne tulajdonítsuk nékiek.

20 Egy Poéta pedig — mit nem tudnánk mi Poéták, ha egyszer a' fejünkbe ötletjük, hogy egy Környülállást megszépítsünk? Nem is volna é jussa a' Festőnek és Poétának, szebbé festeni valamit? Hová maradna a' szép Ideál magiája? az Emberfelettvaló, a' a' 25 mellyek előtt tsendes elragadtásban áll a' valódi Esmérő? A' Reiz, a' mellyre soha sem adott eredeti Képet a' természetnek nyers Felsege 's együgyűvolta? A' Danaék, a' Galathéák, a' Hébék?

Ez szép barátném; mert én 30 tsak azt akarom neked mondani, hogy a' Poéták Arany Korának Originálja, talám nem volt jobb az olly Vadaknak állapotjánál, a' kik, nem plántálván, nem szántván, nem vetvén, az Istenek' költségén, mint Homérus mondja a' szép Siciliának régi lakossairól.

35 Adjak é egy Próbát ebből, miként szebbitené meg egy

Poéta ezt az állapotot? — — — Hol van az az ember, a' ki
hogy, legalább
az éjkárpitjába, nem épen nézzen vissza egy olly

40 Világba, ahol az Anya Természet, jóltévő lévén mint
a' legjobb tündér, magára vállalta, hogy az ő
gyermekait maga tegye boldogokká, és Szabaddá minden
Törvénytől, Szükségtől, és , a' Szerentsésnek,
a' pajtási nevetések között, a' Karikós tántz' Orájinak örök
45 innepébe, a' vad Jásmin lombjai alatt, egy boldog Szem-
pillantatnak tetszett? Magok az Istenek, tetszetesebb bol-
dogságtól kínáltatván, leszállottak saját Sphaerájiból, 's
gyönyörködéseket vélek megosztották. Látszatósan meg-
szébbült a' Hóld alatt való Környék, és sokáig lakatlan
maradt a' Mennyország. Az Istenek egymás között buzogva
50 versengnek, ki adhat többet a' Természet ajándékához. A'
sárga Ceres aranyos kalászokkal teríti bé a' gyepet, Zephy-
rus és Flora pedig virágokkal a' Pásztorok' ágyait; a'
Nymphák labirinthusi ültetnek, és a' Pásztorok
a' tsendes barlangokba heverednek le szunnyadásra; Pán
55 oltalmazza az ezüstgyapjú nyájakat és azokat gyakran teszi
tenyészővé; azonba a' gerézddel rakott Szöllőkről tsergedez
az újonnan talált Bor, a' Föld' Nectárja, és Bacchus, őrt
állván néki a' katzagó Silenus, a' Pásztorok'
bámúlását.

60 A' Poéták Istenének a' melly azolta
a' Poétáknak tulajdona vala, hogy ő Seladon modjára öltöz-
ködjön, és, esméretlenül, őrizze a' sárga Pásztorok' seregébe
az Admét' tsordájit, ő, a' legszebb Pásztor. Az ő elméje,
megszeretteti őtet a' Pásztorokkal, 's bizonyosan a' Pász-
65 tornékkal is, mert az az ő durva örömöket megváltoztatja,
's finomabbá teszi; ő azokat sokra megtanította a' szép
mesterségekből, holmi dalotskára, hólmi tántzra, 's holmi
apró Játékra, hogy keljen csókot nyerni fogadásdíból.

70 Mit mondasz, Danae? mennyi kellemetes Festéseket rakna
öszve ezekből a' rend nélkül előhányott képekből egy poé-
tai Watteau? — Melly boldogok voltak az Arany Korbelti
emberek! Az ő egész életek Geniessen! Ők nem tudják
(boldogok, hogy ezt nem tudják) hogy van boldog élet az
ő állapotjokon kívül; és ekként észre sem veszik, mikor
75 végig alusszák, játszzák, danolják, tsókolják az ő lételeket.

Ki gondolná meg is, hogy azok az Autochthonok, (meg
ne rémülj ettől a' veszedelmes szótól) a' kiket mi

bőrökkel fedve a' tölgy és diófák között körül fekünni láttunk, — azok a' Teremtések, a' kik ebben az állapotban
80 nem igen különbözhetnek a' Keletindiai 's Áfrikabeli nagy Majmoktól — és ezek a' boldog fiai az Arany Kornak, éppen ugyan azok volnának?

De hogy is lehettek volna ők valamivel jobbak, addig, míg a' Grátiák magokat a' Músákkal nem egyesítették,
85 hogy azon Teremtéseket, kiket a' Természet tsak elkezdett, Emberekké formálja; őket azon Mesterségekre megtaníták, a' mellyek a' Tudományt könnyebbé, szebbé, 's nemesebbé tészik; az ő elméjeket az ő Érzéseikkel együtt kifinomítják, és a' nemesebb gyönyörködésre ezer új
90 nyissanak meg az ő kebeleibe?

A' Grátiák még ez időben esméretlenek valának. — Egy Poéta se látta még őket oldott övvel tántrolni a' tsendes Pontus partjánál; elvonta még őket az Istenek' és halandók' szeme elől a' mezei Kúnyhó, a' Világnak legszebb völgyében.

95 De hogyhogy? Azt kérde —

Valójába a' dolog Titok volt. Bizonyossan oka volt erre az ő Annyoknak. De mivel ezek az okok már régen megszűntek, 's mivel én, szép Danae teneked talán még titkosabb dolgokat is fogok elárulni, a' szerént te mindent tudni fogsz.

100 Gyakran kellett a' Poétáktól hallanod, hogy a' Grátiáknak az Annyok Vénus, de az Attyokat nem minden ember tudja. Külömbképen beszélnek a' dologról. Itt az Anekdotá, melly a' kútfőből azon frissen van merítve.

Mihelyt az újonnanlett Vénus, az Égtől és földtől szerelmes elragadtatással szemléltetvén, a' habokból fellábbadt, az Istenek nem tudtak megegyezni, hogy ő kié legyen. A' legrövidebb út a' lesz vala, hogy a' fiatal Istenasszonykának hagyták vala meg saját Szíve' választását. De olly
105 tesz a' Szerelem, hogy az Istenek közül egy se tartotta magát olly szerelemreméltónak, hogy vetélkedő társai felett ő nyerhesse el a' . Éppen olly kevéssé állhattak arra, hogy kimondassák véle a' . Így tehát a' dolog sok ideig függőbe állott, és talám örökre úgy is maradt volna, ha utoljára Mómus nem adta volna ezt az :
115 Hogy senki se békételenkedjen, nem lehetne jobban tsinálni, mint ötet a' legéktelenebbnek adni.

Az mindenek fogadták. Vulcanus lett a' legszerentsésebb; 's az Istenek az ő lakadalmában olly vígan valának, mintha kiki a' magáéba lett volna.

120 Jámbor Vulcanus! Ő hízelkedett magának. — De mi fundamentoma is lehetett néki arra, hogy magának hízelkedjen? — A' Szerelem' Istenasszonyának Virtusa? Minő fundamentom! De még jó volt ő rá nézve, hogy ő ebben a' tekintetben úgy gondolkozott, mint sok halandó!

125 Vénus azalatt, míg az Istenek függőbe valának, nem vesztegette az idejét hijába. Ő egészen volt arra, hogy ő a' Grátiáknak anyyok legyen. Halld meg, hogy történt az!

130 Még Amathust nem választotta maga lakhelyének. Ifjú létére a' helyváltoztatásból származott örömbé gyönyörködván, hogy ő a' Világot meglássa, 's a' mint természet szerént esik, az is lássa őtet, egy szép szekérbe most erre majd amarra vitette magát a' hattyújin. A' Zephyrusok előtte lengedeznek, hogy minden helyet, ahová ő leszáll, 135 virágokkal béterítsenek, 's minden magános fördőt, a' mellybe ő magát megenyhíti, rózsafalakkal körül szőjjenek.

34. [Francia versek prózafordításai]

[I.]

Clement Marot.

Minthogy más Képem tőled nintsen elmegyek Remetének egy Kietlenbe. Hogy az Istent kérjem, hogy ha más Szeretőd vagy, az is a' te betsületedre olyan okosan 5 vigyázzon, mint én. Remetének mégyek egy Kietlenbe. Istenhózzád Szeretet, istenhózzátok nemes *corsage*, istenhózzád mosolygás, istenhózzátok szép Szemek, a' mellyeknek tsak egy tekinteteis nékem az Egeket felnyitotta: bennetek hasznom nem volt, egy kevésbé szerelmesnek mint én 10 talám nagyobb haszna fog belőletek lenni.

[II.]

Melin de Saint Gelais.

Heves Sóhajtások, Lelkemnek részetskéi, a' kik az én gyászomnak okát egyedül értitek, ha fogjátok látni hogy az én halálom tetszik az én Dámámnak, repüljete az Égbe, 15 és oda fel engem várjatok; de ha az ő Szeme, a' mint tik

kívánjátok, valamely reménység által engemet védelmezni méltóztatna, jöjjetek vissza hozzám 's adjátok vissza az én Lelkemet, mert úgy nem akarok meghalni.

[III.]

Lainez.

20 Hogy minden újra virágozzon ebbe' a' szép Helybe, Jonquille és Nártzis, minden megiffjodjon a' Szerelemnek szeme előtt! Hadd nyugodjon a' Grátzia a' Henyélésnek Karjain. Hadd jöjjön el Flora a' Rozsánn, a' melly egyedül ő érte nyílik ki, a' Gyönyörűséggel, Zefirt megkoronázni.

[IV.]

25 2., *A' Kampagnai Sajtó.*

A' Mese, ezer gyönyörűségek és Zefír által vezérlett ezer játékos Habok közt szült a' Haboknak Tajtékjából egy Vénust, a' mellyet Görög Ország mormorál, és a' Fabula zeng. Chámpagna Sajtó az üveget kezébe tartván a' nedves-
30 ségtől eláradtt Sajtónak láttára a' bornak pességéből ma Vénust szült.

[V.]

Chantieu.

Mitsoda fájdalmat és gyötrelmet okoztál te nékem Iris a' te háládatlansággoddal! Hát még azon felyül sírjak a' te
35 hitelenségedenn? Te nékem örökös szeretetet esküdtél, azonba mégis a' hitedet megszeged? De hiszed hogy mégis hívebb Szeretőre akadsz nálamnál, senki sints, a' ki nálamnál jobban szeressen, az a' szép Juhász a' kinek annyira
40 tetszeni akarsz, Fillishez és hozzád egyenlő tüzzel van, a' míg te engem szerettél, Vénus maga nem talált volna helyet szívemben sem hamis hited, sem tsalárd könyhullatásid
Szépségednek fényét előttem el nem hervaszthatták. Szeress ismét Iris, a' te szép Kellemetességeidért Állhatatlanságodnak megbotsátok.

[VI.]

45 2.,

Kegyetlen Irigybánás! te Szerelemnek leánya vagy: de fájdalom! a' te gyanúid mihelyest egyszer a' Lelket meg-

50 lepik, azt éjjel nappal kínozzák, a' te únalmas gondosko-
dásid nélkül a' szeretet tsendes volna a' te Atyádnak nints
szeme, néked pedig ezer van.

[VII.]

3.,

55 Iris hozzám mindenkor hív, mi egymással egyenlőkép-
pen meg vagyunk elégedve, nints egyéb panaszom rá, hanem
hogy már tíz esztendőől fogva szeretem, azonba mégis
minden tzivódásunknak ez az oka, óh fájdalom! hát aztis
meg kell érni, hogy a' mi egymáshoz való Szeretetünk
akaratumk ellen eltűnjék? Nem elég hogy az Időnek szár-
nyai vannak, miért kellek nékedis lenni, fugax Szeretet?

[VIII.]

La Fare.

60 Hijába iszom nyúghatatlanságomnak megtsendesítésére,
és a' Szerelemnek elűzésére, a' melly meg lepett, ezek az én
Irisemnek Fegyverei, a' bor én velem az ő Megvettetését
elfelejteti és tsupánn tsak kellemetességével gyönyörködtet.

[IX.]

Moncrif.

65 Szeretett engem a' szép Aspasia, és bennem gyenge vi-
szontaglást talált. Ő szeretett, és e' vólt az ő fantáziája, de
egy napnál tovább nem tartott. Eggy nap eggyyszer e' szép
Aspasia mellett Mirtil hallja a' Szerelemnek Hymnusát
énekelni, ő megszerette e' vólt az ő Fantáziája és e' nem tar-
70 tott tovább egy Napnál. Ez a' szép Aspasia mindég sze-
retve megfogta, elhagyta, rendről rendre a' Juhászokat,
ők haragudtak, én néki köszönöm: ah! hogy illy szép Napot
töltetett velem. Eggy szép Aspasiát vissza hozni, nagy
abusus haragot mutatni, ha az ő édes Fantaziáit vissza ki-
75 áltod, azt fogja mondani: Miért nem sugarlasz! Miolta
láttam a' szép Aspasiát rósával megkoronázva néki mon-
dottam mikor jön vissza a' te kedves Fantáziád, mert egye-
dül tsak az a' Nap a' mellyenn én élek. Mikor a' szép Ás-
pasiát megláttam, hogy eggy édes Mosolygás Ortzáját bé-

80 színelte, vissza hozta édes Fantáziáját, és engem megélesztett, Szeretők! szép Aspásiától elhagyattattak, körülte viseljétek modeste magatokat, ne kívánjatok Fantáziájának alkalmatlankodni, a' ki tetszik Király, a' ki nem tetszik semmi sem.

[X.]

85 *Panard. Chanson a Boir.*

Mitsoda írtóztató ordítás tölti bé a' Levegőt! Vas tömlözőkből a' szelek kiszabadulván rettenetesenn tsatáznak! mitsoda süvöltés, mitsoda Dühösség! Jégeső, villámások, mennykő fényei az Ivóknak minden Reménységét ma
90 semmivé teszi! O Jupiter, tsendesítsd haragodat; Bacchus, engesztelésre hozzánk tsatlotta magát: emlékezz meg, Nagy Isten, hogy te Attya vagy néki, mi pedig az ő fiai.

[XI.]

De L'attaignant.

Lisette Colinért vagyon és [Colin Lisettért], Colin változó
95 és Lisette pedig eleven és tsapzi. Colin elszenvedi az ő rivalissait, Lisette pedig az ő rivalisnéit, Kolin a' magához egyenlői között elsőködik, Lisette pedig az ő Leánytársai között. Lisette ezer szeretőket múlatat, Colin pedig minden szépeket. Mind a' kettő a' szeretetbe állandó, és mind a'
100 kettő hitetlen. Ő legszebb a' pusztá faluba, ez ott a' leg szebb Leány, Colin hasonlít a' szabad Verébhez, eme pedig a' fetskéhez. Sóhajtás és bádgyadozás nélkül ők a' távollételbe múlatnak, az Emlékezésnek és Reménységnek gyönyörködtetése által. Avvagy ha fájdalokat más szeretete
105 által elszéllesztik Lisette Colinhoz vissza jön, és Colin Lisettehez. Ha valami kótzódás támad köztök az tsak tsekély szellőtske, a' melly nem hogy az ő Lántzokat elszagatná sőt inkább öszvébb szorítja, hogy bánthatnák meg egymást, a' kik egyenlően hibások. Ah, mind kettenn szeretetre
110 igen méltók, hogy egymásnak megbotsássanak. A' gyanú és Zelotypia, és Sóhajtások nem zavarják meg Szereteteket, a' Szeretetek gyönyörűségével élnek, a' nélkül hogy annak fájdalmit éreznék. Szerelmesek ha boldogul akartok élni, varratok himet ezekről, és ne kövessétek Szerelmetekbe a'
115 szomorú Gerlitzét.

[XII.]

Bernard.

Szerelmesek, tüzeteket írátok le egy gyenge fa héjjára,
 az én Juhásznémnek neve az én Szívembe van bé nyomva,
 én a' Lantomat nem múlathatom illy édes névnek éneklé-
 120 sével, az Ekhó vissza mondhatná és azt igen irígyelném.
 Korinne engem tettetésre hív, hogy szeretetünknek tanúit
 annyival inkább meg tsalhassuk. A' mi néki leginkább
 tetszik, az nékem kevésbbé tetszik. A' fű, a' mellyen az ő
 nyája legel, az én nyájamat tőle el menni látja és nékem úgy
 125 tetszik, mint ha a' kis kutyáját, a' melly körültem sündör-
 gödzik, meg nem esmérném. Tik, a' kiket bolond Szeretet
 sugárol esmerjétek jobban a' gyönyörűséget is, tik azért
 szerettek, hogy azt mondhassátok, mi pedig azért, hogy véle
 élhessünk. Korinne hadd tartsék ez a' titok, addig a' míg
 130 még a' mi Szerelmünk. A' megelégedett Szeretőnek hall-
 gatni kell, tselekedd hogy én örökre hallgassak. A' változó
 és frivolus Szeretet mindenütt a' Gyönyörűséget éneкли, az
 okos és discretus Juhász pedig, még a' Kívánságot is tit-
 kolja. Illyen az én Nagy tűzem, az én Szívem a' te Törvényed
 135 alá eresztvén magát, tenéked szüntelen azt mondja, hogy
 ő szeret, a' nélkül hogy azt mondaná egyébnek rajtad kívül.

[XIII.]

Riboutté.

Oh miért nem vagyok Páfrány fű, a' mellyen az én Ju-
 hásném nyugszik egy szép Napnak az estvéjénn a' Szere-
 140 lemnek óltalma alatt. Miért nem vagyok Zefir, a' melly kel-
 lemetességével játszik, Levegőég, a' mellyet bé szív; Virág,
 a' melly nyoma utánn nő. Miért nem vagyok az a' tiszta
 Víz, a' melly ötet kebelébe bé fogadja. Miért nem va-
 gyok az a' ruha, a' mellyet ő magára vészen, mikor a'
 145 fördőből kijön. Miért nem vagyok az a' Tűkör, a' melly
 Ábrázatját mutatván szemeinek egy olly Grátziát mutat,
 a' melly a' szépségre mosolyog. Miért nem vagyok az a'
 gyenge Madár, a' mellynek éneke olly édes, a' melly magais
 az ő hallgatására repül, és lába előtt meghalni. Miért nem
 150 vagyok az a' Makatság, a' melly az ő Kívánságát kedvessé
 teszi, és néki áldozatul egy újj hódító Gyönyörűséget hoz.
 Miért nem tarthatom egy álom által szívét megígézve.
 Miért nem léphetek a' Hazugságról által az Igazságra. Az

155 Istenek, a' kik nékem Lételt adtak, engem igen ambició-
sussá tettek; a' ki mind az lenni kívánnék, a' mi az ő sze-
meinek tetszik.

[XIV.]

Dorat.

A' te Szemeid Boldogságot ígérnek, confirmáld az ő be-
szédét, eredj a' Gyönyörűség ér annyit, mint az a' betsület,
160 hogy büszke és vad vagy: mikor a' szerető nem tsal, az ő
Triumfusa Homagium. A' gyenge Zefirnek szárnyai alatt
látđ ezt a' Rósát kinyílni. Látđ pirosságát a' Hajnal' tsókjai
által szépíttetni Ifju Egle, a' Gyönyörűség ez, a' melly őtet
165 lelkesíti és festi. Mennyiszer nem énekeltem nyughatatlan-
ságomnak tárgyát, de celebrálja az ember a' szépséget
midőn Könyveket húllat? egyedül tsak a' Gyönyörűség
festheti kellemetességeidet. Szerelem, viselj gondot az én
fátumomra, és Eglét engeszteld meg, hagyj meg engemet az
170 ő mellyén halni, és életre visszajönni. Ez az végre a' mit
akarok fel kiáltani Istenek, beh szép ő!

[XV.]

2., *Egy Maitressének Képe.*

Szeretet, kezdđ el a' *tableaut*, beh szép lesz az, ha hív az.
Itt vannak a' színek, az etset, rajzold Szeretet, légy az én
Apellesem. Méltó hozzáđ ez a' Munka, Ismenének Képével
175 van a dolog. Egy tiszta Homloknak alabástromába húzz
két gyönyörűséges ében szívárványokat. Fess az ő bólthaj-
tások alá szép szemet, ez a' Szem talám igen kemény, a'
melly majd kegyetlen majd szíveket érdeklő, meg tiltja a'
szerelmet a' mellyet szűlt. Fess ajjakira Klárist, és tsak
180 most nyílt Virágokat. Hogy fogainak külső fényét 's sima-
ságát meg add, fess gyöngyöket rósa között. Mesterséggel
függeszđ fel haját, és fodorítsđ azt diadéma formára . . .
Hagyđ lebegni ha tetszik, ezen rendetlenség néki igen illik.
Hogy nékem természetének deliségét és könnyüségét és lejtős-
185 ségét, és villogását mutasd, fess egy legagilisebb Juhásznet,
a' ki keresi avvagy futja a' Szeretetet. Az ő gyenge és édes
mosolygásának titkos Kellemetességét exprimáld. Fessđ a'
mit ő mond és ígér, én pedig azt fogom festeni, a' mit inspi-

190 rál. Végezd el, domborítsd szép mellyjét, a' melly a' fugax szeretetet is figálhatná — — — az etsetet ki ejted a' kezedből — — — megállj tsokold meg a' Munkádat.

35. [Próza fordítás töredéke Berquin VIII. idilljéből]

Ti ez erdei Kősziklák' Ekhói, érzékenyek az én Énekim' siralmára, adjátok vissza az én szomorú Szózatimat, e' fákról és e' partokról.

5 Veszper elzárta az Egeket a' Napnak utolsó tüzeitől. Leült egy folyó víz' partjára, Eglé, egyedül, és siránkozva, szomorúann függesztvén szemeit a' futó habokra, várta a' Dafnis hajójának visszatérését. Mi késlelteti az én Szeretőmet! Dafnis, így kiáltott ő! És az érzékeny Fülemlile elhallgatott, figyelmeztvén az ő szerelmének szavaira. Ke-
10 gyetlen! . . . de, eggyyszerre, e' kietlen Tsendességbe, semmit sem érthetek . . . Hah! . . . ah, ő az. Ő jön . . . Istenek! Tsalfa reménység! És miért ingerlitek, hazug Habok, az én Aggódásimat? Hát nem nagy fájdalom é a' távollétel? De ha mást valakit, ohhaj! . . . távozzatok fekete Gyanúk!
15 Ő engemet szeret

36. [Vázlatfüzet A' Tsókokhoz]

[3a] Még az Arany idő előtt ezenn a' Világonn nem volt egyéb, tsak Tündérek és Rózsa. A' Róza feje volt, és tövisketlen. Ennek árnyékába múlattak a' Tündérek, és az ő életek 's múltságok a' Tsók volt. Nem volt benne a' két Nemnek
5 sem különbsége, sem Jegye. Ollykor a' Táj színű Rózákon játszadozott két Tündér; megtsókolták egymás Ajjakát, 's Lelkek a' megtsókolt Száj' pirossánn egybetalálkozván a' megtsókolt Tsókba új Tündéretske származott. Így éltek
10 ők, és szaporodtak. Gyakorta sereg Tündérek gyűltek össze a' Rózásba, 's mennyei énekekkel hangoztatták annak illatos Ligetjeit. Énekeltek az Örömről, az Ártatlanságról, a' Rózáról és a' Tsókról. Gyermekek voltak ők mindnyájann, és egyenlők. Testek könnyebb volt a' Levegő égnél, és serényebb a' Nap Súgárinál. Lelkek vidám volt, és ártatlan,
15 nem egyéb hanem egy munkás Szeretet. Az Ártatlanság és Gyönyörűség, fel menvén a' több Istenekkel az Égbe, utóljára megtsókolták egymást, és meleg Tsók[3b]jaik a'

hószín Rózára hullván le, annak Méhében megelevenedtek,
's parányi Gyermekké lettek, a' kik azután tsupa Tsók-
20 kal éltek, 's élvén véle, véle Nemeket is szaporították: Már
annyinn voltak a' fejr Rózák erdejinn az illy apró Tündé-
rek, mint ma első Kikeletkor a' Liliomok és Jázminok fejr
Viráginn a' Tavasznak játszadozó Lepkéi.

Azonba az öreg Szaturnus elnyeri az Égnek és a' Földnek
25 telyes Birodalmát, és ezeket a' Tündéreket a' földről a'
Hajnaltsillagba költözteti, hogy a' Földet Emberekkel
ültesse bé. A' Hajnaltsillagnak leírása. Innen szállanak ők le,
valahányszor az Ártatlanság nyög, vagy a' Gyönyörűség
sóhajt. A' Böltsnek Szívébe szállanak nyájas Súgarotskák
30 vonják fejr Róza-Hintójokat, és annak sebet bégyógyítják.
A' Poétának Lelkét és Képzelődését végig hordozzák a'
Világon, vagy felragadják magokkal az Egekbe. A' Hárfák'
és Lantok ezüst Hangját meggyengítik, és a' fülbe bévivén
a' Lélek útját előttök megsimítják. A' Festőnek otromba
35 Penzlijét megvékonyítják, a' hibás Színeket róza pamattsal
helyre dörgölik, vagy Szárnyaikkal édesebb Árnyéket
híntenek azokra, 's az egész Raj[4a]zolványt kellemetesebbé
teszik ígézó Tsókjaikkal. A' Kerteknek Táblái közzé leszál-
nak, a' harmatos Violákba fürdenek, vagy a' büszke Tulipánt
40 tarka folyósójann ölelgetödznek: ezek húzzák öszve amaz
ártatlan virágnak szálatskáit az illető Kéz előtt. A' Kopasz
Követ zöld mohval beszövik, hogy a' sípoló Pásztor, vagy az
ellankadtt Útazó feltalálja azonn Nyúgodalmát. Nyáron a'
Hajnal Súgarainn mosolyognak, vagy a' Zefirusoktól lengő
45 Zöldágakonn hintálják magokat, vagy a' kristály Forrás
tsendes habjainn hempelyegnek, 's a' Holdnak arany
Súgáriból apró Tsillagokat kötöznek. Összel a' szagos
Körtvélyeket pirosra, a' puha Almákat sárgára nyalogatják,
's a' pelyhes Birsalmának homlokára hintik lemetszett
50 Arany Hajfürtjeiket. Egész Rózakosarakkal hozzák le a'
feltetsző Hajnal Súgárral a' muskotály szagot: a' piros
Bakar' szemjei közt kergetik egymást, 's ha a' Víg Szüret
eljön a' letsorgó Mustba eveznek egy Gohér hajba, vagy a'
seprő apró részetskéit válogatják ki 's a' Hordó fenekére
55 lehordják. [4b] Télen a' tsillámló hóra ülnek 's a' legszebb
Súgarokból rakott apró Tüzetskéknél fütöznek. De óh mind
ezek kevesek! Ezerenn 's meg ezerenn seregelnek egy szép
Leányzó körül. Egy szép Leányzóért óh hányszor marad-

60 nak üresen a' szép Hajnalsillag' kedves Rózássai. Hány-
szor látni, hogy kiterjedtt Homlokának Síkjánn e' nyájas-
kodó Tündérek fejér Róza Hintokba nyargalóznak, vagy
Szemöldökének árnyékos Erdejénn alusznak; vagy Ortzá-
jának kies mezejénn fonják Hajnali gyenge Súgárszálakból
65 a' Hálót, 's kifeszítik a' Lésekre. Ah ha az ő szép Szeme
kinyílik hány sereg Tündérek repülnek abba, körül ülnek
harmatos könnyöklőjénn, egyet pillant, 's mind lehullanak a'
Mellyére, vagy a' sebes pillantásba kapaszkodván azzal
együtt elragadtatnak: a' többiek nagyot katzagnak rajta,
's az az öröm oda reppenvén bételi a' Szívet. Ah az ő szép
70 Ajjakinn ah hány tsókolódik! ezer pár tsókolódik minden-
kenn, 's azonnal ezer újabb Tündérek születnek ottann:
ezer rózakotsik várják Ajjakának szélénn minden szózatjait,
édes sohajt[ás]ait pedig ezer leggyorsabb Hajnalsúgárok.
[5a] Eggy mosolyodására mind felébrednek 's egymást
75 megölelik, 's Ortzájának pitziny Gödretskéjébe leszállanak.
Ha Tsókolni talál, mind a' tsókoló Ajjakok közé repülnek, és
magokis tsókokká válván a' Lelket a' Hajnalsillagba fel-
viszik 's a' legkiesebb Rózásba elaltatják. Hajának Labirin-
tusába kergetik egymást, vagy bűvótskát játszanak, vagy
80 szív-köteleket tsinálnak. Hószín Nyakánn és Melyjénn
nyájaskodva ülnek, vagy annak két szép Dombotskájánn
játszanak. Láttam, magam láttam, hogy a' Rozália Mely-
jénn sereggel öszve gyűltek: lejtős kerekésséggel emelkedett
fel annak kies Halmotskája, és sima tetejéből keményebbenn
85 nőtt ki eggy pirosló tsetssziklátska, mellybenn titkos forrása
vólt az élet édes tejének. E' mellé ült fel — — — eggy a'
legszebb Tündérek közül kezébbenn tartván eggy parányi
rózsa koszorútskát annak jutalmául, a' ki a' halmotskára
legelőször felhág, és eggy legtisztább Tsókkal az ő kezeiből
90 kiveszi. Az apró Tündérek nagy számmal indúltak a' sikamló
Hegynek, némellyek már a' Bértzetskének Bimbójára színte
fel hágtak, mások a' hajlás' közepénn ízzadtak, sokann az
allyánn tusakodtak, a' többiek pedig a' két Hegyetskének
kies Völgyénn, ah azonn a' kies Völgyönn [5b] bízatták a'
95 vetélkedőket Mennyei Énekekkel. A' mikor te oda jöttél,
Rozália szíve megdobbant, a' Hegyetske megrendült 's a'
Gyönyörűség' fiaí róla mind eggyig a' völgybe lehullattak.
— — — Nagyot katzagott, 's a' rezgő Bimbótskáról
100 elrepült, és a' rózakoszorút a' te nézésedre akasztotta.
Ah — — — ! hát még a' Szívbe mennyinn laknak, annyinn,

vagy többenn mint oda ki, itt laknak az Ártatlanság' fiai
hogy Örömet szerezzenek abba, és tsendességet. Ha ezek a'
Szívbe nintsenek, futnak az Ortzáról a' Gyönyörűség' tün-
dér fiai, kik különbbennis utóljára elszokták azt hagyni,
105 és akkor ókis a' szívbe szállanak. Hány festett Ortza van, a'
mellyenn 30 esztendőös rózsák látszanak, hány hajhalottak
lidértzkednek sok élő fönn, hány lagérozott Mellyek bújnak
a' Kendőző alá? mind ezektől a' Kellem édes fiai eltávoztak,
's a' Fő és a' Szív kietlen pusztává hagyatott. A' Bujaság és
110 a' Szorgalom állottak helyekbe, hogy a' ruha rántzaival, a'
felfűzött Gyöngyökkel, az affektált járással és beszéddel, a'
fajtalan pillantásokkal hódítsák magoknak a' tsábító és
tsábított Világot. Eljön még az az idő etc. Ezek kísérik a'
Bóltset az ő Útaibann, ezek természetnek rózsát azokonn a'
115 Tövisekenn a' mellyek abba nőnek, tiszta Súgórokat hín-
nek az ő [6a] Lelkére, és béviszik Elméjét az Igazság, a'
Virtus örök Templomába, és a' valódi Boldogság Paraditso-
mába. Ezek múltattatják a' szenvedő Ártatlannak Szívét,
's mikor mindenektől elhagyattatott társalkodnak véle és
120 vígasztalják őtet. Ezek vezetik le a' Boldogabb Világból az
aggodó Lélekekhez a' Reménységet, az Örömmek és a' Szükség-
nek tündér Leányát. Ezekkel jön le az Álom, az az édes
Álom, melly a' megrontsolt Halandót a' hajdani Arany időre
által teszi. Fut ő a' Gonoszoktól 's kerüli a' balgatagokat, de
125 a' tsendes szívűeket felkeresi, és véle ezek a' Tündérekis
leszállanak, durva ágyokat rózsza leplekké változtatják, 's
fáradtt homlokjokat harmatos szárnyaikkal legyezgetik,
terhes izzadásoknak tseppjeit gyenge szájokkal letsókolják.
Hervadó Szemeikre ülnek, és nyugvó Lelkeket édes álmodo-
130 zásokkal múltattatják. Óh hányszor repülnek ők el a' pompás
Kastélyok felett nemes utálással, hogy a' gazzal fedett
Kúnyhóba meglátogassák a' homályba lévő Virtust! melly
kevesenn vagynak sok lármás és Kevély Múltságokba, mert
a' szegény Halásznak a' Hálóját kötözgették, 's a' Remény-
135 séget ölelgették a' száraz Part fövenyenn egy redves fűsz fa
Árnyékábann! hányszor ment el előttök talpig aranyba
öltözve, minden költsönözött szépségivel [6b] a' büszkél-
kedő Belinda, és ők reá sem pillantottak, mert egy ártatlan
Pásztor Leánykának szép Ortzájánn innepeltek.

140 Szaturnus bírta tehát az Eget és a' Földet. A' földet embe-
rekkel töltötte bé, kiket Prometheus formált. Ennek leírása.

Bé-hozta az Arany Időt. Ennek leírása. Kivágta az Apjának Calusnak, vagy Uránusnak a' Pötsét, és ebből, a' tengerbe esvén született Vénus, 's egy Tsigahéjjon Zefirus által
145 Tziprus' Szigetébe vitetett. Ennek pompás leírása. Melitesz és Rozália születnek. Az Arany Időbeli életek az embereknek. Cupídó születik Vénus és Zefirustól. Ennek pompás leírása. Kezd az Istenekenn és Emberekenn uralkodni. Tsókot vét, 's az Arany Időbeli emberek azzal kezdenek élni. A' Titánok és
150 Gigások feltámadnak, Szaturnust a' Poklokra vetik. Júpiter megszabadítja. Gigantomachia. Szaturnus Pötsét kivágja Jupiter, abból születik a' rossz Vénus etc. és Cupido etc. Bé áll az Ezüst Idő. Ennek leírása. Melitesz és Rozália Házat építenek. Az Éneket és a' Lantot feltalálják. Kertet tsinálnak. Mindenek megváltoznak. Jupiter megszereti Iót, az tehénné változik etc. Elragadja Európát. Érósz felszántja Tziprus[7a]nak egy legboldogabb Mezejét, Iónn és Jupiterenn, hogy azt tele vesse Tsókkal, a' mellyet a' Mennyei Paraditsomból hozott le. Jupiter a' Páfusi Vénust és Anteroszt rá kéri, hogy vesztegessék meg a' Vetést, a' mellyet ők megis tsinálnak. Kikelnek a' rosszabb Tsókok. Érósz megütközik Anterósszal. A' Szerelmek' és Tündérek' hartzá. Melitesz és Rozália az alatt. Vége a' Hartznak. Jupiter a' Tsókoknak minden magvát beszédeti, abból Nectárt és
160 Ambróziát készített Hébe által, a' több édességet pedig elosztja a' Földönn. A' Quinta essentiával megkeni a' Halandók' száját, 's egy kevéssé egyéb tetemeiketis. Melitesz és Rozália kezdik a' Szerelem' alkalmatlanságait érezni, tsókolódnak, és forró Tsókaik között amaz Fülemilévé változik, ez pedig Rozává.
170

Anterosz a' maga Fáklyáját Rózává változtatja. Egy Tündér elviszi Meliteszt és Rozáliát a' Tsókok' Eliziumába, és Poklába. Ezeknek leírása. Itt a' jövő Fátumokat megmutatja. — — — egy Tündér a' Szívet felszántván Tsókrózát ültet belé.
175

[7b] A' Tsókról.

Cátó ki tett azért egy Szenátort, hogy a' Feleségét a' Leánya előtt tsókolta meg.

J. Secundus és Bonifonius írtak Csókokat.

180 Guarini vitatja, hogy a' Tsókok közt legjobb a' száját tsókolni meg.

Longi Pastoralia. Itt Boden a' Commentáriusába elbeszéli, hogy a' Grammatikusok által 3 neme tétetik a' Csóknak: és eggyzersmind arra, hogy a' Tsók által a' Lélek

185

eggymásba leheltetik, sok régi írók' helyeit hozza fel. Némelly ütött kopott Orbiliusok kezek' tsókolását megkívánják Tanítványiktól; és mikor jól meg lasnakolták őket, a' Virgának megtsókolásatis. Ez utolsót sok Szülékis tsinálják.

190

Már ma kezdenek, kivált az Urak módiba venni, egy tzuogós, de hideg Tsókot.

A' Theátrumba, legalább a' Magyarba, nem szabad a' játszóknak egyebet tsókolni, tsak a' Homlokát. Lásd a' M. Játékszínt.

195

Péguba, 's hajdan Romábais, a' Papok' Pötsöket nagy vallásbéli tisztelettel tsókolgatták az Asszonyok.

[8a] Csókok' Nemei.

Szerelmesek' első Tsókjai.

Szerelmesek' elváló Tsókjai.

200 Szerelmesek' öszvetalálkozó Tsókjai.

Szerelmesek' békéllő Tsókjai.

Szerelmesek' Száj' Tsókolási.

Szerelmesek' Ortza', Homlok', Kéz' Tsókolási.

Szerelmesek' Haj', Melly', Tsets' Tsókolási.

205 Szerelmesek' Ruha', 's Kép' Tsókolási.

Szerelmesek' Zálog 's Hagyomány Tsókolási.

Szüléi Tsókok.

Gyermeki Tsókok.

Házafi Tsókok.

210 Baráti Tsókok.

Atyafi Tsókok.

Tanítványi Tsókok.

Módi Tsókok.

Ebédi 's Visitai Tsókok.

215 Theátrumi Tsókok.

Haldokló Tsókok.

Tettetésbeli Tsókok.

Tévedésbeli Tsókok.

Hálaló Tsókok.

220 Álombeli Tsókok.

Vallásos Tsókok.

- [8b] Theátromi Tsókok. Tanulo társak közt valo csak
 Jobbágyi Tsókok.
 Óhajtott Tsókok.
 225 Levélbeli Tsókok.
 Tenyerenn küldött Tsókok.
 Freymaurer Tsókok.
 Versekbe leírott Tsókok.
 Poémát tsókolás.
 230 Körmeinek motskát tsókolás.
 Szapora Tsók. —
 Pégui Tsók.
 Áruló Tsók.

[9a] *Módi Tsókok.*

- 235 Dámák' kezének megtsókolása.
 Ebédttől fel[ál]laskor való Tsókolás.
 Pudli Tsókolás.

Tsók' Testvérei.

- 240 Ölelés.
 Sóhajítás.
 Pillantat.
 Szívdobogás.
 Kézszorítás.

[9b] *A' Hajnaltsillagról.*

- 245 *Nevei:* Hajnal, Nap' követje, Foszforus, Hesperus,
 Lutzifer, Est, Esttsillag, Estvény, Szép Tsillag, Kis Hóld,
 Hóldatska, Fényes Tsillag, Tündér-Paraditsom, Vénus
 Tsillag, Szerelem Tsillag, Szerelmes Tsillag, Tündér Tsillag,
 Égi Róza, Rozás Tsillag, Tsók Kert

250 *A' Tündérekről.*

Neveik: Daemonok, apró Kellemek, Ártatlanság' Gyönyörűség' Tsók' Róza' fiai, szülöttei, magzati, Angyalkái, Tsók Istenei, Rózsás' Hajnaltsillag' lakói.

[10a] *A' Csókról.*

- 255 Mátyási írtt arról: Mi a' Tsók? Lásd, Semminél több
 Valami. 1 Darab.
 Catullus' teméntelen Csókja. Quaeris quot mihi etc.
 Eggy Leány a' Verset tsókolta, 's a' Poéta azt mondja
 néki, hogy ötet tsókolja meg, mert ő benne ezer vers is van.

- 260 L. Kleist Epigram.
 Némellyek a' nagy hideg tsapodárság miatt valakinek
 Körmeinek motskátis etc. tsókolják.
 Galambok, és Gerlitzék tsókolódnak.
 Ixion Júnót megtsókolja.
- 265 Csókba ment el haldokló Lelkek. *Herder pag. 23.*
 Alvás is tündér. *Leírása Herder pag. 15.*
 Halál is tündér. *Herder pag. 17.*
 Florának gyönyörű leírása. *Herder pag. 19.*
 Vénus Udvarában a' Gerlitzék a' Vigság és Hiúság társa-
 270 ságában Ambróziával élnek. *H. p. 24.*
 NB. A' Liliom és Róza. *H. p. 26.*
 Az Echo. *H. p. 35.*
 Hattyú. *p. 40.*
 Psyche Tsókká változik.
- 275 A' róza levelek Pillangokká.
 A' fő Tsók neve Zsidó.

[10b] *Könyvek*: Kleist. Guarini. Tassó. Secundus etc. Hyde, Jones. Meursius.

- Versek:* 1., $oo \mid -oo \mid -oo \mid - -$
 $- \mid - - \mid - - \mid - o$
- 280 2., $-o \mid - o \mid -o \mid - o \mid$
 $- - \mid - - \mid - - \mid - - \mid$
- 3., $-o \mid - o \mid -o \mid -$
 $- - \mid - - \mid - - \mid o$
- 4., $o - \mid o - \mid o - \mid o - \mid$
 $- - \mid - - \mid - - \mid o o \mid$
- 5., $o - \mid o - \mid o - \mid o$
 $- - \mid - - \mid - - \mid -$
 $oo - \mid - - \mid - - \mid -$
- 6., $oo - - \mid oo - - \mid$
 $- - \mid - - \mid oo - o \mid$
- 285 7., $- - \mid -oo \mid - -$
 $- - \mid - - \mid - o$
- 8., $- - \mid -oo \mid -o o$
 $- - \mid - - \mid -o -$

[11b] Jertek a' Mezőt szemlélni . . . [*A' mezei gyönyörűségről*
című vers 17 sora következik itt.]

[13b]	Fel megy M. a' Heszperbe. <6 7>	VI.
290	R. javasolja a' Ts. K. <.>	(IV.)
	R. Kertet tsinál. <. 4>	IV.
	M. Lantot. <. . 6>	(V.)
	M. tanítja a' T. F. <3>	III.
	R. alszik; M. megtsókolja. <. . . 8>	V.
295	R. Tsók kél. nyúghatatlankodik. <7 6 9>	VII.
	D. és K. Gerlitzékké változnak. <10>	IX.
	Ámor Rosát tsinál. <8 11>	(VIII.)
	M. melánkolizál. <1 1>	I.
	Psyche Tsókká változik. <12>	(VIII.)
300	R. és M. eggyüvé kerülnek. <9 14>	X.
	Hartz. <10 15>	XI.
	Vége. <11 16>	XII.
	M. Beszélli a Történeteit F. <2>	II.
	A rózsa levelek Pillangókká változnak. <13>	VIII.

37. Melyik a' legjobb Csók?

Madám!

Azt kérdezed tőlem melyik a' legjobb Csók? 's ha meg-
fejtem ez édes kérdést, fogadod hogy jutalmúl azt a' leg-
jobb Csókot ajánlod énnekem. Te tudod hogy én a' fiúi és
5 baráti csóknál egyebet nem esmérek: de jóllátom, hogy
ezeket nem is érted a' Te kérdésedbe. Jóllátom én azt hogy
a' Szerelem rósáiba termett csókokról tudakozódd, eléggé
magyarázza azt nekem a' te ketsegtető pillantásod a' mely
nem komor Philosophusi feleletet várna én tőlem. De mint-
10 hogy én abba a' Paraditsomba járatlan vagyok, 's ama
jónak és gonosznak tudásának fájáról azonn édes gyömölső-
ket még nem szedtem: tsak úgy felelek fontos kérdésedre a'
mint a' természet az értelem és a' Philosophia világositnak.

15 Én tehát azt mondom, hogy a' szeretetre érdemetlen tár-
gyak mind azok valamelyekbe szeretet nem találtatik. A'
szeretet egy oly titkos vonó erő és sympáthia, a' mely tsak
oda szívódik, hol szeretetének viszontaglását érzi. A' pompa
a' czifraság a' kintsek érzéketlen dolgok nem érdemlik a'

20 szívnek szerelmét. Az az Indúlat, melyet az emberekben
ezek támaszthatnak, sokat különbözik attól, a' melyet igaz
szeretnek lehet mondani. — Vak halandók! kik annyira
esdekletek a' vagyon utánn, nézzétek ezt a' záros koporsót
melybe a' döglött aranyat őrzitek 's szégyenüljete el. Mi-
25 tsoda szerelmet 's gyönyörködést találhat a' ti szívetek egy
oly holt szépségbenn! Szomorú tévelygés! vak szeretet!
Tsak a' Lélek méltó a' szeretetre, mert tsak ez tud vissza-
szeretni, tsak az méltó a' szeretőre. —

A' szeretnek legtisztább 's legszentebb adaja a' Csók.
Ez az a' mennyei maradvány, mely a' megromlott földet
30 elhagyó Istenek édes nectárjának és ambróziájának egyedül
való maradványa. Valósággal kellemetes egy dolog az a'
Csók melyet egy szép ortzának piros rósáiról szedünk. Való-
sággal, valaki a' dolgot úgy ért[i] mint ti értitek szerentsés
szeretők! azt fogja mondani hogy meg holt állat az a' Csók
35 a' melyre a' megtsókoltatott szépség tsókot nem ad vissza
és az én értelmem szerént is ez a' legjobb Csók: mert nem
méltó a' Csókra semmiféle olyan tárgy valamely a' csókra
csókot nem tud visszaadni. És így tehát azok az édes össze-
tzippanások két szerelmes ajkaknak, mikor egyik száj a'
40 másikat verdesi 's mikor Ámor a' legkellemetesebb bosszú-
állással ugyan azon pontba lövi ki mind a' két nyilat:
ezek mondom a' valóságos Csókok, mikor igazságos felosz-
tással annyit adunk egymásnak, mint a' mennyit elve-
szünk.

45 Csókolja tehát valamely válogatós száj akar a' melyet,
akar a' homlokot akar a' kezét; de rám nézve soha se tör-
ténjen meg, hogy az én gyönyörű asszonykáimnak egyéb-
részét tsókoljam; hanem tsak azt, a' mely visszatsókoló;
tudni illik az ő szátskáját, a' melyre akkor kiszalad mind
50 kettőnknek Lelke, és az maga is tsókolódik, 's a' körülötte
lebegő eleven lehelletekkel életet ad a' tsókoló rubintok
szép kintsének. Akkor azok a' meglelkesedett Csókok, egy
kisdéd tzippanásba, a' legnagyobb dolgokat beszélnek el
egymás közt, 's azokat a' legédesebb titkokat, melyeket
55 tsak ők értenek, 's mások felölle semmit sem tudnak.

Ilyen gyönyörűséget érez egy Lélek a' másikkal edgye-
sülvénn. Ilyen tsókot érez egy száj a' másikkal egybe ütőd-
vénn; és valamint az ilyen tsókok megtsókoltatnak: úgy
a' Lelkek is öszvetalálkozváln szeretnek és viszont szeret-
60 tetnek.

38. Melitesz Rozáliához [I.]

Rósikám!

Minthogy az én szerető Szívem azt hiteti el én vélem, hogy Te örülsz az én boldogságomnak, ezért jelentem én azt néked elsőben is, hogy én a' megelégedésig boldog vagyok. — Boldog vagyok igen is, boldogabb mind azoknál, valakik érezték valaha e' boldogságot. Ne tsudáld ezt, mert minden szerentsémet fel találhatom ez egybe, hogy Te én rólam emlékezel meg . . . A' Te köszöntésed olyan volt nékem, mint a' leg édesebb méz, sőt — meg botsáss, hogy azt tsak a' mézhez hasonlítom, olyan volt az, mint a' Te leg édesebb tsókod, mikor szerelmes szavaidban tett alkunkat hév ajakiddal meg petsételed.

'S Te én rólam emlékezel? 's te köszöntöttél engemet? Oh! kedves köszöntés, melly minden jókat magába foglal. Oh vajha én olly bóldog lehetnék, hogy te el hihetnéd azt, hogy én az által boldog vagyok! . . . Akkor tudnám igazán nevetni azokat a' fekete vérű komorokat, a' kik a' halandók boldogságát semminek tartván olly megutálva oltsárolják. —

Kedves volt nékem a' te köszöntésed, még a' más szájából is, és az én szeretetem nem hagyta szemembe tűnni azt a' fogyatkozást, a' mellyet a' Te köszöntésednek kellett a' más ajakán szenvedni, olly erősen képzelte vélem a' te szép Személyedet, hogy a' te hív biztosodon is, sőt még a' néma falakon is az én képzelt Rózimot akarta velem tsokoltatni. — Esmérd meg itt, mennyit tehet egy hűséges szívben a leg hathatósbabb Szerelem!

Esmérd meg ebből mennyire meg tetézted volna boldogságomat ha Leveledre méltóztattad volna külömben is boldoggá tett martalékokodat. Kevésnek tarthatod ha még tsak azt mondom hogy örömkönnyekeket hullattam volna arra, hogy minden betűiben kedves Rozimat tsokoltam volna, hogy száz annyival többre betsültem volna szíves köszöntésnél — úgy vagyon és ha Szívembe bé láthatnál ha — — — De botsáss meg szeretett Rozim, talán kétséges is akarok lenni a' felől, hogy te Szívemet jól esmered. Botsáss meg! az én bizonyos Szerelmem kételkedni is szeret. —

Ellenségem az a' szükség és valóba meg érdemli gyűlöségemet, a' melly az én meg elégedésemet egy két sor írással kevesebbé tette. Egy két sor ártatlan tsók bőven ki fogja ezt potolni. — Ohajtom is azt a' kedves szempillan-

tást, unalommal számlálván addig az orákat, a' mellyben
rövid időn olvashassam a' te Szép Szemeidben az én Fatu-
momat, a' mellyben éreztethessem veled, melly forró akkor
45 az én sohajtásom, mikor azt a' szeretet lobbantja fel, és a'
mikor az én lelkem eggy kostolható tsókká válván duplás
tsattanással fogja ezt a' te ajakidnak esküdni, hogy egyedül
tsak te érted él —

a' Te

Meliteszed. mgk.

39. Melitesz Rozáliához [II.]

Rozikám!

[...] és igazán — Oh mint kezdem érezni annak a' [...] a'
a' mellyet az a gondolat szokott Szivünkben teremt[...]
[...] szivem eddig tsak vastag indulatoktól lepettetett
5 meg [...] volt rakva valódi gondolatokkal, és az én kép-
zelődés[...]ömén tudott andalogni. De mikor a' te szép
Szemeid el á[...] gyengeségemet, mikor eggy puha ölelés
meg esmér[...] kellemetes érzés semmit sem érezni, akkor
kezdette dajkál[...]ról az életnek édes tejét szopni
10 az én még tsetsemő Szerel[...] Piros rósák között ringatták
ötet az angyali örömök, homlo[...]k ki derült Egéről tüzes
ragyogva szikráztak böltsőjére [...] életemnek két tsillagi,
ájulásba esett volna a' gyúlasztó hőség [...] de apró sohaj-
tásid lágy szellőtskéi legyezték fel. Így nevedek[...] meg
15 az én Szerelmem 's így költözött ajakidról Szívembe, és azt
holmi birtokival tele töltötte, elmémbe ujj gondolatokat
szállított, képzelődésemnek gyönyörösebb szcénákat
nyitott elejébe —

Ezek között az édes és kedves Változások között lelkem
20 magát el tévesztette, és egyébről a' te arany neveden kívül
nem tud emlékezni. Az én lelkem nem egyéb hanem eggy
halhatatlan sohajtás, az én testem tsupán tsak eggy látható
Szeretet, és az egész Melitesz mind öszve eggy mind végig
sohajtó szeretetnek bálványja, melly a' te mennyei neved-
25 nek van fel szentelve.

Forró Sohajtások! Lelkemnek el szakasztatott részets-
kéi! ha az én egyedül valóm engem nem szeret repüljetelek
fel az Égbe és ott várjatok engemet, mert én haldoklok. —

De ha egybe találkoztatok azokkal a' testvér sohajtásokkal,
30 mellyek az én nevem említésével bolyongottak ki az ő szá-
jának rosássából, térjetez vissza, mert úgy élni ki[...].k.
Térjetez vissza, 's fujjatok kedvezőleg szerelmem hánykodó
hajójára, me[...].k vitorlája a' Remény, kormányja az
állandó hűség, révpartja az én szerelmesem szátskája, a'
35 hova a' leg fűszerszámosabb tsókkal óhajt bé szállani —
Melitesz.

40. A' Szeretet

Szeretni!! — — ez olyan kérdés, mellyre tsak Ti felelhettek érzékeny Lelkek! kik az emberiség legédesebb indultaira tsiklándtok. Bár mint kiáltanak a' fekete vérű Komorok, bár a' Fantasztá' törvényé tegye is hideglelős képzelődéseit; én ugyan nem futok az elől az ösztön elől, mellyet magambann hordoztat a' Természet. — A' Szeretet lelkesíti az egész Világot. — Ez az első mozgó erő, melly a' Mindenségnek közép pontjábann ülvénn, örök abrantsonn forgatja a' Teremtéseket. Mikor még a' Chaos elnyelvén önnön magát zavartt kerengéssel tolongtatá egymásba a' tusakodó Lételeket: ez szóllott egyget, 's azonnal megköttötte az egymáshoz szívódó Valóságok között, azt a' felbonthatatlan Atyafiságot, a' mellybenn még máig is kedvellik egymást; e' rakta a' rendszerző Hármoniának Isteni újjaira a' Világnak minden részetskéit, — nap ez, mely lételt, és elevenséget ad az ő mennyei sűgárával — rugó ez, mely mozdulásba hozza a' veszteglő testeket, — éltető állat, melly első kedve mindennek, valami a' nap alatt, és azon felül terem, ama legutolsó valóságig, melly a' nem lételnek megmérhetetlen partjaival határos. — Mind Te vagy ez oh Szeretet! Te! ki minden vagy mindenekben.

Ímé a' temérdek Világok öröm tántzal kerengenek abann a' nagy tágasságban, mellyet mi Égnek nevezünk, megtartyák bátorságos forgásokat mértéketlen abrantsokban; mosolygó pillantással lejtének el egymás oldala mellett a' Csillagok, és soha össze nem ütődnek, mert egy édes erő vonja őket vissza abba a' közép pontba, a' hol Te ülsz, hogy őket fenntartsad. — Eljő a' halavány Hold, hogy éjjel mintegy lopva katsongasson elszenderedett Földünkre, hol félig dugja ki ábrázatját ama' nagy árnyék mellől, mely a' kiterjesztett Erősség' mezejénn lebeg; hol tellyes ortzával kandikál ki alóla, mint az a' Szerető, ki aluvó Nimfájára néki sárgultt képpel kukutsálgat a' sűrű bokrok homályából. — A' hajadon Tavasz ki száll az ő violás hintójából,

35 szerelmes Szellőtskék enyelegnek piros orcáján 's kékellő
szép szeme körül: egy közönséges tsókot vet az elalélt ter-
mészetre, 's azonnal kibúnak a' göröngynek tojásiból a'
fiatal Játzintok, 's a' mezőnek szűz Liliomi.

Hatalmas Szeretet! Te óltottad be minden állatnak szívébe
40 a' te nemes tüzedet, melly azokbann tsudát téssen, és az a'
külömféle vér, melly annyi milliom állatoknak külömb ne-
meibenn folydogál, mind egyaránt alkalmas érezni ama'
bóldog érzéseket, mellyekkel Te mindnyájokon uralkodol. —
A' kietlen Elefántot merevül megtöltöd indulattal, felfor-
45 ralod annak özön vérért, 's azonnal ereinek temérdek ágá-
bann megtódúlva hömpölyögnek felfortyant habjai; mint
midőn a' megáradtt Nilus jövén az Abissinia forró hegyeiről,
lebukdosik a' Cataraktákon, hogy hét torkolatjain minél
hamarébb ontsa ki régen gyűjtött adóját az Egyiptomi
50 Tengernek; Te rázod meg ennek a' nagy Alkotmánynak
tsontjait, melly a' hadakozók, és a' rá épített tornyok alatt
is nem tántorog. Te billegteted enyelgő ugrálásra annak
idomtalan lábait, mint valami oszlopokat Indiának meze-
jén, a' ki tavaszollott zöld gyepen.

Te keresed fel a' deszkának, és lézteknek apró szálai
között a' lappangó Szút, mellyet a' mi szemünk nem lát. —
Ah melly kitsinynek kell az ő szívének lenni, melly elgondol-
latlan vékonyaságnak az ő ereinek utolsó ágatskáinak; még
is befuród abba magadat, 's megtöltvén azt önnön magad-
60 dal, véghez viszed benne tsuda dolgaidat. — Midőn Afri-
kának megkérelhetetlen Oroszlánnya végig ordítja a'
Pálma erdőket, 's halál és veszedelem mérkődzik felborzadt
serényjének szálainn; eleibe hozod az ő nőstényjét a' mé-
szárlásból, 's azonnal megszelídül a' két haragos, és Tégedet
75 mintegy Királynét felvén hódíthatatlan hátára, fark
tsóválva várja tőled, hogy borítsad el édes lángjaiddal. Te
teszed virgontzá az együgyű Juhotskát, mellynek lassan
verő szívetskéje alig mozdúlhat meg a' Tiednél egyéb indu-
latra. Mi forróbb a' Viperának vérénel, nem folyó tűz tser-
gedez é az ő száraz ereibenn, mikor Arabiának fűszerszá-
mos virágait öszve mászkálja? Mi hidegebb a' gelesztának
nedvességénél, melly vér gyanánt folydogál az ő nyálkás
testében a' föld alatt? Még is Te óh csudatévó Szerelem!
hatalmas vagy ezt felhevíteni, amazt pedig még a' tűznél
80 magánál is lángolóbbá tenni. — Mikoron Te felemeled Tör-
vény adó mennyei páltzádat; mikor egyet mosolyodol a'

bádgyadó Természetre: azonnal a' vadak, madarak, halak, és
tsúszó mászó állatok ugrándoznak, énekelnek, örülnek, és
párosodnak, az erdőbenn, a' levegőbenn, a' tengerek fene-
80 kén, az egész világon.

Szerelem! be hatsz Te még oda is, hol minden más érzések
számkivettette vagynak. Te általad tenyésznek Édennek
minden pálmái, Te öltözteted fel Lakodalmi köntösbe, tarka
köntösbe, a' párosodni kívánó Liliomot, 's Te általad moso-
85 lyog a' hív Tulipánt, az ő pirosló ajakával. Nem mozdítod
ugyan ki az Erdőnek törzsök fáit, sem a' rétnek tarka
Leánykáit, hogy enyelgő lépésekkel siessenek egymás ölébe,
meghagyod őket eredeti álló helyekbenn, hogy nagyobb
tsudát tégy ő közöttök; elhinted rajtok a' szerelmet, a'
90 nyájas tavaszi szellőket postáivá tészed az ő indulatjoknak,
mellyek enyelgő repkedéssel terjesztik el a' hím port a'
levegőn vagy belopják azt a' virág töltsérekbe, 's tenyészővé
teszed azoknak méhét. Tsak te birod egyedül a' Természet-
nek ezt a' szapora országát is, egyedül Te birod 's Te adsz
95 lelket ezeknek is. A' Te munkád tehát, hogy ezer virágok
illatoznak a' völgyekben, ezer fűvek terítik be a' kopár
mezőt, 's ezer fák gyümölsöznek a' kertekbenn, vagy geren-
dákka változnak a' hegyeknek bércein. — Mind a' Te
munkád ez örök Szerelem! sőt minden munka a' Te mun-
100 kád mint szintén az is, hogy én mostan írok, és Tégedet óh
világ Lelke! halhatatlan 's édes Erő! ditsőítelek. Te segített
ezután is a' Te Isteni erőddel engemet, míg az Embert
éneklek, óh emberi nemnek barátja és vigasztalója; — Te
illesd meg az én Lelkemet ébresztő sugároddal, 's ragadd
105 fel az én képzelődésemet a' te örök Trónusodhoz, mellynek
számolya alól az élet forrása tsepeg a' halandók szívére,
hogy abban az életnek keserű bajait megédesíttse. — Te
tettél engemet Poëtává, midőn az én gondolatimat felszed-
ted a' porból az én életem' első tavasszábann. Te adtál
110 lelket az én érzésimnek, hogy ember legyek, és erőt az én
gyenge lantomnak, hogy énekeljek. Örök hatalom! vedd ki
az én nevemet a' halál jussa alól, erősebb vagy te a' halál-
nál, és tedd fel azt a' halhatatlanság oltárára. Majd mikor
én porrá leszek, és a' Temetőnek fűvei felszívják az én
115 nedvemet, a' mellyet Te élesztettél, mikor még porom is
vissza térvén az ő elementumiba, tsak egy név válik belől-
lem: akkor is mint a' régi Anakreonnak tisztelet fogja kí-
sérni áldott emlékezetemet. Az emberiséggel hal meg az én

120 versem, mert annak nemes indulatit éneklek, az emberiség
le fogja tépni a' vérbe mártott borostyán koszorút ama
déltegz Poétáknak Fejéről egy két század múlva, a' kik az ő
gyalázóit Herósokká, 's a' Világ latrait Fél-Istenekké tették
vala. Nekem pedig a' Helikon aljába szedett Violákból, az
125 apró Játzintokból, és Nefelejtsből fog kötni egy szelid ko-
szorút, mellyen a' Nyájjasságok és Kellemek repdesve mu-
latoznak az öröm, és megelegetés ül annak levelein. —
Majd talán a' háládatos *Szép Nem*, az érzékeny Leánykák,
és kedve telt Menyetskék ki fognak olykor az én temetőm-
höz is jönni, midőn az ember emberebb lesz, 's megemlé-
130 keztvén az én Énekemről, rózsát hintenek sírhalmomra, 's
lengő piros pántlikákat kötöznek bemohodzott fej-fámra.
— Akkor óh Szerelem! Te ki leszállhatsz a' koporsó völgyé-
be is, éleszd meg ha csak addig is az én hamvaimat, míg ezt
nekik megköszönhetem, vagy ha az nem lehet, hadd intsék
135 meg síromnak hantjairól a' bókoló gyöngyvirágok, 's az
integető boglárkák, hogy ők köszönik a' *Szépeknek* jó szívü-
séget, kedvellik az érzékeny *Szép Nemet*, mert az én szí-
vemből tápláltatnak az ő gyökereik, az én tsontomból ki-
aszott vér kereng apró tsövetskékbe.

140 Te pedig ártatlan Lelkem, akár az Égből származtál alá
az én testembe, 's az Ethernek valami részetskéje, vagy
valamellyik Csillagnak tiszta sugára lévén, nemesebbé
tettél egy tsomó sárt a' több testvér göröngyöknél; akár
az én érzéseimnek, és Fantaziámnak tüköre vagy; kelj fel
145 könnyű szárnyaidra, 's megelőzvé a' nyugoti szellőket, és
a' napnak ki nyilálló sugárait, repülj a' szerentsés Cziprus-
nak azon partjaira, a' hol a' Gratziaák Naránts Almákkal
játszanak a' Majoránna gyepen 's az apró Szerelmek lantol-
gatnak a' Jázmin bokrokon. — Magasztald a' Szerelem
150 édes hatalmait; Te ki tsupa szerelem vagy, és telj meg azzal
az édes illetéssel, mellyel a' szépségnek Angyali hevitnek fel-
tégedet: mert a' Szerelem lesz az én Énekem. — Ez az a'
nemes indulat, mely a' virtusnak kútfeje, 's gyakorta a'
jeles cselekedeteknek tüzet és kedvességet szerez, felemeli
155 a' porba tapodtt Lelket, erőt ad a' gyávának, és sokszor
Heróst tesz a' Világnak alávaló fiából. Valahányszor nemes
a' Szeretet, nemes egyébb indulat is, — kiduzzasztja ez a'
szívet, e' keskeny golyóbison felül lebegteti a' gondolatokat,
keresztül ront ez minden gátakon, édes erőszakkal győzi
160 meg az ellene álló akadályt, félelem, reménység, öröm, és

bánat meg nem tarthatják nemes feltételeit, lába alá ta-
 podja a' lehetetlenséget, bévezeti a' nád-kalyibába a' Vir-
 tust, a' Trónusból leszállítja az alkalmatlan Felségtartást,
 a' nagyra vágyást a' por közzé pirongatja, feltöri a' kopor-
 sók' zárjait, kitördeli a' halál szájából a' fogakat, s' még a'
 165 holttak Tartományán túl is, hol már a' dolgoknak szűnni
 kell, az ő neve, az ő munkája tsudállatos. Ki állhat ellene
 az ő édes erőszakjának, mellyik szívnek van olly erős ajtaja,
 mellybe ez a' hatalmas tündér be ne törjön, 's gyakorta ah!
 170 tsak egy *szép Nemnek* pillantásán? Hányszor rejti el magát
 két kis Ajak rózsái között, vagy a' pillogó Szemhéjjatskák
 alá, vagy ama' pitziny gödröskékbe, mellyeket a' mosolyo-
 dás ejt a' szép Ortzákon? Tudom én mikor szánakozás for-
 májába változott, 's úgy tsúszott be egy nemes szívbe, a'
 175 mellyet osztán holtig lángoltatott hev tüzével; tudom mikor
 a' tisztelet állortzáját színlette magára, 's az emberi szív
 tsak akkor vette észre, mikor a' mély tisztelet egyenlő sze-
 relemmé változott, tudom hogy édes szavait először hálá-
 datosság név alatt árulta, 's mikor a' háladatosság Óltarán
 180 égtek a' bényújtott tömjének, annak eleven pár szenénél
 lobbantotta fel szövétnekét, egy szóval nints az az út,
 mellyen e' hatalmas tündér a' szívnek réssét fel ne találja.

41. A' szamar és a' szarvas

A' Niderlandi zenebonának alkalmatosságával — melly-
 ben magam is hadi szolgálatot tettem — akadt egy kis
 könyvecske a' kezembe, mellynek szerzője a' mint a' hom-
 lok írás mutatta, vólt 1790-ik Esztendőben Van Kooper
 5 tudós kaputzinus barát. — Ezt én ithon létemben a' Belga
 nyelv kedvéért anyai nyelvemre lefordítottam. Vedd kedve-
 sen töllem Nemes Nemzetem és ha benne valami botran-
 kozót találsz: tudd meg, hogy itt nem a' Magyar Hadi
 Tiszt, hanem a' Szamar- vagy-is kaputzinus beszéll. — a'
 10 kinek szavait a' mennyire nyelvünk engedte, híven által
 tettem.

Mese, melly a' Lessing frantzia fordításában (Fables de
 Mr. Lessing. Traduites en française, et mis en Vers par
 Tourneur, avocat, à la Haye 1787 in 12° olvastatik) és a'
 15 mellyből van véve a' Criticusok vélekedése szerint a' Nider-
 landi kaputzinus szamara.

Hosszú Panegirust tartott a' szabadságrul egy elszabadult Szamár s boszszankodva beszélte el a' mezei szarvasnak a' szolgaság kínjait és az ő Urának Tyrannismusát. Örült az állat szerető szarvas, hogy az édes szabadság mellett így buzog a' szamár is.

Végre érkezett a' hideg ősz, meg szűkült az eledel a' mezőben. Ordított a' Szamár, 's ő kegyetlen Urának istállóját és marok szénátskáját óhajtotta. Átkozta a' Szabadságot, mellyért egy kitsit szenyvedni kellett vissza futott a' rabotára. Mit mondhatott ennek láttára a' Nemes lelkű Szarvas? csak azt, a' mit mondott: Nem is Szamárnak való a' Szabadság.

30 A' Szamár és Szarvas.

Aha! most érzem már, millyen derék állapot szabadnak lenni! — Beh gyönyörű élet ez! — Beh boldog a' függetlenség. — Ki parantsol most nékem? Magam Szamara vagyok. Senki sem köt rabszíjánál fogva a' bitó fához, vagy egy kinos ólnak tömlötzébe. E boldog vidéknek lettem én is lakosa, itt élek tellyes kényem szerint 's életemet csak saját tetszésem határozza. Itt sem a' teherrel nem nyomja öszvetört vállaimat ama kegyetlen szolgál, sem kézzel nem adatja saját izzadásommal gyűjtött szénátskáját az a' telhetetlen Ur. Szabad vagyok, előttem van minden jó, vígan élem világomat, 's a' pénzen fogadott béresnek kemény páltzája nem vér ki belőlem panaszló bögéseket. Ugyan jó ám nem dolgozni, kivált — másnak. Azok az igazságtalan emberek — ah! mennyit kellett köztök szenyvednem! — mind én előttem élősködtek, sőt egyéb rab állatjaikat is az én fáradságból 's gyűjteményemből tartogatták. A' kevély Lónak, melly kevés Urát büszke nyerítésével hordta tulajdon hátán, csak hogy ezüst bogláros kantárt 's paszomántos terítőt viselhesen, — a' gyáva tehénnek, melly csak hogy fősvény Gazdájának tárházát tölthesse, meg vonta el rugott kised borjától a' tápláló tejet 's egy telhetetlen Urnak túró fizetőjévé tette magát, — a' hízelkedő ebnek, melly korhely Ura mellett korhelykedvén, csak farka csóválással keresi a' becsületet, a' jó embert is, a' kenyér kérő koldust, és a' nyomorultat meg ugatja, nappal két lábon

szolgál, parolákat s főhajtásokat tész, éjjel a' dámák lába
közt nyalakodik, — a' módi majmoknak, — a keneködő
macskáknak — a' rabotás Juhnak 's ki tudja még miknek?
60 egy szóval minden martalékjainak az én Uramnak én
kerestem és hordtam az ennivalót. Akármi kellett — haj-
csátok a' szamarat, csak a' szamarat mindég. Akkor szidtak,
ütöttek, vertek a' kegyetlenek, 's nékem éhen is mennem
kellett. Ah, az igazságtalanok! — Hü, hüm, de most már!
65 Ki parancsol? — Hajt-é munkára valaki? Bezzeg e' már a'
valódi élet! Eddig is így kellett volna élnem. E' már az
élet! Akármerre fordulok, semmi bajom nincsen, eledel
pedig a' mennyi kell. A' rétekről a' Halmokra, az Halmok-
ról az erdőkre nyargalok, vagy ama kis patak körül legelek,
eszem, iszom, nem dolgozom, én sem bántok mást, más sem
70 zaklat engemet. — Micsoda kövér fű van itten, milyen
gyönyörűség, vagy békével harapni, vagy csendesen aludni
rajta, — igen, aludni, 's a' meddig tetszik. Melly vidám
környék már ez! — nem is olyan, mint mikor a' rakásfákat
alélva hordtam haza, énnye mennyivel vidámabbnak lát-
75 szik előttem, miolta szabad vagyok. Ni! mint örülnek kö-
rültem minden állatok, mint vigadnak egymás társasá-
gába. Ej! ej! — micsoda boldogság jól lakni, micsoda ból-
dogság csendesen nyugodni. Vajha én így tölthettem volna
el múlt napjaimat! most! most se hátamat nem fájlalnám,
80 sem illy komor kedvű nem vólnék, sem füleim nem vólná-
nak talán illy ostoba nagyok. De vallyon nem-e? Biz alig
ha — is. Legalább ilyen lusták és földfelé konyúltak 's
ilyen tompák nem volnának. Felemelhettem volna én is,
mint más állatok, ha kicsinységemtől hozzá szoktattak
85 vólna 's halhatnám a' Természet szavát, mint ők, mert őket
is látom e nemesíti. E[n]nye vétkezném, ha számár fele-
barátimmal is e' jót nem közleném. Vajha eljönnének kiál-
tásomra! Vajha a' Természet ölébe vissza térnének, rab
köteleiket elszaggatnák, 's azokat a' Tyrannus embere-
90 ket . . .

Szamarak — — Atyámfiak! számártársaim! jertek mind-
nyájan, jertek, szabadokká lenni. Bolondság! rúgiátok föbe
vad Uratokat, rágiátok el a' pórászt — mit? hiszen ti-is
csak olyan állatok vagytok. Jöjjetek e' boldog mezőségre.
95 Itt a' világ. Ez az élet! Jertek, én is itt vagyok. Hallottá-
tok-é? Szamarak! Hallottátok-é? Még egyet kiáltok, egy-
gyet, — nagyobbat. Hű, hűj! Szamarak!

SZARVAS. Mit kiabálsz? Mit kiabálsz? balgatag. Vagy itt ne légy, vagy ne ordícs.

100 SZAMÁR. Micsoda? Te parancsolod azt nekem, hitvány arisztokrata! nem tudod, hogy én szabad vagyok — csak olyan állat mint te — ?

SZARVAS. Boldogtalan, rajtad van még hajdani szolgásodnak szenje. Szabad vagy, a' mennyibe mostan Úrad nincs, de indulatidnak szükséges volna a' fék. Nem a' nagy lármába áll a szabadság.

SZAMÁR. Hiszen az atyámfiait hívom, boldogokká akarom tenni őket is. Hát nem érdemi meg ez a' szíves tzél, hogy érette torkom szakadtából bögjek? -- Micsoda?

110 SZARVAS. A tzél szíves-is, okos-is. De ha ezt a' szabad életet kívánod számár-társaidnak tudokra adni, 's javallani, másképpen kell fogni a dologhoz. Menj el közzéjük, beszéld el mindeniknek mostani kínos állapotjokat, és a' szabad életnek kincseit. Azután éreztess meg vélek valójába, fessd le előttök, hogy a' Természet minden szamarat szabadnak teremtett, a' régi időkben ők is olyan saját jussú szamarak voltak, mint most az erdőkben és hegyekben élő Onagerek, de a' később időkben a' Majmoknak ama szórtelen neméből való két lábuak, a' mellyek magukat embereknek hijják, véletlen reájok ütöttek, jármok alá hajtották, 's az az után született szamaraknak bírására elég oknak tartották, hogy ama régi rab szamaraktól ellődtek az udvarokba. Ezt beszéld el először minden atyádfiainak, el járván minden ólakat és istállókat. Akkor osztán egészen azt juttasd eszükbe nékik, hogy ők titeket mostan melly kiméltetlenül ütnek, vernek, csigáznak, terhelnek. Rakd elejükbe nekik a' sok méltatlan kinezást, csufságot, zaklatást, és éheztetést, hogy holott ti gyűjtitek véres verejtékkel az élelmet, még-is alig laktok jól

120 egygyyszer esztendőbe, pedig lám a' Természet melly adakozó volt, mindent az ő fiainak tápláltatására meg termeszteni. Imé, csak e' kis vidékecskébe is mennyi állatok el élhetnek vigan, örömmel és meg elégedéssel. Eggy sem aggódik, eggy sem fáradoz, még is el él, pedig úgy, hogy

130 az emberrel magával sem cserélne. Oka ennek? Mert mindenik eggy forma, eggy se kíván többet az elégnél, 's nem kell kilentzven kilentznek éhezni, csak hogy a' századik zabáljon. Ezekből 's az ehez hasonlóból által fogják látni a' rabi és a' szabad életnek különbségét, amattól

135

- 140 halálíg fognak irtózni és ezt meg szerezni igyekeznek. 'S ha már magok lehetetlennek látják a' körülállások miatt a' szabadulást, vehéjekbe fogják a' szabadság és dühöség lelkét fuvallani. E pedig még most legjobb mód.
- 145 SZAMÁR. De a' mint mondám azok a' kegyetlenek elő fogják pénzen bérelt fejszéseiteket, botossaitkat, puskássaikat, petzérjeiket, és sintérjeiket kiáltani: éngemet meg gyilkolnak, jóra vett Társaimat ólra zárják, szorossabb kötélre vetik 's oda lészünk örökre.
- 150 SZARVAS. Az meg lehet. Ők elég kegyetlenek, elég kevélyek is. De valamint sok vérrel veszett el a' köz szabadság, sok vér kell a' vissza szerzésre. Ha soha nem próbáltak, soha nem nyertek. Kegyetlenül fel mérszárolnak benneteket, 's rab lántzokon kineznek? annál jobban néki busítják nemeteket, és tulajdon szörnyüéseket annál nyilvánvalóbbá tészik. Még szorossabb iga alá vészik a' megmaradtakat? szenvedhetetlenné tészik magokat, és kétségbe ejtik őket. A' megbusult, a' kétségbe ejtett sereg közelget vagy a tellyes el vesztésre, vagy a' tellyes felszabadulásra. A' mi pedig magadat illeti: sem rabi lántzod, mint-
- 160 hogy azt különben-is viselned kell sem halálod, minthogy az valamikor akkor csak ugyan utól ér, nem rettenthet el ettől a' szándéktól. Legalább ha már' csalhatatlanul meg kell halnod, ne hagyd ugy ki menni a' párát belőled, hogy azzal sem mig benned vólt, sem mikor ki ment,
- 165 senkinek hasznára nem vóltál légyen. — Ez utolsó veszteséget-is nyereséggé tehetni az által, hogy mások érzék a' mi nem létünket. Ah, mint fognak tégedet az utóbbi szamarak becsülni 's áldani, a' késő idő után-is, a' te nevedet el tepedt kantáraikra fogják fel jegyezni és tisztelt sírhalmodat széna-murhával teritik be, tégedet boldogítójoknak, tégedet számárszeretőnek 's a' szabadság legfőbb bajnokának neveznek akkor és a' több állatokhoz is elmegy a' te dicsőséged. Eggy számár ennél többre nem is vágyhat. De ha szintén eggy illy fontos próba jutalom nélkül maradna-is, tartoznál ezzel számár társaidnak, mert felelt minden állat a' természet által köteleztetik boldogítani.
- 175 SZAMÁR. Ugyan tsak én nem szeretném azt a veszedelmes sottogást magamra vállalni. Böh, hogy szerentséltetném magamat is, szerettemet-is.
- 180 SZARVAS. Szamár! Hiszen lám az imént nem csak sottogni,

hanem mint a' veszett állat, bogni 's ordítani is mertél?
Hát ha már azt az embermajmok meghallották volna?
Magadat halálba-is ejtetted volna, minket örök rabságba,
185 's e' bődög környéket végső pusztu[l]ásba. Ah, előre
látom, mennyi kárt tett volna egyy okoskodó szamar —
hiszen ostoba! azonnal emberek jöttek volna ide, embe-
rek, azok a' fősvény, a' kegyetlen állatok.

190 SZAMÁR. Arról könnyű lett volna tenni. Titeket nem bán-
tottak volna, mert ti alkalmatlanok vagytok a' tereh
hordásra, én pedig — betsüllettel el szaladtam volna. —

SZARVAS. Kevésbé esméred még te az embereket. — Én olly
szerentsétlen voltam, hogy kitsiny koromban köztök ne-
vekedtem. Mennyit tudnék róllok beszélni! Egyy nagy
195 Ūr udvarában laktam én, sokakat ki ismertem közzülök,
's hidd el, nincsenek nállok tsudállatosabb 's szörnyebb
állatok. Azt tartják magok felől, hogy a' természet, vagy
a' mint ők hívják az Isten, e' Világnak minden élő állatit,
az ő birodalmok alá vetette. Ezért nem csudálkozhatni,
200 hogy ők ollyan igazságtalanul ütik, verik dolgoztatják,
ölik, vágják, fosztják, egyy szóval uralkodnak a' hozzájuk
hasonló állatokon. Lovakat, ebeket, solymokat, miket
tartanak a' mészárlásra, és ezt ők vadászatnak hívják.

205 SZAMÁR. Oh! bár csak el jönne az a' bődög idő, hogy ők
is hasonlót szenvednének 's gonoszságok ne maradna
büntetlen.

SZARVAS. Büntetlen? Hiszen lám nékik-is van magok közzül
kissebb nagyobb Urok. Van Királyok, 's kell [é] már ennél
nagyobb büntetés?

210 SZAMÁR. Királyok? Micsoda állat az?

SZARVAS. Tsak ollyan állat, mint ők. A' Majmoknak ugyan
azon neméből, csak hogy a' mint hallottam hosszabb
kezű. Ez szintűgy azt hiszi, hogy az Isten egyy néhány
ezer embert az ő birodalma alá teremtett. Azokat, mint
215 az alatta levő apróbb Királyotskák, ütteti, vereti, dolgoz-
tatja, öleti, vágatja, fosztatja, egyy szóval a' mint mon-
dám, az Uralkodik a' hozzá hasonló embereken. Lovaso-
kat, szaglálókat, zsványokat tart a' mészárlásra, ezt ő
hadakozásnak hívja.

220 SZAMÁR. Nyomorúlt állatok, kik hasonló pányvát, és igát
viseltek és mint szamaraitok, ti-is hasonló képpen kop-
laltok, kinozódtok, mig uraitoknak élelmet kerestek, csak
ollyan szamarak vagytok mint mi, sőt szamarabbak ná-

225 lunknál, ha mi leg alább bőghetünk inségünkben, mikor
néktek pisszenni-is halálos vétek. — Én ugyan ha adnám
bár ezt az életet az uramért, pedig ő fő volt a' többi em-
berek között 's én is annál fogva fő számári ranggal hord-
tam az első Juhászának tergenyéjét. 'S a' mit ért? Az
230 első számárnak voltam számara, uriasabb igát hordtam,
mint más közönséges számarak, drágább Istállóba kinez-
tak, mint több paraszt társaimat. Most pedig már a'
magam szabadságába élek, nem vagyok a' Tekintetes
Úrnak udvari számara — hanem csak — számár, mint
235 egyebek is. Ez ugyan rövidebb titulus, de sem olyan súly-
lyos teherrel, sem annyi szitokkal, bottal és éhezéssel
nem jár, mint hajdani állapotom, mellynek nyomorú-
ságos emlékezete kedvesebbé teszi mostani boldogságo-
mat. Illy szép! illy termékeny vidékbe jól lakva szaba-
don mulatni. —

240 SZARVAS. Hát nem kies-é? nem boldog-é? eggy illy kis vidék,
a' mellybe emberek nem járnak, mulathattál volna tsak
olly bizakodással vélek mint én: akkor láttad volna:
melly iszonyú teremtések ők. Én irtózom csak gondol-
kozni is azokról a' vadállatokról. Minden gonosz termé-
245 szet feltaláltatik közöttök. A' hányan vannak, annyi
féle indulattal bírnak: és csak ez eggybe eggyeznek mind-
nyáján: — Gonoszok —

SZAMÁR. De hogy lehet az, hogy olly különbözők, holott
mi egyéb állatok nemünk természetét meg tartjuk?
250 Lám, minden szarvas ollyan, mint te 's minden számár
ollyan talentumú mint én.

SZARVAS. Ők magok azt vallják magokról, hogy ők mind-
nyáján természettel hasonló gaz állatoknak születtek:
de azután némelylek a menyből vagy honnan meg szen-
255 telést nyertek. A' többit azt mondják valami ördög nevű
vadállat, kinek farkát-is, szarvát-is, izéjét-is festenek, 's
azt mondják, hogy Pokol nevű országba lakik — csábítja
el, és a' ki ezeket nem hiszi, magok meg égetik.

SZAMÁR. Ostobák!

260 SZARVAS. Elég az, hogy ő közülök, ki kevély, ki buja, ki
fösvény, ki szent. Az első angyalnak, vagy minek tartja
magát, a' másik barommá teszi magát, olyanná, a' mily-
lyen köztünk kevés van. A' harmadik[nak] mindég a' föld-
be, az utolsónak pedig a' tőle képzelt menyországba van a
265 szeme függesztve. És én nem tudok külömbséget tenni,

mellyik köztük a' monstrumabb.

SZAMÁR. A' mellyik ember.

SZARVAS. Mind ember az oktalan! Példával világosítom.

270 Négyet esmértem a' többek közül, mikor én az udvarba
laktam. Eggykor történt, hogy edgyütt voltak mind-
nyájan 's az én Uram pórázomnál fogva elejekbe vitt,
hogy vélem játszson, 's őket mulattassa. Argirusz volt
az edjik, e' tzipra Argirusz, mellette vigyorgott Kéreász,
275 előbb pedig egy kevéssé a' vén Krémesz, és a' fekete
Diofantus sóhajtozott, amaz a' szűk időről, e' pedig tette-
tésből. Miért nem méltóztatik az Úr, így szolla gőgösen
Argirusz, ezt a' Szarvast meg ölni? — Én meg rászkd-
tam 's az Uram így felelt reá meg vetéssel: A gyerme-
keim jádzanak véle, egy jobbágyom szokta étetni, néha
280 a' felesége meg is szoptatja. Hiszen mitsoda fájin nadrág
telne a bőriből, felel Argirusz, valami ostoba szabó meg
varrná egy két forintért, 's mi az? — Csak azt sem
adnám sokért, ha eggyszer végig mehetnék benne a'
piatzon egy vasárnap, holmi gyim-gyom embernek a'
285 kalapom sem emeliteném. — Jó lenne biz a' húsa, vízso-
noza Kéreász, főve vagy sülve, vagy ha csak ugyan meg
ölni nem akarnám, szánám különben is ezt a' szép kis
állatot, Frantzkának küldeném ajándékba, 's ah, én ezért,
én egy pár mézes csókocskát nyernék azokról a' pitziny
290 ajakokról, 's ki volna nálam meg elégedettebb? — „Jobb
vólna bizony, mondá dűnnyögve a' vén Krémesz, 's el
nyelő szemeket vete reám, ha el adná az Ur, jó pénzt
adna érte az Apátur, 's be érné véle az ember egy hól-
napig, kivált, ilyen szűk időbe.” Én Istenem! fel kiált
295 különös hangon Diofantus, be el testisedett, be csak
haszon keresővé lett ez a világ! a' Lelkieket (ugy tetszik,
ezt mondá) senki sem keresi. 'S hát az Isten oltára ugy
el van az Urak előtt felejtve? nem jobb [l]enne-é ezt a
szép állatot, kit az Ur az Istentől vett, az Istennek vissza-
300 adni? — Meg örültem, hogy el akar bocsáttatni, 's azt a'
jól tévő szivet csodáltam benne — 's az oltáron a' szen-
telt tüzön megáldoztatni? Mit gondol az Úr? Lelkéért!
Az Egek kedvéért! azért a' sok áldásért a' mellyet az
Ég érette fog az Ur házára csepegtetni! — Ekkor rémül-
tem el, 's ájulva buktam lábok közé. Jól esmérem már én
305 Diofantust, és az ő fekete társait. Ezek szüntelen az Isten
nevébe öldösik az állatokat rakásra, mindennap vérrel,

gyilkolással és üldözéssel mennek bé Templomjokba, 's az oltár számára fel mészároltaknak 'sirjával kövérednek. 310 Így keresik a' szent nevet, 's e' hatalmokat embertársaikra is ki terjesztik. Ezeket tartják pedig a' balgatag emberek legjobbaknak, legigazabbaknak. Ezek legrettentőbb ellenségei a' szabadságnak is: valamint azok az apró Királykák-is, a' kiket már említettem. Kik a' több 315 több ember-állatok között semmit sem csinálnak, vagy legalább egyebet nem, hanem a' mit a' Here tészen a' Méhek társaságában, meg emészti a' legjobb mézet, melyet a' gondos Mész nagy munkával gyűjt, 's minden érdeme abban vagyon, hogy újj bogarakat szaporít. Ezek-is 320 a' többiek között herélkednek, fosztanak, ragadoznak, 's a' mit a' többiek keservesen gyűjtögettek, fel falják előlök 's magokét sem hadják békével bírni. Ah! az igazságtalan állatok, ha ember társaikkal is így bánnak: — hát állattársaikkal, a' kik felet[t] olly magosan képzelik magokat, és a' kiken olly határtalan Just nyertek saját 325 Kevélyiségektől?

SZAMÁR. Be' jó, hogy itt egy sem találtatik közzülök.

SZARVAS. Éppen ebbe áll ennek a' szerentsés helynek legnagyobb boldogsága. Azért virágozik itt a' lilium szabadság. 330

SZAMÁR. Az igaz, hogy itt elég lilium van, és a' mi még derekabb, sás, lóhere, és vad zab bőséggel terem. Már itt ugyan ehetni. Héj ha az én kifáradt, és éhel holt társaimat ide hozhatnám! De igyekezni is fogok ám benne, hogy 335 őket szabadokká tehessem, szabadokká mint most az Onáger szilaj vemhéji. Ah, gyönyörű szabadság! édes szabadság! szabadság.

SZARVAS. El szalad vig orditással. Lám a' szamár előtt-is kedves a szabadság!

340 A' Szarvas és a' Szamár.

Ugyan hives őszi napok ezek. Már négy napja, hogy a' havas eső mind szüntelen esik, 's a' hideg szél lutskosan szórja széllyel a' sárga faleveleket, mérgesen mormolván a' berekben. A' Természetnek édes hangzása meg szűnt az egész vidékenn. A' fülemilének dalja el csenededett. A' 345 Galambok és Gerlitzék a' Kőszikláknak hasadékiba vették

magukat. A' játszadozó állatok magánosan veszteglenek a' sűrű bokrokban, vagy a' harasztok szövevénye között. A' Gözü alszik, a' Medve pedig a' talpát nyalja . . .

350 Hát az én filozofus számaram vallyon mint él most az ő ujj szabadságába? Ő bizonyosan valamelly Barlang enyhében a' puha murván és falevélen heverész, jól lakott fa mohával, 's e' kedvetlen időkben minden szabad állat maga multságára — gondolkozik. De haa! amarra a' sík felé
355 hallám szavát — haa! Ő most is bóg. Felé megyek, meg látom, hogy van dolga? 's mi nyomos okok kényszeritnek egy szabad számarat a' bógésre?

SZAMÁR. Ju! hu! huj! beh szörnyű idő! Böh! beh nincs mit enni! A' hideg-is majd meg vesz, az éhség-is majd meg öl.
360 Hisz' azt gondoltam én, hogy itt mindég nyár van, a' hol ember nem jár. Pedig lám, még keményebb itt a' tél. Ugyan szabadság vagy osztán!

SZARVAS. Majd fel fakadok nevetembe ezen a' bolond számáron. Hogy bóg, hogy rug, kapál, hogy békételenkedik az ostoba. 'S már a' szabadság ellen ordít. Csak számár a' számár, ha Királyi palotába lakik-is.

SZAMÁR. Ugyan bolond voltam, böh be' bolond, hogy az én jó Uramat oda hagytam. Hiszen lám ő nékem Istállót is, szénát is adott. Abba enyhősen nyughattam, és kedvemre ehettem. Ha néha megverték, azt az ő szolgálinak kegyetlensége okozta, 's talán-talán az én restségem is. Bár csak itt ha csak egy rongyos ólat-is találhatnék, meg csak egy marok szénácskát-is hogy el ne vesszek. Az is bolond, a' ki a' szabadságot fel vállalja. Ihú, h h h!

375 SZARVAS. Ennye be rosszul elégedett ez a' számár a' szabad állappal! Már csak meg szólítom, 's vigasztalást nyújtok a' balgatag párának: majd néki biztatom a' boldogtalant.
— Szamár!

SZAMÁR. He?

380 SZARVAS. Mit békételenkedsz te élhetetlen a' jól-tevő szabadság ellen?

SZAMÁR. Éhj, ne is hozd elő.

SZARVAS. Hát úgy meg untad már a' szabadságot, hogy hallani sem akarsz rólla?

385 SZAMÁR. Veszett volna!

SZARVAS. A' szabadság?

SZAMÁR. Nem adnék érte egy kötés ízéket. Hiszen gondold el, ilyen rut időbe-is a' sikonn szükölni, harmadnapig sem

- 390 enni egy harapást, nem irtoztat-é? Ezt pedig mind a szabadság okozta. Hiszen ha én most othon vólnék — — —
- SZARVAS. Hordanád a' hátadon a' süllyos terhet: 's azon felül jól meg agyabugyalnának.
- SZAMÁR. Bizony de jól lagnám.
- 395 SZARVAS. Eggy csomó szalma töréket vetnének elődbe, mikor már el aléltál, hogy meg ne dögölj.
- SZAMÁR. 'S legalább éjszakára ólba kötnének 's a' hideg eső, és nedves szél nem rongálna.
- SZARVAS. És te fel vállalnád azt a' régi rabságot és inséget örömet? örömet ki túrosittatnád ismét a' hátadat? nem
- 400 irtóznál még eggyyszer ama kegyetlen szolgálknak páltzák-jok alá esni? Szamár! Szamár!
- SZAMÁR. Akarkinek örömet lennék én most számara, tsak nékem e' hideg hólnapokba ólat építene, 's abba számomra szénát, és vizet készítene!
- 405 SZARVAS. Bolond; iggy adtátok ti a' hajdani korban-is magatokat a' vad emberek birtoka alá, jól tevőiteket, boldogítóitokat néztétek ő benne, 's óltalmat kerestetek az ő birodalmok alatt! És imé . . . De minek fejtegetem én szamár előt[t] a' régi idők történeteit, 's ez oktató
- 410 hagyományokat. Lám előttem a' példa! Csak fongtold meg ostoba, veszedelmes kívánságodat. Mondd meg bár egy embernek akar mellyiknek, a' kit leg elsőben elő találsz: azonnal reá áll kívánságodra — reá — és telljes örömmel. Simogatni, biztatni fog, Édes szamaram! — e'
- 415 lesz az első szava, — széna kell 's enyhös Istálló? meg lesz mindenik, ne busúlj édes szamaram! Akkor a' kantárt, a' féket fejedre vonja, az erdőre visz, az ólnak való fát a' hátadon tzipelteti haza; a' Rétre visz, hogy a' fedélnek való nádat haza emeld; szénát is rak hátadra,
- 420 hogy éhel meg ne dögölj; vizet merit, de azt-is magadnak kell Istállódba vinned; 's akkor osztán ha nem mégy, ha nem sietsz — tudod hogy ő bot nélkül meg sem indul veled. Kell é hát már ez a' nyugodalmas ól, ez a' meg újjító széna 's frissítő viz.
- 425 SZAMÁR. Ha egy kis veréssel esne-is, de legalább bár nehe-zenn-is, szert tehetnék mindenre, a' mi ebben az alkal-matlan időben szükséges. De most mit tudjak itt csi-nálni?
- SZARVAS. Azt itt mind végbeviheted, 's pedig könnyebb
- 430 szerrel. Keress egy üreges sziklát vagy egy bokros

sűrűt, rakd meg az alját avarral 's fa levéllel; a' csendes-
ség fog bé árnyékozni, 's a' nyugalom fogja puhábbá
tenni fekvésedet. Indulj el a' rejték völgyekbe, járd el a'
435 patakok széleit, egész télen által bőséggel fogsz találni
zöldellő füvet, nem panaszos eledelt: 's ha a' Tél olly
szörnyü lenne-is, hogy minden helyeket magas hóval
fedve tartana, van akkor-is száraz moh, van tápláló
csemete, és fa jövés, óh be édessé teszi mind ezeket a' meg-
elégedés és a' szabadság.

440 SZAMÁR. Jaj még ezeket keresni-is kellene?

SZARVAS. Eggyügyü állat! Mennyire nem érdemled a' jó
tanácsadást. Am eredj, fuss szántsándékkal abba a'
nyomorúságos inségbe, a' mellyre úgy látszik, teremtve
vagy. Eljön még az a' keservesebb idő, a' mellyben a'
445 mezei vakondoknak sorsát irigyelni fogod. El jön az a
Kétségbeejtő nap, a' mellyben jajgatva ohajtod e' mos-
tani zúgolódó állapotodat minden szerentséden vissza
nyerni. Ordítva fogsz az én szavaimra emlékezni, 's e'
boldog környék keservesen fog jutni eszedbe.

450 SZAMÁR. Tavasszal ismét elszököm az Uramtól, 's késő őszig
itt lakom közöttetek. Akkor ujjonnan haza megyek téli
enyhős szállásomra. — És nem derék találmány é ez?

SZARVAS. Hozzád illik éppen. De az ember ollyan bolond é,
hogy ő véle így lehessen komázni. — A' bizony szép.
455 Szamarabb volna ugy az ember te nállad, ha a' maga
szamarával illyen alkura lépne. És ha te egyszer ő hozzá
vissza — — —

SZAMÁR. Bóhh! be szörnyü szél, be hideg szél, mit várhatni
még ez után, be iszonyú nagy szél! Alig állok már lába-
460 mon is a' nagy Esső, a' nagy Éhség miatt. Ah, tsak annyi
erőm vólna, hogy haza vántzoroghatnék! Inkább fel
fogadnám, fel, örökre pedig, hogy soha nem-is álmodozom
a' Szabadság felől. Átkozott szabadság! büntető ostora
a' társaságos Állatnak!

465 SZARVAS. Csak ugyan nem veszed bé szíves tanácsomat,
háládatlan szamar! Szánom a' te bóldogtalan agyvelő-
det: még egyszer kérlek, ne ejesd magadat meg siratha-
tatlan veszedelembe. Maradj itt velünk, 's érezd a' sza-
badság kellemetes vóltát. Imé minden szarvasok, őzek,
470 nyúlak, az én első kiáltásomra sereggel fognak hozzád
jöni, vigasztaló nézéssel, vidám társasággal fogják unal-
matodat enyhíteni, 's csak hogy egy szamarat szabaddá

475 tehessenek, készek lesznek arra-is, hogy a' legtáplálóbb
 fűveket számodra meg mutassák, száraz leveleket hord-
 janak fekvő Almodra, melyet a' barátságos Madarak fog-
 nak a' leg rejtekebb helyekben nyugodalmodra fel keresni.
 Ládd é ilyen egymást szeretők a' szabad állatok; —
 nem néznek ők sem fajra, sem nemre, sem tollra, sem
 480 szőrre, mindnyájan úgy tekintik egymást mint egy
 Alomba, egy fészekbe nevelkedett atyafi állatok, a' kik-
 nek egy annyok a' Természet, köz törvények a' Szeretet.
 Ne menj el, ne menj el, gondolatlan állat társunk: ládd
 melly boldogító, melly örvendeztető a' szabadság.
 485 SZAMÁR. A' szabadság! — Ah ne fessed illy szép színnel ezt
 a' nyomorúság eszközlőjét. Nem kell nékem az átkozott.
 — Bár soha el se-is hagytam volna régi boldog állapoto-
 mat, bár soha a' Szabadságnak bolond hagymázza meg
 ne részegítette volna a' fejemet. De ám még nem késő.
 490 Megyek, futok, nyargalok, hogy számártársaimnak-is jó
 tanácsot adhassak előre, hogy soha a' szabadság úgy meg
 ne kábítsa számár fejeket, hogy az illy inségbe buktassák
 valahol magokat. Ah! — átkozott szabadság! utálatos
 szabadság szabadság! — —
 495 SZARVAS. El szaladt kétségbe esett ordítással — Nem is
 számárnak való a' szabadság! — — —

42. A' Tsókok

A J Á N L Ó — T S Ó K

[Rozáliám!] te raktál
 Arczólatomra Tsókot,
 [Rozáliám!] te raktál
 5 E' Verseimbe Tsókot;
 Te általad Poétát
 Tett én belőlem a' Tsók:
 Légyen tehát tenéked
 Szentelve e' tsomó Tsók.
 10 Ha téged én, Galambom,
 Tisztellek ennyi Tsókkal:
 Tisztelj te is, Galambom,
 Engem meg ennyi Tsókkal!
 'S meg ötven ennyi Tsókkal!!

Ez az aprós Munka kijött ez előtt darab Idővel. De hol? négy Ajaknak hév Sajtótskája alatt. Hasonló-é ez a' Kiadás az Eredetihez azt tsak én tudom, és az én Pátrónám. . . . Rozália. Abba a' Szerzőnek Lelke egészenni ki vólt nyomva: 20 itt annak tsak egy része éreztetik, — a' Képzelődes. Osztán tsak szebbennis esik biz' a' Nyomatás az eleven Rózára, mint a' Papirosra. — A' többit Szerető Olvasó érzékeny ítéletedre bízom. Ha kedvedet elnyertem vélek: tsókolom az én Tsókjaimat. — Ha nem: tsókold jobban a' mit nem 25 szeretsz. Élj vígann!

ELSŐ [ÉNEK]

Tsókokat éneklek én, 's egy boldog Párt, ki a' tiszta Szerelmet addig érezte, addig fáradott annak Rósás útján, hogy sokára tsakugyan a' boldog Jutalmat egy más Ajja- 30 kánn ezer édes Tsókokba feltalálta. Beszéld el, Ámor, te a' ki olly igazságos Ura vagy a' mi Szíveinknek, a' Melítesz' és Rozália' Történeteit, avvagy lelkesítsd Hármoniai erővel az én gyenge Lantomat, hogy én a' Tsókokatis énekelhessem. Természet' Ura! te a' ki erősebb vagy a' Halálnál, tedd 35 halhatatlanná az én Nevemet, 's míg azok a' Borostyános Poéták, kik a' pusztító, öldöklő és gyűjtogató Hérosok' latorságit trombitálják a' jövendő Arany Kor előtt vétkessé tennék magokat, esmertess meg te engemet, ki a' Természet Kintseinek Éneklője vagyok, esmértes meg az emberi 40 Nemzet legszebb legérzékenyebb 's — talám legháládatosabb Részével. Adj nékem ezek közül, ha Rozáliát nem is, legalább egy szerelmes Rózit. Szállj le a' gyönyörű Esthajnalból, 's beszéld elő mennyi édes Kínt, mely tökéletes örömet szerettek a' tiszta Tsókok az én Melíteszemnek és Rozá- 45 liámnak: holott ez nem tudott semmit a' Módiról, amaz pedig nem vólt Héros, hanem tsak ember.

Tsendes Estve vólt, mikor Melítesz a' Berekbe andalgott. Tsak néha hallatszott a' Nyárfák' tetejéről a Vadgalamb' nyögése, 's a' bokrok közül a' Fülemile' Énekének utolsó 50 hangotskája, mellyenn elszunnyadott. Lassú Szellők lengedeztették a' Fák' Leveleit; apró Árnyékok — a' Homály' és Fény' állhatatlan Leánykái — jelentek meg, 's némán

suhantak el a' Gallyak között. Az Álom harmatozott minden bokorra, a' Nyúgodalom űlt minden Fa' tetejénn, a'
55 Hallgatás lepte meg az egész Környéket: — édes vígasztalóji egy szomorú Szívnek, melyet nem te epesztasz, oh, Szerelem. — Nyájason mosolygott le a' zöld ágak közül Vénusz' gyönyörű Tsillaga, Heszper. Gondosan kereste fel harasztos Rejteki közt a' szemérmes Violát, hogy apró kék
60 Szemét megtsókolja, nyájason pillogatott a' büszke Tulipántra, 's az Ártatlan Liliomot első Szunnyadásábann meglepven szerelmes Sugárrival annak fejer Kantusánn erőszakot tett. Heszper, ez a' gyönyörű Tsillagzat, a' Hajnal' vezetője 's az Estve' kíséróje, gyengébb a' tüzes Napnál, 's nyájasabb
65 a' szomorú Holdnál, a' Gyönyörűségnek és Ártatlanságnak kedves Tsillaga, a' Tsókoknak és Rozáknak bóldog Hazája. Az ő Pillantásiból kellemetes Mennyei fény tsillogott le e' gyarlóbb Világba, 's a' bádgyadó Természet megújjúlva érezte ide alatt' az ő Jóltévő Súgárit. Minden Teremtés vagy
70 édesenn nyúgodott, vagy gyönyörűséggel andalgott az ő szerelmes mosoly[g]ására: tsak maga Melítesz — tsak ő maga viselte Szívében és Homlokánn a' békövetkező Éjszakának komor tekintetét. Epesztó Sójajtások között járt ő fel 's alá a' Berekben; még a' Nap magosról lötte vala
75 forró Súgárait, már félbeszakgatott jajokkal panaszoalta a' néma Fáknek Szíve' Gyötrelmeit. Sirt, őróngött, szüntelen a' Halál és Rozália' Képe forgott Szeme előtt. E' kettő közül valamelyiket kereste, 's míg azt feltalálni igyekezett egy setét Erdőbe botlott bé. Felrezzent ennek látására tévelygő
80 Melánkóliája, 's rajta egészenn megnyúgodott. Sűrű fekete Tölgyfák kettőztették itt az Éj' borzasztását, melyeknek agg Törzsökjeit a' kiátkoztatott Fejsze és Napvilág soha még nem érdekelte. Egyedül a' Vénség tsonkázta roskadt Gallyait ezeknek, 's a' melly redves Tőkékét ki forgatott,
85 azok mutattak a' rémitő Setétségben valami sáppadt Planétafényt. Odvaibann füles Baglyok huhogták éjjeli Énekjeket, rothadtt Tövek körül mérges Kígyók varas Békák nősztek e' gombákonn, 's mohos ágainn sikoltozott egymásnak a' Halálmadár. Itt bólyongott Melítesz, tele szerelemmel és utolsó Fájdalommal. E' rémitő Irtózasok
90 kedves Eledeli voltak az ő Kétségbeesésének: utálta a' Gyönyörűséget, minthogy el nem nyerhette Szívének legfőbb örömét. Megindult tántorgó Lábakkal e' kietlen Tartománybann, hideg vérrel bukdosott egyyk Kőről a'

95 másikra, 's érzéketlenül szaggatta ki széllyelborzadt Haját
a' pirongató Tövisék közül. Eggy iszonyú Völgynek szélére
jutott, mellynek mélysege tsak a' Poklot ábrázolhatta,
félíg kidültt Bikkfák függöttek ki a' belé rohanni készültt
100 Hegyoldalból, mohos Kősziklák ütötték ki belőle mezítelen
fejeket, mellyeknek egyikéről sikóltva szakadt le egy
kétségbeesett Patak, 's rettentve bőgte végig e' halálos
Mélységet. Vérszopó Sárkányokkal, tüzes Kisértetekkel,
ordító Lelkekkel, 's az Éjtszakának fekete Boszorkányival
105 töltötte bé ezt a' hideglelős Fantázia, Rettegés és Ájulás
szítta ennek ólom Levegőjét, a' Kétségbeesés tántzolt
meredék Szirtjeinn, 's a' Halál tsendesenn aludtt egy félíg
bészakadt homokpartonn. Ennek zibbasztó Lábainál ült le
magán kívül Melítesz, 's azonnal elájúlt. Hosszasonn
tartott volna Ájúlása, de az itt játszadozó Romlás egy
110 szörnyű Kősziklát hajtván a' küszködő Habokba nagyot
katzagott rajta. E' borzasztó Katzaj kiütötte Melítesz szemé-
ből a' halálos álmat, felugrott fekvő helyéből: Jaj, így
kiáltott, 's a' Rettegések minden barlangból, minden kő,
minden fa, minden hab közül eggyszerre sikoltották vissza a'
115 hármas Jajt. Jaj Rozália! E' kedves Névre elveszett minden
Irtózása e' kegyetlen Helynek: az öszve dült fák, a' kiálló
darabos Kövek, a' sikóltó Mélység tsak egy bús Paraditso-
mot mutatott. A' Rettegés a' Kétségbeesés édes Andalgás-
nak tetszett, 's a' Halál egyet mosolygott. Jaj Rozália!
120 én örökre elvesztetelek tégedet, örökre. Nem reménylhetem
többé, hogy az én Boldogságomat a' te Ajjakidbann feltalál-
hassam! Oda van! A' Fájdalom foglalta el az én Szívemet 's
a' Kétségbeesés ordít én körülöttem. Nyomorúlt Szív!
szűnj meg dobogni mellyembe, 's vedd bé a' Halált belső
125 részedbe, vedd bé a' Rozália neve mellé, 's e' kedves Névenn
tsendesedj el örökre. A' férgek rágjanak öszve egy esméret-
len Hant alatt, 's boldog lészel, mert e' kínos rágásokat nem
fogod érzeni. Eljön talám az a' boldog Nap, hogy az a'
kegyetlen sóhajtani fog egy szerentsétlen után, kit életébe
130 kínozott, 's tsókolni fogja azt a' Vadrózát, melly a' te Véred-
től kövéredett. Óh százszor boldogok, kik az ő Kedveseknek
Kebelekben halhattak meg, százszor boldogok kiknek
tévelygő Lelkek saját Kedveseknek Ajjakira szállhatott ki,
hogy annak Lelkét ott megvárván együtt bujdossanak a'
135 Paraditsomba. Igazánn szerettem én az én Szépemet, ő
kívüle senki nem vólt, kiért Szívem gerjedeztet vólna, öt

szerettem meg legelőször, őtet is fogom szeretni halálomig.
Mennyit sohajtottam az ő Nevét, tudják ama' boldog Vidé-
140 kek, hol minden fiatalba felmetszettem azt, nőttek a' fiatal-
lok, 's nőttek az én Gyötrelmeimis. Most már minthogy őtet
nem reménylhetem többé, óhajtom a' Halált, kedves lesz ez
nékem, mert az ő Nevénn halok meg, az ő Szerelme emészti
145 meg az én életemet. Nyíljatok meg Örök Kapui a' tiszta
Szerelemnek, fogadjátok bé az én utolsó Sohajtássá vált
Lelkemet, hadd nyugodjon meg végtére ama boldog Rozások
között a' hív Szeretők Elíziumába: 's ha jövődőbe az a'
szeretett Lélek meg fog titeket az ő Béjövetelével ditsőíteni
eresszéték bé őtet, 's mondjátok meg néki hol pihen az ő
150 Rabjának Lelke. Nyíljatok meg örök Kapuk! ti bennetek
várom én az én végső Nyúgodalmamat, fogadjátok bé Lelke-
met. Te pedig, Rozália! édes Gyötrelme az én Szívemnek,
emlékezz meg hív Rabodról, találj nálam a' ki jobban meg-
érdemli kedvedet; én hívenn szerettelek, egyéb Jutalmát
155 halálomnak nem kérek, elég lesz nékem ha te azt meghallván
így fogsz sóhajtani: Szegény Melítész! Isten hozzád;
Rozália! Én meghalok! Ez utolsó Hangja magával együtt
a' Habokba süllyedt. Nagyot lottsant a' setét Víz, 's meg-
rijasztotta mind két Partjainn az Erdők' Boltozatját.
A' boldogtalan Melítész eszméletlen úszkált a' Halál fagyos
160 Karjainn, sebessenn vitte az omló Patak, 's a' kavargó
Örvény morogva tekerte bé. Limnisz, egy szánakozó Nimfa,
felemelte búba borúlt deli tekintetét a' süvöltő Habok közül.
Kékszín Hajairól, 's káka koszorújáról tsorgott a' Víz, 's fel-
emelvén Liliom páltzáját így szollott a' Haboknak: Habok
165 tsendesedjetek! Habok vegyétek hátatokra ezt a' szerentsét-
len Ifjat, 's tsendesenn vigyétek a' túlsó Partra, hol őtet a'
Szerelem' apró Istenei várják a' bokrokonn. Ezt mondván
gyékény Hintájába ült, 's a' mormoló Habok mindenütt lesi-
múltak! előtte. Melítész a' partra vetődött. Rozaspiritussal
170 várták őtet az apró Tündérek, hogy a' halálzsidbadásiból felol-
dozzák féleleven tagjait. Ariel, egy kedves Tündér rózapa-
mattsal dörgölte elalélt szíve' Tájékát, Foszfor pedig egy
tulipánt Lámpást tele a' legtsillámlóbb Hajnalsúgóárokkal,
villogtatott homályos Szemei előtt, míg azokról Pénele a'
175 halál pókhálójit bontogatta apró Ujjaival. Ezer parányi
Tündérek ültek halvány Ajjakára, 's mennyei lehelletekkel
fúvallották belé az Életet. Melítész felérezte magát, körül

hordozta bolyongó Szemeit, 's meglátván maga körül a'
Szerelem nyájas Tündéréit, magát a' boldog Szeretők'
180 Elíziumába képzelte. Ah, így rebegett gyenge Hangonn,
boldog Lelkek, kik szerelmes Pályátokat megfutván, e' kies
Hazába nyúgosztok, fogadjátok el a' szerentsétlen Melíteszt
társatoknak. Botsássatok meg nékem, hogy én önként
kerestem Haláloamat, botsássatok meg, Rozáliát szerettem
185 én. Imé jövök hozzátok, hogy örökre megnyúgodjam
közöttetek, és — hogy az én Rozáliámat megvárjam itt.
Élsz még Melítesz, így visszontaglá Bézer a' Tsókoknak
legfőbb Tündére, a' Szerelem' Istene megtartott tégedet
azon Habok között-is, mellyekbe a' Kétségbeesés buktatott.
190 Nem a' holtak' Tartományja ez, Melítesz, bízzál, a' Gyönyörűség'
és Ártatlanság' apró Istenkéit látod körülötted. Én
vagyok az Öröm', és Tsókok' Tündéri közt legelső, 's leszállottam
az én nyájas Társaimmal az Esthajnal legszebb Rozássából,
hogy a' te Szerelmedet megvígasztaljam. Élj és
195 bízzál, a' Rozália Szíve vagy tiéd vagy senkié sem. Többet
most nem jelenthetek. Ébredj fel halálos Álmodból, szedd
elő minden erődöt szerentsétlen, 's menj el a' bölts Filánderhez,
kit ez erdős Dombonn túl a' Vénusz' Temploma mellett
fogsz találni. Ó Tanátsot fog adni tenéked, 's e jóltévő
200 Tündérék Öltalmadra mindenkor megjelennek. Élj, Melítesz,
és bízzál. Ezt mondván a' kellemetes Bézer bíborszárnyainn
elrepült mennyei fényt hagyván maga utánn a' setét
Gallyak közt, 's ámbrozia illatot a' bokrok körül. Elbámúlva
ült Melítesz darab ideig, 's mozdulatlan Szemekkel kísérté
205 az Ágak és Felhőkön túl jóltévő kis Istenét. Érzette dobogni
kezdő Mellyében az Öröm' és Reménység' édes Ösztönit,
megújúlva kelt fel a' harmatos fűről, 's olly szerelmes
elragadtatásba indult az Erdős Domb' Meredekjének,
mintha óhajtott Róziának Kebelébe ment volna bizonyosan.
210 Setét agg fák között, tövises bokrokonn által, út nélkül
vágatott egy Kőszirtról a' másakra, hol a' Vak Éj terjesztette
el mindenütt a' halálos Veszedelmeket. Foszfor, a' mosolygó
kis Tündér, mindenütt előtte vitte tulipánt Lámpását,
's világos sugárrival barázdálta a' nyálkás Setétséget.
215 A' Domb' tetejére ért, 's onnan le felé indult a' tulsó oldalonn
menetelesebbenn hajló Völgynek. A' Fák itt már fiatalabbak,
a' tövis bokrok ritkábbak, a' Kövek apróbbak valának,
's hová tovább mind inkább látszott a' Tájék szelidülni.
Ki értek végtére a' Ligetből, 's a' nyájas Hajnalsillag

220 örvendve mosolygott rájok a' pirúlni kezdő Égaljáról:
 Foszfor egy kis Patakba vetette Lámpássát, 's egy Hajnal
 súgaronn Vénusz' gyönyörű Tsillagába repült. Ekkor bá-
 múlt el Melítesz, jobbann mint valaha, meglátván ezt a'
 225 boldog helyet, mellybe őtet a' barátságos Tündér Istenek
 vezették. Kies Térség nyílt ki az ő Szeme előtt, mellyhez
 hasonló Paraditsomot még egy Nemzet Profétája sem
 látott. Gyönyörű pázsit terjedt el a' Látás végéig, apró
 gyepből állott össze sűrűenn 's olly élő zöld vala, hogy
 szinte feketének látszott, ezer különböző Virágokkal vólt
 230 kihímezve, 's vidám tzitrom és Narantsfák állottak végig
 rajta, a' mellyekenn érett 's éretlen almák sőt virágokis
 lévén még, a' szemet és száját gyönyörködtették, 's illatos
 Árnyékkal kedveskedtek. Másfelé tágas Szólló Lugasok
 látszottak, 's az egres közül hízelkedett a' piros Bakar,
 235 's a' virággal együtt szagoskodott a' megért Muskotály.
 Fejér 's piros Színű Róza Ligetek nyúltak el a' Jázminok és
 Jenezterek között: Ezer meg ezer Tenglitzek, Filemilék és
 Papagályok köszöntöttek benne a' feltetszett Hajnalt;
 szelid Szarvasok, játékos Majmok 's a' legdelibb Dámvadak
 240 múltattak együtt a' liliomokonn. Fejér Márvány Kútak
 ugráltak fel mindenfelé, 's kellemetes tsörgéssel hullottak
 egymásra, akkor egy kristály Patakká változván ezer
 keringésekkel folytak keresztül a' Mirtus erdőbenn, a' hol
 sereg fejér Hattyúk fürödtek tiszta Habjaibann. A' legédesebb
 245 Hármonia, a' sokféle Szépség, a' kellemetes Illatozás elra-
 gadták Melíteszt annyira, hogy illy sok Gyönyörűségei közt
 még Rozáliája sem jutott Eszébe. E' boldog Tartománynak
 közepénn látszott egy kerek Dombotska, 's annak tetejénn
 fénylett ki egy Palma Erdőből a' Vénusz' Temploma, hol a'
 250 bőlts Filánder lakott e' kedves Istenasszony' Papja. Filánder
 már felkölt vala Rózalepleiről 's a' Palma Erdőbe sétált a'
 híves Hajnalonn. Melítesz ment a' Palma Erdőbe, márvány
 és ezüst Állóképek között nyúlt fel egy tágas ösvény egész
 a' Templomig. Szent borzadás szállotta meg a' Melítesz
 255 Lelkét, 's reszkető Lábakkal lépett a' Templomhoz, mely-
 lyenn a' temjén füst sűrűenn tántorgott kifelé. Az Ajtó
 felett piros rubintból ki metszve tündöklött Vénusz és a'
 Természet kik egymást tsókolták, 's alattok illy arany
 betűk látszottak, — AZ ÖRÖK SZERELEMNEK! Szün-
 260 len való Szimfónia, olly édes Szimfónia, melly a' Lelket
 gyönyörködve hordozta, zengett az üres Templomba a'

felkoszorúzott piróp Óltár mellett, láthatatlan Kellemek
repdestek Melítesz körül 's tsak édes Tsókjaikat érzette.
Égszín Selyem Kárpitok terítették bé a' falakat, bámitó
265 mesterség oltsította a' pazér Drágaságot, szerelmes rajzola-
tok vóltak rajta kihímezve. Kettő volt kiváltképen, melly a' néző Szemet a' többiről elfordította. Eggyikenn a'
Természet vólt ki ábrázolva az ő eredetébenn, a' másikon a'
270 habokból ki születő Vénusz, mesterségesenn látszott meg-
mozdúlni a' kék Selyem' Tengerénn egy kis Tajtékotska,
mellyből egy legnyájasabb leghatalmasabb Istenasszony ké-
szült, arany tsiga héjbbann futta őtet Zefir a' Tziprus Partjai-
ra, Nimfák, Tritonok vették körül a' tsetsemő Vénuszt.
Itt vóltak kirajzolva az Isteneknek 's Hérosoknak Szerel-
275 mei. Jupiter az Europa Bikája, Io a' Jupiter tehene. Herku-
les Ioléja mellett Kantusba az orsóval, 's Ámor az orozslány
bőrbe a' Buzgánnyal. Apolló Dafné után vágatva, 's az ő
szemérmes Húga az alvó Pásztor mellett. Vénusz az Erdőbe
280 bolyongva mikor piros Rozák fakadtak sebes talpa nyoma-
inn, 's a' szép Adónisz a' vér és kökörtsin közt heverve.
Eggszóval minden édes titkaik a' Halhatatlanoknak, még
ama' híres meseis az egész Égben, Vénusz és Márs a' Multzi-
ber Hálójába. Más felől a' hív Szerető Párok Nevei hosszas
sorral aranylottak a' kék Selyem Kárpitonn. Itt találta
285 Melítesz saját Nevétis 's azzal Kedves Rozijáét, de a' melly
még kettős Selyem fedél alatt lappangott. Óh mint örült ő
ennek látására, tovább andalgott e' két Névnek szemlélé-
sénn, mint minden remek festéseinn a' Templomnak.
Háromszor sóhajtott ennek látására, háromszor remegtek
290 szemébenn az Öröm Könnytseppék, háromszor szollította
Nevénn kedves Rozáliáját, 's mind annyiszor megtsókolta a'
szerelmetes Betűket. Azomba még ő ezekenn andalgott,
belépett a' Templomba Filánder az Istenasszony' Papja.
Roza koszorújára szállottak a' nyájaskodó Kellemek,
295 tetszetes Felség ült vidám Homlokára, 's örömgengzettel
tisztelték a' Láthatatlan Hangok. Eggszerre meglátta az
andalgó Melíteszt, 's így szóllott nékie: Itt vagy tehát
Melítesz, a' Szerelemnek mennyei Követje sugallotta meg
álmomba hogy téged várjalak. Nyerj tőlem vígasztalást az ő
300 mindenható Parantsolatjából: 's kövess engemet. Ezt
mondván megfogta az ő Kezét barátságosan, 's egy oldal-
ajtónn kivezetvén az Adónis' Sírjához vezette, melly egy
Rozás Ernyő alatt magánosann állott két Kupresszus

szomorú Árnyékábann a' múlandó Kökörtsínyek között.
 305 Itt szokta az ő Kedvesének Halottinsepét tartani az Isten-
 asszony gyászba öltözött Nimfáival, 's a' zokogó kis Ámorok-
 kal, itt szokott ő gyakorta magánosann mulatni az ő Kedve-
 sének Árnyékával, felhozatván azt a' Hóltak' Tartományá-
 ból a' halálnális erősebb Szeretettel. E' mellett telepedett le
 310 Melítesz Filánderrel a' Pappal, a' sűrű Majoránna gyepenn,
 's azonnal a' három Grátziák, mind kellemetes Szűzek,
 megjelentek édes Énekléssel, énekekben a' Természet'
 Szépségét énekelték, 's a' Szeretet közönséges Hatalmát.
 Ámbróziás étkeket, 's szív élesztő Italokat tettek Filánder
 315 és az ő Vendége elejébe, 's míg ők ettek, őszve fogózva
 tántzoltak a' harmatos Violákonn arra a' kedves Muzikára,
 mely a' Templom Tornázi 's az Erdők közül zengedezett.
 Az alatt Filánder sokat kérdezte Melíteszt az ő kedves
 Rozijáról, gyakorta tudakozta tőle, Szerelmének első okát,
 320 eddig való Történeteit, azonba bátorította 's mézes remény-
 ségekkel édesgette bádgyadó Szívét. Végre így szollott néki
 nyájasann: De beszéld el, kérlek, kedves Melíteszem Szerel-
 mednek minden Rendét elejétől fogva, imé addig elfognak ez
 örvendő Vidéknek minden lakosai hallgatni, add tudtomra
 325 mind kedves mind szomorú Történeteidet, a' miolta Rozá-
 liára lobbantál, mert tudom, hogy illy hív Szerelem, mint a'
 tiéd, nem esik meg példás Esetek nélkül.

M Á S O D I K É N E K

Mind eltsendesedtek a' Papnak intésére, 's még a' szom-
 330 zéd Kupresszusokis figyelmezni látszottak az ő beszédének
 Hangjára. Ekkor a' bús Melítesz lenyugodván a' Roza
 boltzat mellé így szólamlott: Szívemnek legsértegetőbb
 Fájdalmát kívánod, óh Filander, megújjíttatni, midőn ama'
 kedves Napot hozod Emlékezetembe, a' melyben Rozália
 335 Ajjakiról szívtam e' boldogsággal határos Halált, a' mely
 ólta Lelkem' Békeségét örökre elvesztettem, Nyúgodalmam
 kies Térjét elpusztítva szemlélem. Valahányszor ezt a'
 Szerentsétlen Történetet elmémbe forgatom, mind annyszor
 az Ámor' lángoló fáklyáját villogtatom Sohajtásaim' Szellő-
 340 jénn 's újabb lobogásra gerjesztem azt; mind annyszor az ő
 hasító Nyilát piszkálom és bízgatom mély Sebembe, 's
 nagyobbá tészem a' Szúrást és Fájdalmat. 'S jöllehet mind

ezeknek Emlékezete keserves kín egy oly Szerelmesnek,
a' ki minden Reménység nélkül él: mindazáltal elkezdem,
345 hogy lásd ebből is melly haszontalan és tsalárd a' Szeretők'
Reményje, 's a' Szerelem' első Gyökere melly édes, Gyü-
möltse melly keserű.

A kellemetes Tavasz elérkezett vala már az ő kökörtsin
Hintajánn, 's nyájas fúvallatival felélesztgetvén a' Termé-
350 szet kebelét, elterjesztette vala már az Életet és Örömet, az
Erdőkönn és a' Mezőkönn. Eggybe gyűlének tehát az örven-
dő Pásztorok és a' Vidéknek Ártatlan Lakosi, hogy az ő első
Áldozatjokat az új Tavasznak bémutassák, 's a' mindent
ujjító Vénusz' Tiszteletére Mezei Játékokat tartsanak.
355 Zöldágakból híves Bóltozatokat tsináltak a' Pásztorok, 's az
Erdőbe Egyenes Pályákat készítettek a' Futásra. Eleven
Gyepből takaros Oltárt raktak a' nyájas Istenasszonynak,
és azt a' Tavasz első Virágaival felékesítvén egy pár fiatal
Gerlitzét áldoztak meg rajta, úgy hogy azoknak szárnyokat
360 és Lábokat öszve kötven bús Énekléssel tették fel az
Óltáronn lévő rakás Játzintra, a' mellynek közepéből egy
égő Fáklya nyúlt fel, 's akkor a' Tavasznak tarka Kantusba
öltözött 's nártzisokkal koszorúzott ifjú Papnéja, a' Szűzek-
nek víg Dalja, 's az Ifjaknak Öröm tántza között mególdozta
365 őket 's a' Berekbe szabadonn eresztette. Ezt követte a'
Mezei Ebéd. Le ültek egy oldalonn a' Pásztorok, 's ezekkel
szemköztt a' mosolygó Szűzek, ettek a' meg nem terhelő
elégségig, ittak a' Szívnek ártatlan Megvidulásáig. Tavaszi
Énekeket zengettek, 's tégedet, óh élesztő Szerelem! ma-
370 gasztaltak. Végre a' zöld Gyepről mind felállván, Palemon,
a' jámbor Palemon, egy vidám Öreg így szólítá meg az
Örvendő Sereget: Ifjak! ímé elértük hálát a' kedvező
Napnak azt a' boldog Esztendőszakaszt, melly ismét felol-
dozta Mezeinket a' komor Tél' fagyos Köteliből, 's a' mi
375 Szívünket is egyetembenn a' hosszas Únalomból felébresz-
tette: itt van az a' kedves Nap, mellyenn a' mi Atyáinknak
Szokások szerént a' régi Arany Kornak példájára ártatlan
Örömmel innepeljünk e' Mezőkbenn. Áldoztunk a' Termé-
szet két Jóltévőinek, ettünk a' Tavasz első Adományiból, 's
380 megörvendeztetett bennünket a' múlt Ósznek édes Nektár-
ja, és hogy innepi heverésünk se puhítsa el Tagjainkat,
fogjunk a' Testnek édes gyakorlásához. Valakinek azért, óh
Ifjak! kedve van a' szokott Pásztori Játékokra, keljen fel,
's mülassa magával eggyütt innepelő Társait. Vajha az én

385 hajdani erőmet e' szent Naponn vissza nyerhetném az Egek-
től, vajha az én Ifjúi serénységem ha tsak mais vissza térne
gyenge Tagjaimba: eleven Ifjak, én lennék első közöttetek.
De tudom ti bennetek sem aludtt el a' ti Atyáitoknak vére,
390 's a' lengő árnyékok alatt sípolni. Mi nézői fogunk lenni a' ti
barátságos Vetélkedéseknek 's a' bajvívónak gyertyán-
koszorút, a' pályafutónak olajágot, a' sipolónak kétszeres
zabszárakat az Éneklőnek egy pohár hives Bort 's egyszó-
val kinek kinek olly Jutalmakat fogunk osztogatni, melly-
395 nek legfőbb Díszét a' Ditsóság és a' köz Szeretet adja meg.
Rajta Ifjak! buzdítson fel az Innepi Sípnek nógatása!
Az első megfúvására a' mezei Furuglyáknak hozzá kezd-
tek a' víg Pásztorok az ő Játékokhoz, mellyeknek egy ré-
sze vóltam magamis. Énekeltem, sipoltam küszdöttem több
400 ifjú Társaimmal 's ha nyertes vóltam é, azzal ditsekednem
itt helytelenség vólna. Tsak ez egyet emlitem, hogy utólsó
Pályafutásombann néki hevülvén, a' Futóból egy árnyékos
Ligetbe tértem ahol izzadó Ortzámat győzedelmes Olaj-
ággommal legyezgettem vala, a' midönn néhány Szűzekre
405 találtam, kik az illatos Violátskákak szedegették a' gyenge
fűbenn, 's vídám beszéllgetésekkel mulatták magokat az
árnyék alatt. Itt láttam, óh Egek, azt a' Szűzet, azt a' kelle-
metes és deli Szűzet, ki mint a' Szépségnek új Hajnala,
saját Tekintetébenn egy másik Tavaszt mutatott; ah, itt
410 láttam Rozáliát. Boldogok vagytok, így sohajték magamba,
szemérmes Leánykái a' Kikeletnek, apró Violák, mellyeket
illy szép Kezetskék tapogatnak, ah, még boldogabbak,
mellyek az ő hószin Mellyénn halhattok meg! Míg így
andalgottam magamba, kiesett Mellyéről az a' kis Kötés
415 Viola, melly ottann szagoskodott, 's annak felvételére le
hajolván a' gyönyörű Nimfa, gondatlanul kötött Fátyola
mellől egyik Tsetse kifordúlt. Ah, Amor! ah Istenek! mit
láttatok Szemeim! Ebbe a' Szempillantásba vesztettem el,
óh Filánder hajdani Békeségemet: félájulva dültem egy
420 fának, néhány Pillantásig mozdulatlan állottam ott, az én
Szemeimet bájoló Súgárok ragadták oda, 's Lelkemis
mintha egyszerre ki szakasztódott vólna Mellyemből,
elrepülvén vélek, e' Paraditsom gyönyörű Narantsánn kez-
dett legelni. De ah rövid vólt ez az édes Ájulás! Észre vette
425 a' Nimfa, hogy az ő vígyázatlan Kintse közönségessé tette
magát a' kíváncsi Szemek előtt, 's azonnal Kebelének

mennyei Seráljába a' titkos firhang alá zárta [, ö]tven szemérmes Violát, és egy szomorú Nártzist állítván Örül annak nyílására. Feddő pirosság tündöklött le Ortzájáról,
430 feltekintett, 's egyesenn rám villámlott egy pillantást, mely az enyímbe ütközvén, kettős tüsszel, kettős erővel vágta azt vissza Szívem' Fenekére. Jajnékem! alig láttam meg az ő Ábrázatját, 's azonnal fellobbantam, alig tsillámlott Szemembe első tekintete, mindjárt elvala Szívem foglal-
435 va, érzettem, hogy egy uralkodó Szépség lepte meg azt, 's azt parantsolja nékem: Melítesz, add nékem a' te Szívedet! A' Szerelem űlt azokbann a' szép Szemekbenn, a' Szerelem űlt, Kinek lángjait én azelőtt még soha sem érzetem. Oh, Filander, mint nem tehet ő a' mi Szíveinkbe, tsak
440 a' tudja azt, a' ki már próbálta. Mégis annyira elő szedhettem megígézett erőmet, hogy meg tudtam őket e' néhány Szókkal szollítani: Vígann kellemetes Nimfái a' mi Tájékunknak egy kifáradtt Pályafutó nem jön a' ti sendes Múlatásoknak megháborítására. Nemesszívű vagy, Pásztor, így
445 szóla isteni hangonn az én Bálványom, 's meg érdemled mindnyájunk' Nevébe e' bokor Játzintot, nints ez olly nagy Jutalom, mint a' te Koszorúd és Olajágod, de illatos, Szűz ez, mint mi vagyunk. Szűz ez szép Nimfa, mint ti vagytok, de nints olly Szép mint te — — — Nem tudtam többet rebegni,
450 szemembe nézett 's el pirúlt. Mit gondolsz, Filánder, mivé lettem én akkor? Elment ő, én pedig elragadt Szemekkel kísértem ötet a' Berek sűrű homályáig, mint az égő Klitzia az ő szeretett Napját mikor az a' setét Felhőkbe enyészik bé. El ment ő, 's mihelyt nem láttam az ő Fénnyét homályos Éj
455 szállott Szemembe, borzasztó Képzeletek kísértettek engemet, 's így szólítottam meg tusakodó Szívemet: Mi lelt, óh Szívem! óh mi lelt tégedet? Mi esméretlen varázslás dobogtat illy ennyire? Hol égsz te, hol fagysz: ah mondd meg, kínlodol é vagy örülsz? Ah tudom az a' kedves látás zavarta
460 fel hajdani Tsendességedet: tudom, azonn zokogsz, hogy Szerelmes vagy. De vallyonn Szerelem é ez a' Kín? Igen: ez a' Kín Szerelem! Ah tórd el hát, 's el ne árúld Indúlatidat. Vajha valami jó Istenség tudtára adná annak a' szépnek illy sok Kínaidat! Vajha — — — Ah kis Zefir menj utánna, 's
465 mondd meg néki, hogy az én Lelkem vagy. Folj Nyomainn kis Patakotska, tám rád esmér, hogy az én Szemeimből fakadtál. Így öröngöttem én egész Estvélyig, magánosan, az Erdőbenn. Ámornak egész Táborá bé ütött az én Mely-

lyembe. Szívemnek várát öszvedúlta, Gyönyörűségimet
470 lobogó Fáklyájával porrá égette, hajdani kedves gondolati-
mat mind rabszíjára fűzte, az Értelem onnan számkivette-
tett, és az én Nyúgodalmam távol járt tőlem az én Szépem-
nek nyománn. Ily keserves Állapotba vallék, midőnn
[Chloé], az én Barátném, egy szerelmes és nyájas szívű
475 szép Nimfa, ki az én Rozáliámnakis hív Társa vólt, hozzám
érkezvén megszólított: Te busulsz, Melítész! mikor mind-
nyájann vígadnak! Tedd félre most a' Bánatot, lám eleget
gyóztél. Győztem, kedves Nimfa, így felelék én beteg han-
gonn, nyertem egy két Koszorút: de egy gyenge állat
480 győzött meg engemet, 's jutalmául az én Szívemet vitte el.
Itt elbeszéllettem néki egész állapotomat, a' mint az
Indulat ki buzgottatta Szívemből, s egy elhalt Tekintettel
ezt vetettem utánna: Kedves Chloém! ha kívánod a' te
Melítészed Életét, ah, találj benne valami módot, hogy én
485 közel eshessem még egyszor az én imádott Nimfámhoz, az ő
látása balsam lenne az én beteg Szívemre; többet nem kérek,
mert azt nemis reménylem, hogy az ő róza Ajjakát valaha
egy tisztelő Tsókkal is illethessem, ah akkor el kellene
fogyni az én Életemnek, a' Felesleg való Gyönyörűség
490 Halállá válna akkor az én Számonn, 's meg fojtaná Szíve-
met. Nagyot kérsz, Melítész: így felele a' Leányzó, meglesz
mind a' kettő, tsak merj, a' merőknek kedvez Ámor. Hólnap
új Áldozat lesz, vídítsd fel magadat 's jelenj meg ottan.
A' többit hólnap meg hallod. Rozália is sok jót beszélt
495 felőled közöttünk. De most Dafnisomhoz sietek. Aludj tsen-
desenn! — Aludtam é, Filander, 's miket álmodtam, azt
Ámor sugallja meg tenéked: elég az, hogy másnap a'
fényes Nap feljövetelével ismét készültünk az Áldozathoz.
Chloé hozzám jött jókor reggel 's új Tanácsokat adott.
500 Rozáliáról hosszasonn kezdett beszélni; de az innepi Sí-
pok már kezdték hangoztatni az Erdőt, 's miis az Óltárhoz
siettünk. Az én Szemeimnek első Gondjok a' vólt, hogy a'
Szűzek között Rozáliát felkeressék. A' midőnn a' Megújított
Muzsika szóra ki jött a' szép Rozália a' Tavasznak tarka
505 Kantussába, ah mint képzeltem, Filander, az ő Koszorújá-
nak Nártzissaiba az én halavány Ortzámat — 's az oltárhoz
állott. Ószve kötötte gyenge ujjával a' két fiatal Gerlitzét,
éreztek é az ő ujjainak édes illetését a' szerentsés Madarak,
's fájt é nekik úgy a' Rozália kötése mint az én Szívemnek,
510 meg nem mondhatom. Előldotta végtére az ártatlan Párt, 's

azok az Óltárról felreppenvén puha Szárnyokkal az Áldozó-
nénak Mellyére legyentettek, örömmel siettek a' Ligetnek,
's ott egy fiatal Nyárfára ülvén kedvekre tsókolódtak.
Szerentsés Ómen volt ez az én Képzelődő Szerelmemnek,
515 sokáig irigyelve néztem ő reájok, 's utóljára az én áldozó
Szépemre egy tsókoló Tekintetet vetettem. — —

Mindeneknek Öröme ment végbe az Áldozat, 's öszve
tsoportozva kísérték a' szép Papnét az ebédlő Gyephez:
's míg az innepi Vendégség tartott is, mindég ő róla volt a'
520 Beszéd. Olaj volt ez mind az én Tüzemre. Felállottunk, 's
ujjonnan elkezdődtek a' Játékok. Kloé engem félre hívott, és
sok biztató Tanáts adás után saját Ruháiba felöltöztetett.
Ládd é, Filander, mint nem tehet a' leglágyabb és legeggy-
gyűgyűbb Szívekbenn is a' serény Amor. Fejér Kantust adott
525 én rám Kloé, hajamat bé fonta, homlokomra leeresztette,
virágokkal bé fűzte. Ívet és Puzdrát kötött Oldalomra,
gyenge hangokra és nézésekre tanított, egészenn megleányo-
sította Ábrázatomat, a' mellyen még akkor az ifjú Pehely-
nek nyoma sem volt. Azután mikor már így egészenn elké-
530 szítet, magával együtt elvitt engemet a' több Leánykák
közzé, a' hol az én szép Nimfámis múlatott. Ezek között
állott ő, mint az alatsony violátskák között egy legditső-
ségesebb Rózaszál. Tsak beszéllgettek egymás között, 's
egyebet annál nem tsináltak mind addig, míg felállvann Kloé,
535 így szólott hozzájok: Hát illy szorgos Játékok' illy koszorú-
zott Vetélkedések' Divatjába, henyélnénk mi minden Ditső-
ség nélkül? Hát nints minékünk olyan szerszámunk, 's
olyan tehetségünk, a' mellyel olly játékos Bajvívást tsinál-
junk, mint most a' Férjfiak a' magokéval? Szűztársaim! ha
540 tetszik néktek az én Tanátsom, vegyük elő Leányi Játékun-
kat 's tegyünk véle egy játszi Gyakorlást, próbáljuk meg
mint fogjuk azt használni jövődbenn a' Férjfiak között.
Tsókolódjunk! Vetélkedjünk magunk között a' Tsókokba:
's a' ki mindnyájunk között leghelyesebb Tsókoló lesz, a' ki
545 legkedvesebb, legédesebb Tsókokat tud adni, azé legyen
győzedelmének Jutalmául ez a' szép kis Koszorú. E' felté-
telre mind elnevelték magokat, 's egyszerre mind rá állot-
tak. Sokann kihívták mindjárt egymást ez édes Bajvívás-
ra, 's még minekelőtte valami fel adatott volna nékik, már
550 sokann egy rendetlen tsatátskába keveredtek. Ezt látván
Kloé, elsőbenn is a' Viadalra rendet szabott, 's azután így
szóllott: A' mi Tsókjainknak megítélője pedig érdem szerént

tsak a' legyen, a' kinek legszebb Szája vagyon. Mindnyájann
a' legszebb Rozáliát választották. Ő pedig az ő Szép Szemeit
555 a' földfelé függesztvén, szemérmes Pirulás borította el
Ortzáját, 's megmutatta hogy belőlis olly szép ő, mint
kívül. Vagy meglehet, hogy az ő szép Ortzája megirigylette
Ajjakainak illy megtiszteltetését, 's ő is felöltözött az ő
560 pompás bíborköntösébenn, mintha mondani akarta volna:
Énis szép vagyok. Óh Filánder! képzelj most engemet e'
szerentsés Szempillantásba, 's fogd bé elméddel, ha tudod,
az én akkori Örömet. Minden Gondolatom, Szememmel
együtt az ő két Szép Ajjakát kísérte: 's Kloé félfelől
mosolygott. Már leült vala e' szerelmes Hívatait felvállalván
565 a' gyönyörű Bíró; és a' mint Kloé rendelte megindúlt vala
mindenik sors szerént, hogy az ő Száját és Tsókjait ahhoz az
Édességnek Isteni Probakövéhez értesse. Ah ahoz a' boldog
ahoz a' ditső Szátskához, mellynek két Ajjaka a' legédesebb
Mézzel bé mázolt bíbor. Vajha én megbeszélhetném tenéked,
570 kedves Filánderem, azt a' kimondhatatlan Édességet, a'
mellyet én az ő megtsókolásakor érzettem. Hanem épenn
ebből gondold el, hogy elő nem beszélheti azt maga az a'
Száj, mellynek Szerentséje vólt azt tapasztalni. Szedd öszve
valamennyi édesség van e' boldog Szigetnek minden Méz-
575 nádjaiba, 's Hiblának minden Lépjei között: mégis mind
semmi lessz ahoz a' kellemetes ízhez, a' mellyet én azonn
kostoltam. Óh szerentsés lopás! Óh édes Tsókok! Édesek
vóltatok ugyan ti, de nem egész kedvesek. Nem vólt meg
bennetek a' belső Gyönyörűségnek legjobb Része. A'
580 Szerelem adatott titeket, 's ah egyet sem adatott értetek
vissza a' Szerelem. De talám vártad tőlem, jószívű Pap,
hogy megmondjam tenéked aztis, mint érzettem én maga-
mat, mikor a' Tsókolás' Sorsa reám esett? Az én Lelkem,
Filander, egészenn Ajjakimra szállott ki akkor: és az én
585 életem illy szoros házakba záródván nem egyéb vólt, tsak
egy Tsók. A' honnan az én Tagjaim elevenség nélkül
maradván, reszketve, 's elzsibbadva maradtak. Ah, mikor
már közel jártam ahoz a' villámló Tekintethez, tudván hogy
tsalárdságba 's lopásba léledzem, rettegtem annak a' szép
590 Ábrázatnak Felségét. De azután egy nyájas mosolygása
által neki bátoríttatván, tsak hozzá közelítettem. Úgy bútt
bé Amor, mint egy kiseded Méh, az ő Ajjakinak két eleven
Rozájiba. És mig én őtet tsókoltam, ő pedig meg tsókolt
Szájával az én tsókolásomra mozdulatlan és vesztég állott,

595 a' Méznek tsupán tsak édességét kóstoltam. De minekutánna
ő is elő nyúltotta az ő legédesebb rózáját, (már akár az ő
Nemes szívűsege vólt, akár az én jó szerentsém, mert tudom
hogy nem Szerelem vólt), meg tsattantak kedves Ajjaki,
's öszveütödték a' mi Tsókjaink, (oh kedves óh drága Kin-
600 tsem, elvesztettelek tégedet, 's még sem halok meg): akkor
érzettem a' szerelmes Méhetskének szúrós és kellemetes
Fülánkját mint járja által Szívemet; a' melly talám tsak
abba a' pertzbe adódott vissza nékem, hogy meglehessenn
sebesíteni. Ekkor én észrevévén, hogy halálra szúrattam,
605 mint egyg kétségbeesett, alig hogy az ő gyilkos Ajjakait
öszve nem mardostam. De ah megtartoztatott engemet egyg
illatos Szellő, melly mintegy isteni Léleknek fúvallata
felébresztette bennem a' Szemérmességet, 's minden Dühös-
ségem letsillapította. Óh Szemérem, szemérem, alkalmatlan
610 Nevezet a' Szerelmesek előtt! Már mindenik elvégezte vala
a' maga Pályáját, 's nagy lélek szakadva várja vala e' per-
megosztást. Midőnn a' gyönyörű Rozália minden más Tsókok
között legízesebbnek az enyimet ítélte, 's azzal a' ditső
Koszorúval, melly a' Győzedelmesnek számára tartatott,
615 az én Homlokomat tulajdon Kezével felékesítette. De, ah
nyomorúlt fejem, nem ég úgy a' verőfényes Térség a' Nyári
Kutyátskának veszett Tsillaga alatt, mint az én Szívem
égett akkor a' gyönyörűség és Kívánság hév Lángjai miatt.
Soha már a' győzedelem közepénn így meggyőzöttetni!
620 Tsakugyan rendbeszedtem sokára magamat, 's a' Koszorút
levévén a' Fejemről, néki ajánlottam ezt mondván: Tégedet
illet ez, óh szép Szűz, tégedet, te tetted az én Tsókjaimat az
én Ajjakimonn edesekké. Ő pedig egész tisztességgel elvévén
625 azt, felkoszorúzta véle saját Hajait, 's egyg másikkal,
mellyet az előtt ékesített Homloka, az én fejemet megditsői-
tette. És ez az a' Koszorú, a' melyet én hordozok, 's hordoz-
ni is fogok Síromig midenkoronn annak a' kedves Napnak
Emlékezetére, de sokkal inkább, úgyis száraz lévén már, a'
mint látod, gyász Jelül az én elveszett Reménységemnek.

H A R M A D I K É N E K

Harmadik Napján az Áldozatnak, mikor már a' Vidék-
nek minden lakosi, 's még az ártatlan Leánykákis kezdettek
szokni egymás' Társaságához, újabb Játékok estek. Neve-

zetesenn míg a' Déli Napnak Heve tartott, leültünk karikába
635 Nimfák és Pásztorok, egy kerek kis Térenn, melyet a'
terepély Bikkfák körül sátoroztak, minden tartzkodás
nélkül, ártatlan 's nyájas megbizakodással. Öreg, ifjú, Szűz,
minden különbség nélkül, mint vólt az Arany Időbenn,
640 egyenlő Szeretettel játszadozott mindnyájunknak Seregébe.
Egy szép Bikkfának Árnyékába ült a' többek között Rozália
és Kloé, 's magamis vélek együtt az én tettetett Leány
formámba. Beszéllgettünk virágokat kötöztünk egymásnak
's egy kis Méhetske melly az illatos Berekben mézet
gyűlytögetett vala, a' Kloé Ortzájára repülvén az ő róza szín
645 Ortzájára, véletlen megtsipte azt. Meglehet, hogy a' hason-
latosság tsalta meg, 's rózának gondolta azt. Kloé nem szen-
vedhetvén az éles szúrást sírni kezdett. De az én Rozáliám
ezt mondá néki: Hallgass, Kloé, kallgass ne sírj, mindjárt
meg enyhítem én ezt a' te Fájdalmadat. Ezt mondván a'
650 Kloé Ortzájára tette kellemetes Ajjakit, 's színi kezdette
belőlle az égető Fájást. Oh tsudálatos Erő! azonnal érzette
Fájdalma' megszűnését, már az akár a' kiszívott Nedvesség
miatt esett, akár annak a' Szájnak Ereji által, a' melly
mindent meg éleszt, a' mihez érni talál. Nékem egyszerre
655 eszembe jutott a' tegnapi Tsók, 's óhajtottam volna még
egyszer azt a' boldogságomat, hogy Szája Mézét megkös-
toljam. Amor ismét ki köszörülte az én Elmémet, 's egy
derék Fortélyt találtam arra, mimódonn vihetném végre az
én Kívánságomat. Kevés idő vártatva tehát, kezdettem
660 leányosann síkóltani: Jaj a' Méh, jaj a' Méh, 's Ajjakamra
mutattam. Az ártatlan Rozália, megindulván az én Bajo-
monn, ajánlotta segedelmét az én Sebem' enyhítésére: 's ah
Egek, mélyebbé és halálosabbá tette az én valódi Sebemet.
És jollehet az az édesség egy titkos Méreggel szállottis le
665 Szívembe, tettetvén mégis, mintha a' tsípés' Fájdalma még
sem szűnt volna Ajjakamonn, több ízbe is elő kezdettem
véle e' halálos Orvoslást. Lassan lassan mindég nevededett
az én Vágyódásom 's túrhetetlen Kívánságom; úgy hogy
többé nem tarthatván már Mellyembe, kitsinybe múlt, hogy
670 tellyes Erőszakkal ki nem rohant azonn. Így mulattunk mi
darab ideig: 's halld mi történt. Egyszer valamellyik ifjú
Pásztor a' Sugdosósdit kezdi említeni, 's azonnal megeggyez-
vén feltételébe, közakarattal hozzá fogunk a' Játékhoz, 's
675 Én Rozália és Kloé között ültem az én tettetett Leány

formába. Kloé azt súgja az én Fülembé: Rajta, Melítész!
itt a' jó alkalmatosság, titkonn előadhatod most Szerelmed-
nek Kínjait, próbáld meg, bátorodj. E' szókra én néki
bizakodván, Rozáliához hajlok reszkető Kezekkel, szikrázó
680 Szemekkel vonúltam bal füléhez 's Ajjakam Hegyével
érdekelvén azokat a' végső Rozákat, melyek Hajfürtjeinél
fejéredni kezdettek, e' rövid szókat sugtam az ő Fülébe:
Rozáliám! engem a' te Tüzed meg emészt, ha tsak meg nem
szánsz engemet. Ah könyörülj rajtam: Én Melítész vagyok.
685 E' szókra lehajtotta gyönyörű Ortzáját, 's elborította ezt
egy hírtelen való egy szokatlan Pirosság, melly Szemérem-
nek 's Neheztelésnek Jelensége vólt. Nemis szollot rá' sem-
mitis, minden Felelete egy Hallgatás vólt, egy háborodott
Hallgatás, melly tele vólt a' legkeményebb Fenyegetésekkel.
690 Azután felkelt onnan mellőlem, 's többé se látni se hallani
nem kívánt engemet. Én Kloéra tekintetem, ő pedig lesü-
tötte a' Szemeit, ájúlva, félholtann, eszméletlen maradtam,
mint a' melly Pásztor előtt le üt egy éles Villámásba a'
Mennykő, 's él, de nem tudja lételét. Felkeltem énis az én
szerentsétlen Helyemből útálván a' Nap Világát, 's mellyem-
be hordozván a' Pokol' irtózásait. Bé vontam magamat a'
Ligetbe, hol legsűrűbb, legfeketébb vólt, tágas mezőt nyitot-
tam az én korom Képzelődémeknek, 's Szívemet szagató
Indulatimnak minden Gyeplőjüket megerszettem. Rija-
700 doztak az Erdők az én kiáltásomnak Szavára, és a' Völgyek
hármaztatva síkoltották vissza a' Rozália' Nevét. Így töltöt-
tem el azt a' keserves Éjtszakát, a' melly Életemnek minden
Éjtszakáinál, még a' tegnapinális iszonyúbb vólt, mert
nyomba követte az én legkedvesebb két Napomat. Azolta,
705 óh Filander, mindent megpróbáltam én Dafnissal és Kloéval,
tsak hogy ötet megengesztelhessem. Megpróbáltam magát a'
Haláltis, mellytől most a' szánakodó Istenek megmentettek,
mert tsak egyedül e' van már hátra, a' mivel az ő Szívének
megkérlelését reménylhetem, hogy meghalljak. Megis halok
710 örömet, tsak bizonyos legyek benne, hogy ez kedves Áldo-
zat lesz az ő triumfáló Lelkének. Itt elhallgatott Melítész,
Szemeiből újabb Könnyek fakadtak, szánakozó hangok
zengettek ki a' Templomból és Erdőből, 's Filander így
kezdett szóllani: Valóba szomorú Történetek ezek, a' mely-
715 lyeket te nékem beszéllettél, Melítész, méltó vagy a' Könyö-
rületességre, mert a' Szerelem' Múlatsági között, ki játékból
valódi Kínokat botsát az Emberekre, nagyonn sokba fájtak

néked a' te Gyönyörűségeid, 's a' te szerelmes Tolvajlásod-
nak mind örömét, mind Büntetését eggyszerre érted. Hanem
720 ímé ismét intlek tégedet a' hatalmas Szerelem Istenek'
Tanácsából, vedd elő újra Szívedet, vigasztalódj, nyugodj
meg azon a' Reménységenn, hogy nem messze van az az Idő,
a' mellybenn kedves Rozáliád' Ajjakainn elveszett Békesége-
det feltalálod. A' Tsók sebesített meg tégedet a' Tsókis fog
725 meggyógyítani. Az Ártatlanságnak és Gyönyörűségnek
Tündér fiai fognak oltalmodra 's Vigasztalásodra ki állani,
a' Tsókoknak apró Istenei szállanak le tehozód, hogy a'
Világot körülted Paraditsommá tegyék. Boldog vagy te
Melítész, tsak ne hátrálj azzá lenni! Bölts Filánder! hatal-
730 mas Papja a' leghatalmasabb Istenségnek! így szólla
Melítész, tudom, hogy tégedet a' te Istenasszonyod béveze-
tett az Égnek és Földnek legszentebb Titkaiba, mert tsak ő
lehell azoknak leg homályosabb Rejtekeibe is léteit, tudom,
hogy e' Templomba fel vagynak írva minden meglett dolgok,
735 valamellyekbe az ő Mennyei Hathatósága bészivárgott,
pedig mi van ő nála nélkül? még a' Semminek és Lételnek
legelső Szerelmeiis. Igen — mikor az ő teremő Szavára a'
Létel tenyészővé tette a' Semminek kietlen Méhét, és a'
tsetsemő Világ a' Mozgás Karjainn rengett az öreg Kaósz'
740 Böltsőjébe. Tudom hogy az ő pompásabb Lakóhelyét a'
tündöklő Heszpertis esméred! ah, kérlek hát, beszéld el
nékem az ő Nevezetesebb Országát, a' Tündéreket és a'
Tsókokat, beszéld el, ha ugyan a' halandó Fülel büntetlen
hallhatják az ő legszentebb Titkait. Filánder a' Templomra
745 vetett eggy segítségül hívó Tekintetet, 's azonnal így kezdte:
Megtselekszem a' mit kérsz, Vendég, 's elbeszéllem a' Tsókok'
Tündereit, itt a' lány Majoránnánn, most mikor a' Nap leg
nyájasabban mosolyog e' Kupresszus Tetejére. — Még az
arany Kor előtt ezenn a' Világonn nem vólt egyéb, tsak
750 Tündérek és Róza. A' Róza feje vólt, és tövirketlen. Ennek
Arnyékába múlattak a' Tündérek, és az ő Életek 's Múlátsá-
gok a' Tsók vólt. Nem vólt benne a' két Nemnek sem kü-
lönbsége sem Jegye. Ollykor a' téjszinű Rozákonn játsz-
dozott két Tündér, megtsókolták eggy más Ajjakát, 's a'
755 megtsókolt Tsókba új Tündéretske származott. Így éltek ők
és szaporodtak. Gyakran sereg Tündérek gyűltek öszeve a'
Rozásba, 's mennyei Énekekkel hangoztatták annak illatos
Ligetjeit. Énekeltek az Örömről, az Ártatlanságról, a' Rozá-
ról és a' Tsókról. Gyermekek vóltak ők mindnyájann, és

760 egyenlők. Testek könnyebb vólt a' Levegőénél, és serényebb
a' Nap' Súgárinál. Lelkek vidám vólt és ártatlan; nem egyéb,
hanem egy munkás Szeretet. Az Ártatlanság és Gyönyörű-
ség felmenvén a' több Istenekkel az Égbe, utóljára megtsó-
765 vának le, annak Méhében meglevevénedtek, 's parányi Gyermek-
kekké lettek, a' kik azután tsupa Tsókkal éltek, 's élvén
azokkal, azokkal Nemeteket szaporították. Már annyinn vól-
tak a' fejez Rozák Erdejinn az illy apró Tündérek, mint ma
770 első Kikeletkor a' Liliomok' és Jázminok fejez Viráginn a'
Tavasznak játszadozó Lepkéi. Azonba az Öreg Szaturnus
elnyerte az Égnek és a' Földnek teljes Birodalmát, és ezeket
a' Tündéreket e' Földről a' Hajnalsillagba költöztette, hogy
a' Földet Emberekkel iltesse bé. Heszper, vagy a' Hajnal-
775 tsillag, melly mind fekvésére mind gyönyörű vóltára nézve
feljebb van a' Halandók' Földénél, 's alább a' Halhatatlanok
Mennyénél, méltánn megérdemli azt, hogy a' Szerelemnek
Lakóhelye, 's a' kedves Vénusz' Tsillagzatja légyen. Itt
vagyon a' Tsókók' Elíziuma, az Ártatlanság Menedéke, 's a'
Gyönyörűségnek örök Forása. Ez ama' jóltévő Tündér kis
780 Isteneknek Paraditsoma. Innen szállanak ők le, valahány-
szor az Ártatlanság nyög, vagy a' Gyönyörűség sóhajt.
A' Böltsnek Szívébe lejárnak ők, és annak sebet bégyógyít-
ják. A' Poéta' Lelkét és Képzeldését végig hordozzák a'
Világonn, — nyájas Súgárotskák vonják fejez Róza Hintó-
785 jokat — vagy felragadják magokkal az Egekbe. A' Hárfák'
és Sípok ezüst Hangját meggyengítik, és a' fülbe bé vivén,
a' Lélek' útját előttök megsímítják. A' Festőnek otromba
Penzeljét megvékonyítják, a' hibás Színeket róza pamattsal
helyre egyengetik, vagy Szárnyaikkal edesebb Árnyéket
790 hintenek azokra, 's az egész Rajzolványt kellemetesebbé
tészik bájoló Tsókjaikkal. A' Kerteknek Táblái közé leszál-
nak, a' harmatos Violákba fürdenek, vagy a' büszke Tulipánt
tarka Folyosójánn ölelgetőznek: ezek húzzák öszve amaz
ártatlan Virágnak Szálatskáját az illető Kéz előtt. A' kopasz
795 Követ zöld Mohval beszövik, hogy a' sípoló Pásztor, vagy az
ellankadtt Útazó feltalálja azonn Nyúgodalmát. Nyáronn a'
Hajnal' Súgárainn mosolyognak, vagy a' Zefirusoktól lengő
Zöldágakonn hintálják magokat, vagy a' kristály Forrás tsen-
des Habjainn hempelyegnek, 's a' Hóldnak arany Súgáriból
800 apró Tsillagokat kötöznek. Összel a' szagos Körtvélyeket
pirosra, a' puha almákat sárgára nyalogatják, 's a' pelyhes

Birsalmának hömlokára hintik lemetszett arany Hajfürtjeiket. Egész Rózakosarokkal hozzák le a' feltetsző Hajnal Súgárral a' Muskotály szagot: a' piros Bakar szemjei közt kergetik egymást, 's ha a' Vig Szüret eljön a' letsorgó Mustba eveznek egy Gohér héjjon, vagy a' Seprőnek apró Részetskéit válogatják ki, 's a' Hordó Fenekére le hordják. Télen a' tsillámló Hóra ülnek, 's a' legszebb Súgárokból rakott szikra Tüzeknél fűtőznek. — De óh mind ezek kevesek! Ezerenn 's meg ezerenn seregelnek egy szép Leányzó körül. Egy szép Leányzóért óh hányszor maradnak üresenn a' szép Hajnalsillag' kedves Rózássai! Hányszor látni, hogy kiterjedt Homlokának Síkjánn e' nyájaskodó Tündérek fejér Róza Hintókbann nyargalóznak, vagy szemöldökének árnyékos Erdejébbenn alusznak, vagy Ortzájának kies Mezejénn fonják Hajnali válogatott Súgárszálokból a' Hálót, 's kifesztik a' Lésekre. Ah, ha az ő szép Szeme kinyílik, hány sereg Tündérek repülnek abba, körülülnek harmatos Könyöklőjénn, egyet pillant, 's mind lehullanak a' Mellyére, vagy a' sebes Pillantásba kapaszkodván azzal együtt elragadtatnak, a' többiek nagyot katzagnak rajta, 's az Öröm oda reppenvén bételi a' Szívet. Hát még az ő szép Ajjakinn, hány, ah hány tsókolódik! Ezer pár tsókolódik mindenikenn, 's azonnal ezer újabb Tündérek születnek ottan: ezer rózakotsik várják Ajjakának Szélinn minden Szózatjait, édes Sóhajtásait pedig ezer leggyorsabb Hajnalsúgárok. Egy Mosolyodására mind felébrednek, 's egymást megölelik, 's Ortzájának pitziny Gödrötskéjébe leszállanak. Ha tsókolni talál, mind a' tsókoló Ajjakak közé repülnek, és magokis Tsókokká válván a' Lelket a' Hajnalsillagba felviszik, 's a' legkiesebb Rozásba elaltatják. Hajának Labirintusába kergetik egymást, vagy Búvótskát játszanak, vagy Szívköteleket tsinálnak abbann. Hószín Nyakánn és Mellyénn nyájaskodva ülnek, vagy annak két szép Dombotskájánn játszanak. Ah, Melítesz! hát még a' Szívbe mennyinn laknak? Annyinn vagy többenn mint odaki: itt laknak az Ártatlanság' szelíd Gyermekai, hogy örömet szerezzenek abba és Tsendességet. Ha ezek a' Szívbe nintsenek, futnak az Ortzáról a' Gyönyörűség' Tündér fiai, kik különbbennis utóljára elszozták azt hagyni, és akkor ókis Erkölttsé válván a' Szívbe szállanak. Hány festett Ortza van a' mellyenn 30 esztendő Rózák látszanak! hány Hajhalottak lidértzkednek sok koporsó fejen! hány lagérozott Melly búvik a' Kendőző alá! mind

845 ezektől a' Kellem' édes Fiai eltávoztak, 's a' Fő és a' Szív
kietlen Pusztává hagyatott. A' Bujaság és Szorgalom állot-
tak helyekbe, hogy a' Ruha' Rántzaival, a' felfűzött Gyön-
gyökkel, az affektált Járással és Beszéddel, a' fajtalan
850 Pillantásokkal hódítsák magoknak a' tsábító és tsábított
Világot. Eljön még az az Idő, mellybenn a' tiszta Szerelem
eladóvá fog lenni, és a' Természetnek 's kivált az emberi
Szíveknek ez a' Joltévője közönségesenn fog meggyaláztatni.
Eljön az a' szomorú Kor, mellybenn a' Szerelmet nyilván
valóvá tenni otsmányság lesz, 's a' tettetett Szemérmesség
és erőltetett Vigyázás Virtus gyanánt fog tartatni: azomba
855 pedig balgatagságnak fogják mondani az állandó Szeretetet,
a' mikor szívesenn tsókolni valakit vétek, 's alattomba
bujázkodni Okosság lészen. Mikor a' Szíveket pénzenn,
ruhánn, méltóságonn, Kendőzéseken és nem költsön
Szíveken fogják vásárolni. Ekkor jön bé a' paráznság, a'
860 fajtalanság, vagy akarom mondani a' Módi, 's ezer meg ezer
nyomorúságok, mellyek gyűlöltté fogják tenni a' Szerelem
édes Nevét. De kedvezek e' kietlen Képeknek: visszatérök a'
mi kedves Tündérinkre. Ezek kísérik a' Bóltset az ő Útai-
bann, ezek természetnek Rozát azokonn a' Töviseken,
865 a' mellyek abba nőnek, tiszta Súgórokat hintenek az ő
Lelkére, és bé viszik Elméjét az Igazság' a' Virtus' örök
Templomába, és a' valódi Boldogság' Paraditsomába. Ezek
múlattatják a' szenvedő Ártatlannak Szívét, 's mikor
mindenektől elhagyattatott, társalkodnak véle és vigasztal-
870 ják őtet. Ezek vezetik le a' boldogabb Világból az aggodó
Lélekhez a' Reménységet az örömmek és a' Szükségnek
tündér Leányát. Ezekkel jön le az Álom, az az Édes Álom,
melly a' megrontsolt Halandót az Arany Korba által teszi.
Fut ő a' Gonoszoktól, 's kerüli a' balgatagokat; de a' tsendes
875 Szívűt felkeresi, és véle ezek a' Tündéreki szállván durva
ágyát róza leplekké változtatják, 's fáradt Homlokát
harmatos Szárnyaikkal legyezgetik, terhes Izzadásának
Tseppjeit gyenge Szájokkal letsókolják, hervadó Szemeire
ülnek, és nyugvó Lelkét édes Álmodozásokkal múlattatják.
880 Óh hányszor repültek ők el a' pompás Kastélyok felett
nemes Utálással, hogy a' Gazzal fedett Kúnyhóba megláto-
gassák a' homályba fekvő Virtust! Melly kevesenn vagynak
sok lármás és kevély Múltságokba, mert a' szegény Halász-
nak a' Hálóját kötözgették 's kedves Testvérjeket a'
885 Reménységet ölelgették a' száraz Part' Fövenyénn egy

redves Fűz-fa árnyékábann. Hányszor ment el előttök
talpig aranyba öltözve minden költsönözött Szépségivel a'
büszkélkedő Belinda, ők pedig reá sem pillantottak, mert
egy ártatlan Pásztor Leánykának Ortzáján innepeltek!
890 Ezek, óh Melítész, ama' szíves Istenségek, kiket az Ártat-
lanság és Gyönyörűség szültek a' Halandók' boldogítására,
mikor ők az Égbe felszállottak. Kevesenn esmérük ezeket,
kik elfelejtkezvén az Érzésről és a' Természetről, vagy
kivetkezik emberi voltokat, vagy ezek helyett a' Bujaság' és
895 Szorgalom' szívet gyöttrő Leányit ölelgetik. Mind ezeket te
meg fogod esmérni óh Melítész, tsak hív légy, tiszteld az
Örök Szerelm Templomát 's ne kárhoztasd az ő mennyei
Szentségeit, se a' gonosz Kívánság' tsalárd Bűbájjával meg
ne fertéztasd azokat. Szíved legyen érzékeny mint a' galamb-
900 boké, de ne feslett, szerelmed légyen tiszta 's nem tsapongó:
akkor érezni fogod hogy a' Kellemetesség és Nyúgodalom
Őrző Angyalai fognak körülötted lebegni, 's a' te Lelked
olyan lesz mint e' szent Templomnak boldog Környéki,
hol az éltető Vénusz lakozik. De ideje már, hogy útnak
905 igazítsalak: Kelj fel, szerentsésített Vendég, 's ezenn a' kies
Ösvényenn melly ama Bereknek vezet, menj ki arra a' szép
Vidékre hol a' te Rozáliád lakik, egy nyögdétselő Gerlitze
lesz mindenütt vezetőd, melly a' Vénusz rendeléséből épenn
ott fogja feltalálni szerelmes Párját, a' mellyért fog minde-
910 nütt nyögni te előttd az Erdőbe. Én állhatatosann hiszek a'
hatalmas Szeretebenn, hogy még titeket e' boldog Temp-
lom Oltára előtt foglak látni, 's én fogom a' Melítész' és
Rozália' első Ajándékát az Istenasszonynak bé mutatni.
Most menj el, Melítész, kövesd az én Tanátsomat, 's az
915 Isteni Hagyományt, hogy boldogabb légy minden Halan-
dóknál. Légy kedves továbbra is a' halhatatlanok előtt,
's kísérjenek a' Tsókoknak áldott Tünderei minden te
Lépésidbenn. Itt elhallgatott a' ritka szívű Pap, 's az Öröm-
be könnyező Melíteszt még egyszer megölelvén bé ment a'
920 Templomba. Melítész pedig leszakasztván egy Rozaágot az
Adónis' Sírjáról, meg indult a' kies ösvényenn ama Berek
felé, hol az ő kedves Rozáliája lakozott, 's a' nyögdétselő
Gerlitze előtte szállongott mindenütt, a' kellemetes Tündé-
925 rek pedig híves Zefir Szárnyakonn kezdetek lebegni ő
körülotte.

NEGYEDIK ÉNEK

Rozália pedig el merülvén attól a' gyönyörködéstől, a'
 melyet ő az esztendőnek és saját életének tavaszában
 talált, le nyugodott vala a' mirtusoknak illatos berekjében.
 930 Törpe vólt ugyan annak az árnyéka, mint maga, de egy
 violákkal bé terített halmotska vetett hátat a' ki kukottsáló
 Nap' elibe. Szégyenűljetek meg ti pompás fák, melyek a'
 Királyoknak 's Királynéknak múlató kertjeikbe is válogatva
 mentek bé: midőn én ezt a' paraditsomot a' plebejus
 935 fűzfákról magasztalom. Ti kik egy hatalmasnak únalom
 űzésére vagytok teremtve, ti kik kiragadtatván a' Természet
 öléből, egy bábozó kertésznek nyírbálási alatt tanuljátok az
 idegen növést, martalékfák! nem vagytok méltók az én
 énekemre. A' szabad fűzes érdemlette azt, hogy az én lantom
 940 zengedezze, és hogy valaha mellette feküdjön Rozália.
 Játékos habokkal tsörgött annak bolytos gyökerei között
 a' kedve telt patakotska: sárga virágain pedig egy dolgozó
 méhraj enyhítette zсібongó daljával a' munka terhét.
 Édes hármónia! melyre még tsak az a Szív tsiklandik; 'a
 945 mely a' Természetnek felséges egyűgyűségét úgy érezi,
 mint maga az Ártatlanság. — Itt dűle le Rozália, szorgalom
 nélkül, és ártatlanúl. Kies vólt az ő álma, mint maga a Vidék.
 Tiszta öröm lebegett nyugovó homloka felett, mint az az
 első hajnal, mely a Napot legelőször fel vezette az új égre,
 950 a' mellyen még semmi felhő nem borongott. Világunknak
 katzér gyermekí[!] *tudjátok é ti majd képzelní az én tollam
 után Rozáliát*, ti kik ébredt fővel mesterségesen vigyorogtok,
 alvástokban pedig annyival vagytok Kísértőbbek a' két-
 ségbeesésben meg holtaknál, hogy szuszogtok, az ő tekín-
 955 tetén tsendes álm látszott, és a' nappali mosolygás. Illyen
 az Ártatlanság! Azonba Melíeszt oda vezette az ösvény,
 mely bár gyakorlott volt is, de szentsége nyilván kitetszett.
 A' bús Galamb reá talált végre nyögő párijára, mely egy
 asszú ágatskán panaszolta a' vidéknek boldogtalan Szerel-
 960 mét. Tsattogó szárnyakkal repültek egy másnak irányjába,
 's a' Rozália fejénél ültek le egy fiatal mirtusra. Mit érzett,
 miket hányt vetett akkor magába a' szegény Melíesz,
 mikor e' két szerelmes félnek örömét szemlélte, mikor látta,
 965 mely kedvek telve osztják egy másnak a' tsókokat: ti kép-
 zelhetitek azt, Szerelmesek, ti mondhatjátok meg azoknak,
 a' kik azt még nem érzették. Nem váltogatva rakták egy

másra a' tsókokat, hanem sok százat egy másba fűzven egy tartós tsókkal tsimbalykóztak össze, melyet tsak azért hagytak néha félbe, hogy eláradt örömjöknek kiadására egyet nyöghessenek. Melítésznek eszébe jut végre az Isteneknek tanátsa körül nézi a' vidéket, és megpillantja Rozáliát. Ah! — itt van — mind ez volt, a' mit mondhatott, 's meg hökkenve hátrább lépett; mint az a' Fanátikus, a' kinek saját képzése a' mennyeiek formájába jelenik meg, 's ezt kiáltja néki, te próféta vagy. Látta Melítész az Isteneknek jelenségét, látta a' mindenható Vénuszt, az ő papjával Filánderrel, egy levegői hintóban a' mirtusoknak felibe szállani, hallotta a' boldog tündéreknek zengitséléseket, a' kik őtet szerentsés halandónak, a' halhatatlanok barátjának szóltották, 's azonban az alvó Szépségre hűnyorgattak. Melítésznek soha nagyobb öröme nem volt, mint most; de ő azt nem érezte. Az ő minden kívánságinak tárgya előtte volt, és ő azt illetni nem bátorkodott. Így áll az a' szegény kapás, ki a' sanyarú munka közben sokat fárasztotta már az egeket a nagy Ūrak' szerentséjéért, saját ásójára támaszkodva, reszketve habozva, a' talált kintsek felett. Ugy van, jóltévő Istenasszony, fel szollala végtére, látom a' te kedvezésedet, most érzem legelsőben, hogy te én hozzám közel vagy, elfogadom áldott sugarlásodat, 's nem késedelmezek boldog lenni. — Szünjetez meg tsevegő madárkák, a' víz mellett és e' bokrokon, hogy az én bálványom fel ne serkenjen, míg én megtsókolom: akkor osztán, akkor, ha már én meg tsókoltam, daloljátok azt a' dalt, melyet párosságtoknak első álmatlan éjjelén daloltatok, zengedezzétek az én örömömet a' víz mellett és e' bokrokon. Elhallgatott Melítész, és az egész vidék. Morfé egy költeményes Tündér, ki szárnyalt a' berek' árnyékából, 's az aluvó Leánykának Szemére ötször-tisztált mákolajat hullatott, 's egy kis szényegetskével bé terítette azt, a' szemöldökétől fogva a' pilláján alól. Ezt a' szemfedelez a' leg vékonyabb estvéli homályszálakból szótték a' bibirkáló tündérek, alsó részére pedig válogatott színnezzel Morfé ilyen képetskét hímezett. Rozália egy idegen tartományba andalgott, 's valamelly ifjú egy rózsákkal körülkoszorúzott tsészéből itatta véle az égiek' nektárját. Melítész azomba elszánván magát egy olly próbára, melly határvonás volt néki az élet és a' halál között, tántorgó lépésezzel, és Szívének esméretlen dobogási között, ballagott a' hely felé. Így indul meg az ő sírjának széléről a'

megéledett portest, szokatlan előtte az az új lélek, a' melly
1010 most benne uralkodik, egyenetlenül vér benne a' még most is
porzó Szív, és nem tudja ha ez a' más világi élet megegyező-
leg fog é ki ütni, az ő hajdani ideájival, 's az ő prófétájának
isten nevébe mondott ígéreteivel. Háromszor próbált
Melítész le hajlani a' szendergő rózsához, háromszor dobbant
1015 vissza; háromszor került körül Rozáliát, 's mind annyiszor
bizonytalan maradt, hogy merjen é? Rajta Melítész! a'
merőket segíti Ámor. Midőn már a' vakmerő Szerelmes az
ő bé telt kívánságának özönében szinte el buggyant, észre
veszi, hogy az ártatlan Szüzetskének ajjaka mozog, 's mint-
1020 egy jóvá hagyván az ő lopott tsókjait, vissza tsókolja azokat.
El bízza magát a' heves ifjú, 's kebeléhez szorítván annak
még tapintatlan kebelét, minden tsókoknak tsókja volt az
a' mit a' nimfának szátskájára ragasztott. — Ki vagy te,
idegen? felkiált Rozália, 's Melítész, mintegy napsúgár,
1025 melly a' fáknak ága a' sebes széltől elébe vettetvén, máshová
lövellik, bé vágta magát egy sűrű bokor lombjába. Istenek!
fel ugrik tüzesen Rozália, mi lelt engemet? régen alszom é?
és mindég itt aludtam é? Igen, itt kellett aludnom. Mit
álmodtam én boldog Egek? sőt álmodtam é, mondjátok meg,
1030 vagy az én lelkem felragadtatván a' halandók' földéről, túl
tévelygett azon, a' paraditsomba? Ki voltál te idegen fiatal?
Ha istenek' gyermeke vagy, ne vesztegesd egy gyarló
állatra kegyelmedet, mellyért a' Nimfák irigyeim légyenek,
ha pedig egy vagy a' mi vidékünk fiatal pásztori közül,
1035 menj most békével, ne légy többé mérész, és kímélj meg egy
Szüzet. De mit érzek én magamban? hallom az én szívemnek
ütéseit, és az én játsintjaim rezegnek az én mellyem felett.
Mi részegítő nektárból itattál te engemet, ifjú, nem tudom,
kinek is nevezzelek, bőven kellett azt nékem innom, érzem
1040 utólsó tseppjeit, még most is nedves ajjakimon. Le mosom,
le mosom azt e' tiszta patak vizével, ha mindjárt istenek'
ajándéka is az az édes nem tudom mi. Igy teprenkedvén
magába a' kellemetes Szűz, sietett a' virágokon által a'
patak megé. Le hajlott annak zöldellő partjára, hogy álmos
1045 szemeit és nedves ajjakát meg mosogassa. 'S imé a' tiszta
habok elárulák az ő belső tüzét, mellynek langja ki süttött
az ő két ortzájára 's annak rozsáji között lobogott. Szégyen é
vagy öröm, így tűnődik magába az el hült Leányzó, szégyen
é vagy öröm, melly most az én ortzámat piritja? De mi
1050 vólna az igazságos Egek, a' mit én szégyenlhetnék? Örülök

hát? igen! örülök én, de minn, magam sem tudom. De
 hiszen másszor is örültem már én! Ha az én édes anyámhoz
 haza mentem, vagy az én bátyáim síoltak én előttem, vagy
 Fillis új virágokat hozott én előmbe, vagy az én kis özetském
 1055 ugrált én előttem, oh mint örültem én akkor, oh mint repe-
 sett mindég az én Szívem, 's mint érzettem, hogy én boldog
 vagyok, mikor engemet minden szeret. De, de most nem úgy
 örülök én. Ah hogy én ki nem vethetlek az eszemből tégedet,
 nektáritató Ifjú! — — Itt vagyok, szerentsés leányka, mondá
 1060 Chloé néki változtatott hanggal, bé fogván hátulról az ő
 szemeit, hatalmadba áll, hogy boldog légy, ne ellenezd az
 Égiek' tanátsát! Ah, bortsáss el engemet, fel rijada a'
 szemérmes Rozália, akárki légy, te ki a' szüzek után lesel-
 kedel. Nem nem, kiáltá a' tsintalan Chloé, ki már a' bokornál
 1065 Melítesszel beszélt vala, nem bortsátlak el addig, míg a'
 Vénusz' örök hatalmára meg nem esküszöl, hogy azon nek-
 táritató eránt háládatlan nem leszel. Háládatlan nem leszek,
 mondá a' Szűz, a' nektáritató eránt, esküszöm néked, tsak
 bortsáss el engemet. Én vagyok hát az a' szerentsés ifjú,
 1070 felele a' tettetés Chloé, az Isteneknek és tündéréknek
 gyermeke, ki tégedet azon nektárral sajtá ajjakimból itat-
 talak, mellynek ímé mostan által adom utolsó fogyatékját.
 E' szók után öszve tsókolá az ellenkedő Leánykát, 's ímé
 Rozália bosszús hanggal, olyan hanggal, a' mellyen a'
 1075 megsalatatott leánykák bosszankodnak, így kiálta ő reá:
 nem a' vagy, ámító, a' ki nékem az én álmomban megjelent,
 vidd el magadat, és többé ne kerülj elejébe azon Szűznek,
 a' kinek te tsalt akartál vetni, álnok tsókoló. Ní be' mérges
 angyalka vagy te Rozáliám, így szól Chloé, 's elereszti őtet.
 1080 Rozália meg pillantván kedves Barátnéját, örült é inkább,
 vagy neheztelt, alig állíthatni meg. Örült, hogy vígkedvű
 Leánytársa lepte meg, 's neheztelt, hogy nem az álombeli
 Ifjú jöve el. Azomba meg fogván egy más karját a' gyönyörű
 Leánykák, lépegettek eléfelé, a' mint a' fortélyos Chloé
 1085 intézte alattomba, és apró bokrétátskákat kötözgettek a'
 tarka part' mellyékén. De, mitsoda ifjú az, kedves Rozáliám,
 kérdé egyszer Chloé, a' kit te az eszedből ki nem vethetsz,
 mondd meg nékem és ne legyen titkod a' te barátnéd előtt.
 Te tsak reá érsz a' tréfára, úgymond Rozália, enyelgő leány-
 1090 ka, és te mindég keresel 's találsz is tárgyat a' kötődésre:
 mire való kérdés már ez a' tiéd? Erre Chloé, ám hiszen ha
 terhedre vagyok, úgymond, kérdésemmel, félre állok attól;

de én el hitettem vala azt magammal, hogy tenéked vagy
valami Istenség jelent meg, vagy valami olly ifjú ember
1095 árnyékozott meg, a' kire egy illy fiatal Leánykának több
szüksége is volna. Tedd ki azért szíved titkát, kedvesem, 's
talám tanátsadodat is fel találhatd bennem. Vaj értek ám én
egy kitsinyt a' Nektárhoz is. — Rozália el pirúlt. Ah, Chloé!
Chloé! ha te tudnád minő nektárból részeltettek engemet a'
1100 kedvező mennyeiek! Rakd öszve elméddel, ha tudod, az
eresztett szín-méznek édességét, a' fesleni kezdő rózsa'
illatját, és e' mi szigetünk borainak szívreható spiritussát,
tégy még hozzá tzukrot, muskotályt, és egyebet: a' lessz
ollyan forma, mint az. Olly édes erőszakkal omlott a' le az én
1105 szívemre, hogy az én szívem a' miatt egynél többet nem
üthetett, és én fel rezzentem. De azon ifjú el tűnt azonnal az
én tébolygó szemem elől, hamarább mint a' villám' fényje
és mint az én álmom. Hát láttad é valósággal azon ifjat,
kérdé valóságra szedett ortzával Chloé? Mint egy álomlátás,
1110 úgy jelent ő meg előttem, felelé Rozália, de az ő karjait
éreztem magam körül, és hallottam is az ő szívének verdé-
seit saját kebelemen. Óh, édes Chloém, az az álomba látszott
ifjú, hasonló volt ama' pásztor legénykéhez, ki a' múlt
tavaszi innepen elég vakmerő volt nékem az ő tüzét ki
1115 jelenteni. Istenem! hogy juthatott nékem eszembe az a'
szemtelen (itt Melítész reszketett a' bokornál) hogy álmod-
hattam én arról a' gyalázatosról. Fejts ki, édes Chloém,
fejts ki engemet e' sok bizonytalan dologból. Ekkor Chloé
így kezdé szólani: Rozáliám, én úgy vélekedem, hogy
1120 tégedet valamellyik fiatal pásztor szeret, és azt néked még
ki mondani általlotta, most pedig a' te álmodat szerentséjére
fordítván az ő titkos szerelmének minden hevét egyszerre ki
ontotta a' te ajjakidra. Mert az a' rozsa illat, az a' borerő, az
a' mézíz, a' melly a' te szívedet úgy fel forralta vala, mind
1125 öszve vévődvén — tsók volt. Tsók volt? felkiált Rozália, te
engemet elakarsz álltatni Chloé, sem az én Anyám tsókja,
sem az én Bátyáimé, és leánytársaimé nem hasonlíthat
ingyen is ahoz, a' mit én altomban éreztem az én ajjakimon.
Még ama' deli leányzónak is, a' ki egy innepünkön elnyerte
1130 vala aző tsókjáért a' koszorút, még annak tsókja is semmi
sem még ehez képest. Te nem hiszed hát, mondá Chloé
mosolygósan, hogy én mind azt, a' mit te álmodban érzettél,
egy pár tsókomban érzettetni tudom véled? Ám próbáljuk
meg; és hogy az én látásom se tsináljon te benned változó

1135 képzetet, kössük bé a' szemedet, 's majd én mintha te
alunnál, ama' bokor mellől, mint idegen el jövök, és egy
tsókot vetek a' te ajjakidra. El hitette a' tanúltabb az
együgyűt, 's bé kötötte a' szemét. Melítesz pedig a' bokorból
1140 várta a' dolognak mire mentét. Ekkor Chloé lassú lépésekkel,
mint egy leleselkedő szerelmes, a' lyánykához lopakodik, meg
tsókolja őtet, és azt kérdi: Mint vagy Rozália? érzed é ama'
mennyei ifjútól hozott Nektárnak ízét ajakidon? Hiszen tsak
megtsókoltál, felel az ártatlan leány, 's le akarja bontani a'
szemkötőt. Várj még, kedvesem, kiált Chloé, még egy más
1145 módot próbálok, még is meg kell elégedned. Ekkor maga
félre áll, 's int a' bokorban veszteglő szerelmesnek. Melítesz
ki üti az árnyékból pelyhetlen ábrázatját, mellyen a' félelem
és az öröm vegyült vala öszve. Ohajtott Nimfájához közelít-
vén által karolja kebelét, 's megtsókolja őtet. Ah, mit
1150 tsinálsz Chloé? ezt rebegé el alélva a' magán kívül való
Leányka. Nem bírt gyenge szíve ez édes erőszakkal, 's kén-
telen vólt vissza tsókolni. Melítesz ezer szókkal kívánta
volna örömét, háláját, kérelmét kegyes Nimfájával közölni,
de minthogy azt mivelni nem merte, minden szavait ezer
1155 tsókokba fejezte ki: és ez mind meg esett két három pertz
alatt. Mert Rozália is nem tűrhetvén tovább szívének tüzes
vágyásait, oldozni kezdé a' szemkötőnek tsimbókjait.
Mellyett észre vévén az örömbé el buggyant ifjú, le vevé
alattomba a' Szűz övjének pántlikáját; és azonnal mint a'
1160 fiók szarvas, mint a' sebes szél és a' gondolat el tűnt véle
a' sűrűbé, nem hagyván maga után egyéb jelenséget a'
fején lévő koszorúnál, mellyet futtában hagyott el a' pázsi-
ton.

43. D[ebreceni] Magyar Psyche

/I/

A' Poëtai, és Lakadalmi Felség' kegyelmével. Indúlt Páfusból. Pénteken (die Veneris) Kis Asszony Havának' 23^{dikán}. 1795.

5

A' Csatázó Mezőkről.

Nussberg. (b) Decemb. 11^d. irják hogy Feldmarsal Lieutenant Liebesgott maga mellé vevén a' Cziprusi Infánteriából két batalion[t] Eroszokból és egy Osztályt a' Serviai Volontérokából, még az Nap ki indúlt, és a' mi Literatúr-posztunkat addig attakirozta, hogy Generál Offerhaus, Májor Plátó, és Dragonyos Kapitány Cicero minden Officirjaival (c), 's az egész Tusculana Regementel, a' kemény tüzet nem álhatván, reterálni kéntelenítették, 's maga is *Professeur* a' szivén igen kemény sebet kapott, mindazáltal gyógyulását várjuk. Az Ellenség a' mi Posztunkat el foglalván, rajta mindjárt Szerelem Fáját állított, 's nagy *Vive le Amour!* kiáltások között beljeb nyomúlt.

Mädchendorf. Decemb. 16^{dikán}. Igy ir egy Levelező barátunk, hogy a' mult tsatába meg sebesítettett *Professeur*, halál (d) Regementyéből való apró fekete Karábélyossai a' Veisenburgi lineákon el maschirozván a' Magyar Nederlandra be ütöttek. „A' Tsata (ezek a' Privát Levél szavai) részünkről nem igen kemény vólt, 's a' Várat az Öreg Comendáns, jóllehet még tovább is tarthatta vólna, mindjárt által adta Capitulátióra, a' hol is mindent a' mi a' Várhoz tartozott *Professeur* nevében el foglaltunk. A' mieink Katonai Symboluma e' vólt: *Clare, ou la Mort!*” (e)

Francia Ország.

Páris. Dec. 10d. Ma tett a' Házi jóra ügyelő Commissio némely ártalmasokról panaszt a' Convent előtt. „Hazafiak! (igy szólott az egyik) Ma van az a' szerencsés Nap, melyben

jelenthetem ti néktek, hogy a' Házi bódogságnak ellenségei, kik már a' Conciengeriebe vagynak, utolsó szándékjokat füstbe menni szemlélték. A' Republica baráti hízelkednek
35 magoknak azzal, hogy sem *Solitude*, sem *Morosite*, sem *La Trappe*, sem a' *Celibek'* *Vendéje* az ő köz-jóra való törekedéseknek elrontására elég erővel nem bírhattak. Él ez a' Republica, 's ebben sem a' Házi Dictátorság, sem a' belső
40 Despotismus, sem semmi nem tesz kárt valami a' Constitutio ellen van: Él ez a' Republica, és ennek tagjai megoszolhatatlanok. Éllyen az egyenlőség, és ez a' megoszolhatatlan Republica!"

A' Convent Decretálta 1. Hogy ez a' beszéd ki nyomtatassék. 2° Hogy a' foglyok a' Hymenale forumnak által adattassanak. 3. Hogy a' kik a' Republicába bé nem állanak,
45 vagy ebből emigrálnak, vagy idegen Constitutiót, 's Aristocratismus vesznek be, mind azokra szorossan vigyázzon a' Házi jóra ügyelő Commissio. Ezt követte a' Népnek tapsolása, és mindenfelé ilyen kiáltás hallatott: *Vive l'Egalité!*
50 *Vive la Republique!*

Más nap a' fogjok a' Hymenale forum eleibe vitettek, a' hol is *St. Amour* kérdőre vonván őket Procatorúl elő állott
55 *la Morie*, 's nagy indulatok között fojván az egész törvény tétel, csak ugyan e' lett a' vége, hogy a' Sententia ki mondott reájok, 's még az Nap a' Champagner Piatzon, ebéd után mindjárt le Gulotiniroztattak.

Egy elólthatatlan tűzről van emlékezet a' külső Levelekben, melyről még eddig egyebet nem tudhatunk, hanem 1. hogy azólthatatlan 2. mindent egyszerre emésztő lángal fut
60 keresztül. 3. a' Convent a' köz jóra ügyelő Commissionának által a' meg vizsgálásra. 4. hogy az ártalmasnak ítélte, 's veszedelmesnek az emberi Nemzettségre nézve! Én pedig edgy *Eroticus* Iró után ilyen értelmemet közölhetem róla az
65 2. az Ifjúságnak eleitől fogva kezd éledni, és sebes tűzzel éget. 3. óltása még veszedelmesebb. 4. ezt ha óltani nem lehet, rejtegetni kell, 's csak egy hasonlóképpen égő személynek lehet ki jelenteni, annak is csak Pap hírével. 5. Ezt csak a' vénség jegeólthattya el, vagy ha valaki a' Serráilba, 's
70 Hárembe igyekezik promotiót kapni. 6. Ezzel azólthatatlan tűzzel egész vigyázással kell járnia' más szalmája körül. 7. Ez az Emberi nemzettségre nézve, nem csak nem ártalmas, hanem hasznos, sőt elólthatatlanúl szükséges is.

A' Neuvidi Újság Jegyzése

75 (f) A' Rhédey Palotával által ellenbe egy Telegrafus, melynek ki látása Túríg határozódott. Most leg közelebb ezen irás olvastatott rajta, a' mint az ezen árkushoz ragasztott réztábla mutattya: *Klára! légy hivem, mint én tenéked.* Melyre a' Túri Paróchián lévő Telegrafuson ez látszatott: 80 *Szerellek! tisztán, holtig.* A' hir igen nagy sebességgel repült, mindjárt tudva vólt az két szivnél. A' kis szerelmek ültek fel a' Telegrafusokra, 's kötelét ök rángatták.

(g) Meg billent az a' Telegrafus is, a' mely a' Kártigám Palotája, és a' jegenye fás Thuillera között a' Literaire bastillének által ellenébe vagyon, és a' Szivesség látván a' Telescopiumon ama jövendő bóldog együttélésnek minden gyönyörűségekkel ki himzett Scénáját, egy bóldog ég alatt hosszason ki nyúlni, illyen Patriótai Innepi igékre rángatta annak köteleit:

90 „Éllyen hát Budai Ésaiás, 's vele
„Nyerjen diszt Ercsei Klárája' kebele!
A' mint mind ezeket láthatni a' réztáblán.

Niederland.

95 Nieuport. Már bizonyos nálunk, hogy a' Niederlandi Statusok a' Frigyes Belgium Constitutióját be vették, van is reménységünk hogy attól el nem állanak. A' Szövetség mind a' két részről a' követek előtt esküvéssel erősített meg, Zalogokat is váltottak mind a' két részről. A' *la Tour* (h) könnyű seregét már el is indították, nagy készültek 100 vagynak mindenfelé: ebből minden jókat várhatunk.

Ánglia.

London. Itt a' Parlamentum még most is áll, a' Felső Ház Deputatiót rendelt az Alsó Parlamentumhoz, a' honnan várják vissza őket Januarius 26-dikára a' kivánt válasszal, és az 105 onnan viszontag küldendő Biztosokkal. Ez jó lépés: örülhet ennek egész Ánglia.

Egy Ánglus Hajós Kapitány, a' ki sok szép utazásairól már igen nevezetessé tette magát, ki indulván a' Coock Kapitánytól fel talált *Terra Concordia*éből (i), egy néhány Napi 110 utazása után vigan szállott ki a' *Caput bonae Speinél*, s' ott meg tévén a' szükséges készülteket, mindeneit reparáltatta, 's a' *Terra del Fuego*ba várván az időre, körül járta az *Ama-*

zonum Regiót, mely az ártatlan Gyönyörűségnek Hazája, 's
 kellemetes szelidség lakja örökös Tavasszát. Itt talált egy
 115 olyan kincsre, mely hosszas hajókázásával járó únalmaít bőv
 örömmel és méltó jutalommal biztatta. Fel tette ezt hajójá-
 ba, meg indult, 's bódog meg elégedés mozgatta fáradt
 kórmánnyát. Három állapotása volt, mindenikben újj újj
 120 nemét érzette szerencséjének: első volt *Porto Santo*, második
Porto bello, harmadik *Porto Ricco*, kedves három ki kötő
 helyek America Nap keleti oldalain. Innen ment ama neve-
 zetes Promontoriumhoz, melynek neve is szent borzadással
 hatotta meg Lelkét: Neve *Capo Gratias a Dios*. Fellyebb
 hajózáván Északra el jutott *Virginiába*, hol sok kincsekkel
 125 rakodva, haza felé meg indult öröm kiáltások között, nyájas
 szellők lengedeztettek ki feszült Vitorláját, 's a' le simúlt
 habok tér útat engedtek szeretet[t] hajójának. A' Vénus fija
 volt rá metzve, hatalmát esmerete Océán. Így el ére a'
Fortunata Insulák közül egybe, ott múlat most ez a' nagy
 130 Hajós, várják 26d. Januar, akkor köti ki hajóját az úgy
 nevezett *the Paplan* szélére. (k)

Spanyol Ország.

A' mi az Újságokban iratik, hogy *Della Union* el esett
 volna, az nem igaz: sőt inkább a' rendet szépen viszi, 's
 135 most *Malagai* borral is szolgált volna, de hallotta, hogy a'
 Tokaji is igen jó.

Olasz Ország.

Neápolisból írják, hogy ott vagyon egy csuda tévő szent
 Ereklje, — mely a' szív fájást hathatós erejével el veszi,
 140 a' hipokondriát, Melánkóliát el űzi, vig elmét ad, Poëtai
 ereje is mód nélkül nagy van, a' szegényt gazdaggá, hatal-
 massá teszi, sok ha iszik belőle szarva nő, (1) Cornua sumit,
 barátság csinálásra is igen alkalmas, 's a' t. Minden főbb
 vacsorákon, bálakba, solennitásokba, és kivált — Lakodal-
 145 makba el szokták vinni, szolgálnak belőle — mint más szen-
 cségekből, — pénzért. Árra 2 arany. A' neve — — — Lac-
 ryma Christi. (m)

Magyar Ország.

(n) Debrecen. Jan. 14dikén. Itt nálunk a' tojás oly mód
 150 nélkül drága, hogy a' mit még Atyáink sem értek, párja 4—5
 Krajtzár, a' lakodalmak sokba kerülnek, mert a' laska,

derelye csupa ráritás (o) nálunk, a' szegénység vagy ezek
nélkül ejti meg a' lakzít, vagy csekély — — — — —

155

— — — — — a' rostába maradt. — — — — —
— — — — —
— — — — —

pedig sok a' Lakodalom. Az Ifjúságnak csak van
Kurázsia: de a' kakasnak tám a' Confortatio se használna.

160

A' hús olcsó, de a' kenyér igen drága. — A' tél mi ná-
lunk igen keményen viseli magát, majd két hónapja, hogy
a' hó szüntelen esik, csupa téli Kánikulánk van (p): olly
rekkenő a' hideg, hogy a' magános Emberek féltik magokat
a, hidegtől, 's hogy meg ne vegye őket, egy barátságos alku,
165 's egy *Isten ügyességlyen* után egymás mellé búnak, 's úgy
vexelezik a' meleget.

Erosz Birodalom. (q)

Az Erósz tzárné parancsolattyára *Herczeg Amorow*(r)
négy linea hajót, és 6 fregattákat küld ki a' Golfo' di Fav-
170 rita tenger-öbölbe, mellyekben a' leg drágább portékákat
rakatta. Az egyik tele van a' leg fájinabb gyönyörűségekkel,
mellyekre nem mindenütt lehet szert tenni; a' másikba
mind szerelmes Csókok, és ölelések vagynak le rakva szá-
mtalan Verschlágokba; a' harmadik mind kellemetesség
175 spiritussaival telt hordókkal van meg terhelve; negyedikben
van külömb-külobmféle drága portéka, Ambrósia, Nepenthe,
méz, Panacea, moly, Mirtus productomok, 's egyéb a' félék;
ötödiken van a' leg jobb Cziprusi puska por, mely egy szikrá-
tól is fel lobban, 's lángja örökké tart, 's a' többi. Ezt hová
180 küldi titokba vagyon, de könnyű el találni. A' köteleken az
apró szerelmek játszanak, 's zászlóin *B. E.* és *E. K.* vagyon
egy öszve fogott kézzel, és ezen fejlül irással: — — *Az igaz
szeretet jutalma magától!* mely irást két ki terjesztett szárnyú
Galambok tartanak. De erről másszor bővebben — —

185

Lengyel Ország.

A' Lengyel Contrallor rövid időn meg fog érkezni egész
Musikával énekelvén a' Nemzeti nótát: már meg is vagynak
a' rendelések tétetve, a' leg jobb féle Magyar Országi borok-

ból, a' mellyeket leg inkább kedvell az említett Lengyel
190 Contrallor. „Lengyel! Nótákat is vonny: Mert van Úrfi,
Kis-Asszony!” — (s)

Elegyes Jegyzések.

A' békesség a' Tóczó és Alsó Berettyói Hatalmasságok
között meg van. Választatott reá a' két féltől egy a' Neutrál-
195 lista Potentatorok közzül L*B* (t) Úr, ez a' két rész között
örökös szövetséget csinált, és szabad Commerciumot: végre
mindeniket meg eskettette, kik is kezet fogván egymással, el
fogadták a' leg szentebb hitet. 's Az utánna való Napokat
öröm között ülték meg.

200 Gróf Vartensleben ő Nagysága Fő Quártélyánál, 's a'
Tsászári Naturae Curiosorum Kabinétyánál igen nevezetes
dolgok fognak történni Januarius 27.dikén. A' Fárságnak
igen jeles Actáit fogjuk szemlélni, a' mint a' külső Vachterek
observatoriumából tudjuk. Jelen fognak lenni e' pompás, és
205 ritka Gyűlésen mind azok, valakiket ez közelebből illet,
mind addig, míg a' főbb Actorok a' Prosceniumba vonván
magokat, a' Hymeneus kárpittyá le folyik.

Egy emlékezetre méltó történetet ír egy barátunk, hogy
tudni illik bizonyos Hazánkbeli Tudós Januarius 27dikén a'
210 Gyermekeknek Diót fog hinteni. Mely végre minden Gyer-
mekek Innepi ódákat tartoznak énekelni ő nékie. A' Magyar
Psyche is sok jó szerencsét kíván e' tőlle tisztelt Nagy Em-
bernek. Örökös háládatossággal is viseltetik azok eránt, a'
kikben jó sziv, 's valódi érdem lakik: mások ha azt tőle meg
215 nem nyerik attól van, hogy nem láttya benne azokat.

Utópia. (u)

Narrnspielen. Kos Havának 15dikén. A' Joh. Bapt. Rous-
seautól (x) említett Morosofica Facultás most leg közelebb
adott ki egy Matériát 0000 Babarus jutalomra. A' Matéria
220 ez: *Vajon az Asszonyok Emberek é vagy nem?* Némelyek már
a' mint halljuk kezdik is mutogatni. Hanem minthogy
semmi Controversiának el határozásába az Interessatus
félnek szava nem lehet: tehát mint hogy itt Emberekről van
a' szó, ebbe a' dologba belé nem szólhat — Ember, nem is
225 szóllott még eddig az ideig. Egy csak ugyan Utópiában lakó
Halbarnarri Író igyekezik ezt mostanába meg mutatni.

Óhajtyuk ennek a' Disinteressatus Irónak munkáját. Külömben is nem tudjuk, melyik csinál alábbvalót, az é, a' ki tagadja, vagy a' ki árkusokba mutogattya ezt hogy:
230 *Kétszer kettő négy.* — Erről többet várunk Utópiából: mint-hogy itt ebbe a' mi Világunkba, hol csak a' valóságok fordul-nak elő, ilyenekhez — hálá legyen a' jó — és szép gondolko-zásnak, szerencsénk nem igen van. —

Tudománybeli Híradások

235 Jelentetik az Érdemes Publicumnak, hogy rövid időn igen jeles Magyar Munka fog ki jőni a' sajtó alól, melyből nagyon sokat reménylhet a' Nemzet. Ezt *elő fizetésre* nem nyomtatták, mert a' nem igen szokott az Auctornak becsü-letére szolgálni. — — — — —

240 — — — — —

A' többit a' Censor magának tartotta.

— — — — —

245 Várhatni ezen Nevezetes Tudósnak több illy jeles szüleményeit is: mert már külömben is meg tette rá a' szükséges készüléket. — Az Isten éltesse e' tisztelt Ha-zánkfiját!!!

250 T. T. Mező Túri Predikátor *Ercsei Dániel* Úr, kiról a' Magyar Újságokban néhányszor vólt emlékezet, a' maga Sacra Philológiában esméretes Talentominak most egy új példáját adta, tudni illik *Ésaiás* mellé egy igen szép, és ritka példájú munkát helyeztetett. Sokat köszönhet itten m. b. T. T. Prof. *Varjas* Úrnak. A' nevezett Predikátor Úrnak
255 vagyon igen jeles *Poëtai munkája* is: ezt az utólsót a' *Psyche* *Irója* is jól esmeri. . . .

T. T. Pater Révai Miklós Győri Professor Úr, némely Kől-teményes Maradványokat, ritka régiségeket, és Fragmente-
260 ket szép számmal adott ki eddig az ideig, jelentvén egyszers-mind azt a' Hazafijúi kivánságát, mely szerént óhajtya, hogy valamely Tudós Magyar az ilyeneket közönségessé tévén mencse meg az el vesztéstől. Én is azért kívántam kedves Nemzetemmel közleni egy olyan *Originalis Darabot*, a' mely nem tökéletes ugyan, de van benne leg alább olyan,
265 a' mivel meg érdemelhetette azt a' helyet, a' mely — — — — — (y) Ez a' darab tökéletes-

270 ségre nem mehetett az (z) *Auctornak* reménytelen halála
 miatt, ő *Bachussal* együtt meg holt, és el temettetett, 's
 végre nem vihette a' mihez fogott. Sajnálhatni hogy így
 esett: de fel támadását nem várhatni, — mert már meg is
 büszhödt, és valósággal nem alszik, hanem meg holt. De
 bizonyos reménység biztat bennünket, hogy nem csak az
 Autographumot rendbe szedni, hanem a' *Literaturának*
 275 nagyobb diszére fojtatását is fogja közleni mindnyájunkal,
 kik azt vóltaképen óhajtyuk, a' meg hólnak érdemes
Successora. . . kit is ennek telyesítésére igen kérünk a' Szép
 Tudományok Nevébe kénszeritvén. A' jelentett Darabot
 meg küldöttük érdemes olvasóinknak a' *Bibliothecában*.

Utolsó Jegyzések.

280 Nyomatott Kópertával még mostan nem szolgálhattunk
 érdemes olvasóinknak, jóllehet eléggé igyekeztünk benne,
 de nem lehetett, mint hogy a' *Typographiába* két sor Kóper-
 tára való betű nem táltatott. A' közönséges *Typographiába*
 kéntelenítettünk tehát próbálni, de ott olyan feleletet kap-
 285 tunk, hogy a' *Communitástól* instálljuk a' szabadságot (v).
 Farsang végén tehát *Instantiát* fogunk be adni, hogy *Januar*
 27dikére szabad legyen Kópertát nyomtattatnunk. — Jegy-
 zéseinket lásd a' *Bibliótékában*.

290 *Psyche* ugyan el jár az *Újsággal*, s' *Pillangó szárnyakon*
 télvíz idején is el viszi a' *Farsangi Újságokat*: de olvasóink-
 tól a' mellett meg kívánnya a' *jutalmat* (aa) és a' ki ezt tőle
 meg vonnya, magának tulajdonítsa, ha a' *Férjének*, *Cupi-*
dónak pisztolya rásül. A' szép feleség panassza hatalmas
 rúgó!

295 Cs. V. M.

MAGYAR MŰ'SA.

(I)

290 *Nymphae, noster amor, Libethrides! aut mihi carmen,*
Quale meo Codro, concedite: — — — — —
 — — — — — *Aut si non possumus omnes,*
Hic arguta sacra pendebit fistula pinu!
 Fiorenza. D. 1. *Gianuar. 1795.*

STRENA, E FESTA EPITALAMICA.

305 In Occasione delle felicissime Nozze dei Nobilissimi ed
Eximii Signori D. ESAIA BUDAI Dottore nell' Filosofia,
e Professore della Storia ed Eloquenza nel Collegio Riformato di Debrecino, citta Ongarese, ec. e D. CHIARA ERCEI
figliuola del Reverendissimo Signor Daniele Ercei,
Pastor di Torino, Oppido d' Ongria.

310 Diva, vernanti residens Cythero,
Quae colis gratam Paphon, et virentem
Laeta cum Nymphis Amathunta lustras,
Alma Dione!

Huc ades voto properante flavos
315 Myrteis crines resoluta sertis,
Huc ades, nectar roseisque fundens
Basia labris.

Qualis ad pulchrum veniens Adonin
Cyprios olim petiisse saltus
320 Diceris, tales, Erycina ridens!
Indue vultus.

Huc pharetrati veniant Amores
Aetheris blandi vada navigantes (a)
Flore Paestano: comitetur omnis
325 Turba Jocorum.

Huc Voluptates veniant beatae,
Huc et optato pede Gratiarum
Laeta festivos veniat corona
Dicere cantus!

330 Vos Hymen doctis foribus sonare
Nunc jubet Carmen Geniale Sponsis;
Nunc ubi blandas retulit tenebras
Lucidus Hesper.

Dicite: „Aeternos agat hoc Par annos!”
335 Dicite: „Aeternos amet hoc Par annos,
Grata carpentes Veneris sub imo
Gaudia corde.

Lustra viventes peragant beata,
Mutuo iungant thalamos amore,
340 Sera sic olim genibus propago
Ludat avitis."

Haec et aurato generosa Pallas
Reddidit plectro: sonuit canorum
Barbiton Musis: sonuit sacratis
345 Collibus Echo!

Filidoro Benvenuto Blandusiense, Pastor Arcade

A' szépség Leánya.

A' Hajnal tsillagnak, mely az első Reggel
A' több tsillagokat hunytatja sereggel,
350 'S Felszedvén az Éjjnek megrongyolt Kárpitját
Ki tárja a' piros Napkeletnek nyitját,
Halvány ezüst színnel tündöklő Udvarán,
A' Kellemetesség mosolygó pitvarán
Áll egy ditsó Templom, melyben a' *Szépségnek*
355 Szíveket bájoló szövétneki égnek.
A' mesterség benne óltsítja a' drágát,
A' drága neveli annak méltóságát.
Jáspis sziklákön áll smaragd menyezete
Az arany 's a' gyémánt tsak külső szemete.
360 Körülte Myrtus fák, kasia bokrokkal
Szent árnyéket hintnek nyájas illatokkal.
A' Rózsások között szerelmes *platanok*
Zöldelnek, 's ágaik mind hervadatlanok.
Az izzadó veszszők balsammal tsepegnek,
365 Mellyek a' viola töltsérbe peregnek,
A' játtzva kerengő Zefirek felvervén
E' kedves szagokat 's egymásba kevervén
Öröm suttogással a' fát szaladozzák,
'S A' tiszta levegőt őszve balsamozzák.
370 Körül a' liliom és thim patikába,
Zsibognak a' méhek egygy édes munkába.
Itt tsinálnak olyan mézzel száz kast teli,
Melly a' mi keserűbb mézünket mézeli.
Ezüst szín habokkal túl egygy forrás fakad,

- 375 'S Eggy éles kőszálról víg tsergéssel szakad.
Partjait sok ezer virágok himelik,
'S Lesuhanó vizét tsókokkal tisztelik.
A' szerelmes fűzfák hús allyát mellette
Kellemes zöld pásit bársony terítette.
- 380 Hol édesek szoktak lenni az alvások,
'S Tsak gyönyörködtetők az álmodozások.
Mellyeket még jobban édesit meszszeről
A' Gerlitze nyögés a' fák' tetejéről,
'S A' Fülemlének ékes éneklése
- 385 A' játtzó Patsirta tzifrázott zengése
Körül Papagállal zengenek határi,
Öröm nótát sípol a' Tenglitz 's Canári.
Mellyeket sok ezer Musikák kevernek,
'S Az Völgynek „Echoi” mindent viszszaavernek.
- 390 E' vig Concerteken a' Szépség' Leányi,
Az érzékeny szívek' imádott bálványi
Koszorúzva járnak, 's öröm danolással
Vig tántzokat összve fogódzván egymással,
Nyájas Etéziák körülök lebegnek,
- 395 'S Ruhájoknak vékony kódén enyelegnek.
Az Örömök velek tombolnak a' fübe,
A' Szerelmek száz lest hánynak a' sűrűbe.
A' Gyönyörűségek édes bádjadással
Enyelegnek mint fél álomba egymással
- 400 A' Tréfák 's a' vidám Nevetések sorral
Katzagva repdesnek sokféle táborral.
Amor egygy zóld szőlő lugas árnyékában
Fűzi a' szíveket hoszsú pórászsában,
Méreggel mézeli köszörült nyilait,
- 405 Nevetéssel veti fel calculussait
Bacchus kezét fogván vala a' lugasba,
Borát kurjongatva önti a' nagy hasba. (b)
Kivül a' lugason fáklýákat gyújt Hymen,
Triumfál a' nöstény mellé került himenn.
- 410 Ezek közt pirosló orcával 's ajakkal
A' déltzeg Ifjúság jár felemelt nyakkal:
Kedves Mátkájának pillogat szemébe
Az újj szerelemmel gerjedező Hébe, (c)
'S Hó színű karjait karjaiba fűzvéen
- 415 Sétálgat, mosolyog az unalmat úzvéen.

* * *

Álj fel az partra ért hajód árbottzára,
455 Tekints fáradságos útat scénájára;
'S Körülnézvén minden eddig vólt munkádon,
Nyugtasd meg elfáradt szemedet KLÁRÁdonn.
Amikor Triumfusi örvendő Énekkel
Biztasd jobb órákról ölelő kezekkel.
460 Bóldog vagy! 's ha mi is azt nem kedvellenénk,
Ritka szerentsédet nagyon irigylenénk.
Most pedig örülünk; 's tólünk az ajándék
Leszsz eggy lakodalmi jót kívánó szándék.
465 Örülj Tanúltt Ifjú! nyugtató partjára
Értél futásodnak, örülj: tiéd KLÁRA.

Szűzek.

Szent öröm lepje meg ártatlan Lelkedet
Bóldognak mondhatunk, óh szép Szűz! Tégedet.
A' Te szűz erköltsid díszes szépségeddel.
470 A' mit érdemlettek, ditsekedve vedd el.
Szerettek az Egek, 's meg van a' méltó bér,
Eggy olly bér, melly sok száz táalentumokat ér.
Mennyél kiterjesztett karral kebelébe
Igy öntsd ki ártatlan Lelkedet Lelkébe:
475 Eggy szűz nyájassággal rá pillantó szemmel,
Biztasd hóltig tartó igaz szerelemmel.
Örülj velünk, mi is imé mind örülünk,
Rátok jót kívánó érzéssel hevülünk
Eddig kosaradat töltöttük virággal,
480 Most már gyümölcsökkel szagoskodó ággal.
Szent öröm lepje meg ártatlan Lelkedet
Bóldognak mondhatunk, óh szép Szűz! Tégedet.

Ifjak.

Menyaszszonnyá lettél, ki vóltál Hajadon,
485 Pántlika helyett már konty van a' hajjadonn.
De azért Virtusid diszét le nem bontja,
A' Menyaszszonyságnak öszvesodrott kontja.
Sem komorabb idők reád nem borúlnak,
Hogy már a' Leányi nyájjas nevek múlnak.
490 Eggy szőlő magába a' nedves földre dül,
A' Féreg is rágja, a' béka is rá ül:

De ha fához érhet ölelő kezekkel,
Magosra felfuthat piros gerezdekkel.
Akkor az fáradtra hint kedves álmokat
495 Édes Nectárjával meg is újjít sokat.
Mi látjuk ama szép scénát már előre
Mellyben bóldog élted foj le jövődre
Menyasszonnnyá lettél, ki vóltál Hajadon,
Pántlika helyett már konty van a' hajadon.

500 Szűzek.

Te is Férjé lettél, ki vóltál nőtelen,
Úlsz a' bársonyból font Asszonyi kötelen,
De azért tsak benned olyan Lélek marad,
Hogy a' kalitkádba tseveg már madarad:
505 Nem fogják el Házi gondjaid eszedet,
Nem unalmasabbá teszik életedet.
Mert majd a' Régiség setét éjjeléből,
A' megunt Könnyv háznak komor tömlöztéből,
Gyönyörű leszsz KLÁRÁD' hajnalára menni
510 'S A' Szerelem házban magad' kipihenni
Hozzá mégy; megelőz, nyájas szível örül,
Ott elmédről minden izzadást letörül.
Akkor, óh melly édes leszsz néked az élet,
Mikor a' munka is gyönyörűséggé lett!
515 Te is Férjé lettél, ki vóltál Nőtelen,
Úlsz a' bársonyból font Asszonyi kötelen.

Mindnyájan.

ÖrüljeteK, Kedves Párok! egymásba fellelíteK
Mindent, a' mi örvendésre indíthat; örvendjeteK.
520 Gyönyörűség' kebelében töltséteK a' napokat,
A' költsönös szerelemmel balsamozván azokat.
ÉrezzéteK meg egymásba, melly nyájas tűz égeti
Azt a' szívet, a' melly más szív' lángjait érezheti.
Akkor habzó indulattal és tisztelő hálával,
525 A' legforróbb szerelemnek eggy szent kézfogásával
Álljatok meg megnyugtató óltáránál HymenneK
Egymást öelve mondjateK eggy víg éneket ennek.
Most pedig az öröm zengjen harsogtató lármával,
Vivat! Vivat! a' Völegény kedves Menyasszonyával!

530 Vivat! még egytzer kiáltsák a' szép Párnak mindenek.
Vivant, a' kik ő hozzájok ide gyülekeztenek
ÖrvendjeteK, kedves Párok! egymásba fellelíteK
Mindent, a' mi örvendésre indíthat, örvendjeteK!!!

Házasodj meg: mert rosszszúl jársz.

535 Quod potest fieri per pauca, non debet fieri per plura.

1.

Clióval szűz Pasifaë!
Pendittsed citerádat,
Bólts Priapus ezek mellé
540 Szállítsd szent Músáidat!
Aganippe szent Hegyéről,
A' Helikon' vize mellől
Eljővén, segítettetek!

2.

545 Elbeszélmi következem
Ritmusba már magam is,
Polyfemus (e) a' Szerelem
Kis Istene melly hamis!
Melly gyilkos az a' Péterkés,
550 Mellyel a' szivbe vermet vés,
'S Veterani barlangot.

3.

Ezért eggy igen nagy Házon
Melly nagy gyalázat esett!
555 Mikor benne Báró Jázon
Arany bundát keresett.
Ez a' kutyásdi gyalázat
Lángba dönté ezt a' Házat,
'S Bele égett Medea.

4.

560 Hát mikor a' híres Dafnét
Megszerette Minerva,
A' Bodzába bútt, de onnét
Hajde, salva venia.
565 Régen ilyen érte Dafnét,
Ma is éri ilyen Rafnét,
Mig firkál Raf: für Kinder. (f)

5.

Nálunk is esik Fársángba
 570 Gyakran olly forma Román,
 Ha a' Dáma Favorita
 'S A' Gavar nagy Kurtizán. — —
 De ha illyeket emlitünk
Profanus Auctorok leszünk;
 575 'S Ki *castral Juventius*. (g)

6.

Hát még Trója miként jára
 Hajdan a' Görögöktől,
 Hét esztendő háborúba
 580 Szenvedvén kívül belől;
 Minthogy elragadta Idát,
 A' Török Basa Leányát
 A' Trójai Plebanus.

7.

585 Marchal Priam és Simois
 Miként attakirozák,
 De a' Trója Sodromi-is
 Bástyát hogy óltalmazák.
 Mig az Amazon Seregek
 590 Császárostól elérkeztek
 Az Ajax vize mellől.

8.

Végre a' Trójaiakat
 Hogy verék le Festunggal,
 595 Mikor Creusa megszaladt
 Centaurus társaival;
 De Akhilles a' Görögöt
 A' Rátzot, Örményt, Törököt
 Ki ágyúzá Trójából.

600

9.

Végre miképpen Helena,
 A' Tengerek Istene
 Az ostromlókhoz leszálla
 Rátz Kalugyer képibe:
 605 Felvettette tiz minával
 Tróját, és Trója azonnal
 Eggy Falóvá változott!

10.

610 Ily veszedelmes Piritus
 Hát a' szerelmeskedés,
 Sok kárt tsinált in his rebus
 Az a' gonosz Péterkés.
 Nem jó ugyan magán' lenni;
 De másét sem jó szeretni.
 615 Ez, eggy Házi scrupulus — — —

11.

Megvan: Lagzi Keresztelő
 Ennek legjobb Flastroma
 620 Vőfit kell hívatni elő,
 'S Ma Sógor, hólnap Koma.
 A' versbe is szép módi a'
 Ha van benne Cadentzia (h)
 'S Eggy sor ollyan, mint másik.

MAGYAR BIBLIOTHECA.

625

(I)

Az Újság 'első Árkusára Jegyzések.

- (a) *Psyché* Cupido felesége. Lásd. *Apul. Met.* — *Fulgent.*
 — *Montfaucon.* — *La Fontaine.*
 (b) *Nussberg.* Sparge marite nuces! *Virgil.*
 630 (c) *Officia Ciceronis et Quaestiones Tusculanae.*
 (d) Fekete betűk, a' fejér papiroson, a' Levélben.
 (e) Landau, ou la Mort!
 (f) A' Louvre Palotával által ellenbe van a' Párisi Telegraf.
Lásd. Detsyt.
 635 (g) Találós Mese. Fejtse meg a' ki Oedipus!
 (h) La Tour eggy Austriai nevezetes Generalis: de itt másra
 van a' tzélozás.
 (i) Az itt meg neveztetett helyek, az Asiából, Afrika alatt
 Amerika Napkeleti részén egész Angliáig, illyen renddel
 640 vagynak helyheztetve, a' mint ezeket a' Mappákba'
 meg lehet látni.
 (k) *The Paplan* Ánglus Kikötőhely, a' mint a' neve is
 mutatja.
 (l) *Tunc pauper cornua sumit.* *Horatz.*

- 645 (m) Lacryma Christi egy az Európának leg nevezetesebb, 's
a' Nagy asztaloknak legdrágább borai közül. Terem
Neapolisba. *Lásd a' Butelliákat.*
- (n) Magyar Újságok.
- 650 (o) Még sints a' Bibliotékába. Szép vólna egy Naturalis
Collectiót tsinálni. Lennék én Procuratora. —
- (p) Noctis Meridies. Catachresis! *Lásd Freyert.*
- (q) Orosz Birodalom. *Ερως.* Szerelem. *Lásd Anacreon'*
Erosi Statistikáját.
- (r) Hertzeg Amorow, mint Suvarow.
- 655 (s) Éppen mikor ezeket írtuk akkor érkezett a' F. Udvari
Cancelliáról egy sárga sínoros Kurir gyalog, jelent-
vén hogy az említett Lengyel Contrallor minden Muzsi-
kai Chorusával együtt elérkezett. És így Futurum in
Perfecto debet poni, iuxta Syntaxin Hebraicam. *Lásd*
660 *Schroedert!*
- (t) L. B. Ez most nem azt teszi, hogy Lector Benevole,
vagy Loco Bigilli: hanem teszi azt, a' mit kívánok, hogy
valaki kitaláljon. Én adtam lumentet. — Az eskető
vólt Tiszt. Lévai Bálint Uram; most már találja ki
665 valaki!
- (u) Ezt az Utopiai Újságot egy jó Barátunk közlöt-
te velünk. Benne a' mint látszik, van tzélozás azon neve-
zetes Tzivódásra, melly itt ez előtt egynehány eszten-
dőkkel Hazánkbanis felfordúlt: *Vallyon az Asszonyok*
670 *(az az: az Embereknek fele része.) Emberek é vagy nem?*
— Most legközelebb fog ki jönni Bétsben a' Trattner
betűivel ilyen Materiájú Könyv, mintegy nyóltz vagy
kilentz árkusban in 8vo. Német Országba is jött ki leg-
közelebb egy ilyen Könyv, Pro et Contra, már negyed-
675 szer is kellett ki adni, olly kapós az ilyen dibdabság!
— — — Különbben ezen helységekről, *lásd az Utópia'*
Mappáját. Norimb. Fol.
- (x) *J. B. Rousseau* Frantz Poéta, irt egy *Morosophie* nevű
Poémát. Más ettől *J. J. Rousseau* Genevai Civis.
- 680 (y) *Lásd* alább a' Bibliotékában. Víg Játék.
- (z) Én.
- (v) *Lásd, Maittaire Annal. Typogr.*
- (aa) A' jutalom, a' legnagyobb jutalom lessz jó emlékezet, 's
szívesség, nem tsak erre a' fél esztendőre, hanem egész
685 életünk fél esztendeire is le kell tenni: *A' K. K. Hof*
Lieb Amts Zeitungsexpedition. Pro Magyar Psyche.

A' Magyar Múzsára Jegyzések.

- (a) Aetheris blandi vada navigantes Flore Paestano. — A' levegő Égben rózsá virágon úszkálván. *L. Gesnert.*
- 690 (b) Önti a' Nagy hasba. Bacchust nagy potrohos hassal festik.
- (c) Hébe. Az Iffjúságnak Isten asszonya: Uxor fingitur Iuventutis.
- (d) Ardua, quae pulchra.
- 695 (e) A' Poétának gondolatja szerént a' kis Amor Polifémus. Ezt vagy a' Nagy Képzeldés tsinálja, vagy a' Nescio!
- (f) Rafnak Munkáji vagynak für Kinder, mint Geografia, és Naturalis Historia.
- (g) Juventius S. J. Auctorum Castrator ipse incastratus.
- 700 Sok van illyen!
- (h) De tsak két soros legyen ám a' Cadentia.

Eggy Posthumus Töredék.

Eggy nevezetes Fragmentummal kívánok szolgálni az Érdemes Publicumnak, mellyet ha egyéb betséért nem tart-
 705 hatunkis legalább azért meglehet a' miért más diribdarab Régiségeket. Eggy esmeretes Irónak halála után maradt Irásaiból való ez; a' mint látszik, közönségesen producaló-
 dott volna. A' mi hijja van, én ki pótolni kívánom. Folytatni főglya a' megholtnak Successora talám, talám. Hogy pedig ez,
 710 Authenticum, imé közöljük az Authentizálok neveit is.

Coram me Stefane Kovats Civem †

Coram me polo Szabo Civís. †

Extrad. per Iur. Notar.

Franc. Janótza.

715 Jegyzések a' Megnevezett töredékre.

- (a) Az esmeretlen magába egy Könyvel
- (b) A' Könyvet beteszi, gondolkodik, sétál.
- (c) Az Amor óltára előtt áll, mellyen szagos tüzet tsinált.
- (d) Szerelmes interesse.
- 720 (e) A' mint a' Meghólt kótájából kitettzik ez az Aria, azon Kártigáméra van, melly így kezdődik: „Nints szebb vigság et cet.

(f) A' meghólt Irásaiba vólt egy kis cedula, mellyen a'
nota vége ekképpen vólt:

725

Végre tsak szolgálók Szerelemnek
Rabja leszek már egy Kedves Nemnek
Érzem óh Amor hatalmadat
Csókolom mézzel kent nyiladat
Tölts Nectart Szivem mély sebére.

730

(g) Amor megrántja az óltárnál hátúl az Esmeretlent.
Egy kis Pisztol a' Vállán.

(h) Nepenthe Homerus után egy olyan fü, a' melly borba
tétetvén vigasságot tsinál: Ezzel élnek az Istenek.

735

(i) Csajkos Morio formába, az Esmeretlennek ez minde-
nesse. Ez szereti Katit. Azért tette ezt ide a' meghólt,
hogy a' Nemtelen Szerelemnek festése annál szebb színt
adjon a' Nemes Szeretetnek. De nem vihette végre
szegény, váratlan halála miatt.

(k) Amor ústókét meghúzza.

740

(l) Az Esmeretlen örömében ugratja Csajkost: Az bolond
figurákat ejt ugrásába.

(m) Itt a' vólt kitsinálva, hogy mit olvas, hogy olvassa, 's
hogy logikáz belőle.

(n) Elveti a' könyvet.

745

(o) Ez a' Levél. Érthetetlenül akart irni Csajkos, hogy annál
derekabbnak lásson. Sok van ilyen a' Világba!

Itt tovább nem lehetett olvasni a' meg hólnak
Írását, mert holmi Jegyzésekre vólt írva; tsak azt
lehet belőle kihozni, hogy már itt Katit behívta:
Beszélgettek együtt, s, utóljára ezt énekelvén

750

Cs. Valld meg, szívem! szeretsz é?

Itt a' kezem tetszik é?

Tsak tégedet tisztellek.

K. Holtig, szívem! szeretlek, *Lásd Pikko*

755

Itt a' kezem, ha kellek *Comico Oper!*

Tsak éretted, mig élek.

Cs. Mondd még egyszer }
K. Akár kétszer. } 2.

M. ketten. Úgy hát te hólnap enyím léssz!

760

Cs. Én leszek Papa. } Cs. Papa! }
K. Én leszek Mama. } 2. K. Mama! } 2.

M. k. Fiat Experientia! Fiat Experientia.

Eddig lett volna az Első Felvonás.

A' Szeretet' Győzedelme a' Tanúltakon.

Vígjáték Felvonásban.

Szerzete Január. 24^d Napj. 1795.

Cs. V. M.

ὦ 'ναζ, πανδαμάτωρ ἔρωρ!

Anacr[eon]

770

Közbe-szólók.

Esmeretlen.

Esmeretlenné.

Öreg, ennek az Atyja.

Ámor.

775

Pallás.

Fársáng.

Bohó.

ELSŐ FELVONÁS.

1. Jelenés. (a)

780

Esmeretlen.

Mind igaz, mind a' legvalódibb Filozófiából van merítve.

De (b) — — — Szépek a' Lelket elfogják, magokkal elragadják. Hanem (b) — — — Én ezekbe a' Tusculana

785

Quaestiókban talám legjobban gyönyörködöm, — igen

szeretem én ezeket, — óh, melly érzékeny tisztelettel áldo-

zom én ezekért tenéked, óh, igen — igen — mod nélkül, óh te

Nagy Lelkű Horatius! — — — vagy — Uram! majd elis

felejtem az Íróját. Érzem, érzem hatalmadat, Ámor! 's

790

bírod indulatimat. Imé áldozati tüzzel ég ez a' szív, melyet

a' tanúlt Világ remekei formáltak, ah Kegyes Kegyetlen!

jutalmaztasd meg kívánságival. Akkor, majd akkor trium-

fális hattyúkon szálljatok be te és a' te Anyád én hozzám,

's tegyétek magatok körül Paraditsommá az én életemet,

795 majd akkor új tüzzel fogom az én indulatimat e' kis oltáron

(c) langszínnel ki ábrázolni, eggy pár fejér, tiszta fejér

galambot áldozok mellette tinéktek, de — de nem ölöm

meg az ártatlanokat. (d)

(e) *Aria.* Végre tsak szolgáljak Szerelemnek?

800

Rabja légyek hát eggy puha Nemnek?

„Óh Ámor! érzem hatalmadat,

Tsókolom mérggel kent nyilatad,

Tölts Nektárt szívem' mély sebére!
Te tudod Lelkemnek szép kínzásit,
Te tudod kellemes sóhajtásit
Mellyek egy Szép felé repülnek,
Élesztgető szívéen enyhülnek.

D. C. (f)

2. Jelenés.

Ámor és az Előbbeni. (g)

810 Nem, nem, nem igaz! Annyi história mellett is azt nem
tudni, hogy a' Mai Nagy Világba nem Módi már az Apró
Szerelmeknél a' Nyil, 's a' Nyilazás. Eggy könnyű pisztollal
járunk már ma: ebbe ez el pisztolosodott Világba a' Nyilat
815 fel se vennék, ki Philosophus most, ki politicus, ki Jako-
binus, ki Naturalista, ki Modista, amaz a' maga képzelődé-
seivel elakarja magával hitetni, hogy ő olyan machina,
mellynek rugóját a' Szerelem nem billentheti, amaz semmi
fő hatalmat magán esmerni nem akar, emez minden Isteni
illetést tagad, 's az enyímetis, ez pedig az én sebeimet tsak
820 módinak az „Nagy Világhoz” úgy nevezett — illő módinak
tartja, mint a' pudert, figarót, Ánglus rockot 's egyéb af-
féléit. De várj rá Nagy Világ, bizony megvettetése mért revo-
lutziót tsinálok, minden pár ember közt revolutziót, minden
pár embertől katonát kívánok: Én a' ki a' Mesés Világba a'
825 mennyköves Jupiter kezéből is ki vertem a' Bromtes faragta
tüzes mennyköveket eggy nádszálnyillal; én a' ki a' XIIId.
Százig, a' világfélte Hérósok markábolis leejtettem a' halál-
tól kövén köszörült kardot; én a' ki Schvartz Benedektől
fogva eggy kis pisztollal tüzelek győzedelmesen akárkireis:
830 én — én most lennék semmi? Ágyút veszek, haubitzot,
mozsarat, kartátsot, serpentinelt, szerelembombival há-
nyatom le az ellent állókat, minden ágyúikat demontiroz-
tatom, magam Kolini Marschot harsogtatok kis trombitá-
mon, mellyet nekem Márs vett a' Páphusi vásárban. No
835 nints hát nekem Nyilam, hanem puskám.

ESMERETLEN. Ah!

ÁMOR. Mit sóhajtasz?

ESMERETLEN. Ah! szánd meg kis Nagyhatalmú az én nyö-
gésimet, 's jutalmaztasd meg tzeljokkal azokat.

840 ÁMOR. Mi azoknak a' tzeljok? Nagy tzelozo!

ESMERETLEN. Eggy, nem tudom minekis kelljen neveznem:
az én szívem Lexicona neki száz nevet is ád a' Szerelem
nyelven.

845 ÁMOR. No hát beszélld el a' Szerelem Naturalis Historia
szerént caractereit 's így determináld.

ESMERETLEN. Az a' Szép és Ártatlan teremtések között
nexus a' Mammalékra tartozik, Házi állat, igen hasonlít
én hozzám, indigena, terem Túr körül az Alföldön, de a'
850 Debretzeni Climátis megszenvedheti, epéje nints, annál
fogva nyájas állat, soha a' kihez eggyyszer hozzá szokik,
el nem hagyhatja, a' Szívét jó tartani, az eggy szép rej-
tekbe dobog, Ortzáján két felől az ártatlanság tejébe
855 uszkál a' kellemesség rózsája, a' két szeme olyan mint a'
Phosphorus, abba szikrázik a' tiszta Szerelem legszen-
tebb fáklája, mellyel márvány kezén a' hűség bíztat.

ÁMOR. Tudom már; még edgyet el hagytál, az eledelét. Él
mind azzal, a' mi jó vétek nélkül. Eggyszerre megtudtam,
hová tzeolozol, Linne után. Én azt a' Linnét szeretem,
mert ő az én Világomban új Világot talált fel, mint Co-
860 lumbus és Coock. A' fűvek szerelmeskedéséről le vonta
azt a' szönyeget, melly alá a' Régiék olly homályosan
kukuttsáltak. — — — De ne félj te semmitis, ő szeret,
és hogy jobban szeressen, imé eggy ámbróziával, mézzel,
865 örömmel, nectárral, (h) nepenthével öszve tsinált golyo-
bist teszek pisztolomba.

3. Jelenés.

Bohó, és az Előbbeniek

Bohó. (i)

870 Tsak nem vihetett tovább rá a' Lelki esméret, hogy az
Urak alkúját úgy hallgassam mint egy bolond. Kettőn esik
meg a' Vásár azt hallottam; de hát a' Néző-is ott van, nints
hát kettő, ha tsak az Nézőt a' Vevőbe vagy Adóba nem
dúgjuk. Pá, Uram philosophusom, pá! hát ez a' kis Isten
875 Úrfi? — no már e' rendes öszve jövési aspectus, velem egy-
gyütt háromszegű fény leve, no a' ki akar boldog lenni most
szülessen, ha ki hazugságba tud hagyni, neki adom a' Csi-
ziómat, meg eggy harmadévi német Kalendariomom van,
's vegye el az én bolondi kenyeremet: a' ki pedig nem szü-
letik, az magának tulajdonítsa.

- 880 ESMERETLEN. No, Tsajkos! mi jó kell?
 BOHÓ. Mit kérdi azt az Úr? tsak a' mi eddig.
 ÁMOR. Én már megyek. Mit izensz Tsajkos?
 BOHÓ. Hová kis pullus? hová?
 ÁMOR. Szerелеm Országgra, a' jó Földre.
- 885 BOHÓ. Húj! biz Istók sok izenkém volna nekem oda, Bojhos
 kutya oda. (k) Nempe 1° Katiért eszem a' szép lelkét
 majd meg veszek, 4° Ű olyan, mint az őrdög kötötte
 rókka, tudja az eblelke tsak, tsak izél. 4° Kender nyövés-
 kor lessz esztendeje kenyér ebédkor, hogy valamit ér-
 890 zettem bennem, azólta mindég azzal ettem kenyerem,
 hogy vízi bornyút nyeltem el 's a' nő bennem, vagy a' vak
 tetű szántja a' Lelkem házát. Ha temnak előtt olvastam
 egy Poétás Könyvet, *Hat szép Világi Énekek* voltak
 benne, 's abból húztam ki per consequens az én nyava-
 895 lyámat. 2° Onnan Szerелеm Országból a' jó földről, ha
 kaphatnék egy kis Szerелеm gyökeret, meg Bolondítót
 a' mivel annak a' rossz hitű Katinak eszét veszthetném,
 meg egy kis Natragulyát, a' mit áshatnék alá, meg ad-
 nám az árrát fa pénzből, hisz elvehetné azt egy akarattja
 900 ellen való bolond, a' mi egy olyan bolondnakis jó, a'
 kit maga a' Természetis annak szűlt. Űgy é? kitsi! (k)
 ÁMOR. Meg lessz, meg; majd küldök egy szekérrel.
 BOHÓ. Húj! egy se lessz úgy olyan Bolond, mint én; héj
 mire is kaphat az ember ha esze van. De hol lesznek az
 905 oda való szekerek? a' Veres Toronynál? vagy hún?
 ÁMOR. Ott, ott.
 ESMERETLEN. Ne lármázz okos! nem is beszélhetünk miat-
 tad.
- BOHÓ. Hjú! (súgva) Okos az Úr, ha nekem azt mondja. Eb-
 910 okos, annak sints esze, a' ki Okos.
 ÁMOR. Te pedig bízz abba, a' mit mondtam, meglessz;
 Adjó! —

4. Jelenés.

Esmeretlen, Bohó

- 915 ESMERETLEN. (I) Ugordj egyyet! (Ugrik.) Meg egy felet.
 (Ugrik.) Addsza a' kalapomat, az innepit.
 BOHÓ. (A' magáét adja oda.) E' legesleg innepibb lessz
 Uram, tseggijével mondom, úgy fogják benne az Urat

- 920 betsűlni mint engemet, pedig engemet az legnagyobb
 Urakis nevetnek! hm!
- ESMERETLEN. Ne okoskodj, mert rá szoksz, azután kenyeret
 se kapsz. Én megyek. Itt minden addig jól el rakva
 legyen. (El megyen.)
- 925 BOHÓ. Semmi sem fog, Uram, a' maga helyén lenni, semmi
 sem. Az eszem se lessz a' maga helyén, hidje el az Úr:
 most tovább nem kívánom az Urat tartóztatni, dolgaim
 vagnak. Mára jójtszakát! (Compliment.)
- ESMERETLEN. Nó úgy legyen pedig, a' mint ki adtam.
- BOHÓ. Mára jójtszakát! (Compliment.)

930

5. Jelenés..

Bohó egyedül.

- No most eggyyszer megpihent a' házunk. Ez a' mi Urunk
 jó ember vólna; de nem akar az lenni, megismerten az a'
 sok tokos pór könyv rontja el, be nagy dolog! Uram őrizz!
- 935 ki se láttzik közülök. Útné a' jó szerentse, mind azt a' sok
 Istóriát, hadd veszne rajta a' Tóton mind eggy szálig, tsak
 Kati, tsak Kati mondaná azt nekem, édes Istókom, te vagy
 én tsajbókom. Ihunni, tsak ki török belólem a' fatalentom.
 Ugyan Sajó, Sajó! hogy jut eszedbe? Éj, be kolontzos kutya
- 940 élet ez már, hogy az ember ehetik ihatik, dohányozhatik,
 mégis úgy fáj mindene, mint annak a' rendi. Éj Kati, Kati!
 — De most találtam ki én is. (m) Filozófiát olvasok. (Olvas
 graviter.) Ha! Kati zörög oda ki; a' biz a', — Kati. Húj,
 Filozófia! ki a' házból. (n) Be hívom, — tsak nem hívom,
- 945 — mindjárt — (az ujján mondja) be hívom nem hívom etc.
 mégsem úgy, tovább, nem hívom, be hívom etc. No most
 eggy tzédulát írok neki: az én Uram is úgy tett. Tsak, jó
 Kati, Uriáson mindent! Majd mikor észre sem veszed a'
 kebeledbe dugom. (leül, ír pipázik, graviter)

950

A' Levél

- (o) Ne izélj már Katitzám
 Ne izélj már gyöngyalak
 Ha terem kukoritzám
 Hidd el dosztig tartalak

955 Ha egy kukta be nem tsukta
 Szive szekrényét,
 Valahára tedd poltzára túri edényjét.
 Ma töredékeny a' tsupra
 Vidd a' gazra vidd a' zsupra
 960 E' lessz oltalmazó vár és Citadella
 El nem törik, mint a' Rosolis butella.
 Szedj szedj, lessz elég tőzekem,
 Főzzél benne Katim nekem
 Talám eggyikónk se tanál
 965 A' ki benne lenné kanál.
 Mikor jól lakik legényed
 Osztán tisztán tartsd edényed
 Magad főzöd magad mosod
 De bár a' földhöz tsapdosod
 970 Katinak tart
 Tsajkosod.
 . . . ria

44. [Búcsúbeszéde a debreceni kollégiumi ifjúsághoz]

Uraim!

Bútsúzásomat sokan talám úgy fogják nézni, mint a'
 mellybe egy köz szokásra megesküdütt ember igen könny-
 nyen megütközhetik, 's eztis néminémű rendetlen elme
 5 mozdulásának fogják tartani: de példátlan bútsúzásom
 melly igen hozzá illik, példátlan elválásomhoz minden a'
 ki engemet és az én dolgaimat esméri, nyilván általláthatja.
 Ne ütközzön meg tehát benne senki, Uraim! közületek: ha
 e' szokatlan de jó időbe, illy szókatlan de nem vétkes módon
 10 fogom végső bútsúzásomat megtenni, minekutánna magam
 képemnek egy ki színeletlen skizzetskéjével mindnyájá-
 tokat meg ajándékozniálak, és elöttetek egy keskeny egy
 piperétlen egy Rousseaui scénáját nyitnám fel az én hátra
 lévő életemnek. Mert rám nézve

15 incipient parvi procedere menses!

Talám azt nemis kell említenem, hogy a' Tudomány leg-
 kedvesebb vagyonom vólt mindenek felett, hogy én azokat
 jobban szerettem mint minden egyebet, hogy én azok nél-
 kül az életet élő ember eltemettetésének tartottam a'
 20 Philosophus Senecával: de azt kívánom mégis felfedezni,
 hogy a' tudományokat nem azért szerettem, hogy mondták,

nem azért kedvelettem, hogy a' pallér páltza ügyelt reám
a' hátam megett, nemis azt szerettem, a' mellyik könnyebb
25 kább láttam alkalmatosnak az én Lelkem ki tsinosítására,
és fellobbantására annak a' tűznek mellynek két három kis-
ded szikrátskája az én ifjúi esztendeimnek hamuja alatt
gyenge fénnel pislogott. E' volt az oka, hogy én itt olyan
30 póltza nem mehettem, a' millyenre ha akartam volna
talám lehetett volna mennem! De azért alacsony Lélek
soha sem volt bennem 's szemetem tsavargó igyekezetek
nem mozgatták tselekedeteimet; olyan pályát nyitottam
meg magamnak, mellyen liliomokon Salamon ditsóságát
35 oltító liliomokon, 's az édes álomnál puhább gyepen lehe-
tett futnom, nem tsak darabos omladékos köveken, nem
tsak türéssel hanem gyönyörködésselis, és a' mellynek végén
állott a' Virtus a' Ditsóséggel, nem tsak méltóságos komor-
ságú tekintetben, hanem az érzékenységeket megbájló a'
szívet nyájasan ketsegtető a' Lelket édes andalgásba hozó
40 ábrázatban. Itt találtam sok Nagy Lelkeket, kik közül so-
kan kezdetek velem futni, sokan már a' futás közben vól-
tak, sokan a' pályát megfutva kellemetes lélegzet szedéssel
dültek, az őket kézen simogató nyájásabb Érdem ölébe,
hol a' Hazának 's a' Tudományoknak öröm könnyei tso-
45 rogtak rájuk, 's a' maradék fényes óltárral biztatgatta.
Óh, ti Nagy Lelkek! fogadjatok bé valaha, mikor majd én
is az én pályámat megfutom, fogadjatok bé valaha, majd
ha én azt megérdemelhetem, ebbe a' ti ditsó Ermenonvillé-
tekbe avagy tsak látójának 's bámulójának! Óh be tetézt
50 jutalmát fogom én akkor megnyerni az én munkával telt
Óráimnak, akkor, óh akkor rántzba szedett szemöldökkel
suhanok el a' plebecula zavart sikoltásai mellett oda a' hol a'
Nagyobb Lelkek tsak biztató szóval tsak integető ujjokkal
hívznak engemet. Hogy pedig én ilyen gondolatokat hányt-
55 tam magamban azt én bennem vagy az én Lelkem, az én
ollyannak termett Lelkem tsinálta, vagy az én bővebb
esmeretségem azokkal a' Nagy remek Lelkekkel, a' kiket
Görög Ország és Róma tsudálkozással adott a' maradéknak
Tanitokúl által, valamellyik tsinálta, ha nem mindenik is:
60 nevelte pedig azon nagy Magyar Hazafiaknak minden rend
és állapot nélkül való belső szövetségek, a' kik énnekem az
örökös barátság szent kézfogásával egyengették az igaz
Érdem felé gyengélkedő lépésimet. Így tett engemet a' holt

és az élő Nagyoknak barátsága tökéletesebbé, vagy a' mint
65 Klopstock mondja szebbé váltta! Szerettem én a' dítséretet,
a' tiszteletet, a' pompásabb lépéseket, szerettem, és
mikor a' Szerentse: Űlj fel Német! Szállj le Német! mód-
jára bántis velem, tettzettem magamnak 's belső meg elé-
gedésem nem irigyeltette velem senki szerentséjét. De soha,
70 sem alacsony Lélektől ki koholt áll utakon, szemetes planu-
mokon férgeket vakon kergető undok vakondok túrásokon,
nem kívántam arra jutni: sem a' gonosz szívű vagy ostoba
lelkű emberetskék veszedelmes, és alávaló magasztalásaikat
nem ohajtottam, *unitas ez nec multiplicat, nec dividit*, amaz
75 zerus, tzifra, egy tzifra is semmi, száz tzifra is csak semmi,
tzifra meg tzifra csak semmi! Örültem annak, mikor egy nyílt-
szívű, egy értelmes gondolkozású ember csak feje rá ütésével
jelentetteis tettszését, egy szava több volt előttem, mint mi-
kor valami érdemetlen, vagy egyenességetlen ember egész
80 Oráziót mondott is, mert annak az Oráziója pro Verre pro
Catilina is lehet, ezé többnyire mind Pro domo sua vagyon!
Innen soha semmi ketsegtetések olly bájoló igézéssel nem
tsillámolhattak, hogy a' mitől én irtóztam azt édesgető
súgárokkal színelhették volna ki 's az által tsalhattak volna
85 el kedvellett ösvényemtől fél felé. Sem soha ollyan retten-
tés ordító hangja nem mennydöröghetett olly éles harsogá-
ással füleimbe, hogy ha szinte meg rezzenthetett is, lépé-
seimből vagy jobbra vagy balra ugrattathatott volna. Ál-
lottam ott, 's mentem ott; ahol állani, vagy menni jonak
90 láttam. Néha hibáztam megvallom, de a' ki nem hibázik,
Angyal az a' ki hibáját meg nem esmeri gaz ember az. Meg
vált az bennem, meg vált, akárki mit mondjon az a' moz-
dulás, hogy a' ki igaz egyenes szívvel vált erántam, ahöz
kellemetes lántzokkal kötöztem mindenemet, 's édes szem-
95 pillantásaim közzé innepi veres betűkkel írtam azt, a' melly-
be az illy igaz és jobb matériából készült szív eránt visel-
tetett érzékeny tiszteletemet legtisztábban megmutathat-
tam: de megvált ellenben az a' legtöbb veszedelmemet szült
indúlatis, hogy a' kinek erántam vagyis inkább ellenem
100 tettzetett mázzal bé színelt barátságát, annyival inkább
gonosz szándékait észre vettem, soha, bár a' Világi úgy
nevezett Prudentia ellenkezőt kiáltott is, soha ki nem nyer-
hettem magamtól, hogy el titkoljam azt, melly undorító
borzadással émelveg az én más formán tanúlt Lelkem az ő
105 Dórisi tselekedeteitől. Amahhoz, ha nem vonogatott is fu-

tottam 's öleltem ötet; ez ha édesgetettis magához félelme-
hátrálással kívántam színét kerülni. Soha, soha titkos alats
tomba való minákat nem ástam másnak szerentséje alá,
110 hogy a' magamét annak szomorú düledékjein építsem fel!
A' felettem valókat vagy szerettem, vagy tiszteltem, vagy
kerültem. Fáztam gyakran, de sokszor égtem tőlök. Most
már fázni jobb szeretek! A' barátimmal nyájason voltam,
soha eleibek ugrani nem törekedtem. A' nálamnál kitsinyeb-
115 bekkal mindég nyájason voltam, és szereteteket megnyer-
tem: óh, be örült az én lelkem akkor, óh be szerette magát,
midőn látta, hogy az én nálam kisebbnek bizodalma
van hozzám, 's az én gravitásra szedett szemöldököm
nem üti le az övét, melly fel emelkedett az én szeretettel
120 édesült tisztelésekre. Erköltsi véték nem undokította az
én Lelkemet, és annak esmérete tsendes volt a' maga tiszta-
ságával való megelégedésben. Mégis látjátok, Uraim! hogy
a' Szerentse engemet tett ki az ő hatalmának mutogatására,
az én életemnek első idejében. De nem vólt ez barátja soha
egy philosophusnakis egy Poétánakis, kivált az ötet ke-
125 véssé felvevő Poétának. La Poesie è la figlia d'Apolline e
Povertade. Azt mondja egy elmés olasz poéta: a' Poésis
Apollónak és a' szegénységnek leánya. Bóltsen, az én íté-
letem szerént! Ime minden igyekezeteim mellett is, itt
állok az én habokkal zavart futásom után, itt állok az én
130 partomhoz nem messze, egy darab deszkáján az én szély-
lyel töredezett szerentsémnek, várván egy jóltévő kéznek
ki nyúlytását, melly tsak annyira segítsen hogy minden
vesztésem után fáradtan, lutskosan, a' szárazra ki lép-
hessek, táblámat ki emelhessem, melly maradványját az
135 én szerentsétlen sorsomnak idegen partokon hordozhassam
a' szánakozó szíveknek fel hevítésére. De még ezt várni
sem engedték az én káromon gyönyörködve úszkáló Pho-
cák, darab deszkámat, a' mellyen tartózkodtam, alkalmat-
lan farkok tsapdosásával beljebb verték. Timonná kell len-
140 nem, Uraim! Misánthrópus Timonná, látván hogy illy em-
beriséggel ellenkező módon bánnak velem. Kell ujjal mu-
tatnom azt a' tselekedetet? a' ki tudni kívánja, ha illik
neki azt tudni magánoson meg mondom. Most tsak azt
említem, hogy Akasztófára is ítelt engemet közönséges
145 helyen, egy alávaló Accidense a' Collégiumnak, egy
Orangutáng forma emberetske. E' már a' nehéz, a' szívet
sebhető hallás, itt a' bis videor mori.

Gestat Timon ipse lignonem,
Calcitrat asella Leonem!

- 150 Ha nagy a' bántó, az is nehezen esik, de infaustam — —
hoc solabere mortem: Aeneae magni dextra cadis! E'
tsak tesz valamit: hanem mikor alávalók is rugdossák a'
nagy hatalomtól ejtett sebben haldokl[ót], ahoz számlálom
én, a' miről Horváth Ádám így ír: [?]
- 155 Hanem most mind elnyelem én az ilyeneket, philosophus
leszek én, Uraim! mert a' Philosophia egygy ollyanná teszi
az embert, melly az Angyali és emberi között való lelket
ád mi belénk. Socrates, Plato, Cicero, Seneca, Plutárkus, és
még a' kiket ti a' Régi és Újak között jól esmertek, legyenek
160 az én mindennapi idő töltő leg igazabb szívű barátaim, a'
kikkel fel kívánom az én rövid életem napjait osztani.
Tsendes békesség lakjon én velem, távol minden világi lár-
mától, a' kevéssel való meg elégedés mondassa én velem azt,
mikor a' Világot socratesi szemekkel fogom körül nézni:
165 Quam paucis egeo! az én szívem, az én életem módja az én
tudományom adjon nekem kevés de jó barátokat önként,
a' ki rossz szívű, távol járjon az távol én tőlem, a' ki engem
szívemért fog barátjának fogadni, éljen az vígan valódi
érdemeivel a' tsendes boldogság anyai ölen, 's szent árnyék
170 lebegjen tisztelt hamvai felett! Ti világtsudálta Nagy Lel-
kek! ha én a' ti nyomdokaitokon mehetek, ha én a' ti gon-
dolkozástokat, szűk elmémmel megfoghatom, azt a' bol-
dogságot, melly Arany idővé fogja tenni az én életemet, óh
tsak tinéktek fogom köszönni. Ezért bútsúztam én legnyá-
175 jasabb barátimtól el, kiknek 11 esztendő koromtól fogva
eddig az ideig 10 esztendeimet fel áldoztam; ezért hagytam
én el az Égnek azt a' kedves adományját a' Poesist, melly
eddig az ideig, ha vígadtam édesen rezgő lantjával akkon-
panyírozott öröm nótáimnak, ha szomorú voltam, megnyi-
180 totta ámbróziás kebelét, abba öntöttem ki panaszaimat,
abba tsorgattam könnyeimet, mellyeket vígasztaló Lamen-
tók között tsókolt fel ortzáimról, 's én egygy más életbe
képzeltem magamat. Ezért égettem én meg legkedvesebb
gyümöltseit az én Poétai Óráimnak, mellyek a' halálos
185 róguson is sóhajtva láttattak Attyok keménységén pana-
szolkodni. Ti édes rajzati az én elmémnek, ti hamuba ment
productumi az én magános szorgalmomnak, midőn minek-
előtte Napfényt láttatok volna, a' születés méhéből ki
ragadva égtetek meg, 's mások nevető ábrázatban, gyújto-

190 gatták félig megégett tetemeitekkel pipájokat: óh én akkor
ti bennetek néztem az én hamuba menendő szerentsémet
az ő fatalis rógusán, mellynek langjainál sokan az ő hideg-
től, mitől elkénszeredett szerentséjeket örömmel élengették
fel. Mostan e' rógus' szélén állok meg, 's mindeneket rendre
195 megszólítok, valakiket én hozzám valamelly eggyesség kö-
tött, kötelezvén arra, hogy a' szokásban vett, de nagy ré-
szént tsak szertartásból tsinált bútsúzást hozzájok meg-
tegyem; vegyék ezt a' közönségest úgy, mint a' köz szokás-
nak áldozatját: magánosan nyiltabb szívvel járúlok hoz-
200 zájok, 's kit kit érdemlett tiszteletével fogok illetni; vegyék
azt úgy, mint a' szívnek 's indúlatnak áldozatját! Elsőbenis,
Uraim! ti hozzátok szólok, ti hozzátok a' kiket a' Világi
nexusok az én Igazgatóimmá tettek vala. Ha szerettek
engemet, örvendeztetsetek meg annak ki mutatásával: ha
205 nem szerettek, óh legalább ne gyűlöljete. Ha nem vétettem
ellenetek, ne vonjátok meg kegyességteket, ha nem kész
akarva vétettem, engedjete meg, ha szántszá[n]dékkal
bántottalak meg, engesztelődést kérek igaz megkövetésem-
mel. Ha mi kedvest tette[t]ek velem, hidgyétek el, hogy
210 érzékeny ez a' szív, igen nagyon érzékeny; ha mi kedvetlent
ejtettetek rajtam a' Nexusok nexusának, nem a' ti kárt tenni
kívánó indúlatotoknak tulajdonítom. Jó szíveteket igaz
költsönös szeretettel viszontagolni, érdemeiteket valódi tisz-
telettel hirdetni fogom, még akkor is, midőn én nem itt
215 leszek, a' hol vagyok, nem a' leszek, a' ki vagyok; nem így
leszek a' mint vagyok: akkor is kinek kinek az ő szívbeli,
vagy külső Érdemi Charactereihez képest, híve 's tisztelője
fogok lenni. — Isten hozzátok! —

220 Nemes Tanúlok! kikben épül a' Tudományoknak és a'
Hazának reményje, bimbózik öröme, sugározik jövőndő
Ditsőségének vídító hajnala! Jól esmértek engemet, magam
hordozását, tudományom' egész vóltát: ti legközelebből
néztetek engemet minden fordulásaimban, titeket hívlak
tanúknak, akkor mikor már a' tanúra nints szükség de a'
225 szívek tribúnájánál, a' gondolat bírák előtt, hol a' Hír a'
kínzó vagy szabadító Poroszló, a' Morál a' törvény, a' nyelv
a' békókat, vagy nyakakat elvágó éles-szablya, ezen Tör-
vény Szék előtt hívlak én tanúknak benneteket arra, hogy
én vóltam é valaha rossz lelki esméretű erköltsöket fel for-
230 gató scholasticus gaz ember, vóltam é ha sokat immel ám-
mal tanúltamis a' mit itt kellett vólna tanúlnom, korhel,

idő vesztegető, here? ti tegyetek erről bizonytságot a' ti szíveitekben, és mások előtt, ti a' kiknek én sem ártani sem használni nem tudok. A' ti mostani fáradozásokat boldogítsa a' Jóltévő Istenség, adjon tinétek Nagy Lelket, hogy magatoknak nagyobb tökéletességetekre, Édes Hazánknak 's boldogtalan Nemzetünknek nagyobb ditsőségére, ember társatoknak több több segítségére lehessetek. Énis erre törekedtem, kedves idejembeli Társaim! erre is fogok utolsó lehellésemig törekedni: ah, szeressetek érte engemet. — Isten hozzátok! — — —

45. [Emlékezetnek okáért]

Az Olvasónak, Istentől Kegyelmet az Emberektől jó akaratot!

Jóllehet én az élő Istent és tulajdon Lelkem esmeretét merem tanúbizonytságu' arra hívni, hogy én az én bútsúzó Orátziómmal senkit megbántani nem akartam, 's végső ki-
5 mozdulásomkor nem voltam olyan tzállal, sőt a' mit keményebbnek láttam benne, kivontam önnön magam; mégis én, minekutánna utolsó megválásomkoris, — a' midőn legfőbb nyereségemnek tartottam volna a' sine fine való elmenést minden beneficium nélkül 8^{dik} esztendőmre, — az én
10 bútsúzó Orátziómért az egész Calvinistaság előtt infámissá, az egész Haza előtt boldogtalanná, minden esmerőim előtt tilalmassá tétettem volna: körülnéztem magamat, merre fordítsam szemeimet 's igyekezetemet, magamat megkérdeztem. Tegnap egész napon, kivéven a' melly két órát
15 kedves eggy pár barátim tőlem elloptak, vagyis megadtak; és a' múlt éjtszaka is irtóztató hánykolódások között, melylyet jövendő gyalázatom 's szerentsétlenségem okozott, látván egészségemnek öszve bomlását, elmémnek öszve rokkánását; ma reggel, kissebbnek tartván mindennek mint sem
20 magamnak elrontását, neki bátorítottam, neki vígasztaltam magamat, és mind eddig víg elmével lévén ily határozást tettem: „Emlékezetnek okáért”

Junius 18^{dikán} 1795.

Én Csokonai V. Mihály eddig mintegy 8. adfél esztendőt
25 tóltvén a' Debretzeni Collegiumban az én tulajdon születésem földén, minekutánna az én elbútsúzó Orátziómért a'

példa nélkül való és Coll. históriájába nem történt bűntetésre ítéltettem volna méltónak, hogy t.i. testimoniumot, a' mit a' tolvajnak, kúnyhóverőnek, káromkodónak, részegesnek, paráznának veszekedőnek is lehet reményleni, ne nyerjek, és hogy én a' Collégiumba többé a' mi a' Czigány-nakis szabad be menni ne mérészeljek, és én hozzámis egy Deák se merjen jönni vagy szólni, ha csak Coll. ellenségének nem akarja mondatni magát, ezen infámáltatás pedig a' Deákság előtt elolvastasson: és láttam volna, hogy az a' Haza, mellyet Dajkámnak hívtam, tőlem írtózik; az a' Colleg. mellyet Alma Maternek tartottam kebeléből számkivetett; azok a' Fejeim, kikben Atyáimat néztem 's boldogítóimat a' kétségbe esés torkába vetni nem írtóznak; az a' Vallás, mellyet örömmnek, diszemnek, 's vígasztalásomnak reménylettem, maga előtt únalmassá, sáfárjai előtt meggyűlöltté, fiai előtt semmit nem reménylővé tett: — megírtózván magamba, hogy ezek a' Kedves Neve kis viselhetnek olly borzasztó és szívetvérző képzeleteket, meghatároztam magamba, hogy idegen földön, idegen társaságba, idegen Szívek előtt, idegen Vallás kebelébe állítsam fel magamat; a' minthogy egy ember, a' kinek útja mindenfelől be van vágva, árok ugrással, a' ki infámálva van, a' magánosság' falai közé való búvással etc. segíthet magánn egyedül, mikor így Vallása 's Hazafölde kebeléből számkivetve még a' Calvinisták között Remete és Néma baráttá tétetik a' nélkül, hogy valaki egy darab kenyérrel vagy egy Krajtzárral megajándékozná illy strictioris observantiae Fraterségért, nem jobb é tehát illyen Remete és Néma rollét játszani ollyan Theátromba, a' hol a' magánosság lakik kívül a' Világ bolond lármáján az örömmel 's jó étellel, kívül e' Világi élet gondjain? ott sem lesznek irgalmatlanabb törvények, büntetések és szívek! — legalább potomra. Ha az én magam és az én szerentsém felkontrollatása nélkül, nem lehetnek elevenek mások és az ő szerentséjek; legalább az én káromnak egy része megfordúl, 6 pro Cento. Ha a' Collegium' java azon áll: ám legyen! De ha ez csak az én vétkemnek büntetése: esküszöm a' Legfőbb Jóságra, arra a' más példát hagyott emberszerető Idvezítőre, bizonyságul hívom a' Keresztyéni szelíd szeretetet, botsánatot, és az én dolgomat Tudóknak Lelki esmérétével együtt a' magamét, hogy én olly szörnyűt nem érdemletem!!!

Az Orációért nem: a' honnan hogy az titokba az egész
70 Világ előtt ne legyen, nyomtatásba akarom láttatni azt a'
miért én megérdemlettem Földön-futóvá és Országos in-
famis Huntzfuttá tételésemet. A' belőle ki húzattakért
nem: minden Jurisprudentiát és Philosophiát fel kívánok
75 hányatni! De hiszen már e' megesett és reményleni többé
nem lehet; én zúgolodni, szemrehányást tenni nem akarok,
és én szerentsétlen leszek. Boldogtalan jobbítása egy iffjú
embernek! Uraim! ha Ti én velem úgy bántatok volna,
mint a' kit egy nemes illetés nemes érzésekre billent, én
80 ember lettem volna és szerentsés: így pedig se ti se én tzé-
lunkat el nem értük. Ha az én Orációmát megvető indulat-
tal fogadtatok volna; ez a' következése lett volna, hogy én
alatszonyúl gondolkozván tettemről, elpirultam volna ma-
gamtól, magam megdorgálván magamat: vagy ha előmbe
85 raktatok volna, melly írtóztató az én vétkem, melly egy
ember életében járó iszonyú büntetés legyen annak követ-
kezése, és Ti mégis, Ti tsak nyakatokról elmenjek nem nézi-
tek az én vétkemet, nem akarjátok az én szerentsémet tö-
vestől felforgatni, ha szárnyra nem repíttekis de tollaimat
nem kívánjátok kiszaggatni; egy nagy példáját adván a'
90 Nagy Lelkűségnek, melly hatalmát láttatni akarja inkább
mint éreztetni, annak tisztelésére fel indítottatok volna,
és én megátkozván a' magam balgatagságát, alávaló cha-
racteremet a' Ti Nagy szívetekből formálni tanúltam volna.
Hidjétek el, hogy vagynak olyan szerentsétlenül termett
95 emberek; a' kiket haraggal, keménységgel, szemöldökkel a'
helyből sem lehet ki mozdítani, nemesebb indító okokkal a'
toronybólis le ugrathatni! — Hanem mind ezeken én túl
járok! Azt nints kérni jussom, vagy érdemem, hogy jól
emlékezzetek rólam: tsak azért esdeklem tehát előttetek,
100 tsak azért: hogy felejtsetek el, — ah felejtsetek el örökre a'
boldogtalan Calvinista Csokonait, örökre, örökre felejtsetek
el! Ő pedig szívén fog benneteket tartani nem a' bosszú
állásért: vesszen el az az alkalmatosság melly neki arra
módot nyújtson, 's az a' gondolat töröltessék ki az ő elmé-
105 jéből melly azt juttassa néki eszébe. Tiszt. Szilágyi Gábor
Uramnak azon Élő Istenre való esküvésemet mostis és
halálom Órájánis megújítom, hogy én a' Pasquillust nem
írtam, átkot kérek a' Jehovától, azon nyomorúlt terem-
tésre, a' ki azzal tett nekem kárt: Ő Kegyelme azt mondotta
110 nekemis, hogy azt és mindent el felejtett, nekem még java-

mat kívánja ezutánis; azt köszönöm Ő Kegyelmének
Tiszt. Prof. Uramnak, ah bár eddig érezte volna vélem
annak hathatós erejét!

115 Már hát meg van határozva e' rendkívül való; de rend-
kívül valóból származott gondolat! Éljen a' Törvény, éljen
a' Törvénytevők, éljenek a' Törvény alatt valók, éljen
a' Collegium. Vessen ezeknek ellensége Elis vész,
Uraim! közületek: de fel szüli Eger, vagy Kalotsa. Ámen.

120 Édes Anyám Asszony! Kedves Ötsém! Szerelmes Bará-
tim! Hív Tanítványim! Mikor láttok, nem tudom. Éljetek
szerentsésen, és a' Törvény ellenis szeressétek az egyedül
titeket So verschmachten junge Rosen
Von der Mittags Sonnen schein!

125 óhajtó és szerető
Csokonai Mihályt.
mk.

Bővebb tudósítást első státiomról várjatok; másikat az
azután valóról; mikor helybe leszek pedig, akkor egy na-
gyot. Tisztelem Fő Tiszt. Superintendens Uramat: 's kérem
130 hogy szánjon! Ez a' Generál A' Dieu!

46. [Kollégiumi beszédtrödék]

De a' mikor sok hányattatásim után egy jóltévő hab,
ha idegen partra is de tsak partra ki vetett volna: úgy
jártam énis mint ama' régi Filozofus, ki hajótörése után
egy esmeretlen szigetbe vettetett volna, láta annak part-
5 jánn rajzolva mathesisi képetskéket és figurákat, mellynek
első megpillantására, a' nem várt Öröm megtsókoltatta
vele a' Földet, 's így kiáltott ki belőle: Semmi baj sints,
édes társaim, emberek nyomdokait szemlélem! 's örömmel
fogadta el ennyi bajai után ez idegen földnek barátságos
10 biztatását: Ha nem fejtegetemis hosszasan, általlátjátok
tudom tzélozásomat. Mert énis hányattatván az én gondo-
latim között egyfelé más felé bizonytalan tévelygéssel,
egy tőlünk idegen tudjátok mellyik, partra vetett ki az
akkoris nem kedvező szél, körül néztem bámuló szemekkel
15 ez esmeretlen vidéket megláttam a' reá irt Matematika
rajzolatokat, örültem, megéledtem, 's ezt kiáltván: Semmi
baj sints, emberek nyomdokait szemlélem! elfogadtam e'

partot, mint nyugtató helyemet. A' Mathesis, Uraim!
minden Vallásba minden Országba, minden rend és gondol-
20 kozás formájába eggy. Láttál é olly ostoba babonást vagy
olly vakmerő Eretneket a' ki valamely ágazatját tagadta
vólna? Tudsz é olly különböző rendtartású Országot,
mellybenn a' Mathesis igazságairól ártikulusokat hoztak
vólna, és vagy ez vagy más tzikkelye változást vagy tilalmat
25 szenvedett vólna? Se Klima, se Temperamentum, sem Tár-
salkodás, sem Nevelés, sem Praejudicium nem fonhat olly
látást változtató ködöt ennek mindenfelé kiderült Egén,
mint a' millyennel barnúl a' Vallásnak, a' Böltselkedésnek,
és a' Törvényezésnek, néha vékony homállyal néha feketés
30 felhőkkel borongó horizonja. Ezért megérdemli ő a' tiszte-
letet, minden bizonytalanságot visszálkodást és tilalmazott
elmélkedést kerülni óhajtó Lélektől. Ezért lettem énis az
ő felemelt gondolkozású híveinek, a' kételkedésen kívül
tét[et]ett igazságokonn, az értelem rendes nyomain, kö-
35 vetője.

47. [Önvallomás-töredék]

Valamint az alattomos emberektől életemben ritkán
tudtam őrizkedni, a' melly talám gyengeség is, úgy a'
titkos és álljukakon jární soha nem telt ki tőlem, nem is
vólt kívánságom, a' mit sokan balgatagságnak nevezhet-
5 nek: De mégis édes megnyúgovást érez az én lelkem abban,
hogy örömöm és szomorúságom, haragom és jókedvem, tisz-
teletem és megvetésem, félelmem és reményem, barátom-
tól, ellenségemtől és a' világ esméretétől titokba nem tartá-
tódott. Más ezt nem tselekedné, vagy magát erről lehamná
10 veretni:

48. Közönséges Tanítás

Text: Solt. 30:6, Estve siralom, reggel öröm

Az egész természet egy olyan játék szín a' melyben szüntelen változnak az emberi dolgok. Ugyan is most a' nap mosolyog és fényesen emeli ragyogo sugárait fejünk fölött; és pompásan jön ki a' mennyei hajlékokból: majd egy komor, és vak éjszaka az ő fekete homályával, egy gyászos öltözettel von be, mind magunkat mind a' körülöttünk lévő dolgokat; és a leg csendesebb nappalt egy leg irtoztatobb mennydörgeésekkel, villámásokkal rettenetes éjszaka váltja fel. Tavasszal fűvekkel s virágokkal, és bársony színt játszó palástal van be vonva a föld: télen pedig által menvén a' hideg szelek elveszik a' gyönyörű mosolygást; a' reá közelgető halálnak halvány sárga színe festi be az egész természetet, nem látunk akkor egyebet száraz töviseknél. A' hol ez előtt gyönyörűséggel legeltettük a' mi szépet kíváno szemeinket, most ott irtózás vesz körül, látván azt, hogy most az egész természet vidám ábrázatból halvány színbe öltözött. Azok az élő fák a' mellyek szélesen ki terjedő ágaik alatt hűsítő pihenést adtak az ellankadt utasnak: most leveleiktől megfosztatván mezítelen tagokat mutatnak; és a' mely bércek-ből a patakok zugottak; most ott a' vad állatok rettentő ordítása tölti be a' térséget. E képpen változik az egész természet, nem lévén benne semmi állandó, sőt mi magunk is különbömbféleképpen változunk az idők változása szerint, mert az élet olyan tenger, a' melyben az örömegek és gyönyörűségeknek vizei találatnak: most majd olyan el apadt kut fő lesz a' melyben semmi gyönyörűségrek nem találunk, hanem csak a' bánatnak és keserűségeknek mocsárjaira. Most azt szemléljük hogy van édes atyánk s anyánk akik minket hív dajkázkodásukba tartanak: majd meg azt látjuk hogy előlünk eltűntek, és a' mord halál prédáivá lettek, egy szoval a' mint a' szent leckében van: „estve siralom, reggel öröm”. Ime tehát ilyen különbféle színekkel van ki festve az élet táblája is; ez az a' különbféle színeket játszó játék szín, a' melyet én most ti elibetek terjesztek.

Jertek tehát vizsgáljátok meg velem szorgalmasan, hogy felkiálthassatok Szent Dáviddal „Oh Uram! mely csudálatosak a te dolgaid az emberekhez.”

40 Hol jó, hol rossz állapotban érkezik hozzánk a' szerencse, olyan igazság ez, a' melyet közülünk minden tapasztalhat. Ugyan is születik a' kiseded, és egyszerre nyitja fel szemeit mind a' Világ látására mind a' sirásra: de a' mely könyek csak postái azoknak a' nyomoruságoknak, melyek ide hátra várakoznak ö reája, és azok csak első 'sengéi azon siralom
45 érzéseknek, a' mely egész életét el fogja borítani. Majd csak hamar azok az emberi mosolygások, s gyermeki örömök le törlik az ö csecsemői könyeit, felébresztik az ö érzékenységeit a' körülötte lévő gyönyörüségekre: e' szerint tehát
50 estve siralom reggel öröm, a' gyermekre nézve is. A' gyermekség után az emberkori idő hasonló s különböző színekkel áll elő.

Ugyan is a' gyönyörüségek és bánatok osztják fel ennek részeit, szakaszait, az egészség, a betegség, a szerencsétlenség, a' sokféle atyafiság, és barátság és az egymással hirtelen
55 összetalálkozásból következni szokott keserűség, és öröm: ezek azok a' változó színek, a' melyekkel van le festve az emberi élet sokféle ábrázatja. Építi az ember éjjeli, s nappali szorgalmatossággal boldogságának bástyáját: de ennek fundamentomi szüntelen ingadoznak;
60 összegyűjti a' sok gyönyörüségeket de egy véletlen történet hirtelen széllyel veri azokat. Magas helyen építi az ö lakhelyét a' melyben nyughasson mind maga mind maradéka: de egy láthatatlan kéz széllyel szorja azt. Terjeszti, szaporítja gazdagságát, de hirtelen szárny csattogással elrepül, egyéb a' reménységnél nem marad a mely meg
65 vigasztalja ötet, egy szóval itt is „estve siralom, reggel öröm.”

De valyon hát csak azért teremtetett e az ember hogy e' képpen hanyattasson e világon? és hogy ilyen játéka legyen
70 a' szerencsének? azért teremtetett e hogy egy darabig itt a földön ki legyen tétetve a' nyomoruságok szélveszes történeteinek, és hogy esztendőről esztendőre nyomorogjon a' nyomoruságok rabláncai között? mind addig, mig végre elrongált testéből nyomorult lelkét a' halál a' semmiségbe
75 vissza hívja? Éppen nem! hanem a' bölcs Isten rendeli ezeket a ki a' világosságot, és a' setétséget formálta, ö töle származik mind a' jó mind a' gonosz.

Ugy de hát az Isten végtelen jó? miért nem közli hát a'
maga joságát a' maga teremtéseivel ezen gyáva halan-
80 dokkal? Igy akarván eszerekre adni minden velem egy sorsu
bűnös embereknek, és nyomoruságban lévőeknek, hogy
böles okai vannak a' Teremtőnek azokban a' változásokban
a' mely alá vetette az embert. Tehát ezekre figyelmezzetek.

I^{ör} Hogy az Isten ugy bánhat velünk mint akarja mert a'
85 vagy mondhatja é a' sár a' fazékasnak: miért csináltál így
engemet? Kicsoda szab törvényt a' mindenhatónak? hiszen
teljes hatalma van az ő teremtésin, valyon hát igaz jusson
panaszolkodhatunk é ő ellene? Éppen nem, mert sokkal
90 többek azok a' gyönyörűségek a' melyekben örömünk
vagyon, és hogy azt elhigyjétek ne hallgassatok a' romlott
véru emberekre kik szüntelen panaszkodnak a' világi élet
ellen; ne hallgassátok ezen kárvallottakat a' kik a' nyom-
oruságokban fetrengvén még születéseket sem irtoznak meg
95 átkozni. Ne hallgassatok azokra, ne kérjétek azoktól taná-
csot a' kik minden társaságot s barátságot meg vetvén re-
metékké lettek, a' kik sirnak ugyan a' sírókkal, de nem örül-
nek az örülőkkal, és vigadókkal.

Törüljétek ki azért az emberi nemzet laistromából mind
azokat a' nyomoruságokat, melyek az emberek lelkét ter-
100 helik és gyötrik; mert sokan vannak olyan emberek a' kik
el csüggedvén valami nyomoruságban; élni sem kívánnak.
De ellenben törüljétek ki a' gyönyörűségek száma közzül
azokat a' melyek vétkesek, és a' melyek az ártatlansággal
és virtussal meg nem egyeznek, és a' melyet a' lelki ismeret
105 kárhoztat. Azonban számláljátok fel azon gyönyörűségeket
a' melyeket szül a' virtus, és a' melyek teremnek az igaz
szív, és a' szives barátság felséges mezején; azokat a' gyö-
nyörűségeket a' melyek be folyván a' lélekbe, azt palleroz-
zák és nemesítik, a' melyből lesz aztán hogy ennek kedvellői
110 kegyesek lévén a' szegényt meg segítik a' mezitelen meg
ruházzák; az árváknak atyjai, az özvegyeknek pártfogói
lesznek. Számláljátok fel azonban azokat a' felséges Isteni
Virtusokhoz hasonló örömöket, a' melyeket tölt az igaz
Keresztyén szeretetébe s az azzal valo társalkodásba, és az
115 ő szent beszédének hallgatásába: Nagy öröm ez! és mind
meg annyi ékesség az igaz Keresztyén ember lelkén. —

Ezeket az örömöket számláljátok és vegyétek fel és ve-
gyétek gondolora, előre jól meg vizsgálván: bizonyal ha igaz
ítélők vagytok; meg némultok, és nem nyitjátok fel száto-

120 kat a' szent Isten ellen valo panaszolkodásra, mert sokkal
többek a' mi örömeink mint a' mi siralmaink napjai. De azt
kértitek talán: hogy miért nem állandok ezek a' gyönyörü-
ségek? és miért zavarodnak össze sokszor a' kegyetlen
keserüséggel? Én pedig azt kérdem: miért zavarjátok maga-
125 tok önként össze?

Ez az én beszédemnek II^{ik} része az élet viszontagságai
felöl.

II^{or} Ugyan is mi közönségesebb dolog mint az, hogy a'
leg boldogabb emberek önként lesznek boldogtalanokká,
130 és hogy sokan magok szereznek oly fájdalmakat magoknak,
a' melyek alatt keservesen nyögnek; és a' melyekben siral-
mas foházkodásokat bocsátanak a' szent Istennek 'sámo-
lyához. Tekintsetek be csak azoknak a' nyomorult ifjakknak
laistromába, a' kik az ő henyélések, bujaságok miatt lettek
135 a' nyomoruságok kegyetlen áldozatjává, s örökös mártir-
jokká: majd meg tapasztaljátok akkor, miképpen rohan az
ember nyakra före a bajok forrására. Azt mondja egy régi
böcs „Nagy igazságtalanság ugymond hogy az ember lehet
140 bünös”: mert ha az előtt az ember egy néhány esztendővel
legjobb egésséggel bírt is és vidámság ragyogott az ő orcá-
ján, s az öröm, a' vérrel együtt csergedezett az ő erében: de
csak ugyan a' fájdalmak nyilait hordozta testében és mikor
ezek ki ütnek nincsen tagjában semmi épség, hanem meg
145 háborodván tagjai nem nyughatik az ő elébbeni bünének
miatta, és ime még az ilyen ember panaszolkodik így:
„Estve siralom”; de majd derül az ékességgel magát ked-
veltető hajnal a' melyben azonnal örömré fordul siralma.

Csudálatos Isteni munka! a vagy zugolodhatik e te elle-
ned valaki holott te nem hagysz a nyomoruságban soká fet-
150 rengeni senkit. Látjuk hát hogy nem szüntelen valo a'
nyomoruság, mert ha azok szüntelen tartanának, így pana-
szolkodhatnék az emberi nemzet: "Miért adatott a' világo-
ság a' nyomorultaknak?!" — Melyik erős szívü ember nem
rogyna le az inségek terhe alatt? és hol van az a békességes
155 türés, a mely nem zugolodna? Jol tudván tehát az Isten
hogy gyarlo a' mi voltunk, nem ostoroz mind szüntelen,
hanem meg változtatja a' mi sorsunkat úgy hogy estve
siralom volt reggel öröm lészen. — De hát örömünk mért
nints örökké tartó? Jol rendelte azt az Isteni felség hogy a
160 gyönyörüség öszve kavart légyen a nyomorusággal, mert
hiszen ha sok örömük volna sohse is kívánkoznánk erről az

165 alattonyosság helyéről a' földről a ditsőség helyére, hanem mindig itt ohajtanánk maradni és itt örülni. De tsak ugyan légyen ám bár a Világ édes, fügjenek tsak az ö Nektart okádó emlőin a világ fiai, mégis vagynak olyan kegyes emberek akik azt meg utálva kívánják el hagyni.

170 De légyen bár a világ olyan kegyetlen Faraho a' ki szüntelen való munkával kínozza a kegyetlen sors által elszórt Izraelitákat, még sem kívánkoznak a szolgálat házából a földről a szabad Kanaanba, a mennyek országába; és légyen az ámbár kegyetlen tigris, fenyegeessen dühös mormolással még is némellyek nem kívánják el hagyni. Ugyan hát ha így sem kívánnak meg válni töle mi lenne belőlök úgy ha folyna a föld tejjel mézzel és ez ha gyönyörűséggel mindég telyes 175 volna, úgy bizonyára imádnák az emberek ezt a Világot tsak hogy itt maradhatnának.

De Keresztyének hát mi tsak a Világért vagyunk teremtve és nem a jövőre életre nézve? Éppen mert a mi hitünk egyedül való fő java a Krisztus, nem kell hát a világi hejába 180 valósággal meg elégedni, mert valyon mitsoda is szaggathatná el azokat a ragados lántzokat, amellyekkel a' Világhoz vagyunk köttetve a szüntelen emberi változással együtt. Szenvedjük hát el az Urnak mi reánk botsájtott tsapásait és jusson eszünkbe hogy mind nyomorúság alá vettünk, ne 185 ragaszkodjunk ahoz a szerentsétlenségnek motsárjához, a Világhoz, hanem utáljuk meg az itt levő gyönyörűségeket és szüntelen a Virtusok gyakorlását tegyük magunknak fő célul, sirassuk meg e nyomorult Világon tett gyarloságainkat.

190 Sirjatok ti idők terhei alatt meg görnyedt öregek, és ti közép idejű férj fiak, sírj te ifjui rend, sirjunk mindnyájan az eddég elkövetett büneinkért; mondjuk ezt tántorithatatlan szavakkal: Világot, mint kevély pávát meg utáltam, Tövis koszorumba mert több jót találtam. Ne engedjük már 195 magunkat ez után meg tsalattatni e Világtól, hanem ennek tsalogato édességéről le mondván járjunk az Urunk után. Mivel pedig ezt magunktól véghez nem vihetjük, Te igazságtalanságnak gyűlölöje és igasságnak tántorithatatlan fejedelme, Édes Atyánk a' Krisztus Jézusban, aki erőtlenség alá 200 vetted az emberi nemzetet, adj oly álhatatos és mindent könnyen ki álható szívet, hogy ha nyomorúságok érdekelnek bennünket, el ne tsüggedjünk, hanem Te hozzád és nem máshoz fojamodjunk.

205 Adj továbbá a' mi kezünkbe olyan kultsot, mellyel bá-
rann meg nyithassuk a' Te lako helyedet, ahol nints nyomor-
úság nints siralom és szomorúság, hanem vég nélkül valo
öröm. Amen.

Praemittenda Concio

210 Felséges Isten a ki boldogságban és ditsósságban lakozol
mivel egyedül vagy szent, Háláadással emlékezünk a te
jótéteményedről, melyeket tapasztaltattál eleitől fogva
velünk mert ámbár mi a te felségedet, ditsósségedet,
méltóságodat meg nem foghatjuk, és nagy a közbevetés
215 a mely te közöted Élő Isten és mi közöttünk porók és ham-
vak vagyon. Adjad mindazonáltal az Egek fiának azt a
boldogságot hogy ditsérhessenek tégedet és esmérhessék meg
te benned mindazt ami az Idvességre szükséges. Az egész
Természet bizonyoságot tesz Uram terolad hogy a te joságod-
nak erejével környül vettél minket mindenfelől és ha mind-
220 ezek is elégtelenek volnának arra hogy minket a te esmére-
tedre vezessenek megjelenteted te magadat a te Szent Fiad
az Ur Jézus Krisztus által hogy ő benne esmérnénk meg tége-
det mint olyat a ki merő szeretet vagy a ki megbotsátod a
bűnt és irgalmasságot nyújtasz mindazoknak valakik
225 őáltala Tehozád járulnak — Oh Uram mely igen kötelez
minket ez az esméret arra hogy téged szeressünk és a te
parantsolatodnak örömmel engedelmeskedhessünk. Ne is
enged oh Uram hogy háládatlanságunkal méltatlanoká
tegyük mi magunkat enyi jo téteményidre. Sőt megbotsát-
230 ván bűneinket kegyelmesen tselekedjed Szent Lelked által
hogy szivünk és életünk szüntelen megegyezenek azal az
esmérettel és eben esmérnénk meg tégedet, és igyekezünk
Szentek lenni miképen te Szent vagy az Egekben szenteld
meg azért e mostani egybegyülésünket is és igazgasad azt
235 arra a végre a melynél fogva adj ditsóséget lelkünknek
Idvességet a Jézus Krisztus által Ámmen

49. [Búcsúbeszéde esurgói tanítványaihoz]

Kedves Régi Jó Tanítványim, 's szenvedő Társaim !

Talám mikor ebbe a' rám nézve szomorú órába, a' mellybe
 töltek butsút venni kívánok papirossal megjelenve szem-
 létek engemet, azt gondollyátok, hogy mesterségesen előre el
 5 készített tzikornyás mondókával akarok nem annyira sziv-
 vemnek, és tinétek, mint az üres tzeremoniának tenni áldo-
 zatot: de változtassátok vélekedéseteket, az igazság és a' jo
 indulat kevés szóval él; magam is e' kettőnek ösztönéből
 rövideden elmondom. — — De késem még egy kevésbé:
 10 mert ha úgy érzetek mint én (a' mint el hiszem hogy úgy is
 éreztek) tudhatjátok hogy az Esztendő számra érlelt szere-
 tet, nem olly könnyen veheti magát arra, hogy egy szempil-
 lantásba vegyen bútsút soha el nem felejthető tárgyaitól. Ha
 tehát ez a' néma ékesenszollás, a' mellyet ábrázatomon
 15 és szivembe olvashattok, és a' melly az erőltetett mesterség-
 nek trutzzára akarmelley piperés Oratornál is többet szóll
 töllem és reám nézve nem elégséges: meg szóllalok ámbár be-
 szédemnek terhére vagynak egymásra duzzadó indulatim
 megszóllalok. — De oh melly szűk és erőtlen akarmelley nem-
 20 zet nyelve is, egy teletölt szivnek ki fejezésére! — Én ugyan
 azt a' ti erantam viseltetett önként, és tettetés nélkül valo sze-
 reteteket, a' mellyet még ekkoráig, minden Tanítványimtól
 meg nyerni szerentsém vólt, nem tsak most, mikor a' hálál-
 kodásnak tzeremoniás ideje van köszönöm; hanem minden
 25 rollatok való meg emlékezésemben is köszönni fogo[m]. Azt
 az egyet kérem ki, hogy a' miben saját hajlandóságomnak 's
 a' ti kívánságtoknak, vagy fél szerént, vagy általjában meg
 nem feleltem, vagyis felelhettem, mind azt vagy a' töbnyire
 szerentsés feledékenységbe temessétek el, vagy az előttetek
 30 esmeretes gántoknak és kivált útoffi méltatlan sziv szorit-
 tatásimnak tulajdonítsátok. Jövendő tapasztalástok, mind
 bővebben bővebben meg tanít rá benneteket, hogy a' hálá-
 datlanok valamint leg nagyobb, ugy leg számosabb bűnösök
 is e' világon! —

35 Ite meae felix quondam pecus ite capellae !

Non ego vos posthac viridi proiectus in antro
Dumosa pendere procul de rupe videbo;
Carmina nulla canam non me poscente capellae,
Florentem Cytisum et salices carpens amaras

40

Mennyetek már hajdanába
Kedves nyájam mennyetek
Többé e' fák árnyékába
Nem Dallok már veletek.

Menjetek, vagy is én megyek: Ti pedig maradjatok, és az
45 Isten, a' Tudományoknak és a' jó rendnek Istene viseljen
úgy gondot rollatok, hogy jövendőben magatoknak boldog-
ság[á]t ember társatoknak költsönös segéllését, a' hazánk
diszét, vagy is a' hármat együvé foglalván az Ur Isten ditsós-
ségét a' veletek együtt élő emberiség szemlélhesse, hogy én is
50 azzal megne szégyenittem; vagy mikor én töllem a' szép
napnak fénye és önnön tudásom a' sir halmok által el sza-
kasztatik, az én hamvaim azon megne háborodjanak, hogy ti
nekem is voltatok valaha Tanítványim. Sajnálom, hogy el-
kell válnom ti tölletek; jobban sajnállom hogy tsak kevés
55 ideig tehettek tanításom által holtig való adósimmá,
legjobban sajnállom pedig, hogy e' kevés idő alatt nem
oktathattalak benneteket a' mint az én tulajdon lelkem
esmérete parantsollya önnön magamnak, hanem azzal az
egy vigasztalással vagy ha szabad ditsekedéssel hagylak itt
60 benneteket, hogy a' mit töllem tanúltatok, mind azoknak
vagy egy vagy más hasznát a' közönséges életben az Osko-
lánn kívül is használhattjátok, mellyre nézve Didónak
Eneássá bútsúzó, vigasztalással és keserűséggel elegyített
utolso szavait teszem magamévá.

65

Classem praeclaram statui mea carmina vidi
Felix heu nimium felix si littora tantum
Nunquam Dardaniae tetigissent nostra carinae.

KÉPMELLÉKLETEK

1914. évi évkönyv
Képmellékletek
1914. évi évkönyv
Képmellékletek

Tördelt

Allatok Dialógusai

1. 207 1888
(A Bagoly, és a Kócsag.)

Hová van ily hely igazán, melyen néked
Lenni kellene? Miféle kőszikla előtt
nedvigéssel vándorol a szél a föld
amott a szélviharok szélén, a szél-
felől származó?

Kócsag. Amikor a szélviharok szélén
légy, a szélviharok szélén a szél felől
származó? A Kócsagok látnak a szél-
egybe gyűlölközés a szél felől származó?

Bagoly. Óh, a' mennyire meg félek a
szélviharok, és a szél felől származó.

Kócsag. De gondold meg a' hogy mind egyet
a' Kócsagok ott vándorol, valamelyikük
Dél, Észak, Észak és Kelem. Hová van
vannak a' szélviharok, és a szél felől származó?

Bagoly. Ah, a szél felől származó szél-
viharok, mind egyet a' szél felől származó
szélviharok, és a szél felől származó.

Kócsag. Miféle kőszikla előtt a' Kócsagok
vannak a' szélviharok, és a szél felől származó
egy a' föld, gubák helyén megfigyeltem.

Bagoly. De hogy lehetek hát az országban
lenni a' szélviharok, és a szél felől származó
szélviharok, és a szél felől származó?

Kócsag. Nem, a szél felől származó szél-
viharok, és a szél felől származó szél-
viharok, és a szél felől származó.

Bagoly. Hó, hó, hó. Miféle kőszikla előtt
vannak a' szélviharok, és a szél felől származó?

Kócsag. A' Kócsagok befűltek, a szél felől származó
szélviharok, és a szél felől származó szél-
viharok, és a szél felől származó.

1/a. A' Bagoly, és a' Kócsag első
kidolgozásának töredékesen
fennmaradt fogalmazványá
(MTAK. K 675. 80a)

1790. Éjnye és Dialogus. 34. [Török]

Bagoly és Kótsag.

B. Hova se is ily kezo' csejfabu, mihoz neked
aludni kellene: miota reuegeped a' több
éveket Tarsaid amott a' Zombol' töve?

A. Assatlan kecsintu' végfo' jufutafa elha-
gyaja velink e' valaha kedve' tavadat. - So'
Kótsagot leül e' ott öfocelportyán?

B. Solat a' nemmis meg tola' em láttam ve'
léteve. A' is kerier? Haporalt minsem ez
hisz az éoru' elfejtessen.

A. Miféle lehetne ha' egy a' Kótsagot papora
nemis, a' mins mondod, egy állódi' gubá'
helyen megféskenve.

B. De hogyogy lehet az? talán jól robbolok?
Daba van közeled, vagy a' his' e'fendit ha'
bomba volu' fülfig' hullatva el benned.

A. Egik len. Egyedül való bajnok a' ropan'
Kótsag Világ.

B. Hü, hü! Majd el is bukogom megam.
E' nem valy' egybe kemis is, mivel ala'
Taris nevesar in befélema. - Nem, van
E' fenevedel are a' mely' illuor a' puska!

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

3/a. A' Bagoly, és a' Kótsag második kidolgozásának töredékesen fennmaradt fogalmazványa (MTAK. K. 675. 85b)

nek xopogása, a mely csak hajnalban
"és élen nyughamint a tó szára ére. re-
sét szendegyer. Itt nem is, vadászként
kellapni, és csak, vudászok, Agn. v. p. s.
mind, mind. s. k. vagy v. vagy v. k. k. k.
kére is van azon a nádashoz, s. k. s. k.
tűnt némi, s. k. k. v. k. v. k. k. k.

D. Bohó! igazán a f. k. k. k. k. k. k. k. k. k.
tel. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k.
felhasznáson, arboris, b. k. k. k. k. k. k. k. k. k.
odva, k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k.
k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k.
arboris, arboris, k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k.
don a v. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k.
k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k.

D. Igen, ma a javánál vagy nékem nem febb
"s. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k.
arboris, k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k.
k. k.

K. Hogy tudhatnia és az elggy, a k. k. k. k. k. k. k. k. k.
k.
venen elfogavannan, k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k. k.
k. k.

VII.

AZ OROSZLÁN és SZAMAR.

Midőn az Aezópusz' Oroszlánja együtt vitte magával az erdőbe a' Szamarrat, hogy' rétteretes ordításával a' Vadakat meghajtsa, egy eszelős Varjú ezt kiáltotta rá egy magos fáról: Szép mulattató társ! Nem szégyenlessz Szamárral menni? — — A' kinék hasznát veszem, felele az Oroszlán, annak, azt tartom, megengedhetem hogy mellettem járjon.

Így gondolkoznak a' Nagyok, mikor alacsony rendűeket emelnek-fel magok' társaságokba.

Így a barátod illig melessian ^{szóval} hossz
 hogy leve labon egy szóval szóval
 Minél szóval szóval
 hogy szóval szóval
 Egyszer szóval szóval
 Mindenek szóval szóval
 Szerep szóval szóval
 Ra szóval szóval
 De szóval szóval

Vél szóval szóval
 M. K. V. P. **M. ACADEMIA KÖNYVTÁRA**
 Az szóval szóval

Mind az szóval szóval
 magával az szóval szóval
 Döntéssel a szóval szóval
 az szóval szóval
 az szóval szóval
 az szóval szóval
 az szóval szóval
 az szóval szóval

4/b. Az oroszlan és számár című Lessing-mese Aszalay János-féle fordítása Csokonai másolatában (MTAK. K 675. 92a)

N. 8: 10.

A' Tótok.

6

ELŐKÖZMÉNY

NYELVTUDOMÁNYI TUDOMÁNYOS TÁRSASÁG

Tótokas eredet én, s' egy boldog Baró ki a' nifon
Egerelnes addig érege, addig faredom annad' de
fás újain, hogy jótara fát rugyas a' boldog jant,
mas egy nív' fje' d' em erer ide Tótokba fívalat
ra. Befeld el. Anor, se a' ki olly igazságos len egy
a' mi fivinduct. a' Melitrefér Póralia' Pórtine.
sein, arvagy letrefjűd' Hármonia' eróvel az én gyón
ga Lancomas, hogy én a' Tótokas, én' elolajfen.
Ternéfer' tva. se a' ki eróvel vagy a' Hatalmat.
séd hallasianna én én. Nivemes, s' meg azot a'
Dacpjanos Barót, kit a' pufiro, olóvó' e' gyúiro.
gaa' keréfol' laoz' fje' tró' bivalgat' s' jövend' érege
fior elón vérege' senkib' magolac, érege' s' meg se
tugeme, ki a' Ternéfer' kinefjűst' érege' s' egyed.
érege' s' meg az én bir' ken' re' legfőbb legéze' s'
fjűd' én' talan' legfőbb' érege' s' Pórtine. s' j' re'
len erer' lézi, ha' Pórtine' ken' is' legfőbb' egy'
fjűd' ken' érege' s' j' re' ki a' p'onyóni' fje' h' re' s'
s' befeld' el' érege' s' j' re' s' mály' s' érege' s' j' re'
s' j' re' s' j' re' s' j' re' s' j' re' s' j' re' s' j' re' s' j' re'
s' j' re' s' j' re' s' j' re' s' j' re' s' j' re' s' j' re' s' j' re'
s' j' re' s' j' re' s' j' re' s' j' re' s' j' re' s' j' re' s' j' re'
s' j' re' s' j' re' s' j' re' s' j' re' s' j' re' s' j' re' s' j' re'

6. A' Tótok tisztázatának első lapja (MTAK. K 675. 15a)

NEGYEDIK ÉNEK.

Rozália paly

IV. Könyv

IV. KÖNYV

ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

Rozália pedig elmerültem arról a szőnyeg
 körlettől a mellyen ő az efiendőnek ő kőpár
 életénél sarafában talált, le nyugodott on
 la a mirtuszornak illatos bereljében. Törpe
 pe volt ugyan annak az árnyéka mint ma
 ga de egy violáttal bekenett halmossá
 ta vesett kútas a kikukorcsaló napélebe
 hűgyemléssel meg te pompás fáh mellyet
 a királyoknak s királynéknak mulató k
 jeltbe is válogatva mentet ki: midőn in
 cre a paradíszomat a plebejus fűszákról
 magasztalom. Itt lél egy hatalmas fal uns
 lom ürege ~~vegyes~~ ^{szent} ~~ti~~ ^{ti} ~~kih~~ ^{kih} ~~lyra~~
 gadtatván a Tormézes öléből egy báboz
 letefűnek nyirtaláji alatt tanultátok az
 idegen növeje, ~~minimállyal~~ ^{nen} ~~vegy~~
 tor melior az én ereidre. A' kedves p
 re endoklom az, hogy az én lencse ~~zen~~

7/b. A' Tsókok IV. énekének megkezdett tisztázata (MTAK. K 675. 39a)

(f)

M. MÜZEL
KÖNYV-
TÁRA

A Pápai, és Szeledei Selyeg Kegyelmével.
Indult Páparból. Péterkor (Eze Kézir.)
Kis Asszony Árvának 23. Éltán 1795.

A Csatározó Hírókról.

Műhelyben, Decemb. 17. írják hogy Seld-
marvali lieutenant Liebesger maga melletti
vőrtü a Wipruai Infanteriából kis Sam-
lion Drossokból is egy Csatározót a Serriai
Vblontirokból, még az Nap ki indult, és
a mi dixeratür. pösztiin has addig ama
kivóvra, hogy Pénral Offenhand, Major
Blato, és Dragomyos kapitány Cicero

8/a. A D[ebreceni] Magyar Psyche és a mintául vett hírlap

8/b. A Bétsi Magyar Mercurius rajzos fejléce (OSzK. Oct. Hung. 429. 1a)

5

~~- hoc solubre. morse: Alud meg. Debra cat.~~
C'far ecf velamie: lancia nibe alivalok, rugda,
Jár a nagy harsolantól ejtett jobban haldolott, ad
atoz fumlalon in a mirol Kovacs Dan így ír:
Hámen most mind elvétel en az állományok Philofo.
Nem egy a helyen, ekele formátrajfina pobbant, hogy is miptál ki sáral egyde.
~~Poltrivira plátiffa~~ ~~Debra a Litofophia egy állomány~~
~~ma ecf az ondo, mely az Angyal, és emberi között~~
való teltes id mi telent. Coara, Blaw, Piero, Luca,
Blutárku, és még a kére ti a Régi, és új között
jól efenek, legyen az én mindennapi idő töltő leg
igazabb hívi barátain, a hírel fel kívánom az én
rövid életen nappal opani. Gyend, becséffé lárja
én velem, távol minden világi lómától, a leveffel
való megelégedés mondaffa én velem az, mit az a
világiat loaraeji penedrel fogom kívánl nézni:
Qua pauai ego! az én híven, az én életen mádj
az én tudományon adon nemem kévé de jó barát,
tes öntén, a ki roff hívi, kívánl távol járja az
sárol én tölem, a ki ongen hívenem fog barátjánél
fogadni, éljen az világos valói érdemeivel a gyend,
boldogság anyai öten, é híven a nyúl lebegjen sp
sels hamvai felett. Fi világgfudalra Nagy Lelet!

6

AMARYLLIS.

—
IDYLLIUM

SCHRAUD KIR. TANÁTSOSNÉ'

HALÁLÁRA.

—
CSOKONAI

ÁLTAL CSORNA

KÖNYVTÁRA

—
PESTEN,

TRATTNER MÁTYÁS BÖTŰVEL.

1803.

V I T É Z

KINISY PÁLNAK

H A M V A I

ÖSZVE SZEDTE

H. , J. S. „G. P. „E. Bléba
Horváth János (Kis-nyári) E. Bléba

HAZA' S KIRÁLY'

VÉDŐINEK

AJÁNLYA

S. M. W. T.
Károlyi Mihály Wessprémi Társaság

WESZPRÉMBEN

NYOMTATTATOTT SZÁMMER MIHÁLY BETŰVEL.

1 7 9 7.

12. A Csokonai által prózába átirrt Horváth János-költemény eredeti kiadásának címlapja

50. Ánglus andalgás
A' KLEIST' Prósáiból

Van nékem egy barátom, a' ki Ánglus és Poéta, 's különös
kedvellője a' sétálásnak. Közelébb, midőn őtet alkonyodta-
kor hijába keresem vala a' szállásán, megtalálám az erdőben,
5 hol egy hantdombon pihen vala; egy patakotska megett,
melly egy vadrózsa-ernyő alól rohan ki, és vízporrá 's tajték-
ká változván, a' völgybe omlik. A' Vízbukadéknak morgása
miatt nem hallhatta meg érkezésemet. Hátúlról a' fejéhez
10 sullogék, 's megsajdítám, hogy a' jegyzőtáblájára hallatos
sohajtságok között 's néhány könnyeket is ejtve, éppen vala-
melly versezetnek utolsó sorait írja. —

Már fel akar vala állani, 's megláta engemet. — „Régen
itt vagy már? így szóla egy kitsit megpirúlva, nem hallottam,
mikor ide jöttél.” — „Már itt voltam, mikor olly nagyon
15 kezdél sohajtozni, felelék én, 's mikor könnytseppjeid
jegyzőtábládra hullának!” — „A szép Tavasz, és e' szép
tavaszi Estve, úgymond ő, olly kedves andalgásba hoztak,
engemet, hogy én meg nem állhatám, hogy némelly érzi-
met le ne írjam, 's azok indítottak a' sohajtozásra.” —
20 Ekkor közlé velem a' maga munkáját, melyet szabad
légyen nékem egy gyengébb folyóbeszédi fordításban esmére-
tessé tenni. —

„Melly édesen mormol a' vízomlás, és mormolni meg nem
szűnik! Mint remeg végig az ő habja a' völgyön a' virágok
25 között, mellyek az ő színe felé hajladoznak! Még kevéssel
ezelőtt jégbolt alól omlott ki ez; a' föld búson kesergett vala,
fejér halottruhával lévén béborítva. Az erdők és völgyek
hópelyhekkkel valának béretézve, elhagyatva éneklő lakos-
saiktól. A' bikáknak és szarvasoknak kemény testeket zúz,
30 és jég öntötte bé, és úgy jártak benne, mint a' pengő pántzél-
okban. Minden teremtvények érzették vala a' télnék suly-
lyát.” —

„Melly kegyelmes az Isten! mint ifjítja 's mint örvendez-
teti meg ő, mind azt a' mi él! Mert ő volt az, a' ki minden-
35 ható karjával a' sok ezer Világokba azt az első mozgást

indította, a' mék által azok saját abrontsaikban mind örökké futnak; 's az Esztendő szakasszait változtatják." —

40 „A' néki-pirúltt Nap jobb kedvvel nézi most, hogy a' zöld, és virágokkal rakott Föld miképpen úszik az ő sűgárinak tengerében. — A' Tzethal, úszó sziget' módjára nyugszik a' melegülő vizekben, vagy lerohan a' tenger' mélységére, 's örvényt indít játéka közbe: és a' *Nautil* ismét hajó, evedző, vitorla, és kormányos önnön magának. — A' teméntelen madársereg, melly a' mi pázsitjainkat elhagyta

45 volt, most örömmel siet hozzánk a' tengeren keresztül, és szintűgy truppba lovagol a' levegőnek láthatatlan habjain."

„Minden erdő zeng örvendő polgárinak hangitsálásoktól. Az Eléfént, és minden temérdek Állatdomb, a' sokféle apró-

50 marha, és minden féregfaj, a' mi a' földben, a' mi az erdőknek fájin, a' mi a' levegőben és a' vizekben él, mind-mind érzi hatalmát a' mindent felélesztő Kikeletnek."

„Óh adjatok hálát az Úrnak, 's magasztaljátok az ő Nevét, mindnyájan, kik az ő kegyelmét érzitek. Közönséges

55 Kontzert emelkedjék fel tőletek az ő Királyiszékéhez! Adjátok nékem szavaitokat, óh Mendörgések; mellyek ismét a' levegőben laktok már, hogy az Úrnak ditséretét a' földnek hirdethessem! . . ."

„És óh! melly ingerelve ragyog amott a' naplementi Ég az

60 ő bíbor- és aranyszín világával! Amott egy mezei vidékhez hasonló, rakva rétekkal, rakva erdőkkel, rakva hegyekkel, tavakkal; amott pedig egy tengerhez, mellyen lánghullámok tündökölnék. Gyönyörű illatok lepik el a' tájéket, 's mély Tsend uralkodik mindenfelé, mellyet tsak e' kis Patak' mormolása zavar meg, 's hébe-korba a' Fülemléneke melán-

65 kóliás dalja vág ketté, 's egy mezei sápitó sípotska." —

„Légy tsendes, én szívem! légy tsendes mint a' levegő, 's légy az mind örökké! Soha se lázzadjanak fel te benned zivatar indulatok, azon a' gyűlölségen és haragon kívül,

70 mellyet az igazságtalanság és a' bűnök érdemelnek."

„Uram! ki az én életemnek reggelét és déltáját eltöltenem megengedted, adjad, hogy annak estvéje, melly már sebes lépésekkel közelget, ah! adjad, hogy az szebb légyen éltém' nappalánál! Adjad, hogy midőn az eljön; mint e' haldokló

75 Nap, úgy lángoljak én azon való örömben, hogy nékem a' te lakóhelyedet, hogy nékem a' te felséges voltodat majdan szemlélnem kell."

„És ti barátim, ti kik nékem boldogságom, betsületem,
gazdagságom és mindenem valátok, kik az én hibáimat 's
80 gyengeségeimet a' szívemért elnéztétek; ejtsetek akkor
egynéhány könnyeket én mellettem, mikor az én már lankadó
félben lévő pillantásim a' Menny körül elragadtatva tánto-
rognak.”

51. A' szerelmesnek gyötrelmeiről

KLEISTNAK egy Töredéke

— A' tavasznak bőven tékozott adományi, mellyek
körülvöttünk folynak és gőzölögnek, tzudarok a' Szerelem'
betegjére nézve; ő néki a' hajnal félholtan lángol, a' Nap
5 homályosnak tetszik ő néki; nem botsát ez ő reá gyönyör-
ködést a' maga sugárain; ő rá nézve az egész Teremtés
megholt. — Örvendő barátinak zsi bongása között elhagyat-
tatottnak érzi magát, és magánosnak, nem hallja azoknak
perge katzajjokat; hanem hallja a' kőszálon és tengeren
10 által az ő Bálványjának suttogását, a' melly őtet megvará-
zsolja. Az ő lelke ama' kebelnek liliumjai közt portyász,
's ama' szátskának mézzén ragaszkodik. A' hitszegés felől
való gyanúság, lidértz módra megtsalja az ő érzését, s' Ör-
angyalának képe messze rándúl előle: akkor rohan ki először
15 az ő fájdalma, akkor hasonlít ő a' szélveszek és a' hideg
miatt színéből kiköltt hervadozó virágszálhoz; akkor ögye-
leg egy halott a' föld' színén.

Ti, harmatlepte tarka Rétek! ti félénk nyárfákkal meg-
rakott Ösvények! ti Zefirek! és ti, kik hajdan lombos ernyő-
20 tők alatt a' virágzó lóherén sokszor hűsítettétek őtet, borzas
Fenyők! ti Patakok, mellyek megett gyakran szunnyadott
el rekedtt morgástokra, ezután már Istenhozzátok! többé
már tsak kínját fogjátok éleszteni. — Tsak a' sivatag,
homokos puszták, az Otzeán' szélveszes partjai, a' távol
25 fekvő Czintermeknek árnyéka, az öszvedöntött várak, mely-
lyeket már a' redvesség' foga át- 's meg-át rágott; és búson
fenyegetődöz szilfák' homálya borít, — tsak ezek az ő
Paraditsomi, ahol nyomorúlt-volta kön[n]ytseppekben
foly le sáppadt ortáján, ahol egész napestig tébolyog, 's
30 gyakran a' süvöltő szelekkel együtt nyögdetsel ki a' kripták-
ból és kőbarlangokból, és sivákol a' magános Tsúvikokkal.

Ha, egy darabig a' szökdöső Lidértztől tsalogatvatván, a'
seppedékeket sokáig gázolván, végre estve felé haza vántzo-

rog; akkor bút és könnyeket önt felesleg is levelére, 's min-
35 denik sorában meg-meghal. Tsigázó-lajtorja gyanánt van
nyoszolyája, világos virradtig aggságot hereg fel megnehe-
zedett szívéről, a' gyötrem egy oldalról másra hentsergeti,
's dobog minden pulsusütésre. Ha sokára elnyomja az álom;
40 akkor útálatos képek intselkednek reá nyugvóhelye körül.
Most setét boltozatok alatt tévelyeg, mellyek rakvák lelkek-
kel és tsontvázakkal; majd tüzes hidrák ijesztgetik. El akar
szaladni; de alatta a' föld hátra vonúl, és ötet magával együtt
visszarántja. Most úgy tetszik néki, hogy a' föld ótzeáná
45 lett, a' hullámok tovább ragadják ötet; látja a' Mélységnek
feltátott torkolatját, rettegve kapaszkodik a' vízbértzekre,
és meghal azoknak omladékin. Majd egy Üregből, mellynek
mély voltára szédeleg, nógatva kijált hozzá Szerelmének
édes tárgya: sebes lebegve száll le oda; de mikor hosszas
50 ereszkedése után azzal ketsegteti magát, hogy hozzá juthat,
a' barlangnak feneke amaz Isteni képpel együtt végképpen
alásüllyed. Ijedtében felrezzen, és ébrenn folytatja álmodo-
zását, rázattatván a' szűfájától és sullyos bútól, 's a' gyújt-
vány Hideg miatt vonaglódván. —

52. A' bújázkodás A' KLEIST' Prósáji közül

Boldogságnak tarthatni az emberi nemzetre nézve, hogy a'
benne elhatalmazott bűnök közül sokkal közönségesebb a'
5 a' pénznek szerelme: úgyhogy száz bújázkodókat (a' kiknek
fő hajlandóságok a' gyönyörködés) lehet addig találni, míg
tíz nagyravágyót és egy fősvényt, a' kiknek t. i. fő indúlatjuk
a' betsület-vadászás, és a' pénzkuporás. A' Fukarság
annyira ellenkezik a' társasággal, és az Egésznek hármóniá-
10 jával 's boldogságával; hogy az emberek vagy felette nyo-
morúltak volnának, vagy utoljára (felteszem, hogy a'
nemzés által tovább is szaporodnának) ki kellene nékik a'
világból fogyni, ha még többen volnának közöttök a' zsobrá-
kok. Irigység, gyűlölség, áskálódás, üldözés, álnokság,
15 tsalárdság, tolvajkodás, és végre öldöklés és vérontás —
ezek tennék akkor gyilkoló-barlanggá e' világot; és ekkor
tűrhetőbb volna, a' kietlenben, tsupa kígyók és sokrpiók,
oroszlányok és tigrisek, mintsem emberek közt lakni. —

20 A' Nagyravágyás pedig minémű inségeknek szerzője, nem
szükség megmutatni. A' ki a' világnak történetiben egy
kevésé jártas, úgy találja, hogy a' hatalmas birodalmaknak
leomlását, a' közönséges nyomorultságot, és a' milliomi
embereknek vérek' kiöntését, ez az indulat okozta.

25 Azomban, a' kis gonosz is tsak mindég gonosz marad, és a'
gyönyörúségeknek mód nélkül való szerelme soha sem tagad-
ja meg a' maga *bűn* természetét, és szintúgy nem kevés
rossznak szokott eszköze lenni. Ha azt meg nem gondoljuk
is, hogy minden mesterségek és tudományok rossz lábon álla-
nának, hogyha a' földet tsupán olyan gyönyörúség' fíjai
30 laknák, a' kik minden szoros munkát gyűlölvén, a' kényes
életet pedig mód nélkül szeretvén, nem sokára mind azt,
valami az élet' módját könnyebbíti, sőt a' mi annak fenn-
tartására elmúlhatatlanul szükséges, semmivé tennék; tsak
35 ezt a' kérdést teszem fel hogy van é azoknál boldogtalanabb
ember, a' kik a' kellemetes érzéseknél, 's a' legfelsőbb gyö-
nyörúségnél egyebet nem áhítnak, nem keresnek? — Mert
mihelytt a' kellemetes érzések előlök elenyésznek, azonnal
szomorúságba és bús kedvbe borúlnak. És hogy is ne oszla-
nának el azok ó előlök egyszeribe borúlnak. És hogy is ne oszla-
40 heves és zivatar gyönyörúségekre áhítoznak, a' mellyek az
egész lelket megrázzák, és egyszerre minden érzőinat
általjárnak; az ártatlan gyönyörúségeket pedig gyávának és
ízetleneknek tartják? Kínos nyavalyák, a' test' és elme'
erejének megfogyatkozása, a' ²betsületnek, jó hírnek, és
45 jószágnak elvesztése, sőt sokszor egész familiáknak megbu-
kása — ezek az elmaradhatatlan következesei az ó kitsapon-
gásoknak. Akkor osztán Istennétek kellemetes érzések!
Nyughatatlanság, aggodás, és kétségbeesés szállott a' ti
helyetekbe, ezek lepték meg a' bujálkodónak lelkét, a' ki már
50 most kétszerte szerentsétlenebb, minél kevésbé volt ezekhez
az ó boldogságának ellenségihez, hozzászokva. —

Igaz ugyan, hogy az ember gyönyörúségre van rendelve,
mert a' jó Teremtő szeretetből hívott ki minket a' semmiség-
ből. De hát, ez a' gyönyörködés feslettségben áll é? vagy
55 abban, hogy testünket pintzévé, életünket szakadatlan
tívornyává tégyük? nem találhatni ártatlanabb gyönyörű-
ségekre 's örömökre? Az értelmes barátokkal való társal-
kodás sokkal többféle módon múlattat, és bennünket bor és
játék nélkül is örömbe meríthet. Igaz barátokra pedig kiki
60 szert tehet, ha azoknak bírására érdemes, és maga is tud igaz

barát lenni. Ezenfelyűl, a' természetnek és mesterségeknak
tágas Országai ezer szabados mulatságokkal kínálkoznak. —
Ní! (így szól Wieland) *a' Természet integet ránk. Kibeszél-*
hetetlen vidámsággal lehell ki a' megelégedést Ní, a' tsendes
65 *ég hogy tekint-alá a' hársfáknak társaságos gallyain keresztül!*
Minden tsak örömet kiált, 's a' vígságra hídogál. — Mi éret-
tünk párolognak a' virágok, mi értünk tsörög a' kígyódzó
patak a' lombos fáknak homályos boltja alatt, melly a'
madarak' énekétől zengedez. A' mezőknek és pázsitoknak
70 tarka virágos lepei mi érettünk tündöklenek, mi érttünk
festi a' Nap a' támadati eget aranyval és bíborszínnel.
Minden, ahová szemünket, ahová gondolatinkat fordítjuk,
minden bétölti lelkünket örömmel és elragadtatással. Hát
a' mesterségek mennyi gyönyörködtetést szolgáltatnak!
75 Melly széles mezejét nyitják ki előttünk a' kies foglalatossá-
goknak! Mink nem tsak a' goromba érzésekre, hanem a'
gondolkodásra és munkára is vagyunk alkotva; és egyedül a'
szorgalmatosság és az értelmes tselekedetek adják meg
nékünk a' valódi és állandó Elme-tsendességet. A' munkát
80 és a' virtust gyakorló ember mondhatja el igazságosan, 's ő
viheti végbe azt, a' mit Frantzországnak a' Régenese, amaz
esméretes Orleáni Hertzeg mondott vala: *Az égneke legkissebb*
adományán is örvendeni kívánok, 's kívánom azt a' pályát,
mellyet meg kell futnom, virágokkal béhinteni.
85 Meg nem állhatom, hogy a' következő levelet, mellyet
a' minapában vettem, ezen alkalmatossággal ne közöljem.

Kedves Ūr!

Magannak is szintűgy szívemen fekvén az emberi nem-
zetnek java, mint az Ūrnak, hanem olly módom nem adód-
90 hatván tzéljaimnak mindenekkel való közlésére; bátorko-
dom az Urat, azoknak végrehajtására, megkeresni. Én ugyan
szívesen igyekeztem holmi üveg-szemeknek, fejér és piros
kentséreknek, egyes és kettős Melyeknek készítésével az
emberi nemnek szolgálatjára lenni: de az a' sok Kontár,
95 az a' sok majmolója az én mesterségemnek, azt okozta, hogy
az én Portékáimnak árra szembetűnőképpen alászállott.
Mostanában egy találmány ötlött az eszembe, a' mellyből
mind a' világnak, mind a' magam erszényjének sok szép
hasznot ígérhetek. Ugyan is, láttam itt a' mi városunkban,
100 hogy sok ember, mind férjfi mind asszony, orratlanúl ógye-

leg, azértis néminémű orrokat kezdtem könnyű fából készí-
teni, a' mellyeket doróttal a' boldog emlékezetű hús-orrhoz
hozzá tsinállok, és hasonló színre meg is festek; úgy hogy sok
ember tsegéjével is állítaná, hogy ismét a' régi orr nőtt ki.
105 Hogy ez a' Találmány betses és hasznos, azt az Úr maga is
általlátja, 's reményilem, nem tagadja meg azt a' szívességét,
hogy hathatós ajánlása által ezt az én Orrfábrikámat kelen-
dőségbe fogja hozni. Hiszen most már kiki úgy hordozhatja
megint az orrát, a' mint magának tetszik: a' mit eddig sok
110 ember nem tselekedhetett: és ezután senkinek sem lesz az
ábrázatja olyan pökedelem, mint eddig volt sokaké. Egy
némelly ember, a' kit egy némelly bujaság az orrától meg-
fosztott vala, kitsúfoltatott e' miatt egy bizonyos bujálkodó-
tól — egy Rézszegestől! Én most már ennek a' kitsúfolttnak,
115 illendő árron, visszaszerzettem a' betsületét, és az ő kitsú-
folója — ama' kézzel lábbal termett nagy boros-hordó — a'
világért sem adná, ha ő olyan szép ábrázatú lehetne. Kérem
hát az Urat, adja tudtára ezt a' Világnak, és jutalmaztassa
meg az által az én talentomomat: mellyet az Úr tartozik is
120 megtenni, ha az Úr valósággal az, a' minek magát kiadja.
Mondja meg az Úr nékiek azt is, hogy nem csak az orrok-
vesztett emberek vásárolhatnak nálam; hanem azok is, a'
kik tartanak tőle, hogy orrok nélkül találnak maradni,
igen jól teszik, ha ezt a' magok' számára jó eleve bészerezén-
125 dik. Így az a' nyereségek lesz benne, hogy a' mostani orrok-
hoz képest veszem le a' Modelt, és hogy a' néhai Sas-orr
helyett tömpe orrat nem teszek fel. Maradok az Úrnak

kész köteles szolgálja

Nikolas Postiche,

Galantéria — fábrikás.

130

P. s. Tudja az Úr, hogy egy gonosz nyavalya adott alkal-
matosságot a' Parókák' feltalálására; 's azonban mégis
ollyan nagyon Módiba jöttek, hogy én hallottam, mikor sok
nagyvárosban valakinek dítséretére így szollottak: *Ez jeles*
135 *személy, ő Parókát is visel, és néki minden jól áll.* Ha az Úr a'
dolognak emberül utánna lát, reményilem, hogy noha az én
Találmányomra még gonosszabb nyavalya szolgáltatott
okot, mégis idővel mi nálunk is meghalljuk, hogy: *Ez jeles*
Személy, ő Vendégorrat is visel, és néki minden jól áll.

53. [A Lilla első dala prózában]

Maga a' Természet, mellyet úgy tudsz festeni, gyászolt
 körülötted, és szánt tégedet. A' Fülemlék Atád' erdejében
 megtanúlták szomorú nótádat, 's a' Vadgalambok nyögései-
 det. Elrejtve voltál Kastélyodba, és a' Nap sajnálta, hogy
 5 nem lát, a' Hold fájlalta, hogy búban sírva szemlél. Kerted
 virági hervadoztak, mint az Ortzáidé, Etelkád sohajtott
 sohajtasidon. És maga a' Sír sokallotta áldozato[d]. A'
 Halál megbánta vakmerőségét, 's gyakran hívásodra félt meg-
 jelenni. A' Gráziák reszkető kézzel törölgették könnyeidet,
 10 Hébe a' te rózsáidat reszketve védelmezte, Ámor a' térdére
 könyökölt, 's könyökére eresztette fejét, Hymen lefordította
 füstölgő fáklyáját. A' bánatok asztalodról a' sír fenekéig
 sereglettek, az Ékhó panaszolt, te sohajtoztál és egyéb min-
 den hallgatott. — Én pedig Lillát, ama' Szép kegyetlent,
 15 sírattam, elhagyattatva tőle és mindenektől, a' vadon erdő-
 ben hol senki sem látott, senki sem hallott panaszkodtam ő
 felőle, esmért már az Ekhó, 's emlékezőn szerentsétlen
 szerelméről még keservesebben felelt keservimre, 's tán köny-
 nyeket is hullatott érettem, mert a' fák boltozatiról tseppek
 20 hullottak égre emelt kezeimre. Nem is hallotta tőlem a' Lilla
 nevét semmi érzékeny, tsak a' hegyek, a' bükkök, a' völgyek,
 a' folyások. A' reménység szaladt előlem, sebesebben mint a'
 hirtelen támadt Szél. Az élet lebegett ajakomon mint a'
 repülni készülő madár. Nyájasságom, eleven elmém, setét
 25 ködbe borúlt, elvadúlt. Lillát kerestem mindenütt, de őtet
 nem találtam 's előttem az emberek kövekké, a' Világ pusztasággá
 változott. A' Vértes és Bakony szirtjei bétöltek
 kétes tűnődésemmel, 's mikor sorsom elvált egyet jajdúlt a'
 Balaton. Örök számkivetésre kárhoztattam magamat, és tziel
 30 és reménység és minden nélkül elbúttam a' rengeteg Somogy-
 ba. Itt semmi se, még a' Músák se találtak fel, tsak magok a'
 bánatok. Lillát szívembe hordoztam: 's kértem az Időt,
 hogy törölje ki belőlle, de ő futott 's reám nem hallgatott.
 Keresztül jött vélem ez a' halálos nyil és Horváth Országtól

35 Erdély széléig kergetett. Már most a' Tisza is esméri köny-
nyeimet, az Alföldi búzás tenger is, hol semmi Ekhó nem
lakik hallotta nyögésimet. Láthattam volna azolta Lillát:
de kinek van az a' gyönyörködése, hogy kedvesét halva
látni szeresse? Ó nékem élve megholt: 's ez az, hogy én halva
40 élek. Múzsák kössetek Cupressust az én lankadó fejemre,
Hymen felejts el engemet, és te zavarhatatlan álom,
mellynek nyoszolyáját koporsónak nevezik, oldozd meg
kötésimet, hogy testem érezni megszűnjék, lelkem pedig egy
nagy egy hideg egy végső sohajtássá válva szállongjon el a'
45 Lilla kebelén. Te pedig, ha szinte örömré fordúlt is siralmad,
ne vedd nehezen, ha talám Eratóm jajjai édes örömidnek
nyugodalmát megháborítják. —

54. Amaryllis

Idyllium Schraud Kir. Tanátsosné halálára

Prima Syracosio dignata est ludere versu
 Nostra, nec erubuit silvas habitare Thalia.

VIRGILIUS

5

MONDANIVALÓ.

A' lázzadó érzések és indulatok vagy a' barbarismusnak
 következései, vagy a' luxusnak. A' Természetben, és a' szelíd
 érzésben való gyönyörködés a' józan culturának jelensége! —
 A' ki egy éneklő madarat, egy kinyílt virágot, vagy egy
 10 ártatlan és szép gyermeket lát, és ezekre a' szívet repesésben
 érezi, abban az Emberiség ki is van már fejtve, el sints temet-
 ve. — Illyen Character kell arra, hogy valaki kedvelhesse az
 IDYLLIUMOT.

Most szerentséltettem először Múzsámat a' pásztori Poesis-
 15 ban. Kétséges voltam Elsőszülöttemnek szerentséje felől, és
 ezen az okon nem is bátorkodtam azt a' Versmértékkel meg-
 szorítani.

Eredeti Magyar példa előttem nem volt, a' melyet köve-
 tésre felvehettem volna. Mert a' Gr. Zrinyi Miklós' Violán-
 20 tillája, és a' Faludi Ferentz' Pásztori Énekei sok magános
 szép Vonásaik mellett is, durvábbak, mintsem őket a' Gess-
 neri Században mustrául lehetne felállítani. Ha ez az én első
 Próbám — nem Ménali vadolajágkoszorút — hanem tsak
 bátorító szíves biztatást nyerhet is magának Magyarimtól:
 25 ösztön lesz nékem, hogy Lantomat olykor olykor meghagy-
 ván ereszkedni, Zabszársípommal tanítsam ekhözni tölgyes
 erdeinket; és akkor talám — bizonyos tekintetben — jussom
 lesz az Andesi Pásztorral elmondani: Prima Syracosio —

Ez az első Idylliumom alkalmatosságra készül. Nem azért,
 30 mintha az Allegóriás Eclogáknak barátja volnék; hanem
 azért, mivel a' történet Idylliumos érzésekbe hozott, 's
 eszembe jutott Pópénak Daphne nevű téli Eclogája,
 melyet Mad. Tempestnek halálára szerzett. — A' törté-
 net ez:

35 Amaryllis, az az, Kir. Tanáts. és Magy. Orsz. Fő Orvosá-
 nak, SCHRAUD Úrnak, ki itt Milon név alatt jön elő, a'
 Felesége, Debretzeni Patikárius ZEININGER Úrnak, a' kit
 Thyrsis név alatt beszéllettek, a' Leánya Városunkban az ó

40 esztendő végén meghalálozott. Én (*Melitesz*) éppen a' temetés' napján érkeztem haza faluról; 's még azon friss mezei képzelődésemben mertem *Pásztorálra* botsátkozni.

A' ki Mílonnak Meliteszhez való intését felyúl ítéli lenni a' Pásztori gondolkodás' modján, annak ezt a' kettőt juttatom észébe. 1) Enyhítődik ez a' *Delphisi sugarlással*, 's azzal, 45 hogy Mílon tudja az *Égiek' tanátsát*, 's a' t. 2) Illetlennek tartottam egy nagy Philosophust vigasztalni, 's ezen okon az ő szájába adtam azt, mint *Phoebus' Főpapjának*; a' mit én kívántam volna mondani — köz pásztor: mert több nem is vagyok. Ezzel zárom bé mondanivalómat.

50 Debretzenben Jan. [8 d. 1803.]

AMARYLLIS

Thyrsis, Mílon, Melitesz.

THYRSIS. MELLY szomorú éjtszaka ez! (1) köddel borúlva, és hideg fellegekkel! Óh, Mílon, mint eggyez ennek képe 55 az én méltó bánatommal!

MÍLON. A' szelíd Hold elhalványodott, mint az én életemnek áldott fényje, és ímé egészen eltűnék, mint az én örömöm. Botsáss meg, Atya! hogy nem vigasztalhatlak, botsáss meg méltó bánatomnak.

60 THYRSIS. Jó volt Ó — a' ki itt fekszik — jó volt Amaryllis mint a' borongótlan Ég, 's nyájas mint az innepi Hajnal. Megérdemli Ó a' mi könyűinket e' Cyprusok' barna zöldje alatt.

65 MÍLON. Az ő szíve jutalmam volt nékem a' Mennyeiektől. Fogadjátok el hűvös éjjeli párák az én sohajtásimat itt e' gyászos Kápolnánál.

70 THYRSIS. Tizenhatszor (2) zöldültek ki kertemben Apollónak orvosló füvei, míg Amaryllis az én nevelésem alatt: annyi tavaszon adtam hálákat ő érette a' Földfelettieknek. Első tavaszán életének annyit ígért, a' mennyit a' tizenhatodikban benne találtunk, és ez utólsón is olly kellemetes

(1) A' temetés napját, az az Dec. 31-dik 1802. követő Éj; mellynek természeti jelenése itt a' valóság után van festve.

75 (2) Zeininger Anna, férjhez ment Jún. 15-dik napj. 1788-dik Eszt. született Május 11-dik napján 1772-dik Eszt.

volt, mint az elsón. Olyan tisztán adtam az ő Lelkét a' te birtokodba, a' milyen tisztán vettem azt az Égiek' kezéből.

80 MÍLON. És a' milyen tisztán szállott az ismét vissza a' tsillagokra. Tizennégy tél dúlta el a' tizennégy nyárnak ékességét: és a' mi életünk mégis szakadatlanúl tavaszlott. Amaryllis jó lelke sem nem érzett, sem nem szerzett homályt, vagy fergegetet.

85 THYRSIS. Édes dísze az én kertemnek! úgy virítál te mint a' Májusi Rózsa, (3) nem érhetted az Őszt; 's úgy hervadál el, mint ama' Rózsa (4), melly sárga mint a' Nártzis, és balsamos mint a' Viola. A' halál' színe alól is illatozott Virtusod.

90 MÍLON. Boldog Lakossai a' virtusok' Másvilágának! Ha én azt mondom, hogy Amaryllist szeretem, hidjétek el azt Mílonnak, 's ha azt mondom, hogy szánom őtet, ne légyetek reám nehezteléssel. Szánom őtet, és irigylem néktek az ő társaságát. — Óh adjátok vissza nékem őtet, vagy hívjátok engem is örök Lugassaitokba! Amaryllistól függ, hol
95 légyen a' Paraditsom.

THYRSIS. Tartóztasd panaszkodást, tartóztasd, Apollónak kedvese! — Mikor már az ő szeme a' tsillagokon függött, 's tsendes lelke ajakának partján [I]begett, — óh Istenek! hogy' húnnyik el a' Jámbor! — „Én halok, ezt mondá,
100 Mílon! berkeinkben virágozott szövetségünk; de amott — oda fenn — az Istenek között szedjük majd gyümölteit. Óh Mílon! Óh jó Atya! Istenhozzátok! — Szeressetek, túl is a' síron, mint én is szeretlek, a' síron túl is. Istenhozzátok! — már — már — halok. . .” Alig mondá, 's
105 elszunnyadt — örökre elszunnyadt. — Ez atyai ujjak — ezek fogták bé félig lezártt szemeit, 's óh Mílon! hidegebbek voltak ezek, mint az elszunnyadttnak ortzái. — Lelkem' fele! Amaryllisom! Akkor úgy álltam feletted mint egy kő: most sírathatlak legelőször.

110 MÍLON. Sírhatasz Atya! sírjál is, és hullas[s] könyűket: ha kifakadhat, tágul a' fájdalom. Boldog vagy, hogy sírhatasz,

(3) Már itt akár a' *R. Cinnamomea*, akár a' *R. Damascena* értetődjék mind egy, mert a' Rózsák többnyire Májusban virágzanak, kivéven a' hónapos Rózsát, *R. omnium Calendarum*.

(4) *Rósa lutea*. Sárga Rózsa.

's még boldogabb, hogy szemeiddel meríthetted bútszó
léleketét. A' kő-egek mind a' kettőt megtagadták én
tőlem, 's ezzel az én keserűségemnek kelyhét egészen meg-
120 töltötték. — (5) Mit ér nékem, Délusnak sárga Istene!
(6) mit ér nékem a' te gyógyító hatalmad, melyet nékem
adtál: ha, midőn szívemnek egyik fele a' bú, és nyavalyák
között sorvad, akkor a' másik fele a' halálnak keze közt
enyészik el, 's egyikén sem segíthetek? — Óh Végezés! óh
125 te erősebb a' fűvek' seregénél, 's keményebb mint a'
világgal egyhasi kövek!

THYRSIS. Ki gyűjtött össze több fűveit Apollónak nálamnál?
A' rózsaszínű Horák (7) kertembe rakták vala a' Tenge-
ren túl lévő két világnak termésit, mind onnan, ahol a'
130 Nap' Lovai felkelőre legelnek; mind, ahol sűgározó szű-
gyöket nyugtatják meg a' partokon. Mit értem velek?
látta a' Halál őket, 's gúnyoló fogait rájuk vigyorítá. — A'
hűséges Daphnis is (8) — Arkadiának orvosa, kit Apolló
olly igen szeret, 's az arany Egésség nyomban szokott
135 kísérni — ama' hűséges Daphnis is kéntelen volt engedni
a' végezésnek. Könyűkkel kísérte hideg sírjába Amaryl-
list: egyebet már nem tehetett. Jó szíven a' végezés, és a'
halál nem vehettek diadalmat! — —

De ki az, a' ki néma Lantjával felénk közelít az éjnek
140 homályában?

MILON. Melitesz ő, ha jól jut eszembe, Arkádiának Lantosa.
Vígán láttam őtet egyébkor; most setét gond ül a' homlo-
kán, mint az elestveledett holló a' nyírfának síma feje-
rén.

THYRSIS. Mondj éneket vidékünknek Pásztora! mondj bús
145 éneket a' szomorodtaknak. A' bús ének kedvelteti a' bűt.
— E' sírhalom, 's a' mit ebbe takartunk, nem méltatlan
tárgy lesz a' te Énekedre.

(5) T. Cons. Schraud Úr, sem beteg ágya, sem koporsója
mellett nem lehetett jelen az Asszonyok Debretzenben.

150 (6) A' mythusokra való tzelozásokat itt nem lehet hosz-
szan elbeszélni; itt Apolló értetik, ki az orvoslásnak is
Istene.

(7) A' Hórák, vagy Orák a' Napnak (időnek) Nymphái.

155 (8) M. Dr. és Debretzen' városának Rend. Physicusa
Szent-Györgyi József Úr, a' ki a' beteg Consiliáriusnét curál-
ta.

MELITESZ. Az én Lantom még nem zendült meg méltatlanra.

Vajha e' méltót is énekelhetném! De — Arkádiának em-
160 beri! az én húrjaim talán nem is ekhóztat[j]ák többé a' ti
halmaitokat.

MÍLON. Vétkes fogadástétel rád nézve, háladatlan Arkádiára
nézve; mi ránk nézve pedig érzéketlen. (9)

MELITESZ. Volt az idő, melyben az én Dalom is vígan zengett
165 a' hegyekben, 's magához tsalta a' Nimfákat, a' Zefireket
és az Ekhót. Tavasz — öröknek látszó tavasz vonta fel
sátorát körülöttem; alattam virágok nyíltak; felettem az
Ég mosolygott; Paraditsom nyúlt el előttem, 's annak
Királynéja maga kínált az örömmel, az ifjúsággal, önnön
170 magával. Tudtam érezni, tudtam boldog lenni, tudtam
Lillát szeretni: most, ah! most nem tudok fájdalimmal
bírní.

A' setétség az én sétáló lugasom, és az én hajnalom az
éjjél: még a' Holdat sem tűrhetem, ha nagyon tiszta,
175 inkább alszom addig nagyravágyó világánál. A' sírhalmot
tsókolom, és a' Cyprusfákat jól esik nékem ölelnem; jól
esik, ha myrtusviselte homlokomon, ligeti Estikék (10) her-
vadoznak. Most az én képzelődésem setét, mint az égallyai
felhők, mellyek a' leszálló napot elnyelik, és az én zengé-
sem bús, mint azokban a' távolról hallatszók menydörgé-
180 sek, mellyekre a' Titán' lovai horkolnak; gondolatim
kacsaringós villámfarkok, mellyeknek rövid fényjek után
még borzasztóbb az elsetétedés. Rettenetes Csend fekszi
elpusztult világomat, mint a' föld indulástól öszved[ú]ltt
tartományt: és tsak a' *Czenki* NAP teheti jóltévő sugárá-
185 val azt, ha ollykor egy bádgyadtt Pacsirta zendül meg,
vagy egy bokor halvány Viola keshed ki dűledékimnek
magános ormozatján.

MÍLON. Fija a' Pusztának! szavaidnál többet mond ábráza-
190 tod. Szeretlek, mert tudsz búsúlni. A' magokon búsúlni
tudók nem gonoszok. De, midőn a' setét ködön keresztül
olvasom csüggedésedet; megbotsáss, ha féltetek. Az eltsüg-
gedő Lélek, ha mást látszik is sajnálni, magán töprenke-

(9) Debretzen vidékét, 's a' lapályos marhatartó Alföldet
itt is Arcadiának nevezem, mint már másutt is az Odáimban,
195 p. o. Gr. SZÉCHÉNYI Fer. Ó Excellenciajához, kit alább,
mint fő Pártfogómat, lakóhelyéről *Czenki Napnak* nevez[e]k.

(10) *Hesperis tristis*. Linnei.

200 dik, és, ha a' szellők más felől kedvezőn fúnának, aligha
büszkévé nem tudna lenni. — Végy részt a' magad', és a'
más bánatiban: de jusson eszedbe, hogy felette kell lenned
bajaidnak, felette magának a' Sírhalomnak! A' ki maga
vesztén nevet, bolond az; a' ki a' másén tapsol, gonosz az:
de a' ki magát elrontja, az is gonosz, és ha másért rontja
205 magát, gonosz is, bolond is. — Légy érzékeny, és erős:
olvaszd össze az állatot az Istennel, 's úgy válik belőled
egy nemes valóság, úgy leszel EMBER! (11)

MELITESZ. Főpapja Phoebusnak egész tartományunkban!
tudom, érted az Égiek' tanátsát; tudom, hogy a' titkok
nintsenek rejtve előtted, és a' Delphisi súgarlásból mondod
210 azokat, a' mikkel inkább magadat kívánod felébredtetni.

Patarának Védistene a' hegyek fűveit tenéked adta:
nékem pedig a' lantot; hogy gyógyíts, és hogy daloljak. —
Illó áldanunk az Éginek malasztját!

215 Te a' Fekete Hegyekről, (12) és a' sárga parlagokról,
(13) túl úzéd a' gugás halált (14), túl ama' nagy vízen,
melly osztán megszűnik a' miénk lenni. Eddig ő külön
külön leselkedett; most táborral járt, mint az Auróra
útján a' Sáska. Te gátat raktál néki, 's midőn ezt mondtad,
Ne menj tovább! vissza hátrált, 's a' Szávába fült. Én a'
220 Tátrát ekhóztattam, a' búzatermő síkra ekhót kecsegtet-
tem, a' vad Bakonyt sohajtani, a' nagy vizet jajgatódzni
tanítottam, 's Bárdusa lettem az Árpád' örö[k]jének. —
Nem lettünk volna é jobb sorsra érdemesek?

225 Te híjába fárasztád tudományiddal az Eskuláp' Attyát,
az idvességes Kígyó a' rögökbe bújt előled: Én hasztalan
esdekl[é]m az Aonidák' barátjának, húrjaim a' siket
Szépnek ingottak. Hogy' ne szomorkodnánk? — Nem azt

(11) Ennek a' víditásnak, 's a' Melitesz' előbbi csüggedé-
sének poétai historiája van. Lásd: *Lilla, vagy az Érzékeny*
230 *Dalok, Cs. V. M. által. Kassán. 1803. 12*

(12) A' Fekete Hegyek keresztül dülnek Slávonnián.

(13) Itt értem a' Bácskasági homoktérekét.

(14) Czélozás van az 1795, 1796 Eszt. harapózni kezdett
235 Pestisre, mellyet megszüntetett T. Cons. Schraud Úr. Lásd a'
Munkáját e' cím alatt: *Geschichte der Pest in Sirmien. Pest.*
1801. 2. Baende 8. ismét: *Historia pestis Sirmiensis Anno-*
rum 1795 et 1796. Jussu Regio scripsit Franc. Schraud.
Budae. 1802. Tom. III. 4.

mondhatom é magam is néked, a' mivel előbb magad
240 intettél?

THYRSIS. E' boldog Arkádiára, hol Faunusok is többen van-
nak, mint másutt göbölyök, e' zöld pusztára, mely néked
lételt, 's a' mi Amaryllisunknak gyászhalmot adott, e'
betses hamvakra — ez elmúltt gyászos esztendőre, 's a'
245 jövőnek reménységére, — e' Cyprusfákra — e' férji el-
merülésre, 's ez Atyai könyűkre kérlek, éjnek Barátja,
esméretlen Lantos! sőt Czenki Napodnak boldogító fény-
jére kényszerítlek! lármázd fel néma keservimet hazabéli
zengzeteddel. Óh! kedves lesz az nékem, ha mindjárt
250 rebegne is — kedves lesz az az én Amaryllisom' porainak.

MELITESZ. Engedek, hogy is ne engednék, Nemes Pásztorok!
a' ti únszolástoknak. Fűzfa alatt nőtt az én Múzsám, nem
diadalmi babérok (15) alatt: de a' habokba forgó a'
fűzágokhoz is ragaszkodik. Saját szegyenemmel is mun-
255 kálom meglegedéseteket.

MÍLON. Kezdd hát: az özveggyé lett Fűlmile' dalja még
édesebb.

MELITESZ.

Ária.

Már karotok' kedvestekhez
260 Híjába terjesztitek.
Elment a' Mennyeiekhez.
Idővel ott lelitek.
Hervadásra dültt virága
E' halomba vesztegel:
265 De lelkének nyájassága
Most is rajtatok legel.
Sírjatok! óh méltó sírni;
Mert nem tsekély veszteség,
A' mit tsak kevésnek bírni,
270 'S kevésbé hagyott az Ég.
Majd bútok' tágulásában
Mondjátok: „Ó boldog már!
Partra jutott: e' pályában
Minket több több bánat vár.”

275 THYRSIS. Szerentsétlen esztendő! haldokló karod ragadta el

(15) Hogy *Babér* és *Laurus nobilis* Linn. mindegy, másutt
megmutatom.

tőlem a' kedvelttet. De ti szerentsés Cyprusok, kik ez édes maradványt feditek, ez áldott tárgyát az én könyűimnek.

MÍLON. Szerentsés hantok! mellyekhez ragad holtig az én szívem: szerentsés hantok! megérdemlitek végcsókomat.

MELITESZ. Boldogtalan szerentsék: mint minden szerencse a' világon!

FFCOKLITE

FÜGGELEK

Kinizsi Pál Hamvai
[Csokonai átirata Horváth János költeményéről]

Vásony' Kőhalmi alól feltántorodott bús Szellő! mit sugdosol? mire kiszteted Músámat? ő feszegesse fel azt a márványt, a' melly alatt a' haza' volt bajnokának elsenyvedt pora nyúgoszik? — Látd az én Fejemet borostyán nem

5 övezi: gond-bú lepi Szívemet, 's annak nyögése hasonlatos a' Tenger Zúgásához. — Talán a' Mátyás ditső Árnyéka körül lebegtél? talán az ő sohajtsa valál, 's azért botsátott, hogy sírjából Kinisyt fel serkentsed? talán érez ő 's félti Hazámat?

10 Ó kisztet oh Músám tégedet! indulj tehát, szedd fel Kinisy' hamvait, 's hintsd a' Magyarok' kebelébe; feléled majd hajdani tüzök.

Mindenek mély álomba szunnyadtanak. Én ledültem a' pázsitra, szabadon botsátván gondolatimat a' halavány Hold' világánál; míg egyszer a' friss Szellő lengedezése, a'

15 mély Tsendesség, 's a' nagy éjtszaka, lágy szenderedésbe merít vala. Egy halkal való Zúgástol, melly is éppen ihlés volt, felébredvén gyenge Múzsám, azonnal dalra fakad. Minthogy Révai, Rajnis, Szabó, 's az egész koszorús Kar elhallgatott, azt véli, nentalám kihallik az ő rebegése. De légy

20 kérlek az ő segédje, Calliope!

Nem olly büszkének pora senyved itt, a' ki már régen elhúnyt Őseinek karjai által nyert Tzimereire dülvén henyélkedik; hanem a' Kinizs fiáé, kit hajdan egy rengő Kalibának zúgása között lisztpor fedett. Tapsolj ezen Mező: ditsekedhetel. A' kit a Természet, kortosság nélkül szült remeknek; a' kit izmos Test, győző Karok, deli termet, értz melly, nagy homlok, tüzes Szemek, komoly tekintet, bajnoki forró tűz, és az erkölts ritka szerelme, külön választottak a' gyáva nép' tsoportjától. Hirdessen többet a' Rege ő felőle. Gyakorta

30 eszet és hadi virtust rejteget a' kunyhó ő magában. Szolj nagy Szívének 's erős Karjának szemmel látott Tanúja, szolj Magyarom! vert é hazájához hívebb szív egy Magyarban? — — Hallja hazájának nyögését? kész annak sebére tulajdon vérét tsepegtetni, kész annak oltárán saját életét

35 feláldozni, tsak az éljen. Nem rettentí a' Veszély, ő szórja

Vitéz Kinisy Pálnak Hamvai
[Horváth János költeménye]

Vásárynak Kőhalmi alól fel-tántorodott bús
Szellő! mit súgdolsz? o! Músámat mire kíszted?
Ő feszegetse-fel a' Márványt, a' mellynek alatta
Volt Ura, és Haza' Bajnoka' el-senyved't Pora nyugszik?
5 Lásd nem övedzi Fejem' Laurus; Gond. Bú lepi Szivem',
'S mint a' Tengernek Zúggása, Nyögése hasonló!
Tán *Mátyás'* ditső *Árnyéka'* körül'tte lebegtél?
Sóhajtása valál hihető serkentni botsátva
Sirjából *Kinisyt!* — Tán érez, 's félti Hazámat?
10 Ó kísztet Músám, o! szedd-fel Hamvait, indulj,
Hintsd Magyarok' Keblébe, fel-áll majd hajdani Tűzök. —
Álmábann szűnyad't minden, Pázsindra le-döltem
A' Hóldnak halavány Fénnyébe szabadra botsátván
Gondolatim'; míg a' friss Szellő, Lengedezése,
15 A' mélj Tsend, az Éj, lágy Szenderedésbe merített.
Egy halk Zúggástól — Ihlés vólt — gyenge Poétám
Serkenvén, ott Dallra fakad: mert *Révaj Rájnis,*
Dáviddal, 's koszorús Kar halgat, véli ki-hallik
Tán Rebegése. De légy, esdek, Kaliópé Segédje!
20 Nem, már rég el-húnyt Ősöknek Karjai által
Nyert Tzímerre henyénn dőlt Büszkének Pora senyved
Itt; de *Kinis'* Zúggása között rengő Kalibának
Tapsolj rajta Mező! — hajdan lisztfedte Fiáé:
A' kit Természet, Korts nélkül, — szülte Remeknek;
25 'S izmos Test deli Termettel, győző Karok, értz Melj,
Nagy Homlok, tűzes Szemek, és komoly Artza Tekéntet,
Bajnoki forró Tűz, Erkölsnek ritka Szerelme —
Többet hirdessen Rege — váltott gyáva Tsoporttól.
Gyakran rejtve vagyon Kúnyóbam Ész, 's hadi Virtus. —
30 Szóllj nagy Szívének, 's Karjának látva Tanúja,
Szóllj *Magyarom!* Honnyához hűbb Szív vert-e' Magyarbann?
Hallja Nyögését? kész Vérét tsepegetni Sebére;
Éltét Oltárann ott' kész áldozni tsak álljen.
Nem rettentí Veszély, Ő szórja körül'tte Halállal.

azt maga körül a' halállal. Tudják a' Német' ,Cseh', Lengyel' halmái, ki légyen' ő. Saját vére nevelte bajnoki Díszének azt a' zöld ágát, melyet előbb Márs övedzett e' fijának homlokára.

40 Vaj mitsoda borzasztó Felleget látok ismét hazámra nyomulni! — Hát soha sem lesz már nyugodalma Napkeletről? — Ah, hogy a' Nap homályosítsa meg örökre a' vérengző Holdat! — — Jaj dül már a' Hold Hazám' hét Hegyein, és a' veszélyt tüzzel okádja, reá. Futnak az ő bértzeiről a'
45 Músák, és a' gyenge Napeáknak bús Kara, a' Flora' leányi keservesen zokognak; jaj hangzatokat ad vissza sikoltó ekhója; a' Keserűség Szélnek eresztvén hajait tévelyeg a' pusztán hagyot[t] Kalibák töredékein. Az Osmán dühös keze által gyászba borúlt Erdély, egy meredek szirton elalél-
50 va így siránkozik: *Oh rokonim! hát elhagytok é senyvedni a' magam véérébe? hát nints é, a' ki a' tört vérző mellymből kiragadja?* — Még panaszit el nem végzé, már Kinisi készen áll Bátorival, hogy Szívének nyögését megszüntesse. 's Szemeinek bús harmatját jobb kezével szárogassa. Elérkez-
55 tek, láttak, de kétes a' Márs' kotzkája! —

Miként sír-rí Kaukazus bértzein a' kölke-vesztett Oroszlány, olly Szív-iszonyító Halla kiáltással, olly magát elszánva rohan ki Mahomet a' viadalra. Mit tsinálsz itt Magyar? ímé Kardján van írva halálod! *Bajra vitéz Fijaim! hazánkért*
60 *meghalni ditsőség, él még a' Magyarok' Istene:* így szollott Bástori, 's azonnal Szíveknek olajt kapott Szikrája fellobban. Ki-ki kész most régi adósságát lefizetni a' hazának. —

Spárta szállj ki hideg Sírodból, 's leld fel itt vitézidet!

Összve tsap a' két tábor, azt gondolnád Zajjáról, hogy
65 ítélet van. Húll a' Török, jaj de a' Magyarat sem kíméli a' rettenetes fegyver. Mit látok? — talán tsalatkozom, — Báthori vérbe keverve festi véérével a' Kenyér' Mezejét, fegyvere elhúll, tábora bomlik. Megvan hát! — Ah kétes hadi Kotzka! — Zsákmány leszel rokonom, 's örökre elfog
70 veszni Szépséged? — Nem! jó már Kinizsi, 's a' haldokló Bajnok, mintegy hajdani sírjából, feléled e' Szóra: *Hol vagy? jer Bástori!* Drága Vitézeinknek már halálba merült Sze-
meik ismét fénybe emelkednek, 's mind új életre hozat-
tatnak.

35 Tudják Német', Cseh', Lengyel' sok Halmi ki légyen:
Bajnoki Díszének zöld Gallyát Vére nevelte,
Mellyet Márs elsőbb fel-övedze Fejére Fiának.

Vaj ki komor Felleg látszik Honnyomra nyomúlni
Újdon! — Hát soha nem leszen már Nyúgta Keletről?
40 Vérengző *Holdat* Nap hozza Homályba örökre! —
Hét Hegyein jaj! már dül, 's Tűzzel okádja Veszélyjét.
Músák Bértzeiről futnak, hullatja Virágát
Gyenge Napéák' bús Kara, Flóra' Leányi zokognak;
Jaj, jaj Hangzatokat ad el-keseredve Ekója;
45 A' Keserűség széllyel, Fürtjei Szélnek eresztve,
Tévelyeg a' pusztánn hagyatott Kalibák' Töredékinn.
Gyászba borúlt *Erdély* — Osmán' ádáz Keze által —
Egy meredek Szírtenn lankadván sírja Keservét:
O Rokonom! — hát Véremben el-hagytok epedni? —
50 *Vérző Meljemből hát nints ki, ragadja- ki Töröm?*
Nem végzé Panaszit Rokonom, *Báthor, Kinisymmel*
Már készenn áll: Szivének szüntetni Nyögését,
'S jobb Kézszel bús Harmatját száríttni Szeméből.
Érkeztek, láttak, Mávors' Kotzkája de kétes!
55 Mint sí ri Kaukaz' Bértzénn a' mérges Oroszlány
Kölkeit el-vesztvén, *Mahomet* olly Sziv' iszonyító
Halla Kiáltással rohan, a' Viadatra ki-szánva.
Mit mivelsz Magyar itt, im! Kardjánn írva Haláloed?
Bajra Vitéz Fiáim! Honnyunkért halni Ditsősség;
60 *A' Magyarok vólt Istene él még; Báthori* így szólt:
'S gyúl Sziveknek Olajt vett Szikrája sebessen;
Régi Adósságát, kész, most le-fizetni Hazának. —
Spárta hideg Sírodból szállj-ki, 's Vitézidet itt leld! —
Öszve-kap a' két Had, vélnéd; hogy Zajja Itélet.
65 Húll Török, o! de Magyarat sem kéméll a' fene Fegyver.
Mit látok! — tsalatom tán! — *Báthori* Vérbe keverve
Festi Kenyér' Mezejét Vérel, Fegyvere el-hull,
Tábora bomlik. — Meg hát. — Ah kétes hadi Kotzka!
Préda leszél Rokonom, Szépséged örökre veszendő?
70 Nem! jó már *Kinisim*, 's haldokló Bajnokom élled,
Mint hajdann Sírból, *Hol vagy? Jer Báthori!* Szóra.
Drága Vitézink' már a' Halálba merült Szemök újra
Fényre emelkednek, 's mind új Életre hozódnak.

75 Mint mikor a' felhőknek öléből záporként hullanak a'
Menkövek, rémülést szórván és halált, 's mikor a' zordon
észak' pusztító Szele megindulván a' hegyek oldalain álló
tölgyfákra szakad, dönt, tör, 's a' fák iszonyú ropogással a'
80 földre kerülnek: így szórja tsapásait Kinisi, vitézeink valóságos
képe. Vérpatakok nyílnak; a' szörnyű Törökök szanaszét
fetrengenek: ki hergett lelkeik szinte megtolúltak a' Para-
ditsom' kapuin, a' kiket Kinizsi Fegyverrel le nem vág, rab-
szíjjain függenek.

85 Már a' bús Hölgy' artzájiról hull a' szomorú Őznek sár-
gája, 's a' tavaszi Rózsák nyílnak ki azokon; már a' Siralom
helyeit gyenge mosolygások lakják, 's a' hét hegyekre vissza
térnek az elrettent Múzsza-szüzetskék. A' koszorús bajnok
pedig öröm-tort tart a' holttest halmokon, 's víg tántzra
hevíti a' bor elfáradt inait.

90 A' háládatos Haza is tapsolt véle örömében, 's ellenséget-
tört Kardját örökre felvéste, felvéste a' Holdnak általa lett
homályba borulását, 's fényes tsillagjának az éjjeli setétség-
ből ismét egére lett derülését. Bajnokjának homlokát boros-
tyánnal koszorúzta.

95 Oh szerentsés Temes! hogy kies Kebeledbe foga [d] hatod.
Ha ő a' Vezéred, bilintsben lesz a' Hold fél szarva. Szánt-
hatsz az ő Szárnya alatt, 's bátorságban boronálhatsz, 's
biztos Földednek szabadon ajánlhatod magvadat. Nem száll
Kardra az Osmán, elrettentí ő Nevének hatalmával.

100 De jaj, te nyögdehetsz! mi véletlen homályba borúltál?
mit rémülsz Temes? hová tűnt az édes öröm' repesése vidúlt
Ortzádról? mi fatsarja Szemedből könnyeidet? Mit? a' kinek
kezébe volt, azt keverte porba a' halál? — Kegyetlen Halál!
mi dolog vitt annyira, hogy Szívén illy sebet tegyél, egy illy
105 bajnokot, egy illy oszlopot eldöntsél? Tudom már azt irigy-
letted, hogy ő erősebb tenáladnál. De lásd, mégis sokan meg-
tisztelték. Édes Hazám is Vásonynak gyászdombján Zápor-
ral önti keserveit; a' Vallás is sír, 's bágyadt fejét letsüggesz-
ti; még maga Márs is búson hint Sírjára zöldágakat. Mélyen
110 hallgatva nyögdetsel a' Hűség és a' tiszta Igasság, fájlalván
gondos Neveléseknek e' ritka remekjét. És hogy éljen ő, ha
szinte sárházát porrá senyveszted is; felvésték nevét a'
Szirtre. Ezt a' te férged nem rághatja le.

'S mint mikor a' Felhők' Kebeléből, Mennykövek hullnak
 75 Záporként, szörnyű Rémülést hintve Halállal;
 És komor Éjszaknak dúló Szele a' mikor indul
 A' Hegyek' Oldalainn álló Tölgyfákra szakadván,
 Dönt, tör, 's Fák iszonyú Ropogással Földre kerülnek:
 Képe Vitézinknek, *Kinísym* így szórja Tsapásit.
 80 Vér patakok nyílnak; Török' otsmány Kölkei széllyel
 Fetrengnek; Káron fáradtann hordja ki-hergett
 Lelkek'; Rab-sziján függ, a' kit Fegyvere nem győz.
 A' bús Hölgy' Artzájáról, Sárgája le-hull már
 A' szomorú Ósznek, 's nyílnak Rósái Tavasznek;
 85 Gyenge Mosolygások lakják Sírás' Helyeit már:
 Érkeznek Hegyeinn el-rettent Músa Szüzetskék.
 A' koszorus Bajnok Test-halmonn tartja Öröm-tort,
 'S el-fárad't Inait Bákhus víg Tántzra hevítte.
 Véle a' háladatos Haza-is tapsolt Örömébenn:
 90 Ellenséget tört Karját fel-véste örökre,
 Általa a' Hóldnak fel véste Homályba Borúlttát,
 'S éjji Homályjából fényes Tsillagja Egére
 Mint szakadott-ki. Borostyánnal koszorúzta Vitézét.
 O! boldog *Temes*, a' ki kies Kebledbe fogadhat'd.
 95 Ó ha Vezéred, lesz' Hóldnak fél szarva Bilintsben;
 Szánthatsz szárnya alatt, 's boronálhatsz bátor Ekékkal,
 Magvadat-is szabadonn biztos Földednek ajánlhat'd:
 Nem jó Kardra Pogány, rettentí Hatalma Nevének.

Jaj, de te nyögdétselsz! mi hamarja Homályba borúltál,
 100 Mit rémülsz *Temes*? Édes Öröm' Repesése hová tűnt
 Vidúlt Artzádról? Könnyed' mi fatsarja Szemedből?
 Mit? — Ki' kezébenn vólt a' Halál, Azt Porba keverte?
 Durva Halál! mi Dolog vitt annyira hogy te kegyetlen!
 Illy Sebet ejts Szivénn, illy Bajnokot, oszlopot eldönts?
 105 Irigységedtől vagyon ez: mert nálad *erőssebb*.
 Meg-tisztelték, lásd, még-is sokann: Édes *Hazám-is*
Vásony Gyászdombján Záporral önti Keservét:
 Sír a' *Relligió*, 's bádjad't Feje tsüggve le-esdik:
 Még *Márs-is* búsonn hint Gallyat Sírja felébe:
 110 Móljenn halgat, nyög *Hívéggel* tisztá *Igasság*:
 Fájlalják gondos Nevelések ritka Remekjét,
 'S hogy ha Borítékját Porrá senyveszted-is, éljen:
 Szírtre Nevét fel-vesték, Ezt nem rágja -le Férged.

Elvégzé Múzsám a' maga dalját, 's már indúlt, hogy ve-
115 derbe szedje Hamvait; de a' sírt felfeszegetve találta. Késő!
már valami kaján Kéz eltsipte drága porait. — Szünj meg
óh tsetsemő Múzsám panaszra fakadni, nem érkezett ide
dülő kéz, ezt sugta Fülembé a' vígan lebegő Szellőtske, a' te
120 vitézednek szép örökségébe méltán szállott ősi onokája, ez
hintette az ő porát a' Veszprém hú kebelébe. Hallá ez, mint
nyöge árva módra kedves hazája, látá, mint ássa a' Dühösség
Királyának trónusát, Fülébe hatottak a' stájer Szűzeinek
Zokogásai: én ajakin ültem, mikor Megyéjét ekképen biztat-
ta: *Hív Nép! a' ki Hazádról bátran tudod űzni a' veszélyt, 's a'*
125 *ki Fejedelmidnek hűséggel szoktál adózni. Most a' haza hív és*
sok bajjal megterhelt Királyod; rajta hát Vitéz! Kinisink'
szent pora, ez a' drága ereklye soha ne hagyja Mellyedben a'
tüzedet elaludni. És, már ötszázat láték nyeregbe ülni, 's
ugyan annyit Bajonéttal indulni; mindnyáját nemes Tűz
130 gerjedeztetvén. A' szeretett Amadé repesett e' szép ezred
előtt.

Ezt hallván így fejezte örömét, remegvén könytsepeji
mind a' két szemébe: Veszprémnek most nyíló Szűzei szedje-
tek rózsákat, oh talán a' Nyár sárga Kalássza meghozza hú
135 védőit drága virágaitoknak; 's ha majd azok elgyengülve
anyjoknak kebelébe dülnek, szépen fog az ő homlokaikon
a' bajnoki ággal állani a' ti koszorutok; elenyésznek a' had-
nak eltűrt tenger bajjai, 's megédesednek.

El-végzé Dallját Músám, 's már Hamvait indúlt
 115 Szedni Vederbe, de a' Sírt fel-feszegetve találta.
 Késő! drága Porát immár el-tsipte kaján Kéz!
 Szűnyél o! tsetsemő Músám te Panaszra fakadni,
 Dúló Kéz nem fért ide, ezt súgarlta Fülembé
 A' vigonn lebegett kis Szellő, szép Örökébe
 120 A' te Vitézednek méltán száll't Ős' Onokája,
 Ez hintette Porát *Weszprémnek* hű Kebelébe.
 Hallá, el-hagyatott Árvákként mint nyöge Honnya;
 Látja Királyjának Székét mint ássa Dühösség;
Stájer' Szüzeinek Zokogási Fülébe hatottak;
 125 Én Ajakinn ültem, mikor így bízatta Megyéjét:
Hív Nép! a' ki Veszélyt bártann tudsz űzni Hazádtól,
'S a' ki Királyidnak szoktál Hívseggel adózni!
Most Ő hív: Haza és sok Bajjal terhes Királyod
Rajta Vitéz! 's Kiniúsnk' e' szent Pora — drága Ereklje!—
 130 *Meljedben Tűzed' soha el-lankadni ne hagyja.*
 És már öt százat szemlélek űlni Nyeregbenn,
 Gyúlva nemes Tűztől, annyit Bajonéttal eredni.
 A' szeretett *Amadé* repesett e' szép Ezerednek előtte.
 Ezt hallván Örömét — Könnytsepje Szemébe remegve —
 135 Így fejezé: *Weszprém'* most nyíló Szűzei Rósát
 Szedjete; o! meg-hozza talán Nyár' sárga Kalászsza,
 Drága Virágtoknak hű Védőit: Koszorútok —
 El-gyengülve ha majd Annyok' Keblébe le-dőlnek —
 Bajággal szépen ál Homlokokonn; el-enyésznek,
 140 Édessé léznek túrt tenger Bajjai Hadnak.

JEGYZETEK

RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK

- AD. = Cs. Vitéz M.: *Anakreoni dalok*. Bécs, 1803. (Megjelent: 1806.)
- AD/j. = Az *Anakreoni dalok* 1803-i bécsi kiadásának külön lapszámozású jegyzetei.
- Amar. = Csokonai Mihály: *Amaryllis*. Idyllium Schraud kir. tanátsosné' halálára. Pest, 1803.
- áth. = áthúzza
- AV. = Csokonai Vitéz Mihály: *Alkalmatosságra írt versek*. Nagy-Várad, 1806.
- Bán—Julow. = Bán Imre—Julow Viktor: Debreceni diákirodalom a felvilágosodás korában. Bp., 1964.
- Baróti: Árny. = Baróti Dezső: *Árnyékban éles fény*. Bp., 1980. (Irodalmi tanulmányok)
- Baróti: Mest. = Baróti Dezső: *Szerelem az ifjú Csokonai lírájában. Mesterség és alkotás*. (Szerk.: Mezei Márta—Wéber Antal) Bp., 1972. 137—170.
- Benda = Benda Kálmán: *A magyar jakobinusok iratai*. I—III. Bp., 1952. (II., III.), 1957. (I.)
- Borzsák = Borzsák István: *Budai Ézsaiás és klasszika-filológiáink kezdetei*. Bp., 1955.
- Császár: Némk. = Császár Elemér: *A német költészet hatása a magyarra a XVIII. században*. Bp., 1913.
- Cs/Beszédei. = Csokonai Vitéz Mihály *Beszédei*. (Sajtó alá rendezte: Szigethy Gábor) Bp., 1982. (Gondolkodó magyarok)
- CsEml. = Csokonai emlékek. Összeállította és a jegyzeteket írta Vargha Balázs. Bp., 1960. (A magyar irodalomtörténetírás forrásai. I.)
- Cs/ÖM. I. = Csokonai Vitéz Mihály összes művei. *Költemények*. I. Sajtó alá rendezte, a jegyzeteket és a bevezető tanulmányokat írta: Szilágyi Ferenc. Bp., 1975.
- Cs/Színm. = Csokonai Vitéz Mihály: *Színművek*. I—II. Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta: Pukánszkyne Kádár Jolán. Bp., 1978.
- DebrK. = a Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtára, Debrecen.
- DMÉ. = a debreceni Déry Múzeum Évkönyve
- DMM. = Csokonai Mihály: *Diétai Magyar Múzsza*. I—XI. Pozsony. (1796. nov. 1. — dec. 15.)
- Domby = Csokonay V. Mihály élete 's Némely még eddig ki nem adott munkái. Domby Márton által. Pesten, 1817.
- Dorottya/j. = Cs. Vitéz Mihály: *Dorottya*. Nagy-Váradon, és Váztzon. 1804. *Jegyzések a' Dorottyára*. 103—126.

- Écsy = Écsy Ödön István: Csokonai és Csurgó. Debrecen, 1940. Független: Csokonai Vitéz Mihály prédikációja.
- ED. = Csokonai „Első Darab” elnevezésű autográf verstisz-tázata, ill. annak tartalomjegyzéke 1795-ből, (MTAK. K 672/IV. 126b–127b; lásd Cs/ÖM. I. 214–216.)
- EK. = Első katalógus. — Csokonai kiadásra szánt munkái-nak 1795 első negyedében összeállított autográf címjegyzéke (MTAK. K 679/II. 27a–30b; lásd Cs/ÖM. I. 208–214.)
- em. = emendálva, emendáltuk
- EPhK. = Egyetemes Philológiai Közöny. Folyóirat. Bp., 1877–1948.
- EPM. = Csokonai Vitéz Mihály elegyes poétai munkái. Szer-kesztette és a szükséges jegyzeteket írta: Juhász Géza. Debrecen, 1955.
- Esch. = Johann Joachim Eschenburg: Beispiel-Sammlung zur Entwurf einer Theorie und Litteratur der schö-nen Wissenschaften. I–VIII. Berlin und Stettin, 1788–1795.
- FM/ÖM. = Fazekas Mihály összes művei. I–II. Sajtó alá ren-dezte Julow Viktor és Kéry László. Bp., 1955.
- Ferenczi = Ferenczi Zoltán: Csokonai. Bp., 1907.
- FK. = Csokonai Vitéz Mihály összes művei. Franklin-Tár-sulat. Bp., évszám nélkül [1942]
- ford. = fordította
- fr. = francia
- Gessner = Geszner Idylliumi Kazinczy Ferencz fordításában. Kassa, 1788.
- gör. = görög
- Gulyás = Gulyás József: Csokonai-tanulmányok. Sárospatak, 1926.
- h. = hasáb
- Haraszti = Haraszti Gyula: Csokonai Vitéz Mihály. Bp., 1880.
- HG. = Csokonai Vitéz Mihály összes művei. I–III. Beveze-téssel ellátva kiadták: Harsányi István és Gulyás József. Bp., évszám nélkül [1922]
- Horváth = Horváth János: Csokonai. Bp. 1936.
- i. h. = idézett helyen
- i. m. = idézett mű
- IrFelv. = Irodalom és felvilágosodás. Tanulmányok. Szerkesz-tette: Szauder József és Tarnai Andor. Bp., 1974.
- It. = Irodalomtörténet. Folyóirat. Bp., 1912–1962. és 1969–
- ItK. = Irodalomtörténeti Közlemények. Folyóirat. Bp., 1891–
- jav. = javítva
- Juhász = Juhász Géza: Csokonai-tanulmányok. Bp., 1977.
- Julow: Árk. = Julow Viktor: Arkádia körül. Bp., 1975.
- Julow: Csok. = Julow Viktor: Csokonai Vitéz Mihály. Bp., 1975.
- Julow: Faz. = Julow Viktor: Fazekas Mihály. Bp., 1982.
- K = kézirat
- k. = kötet vagy könyv, illetőleg: körül.
- KazLev. = Kazinczy Ferenc levelezése. I–XXI. Közzéteszi

- Váczy János. Bp., 1890–1911. – XXII. (I. pótkötet) Bp., 1927. – XXIII. (II. pótkötet) Bp., 1960.
- Kej.** = Kései címjegyzék. Csokonai műveinek részben autográf címjegyzéke (MTAK. K 679/II. 38b; lásd Cs/ÖM. I. 245–246.)
- Kcsj.** = Kéziratosmók jegyzékei. Csokonai kéziratosmóinak autográf jegyzékei (MTAK. K 679/II. 31a–33b; lásd Cs/ÖM. I. 96–102.)
- Kcsl.** = Kéziratosmók leltárlapjai. Csokonai kéziratosmóinak idegen kezektől származó leltárai. (MTAK. K 679/II. 17a, 26a, 39a, 40ab; lásd Cs/ÖM. I. 108–113.)
- Kföldy** = Csokonai Vitéz Mihály munkái. I–III. Közli Kelemföldy. Lipcse, 1843–1845.
- KiM.** = Csokonainak *Kézírásban levő Munkátskáimnak megnevezése* című autográf címjegyzéke (MTAK. K 679/II. 15–16.; lásd Cs/ÖM. I. 221–222.)
- Kjt.** = Kéziratjegyzék-töredék. Csokonai saját kezű katalógusa kéziratos munkáiról (MTAK. K 679/II. 18a–19a; lásd Cs/ÖM. I. 103–105.)
- kk.** = és a következők
- Kleist** = Die Sämtlichen Werke des Herrn Ewald Christian von Kleist. Wien, MDCCLXXXIX.
- Kókay** = Kókay György: A magyar hírlap- és folyóiratirodalom kezdetei (1780–1795). Bp., 1970.
- Ktl.** = Kötegmáradványok leltára. Idegen kéztől származó jegyzék Csokonai kéziratkötegeiről (MTAK. K 679/II. 46b–47b; lásd Cs/ÖM. I. 105–107.)
- l.** = lap
- lat.** = latin
- Márton** = Csokonai Vitéz Mihály Poétai munkái. Kiadta Márton József. Bétsben, 1813.
- Metastasio** = Poesie del signor abate Pietro Metastasio. Torino, MDCCLVII.
- Mf.** = Mikrofilm tár
- Mfj.** = Csokonai műfajok szerint összeállított autográf címjegyzéke (MTAK. K 672/II. 17a; lásd Cs/ÖM. I. 231–236.)
- MHírm.** = Magyar Hírmondó. Hírlap. Pozsony, 1780–1788. – Bécs, 1792–1803.
- MindGy.** = Minden Gyűjtemény. Folyóirat. Komárom. 1789–1792.
- MÍrT.** = A magyar irodalom története. I–VI. Bp., 1964–1966.
- MKsz.** = Magyar Könyvszemle. Folyóirat. Bp., 1876–
- MKur.** = Magyar Kurir. Hírlap. Pozsony. 1786. Bécs, 1786–1834.
- MM.** = Csokonai Vitéz Mihály minden munkája. I–II. Sajtó alá rendezte: Vargha Balázs. Bp., 1973.
- MM².** = Csokonai Vitéz Mihály minden munkája. I–III. Sajtó alá rendezte: Vargha Balázs. Bp., 1981. Versek [I.], Prózai művek [II.], Műfordítások [III.].

- MMerk. = Magyar Mercurius. Hírlap. Pest, 1788—1790. Bétsi Magyar Mercurius. Hírlap. Bécs, 1793—1798.
- MMerk/j. = Csokonai kiadásra szánt műveinek jegyzéke a Bétsi Magyar Mercurius című hírlap 1794. LXXXIV. számában (1293—1294.)
- MMus. = Magyar Museum. Folyóirat. Kassa, 1788—1792.
- MMusa. = Magyar Musa. A Magyar Kurir melléklapja. Pozsony. 1786. Bécs, 1786—1789.
- MNy. = Magyar Nyelv. Folyóirat. Bp., 1905—
- MTAK. = a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattára
- Nagy Sándor = Nagy Sándor: A debreceni kollégium mint egységes intézmény az egyetem kiválásáig. Debrecen, 1940.
- ném. = német
- nép. = népnyelvi
- Nyr. = Magyar Nyelvőr. Folyóirat. Bp., 1872—
- ol. = olasz
- Oláh = Oláh Gábor: Csokonai és a latin költők. Bp., 1904.
- olvhtl. = olvashatatlan
- Orph. = Orpheus. Folyóirat. Kassa, 1790—1791.
- OSzK. = Országos Széchényi Könyvtár, Budapest
- ÖV. = Csokonai Vitéz Mihály összes versei. I—II. Sajtó alá rendezte Vargha Balázs. Bp., 1956.
- ÖV². = Csokonai Vitéz Mihály összes versei. I—II. Sajtó alá rendezte Vargha Balázs. Bp., 1967.
- Pelle = Pelle Erzsébet: Un poète cosmopolite du XVIIIe siècle: Michael Csokonai et la littérature française. Szeged, 1933.
- Pomey = Franciscus Pomey: Pantheum Mythicum. Ultrajecti, 1697.
- Puky/j. = Puky István kéziratjegyzéke Csokonai műveiről (MTAK. K 4/34; lásd Cs/ÖM. I. 113—114.)
- rég. = régi(es)
- Rokokó. = A rokokó. (A bevezető tanulmányt írta, a szövegeket válogatta Baróti Dezső) Bp., 1986.
- röv. = rövidítése, rövidítve
- Sinkó = Sinkó Ervin: Csokonai életműve. Novi Sad, 1965.
- sp. = spanyol
- SpK. = a Tiszáninneni Református Egyházkerület Nagy-könyvtára, Sárospatak
- Stoll = A magyar kéziratok énekeskönyvek és versgyűjtemények bibliográfiája (1565—1840). Összeállította Stoll Béla. Bp., 1963.
- StudLit. = Studia Litteraria. Folyóirat. Debrecen, 1963—
- Sz = szövegváltozat
- Szauder: = Szauder József: Az éj és a csillagok. Bp., 1980.
- V. Szendrei = V. Szendrei Júlia: „mely széles poétai mező...” Kolozsvár, 1970.
- Szilágyi: = Szilágyi Ferenc: Csokonai művei nyomában. Bp., 1981.
- CsMűv. = Szilágyi Ferenc: Csokonai költői szókinéséről. Dolgo-
- Szilágyi: = Szilágyi Ferenc: Csokonai költői szókinéséről. Dolgo-
- CsSzók. = Szilágyi Ferenc: Csokonai költői szókinéséről. Dolgo-

- zatok a magyar irodalmi nyelv és stílus történetéből. Szerk.: Pais Dezső. Bp., 1960.
- Szv₁, Szv₂ = Csokonai számvetése kiadandó műveiről 1795–1796 tájáról (MTAK. K. 672/IV. 77ab, 147a; lásd Cs/ÖM. I. 216–219.)
- táj. = tájnyelvi
- Tápay-Szabó = Tápay-Szabó László: Csokonai. Bp., 1941.
- Tav. = *A' Tavas.* Írta Kleiszt. Fordította Csokonai Vitéz Mihály. Komárom, 1802.
- Tav/j. = *A' Tavas.* Írta Kleist. Fordította Csokonai Vitéz Mihály. Második kiadás. Nagy-Váradon, 1806. Szükséges Jegyzések. 81–86.
- TESz. = A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. I–III. Bp., 1967., 1970., 1976.
- Toldy = Csokonai Mihály minden munkái. Kiadta Schedel [Toldy] Ferenc. Pest, 1844.
- ÚK. = Új katalógus. — Csokonai műveinek részben autográf kéziratok katalógusa 1802 tájáról (MTAK. K. 679/II. 41a–44a; lásd Cs/ÖM. I. 225–230.)
- uo. = ugyanott
- Vargha: ArcV. = Vargha Balázs: Csokonai Vitéz Mihály. Bp., 1974.
- Vargha: Szent. = Vargha Balázs: A szentimentális Csokonai. Vitéz Mihály ébresztése. Kaposvár, 1985. 21–34.
- Vargha: Melyik. = Melyik a legjobb esők? (Válogatta és a bevezető tanulmányt írta Vargha Balázs.) Bp., 1984.
- Vkt. = Vázlatos kiadási terv. Csokonai autográf címjegyzéke 1801 utánról (MTAK. K. 679/II. 45b; Cs/ÖM. I. 223–225.)
- vö. = vesd össze!
- Waldapfel = Waldapfel József: A magyar irodalom a felvilágosodás korában. Bp., 1954.
- ZC. = Zöld-kódex. Csokonai zsengeinek s későbbi hozzátoldásainak autográf gyűjteménye (MTAK. K. 672/IV. 32a–102a)
- Zsoldos = Zsoldos Jenő: Bibliai vonatkozások Csokonai költészetében. Különlényomat a Magyar Zsidó Szemle 1929. évfolyamából.

EGYÉB JELÖLÉSEK

- < > Csúcsos zárójel jelöli a kéziratban áthúzott részeket.
- [] Szögletes zárójel jelöli a nem Csokonaitól származó műcímeket, a főszövegben az emendációt, mindenféle idézetben a sajtó alá rendezőtől való megjegyzéseket, kiegészítéseket.
- , , Fél idézőjelben közöljük a sajátos jelentéstani adatokat a jegyzetekben (pl. a fordításoknak az eredetivel való egybevetésekor az eredetiben szereplő kifejezés pontos magyar megfelelőjét, ha az eltér a Csokonai által megadott jelentéstől).
- ... Pontok jelzik az olvashatatlan részeket a kéziratban.

BEVEZETÉS

A szépprózai művek köre

Körülhatárolásuk

A kritikai kiadás szépprózai kötetébe tartozó művek körének meghatározásakor több probléma is fölvetődik: nem egy, most a szépprózához sorolandó írás szerepelt az eddigi kiadásokban a színművek, a tanulmányok, vagy esetleg a levelek között. Az *Amaryllis* a HG.-tól kezdve, két Metastasio-fordítás (*A' Tántz*, *A' Tziklops*) pedig a MM.-ban és a MM²-ben került a színművek közé. Pukánszky Kádár Jolán azonban e műveket nem vette fel a kritikai kiadás drámakötetébe, mivel azok „tisztán lírai tartalom hordozói” (Cs/Szín. I. 246. l.), jöllehet párbeszédesek. Az *Amaryllis* esetében még hozzátette, hogy a Csokonai által mintaként megnevezett művek sem tekinthetők színműveknek: pástortjáték, idillium valahány (uo.). A két Metastasio-fordítás esetében pedig azzal egészíthetjük ki a fenti érvelést, hogy maga Csokonai is *Kántáta* megjelölést alkalmazott az EK.-on ezen műveknél, s ezek egyébként sem igen választhatók el a többi prózában készült nyersfordítástól: a későbbi verses kidolgozás volt velük a célja, mint ahogy ez *A' Tziklops* esetében meg is történt. (A MM. még a színművek között adta ki az *Antiqua Geographia* című latin nyelvű dialógust is, de a MM²-ben már nem ott szerepel, helyesen.)

A' Szeretet és a *Melyik a' legjobb Csók?* című írásokat a HG. és a FK. az értekezések közé sorolta. Tárgyuk, hangnemek folytán azonban inkább szépprózai jellegűeknek tarthatjuk ezeket, még az egyébként határesetnek tekinthető *A' Szeretetet* is, mintsem tanulmányoknak. Nem jellemzi őket az érvelő, rendszerező kifejtés, ami egyébként Csokonai más, sokszor tényleg emelkedett és lírai hevületű tanulmányainak is a sajátja. Egy ihletűek ezek *A' Tsókokkal*, ugyanazt a gondolatvilágot képviselik, s mintáik (*a Melyik a' legjobb Csók?* esetében konkrét forrásról, eredetiről beszélhetünk) is jobbra az olasz pástortköltészetből valók (Marino, Tasso, Guarini).

A *Melitesz Rozáliához* címen ismert levelek esetében az a kérdés, hogy valódi vagy költői levelekről van-e szó. Juhász Géza (233–235. l.) valószínűsítő életrajzi tényeket keresett mögöttük (különösen a másodiknál), s a MM. és a MM². is a levelek között adta ki. Az első levél folyóiratbeli közlésénél azonban már ott állt a megjegyzés: „Ez a töredékes írás a műlevélnek látszik.” (ItK. 1936. 474. l.) Ezt a meglátást támasztja alá az a tény is, hogy mind az EK.-on, mind az ED.-ban szerepelnek e művek *Levél* megnevezéssel, márpedig Csokonai nem lajstromozta leveleit kiadandó munkái között. E rövid írások tehát költői leveleknek, esetleg későbbi kidolgozásra szánt nyersfogalmazványoknak tekintendők, s mint ilyenek, egyértelműen a széppróza körébe tartoznak.

Különleges eset a *D[ebreceni] Magyar Psyche* című újságparódia. Ez ugyanis három részből áll: az első tréfás újságimitáció, prózában, a második verses lakodalmi köszöntők füzére, a harmadik pedig jegyzeteket és egy színműparódiát tartalmaz. A mű besorolásának kérdését nem kerül-

hetjük meg azzal, hogy szétválasztjuk az egyes részeket, s azokat a megfelelő kötetekben közöljük. Ez az írás három részből álló egységes egész, ezt számtalan szövegszerű ténnyel is lehet bizonyítani; s mivel újságaródiáról van szó, amely legközelebb mégis a szépprózai művek csoportjához áll, ezért a teljes műnek e kötetben kell szerepelnie.

Hitelességük

A szépprózai kötetbe sorolandó művek körét a műfaji szempontok érvényesítése után a hitelesség vizsgálata tovább pontosíthatja. A számba vett Csokonai-írások többségénél eredeti kézirat maradt fenn, néhány más esetben pedig, ahol csak másolatok ismeretesek (*Meltesz Rozáliához* [I.], [II.], *A' Szeretet, Melyik a' legjobb Csók?*), a költő címjegyzékeivel történő azonosítás nyújt biztos eligazítást hitelességüket illetően.

Az *Antiqua Geographia* azonban — érthetőn — nem szerepel a címjegyzékeken, s eddig csak egy másolathból volt ismeretes, így hitelessége is bizonytalan volt (vö. Cs/Szín. I. 246. l.). Csokonai szerzősége ellen azonban semmi nem látszik szólani, jól illik ez az életmű egy vonulatába, az ún. dévaj-nembe. Ezt az álláspontot erősítette még a mű újonnan felfedezett másik másolata is, amely egy igen pontosnak mondható, forrásértékű másolatgyűjteményben, az ún. Makói-gyűjteményben található. A kétely Csokonai szerzőségét illetően ezek alapján nem látszik indokoltnak.

Az eddig szintén csak egy forrásból ismert *Csurgói prédikáció* (kötetünkben: *Közönséges Tanítás*) hitelességét szintén megerősítette egy újonnan előkerült másolat. A *Halotti versekkel* kimutatható motívumegyezések, fogalmi, gondolati párhuzamok mellett tehát már filológiai érv is alátámasztja Csokonai szerzőségét; ráadásul e másolat megőrizte azt az imát is, amelyet a Pordány-féle másolat csak töredékesen tartalmazott (vö. Écsy 21. l.).

Csak egy másolata ismeretes *Csurgói búcsúbeszédének* is, s nem szerepel ez a címjegyzékeken sem, de mivel — a csurgói vígjátékokkal együtt — forrásértékű másolatgyűjteményben maradt fenn, így hitelessége nem kérdéses. Megerősíti még ezt a vélekedést Gál László emlékezése is, amely szövegszerű idézeteket is tartalmaz e beszédből.

Al Csokonai-művek

Bizonyosan ki kell viszont zárunk az életműből *Az oroszlán és számár* című állatmesét, amely Toldy 1844-es kiadása óta szerepel a költő írásai között, sokáig mint eredeti mű, majd legutoljára (MM².) már Lessingből való fordításként. Való igaz, hogy *Az oroszlán és számár* Lessing meséjének a fordítása, s az is, hogy autográf lejegyzésben szerepel Csokonai kézíratai között, de a mesét Aszalay János fordította, s ez meg is jelent 1793-ban (*Lessingnek meséi három könyvben*. Aszalay János által. Bécsben Hummel Dávidnál. 1793. 42. l.). Csokonai írnen másolta ki. Persze felmerülhet rögtön a kérdés, nem fordítva történt-e a dolog, vagyis hogy Aszalay vette át Csokonai fordítását. Ez azonban kizárható, mert 1792—1793-ban Csokonai még nem volt nyomdakész fordító, s Aszalayval sem igen volt kapcsolatban. Kapcsolatban volt viszont Aszalay Kazinczyval, mindketten részt vettek a jakobinus mozgalomban is. Aszalay Lessing-fordításaiból már az Orph.-ban is megjelent néhány, s meghirdették a teljes fordítást is (I. 43., 46., 310., ill. 441. l.). Ez kötetben Kazinczy Herderből „áttaltett” *Paramythionjaival* egybekötve jelent meg (Herdernek PA-

PARAMYTHIONJAI. Általtette KAZINCZY FERENC. Széphalom, Széphalmy Vincénél. 1793.; vö. StudLit. 1986. 62. l.), s köztudomású, hogy Kazinczy éppen e könyvecskét küldte Csokonainak, okulásképpen (vö. KazLev. II. 304. l.), így az feltétlenül ismerte az Aszalay-féle fordítást is. Felvetődhet még, hogy miért éppen ezt a mesét jegyezte ki a költő abból a kötetből. Válaszolni nem, csak találgatni lehet: esetleg találonak érezte ezt a maga és Kazinczy között kialakuló kapcsolatra.

Kiderült még egy másik Csokonainak tulajdonított műről is, hogy az valójában másolat. A *Kinizsi Pál Hamvai* című írás kéziratának a végén a következő utalás található: *Vitéz Kinizsi Pálnak Hamvai. <Sze> Összevazdte H. J. S. G. P. — A' Haza' 's Király' Védőinek ajánlja S. M. W. T. Weszprém. 1797. 4. (MTAK. K 668. 32a)* A rövidítések Horváth János szőlős-györöki plébánost és Szvorényi Mihály veszprémi tanítót takarják. Horváth János (1769—1835), a későbbi püspök e korai műve az 1797. évi nemesi felkelés üdvözlésére készült, s önálló füzetként meg is jelent. Csokonai címlírása ennek a címlapját követi. Minderre a kiadások közül egyedül a mű első közlője, Toldy utal: „Létezik egy illy című kicsiny verszet: [idézi a címet], de mellyet soha sem láthattam, s így a két hason című munkácskának egymáshozí viszonyát meg nem határozhatom.” (Toldy 959. h.) Az összevetés során pedig rögtön kiderül, hogy Csokonai írása nem más, mint Horváth János hexameteres költeményének a prózai átírata. Nem pontos másolatról van tehát szó, hanem a döcögős eredeti simulékony prózába való átírásáról. Mindemellett is hangsúlyoznunk kell azonban, hogy a *Kinizsi Pál Hamvai* így sem tekinthető Csokonai eredeti művének. Maga a költő, bár kéziratának jegyzékein (Kjt., Kesz., Kej.) haláláig lajstromozta, kiadási tervezeteiben egyszer sem említi. Mivel azonban az átírat is jellemzi valamelyest költőnket, ezért ezt és az eredeti költeményt egymás mellett közreadjuk, függeléként.

De vajon mi volt a célja Csokonainak, miért készítette el prózai változatát e hazafias költeménynek? Azt tudjuk, hogy a költő 1798 tavaszán kétszer is járt Nagyvázsonyban, Édes Gergely vendégszerető házában (vö. Alföld 1965/2 66—67. l. és Somogy 1980/4 3—10. l.). A Lilla-szerelem történetét is felidéző versében (*Gróf Erdődy né ő nagyságához*) így eleve-níti fel vázsonyi időzését: „*Vázsony szent omladékában | A Napra heveredém. | S még reményem divatjában | A violákat szedém*” (MM². I. 586.). Ezzel egybehangzóan emlékezik vendéglátója is: „... azt az időt ama' híres Kinizsi Pál temetése' helyénél egy klastrom dűledékei között és a' Bakony' erdeje szélében a' tavasz kellemait ifjúi érzéssel szemlélgetvén'” töltötte (CsEml. 231. l.). Mindez arra utal, hogy a „szent omladék”, Kinizsi szelleme nagy hatással volt rá. Nem véletlen e fogékonyság: Csokonai ekkor már érzékeny a kor nagy témája, a nemzeti múlt iránt, már készülődik benne az *Árpádiász* írása. Nem csodálkozhatunk hát azon, ha Horváth János versét — a hely szellemétől is ihletetten — figyelemre méltatta: lehetséges, hogy valami újonnan fogamzott, Kinizsiről frandó mű terve készítette vele ezt az átíratot, de az is lehet, hogy csak az egyébként is benne élő történeti érdeklődés talált ebben újabb forrás-munkára (vö. dolgozatunkat StudLit. 1986. 49—51. l. Hasonló eredmény-re jutott Regös Géza még Juhász Géza vezetésével készített szakdolgozatában; ezt azonban csak kéziratunk lezárása után kaptuk meg Szilágyi Ferenctől, akinek a birtokában volt a tizlapos munka).

A szépprózai művek tárgykörei és időrendje

Tematikus csoportok

A kötetünkbe tartozó írások rendkívül különbözőek, különösen a képzettség fok és a költői szándék tekintetében. A költő életében csak öt kisebb fordítás jelent meg ezek közül (a két Baldi-mese és a három Kleist-darab), valamint az *Amaryllis* című alkalmi szerzemény. A kiadás szándéka is csak a három állatdialogus és *A' Tsókok*, valamint az ihletkörében keletkezett kisebb írások esetében volt meg. A másfajta nyilvánosság még megadatott ugyan a beszédek többségének, de a kinyomatásra ezek nem számíthattak. Eredeti művei között még két tréfás alkalmi rögtönzés (*Antiqua Geographia*, *D[ebreceni] Magyar Psyche*), továbbá egy vers prózai nyersfogalmazványa ([*A Lilla első dala prózában*]) található. Ez utóbbi, szándéka szerint már a fordításokkal kerül egy nevezőre: eme (olasz, francia, német) nyersfordítások is a későbbi kidolgozás, verssé formálás gondolatával készültek.

Felmerült az eredeti munkák közé sorolt néhány műről is, hogy fordítás lenne. *A' számár és a' szarvast* Szilágyi Ferenc (It. 1973. 819–847. l.) egy francia röpirat fordításának tartja. E bizonyos francia eredeti azonban mindaddig nem került elő, a felsorakoztatott érvek pedig nem nyújtanak döntő bizonyítékot a kérdést illetően, ezért erről az állatdialogusról nem mondhatunk többet, mint hogy esetleg fordítás is lehet. Két másik mű esetében azonban az eredetiket is megjelölte Kastner Jenő (ItK. 1922. 45. l.), mikor a fordítás tényét regisztrálta. Igaz, *A' Szeretetre* nézve igen óvatosan csak motívumegyezést, szabad adaptációt tételez fel, de a *Melyik a' legjobb Csók?* című írás nagyobb részét tényleges fordításnak tartja (Guarini: *Il pastor fido*). A mű nem egészen kétharmada valóban innen való (szabad fordítás, adaptáció), de a bevezető harmad eredeti összefüggésbe helyezi mindezt, s a teljes szöveg valamely nagyobb kompozíció töredékének tűnik. Felvetődött még a *Fillis Monumentuma* című szösszenetről is, hogy fordítás (ItK. 1973. 731. l.). Esetleges eredetije ennek sem került elő, de minden jel arra mutat, hogy valóban fordítással állunk szemben. A fenti esetekben tehát a további kutatások eredményei módosíthatják jelen besorolásunkat.

A kötetünkbe tartozó művek tehát alapvetően két fő csoportra oszthatók: eredeti alkotásokra és fordításokra. Ezekben belül a következő hozzávetőleges tematikus csoportok különböztethetők meg:

I. Eredeti művek

1. Állatdialogusok

- A' Bagoly, és a' Kótság
- A' Pillangó és a' Méh
- A' számár és a' szarvas

2. A' Tsókok és ihletköre

- Melitesz Rozáliához [I.], [II.]
- Melyik a' legjobb Csók?
- A' Szeretet
- A' Tsókok és az előmunkálatait tartalmazó Vázlatfüzet

3. Beszédek, önvallomások

- [Vizsgai oráció] (latin nyelvű)
- [Búcsúbeszéde a debreceni kollégiumi ifjúsághoz]

- [Emlékezetnek okáért]
- [Kollégiumi beszéd-töredék]
- [Önvallomás-töredék]
- Közöséges Tanítás
- [Búcsúbeszéde csurgói tanítványaihoz]

4. Egyéb eredeti művek

- Antiqua Geographia (latin nyelvű)
- D[ebreceni] Magyar Psyche
- [A Lilla első dala prózában]
- Amaryllis

II. Fordítások

- Fillis Monumentuma (?)

1. Olaszból

- A' Tántz, A' Tziklops, XVII Kántáta, I Sonett, IV Canzonetta (Metastasio)
- A' Hazug epitaphiuma (Goldoni)
- A' figefa és mondolafa, Sztizília és Neptún (Baldi)

2. Franciából

- [Francia versek prózafordításai] (XV kisebb vers különböző szerzőktől)
- [Prózafordítás töredéke Berquin VIII. idilljéből]

3. Németből

- A' Kellemek (Wieland)
- Anglus andalgás, A' szerelmesnek gyötrelmeiről, A' bújázkodás (Kleist)

Időrendi csoportok

Áttekintve a művek tematikus megoszlását, egyszersmind képet kapunk Csokonai szépprózai munkásságának időrendi rétegeiről is, anélkül hogy részletesebb vizsgálódásba bocsátkoznánk. Legkorábbra, a zsengek keletkezésével egy időre tehetőek a latin nyelvű írások. A dialógusok közül az első kettő a közvetlenül ez után, a II. József halálával kibontakozó nemesi mozgalomhoz kapcsolható időben, míg A' számár és a' szarvas 1794-hez, de szintén politikai mozgalomhoz kötődve. Ez utóbbi tehát már abba az időszakba tartozik (1793–1795), amely szépprózai tekintetben is a legtermékenyebb Csokonainál. Az első dialógusok után kezd belevetni magát a fordítói munkába is, ennek eredményeképpen jönnek létre előbb olasz, majd német és francia fordításai, amelyek – s ez a két Baldi-mese kivételével közös bennük – nyersfordítások. E tevékenység hatása is, hogy megpróbálkozik önállóan a pásztori-szerelmi tematika feldolgozásával A' Tsókokban, s az ennek ihletkörében íródott egyéb darabokban. Ekkoriak még beszédei és önvallomása közül a kicsapatáshoz kapcsolódóak, valamint a nem sokkal az első pör lezárása előtt készült alkalmi darab, a D[ebreceni] Magyar Psyche is. E termékeny két-három év után már csak néhány kisebb német fordítás keletkezett (Kleistől), igaz, ezek már kiadási szándékkal készültek, s meg is jelentek. Eredeti mű pedig két csurgói beszéd, egy Lilla-dal nyersfogalmazása, valamint egy halotti búcsúztató (Amaryllis) maradt fenn.

Kötetünkben tehát vegyes prózai írásokat közlünk Széppróza összefoglaló címen, időrendben. A Csokonai kritikai kiadás lírasorozatában is tapasztalható természetszerűleg némi műfaji keveredés (pl. az előadott Serkentes a nemes magyarokhoz című kantátafordítás, vagy az Árpád-eposz fennmaradt töredéke és vázlata), de e probléma igazából inkább a prózai

művek sajtó alá rendezésekor jelentkezik. A levelezés-kötet még megőrizhető egyneműnek, de a többi írást — a szétaprózás veszélyét elkerülendő, s a sorozat egészének arányosságát szem előtt tartva — szükség-szerűen össze kellett vonni, méghozzá célszerűen két kötetbe (Széppróza, Tanulmányok), melyekre azonban így bizonyos műfaji kevertség a jellemző.

A egyes írások kötetben belüli elrendezése további kérdéseket vetett fel: célszerű-e megkísérelni a sokféleség visszaadását csoportokra bontással, esetleg terjedelmesebb függelék beiktatásával, vagy az időrend szerinti közlés kínál megnyugtatóbb megoldást. Kötetünkben ez utóbbi mellett döntöttünk, mivel a művek csoportosítása (mint fentebb olvasható) csak hozzátétőlegesen végezhető el, s ez is túlzottan szétaprózná az anyagot; a függelék beiktatása (a nem kimondottan szépprózai jellegű művek közlésére) pedig azért nem tűnik megnyugtató megoldásnak, mert ezek száma és terjedelme aránytalanul nagy a szépprózával szemben, s önmagukban is igen különböző darabok. A legoptimálisabbnak tehát az időrend követése látszott: a textológiai szabályzat is ezt részesíti előnyben, s e megoldás az általános kiadásunk gyakorlatában is.

Lappangó és tervezett szépprózai művek

Szükséges egy pillantást vetnünk Csokonai prózaírói tevékenységének csak nyomokból ismert területeire: a tervezett, illetve az el is készült, de elvesztett művek igen nagy körére. A figyelmet ezek nemcsak számszerűségük folytán érdemlik meg, de fontos adalékot szolgáltatnak az életmű egészének vizsgálatához is.

Tervezett művek

Csokonai a MMerk/j.-én 20 pontban sorolta fel kiadni szándékozott műveit. A sejtethetően prózai darabok közül három feltehetően nem volt több tervnél:

- [1.] 13. *Cupido és Psyche, Rómán formára ki készítve.*
- [2.] 14. *A' Bolondság' Ditsérete. Roterdami Rézmánból.*
- [3.] 16. *Az én szerentsétlenségemnek históriája, és okai. Magyarosan, minden tettetés nélkül.*

Juhász Géza (304. l.) az Erasmus-mű nyomát *A' számár és a' szarvas* bevezetőjének a hangvételén felfedezni véli, de hogy a fordítás tényleg elkészült volna, nem állítja. A másik két művet *A' Szeretet és a Melyik a' legjobb Csók?* című töredékekkel hozza kapcsolatba, mondván, hogy „talán maradt is belőlük egy-két töredék más címen” (uo.). Szilágyi Ferenc felveti, hogy ezek talán el is készülhettek, de az a tény, hogy sehol máshol nem találkozzunk velük, illetve rájuk történő utalással, óvatos megfogalmazásra készteti: „A 13. alkalmasint Apuleius *Asinus aureus*-ának híres Cupido és Psyche részletét — annak fordítását vagy szabad átdolgozását — fedi. Erasmus antiklerikális munkájának fordítása is több lehetett pusztá tervnél: 1793 nyárutóján a *Békaegérharc* apológiájául írt »tractamenteské-jének egyik szereplője is a rotterdami tudós volt. A 16. tételben szereplő mű alkalmasint prózában írt önéletrajznak készült, s kiadási gondjait, érvényesülése gátjait fejtegette benne a költő — ha egyáltalán elkészült.” (Szilágyi: CsMűv. 501. l.) A fentiek alapján

nemigen mondhatunk többet annál, hogy ezek a költő tervezett, de el nem készült művei voltak.

[4.] 9. *Goldoni Olasz Poéta Hazugja. Egy 'a fő fő Vig Játékok közül.* (MMerk/j.)

Ez sem igen készült el, lásd *A' Hazug epítaphiuma* jegyzeteit.

[5.] *Il Pastor Fido, Tragicommedia Pastorale, di Giambattista Guarini. Olaszból.* (KiM.)

A teljes mű fordítása csak terv maradt, de részletek készültek el belőle, lásd a *Melyik a' legjobb Csók?* és *A' Tsókok* jegyzeteit.

(Goldoni és Guarini drámái műveinek fordítását azért lajstromozzuk itt, mert a belőlük fennmaradt részek kötetünkben található.)

[6.] *Idylles par Mr Berquin. Frantziából.* (KiM.)

Csak terv maradt, egyedül a VIII. idillből maradt fenn egy fordítástörredék, lásd a [*Fordítástörredék Berquin VIII. idilljéből*] jegyzeteit.

[7.] *Le Temple de Gnide de Monsieur de Montesquieu*

(levél Márton Józsefnek, 1801. márc. 19.)

Itt szintén csak egy fordítás tervét jelentette be a költő, ennek tényleges elkészültére egyéb utalás nem lelhető fel (vö. még *A' Tsókok* keletkezéséről frottakat).

Elveszett művek

Ezek egy részéről egykori meglétükön kívül mást nem tudunk. Ilyenek a Puky István másolatgyűjteményében volt írások, amelyeket a kéziratost kötet felfedezője, Gulyás József csak említett, de nem közölt, s amelyek aztán a másolatgyűjtemény elkallódásával hozzáférhetetlenekké váltak.

[8.] *A spanyol király esküje.*

[9.] *A' Mercato Pratta.*

[10.] *Szent Antal. (Nápolyról)* (ItK. 1936. 86. l.)

Gulyás József a címükön kívül még annyit jegyzett fel róluk, hogy ezek „Csokonai földrajzi tanulmányainak gyümölcsei” (uo.), így lehet, hogy nem is szépprózai jellegűek.

[11.] *A' Kanári és a' Balha* (EK.)

Ez az állatmese feltétlenül készen volt, mert az EK.-on a címe mellett, mely csaknem olvashatatlanul ki van törölve, a *Szatira* műfajmegjelölésén túl ott áll a *Kitsinálni* megjegyzés is. Más lajstromain szintén feltüntetted (Ktl., Kcsl.), sőt kéziratái között is megvan a helye, igaz a cím után egy vers került a papírra (vö. Cs/ÖM. I. 122. l.). E mű is valószínűleg radikális tartalma miatt töröltetted az EK.-ról, s jutott az elkallódás sorsára, amitől párdarabja, *A' számár és a' szarvas* csak véletlenül menekült meg.

[12.] *A' szállongó Amor. Idyllium Bionból. Kitsinálni.* (EK.)

A *Kitsinálni* megjegyzésből arra következtettedünk, hogy ez is prózai nyersfordítás lehetett, későbbi kidolgozásra szánva. (Az előtte álló *Moszkus-idyllium, A' szántó Amor* el is készülhetett, mert ott nem szerepel e megjegyzés.) E művekről egyébként másutt nem esik szó, de — a jegyzék tanúsága szerint — ennek ellenére elkészült művekre kell ez esetben gondolnunk.

[13.] *Dafnis. Idyllium. Revideálni.* (EK.)

Nem tudunk róla közelebbit, lásd még a [*Fordítástörredék Berquin VIII. idilljéből*] jegyzeteit.

[14.] *Enim sole mihi placere cacumina. Prózab[an].* (ÚK.)

Ennek mibenlétéről sem tudunk semmit, de mivel valóban elkészült művek sorában áll, fel kell tételeznünk, hogy ez is létezett, s nemcsak terv

formájában. Az ÚK. jele szerint alkalmi műnek készült, s volt verses változata is.

[15.] *A Gratziak: Consiliarius Wilánd Versezetje hat Könyvben. Németből fordítódott Prosában és Versb[en]* (ÚK.)

Feltehetően elveszett e fordítás, fennmaradt töredéke korábbi keletkezésűnek tűnik a teljes mű feltételezett fordításához képest; lásd erről *A' Kellemek* jegyzetét.

[16.] *A' Szerelmek. Két Könyv[en] Originál versbe, és folyó Beszédbe.* (ÚK.)

Bizonytalan, hogy elkészült-e egyáltalán; lásd *A' Szeretet* jegyzetét.

[17.] *La Partenza* (MTAK. K 674. 81b—82a)

Metastasio V. canzonettájának verses fordítása ránk maradt, de ez minden bizonnyal előbb, a többihez hasonlóan, próza nyersfordításban készült el, mint ahogy az a költő utalásából is kivehető; e nyersfordítás azonban elveszett. Lásd minderről részletesebben *A' Tavas. Canzonetta* jegyzetét.

[18.] *Az elragadtatott haj fűrt. Vitézi Versezet öt Könyvben írta az Anglus Pópe: fordítódott folyó Beszédbe.* (ÚK.)

E Pope-fordításáról maga Csokonai beszél *Az epepeáról közönségesen* című tanulmányában. Miután ismerteti a komikus eposzt, ezt írja: „Látam én ennek egy folyóbeszédi fordítását, illy cím alatt. *Az ellopott Bukli, fordította ánglus nyelvből egy valaki az Ipoly mellett*; egy darabja nálam meg is van, és az előbeszédjében azt jelenti a fordító, hogy ő e versezetet az ánglus nyelvben való gyakorlás kedvéért fordíttatta; abban tehát szerencsésebb nálam, hogy az eredetiből egyenesen tehette által nyelvünkre, amidőn én csak a francia folyóbeszédből boldogulhattam.” (MM². II. 276. l.) Itt tehát nem kell pusztán a különböző lajstromok tanúságára hagyatkoznunk, mikor megállapítjuk, hogy Csokonai elkészítette, de lapangó művéről van szó. (Újabban előkerült Pope művének két fordítása is, de egyik sem tulajdonítható Csokonainak; vö. DMÉ. 1957. 119—143. l. és Szilágyi: CsMűv. 173—183. l.)

[19.] *Clio* (Kjt.)

E rejtélyes írás a Kjt.-en elkészült művek, kötetek (*Dorottya, Lilla*) között szerepel, azzal a megjegyzéssel, hogy *Praefasti]o, Dedicasti]o,* és *Purizáltatása Clionak.* (E bizonyos *Praefatio* egy érdekes összefüggéséről lásd az *Amaryllis* 277—278. sorainak jegyzetét.) *A Clio* névről Juhász Géza úgy vélekedik, hogy Csokonai „a *Debreceni Krónikát* jelölte ezzel, amelyet 1804-ben szándékozott volna világ elé bocsátani: bizonyára Barta Boldizsár műve újranomatásával.” (386. l.) Az 1801-es Vkt. utolsó előtti tételeként már szerepelt az említett név, s a *Debreceni Krónikáról* is esik szó másutt. 1804. június 14-én ezt írta Kazinczynek: „Ha az a tőlem legközelebb kiadandó manuseriptum, melynek titulusa: *Debrecen Krónikája, és Debreceni Miscellák,* a purizáló által a héten elkészültek volna, magam is annak kedvéért Váradra felmenék vala.” (MM². II. 507. l.) A fentiekben emlegetett *Clio, Barta Boldizsár* és a *Debrecen Krónikája* azonos műre vonatkozhat, ugyanis Csokonai az apjától örökölt egy kéziratos kötetet, „amelyben egyéb dokumentumok között olvasható volt Bartha Boldizsár XVI—XVII. századi debreceni krónikája, II. Rákóczi Ferenc kiáltványa: a *Recrudescent,* továbbá feljegyzése a város nevezetes eseményeiről.” (Vargha: ArcV. II. l.) *Clio* mint a történetírás műszája válhatott a mű címévé; felvethető persze eme írásról, hogy mennyiben tekinthető ez valójában Csokonai eredeti munkájának. Amit tudunk róla, az mindenestre a létrejöttét bizonyítja.

Kiadásunkról

Kötetünk a textológiai szabályzat (A magyar klasszikusok kritikai kiadásainak szabályzata. Bp., 1962.) és a sajátosan a Csokonai-kiadás számára rögzített alapelvek (ItK. 1967. 709. l.) szerint készült. A széppróza körébe sorolható műveket a fentebb mondottak értelmében szoros kronológiai rendben közöljük, tekintet nélkül arra, hogy fordítások vagy eredeti művek, illetve, hogy magyar vagy latin nyelvűek. A művek számozása önálló, független a többi kötetétől. Az egyes művekben belüli sorszámozás — alkalmazkodva a KLTE Magyar Nyelvészeti Tanszékén, Jakab László szerkesztésében készülő Csokonai-szótár igényeihez — a címen kívül minden külön sorban álló részt (szót, jelet, alcímet) figyelembe vesz. A címhez tartozóknak tekintjük viszont egy nagyobb egységen belül az egyes daraboknak a költőtől eredő számozását (az állatdialógusok és a kantáták esetében), még ha az külön sorban áll is. A címek után a mai helyesírási gyakorlatnak megfelelően nem teszünk pontot, ha a kéziratban az van, akkor ezt a jegyzetekben jelezzük. A művek szövegében azonban az alcímek, a részek megjelölése, valamint a beszélők nevei után meghagytuk a pontot, ahol az a kéziratban is megvolt.

Kiadásunkban a lehető legteljesebb betűhűsége törekedtünk, akár autográf kézirat, akár csak másolat állt rendelkezésünkre; pusztán a ma már nem használatos jeleket írtuk át (pl. $f \sim s$, $ö$, $ü \sim \delta$, $ú$). Autográf kéziratok esetében a nyilvánvaló tollhibából eredő ékezési tévedések javítását, valamint a ligatúrák feloldását a főszövegben nem, csak a jegyzetekben jelöljük: a betűnagyságrendű emendációt azonban, akár tollhiba, helyesírási tévesztés, vagy sajtóhiba miatt vált szükségessé, a főszövegben is szögletes zárójelben közöljük. A központosáson, helyesíráson csak értelemzavaró hibák esetén javítottunk. Meghagytuk a közismert rövidítéseket is eredeti formájukban, feloldásukat a jegyzetekben adjuk meg. Ha alapszövegünk másolat, az ezen végzett emendációkat a főszövegben csak akkor jelöljük, ha az nem egy másik másolat alapján történt, hanem a sajtó alá rendezőtől származik. A soronkénti jegyzetekben azonban minden esetet feltüntetünk, a jelentősebbekre (a szónagyságrendűekre) pedig a jegyzetek élén, jellegük és helyük megnevezésével összefoglalóan is felhívjuk a figyelmet.

A szövegkritikai részben autográf kézirat esetén minden javítást, törtélt feltüntetünk, ami a költőtől származik, több eredeti kézirat összevetésekor pedig megadunk minden változatot, beleértve a helyesírási, központosási eltéréseket is. A főszöveget kurzív szedéssel idézzük ez esetben, az ettől való eltéréseket pedig félkövér betűtípus jelzi. Csokonai javításainak leírásában betűpontosságra törekedtünk: ez megkívánta, hogy a javításokat ne csak a szavak egészében jelöljük meg, hanem betűnként írjuk le. E módszer, mely fellelhető kiadásunk más kötetekben is, úgy vélem, pontosabb, részletesebb, s a tömör mondatok alkalmazása következtében talán áttekinthetőbb is a megkívántnál, ugyanakkor nem okoz fölös terjedelemlenvekedséget.

Ha a kéziratok önálló szövegváltozatoknak tekinthetők (pl. *A' Bagoly*, és *a' Kótsag* esetében), vagy ha a javításokban lelhető fel két változat (*A' Pillangó* és *a' Méh*, kollégiumi *Búcsúbeszéde*), úgy a variánst a jegyzetekben közöljük, illetve önállóan ismertetjük. Autográf kézirat birtokában a másolatok eltéréseit nem tüntetjük fel. Ha csak másolatok maradtak fenn, ezek szónagyságrendű eltéréseit adjuk meg, kivéve a nyil-

vánvalóan romlott szövegűekét. A variánsok leírásában (pl. K₇: *közt* helyett *alatt*) az első szó mindig a főszöveg adott részét azonosítja, a második pedig a másolatban lévő variánst nevezi meg.

Jegyzeteink nem térnek ki az eszmei-stilisztikai értékelésre, legfeljebb csak keletkezéstörténeti összefüggésben érintik e kérdéseket, viszont bibliográfiailag számba veszik az egyes művekre vonatkozó jelentősebb szakirodalmat. Fordítások esetén közöljük az eredeti mű szövegét is, mint-hogy azok ma már nehezen hozzáférhető kiadásokban találhatók. Az esetleges mintákat, forrásokat szintén csak hasonló esetekben idézzük, s akkor, ha azok jelentős hatással voltak a költőre. A jegyzetekben csak kivételesen idézzük a kötetünkben szereplő műveket, egyébként a sorok számának megnevezésével utalunk az adott részletre. Nem közöljük a prózai nyersfordítások későbbi verses kidolgozását sem, hiszen ezek hiteles szövege szerepel kiadásunk megfelelő köteteiben. Tárgyi és nyelvi magyarázataink kiterjednek a motívumegyezőségekre, konkordanciák feltérképezésére, valamint fordítások esetében a nyelvi színvonal leírására is. Csokonai latin nyelvű műveihez a versek esetében is szabatos prózafordítást közlünk.

Végül ezúton is köszönetet mondok mindazoknak, akik valamilyen módon és mértékben elősegítették e kötet elkészítését. Először is azoknak, akik folyamatosan figyelemmel kísérték munkámat: Szilágyi Ferenc és Szuromi Lajos sorozatszerkesztőként sok segítséget nyújtott mind szakmai, mind gyakorlati kérdésekben, Bitskey István pedig — kutatóhelyi vezetőként — minden szükséges feltételt biztosított a kötet munkálataihoz. Bíró Ferenc a kötet lektorálása során sok fontos észrevétellel, bírálattal segítette a végleges változat kialakítását. Bárczi Ildikó a belső lektorálási munkákban működött közre. Az idegen nyelvű anyagok feldolgozásához külső segítséget is igénybe kellett venni: a német fordítások nyelvi elemzését Baksai Sarolta, a franciákét Halász Katalin, az olaszokét pedig — a *Melyik a legjobb Csók?* kivételével, amely Sárközy Péter munkája — Kovács Zsuzsa végezte. A latin nyelvű művek és szövegek Borzsák István és Tegye Imre gondozásában kerültek kötetünkbe. Az eddig fel nem tárt görög és latin forrásokat Tegye Imre kutatta fel. A munkálatok során felvetődött egyéb, rendkívül szerteágazó problémák megoldásához — a már említetteken kívül — Bán Imre, Fekete Csaba és Gesztelyi Tamás is segítséget nyújtott.

JEGYZETEK A SZÉPPRÓZAI MŰVEKHEZ

I. [Vizsgai oráció]

Kézirata

MTAK. K 672/IV. 86a—88a (ZC.). Autográf fogalmazvány.

Megjelenése

Először Szilágyi Ferenc közölte (ItK. 1973. 729—730. l.), e közlés nyomán adta ki kötetben először a MM². az első kötet latin nyelvű művei között.

Keletkezése

E búcsúbeszéd a kéziratok kötetben a latin versgyakorlatok után következik: ez a tény, valamint a beszéd tárgya arra enged következtetni, hogy e munka a poétai osztály nyilvános vizsgájára készülhetett; nem egy hasonló verses vagy prózai oráció maradt fenn ezen kívül is (vö. Szilágyi: CsMűv. 216. l.). Mint vizsgára készült beszéd a poétai osztályban tanultak összegzésére, lezárására szolgál (ekkor tanulmányairól, versgyakorlatairól lásd (Cs/ÖM. I. 323—349. l.). Iskolás szemlélettel hangsúlyozza a haszon, a józan önérték szerepét, kiemelve, hogy ettől várható a közjó, a haza üdvé. Juhász Géza szerint döntően önálló munka eredménye e beszéd, préceptora legfeljebb csak átnézhetette, csiszolhatott rajta (Juhász 97—98. l.; vö. Szilágyi: CsMűv. 216—217. l.) Mivel Csokonai 1786 tavaszán fejezte be tanulmányait a poétai osztályban, így e beszéd keletkezési ideje is ekkorra tehető.

Szövegkritika

A fogalmazvány cím nélküli, mi a MM². címét vettük át. A szöveg után számvetés található a Joannes Secundus és Joannes Bonefonius műveiből készített másolatokhoz, melyek a következő lapokon vannak. A beszéd helyesírásán csak értelemzavaró központozási hibák esetén javítottunk; az *u* jelölése néha *v*-vel történik, mi egységesen *u*-t frunk. (Köszönöm Borzsák István és Tegye Imre szöveggondozáshoz nyújtott segítségét.)

1. K: *vō* [= *vero*]
2. K: *invenit, ad* <*quibus ad*> *ad*
3. K: *scopum* A c o-ból jav.
4. K: *mentis* Az *i* u-ból jav.
5. K: *ad* <*omnia*> *quaevis*
6. K: *cōmodi* [= *commodi*]

- 6—7. K: *Themistocli* <.. *excitat*> *pectore* A *Themistoclis*-ban az utolsó s a szó áth. vége fölött van betoldva.
11. K: *magni*, A vesszőt elhagytuk.
12. K: *Tolle hoc* A vessző hiányzik, em.
13. K: *Citates* [= *Civitates*]
14. K: *committunt* [= *committunt*]
- 14—15. K: *splendidēs* [= *splendidiōres*]
16. K: *utilitatem* A vessző hiányzik, em.
17. K: *imō* [= *immo*]
18. K: *Palingenitus* <*Iuvenalis*> Az áth. szó fölé írva.
19. K: *negabunt* A vessző hiányzik, em. Az idézet nincs kiemelve.
21. K: *sacerdotibus* <*dici*> *intelligi*
24. K: *quae* <*tum*> *Parentes*
25. K: *permovit*; <*tum vō etiam*> *ut*
26. K: *Dni* [= *Domini*] A megszólítás előtti és utáni vessző hiányzik, em.
28. K: *studium* <*ā volis*> *non solum*, <*ad*> *sed ad*
29. K: *rāonem* [= *rationem*]
30. K: *vō eām* [= *vero etiam*]
31. K: *cui* <..> *ōia* [= *omnia*]
referendum A vessző hiányzik, em.
35. K: *valebunt*, A vesszőt elhagytuk.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A szöveg latinsága iskolás, de korrekt. Az egész beszéd gyermeki szemléletével van összhangban a közhelyes kifejezésnód, amely különösen a vers esetében szembetűnő. A mű magyarul így hangzik (a prózai részt Szepessy Tibor, a verseket Tegye Imre fordította):

„Azt tartanám én valóban bölcsnek, aki nemcsak kiválasztja a legnemesebb eszményeket, hanem alkalmas eszközöket is talál céljának elérésére. A személyes haszon szeretetét bizonyára egyetlen épész ember sem merné bűnnek nyilvánítani, hiszen ez az a mozgatóerő, mely az emberekben bármely nagyszerű feladat iránt vállalkozó kedvet ébreszt. Önnön érdekének ez a keresése ébresztette fel, táplálta Themistocles keblében a hazaszeretetet; Iulius Caesart álmából is felébresztette, hogy a makedon Sándor, inkább ellensége ugyan, mint barátja az emberi nemnek, fiatalon is ragyogóbb hadjáratokat fejezett be, mint ő idős korában. És, hogy röviden kimondjam, ezen a földkerekségen semmi nagy dolgot végbe nem vittek, ahol ez a serkentő hiányzott volna. Vedd el ezt, megbénulnak az emberek. Olyan államok, melyek most a tengerek urai, törékeny deszkára bizzák rá életüket; amelyek virágznak, inkább a komor temetőknél fényesebbek, semmint a mai metropolisokkal lesznek egyenlők. Vedd el a hasznot, a végtelen szántóföldek műveletlenül fognak elnyúlni, a művészetek száműzetésbe vonulnak, sőt, ahogyan a nagytehetségű Újraszületett Költő megfigyelte:

Ha elveszed a hasznot, isteneket és vallást senkise ismer,
A templomok összeomlanak, nem lesznek művészetek és nem lesz
Jupiter sem

amit a pogányok papjaira vonatkoztatnék legkivált. De, mint ahogyan a középutat megtartani a legnehezebb, úgy azt is igen nehéz meghatározni, mi mozdítja elő valóban a mi boldogságunkat. Csakugyan, nyilván ez az a megfontolás, ami szüleinket arra indította, hogy bennünket a ti maku-látlanul hívséges gondotokra bízzanak, Nagytiszteletű Professor Urak: hogy azt, ami mindnyájunk igaz boldogságához tartozik, vagyis a tudás-szomjat, ne csak megtanuljuk tőletek, hanem életfelfogásunkra is alkalmazzuk. Hogy a nemes erénynek ebből a veteményeskertjéből utoljára kikerülve, részint önmagunknak, részint azonban másoknak is, végül a hazának, melynek a kapottak arányában mindent visszafizetni tartozunk, hasznára lehessünk.

Ha szerencsés akarsz lenni, lehetsz egyúttal boldog is;
Ne feledd el, hogy amíg élsz, ezt a szabályt megtartsd;
Semmi olyat nem tegyél, ami nem válik a javadra,
És előnyösségüknél fogva nem hajtanak neked hasznót:
Mert különben szerencsétlen, mindenki által szánandó ember leszel,
amíg bús lelkedet nem küldöd a sápasztó Alvilágba.”

6. *Themistocles* (i. e. 528—462) — Themisztoklész: athéni államférfi, a perzsák elleni győztes szalamiszi csata hadvezére.
7. *Iulius Caesar* (i. e. 100—44): római hadvezér, politikus.
8. *Alexander Macedo*: Nagy Sándor (i. e. 356—323).
18. *Palingenitus Poeta*: Csokonai áth. korábbi változata Juvenalist nevezi meg az idézet szerzőjeként; ez azonban nem tőle való, s más antik auktornál sem leltük nyomatát.

2. Antiqua Geographia

Kézirata

1. OSzK. Oct. Hung. 1669. 111ab (K₁). Másolat. 1812.
2. SpK. Kt. 1722. 173—175. (K₂). Másolat.

Hitelessége

A költő — érthetően — nem regisztrálta e játékos, s nem kevéssé vas-kos latin nyelvű rögtönzését műveinek sorában; nem egy hasonlóan pajkos frása ismert, amelyeket szintén nem lajstromozott (pl. *A pendelbergai vár formája és megvétele, A tolvaj isten* stb.).

E darabot a HG. szerkesztői fedezték föl: „... Csokonainak ily című párbeszédos, latin nyelvű prózájára bukkantunk: *Geographia Antiqua. Lusus ingenii Csokonaiani*. Ezt azonban sikamlós tartalma miatt nem vettük fel eddigi kiadatlan és eddigi ismeretlen műveinek csoportjába.” (HG. I. XXIV.) Pukánszkyne Kádár Jolán viszont — részletesen ki nem fejtett — kétségének adott hangot Csokonai szerzőségét illetően (Cs/Szín. I. 246. l.). Kiadásunk előmunkálatai során azonban megerősítést nyert a HG. szerkesztőinek véleménye: előkerült egy újabb másolat is, amelyet az ún. Makói-gyűjtemény őrzött meg. E gyűjtemény megbízhatóan jelöli, hogy mely művek származnak Csokonaitól, s melyek nem, s az itt található másolat jobbnak, pontosabbnak is tűnik a másiknál. Mindez alapos érvet jelent Csokonai szerzősége mellett.

Megjelenése

Először a MM. adta ki, a színművek között. A MM². a latin nyelvű művek közé sorolta. Mindkétszer a sárospataki másolat (K₂) szerint jelent meg.

Keletkezése

Az írás keletkezési idejére konkrét adat nem utal, viszont rendkívül vaskos humora folytán a kéziratos diákirodalom trágár műveinek a sorába illik. „Ez a játszadozó, fordulatosan tréfálkozó, formai nehézségekben kedvét lelő ízlés gyakran hanyatlik alantas durvaságokba, vaskos, sőt trágár élcelődésbe vagy gúnyolódásba, mint messzi középkori elődje, a vágáns diákok költészete. Az ilyfajta szerzeményekben népies szabadszájúság egyesül a kollégiumi cötusok kamaszerotikájával, az eredmény azonban többnyire nem tűr nyomdafestéket.” (Bán—Julow 15. l.) E „pad alatti poézis” igen elterjedt volt a debreceni kollégiumban, a tanári kar minden tiltása ellenére is virágkorát élte ekkoriban. Csokonainak számos műve képviseli, élteti tovább ezt a hagyományt, csak elődeinél magasabb színvonalon, a trágárságban is meg-megcsillanó szellemességgel. Ezek alapján ezt az írást a kollégiumi évekre tesszük, viszonylag gyenge latinsága alapján azok első felére.

A „vulva földrajzának” „ál-iskolai párbeszédben” (Vargha: Melyik. 14. l.) való megírásához a mintát a poétai osztály tantervében is szereplő antik földrajzi ismeretek tárgya szolgáltatta (CsEml. 38. l.) — ezt Csokonai maga is oktatta préceptor korában (vö. MM². II. 361. l.). Lehetséges, hogy épp e feladat elvégzéséhez készültek bőséges jegyzetei e tárgyból: több szerző művének gondos áttanulmányozását bizonyítja kéziratos hagyatéka (MTAK. K 669. 1a—22a). A tréfás írás tehát általa és mások által is jól ismert témára épül, így biztosítva a viccek elevenségét, csattanósságát. Ezt egyébként csak fokozhatta, hogy éppen az iskolai tananyag lett tréfálkozás tárgya.

Szövegkritika

A két másolat közül a K₁, a pontosabb, bővebb, ezt választottuk alap-szövegül. Az ebben található hibákat a K₂ szerint em. A két változat eltéréseit alább részletesen jelezzük. A kérdés-felelet jelzése rövidítésekkel történik a másolatokban: Q., Qu. [= *Quaestio*], ill. R. [= *Responsum*], ezeket feloldottuk. (A szöveggyondozásért Borzsák Istvánnak mondok köszönetet.)

Cím. K₂: *Geographia Antiqua* Alatta a K₁-ben a következő megjegyzés áll: *per allegoriam conscripta pr̄ [= per] M. V. Cs.* A K₂-ben ugyanez így hangzik: *Lusus ingenii Csokonaiani*. Mivel egyik sem lehet a költő eredeti szövege, ezeket elhagytuk a címből.

1. K₁: *vocabat̄r* [= *vocabatur*]

2. K₂: *Potta, a Patto*

2—4. K₁: A számok helyett α , β , γ áll. Mivel a későbbiekben e másolat is számokat használ, itt is em.

- 6—9. K₂: *A septemtrione Montem Veneris; ab Oriente Sylvam Herciniam; a Meridie Imperium Medardi; ab occasu litora Oceani Urinarii.* A K₁-ben a pontosvesszők hiányoznak, esetenként pont áll a helyükön, em.
8. K₁: *Imperium* em.
9. K₁: *Littora* em.
11. K₁: *evaporaōnibus* [= *evaporationibus*]
12. K₂: *et*
13. K₁: *Hōris* [= *Hungaris*]
K₂: *varsája*
15. K₂: *rapidus*
K₁: *gna hñum* [= *magna hominum*]
17. K₂: *Caput bonae spei flatibus*
19. K₂: *fusco*
20. K₁: *medicat̄* [= *medicatur*] Innentől, az 5—8. válaszok folyamatosan, új sor kezdése nélkül vannak írva.
23. K₂: *homini fodina*
K₁: *hñum* [= *hominum*]
24. K₁: *Veretrum* [= *Veretrorum*] A K₂-ben hiányzik a 8. felelet.
25. K₂: *Regimen*
26. K₁: *inperio gni* [= *magni*] em.
27. K₁: *vocat̄* [= *vocatur*]
29. K₁: *Chalibs* em.
K₂: *turcicus*
30. K₁: *s̄* [= *sunt*]
31. K₂: *acido* A K₁-ben a válaszok folyamatosan vannak írva.
33. K₁: *adhibet̄* [= *adhibetur*]
34. K₂: *scabritiam* Az et hiányzik.
35. K₁: *stomachiq̄* [= *stomachique*]
K₁: *corroborānem* [= *corroborationem*]
- 36—40. K₂: A következő három válasz sorrendje (a K₁ számaival): 4., 5., 3.
36. K₂: *quae etiam in alias*
- 38—39. K₂: **Provinciae Kenoh** *ni Angliae* A másoló nem értette a szöveget, értelmetlenül másolt.
42. K₁: *Majorem* em.
43. K₂: *habent*
K₁: *comercium* [= *commercium*]
44. K₂: *Testiculis*
45. K₁: *n̄* [= *non*]
46. K₂: *Regno Semen quod Indigenis*
- 46—47. K₁: *dicit̄* [= *dicitur*]
48. K₂: *Geographia* Az *antiquae* hiányzik.
50. K₁: *Comentariis Illustrimi* [= *Commentariis Illustrissimi*]

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A dialógus latinsága több helyütt még kívánnivalót hagy maga után. A szöveg magyarul így hangzik (Tegyey Imre fordítása):

„Ókori földrajz

Kérdés: Hogyan nevezték hajdan a vulvát?

Felelet: 1. Pattának, az ott rejtőzködő nyílásról.

2. Pinának az ürgelyukról mint pinalyukról.

3. Vulvának, azaz bejáratnak.

Kérdés: Mik a határai?

Felelet: Északról a Vénusz-dombja;
keletről a Hercynai erdő;
délről a Szar birodalma;
nyugatról a Vizelet óceánja.

Kérdés: Mik itt a nevezetes helyek?

Felelet: 1. A Holt-tenger, bűzös kigőzölgéseiről és nagy sótartalmáról hírhedt.]

2. Feneketlen mélység (magyarul: Kárhozat varsája).

3. A bűzösen gőzölgő kikötő, amelyet nagy embertömeg látogat.

4. A Jöreménység-foka, mely ki van téve a folytonos szeleknek.

5. A Havibaj folyója, telve sötétes folyadékkal, igen jó ízű, vele betegeket gyógyítanak.

6. A Szemérem szakadéka, hosszú vonulatával veszi körül e vidéket.

7. A Szaros-hegy, ahol az emberbányák vannak.

8. A Nemiszerv vára, nem nehéz ostrommal bevenni.

Kérdés: Milyen itt a kormányforma?

Felelet: Zsarnoki a Nagy Kakás uralma alatt, akit Penisnek is neveznek, a nadrág házából származik.

Kérdés: Mi a címere?

Felelet: Török szablya, vörös mezőn átszúrva.

Kérdés: Mik a terményei?

Felelet: 1. Sós-savanyú vizelet finom falatok befőzéséhez.

2. A havi tisztulás váladék, amit naponta limonádéként használnak fogszuvasodás ellen és gyomorerosításra.

3. Rüh, amelyet más vidékekre is elszállítanak.

4. Hatalmas, az angliai Kent tartomány lovainak nagyságához hasonló bolhák, fürgék és magasra ugranak.

5. Gyerekek.

Kérdés: Milyen népek lakják?

Felelet: Nagyobb részét franciák.

Kérdés: Kikkel vannak kereskedelmi kapcsolatban?

Felelet: A herékkel vagy a tőkőkkel, akiknek azonban tilos belépniük, csak a kikötő előtt állva küldik be a birodalomba a magot, amit a helyi lakosok gecinek neveznek.

Kérdés: Milyen forrásokból merítették ezt a földrajzot?

Felelet: Szüry a neves stossenbergi professzor kommentárjaiból."

(A magyarázatok Borzsák István és Tegye Imre útmutatásai alapján készültek.)

1. *Vulva* (lat.): a női nemi szerv.

2. *Patta*: feltehetően a *patet* ('nyitva van') szóból eredeztethető, *tt-s* formája azonban hibás.

6. *Montem Veneris*: a Vénusz dombja egyszerre jelenti a szeméremdombot és a német monda szerinti Vénusz-hegyet, ahol az istennő lakik udvartartásával.

7. *Silvam Hercyniam*: Hercynai erdőnek az ókorban azt a hegységet nevezték, amely a Dunától északra Germániát keleti és nyugati részre osztotta.

11. *Lacus Asphaltites*: a Holt-tengert az ókorban kátrány-telepei miatt nevezték Lacus Asphaltites-nek (asphaltus: 'kátrány').
13. *Varsa* (nép.): vesszőből font, tölcser alakú halászeszköz.
26. *Magni Cacatus*: Nagy-Kánság helyett Nagy Kakás; szójáték a *chacanus* ('nagykán') vagy a *chaganus* ('kagán') szóval.
42. *Galli*: utalás a „francia betegség”-re, a vérbajra; lásd még a következő jegyzetet. (Szilágyi Ferenc adata)
50. *Szürny*: talán a kankóra utal, szójáték formában: szűr – szűr-kankó ('ujjas, rövid posztó felsőruha') – kankó ('gonorrhoea'). Hasonló szójáték olvasható a *Militat omnis amansban* is: *Kankóba és cifra francia ruhába* (MM². I. 260. l.; Szilágyi Ferenc adata).
51. *Stossenberg*: szójáték a német *stossen* ('lök, toszik') és a *berg* ('hegy') szavakkal.

3. A' Bagoly, és a' Kótsag

Kézirata

1. MTAK. K 675. 80ab (K₁). Autográf fogalmazvány töredéke.
2. MTAK. K 675. 85ab (K₂). Autográf fogalmazvány töredéke.
3. MTAK. K 675. 81a–84a (K₃). Másolat.
4. MTAK. Mf. A 4051/I. 146–157. (K₄). Sarkadi Nagy Zsigmond másolata. 1810. (Maga a kézirat magántulajdonban van.)
5. DebrK. R 783. 155–162. (K₅). Onody Péter másolata. 1826.
6. Debreceni Irodalmi Múzeum. K. X. 74. 169. l. (K₆). Másolat.
7. Prága, Egyetemi Könyvtár. Kubelik (Széll) gyűjtemény ő 21. (Mf.: MTAK. A 162/V. 89–97.). Szántó Dániel másolata. 1807. (K₇)
8. OSzK. Oct. Hung. 1669. (ún. Makói-gyűjtemény) 1a–3b (K₈). Másolat. 1811–12.
9. DebrK. R 556a. 31–40. (K₉). Másolat.
10. MTAK. K 673. 120–127. (K₁₀). Keskeméthy Csapó Dániel másolata. 1827.
11. Puky István másolata. Ismeretlen helyen. (Lásd Puky/j. 14.; Cs/ÖM. I. 114.) A K₃ – a helyesírás alapján ítélve – talán erről készült.
12. Zilahi Sámuel másolata. 1808. Ismeretlen helyen. (Lásd Stoll 600.)
13. DebrK. R 789. Másolat. Ismeretlen helyen. (Lásd HG. II. 403–411. l.; szövegvariánsként, lapalji jegyzetben.) Felvetődik a kérdés, hogy e másolat nem azonos-e az Onody-féle másolattal (K₅), hiszen jelzetük majdnem egyezik (R 789 – R 783), az eltérés sajtóhiba, elírás következménye is lehetne. Tovább erősíti a gyanút, hogy egyik másolatban sem található meg A' *Püllangó és a' Méh*, valamint hogy igen nagy a hasonlóság a K₅ szövege és a HG. feltüntetete variánsok között. Mégsem igen azonosítható a két másolat, mert variánsaik nem esnek teljesen egybe: néhányszor a HG. egyedi változatot közöl, s a K₅-ben a közös szövegeltéréseken túl is számos változat található még. Mindezek miatt a HG. közölte másolatot is külön számba vesszük, s közöljük szövegkritikai jegyzeteinkben (HG.).

Megjelenése

A költő címjegyzékein mindvégig szerepel, de életében nem jelent meg. Először Toldy adta ki a K₁₀-ból, de ismerte a K₉-t is. A múlt században még a Csokonai Naptárban jelent meg (1876. 65–71. l.; vö. Szilágyi: CsMűv. 385. l.). A HG. (II. 403–411. l.) Toldyt követte, bár jegyzetben szól az eredeti kéziratról, és – mint említettük – feltünteti egy debreceni másolat eltéréseit is. A FK. a HG. nyomán járt el. Az EPM. a K₂ és K₃ szövegét, a MM. a K₁ és K₄ bővebb változatát adta ki. A MM.² ezen túl közölte a K₅ autográf töredékét is. A művel mind a címjegyzékeken, mind a kiadásokban együtt szerepel *A' Pillangó és a' Méh Állatok dialógusai* (vagy csak *Dialógusok*) címen.

Keletkezése

Csokonai nagy hagyományokkal rendelkező műfaj felé fordult, mikor állatbeszélgetéseket kezdett írni. Iskolai tanulmányaiból jól ismerte már a klasszikus mintákat (Aesopus, Phaedrus), de a korabeli újság- és folyóirat-irodalom is ontotta e műfaj korszerűsített, aktualizált változatait (pl. MKur. 1790. II. 937., 1065., 1083., 1089., 1113., 1241. l., stb.; vagy Órph. I. 43., 46., 310., 441. l., stb.). Mindemellett Péczeli a MindGy.-ben elméleti jellegű írást is szentelt az oktatómese műfajának, mint arra már Szauder József is felhívta a figyelmet (MindGy. 1790. IV. 401–408. l.; vö. Szauder 130–131. l.). Csokonai állatdialógusai a fabula korszerűsített változatát, a költői dialógust képviselik. „Míg a fabula megmaradt az általános emberi, erkölcsi eszmények körében, a költői dialógus korszerű, publicisztikai jellegű vagy filozofikus, költészeti témákról szólt, s a felvilágosodás eszméit vitatta vagy terjesztette annak a vitaformának lemásolásával, melyet a XVIII. századi szalonok alakítottak ki: a közvetlen, szellemes társalgás, párbeszéd alakjában.” (Szauder 129–130. l.; vö. még Vörös Imre: *Állat-jelképek a felvilágosodás magyar irodalmában*. ItK. 1985. 154. l.)

Fentebb, a korabeli minták említésekor nem véletlenül maradtunk meg az 1790-es év termésénél: ezeket Csokonai még olvashatta saját dialógusainak formálódása, megírása idején. Ekkoriban keletkezett ugyanis összetartozó két műve, melyeket *Állatok' Dialógusai* közös címmel és I., ill. II. sorszámmal látott el. Későbbi időszak, amit Juhász Géza (EPM. 314. l., Juhász 200. l.) és Szilágyi Ferenc (CsJÖM. I. 347. l.) említ, inkább csak az átdolgozás idejeként jöhet számításba, merthogy a műnek két változata létezik (lásd erről részletesen szövegkritikai jegyzeteinkben).

Az első változat megírásának idejét maga Csokonai adja meg az átdolgozás címében: *1790^d Eszire vö [= 1790^dik Esztendőre való] Dialógus*. A mű értelmezése szempontjából azonban fontos a konkrétabb időmeghatározás is. Felmerülhet e tekintetben, hogy a csak az első változatban szereplő helymegjelölések (*Békés, Bihar és Heves Határai, a' Körös és Berettyó Pakadéki, Ványa*) nem utalnak-e esetleg valamely konkrét eseményre, aminek felderítése az időpont meghatározásában is támpontot jelenthet. A krónikák azonban nem tudnak efféle nevezetes eseményről, bár e tény nem jelenti azt, hogy nem is volt ilyen. A földrajzi konkrétságot így feltehetően másként kell értelmeznünk: arról ugyanis már megemlékeznek a krónikaírók (Markovicz Mátyás 1748, Petrik Ambrus 1784.; idézi eze-

ket Implom József: *Olvasókönyv Békés megye történetéhez* II. Békéscsaba, 1971. 34. l.), hogy a jelzett területen akkoriban nagy számban éltek a kócsagok, s ezek vadászása, tollazatuk értékesítése a megye fontos bevételi forrása volt; még 1797-ben is 103 kócsagtollat küldtek a bécsi nemesi testőrségnek (Karácsonyi János: *Békésvármegye története*. Gyula, 1896. I. 305. l.). A megjelölt terület a korban valószínűleg önkéntelenül is asszociálta a nagy kócsagvadászatokat — ez lehet az a többletjelentés, amiért a konkrét helymeghatározás a műbe kerülhetett.

A szövegben azonban más jellegű utalások is találhatók, amelyek segítenek a megírás idejének közelebbi meghatározásában. E dialógusban a költő elfordul a hazafiság külsőségeiben való tetszelgésétől, attól a patriotista eufóriától, amely korábban őt is jellemezte a *Magyar Hajnalka* és az *Egy Magyar Gavallér* című versekben. Ezek a korona hazahozatalának időszakában keletkeztek, vagyis tavasszal, pontosabban március körül (vö. Cs/ÖM. I. 604., 611. l.), a dialógus tehát ennél későbbi lehet. További útmutatást ad, hogy a mű végén a *Bagoly az új Királyt* említi: a koronázás 1790. november 15-én volt, a dialógus tehát ez időszakban íródhatott, legnagyobb valószínűséggel az ezt megelőző időben. Még célszerűbbnek tűnik azonban ezt a „megelőző időszakot” egy adott politikai szituációként értelmeznünk. Csokonai politikai tájékozódása a nem-nemesi értelmiség programjához kötődött (erről részletesen lásd StudLit. 1986. 53—57. l.). 1790 őszén e csoport már nem vállalt teljes mértékben közösséget az ellenzéki mozgalom gerincét adó széles nemesi rétegekkel, s felerősödtek a kritikai hangok is egymás irányában. A végleges szakítás azonban még nem következett be: a koronázás, bár jelentős lépés volt az ellenzék erejének megtörésében, nem zárta le a küzdelmet, a nemesség ekkor még jelentős erő kifejtésre volt képes és hajlandó. Ugyanakkor a demokrata értelmiség az uralkodóval szemben is táplált illúziókat: Lipót felvilágosult uralkodó hírében állott, s ezt a hírt maga sem győzte eléggé terjeszteni, továbbá az elmúlt időszak politikai harcában is hajlékonyabbnak mutatkozott, s néha inkább pozitív szerepet játszott (pl. éppen a nyelvkérdésben), mint a hangadó nemesség. A helyzet tehát ceppfolyós, nyitott, még nincs helye a lehetséges szövet-ségekkel való szakításnak, még ha lényegi is az egyet nem értés, s nyilvános a polémia. Ez tehát az az aktuális politikai helyzet, amelyre a dialógus vonatkozik: időben pedig ez a nyár második felétől a koronázás időszakáig tart. A mű első változatának megszületését a fentiek alapján ekkorra tesszük.

Az átdolgozás jóval későbbi lehet. Ennek autográfja egy 1801-ből származó, szintén autográf veremlékkel van egy íven (vö. MTAK. K 675. 85a—86b), s az EK-on is még ott áll a mű címe mellett a megjegyzés: *Revidálni*. Mindezek alapján annyit mondhatunk, hogy ha Csokonai egyáltalán meg is kezdte az átdolgozást 1795 nyara előtt, befejezettnek ekkor még bizonyosan nem tartotta.

Szöveggkritika

Két eredeti kézirat töredéke maradt ránk, tehát a műnek két változata volt, melyek közül a K₁ a korábbi, a teljesebb, a K₂ a rövidebb, a később készült. Ennek későbbi keletkezése mellett szól a stilisztikai kidolgozott-ságon túl a helyesírás tanúsága is, valamint az, hogy a szövegből kima-

radván a konkrét helyhez, időhöz kötött utalások, a cím jelzi a keletkezés pontos idejét, természetesen a korábbi változatra érvényesen.

A másolatok közül csak a K_3 követi a későbbi változatot, meg lehetős hűséggel. A többi az első kidolgozásról készült. A K_4 , K_5 , K_6 , K_7 pontos másolat. Az eredetihez legközelebb a K_4 áll, a többi erről készülhetett: a K_5 és a K_7 (valamint a HG.-ben között variáns) összefüggése nyilvánvaló, s világosan látszik az is, hogy a K_6 ez utóbbi kettőtől függetlenül jött létre. A K_8 a K_6 -tal rokonítható, de hiányzik belőle mintegy harminc sornyi rész (81–112. sor). A K_9 és a K_{10} romlott szövegű másolat. A jegyzetekben a szónagyságrendű variációkat részletesen feltüntetjük, a K_8 , K_9 és a K_{10} kivételével.

Főszövegül a korábbi, teljesebb változatot választottuk, mert ez mutatja hívebben a költő reakcióit a mű megszületését inspiráló helyzetre — ez egy aktuális érdekű, politikai jellegű írás esetén nem mellékes körülmény. A két kidolgozás között jelentősek az eltérések (a nagyobb változtatások, főleg kihagyások mellett számtalan apró javítás, csiszolás található), ezért indokoltnak tűnik a második variáns a jegyzetekben önállóan közreadnunk. A jelentősebb változtatások helyei a következők (az első szám a főszöveg, a második a szövegváltozat megfelelő részének kezdő sorát jelöli): 10.—6., 24.—15., 34.—18., 42.—22., 53.—28., 68.—36., 96.—37.

Mindkét esetben az autográf kéziratot közöljük, ameddig az tart. A főszöveget ezután a K_4 alapján adjuk, amely Sarkadi Nagy Zsigmond forrásértékű másolatgyűjteményében maradt fenn. Szövege — összehasonlítva az eredeti töredékkel — rendkívül pontosnak mondható, helyesírása is hasonló, bár következetlenebb. A K_4 szövegén csak néhányszor változtattunk jelentősebben: szókihagyás és értelmi zavar esetén 5 alkalommal (72., 151., 201., 204., 209., sorok), valamint kétszer a szöveg értelmetlen tagolása miatt (119., 156. sorok) — mindezt a többi másolat tanúsága szerint. A többi emendáció apróbb központozási és ékezesi hibák esetén történt; jegyzeteinkben mindezeket részletesen feltüntetjük, kivéve a kettőzött mássalhangzók jelölésének Csokonai gyakorlata szerinti átalakítását (pl. *szsz-ről szsz-re*). A jegyzetben közölt második kidolgozás esetében a K_3 -ból folytatjuk az autográf töredékét. E másolaton, eltekintve néhány ékezethiba javításától (pl. *égygy — eggy*), nem változtattunk. Utána következő jegyzetünk csak az autográffal való összevetést, illetve ez utóbbi leírását tartalmazza.

Cím. K_1 : A fő- és az alcím után is pont van, ez utóbbi zárójelbe van téve, ezt elhagytuk.

1. K_1 : Az első beszélő neve (itt a *Bagoly*) Csokonai párbeszédese műveiben rendszerint elmarad, a másolatok tartalmazzák. A továbbiakban a beszélők nevei kisbetűvel, aláhúzva szerepelnek.
2. K_4 : *a' te* hiányzik.
3. $K_{4^{37}}$: *közt* (HG. is)
4. K_{176} : *Zsombok*
6. K_1 : *Tavakat?* A kérdőjel itt értelmetlen, a másolatokban nincs is meg, elhagytuk.
7. K_5 : *osztán egybe gyülekezni e Sombékok között?* (HG. is)
 K_{176} : *Zsombok*
11. K_5 : *ott volnának*
- K_1 : *valamelyeket* (<...>), *Békés* A vesszőt elhagytuk. A K_4 és K_5 *a'* névelőt illesztett a *Békés* elé.

12. K₇: *Körös és* hiányzik.
14. K₅: *két* hiányzik.
K₇: *közt* helyett *alatt*
16. K₁: *a' mint te mondd.* Sor fölötti betoldás.
17. K_{4,5,7}: *guba* helyett *gulya* (HG. is) A K₅-ben *megférni* áll.
19. K₆: *köztetek* helyett *köztök*
- 21–23. K₆: Ez a rész hiányzik.
23. K₁: *elis* <*megis*> Az áth. szó fölé írva.
röhögém Az *ém* *tetsz*-ből jav.
A *Hö, hö, hö!* helyett a K₄-ben *Hü*, a K₅-ben *Hu*, a K₇-ben *Ho* szerepel. A K₅-ben és a K₇-ben *röhögém* helyett *röhögöm* van.
A HG. a K₅-tel azonos.
25. K₁: *A' Magyarok* <*József*>
26. K₆: *a' Magyarok Hazafiúsága* hiányzik.
30. K₅: 's *csak* azért
31. K_{5,7}: *azt* hiányzik
33. K₁: *Körülbelől* A *K* olvhtl. betüből jav.
K₆: *ezen* helyett *a'*
35. K_{4,5,7}: *Gazda, Ispán* Fordított sorrendben. (HG. is)
36. K₁: *Szakács,* <*Fell*> *Kukta*
37. K_{5,7}: *Instructor* hiányzik.
K₁: *Hofmester,* <*Öltö*> *Frizőr*
38. K₁: *Vetkeztető* A *V* olvhtl. betüből jav.
K_{4,5,7}: *Agár* hiányzik.
39. K_{4,5,7}: *Az első vagy* hiányzik.
42. K₇: *gondolnátok*
44. K_{4,7}: *Hahó* helyett *Ho hó*; a K₅-ben és a HG.-ban *hu! hu! hu!*,
a K₆-ban *Huho* van.
46. K_{4,5,7}: *tartanom*
47. K₁: *görbe* Sor fölötti betoldás. A K₅-ben és a K₇-ben hiányzik.
48. K_{5,6}: *ni* hiányzik. Az *ott van ni* a HG.-ban hiányzik.
49. K₁: *De, öreg, nem a' Húsunkért* A szöveg itt megszakad.
K_{5,7}: *üldöznek* (HG. is)
50. K₆: *Sneffeket miket, hanem tsak* A K₅-ben a *szál* hiányzik.
51. K₄: *adott,* A vessző felesleges, elhagytuk.
53. K₇: *vagy* helyett 's
55. K₆: *érte soha* az
58. K₆: *mi* hiányzik.
62. K₅: *gyűlésünkben* helyett *gyülekezetünkbe*
63. K₆: *dagályal* helyett *ja gajjal*
64. K₆: *éretlen* helyett *el szaradot*
65. K₆: *hullott* helyett *szállot*
K₇: *hullott levele virág szála*
66. K₇: *völt* hiányzik.
68. K₇: *el kellett halnotok, vesznetek*
72. K₄: *fel* hiányzik. A K₅, a K₆, a K₇ tartalmazza az igekötőt, amely értelmesebbé teszi a mondatot; ezek szerint em.
K₇: *a' sok golyóbisok*
73. K₅: *Nemes* hiányzik.
74. K₆: *ő* hiányzik.
78. K₅: *párája* helyett *Párja*
79. K₄: *bokretátlan* em.

83. K₅: *eldöglött* helyett *hólt*
85. K₅: *fészemből a'* hiányzik. (HG. is)
K₅: *mikor* helyett *midőn*
87. K₄: *nadak* em.
89. K₅: *örvendő* helyett *öldöklő*
94. HG.: *nektek* helyett *neki*
96. K₆: *én* hiányzik.
98. K₆: *belőlle* helyett *felőlle*
100. K_{4⁹⁶}: *közzül, Apologató* A vesszőt értelemszerűen pontra javítottuk, így van a K₇-ben is; a K₅ vesszőt és kisbetűt ír.
102. K₇: *katsák* helyett *kótság*
- 104–105. K_{5⁹⁷}: *mellyől siseregtek a hajlékony nádszálak, és a nádak bolyhainak árnyékok ugrott a tónak* (HG. is)
108. K₅: *magánosann* helyett *magába*
109. K₇: *dúdolgatta*
111. K₄: *Sinter* em.
112. K₇: *vontam* helyett *húztam*
113. K₆: *szép* hiányzik.
114. K₆: A *hatzukás* és *kabátos* fordított sorrendben van.
115. K_{4⁹⁷}: *3szegű* em.
117. K₉: *tengvénn* helyett *jetrengvén*
- 118–119. K_{4⁹⁷}: Az idézet után pont van, de a következő mondat kisbetűvel kezdődik; ezt nagyra javítottuk. A K₅-ben is így van, a K₆-ban nincs írásjel.
119. K₄: *következésképpen* em.
121. K₆: *a' vállán* helyett *magával*
123. K_{5⁹⁷}: *mikor* helyett *a midőn*. Előtte a *mondom* hiányzik.
128. K_{5⁹⁷}: *egy Sonetnél* helyett *Sonettadi*; előtte gondolatjel, valamint a K₅-ben kérdőjel.
130. K₄: *kez* em.
136. K₇: *míg a' nyájás*
138. K_{5^{96,97}}: *Inyemre* helyett *Musámra*
139. K₆: *egy* hiányzik.
142. K₆: *ez Tónak melly tsendes*
143. K₅: *őnként* hiányzik.
144. K₄: *keresni*, A vessző fölösleges, elhagytuk.
146. K₅: *a' min* helyett *a' mennyinn*
148. K₇: *minden* helyett *jókor*
K₄: *hajnál* em.
149. K₄: *rétésteket* em.
151. K₄: *midőn a' szálló nap* A *midőn* helyett a K_{5^{96,97}} egyaránt *mikor*-t ír, e szerint em. A *le* itt hiányzik, s a szövegösszefüggésbe is szükséges, a K₆ tartalmazza, em.
155. K₄: *szélinn* Itt ez után kezdődik az új mondat, nem a *Kedves*-sel; ezt a szövegösszefüggés szerint javítottuk. Így található a K_{5⁹⁷}-ben is, a K₆-ban nincs központozás.
156. K₆: *lehet vagy* A K₅-ben *lehetett*.
157. K₆: *keskeny* helyett *kedves*
158. K₆: *vezet* helyett *viszen*
- 159–160. K_{5⁹⁷}: — *egy pár gyönyörű Kótság* — helyett, *gyönyörűk voltak*,
162. K_{5⁹⁷}: *láltára* hiányzik.
165. K₄: *Artatlanok* em.

167. K₅: két \bar{v} három
 169. K₆: *elsenvedt* helyett *elveszett*
 174. K₆: *tapodjuk*
 175. K₄₉₆: *Az én em.*
 177. K₅: *ínségekre*
 184. K₄: *Az Hóld em.*
 186. K₇: *lány hiányzik.*
 K₆: *örömmel a tagmondat végén.*
 187. K₅: *hajnal* helyett *nappal*
 188. K₇: *fordított* helyett *függesztett*
 189. HG.: *költ fel* helyett *felkölt*
 189–190. K₅: *mert akkor talán már én is el aludtam.* (HG. is)
 K₆: *m én már akkor elis alutam.*
 K₇: *mert akkor talám már én el is aludtam.*
 191. K₅₇₇: *nekem bizony fordított sorrendben.* (HG. is)
 192. K₅₇₇: *ebből gondoltam és vettem észre*
 195. K₄: *Ertem em.*
 K₅₇₇: *tsúffá* helyett *bolondá*
 196. K₅₇₇: *mint a' bolondot és az én soha* hiányzik.
 197. K₆: *éppen* hiányzik.
 198. K₇: *nemes* hiányzik.
 201. K_{4,577}: *szép ajjakokat* (HG. is) A mondatba inkább a *sejpp* illik, ez szerepel a K₆-ban, valamint a K_{8,9,10}-ben is, em. A K₄-ben nincs sem vessző, sem 's ez után, em. A K₇-ben előtte *puytyeztettek* helyett *biggyesztették* áll, a K₆-ból teljesen hiányzik e szó.
 202. HG.: *látásomra* helyett *látásomon*
 203. K₆: *helyesen* hiányzik. A K₇-ben az *is* a szó után áll.
 204. K_{4,5,7,8}: *barangolnak* Mivel az egész mondat múlt idejű, itt is ez az alak látszik helyénvalónak; így szerepel a K_{6,9,10}-ben is, em.
 206. K₄: *Arpád em.*
 209. K₄: *a'* hiányzik, a többi másolatban szerepel, em.
 213. K₆: *tsontjait békével*
 214. K₅₇₇: *Bagolyom! Édess Szerette Földemenn!! eddig* (HG. is)
 K₇: *talán már tsak*
 K₄: A mondat végéről hiányzik a pont, em.
 215. K₅: *Menj! ránk talám a kik itt maradunk boldogabb*
 K₇: *ha mint*
 reményilem helyett *rám*
 216. K₄: *tamaszt em.*

Szövegváltozat

1790dik Esztendőre való Dialogus.
 Bagoly és Kótsag.

B. Hová te is illy késő éjtszaka, mikor néktek aludni kellene? mitsoda rettegéssel vonúltak a' több Társaidd amott a' Zsombok tövére?

5 K. Ártatlan Nemünknek végső púsztúlása elhagyatja velünk e' valaha kedves tavakat. — Sok Kótsagot láttál é ott öszvetsoportozva?
B. Sokat, a' mennyit még soha sem láttam elég létemre. A' ti Nemetek szaporább mintsem egy két gaz között élérhessen.

K. Most láthatnád hát ezt a' 'Kótsagok' szapora nemét, a' mint monddod, egy alföldi guba' helyén megférhetve.

10 B. De hogyhogy lehet az? talám sok rossz Doktor 's Bába van köztetek, vagy a' hét esztendő háborúba volt szükség hullatott el benneteket?

K. Egyik sem. Egyedül való bajunk a' mostani Magyar Világ.

B. Hu, hu! Majd el is huhogám magamat.

15 K. Te nem tudsz ezekben semmit is, mivel aluszol, 's azért nevedsz az én beszédemre. — Nem verte ki szemedből azt a' mély álmot a' puskáknak ropogása, a' melly egész hajnalokon 's estvéken nyughatatlankodtatta ezen rétek' tsendességét? Úr nem Úr, vadász, kukta, fellajtár, Író Deák, vetkeztető, agár, visla etc. mind, mind a' ki vagy Úr vagy Úri, hétről hétre itt tanyázott a' Nádasban, 's ki nem mertünk nézni, oly kedves volt életünk.

B. Bohó! igazán a' sneffeket lövöldözik, 's ti félték. Lám pedig nékem tsak inkább kellett volna tartanom, akkor is békével aludtam az odvas körtvély fába, melly azon akol háta megett van.

25 K. De Öreg nem a' húsunkért üldöznek minket, hanem azért az egy két száll tollért, a' mellyet kárunkra adott a' velünk mostohán jól tenni kívánó természet.

B. Igen, mert a' pávának vagy nékem nem szebb 's tarkább tolunk van. — Mond meg tehát, a' mi az oka, hogy most illy néktek 30 dühödve vadásznak benneteket, a' mi máskor nem történt?

K. Hogy tudhatnám én azt eléggé, a' ki a' réttől soha nem is távozik? Egy Kótsag-társunk elevenen elfogattatván, látta, miként fűztek belőle nyalka bokrétákat, milyen dagállyal logott sok üres főkön. éppen mint a' Tökvirág szál, 's a' vólt leg derekabb ember a' kinek 35 leg hosszabb, 's leg vastagabb bokrétája volt.

B. Hú! Hú! Hú!

K. El mondom azt-is mi történt ez előtt harmad nappal. — „Csendes nyári este vólt, egy a' leg szebbek közzül, apolgotó nyugodalom űlt a' környékenn, csendes halgatás a' tóban és a' Tó felett; 40 — csak néha rezzentette azt meg a' vad kacsák bukkanása, mellyek a' sás között jádzottak, vagy az estvéli szellők tiztájája, mellyről sziszergettek a' hajlékony Nádszálak; és violák, Arnyékok pedig ingott a' Tónak szikrázó Márványán a' sombokok oldalain, a' Halavány Hóld világánál melly ki kukucsált a' sás ritkáján. — A' Harmatos Porcsinba sétálgatott egy Ifiú, és az áldott szegénységgel dudolgotott a' viz szélenn. — Gondoltam magamban ez-is Kócsag 45 sintér. — Illyen széllal egy rakás lilium mellé vontam magamat. 's onnan sandaltam elé, mi féle szerzet dudolja azt a' szép vespertinumot. Hát látok egy fejr hatzukás, tarka kabátos suhantzot, három szegű kalap a' fejébe, pugillaris a' kezébe, puska a' vállán. 50 — Mindjárt jutott eszembe *si manus vacuas, plenas tamen ceras*. Éppen azon tünődék, valahogy ez valami Deákos, és annál fogva nem bokrétázgató ember vólna, ha szintén puskát hordoz-is, mert attól magát-is inkább félni látom; így tünődék mondom, a' midőn 55 így kezdett eleven búslakodással danolni. — „Te ki az én életemet

melly másokba szánakozást csinál, nékem magamnak kellemessé 's
Úrívá tészed Édes Nevendék Músám! szállj le a' Parnassus kies
hegyéről vélem kócsagot lövöldözni, mert ma egy Kócsag többet
60 ér száz sonnetnél. — Add vissza Apollónak az ő Paraszton lantját,
és kérd helyébe az ő hibázhatatlan ivét, mellyel a' Te Hazádfiai
közül valamelyiknél becsületet érdemeljen: ma midőn a' Kócsag
bokrétá kedvesebb az Aganippe Partjain termő Babér koszorúnál,
melly hajdan a' Hérosok dissze volt 's a' Világ Naggyait bélyegezte
el a' Halhatatlanságra. — Vajha én mig Apollónak titkait tanúlgat-
65 tam; mig a' Músák mennyei énekléseit otromba számmal ki rebegni
szerencsétlettera, addig az én egyik Hazámfia Jágerének lettem
vólna Tanítványa, 's egy Tóbeli Madárnak meg lövésével el érhet-
ném azt a' szerencsét, mellyet reménylenem sem lehet. „Ti ártatlan
lakosi e' csendes Tónak szelid Kócsagok, adjatok énnékem a' Ti
70 tollaitokból egy egy szalát; (— szabadság keresni ugy sem men-
tek) hadd nyerjek én a' Ti adományotok által annyit, a' mennyin egy
hét hurú lantotskát vehessek; — nem leszek érántatok háládatlan
— egy Poëta sam szokott lenni háládatlan. — Ki jövök mindenkor
még hajnal hasadta előtt, és a' Ti réteteket hangoztatni fogom —
75 Fillisnek az én Fillisemnek nevével: — ezt cselekszem még akkor-is,
mikor a' le szálló nap e' Nádasnak csak felső bolyhokra tekinget. —
Adjátok meg vér nélkül a' mit kérek, titeket halhatatlanokká foglak
énekelni, és verseimet néktek dedicalom.”

Így énekelgetett ő a' porcsinba — édesdeden repesett az ő énekére
80 minden rét. Kedves embere lehet az Egeknek, mert alig ment ama
róna mellé, melly a' szigetbe vezet, 's azonnal egy tarisznyát talált
a' Haraszton. — Rá volt kötve egy pár Kócsag, egy pár gyönyörű
Kócsag, a' mellyet a' Kegyetlen vadász talám szerelmes nyájasko-
dásai között gyilkolt meg. — Óh mint örült ő ennek láttára, hogy a'
85 más vétkével ő lehet ártatlanul nyertes. Körül nézte a' szerencsétle-
neket, 's öröme rendkívül való lett vólna, ha az érzékeny szánakozás
nem mérsékelte vólna ki rohanását. — Ártatlanok! így szólla szána-
kodo mosolygással, be gazdagon nőtt rajtatok a' Magyar Patriotis-
mus, e' két-három fejez szálaeskák ragadják tehát ki kedves Hazán-
90 kat az Ínség torkából. — Ah együgyű szálaeskák! — Ti adjátok é
meg az el senyvedt Pannoniának elébbi díszét?? — — Ti nállatok nél-
kül nem lehetne tehát sással fedett kunyhóinkból a' közhaszonra ki
lépni, mint meg dicsőült Öseink, kiknek szemre-hányó Porain, mi el
95 fajult Unokák piross sarkú sárga eszímákkal tapodunk. — Tibenne-
tek állanak gyermeki csecsebecsék, az én drága Nemzetemnek vir-
tusai, mellyeket az ellenséges századok is sérthetetlen bocsátottak
által az őszve esküdt Ínségekn. — Ám úgy légyen! — Készítsétek
el nékem azt a' szerencsét, a' mellyet talám valamely szurtos kukta
100 vár az ő Urától, pedig ebbe a' Táskába egyebet-is vesztett el! Ekkor
ki nyitja a' tarisznyát, hát imé egy kulats bor, 's ezipó vala bennie.
A' Poëta ugrott örömébe, ki rakta véletlen szerencséjét a' Pásiton,
danolgtatván egész éjszaka, mig a' hajnalnak nedves sugárai bé nem
kukcsáltak oldalra fordított üress kulatsába. —

B. Hát osztán mikor költ fel, mert én akkor talán aludtam? —
105 K. Azt nem tudom, nemis volt gondom reá, elég az hogy ebből
észrevettem, hogy a' Magyaroknak mostani Hazafiúsága az ő Ta-
vaikba a' mi fejünkön terem! —

B. Értem . . . Hát engem halod hogy tettek csuffá vén létemre.
 — A' Tarsolyokra varrattak mint a' bolondot, pedig én a' félékbe
 110 soha nem gyönyörködtem, eggy illy meg alaacsonyítás nem férhet
 olly Nemzethez, mellynek én vagyok eggyik vénje. — A' Németek
 Pesten, Budán 's Posonyba, rám pittyeztették ajakokat, 's tubákkal
 abrakolt orraikat fintorgatták látásomra. —

K. De sokakra reá-is illet a' bagoly ezimer, kik éjszaka barangoltak
 115 a' Haza dicsőségére 's méltóságára, nappal osztán hortyogtak mint
 Árpád és Lehel, mig Trési nem kérte a' siklusokat, mellyeknek a'
 Vármegyééből kellett ki telni — de tovább véled nem beszélhetek,
 mert menni kell. —

B. Hová a' Tatárba?

K. Boldogabb Országba, hol az emberek nem olly buzgó Hazafiak,
 120 hogy a' miatt rakásra öllyenek bennünket. — Kedves Rétek! Isten
 hozzátok! — nyugtassátok szerelmeseink el szorott esontjait. —
 Aludj szerencsésen édes baglyom!! —

B. Menj! — de ha mit a' setétbe látok, reményilem boldogabb
 125 időket támaszt az új Király, és a' le ülepedett Hazafiúság!! —

K. Adná a' Magyarok ISTÉNE!!!!

Cím. K₂: *1790^d Eszire vő [= 1790dik Esztendőre való]*

K₃: *Dialógus az 1790^{dik} Esztendőre. —*

1. K₂: *ejtszaka em.*

2. K₂: *a' több vonúltak Társaid A vonúltak fölé 2., a Társaid fölé 1.*
 van írva, sorrendi cserét jelezve. A szórend azonban így sem
 lett jó, ezért — a K₃-t is követve — az egyetlen helyes szó-
 rendre javítottuk ki.

4. K₃: *Az e' helyett a' szerepel.*

5. K₃: *öszve csoportozni*

10. K₃: *hogyhogy* Az egyik fele hiányzik.

13. K₂: *Egyik* Az E olvhtl. betűvől jav.

15. K₂: *ezekb̄ [= ezekben]*

K₃: *is hiányzik.*

17. K₃: *egész hiányzik.*

19. K₂: *visla* Utána etc. jel, a K₃-ban 's a' t.

K₃: *A második mind hiányzik.*

21. K₂: *n̄ [= nem]*

22. K₂: *a' <sf> sneffeket*

K₃: *— lám pedig*

23. K₂: *vā [= volna] <jélnem> tartanom*

25. K₂: *hñ [= hanem]*

28. K₂: *tarkább* A bb olvhtl. betűkből jav.

30. K₃: *történt* helyett esett

31. K₃: *elégge* hiányzik.

33. K₂: *millyen dagállyal* A szöveg itt megszakad.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A dialógus műfaji sajátosságaira nézve lásd: Ember Nándor: *A magyar oktatómese története 1786—1807*. Bp., 1918. 29. l.; Voigt Vilmos: *A folklór és az irodalom kapcsolata az állatmesében*. DMÉ. 1979. 317—318. l.; Császár:

NémK. 38. l. A mű politikai tendenciájának értelmezéséről lásd Waldapfel 267. l., Sinkó 35 kk., Julow: Csok. 97. l., V. Szendrei 27—31., 36. l., Szauder 133—137. l., Szilágyi: CsMűv. 415. l., Vargha: ArcV. 43. l., StudLit. 1986. 53—57. l.; stilisztikai jellemzéséről főleg Julow: Ark. 167. l., Sinkó 32 kk., Szauder 133. l., Vargha: Szent. 27. l.

3. *zsombok* (táj.): zsembék, mocsaras talajból kiemelkedő gyepes dombocska.
12. *Fakadék* (rég.): forrás.
17. *guba* (nép., rég.): durva posztóból készített, fürtösre szőtt kabát.
19. *a' Háborúba volt Szükség*: II. József 1787-ben háborút indított a török ellen; ez csak az 1791-es szisztovói békével zárult le. Csokonai két verse is kapcsolódik e háború eseményeihez (*Az űsz Laudonra, Belgrádra*).
25. *A' József halála*: a király 1790. február 20-án bekövetkezett halálával az egyre erősödő magyar ellenzéki mozgalom új erőre kapott.
- 34—39. Julow Viktor e részt a *Ludas Matyi* egy részletéhez hasonlítja (az izgatottan szétfutó háznép leírásához a harmadik levonásból, FM/ÖM. I. 172. l.), népmesei szelleműnek tartva mindkettőt (Julow: Faz. 293—294. l.).
35. *Külsár* (rég.): nagyobb földbirtokon alkalmazott személy, aki felügyel a cselédségre és a gazdasági épületekre.
Kaszvár (rég.): képzéssel rendelkező uradalmi alkalmazott.
Gazda (rég.): uradalmi ügyintéző, vagyongekezelő.
Ispán (rég.): munkafelügyelő az uradalomban.
Számtartó (rég.): a könyvelést vezető tisztviselő a birtokon.
Tisztartó (rég.): magas rangú gazdasági tiszt a nagybirtokon.
36. *Lokáj* (rég.): libériás urasági inas, lakáj.
Fellajtár (rég.): az uraság kocsija előtt űgető lovas; Fazekasnál is ebben az értelemben szerepel.
Patvarista (rég.): ügyvédbojtár.
37. *Cancellista* (rég.): írnok.
Concipista (rég.): fogalmazó.
Instructor (rég.): házitanftó.
Hofmester (ném., rég.): udvarmester.
Frizór (ném.): fodrász; a magyarban akkoriban meghonosodott divatszó (vö. Szauder 92. l. és Cs/ÖM. I. 386. l.).
45. *Snef* (ném., rég.): szalonka.
48. *Nótárius* (rég.): jegyző.
54. *figurás* (nép.): mókás, tréfás.
60. *fitogatás* (nép., rég.): fitogtatás.
- 63—67. A nemzeti öltözet és a kőcsagtollas fejfedő az 1790-es nemesi ellenzéki mozgalom fontos jelképei voltak (vö. Bíró Ferenc: *Nemzet, nyelv, irodalom*. ItK. 1984. 558—577. l.). A magyar urak semmi pénzt nem sajnáltak a minél pompásabb öltözetekért; egy korabeli újságcikk például nem kis keserűséggel állapítja meg, hogy egy ismert úrnak „vitézi Öltözete olly pompás, hogy olly kettőnek az árrán, könnyen fel lehetne egy Tudós Társaságot állítani. — Tsupán a' T s á k ó j a *negyvenkét* ezer Forintra betsültetik. —” (MHírm. 1790. 3. szakasz 109.

- 1.) Csokonai az *Eggy Magyar Gavallér*ban még büszkélkedve írja le a hazafiság eme külsőséges formáit, de e dialógusban már „szánakozva beszél a kócsagtollról, a hiú nemesség patriotizmusát szinte egyedül mutogató díszről.” (Szauder 132. l.)
63. *bokréta*: sisakforgó (vö. Cs/ÖM. I. 392. l.).
dagály (nép., rég.): gőg, büszkeség.
68. *Per consequens* (lat.): következképpen.
69. *fávor* (lat.): itt 'odaadás, buzgalom' jelentésben szerepel.
73. *familia* (lat.): háznép.
- 99—110. E természetfestő lírai betét kapcsán több párhuzam is felvetődött más művekkel. Vargha Balázs Kazinczy Gessner-fordítását, ill. *A' Tsókók* egy részletét (47—57. sorok) említi (Vargha: Szent. 27. l.) Szauder József pedig *A' híves estve* alaphelyzetét látja itt megismétlődni (Szauder 131. l.). Sinkó Ervin (33. l.) és Julow Viktor (Julow: Csok. 99. l.) arra mutat rá, hogy e rész minden értéke ellenére is némileg szervesetlen betétnek tűnik. A magánosan andalgó Poéta alakjáról Tempefői és *A' Tsókók* Melíteszének jellegzetes vonásai juthatnak eszünkbe (Vargha: ArcV. 41—42. l., Sinkó 33. l.).
100. *Apolgat* (rég.): itt 'ápolgat' jelentésben szerepel (lásd *A' Pílangó és a' Méh* 21. sorának jegyzetét).
101. *Ványa*: Dévaványa; akkoriban Heves, ma Békés megye.
107. *kukutsál* (táj.): kukucsál. E motívum párhuzamaira nézve lásd *A' szeretet* 28—34. sorainak jegyzetét.
112. *sandal* (táj.): sandít.
113. *Vespertinum* (lat.): vecsernye, esti liturgikus ének.
- 113—116. A Poéta „tüntetően németes” öltözkékét Vargha Balázs Tempefőjével veti egybe (Vargha: ArcV. 42. l.; lásd a *Tempefői* 58—61. sorát, Cs/Szín. I. 8. l.).
114. *hatzuka* (táj.): könnyű felső kabát.
- 115—116. *Pugilláris* (lat.): jegyzetkönyv.
118. *Si manus vacuas plenas tamen ceras* (lat.): Ha üres kézzel is, de teleírt táblával. (MM². II. 525. l.) Juhász Géza ezt Quintilianus-idézetnek mondja (EPM. 308. l.), de forrását sem az említett, sem más antik, ill. újlatin auktornál nem sikerült megtalálnunk.
- 119—122. Sinkó (33. l.) e sorok kapcsán utal a „durva herosokat” elítélő (*A' Tsókók*, *A' szeretet*, *A had*) és a békét ünneplő (*A békekötésre*) költői, emberi magatartásra.
126. *Parnassus* (gör.): „A' Parnaszszus' hegye, mely Phocisban volt, és két tetejét az ég felé bocsátván, maga pedig teátrum formán borzasztó meredekséggel nyúlván el, a' nézőbe szent rémzést okozott; [. . .] Apollónak, a' Múzsáknak, és a' Poétáknak” volt szentelve (AD/j.).
- 128—130. *Apolló* itt a költészet isteneként jelenik meg. A *lant* és a *kéz ív* ('nyíl') említése az istenség két jellemzőjére utal; így szól Apolló a homéroszi himnuszban: „Mindig a lant meg a szép hajlott íj töltse be kedvem” (Devecseri Gábor fordítása).
133. *Aganippe* (gör.): a múzsák szent forrása, amely „a' Parnaszszus Hegyének a' tövében feküdt” (AD/j.).
135. *Helikon* (gör.): a múzsák szent hegyisége Görögországban.
154. *dedical* (lat.): ajánl.

157. *Róna* (táj.): Mészöly Gedeon 'rétségi út' értelműnek véli (Nyr. 1951. 255. l.), Veres Péter pedig sajátos tájnyelvi jelentésére hívja fel a figyelmet: „A nádas, gyékényes, sáros, hínáros rétekben azok a helyek mind *rónák*, ahol tiszta a víz, nincsen semmi gaz.” (Nyr. 1952. 73. l.)
159. *haraszt* (nép.): száraz fű, avar (vö. *A' Pillangó és a' Méh* 35. sorának jegyzetével).
169. *együgyű* (rég): gyermeteg.
- 173–174. *piross sarkú sárga tiszimákkal*: „Lehet, hogy itt az akkor már közsímsert nemzeti menetelő nótára céloz: »Sárga csizmás Miska sárban jár . . .«” (Vargha: ArcV. 43. l.).
- 183–184. *portsin* (nép.): a *Portulaca* nemzetségbe tartozó gyomnövény (TESz. III. 255. l.).
- 196–197. „. . . íme közelítő lókopogást hallok, a lobogó kalpag, a sугár kölcsagtoll, az idegen szabású tóga helyett felöltött katonás sagum, a csillámló széles kard, s tarsolyain visszanyert koronánk képe vagy az őr-bagoly, a tárogatósíp keserves emlékezetű hangja, a kardesörtetés, az ágaskodó lovak nyerítése . . .” (*Kazinczy Ferenc külföldi játszósínje*. Kazinczy Ferenc művei. Bp., 1979. I. 719. l.) A bagoly tehát az éberség jelképe volt akkoriban, s a tarisznyára, vagy a formaruhára varrva hordták e jelvényt (vö. Marczali Henrik: *Az 1790/1-diki országyűlés*. Bp., 1907. I. 45. l.).
- 200–201. *pittyezették* (táj.): biggyesztették.
201. *tubákkal abrakolt*: vö. a *Cultura* 748–752. sorait (Cs/Szím. II. 162. l.). (Szilágyi Ferenc adata)
- 203–207. A magyar nemzeti osztály kicsapongó életmódjára törénik itt utalás. Megemlékezik erről Marczali Henrik is (i. m. 43. l.), de a korabeli sajtóban is jelentek meg rosszálló hangvételű írások: „Mert ha tsak a' *Pozsoni Casino*' oldal szobái szállhatnának is: majd meg mondanák azok, hányat buktattott-meg a' közelébb el múlt tzeremoniák' alkalmatosságával, tsak egygy estve is a *Fárózás!*” (MHírm. 1790. 3. szakasz 715. l.)
206. *hortyogtak mint Árpád és Lehel*: „Az ütközetek után solennis örvendező pompát csináltak vitéz eleink, amelly mintegy triumphus gyanánt szolgált. A vezér a kapitányoknak és vitézeknek ajándékokat osztogatott és földeket. Sőt a jó hírt megvivő is gazdagon kapott. Azután az egész tábor örömnapot tartott. Áldomást ittak. Ez a név még akkor nemcsak a kúpecok borozására ruháztatott. Béla királynak nevetlen íródeákja minden nevezetes dolgaik után a kapitányoknak odaveti: *Et bíberunt magnum Áldomás!*” — írta Csokonai később, *A nemes magyarságnak felülésére* jegyzeteiben. E fordulat tehát feltehetően Anonymusra vezethető vissza a költőnél; vö. még *A' borital mellett* című verset. *Thrési*: Mária Terézia.
207. *Siktus*: zsidó pénznem, itt 'adó, pénz' jelentésben szerepel.
208. *Hová a' Tatárba* : a *tatár* szitokszóként nagyon sok korabeli szólásban megtalálható (vö. Dugonics András: *Magyar Példabeszédek*. I. Kegyetlenek. 41–42. l. és FM/ÖM. I. 108. l.). Így szerepel a *Tempefőiben* is (2185. sor, Cs/Szím. I. 61. l.).
216. *új Király*: II. Lipót.

4. A' Pillangó és a' Méh

Kézirata

1. MTAk. K 675. 87a—91b (K₁). Autográf fogalmazvány.
2. MTAk. Mf. A 4051/I. 161—171. (K₂). Sarkadi Nagy Zsigmond másolata. 1810. (Maga a kézirat magántulajdonban van.)
3. Debreceni Irodalmi Múzeum K. X. 74. 169. l. (K₃). Ismeretlen kéztől származó másolat.
4. DebrK. R 556a. 61—72. (K₄). Másolat, Sárváry Pál javításaival.
5. MTAk. K. 673. 127—134. (K₅). Kecskeméthy Csapó Dániel másolata. 1827.
6. DebrK. R 817. 56a—63a (K₆). Somosi Mihály másolata. 1808.
7. DebrK. R 1025. 3—13. (K₇). Másolat. 1814 k.
8. Debreceni Egyetemi Könyvtár Ms 92/1. 29b—33a (K₈) Borbély János másolata.

Megjelenése

A költő címjegyzékein mindvégig szerepel, de életében nem jelent meg. Domby is említi, bár maga nem adja közre „Az itt kiadott Munkáin kívül vannak még Csokonainak mások is, részt szerént kötött, rész szerént kötetlen Beszédben, p. o. [. . .] a' Méh és Pillangó együtt Beszélése.” (Domby VII.) Toldy, bár birtokában volt a Sárváry-féle példány is (vö. Toldy 946. h.), Kecskeméthy Csapó Dániel másolata szerint adta ki. A HG. (II. 411—418.) és a FK. már az eredetét követte, de elhagyta az utólag kihúzott részeket. Az EPM., a MM. és MM². az eredeti kézirat teljes szövegét adta ki. Részleteket közölt a műből két válogatás: Vargha Balázsé az 58—117. sorokat (Vargha: Melyik. 176—178. l.), a Baróti Dezsőé pedig a 77—121. sorokat (Rokokó. 234—235. l.). A mű mind a címjegyzékeken, mind a kiadásokban együtt szerepel *A' Bagoly, és a' Kótsaggal Állatok dialógusai*, vagy csak *Dialógusok* összefoglaló címen.

Keletkezése

Általában elfogadott Csokonai első két állatdialógusának 1790-ből való keletkezése, csak Techert József dolgozatában (lásd a 172. sor jegyzetét) és kiadásunk első kötetének egy helyén történik utalás az 1791—92-es évekre, valamint Juhász Géza nevez meg későbbi időszakot: szövegkiadásában 1793-ból keltezi a művet (vö. Cs/ÖM. I. 347. l., ill. EPM. 314. l.). Másutt azonban a mű azon részére hivatkozva, ahol a méhek füsttel, tűzzel való elpusztításáról, valamint Tessedik Sámuel ezt elkerülendő kialakított új méhészeti módszeréről van szó (180—201. sorok), megállapítja, hogy Csokonai ezt „1794-nél korábban nem írhatta. Tessedik maga jegyezte föl, hogy ez évtől fogja tudni a méhektől elpusztulásuk nélkül szedni el a mézet.” (Juhász 209. l.) Rögtön fel kell azonban hívunk a figyelmet eme állítás önellentmondására. Nem elsősorban arra gondolunk, hogy Juhász Géza maga is mindig 1794 előtről keltezte e

művet, hanem arra, hogy elfogadva ezt az állítást 1797-re kell tennünk e dialógus megszületésének az idejét. Csokonai ugyanis egy helyütt ezt írja: *Én a' Tessedik Úr' Kassába lakom már három esztendeje* (192—193. sorok). 1797 azonban számba sem jöhet, legyen elég csak az EK. (1795) tantuságára hivatkoznunk, melyen már ott áll a mű címe.

De ha nem vesszük is szó szerint Csokonai szavait, akkor sem meggyőző Juhász Géza érvelése. Tessedik — mint azt a róla szóló szakirodalom is egybehangzóan bizonyítja — csak egy helyen tesz említést évszám megnevezésével az új méhészeti módszer(ek) bevezetéséről: *Memorabilia Szarvaschiensia* . . . című 1805-ben lezárt, német nyelvű gazdasági krónikájában, ahol ezt írja: „1794. [. . .] Megkezdték a méz és viaszok fölöllegének háromszori és négyszeri kivágatását, valamint a kaptározást, s megakadályozták a méhek elpusztítását.” (Tessedik Sámuel: *Szarvasi nevezetességek*. Fordította és kiadta: Nádor Jenő. Bp., 1938. 77. l.) Csokonai e megjegyzést nyilvánvalóan nem ismerhette, s hasonló, bár évszám nélküli utalás is csak 1804-ben látott napvilágot Tessediktől (vö. Tóth Lajos: *Tessedik Sámuel*. Szarvas, 1976. 248. l., valamint Agrártörténeti Szemle 1961/2. 308. l.). Ez azonban nem jelenti azt, hogy más módon nem juthatott e dolgok tudtára: a debreceni kollégium országot járó diákjai feltehetően már korábban is híret hozták Tessedik szarvasi iskolájának, és az ott elért eredményeknek.

A probléma igazán tehát nem is abban áll, hogy Csokonai nem ismerhette Tessedik fenti megjegyzéseit, hanem abban, hogy a dialógus szövege maga nem vonatkoztatható közvetlenül a Tessedik utalásaiban jelzett méhészeti újdonságokra, így ezek kormeghatározó szerepe is kétes. Tessedik ugyanis nemcsak és nem elsősorban a méhek megóvásáról beszél, hanem két másik, szintén újszerű méhészeti módszerről is: a méz többszöri kivágatásában rejlő többtermelési módszerről és a kaptározásról. Csokonai nemcsak nem beszél ez utóbbi kettőről, hanem *kast* emleget, amit éppen a kaptár volt hivatva felváltani. Ezen túlmenően: 1794-hez legfeljebb e két utóbbi módszer bevezetése köthető, mert a méhek elpusztítása nélküli mézhez jutást már korábban ismerte Tessedik. Toldi József királyi kamarai méhészeti felügyelő már 1770-ben méhészeti társaságot alapított, 1789-ben pedig részletes tanulmányban foglalkozott a méhekkel való korszerű bánásmód kérdéseivel, kiemelt helyen említve ezek között a méhek megőlése nélküli méznyerést (vö. Eckhart Ferenc: *A bécsi udvar gazdaságpolitikája Magyarországon 1780—1815*. Bp., 1958. 116—117. l.). Hogy ezt Tessedik ismerte, azt fent idézett gazdasági krónikájának egy másik bejegyzése bizonyítja: „1800. [. . .] A méhészetnél megfogadták és alkalmazták Toldy szombori kinstári méhészeti felügyelő úrnak még 1789-ben közzétett szép és alapos javaslatait. Ezek 1805-ig hasznosaknak bizonyultak, még olyankor is, amikor a másképp kezelt méhek majdnem teljesen kipusztultak.” (Tessedik i. m. 82. l.) Amit pedig Tessedik ismert, annak gyakorlati bevezetésével nem várt hosszú éveket, különösen, ha ilyen viszonylag egyszerű módszerről volt szó, amelyet az országban néhol már jó ideje alkalmaztak is. Debrecenben például e dobolásnak nevezett módszert régóta használták a méhészek (lásd Csáti Szabó György: *Magyar-országi Méhes Gazda*. Nyomtatottat Debreczenben, 1792. Észttendőben; vö. erről Szabó Károly: *Csáti Szabó György, Debrecen hírneves méhesgazdája a XVIII. században*. Agrártörténeti Szemle 1976/1—2. 163—178. l.). Hogy Csokonai mégis Tessedikre hivatkozott, az nyilván annak debreceni diák múltjával és nemzetközi hírne-

vével függ össze, fogadta őt II. József is (vö. Tóth Lajos i. m. 409. l.) — a fiatal költő ezzel is tájékozottságának akarhatta tanújelét adni.

A' Pillangó és a' Méh nem keletkezhetett tehát 1794-ben. További kérdés azonban, hogy 1790-et, vagy az 1791—93-as időszakot fogadjuk-e el a megírás idejének. Kisebbséggel pontosítással mindkettő igaznak mondható: Csokonai ugyanis e dialógusán (is) — mint a kéziratban lévő javításokból kitetszik — legalább két szakaszban dolgozott (lásd erről részletesen a szövegkritikai magyarázatokat). Annyi bizonyos, hogy már az átdolgozás is elkészült 1795 tavaszára, mivel az EK.-on a mű címe minden megjegyzés nélkül áll, míg például *A' Bagoly, és a' Kótság* mellett ott látható még a jelzés: *Revidéálni*. Az átdolgozás elvégzésére nézve tehát igaz lehet az 1791—93-as időszak feltételezése.

Az első változat azonban a másik dialógussal közel egy időben, tehát 1790-ben keletkezett (lásd még ehhez *A' Bagoly, és a' Kótság* keletkezéséről mondottakat). A két állatbeszélgetés teljesen egyforma — sajátos méretű és minőségű — lapokon, egyező színű tintával, azonos helyesírási gyakorlat szerint készült. További tény, hogy *A' Bagoly, és a' Kótság* címe előtt *Állatok' Dialógusai* főcím áll, az egyes darabok pedig I., ill. II. sorszámot kaptak. Összefoglaló, időben is közeli művekről van tehát szó, ezt erősíti meg egyébként a tematikai rokonság is. Még Szauder József is, aki pedig a két dialógus különbözőségét hangsúlyozza, elismeri, „hogy a pillangó gondtalan cifrázkodása, örömkergetése külsőleg is hasonlít a magyar gavallérok kócsagtollas léhaságához, s valami társadalmi jelentést is belop alakjába, hogy parasztállatnak nevezi a dolgozó méhet. [...] S még elgondolkoztatóbb a két állat tavaszdiéséretére következő pompás fordulat a méh szavaiban: »Én véled tovább nem mulathatok, mert illy üres időtöltéssel a Közönséget megcsalám, mellynek minden tagjai a köz haszonra fáradoznak, hogy annak idejébe a köz jóból éljenek.« Oly gondolat ez a közhaszonról, mellyel már *A bagoly és a kótság* című dialógusban is találkoztunk futólag.” (Szauder 134—135. l.) A fentiek alapján a két állatbeszélgetés első változatait közel egykorúaknak tartjuk, tehát *A' Pillangó és a' Méh* is 1790 őszén keletkezhetett, míg átjavításával 1795 nyaráig készült el Csokonai.

Az állatdialógus műfajáról, s a korabeli mintákról általában lásd *A' Bagoly, és a' Kótság* jegyzeteiben frottakat. *A' Pillangó és a' Méh* esetében azonban ezeken túlmenően más minták megléte is feltehető. Julow Viktor a tücsök és hangya meséjének a változatát látja benne (vö. Julow: Csok. 98. l.), de forrásul szolgálhatott Gessner Idylliumai Kazinczy-féle fordításának egyik részlete is (A Füves, lásd Gessner 258—260. l.).

A költő iratai között (MTAK. K 679/I. 22a) található egy német nyelvű vers, amelyet a *Musenalmach* 1783. évfolyamából másolt ki. Blumauer cím nélkül kijegyzett verse fölé Csokonai magyarul írta oda: *A' Méh, és a' Pillangó*. Persze e másolat későbbi is lehet, hiszen német nyelvű, így nem bizonyos, hogy tényleg a dialógus egyik forrása, de tartalmilag mindenképpen nagyon hasonlít annak egy részére (131—142. sorok).

Es wundert dich, dass ein so garstig Ding,
Als eine Raupe, ist, zum schönsten Schmetterling
In wenig Wachen wird; — mich wundert's nicht.
Denn wiss', auch manche Schöne Kriecht
Als Raupe morgens aus dem Bette,
Und Kömmt als Schmetterling von ihrer Toalette.

(A vers címe: *Die Verwandlung*. Nach dem Francösischen. Lásd Blumauer: *Gedicht*. Wien, 1787. bey Rudolph Grasser und Compagnie. I. 188. l.) E motívum további párhuzamaira (Ovidius, Apuleius, Holbach, Voss, Kis János stb.) nézve ld. Fried István tanulmányát (ItK. 1979. 579–581. l.).

Bizonyosan ismerte azonban Csokonai azt a művet, amelyre már Szauder József felhívta a figyelmet. Péczeli József Hervey-fordításának a következő része „alaprajz vagy vázlat tekintetében a mintája” lehetett Csokonai dialógusának (Szauder 134.): „Imé ezek a' munkás méhek, nem gondolván a' napnak égető melegével, seregestül repdesnek körültem, hogy el ragadozzák a' virágok' ki nyílt bimbóinak kintseit. Ezek a' serény munkások, a' kiket a' természet meg-tanított arra a' nagy titokra, miképpen gazdagítsák magok másoknak meg-szegényítések nélkül... felserkentenek engem hasznos elmékedésekre, 's arra ösztönöznek, hogy például tégyem őket magamnak foglalatosságimban. Hadd mozgassák körültem a' lepkék sok színekkel ékeskedő kevély szárnyaikat, 's hadd találjanak gyönyörűséget a' szüntelen ide 's tova való repdesésben 's állhatatlanságban... Kövessük a' vigyázó és serény méhetskét... Szedjünk az előttünk kedves virágokról olly gondolatokat, mellyek a' tiszta virtusnak gyámoli légyenek. —” (*Hervey' Sirhalmi és Elmékedései*. Fordítottak Péczeli József által... Pozsonban, 1970. 247–248. l.)

Szövegkritika

Rendelkezésünkre áll az autográf kézirat (K₁), így alapszövegünk természetesen ez. A K₂, K₃ és a K₈ megbízható másolat, a K₆ és a K₇ viszonylag pontos, míg a K₄ és a K₅ romlott szövegű. A másolatok eltéréseit a jegyzetekben nem jelezzük.

Az autográf kézirat javításokkal teletüzdelt fogalmazvány. A javítások keletkezésük ideje szerint két csoportba oszthatók: nagyobb részük a fogalmazással egyidejű, kisebbik részük pedig későbbi, a kiadás szempontjaira is tekintettel lévő változtatás (pl. néhány pajzánabb részlet kihúzása). A javításokról egyértelműen eldönthető, hogy melyik a korábbi, s melyik későbbi, mert az utólagos javítások feltűnően világosabb színű tintával készültek. Emellett még eligazítást adnak a másolatok is: mindegyik tartalmazza a teljes szöveget, vagyis az autográf példányban Csokonai által utóbb kihúzott hosszabb részeket is, tehát a másolatok még erről a javítás előtti változatról készültek. Ebből következik, hogy ha a másolatokban nem jelenik meg az autográf kéziratban levő javítás, akkor az csak utólag történhetett — e kritérium tanúsága egyébként minden esetben azonos a tinta színéből levonható következtetéssel. Mivel tehát a javítások két csoportja egyértelműen elkülöníthető és a későbbi változtatások a kiadás szempontjait szem előtt tartó „öncenzúrázásnak” tűnnek, az első, teljesebb változatot választottuk főszövegül. Ezt indokolja még a dialógus párdarabjánál, *A' Bagoly, és a' Kótsagnál* is érvényesített szempont: aktuálpolitikai műről lévén szó nem vonatkoztatható el keletkezési idejétől, helyzetétől, még ha tartalmilag jóval túl is nő azon. Az utólag végrehajtott változtatásokat (3 kihúzás, 6 javítás) külön tüntetjük fel jegyzeteinkben. A cím után a kéziratban pont van, a beszélők nevei kisbetűvel, aláhúzva szerepelnek.

4. K₁: *tsak* <...> *durva*
5. K₁: *élevenítő* Az *ev* *te*-ből jav., az ékezetet elhagytuk.
6. K₁: *élőállatokat* Az *ő* olvhtl. betűből jav., az ékezetet em., a két szót különválasztottuk.
- 7–8. K₁: *Munkára.* <A' *Tavasza* a' *Természet közönséges Lelkének egy*> A' <*Tavasza*> *szerelemes Tavasz eljő Napkeletről* <*míg tá*> <*meszszünnem mosolyog a' szomorú földre, int a' Dérnek és megszedlűl az a' hó alatt, rá lehell a' óra, 's*> *tsetsemő Etéziák vonják* <*viola szeke*> *Kökörtsin Hintáját, A vonják v-je* olvhtl. betűből jav.
10. K₁: *lántzait* <*megropanva*> <*f*> *elájulva*
12. K₁: *tövisek* <*Bokrok*> Az áth. szó fölé írva.
13. K₁: *válik,* <*tekintetéből*> *rá e' völgyre* Sor fölötti betoldás.
14. K₁: *omló* <*villogó*> Az áth. szó fölé írva, előtte a névelőben a *z* utólagos betoldás.
Havakat. <A' *barna nyálkás göröngyből kifeshlik a' Jatzin Li-liom,*> *Leszáll*
15. K₁: *hosszann* <*bé*> <*Természetre*> *elteri* A *hosszann* az áth. szavak fölé írva, a *bé* korábban *a'*-ből jav., az *el* utólag betoldva.
16. K₁: *fagyos* Sor fölötti betoldás.
18. K₁: *lehell* <*reá*> *beléje*
19. K₁: *kifeshlik* A *fe bú*-ból jav.
20. K₁: *szopós* <...> *Baratzk*
- 21–22. K₁: *kenegették* <*sza*> *gyenge*
22. K₁: *nyájás* <*Fávóriusok*> *Szellők*
23. K₁: *kiemelkedik* <*ki*> a' Az igekötő a sor fölött betoldva.
24. K₁: *Homlokáról* <a'> *durva*
26. K₁: *a' ki* <*Salamon*> *szebb*
- 28–29. K₁: *Zefirek,* <'s *ő* *nem győzi helyel azoknak Tsókjait,*> *lehajlik alattok a' Tófelé, meglátja* <*szűz Ortzájára raggatott Tsókokat*> *a' A szűz fölött szintén áth. szó áll: benne.*
30. K₁: *rajta* <*magába*> Az áth. szó fölé írva.
33. K₁: *körülöttunk* em.
35. K₁: *Szütské* Az *é* olvhtl. betűből jav.
37. K₁: *a' vidéket* A sor alatt betoldva.
38. K₁: *Temesvár* A *Te* olvhtl. betűkből jav.
39. K₁: *fekete* <*tsörgő*> Az áth. szó fölé írva.
- 39–40. K₁: *Ptűtsők* <*kibúvik téli Lyukából a'*> *zöld ketskerágóra* Az *a* olvhtl. betűből jav.
40. K₁: *felett,* <a'> *tiszta*
43. K₁: *verő* A *v* olvhtl. betűből jav.
45. K₁: *Nap ez:* A kettőspont felkiáltójelből jav.
47. K₁: <*f*>*elő* Az *ő* utólag hozzátoldva.
52. K₁: *pazérlaná* A *la ol*-ból jav.
56. K₁: *mellyk* [= *mellynek*] A *k* utólagos hozzátoldás.
58. K₁: *Tréfaság* <*az*> *valakinek*
68. K₁: <*Ne*> *Járatlan*
74. K₁: *olly* Sor fölötti betoldás.
76. K₁: *a' virá* <*Zanótok*>
83. K₁: *finom* Az *o t*-ből jav.

84. K₁: <Tsápi>aimat A Szaru az áth. rész fölé írva.
 90. K₁: *tisztelőketis* Az *is* utólagos hozzátoldás.
találók Az *ok na-*ból jav.
 95—96. K₁: *repkedek*, <fut> *tzitzázok*
 97. K₁: *ereszkekedek* em.
 98. K₁: *fiatal* <íffjú> Az áth. szó fölé írva.
Pillangó A *P á-*ból jav.
 100. K₁: *emberségből* <ált> *körül*
eztis Az *is* utólagos hozzátoldás.
 101. K₁: *tisztelet* <betsület> Az áth. szó fölé írva.
 102. K₁: *kell* <adni> *néha*
 105. K₁: *g̃y* [= nagy] *tréfa* <Nevetés-> Az áth. szó fölé írva. A követ-
 kező sor elején levő rag (-be) elé betoldba: *köz*.
 106. K₁: *önként* és *és ismét* Sor fölötti betoldások.
 111. K₁: *el* A sor fölé betoldva.
 113. K₁: *Vigasságnak* <s> *legkisebb*
 119. K₁: *jó* Utólag betoldva a szó elé.
 125. K₁: *az ő* A *z* és az *ő* utólag betoldva.
 126. K₁: *komor* <puszta> Az áth. szó fölé írva.
temetőinkké Az *n* utólag betoldva.
 128. K₁: *terhes* <já> *izzadásokonn*
váltanánk <vennénk> Az áth. szó fölé írva.
 133—134. K₁: *jöldnek* <leg> *akármellyik*
 134. K₁: *mikor* A nagy kezdőbetűt em.
 136. K₁: *magadba* Az *ad uk-*ból jav.
mindened <meg> *alkalmasint*
 140. K₁: *éled* Az *ed* olvhtl. betűkből jav.
 142. K₁: *harmattsepp* <a' fü> *délre*
 143. K₁: *tzifrákods* em.
 144. K₁: *tojsz*, <elszívods> *Kankot*
 152. K₁: *sőt* A *ső ts-*ből jav.
 153. K₁: *sok* <...> *szíves intések* <kel> *között ki* <...> *eresztjük*
 154. K₁: *már* Sor fölötti betoldás.
 162—163. K₁: *indítom* <őket> az *ő*
 164. K₁: *hamar* A *h* olvhtl. betűből jav.
 166. K₁: *elsikoltjak magokat* <jél...> A *jak va-*ból, a *magokat* olvhtl.
szóból jav. A javítás miatt az írásjel hiányzik; em.
 171—172. K₁: *és a' vigály* *Tippannál* A zárójeles megjegyzés fölé írva.
 172. K₁: *NB.* [= *nota bene*]
 173. K₁: *Oroszlánfogfűnek* <...> Az olvhtl. áth. szó fölé írva.
 178. K₁: *ártalomra* Az első *r l-*ből jav.
 184. K₁: *fel*, <...> az
 186. K₁: *Éhséget*, <ilyen> *tsupán*
az Az *a n-*ből jav.
 187. K₁: *vassal* <el> *elpusztítja*
 192. K₁: *a' Teschedik Úr'* <Méhe vagy> *Kassába*
 194. K₁: *NB.* [= *nota bene*]
felesleg Az *f h-*ből jav.
 195. K₁: *nélkül* A *né* olvhtl. betűkből jav.
 196. K₁: *tölunk* em.
 200. K₁: *háládatos* <Par> és A második *á* olvhtl. betűből jav.
 208. K₁: *a'<z>* *friss*

211. K₁: *a' <Kegy> Kövekenn*
 212. K₁: *szép, a' szép* A vesszőt a megfelelő helyre tettük át.
 216. K₁: *tavaly <a' minap>* Az áth. rész fölé írva.
 219. K₁: *Pillangók <Lepkék>* Az áth. szó fölé írva.
 222. K₁: *imádkhatom* Az *m d*-ből jav.
Az és de-ből jav.
 225. K₁: *el <el>* Az áth. szó fölé írva, *ki*-ből jav.
 226. K₁: *Nectárral* Utána idézőjel, pedig az idézet még folytatódik; elhagytuk.
 227. K₁: *magának* Sor fölötti betoldás.
 227–228. K₁: *Mint és kívánok* Az *nt* és a *vá* a lap sérülése miatt olvhtl., értelemszerűen, a másolatokat is figyelembe véve em.

Utólagos javítások

- 25–27. K₁: *száránn, <mint a' Jerusálem Leányi közül egy a' ki szebb volt minden Társai felett és kedvesebb a' Salamon Ágyasházában,> nyakonn*
 97–109. K₁: *E sorok áth.*
 120. K₁: *<'s Kútsinyeimnek>* Az áth. szó fölé írva: *NB Perézseimnek;* jelentése: 'kukac'.
 140–141. K₁: *míg <a' sok tisztelő a' sok tréfáló tele rakja a' hasadat,> eltojod*
 160. K₁: *fejér* Az áth. szó fölé írva: *pöszke;* jelentése: 'szőke'.
 171. K₁: *ingóbb <teremtések> a'* Az *ingóbb*-hoz utólag hozzátoldva: *-ak.*
 173. K₁: *Oroszlánfögfűnek pappusa* Az *Oroszlánfögfűnek,* mely maga is sor fölötti betoldás, fölé írva: *Apotz',* alá pedig: *véjfű. A pappusa* fölé írva: *koszorúja.*
 192. K₁: *a' Teschedik Úr' <Méhe vagy>* *Kassába* A korábbi javítás alkalmával áth. szavak fölé most ez került: *NB Debretzenb[en].*
 220. K₁: *báboz<ott a' Német>* *Fársángosok* Az *-osok* utólag toldva a szóhoz, az áth. rész fölé írva: *-tak a' külföldi.*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A dialógus műfaji jellemzőire nézve lásd *A' Bagoly és a' Kótsag* jegyzeteiben mondottakat. A mű értelmezéséhez lásd: Julow: Csok. 98–100. l., Baróti: Mest. 150–151. l., Szauder 133–137. l.

- 5–18. E tavaszleírás, különösen a nyitó motívum (a hintón érkező tavasz képe) több más műben is megtalálható, pl. az *Ének a' Tavaszhoz* című versben, a prózák közül pedig *A szeretetben* (34–38. sorok), *A' Tsókokban* (348–351. sorok), vagy *A' Tavasz* című Metastasio-canonetta fordításában (1–14. sorok). A stíluspárhuzamok kimutatását lásd részletesen Szauder 175. l. Julow Viktor *A tavasz eleje* című Fazekas-mű egy részletével állítja párhuzamba e sorokat (vö. Julow: Faz. 210. l.).
 8. *Étéziák:* „Kanikula' idején lengedező szelek.” (Dorottya/j.)

- 11–12. *a' Kolkisi ígész ének*: Kolkhisz város volt a mai Grúzia területén, innen hozták el az argonauták az aranygyapjút a királylány, Médea varázserejének a segítségével (vö. Pompey 254. l.).
21. *Apolgató Zefirusok*: A *zefír* nyugati szellőt jelent, az *apolgató* eredeti jelentése 'csókol', de itt már 'ápolgató' az értelme (vö. Cs/ÖM. I. 404. l.; a szó hasonló jelentésben szerepel *A' Bagoly, és a' Kótságban* is, lásd 100. sorát).
nectár: „az istenek itala, Homér és több poéták szerint” (Tav/j.).
- 22–27. Hasonló kép szerepel a költő kollégiumi *Búcsúbeszédében* (32–35. sorok), valamint *A Poéta tsak gyönyörködni szeret emű zsenyében* (53–56. sorok; vö. Cs/ÖM. I. 17. és 414. l.).
Míg azonban e helyek Máté, ill. Lukács evangéliumára vezethetők vissza (6: 28, ill. 12: 27), addig az itteni inkább az Énekek énekére (főleg 2: 2).
Salamon Ágyasházában: Salamon királynak (i. e. 970–931.) a biblia tanúsága szerint hétszáz fejedelmi asszonya és háromszáz ágyasa volt (Királyok első könyve 11: 3).
35. *haraszt* (nép.): száraz fű, avar. A szónak a Dunántúlon sajátos jelentése is van ('tölgy'), ezt azonban a költő csak vándorlásai során ismerte meg (vö. Szilágyi: CsMűv. 615. l.; e szó szerepel Csokonai másik két dialógusában is).
37. *pézsmá*: zöldes virágokat hozó, este illatozó növény (*Adoxa moschatellina*).
38. *Temesvár Tornyai*: Temesvár határórhely volt; itt rendezték meg 1790. aug. 21. és nov. 22. között a magyar nemesi mozgalommal szembe forduló szerb nemzeti-egyházi erők kongresszusát, melyen vezető szerepet játszottak a radikális határőr tisztek (vö. Magyarország története 1790–1848. Bp. 1983. 124–129.).
39. *Ptűtsök* (táj.): tücsök.
52. *pazérol* (táj.): pazarol.
53. *Közönség* (rég.): közösség.
63. *Pimpó* (nép., rég.): barka (TESz. III. 196. l.).
76. *Zanót*: sárga vagy fehér virágú cserje (*Cytisus*). Techert József szerint Csokonai Kazinczy nyomán kezdte e szót használni (vö. MNy. 1936. 240. l.).
78. E részhez vö. a *Tempefői* 2233–2250. sorait (Cs/Szín. I. 62–63. l.).
83. *Katulya* (nép.): skatulya.
87. *régula* (lat., rég.): rend, szabály.
112. *píperezés* (rég.): szépítkezés.
114. *tereh* (rég.): teher.
116. *rabotás* (rég.): robotos.
- 137–139. Szauder József e sorokat *A pillangóhoz* című kései nagy vers 14. szakaszával állítja párhuzamba (Szauder 136–137. l.).
140. *fársángos* (nép., rég.): rövid ideig tartó, vidám, mulatozással teli időszakasz.
144. *Kankot vet* (szólás, táj.): felfordul, kimúlik.
- 170–171. *Spárgatsíra*: a spárga évelő konyhakerti növény (*Asparagus officinalis*).
171. *ingóbb teremtések a' nyárfa levélnél*: a *nyárfa levél* a gyengéseg

jelképeként másutt is előfordul Csokonainál, pl. a *Szűntelen közel van a' halál* című zsongében is (vö. Cs/ÖM. I. 6. és 361. l., valamint Szauder 92. l.).

172. *vigály Típpan (Hatházi gracilis fű)*: gyermekláncfű (vö. EPM. 310. l.). Techert József e növénynév alapján a mű keletkezési idejére is következtetett: „A Linné rendszerére emlékeztető kettős (faji és nemi) név megint csak Földre mutat; különben is ő volt tudtunkkal az egyetlen botanikus, aki ezidőtájt Hadházon élt. Így tehát elég nagy valószínűséggel feltehető, hogy ez az elnevezés is Földtől ered. Ez pedig azért fontos, mert Földi csak 1791 végén költözött Szatmárról Hadházra, a fenti elnevezésnek tehát a műben kormeghatározó szerepe van. Vagy az egész »Állatok beszélgetése« 1791 után keletkezett, s a rajta levő évszám téves jelzés, vagy legalábbis maga a növénynév s a hozzátartozó jegyzet csak egy későbbi kiegészítésnél került a szövegbe.” (MNY. 1936. 187. l.) Mint azt azonban már láttuk, sem egyik, sem másik eset nem történhetett: az itt említett bizonyíték (Földi szerepe) maga is csak pusztá feltevés.
173. *Oroszlánfogfű*: sárga virágú réti gyomnövény (Leontodon). *pappus* (lat.): Csokonai ezt javításakor a 'koszorú' szóval helyettesítette.
- 180—182. Szauder József e sorokra nézve jegyezte meg, hogy „a pillangónak van egy érve, amelyre a méh alig tud kielégítően válaszolni.” (135. l.)
183. *p. o.*: példának okáért.
192. *Tessedik Úr*: Tessedik Sámuel (1742—1820), a magyar mezőgazdaság fejlesztésének kiemelkedő munkása, felvilágosodott pedagógus (lásd még a mű keletkezéséről írottakat). A későbbi átdolgozás alkalmával Csokonai ezt toldotta ide: *NB. Debretzenben].* A jegyzet értelme nem teljesen világos, feltehetően Tessedik módszerének Debrecenben való elterjedésére utal.
194. *Dobolás*: Csáti Szabó György már említett 1792-es könyvében így írja le e méhészeti műveletet: „A' mi földünkön így szoktak a' dobolással banni, hogy mikor annak ideje elkövetkezik, a' mennyi kas Méhekkal bír a' Gazda, ahoz-képest, tsinál egymás' sorjában, öt, hat és több vermetskéket, a' méheskasokat, azoknak tsútsával le felé fordítván, egy arasznyira a' vermekbe belé botsátja, más üres kasokat, azoknak a' szájára helyeztetvén, ruhákkal környül-kötvén, az alsó kasón lévő lyukon által, egy kevés, valamelly rongyból tsinált füstöt belé fújnak, és így a' kasnak mind a' két oldalát, valamelly kised fátskákkal, mind addig veregetik, míg nem a' benne lévő Méhek, a' felső üres kasba; töbnyire belé szállanak. Az ollyan újj kasokat, a' mellyekbe a' ki-dobolt Méhek már felszállottak; ismét vissza helyeztetik az elébbi helyekre, mind addig, míg az ez előtt meg-mondott kasokból, fijas, és üres lépek szegeztetnek az újj kasokba.” (Csáti Szabó i. m. 41—42. l.)
- 199—201. E részre nézve lásd Julow: Csok. 99. l.
- 216—227. Az *újj ember A' Bagoly, és a' Kótsag* Poétájára emlékeztet.

Szilágyi Ferenc hasonlóságot vél felfedezni Phaedrus egyik oktatómeséje (*Apes et fuci vespa iudice*, Lib. III. Fab. XIII.) és az ifjú ember énekének jelképrendszere között (vö. Cs/ÖM. I. 460. l.).

222. *Amarillis* (gör., lat.): pásztorlány neve; szó szerint: 'liliom'.
227. *Lesbia*: e névvel Catullusnál találkozhatott gyakran Csokonai.
230. *Paraszt állat* (rég.): durva, faragatlan lény.

5. A' Tántz

Kézirata

MTAK. K 674. 45a—48b. Autográf fogalmazvány.

Megjelenése

Az EK.-on CII. sorszámmal szerepel, *Kütsinálni* megjegyzéssel. Toldy jegyzékében a 75. pontban regisztrálta, elveszetteként. Először a HG. adta ki, a II. kötetben (614—617. l.), a „Csokonai életére vonatkozó írásai” című fejezet végén, *A' Tziklopssal* együtt. Mindkettőnek, mint a jegyzetekben közlik a szerkesztők, „a canzonetták után kellett volna következnie, de akkor kerültek elő, mikor az említett csoport már ki volt nyomtatva” (HG. II. 619. l.). A FK. a prózai fordításoknál közölte, a MM. és a MM². pedig a színműfordítások között.

Keletkezése

Csokonai olasz nyelvtudását Domby Márton emlékezései óta szokták az iskolai önképzőkörhöz kapcsolni, melyet a költő néhány barátjával együtt alakított a modern nyelvek tanulmányozására (vö. Domby 10. l.). Ez az olvasókör, melyet Csokonai egy 1794-es, Nagy Gáborhoz szóló levélkéjében „studium communio”-ként emleget, a „collatio”-nak nevezett kollégiumi oktatási forma szabadabb, rugalmasabb változatának tekinthető (Nagy S. 63. l.). Csokonait a nyelv tanulásában igen hátráltatta a megfelelő szótár hiánya. Mint Domby írja, „gyakran nagy részvétellel beszélt, melly nehezen tudott boldogulni, nem kapván olyan Olasz Szó könyvet, melly az ő előtte egyedül esmeretes Deák nyelvenn magyarázná az Olasz szókat, míg végre az ő kérésére a' Venetiai Könyvnyomatató nem küldött” (Domby 10. l.). Arra nézve, hogy végül is hogyan jutott szótárhoz, Gál László emlékezése pontosabbnak tűnik: Csokonai 1795 májusában, Pesten „vette *Annibale Antonini* olasz, deák, frantzia, és frantzia, deák, olasz nagyszerű Dictionariumát, mely Venetiában jött ki in 4° 1793^{ban}” (CsEml. 414. l.; vö. még 417. l. is). Hogy valóban komolyan hátráltatta a költőt a szótár hiánya a nyelvtanulásban, valamint a fordításban, arról ő maga is megemlékezik egy későbbi levelében: „*Az olasz dictionariumot én Bethleni Uramnak hamar bevittem, miért? mert némettel vagy franciával magyarázta, s csak olyan volt, mint a Vocabularium Malabarico — Sinicum, Obscura per obscura!*” (MM². II. 377. l.)

E levélrészlet azonban megerősíti Dombynak azt a másik állítását is, amely szerint Csokonai először az olaszt kezdte tanulni, s csak később a franciát és a németet (vö. Domby 10. l.). Hasonlóképpen emlékezik Lengyel József is (CsEml. 221. l.; ezért nemigen használhatta a kollégium német és francia nyelvű olasz nyelvtanait a tanuláshoz, mint azt Kastner Jenő feltételezi, ItK. 1922. 40. l.). Még később is, amikor már azt írja a költő: „*Olaszul igen jól értek*”, német és francia nyelvismeretét „*középszerű*”-nek tartja (MM². II. 422. l.). Német és francia nyelvtudásáról bővebben lásd a [*Francia versek prózafordításai*] és *A' Kelleme*k jegyzetét.

Hogy Csokonai az olasszal kezdett először foglalkozni, általában nem is vitatott kérdés, abban viszont, hogy ez időben mikorra tehető, eltérések a vélemények. Szauder József már 1790-től kezdve valószínűnek tartja a nyelvekkel való foglalkozást, mondván: „Annyi bizonyos, hogy a latinul és görögül jól tudó Csokonainak nem kellett éveken át megküzdnie az olasszal, majd a franciával s a némettel, s csak 1795-re érkeznie el odáig, hogy e nyelveken is olvasson.” (Szauder 188. l.) Pukánszky Kádár Jolán viszont nem tartja elképzelhetőnek, hogy Csokonai 1793 előtt már tudott volna olaszul (Cs/Szím. II. 271. l.). A költő 1793 őszén többek között ezt írta Kazinczynak: „*Tanulok olaszt, amelly a poézisnek tulajdona.*” (MM². II. 358. l.) Már önmagában a megfogalmazás is mintha a nyelvtanulás kezdeti stádiumára utalna, de ha figyelembe vesszük a szövegkörnyezetet is, akkor még bizonyosabbak lehetünk ebben: Csokonai felsorolja azon műveit, amelyeket találozások elmaradása miatt nem tudott átadni Kazinczynak — a *Békaegérhartzot*, a *Tempefőit* és egyéb versei között latin fordításait (!) is. Ezután jön az idézett mondat. Ha a költő már ekkor tudott volna annyira olaszul, hogy kimunkált fordításai is lettek volna, akkor nem ezt írja, hanem magukkal a fordításokkal kedveskedik mesterének. Ez a mondat így úgy hangzik, mint egy ígéret. Hiszen éppen Kazinczy biztatta nem is olyan régen a fiatal költőt, hogy „dallja a szív szelíd érzékenységeit” (KazLev. II. 297. l., vö. Szilágyi: CsMűv. 492. l.), s tudvalevő, hogy Kazinczy a német mellett éppen az olaszt tartotta követendő mintának. Kapcsolatfelvételük pedig 1792-ben történt, így ez is a fenti levél alapján mondottakat erősíti meg: Csokonai olasz nyelvtanulásának a kezdete, majd az első, kezdetleges próbálkozásai prózai fordításokkal 1792–93-ra tehetőek (vö. még kiadásunk második verskötetének bevezető tanulmányát). A nyersfordítás készítése azonban munkamódszere is volt, tehát nemcsak nyelvtanulásának kezdetén élt vele, hanem később is. Ehhez filológiai adalékot épp *A' Tántz* esetében szolgáltatathatunk. E fordítás fogalmazványja az [*Aranka Györgyhöz*] című versstörredék kéziratának papírján, részben annak szövegét felülírva maradt ránk (lásd szövegkritikai jegyzeteinket; vö. Cs/ÖM. II. 728. l.). E vers kiadásunkban az 1793-as művek utolsó előtti darabjaként szerepel, de minden bizonnyal inkább 1794-hez köthető. Ugyanis a szervező Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság, amelynek egyik vezetője volt a címzett Aranka György, alakuló ülését 1793. dec. 3-án tartotta, tagszervezéshez Magyarországon csak ezután, pontosan 1794 tavaszától fogott (Jancsó Elemér: *Az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság iratai*. Bukarest, 1955. 121–129., 153., 171. l.; vö. minderről részletesen dolgozatunkat: *Csokonai és az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság*. Erdélyi Tükör 1989. május, 16–18. l.). Ha pedig az [*Aranka Györgyhöz*] című töredék 1794-es, az utóbb a papírra került, részben a versre ráírt *A' Tántz* sem készülhetett előbb.

A Metastasio-fordítások, s azon belül is e prózai nyersfordítások szigorú, részletes belső időrendjének a meghatározását a kérdésta laposan vizsgáló Szauder József sem tartja elképzelhetőnek; csak a hozzávetőleges egymásután felvázolását végzi el, a következő szempontok szerint: „Két szempont szerint igyekeztünk rögzíteni a fordítások mai szövegével is feltérképezhető fejlődés útját. Az egyik az idegen nyelv tudása volt; ennek megszilárdulása az önállóan tanuló fiatal költőnél fokról fokra megállapítható, ha azonos szinten (nyersfordításban) fennmaradt fogalmazványait vetjük össze egymással; a másik szempontot az eredeti szöveg kezelésében feltűnő változás adta, amely az eredeti szintjére emelkedni képes önálló költőiség kibontakozásával azonos: ahhoz ugyanis, hogy Metastasio igazán költői értékű s versebe kívánczoló szövegeit el tudja különíteni az átlagosabb színvonalúaktól, és a kiválasztott legjobbakra a formahűség követelményével tudja koncentrálni fordítói tehetségét, Csokonainak időre, gyakorlásra, tudatosodásra volt szüksége. S e kettő — a nyelvtudás elmélyülése és a válogatni tudó esztétikai érzékenységgel párosult költői kifejező erő — szorosan össze is függ egymással.” (Szauder 192–193. l.) Ezen szempontok alapján azonban főleg a műfajok, valamint a prózai és a verses változatok közötti sorrend valószínűsíthető, a nagyjából azonos szintű prózai nyersfordítások belső időrendje nem — ezek együttesen képezik az olasz fordítások első szintjét (Szauder 191. l.). E művek közlési sorrendjét kötetünkben tehát nem az időrend szabja meg: a költő eredeti lapszámozásával kialakított sorrendjét érvényesítjük.

Szövegekritika

A lapok felső sarkaiban Csokonai eredeti lapszámozása (1–7.), melylyel Metastasióból készült prózai fordításait rendezte utólag sorba. A cím után pont van, a 4. oldalon (46b) az [*Aranka Györgyhöz*] című vers autográf töredéke látható *A' Tántz* szövege alatt. A beszélők nevei a K-ban középben, kisbetűvel, aláhúzva szerepelnek.

1. K: *Nítze Az e fölött áth. ékezet.*
4. K: *Székulumok Az első u olvhtl. betűből jav.*
6. K: *a' itt-ből jav.*
itt van Utólagos betoldás a sor fölött.
késő<n> estvét Az *estvét* utólag betoldva a sor elé.
10. K: *Nítze Az i í-ből jav., az e fölött áth. ékezet.*
12. K: *Szüükséges Utána áth. vessző.*
13. K: *elrejtí Az r j-ből jav.*
18. K: *sécurusok A sé olvhtl. betűkből jav.*
- 18–19. K: *eggyik<ünk se>* Az áth. rész fölött: *a' másik felől.*
19. K: *is* Utólag betoldva a szó elé.
22. K: *Nítze Az i í-ből jav.*
24. K: *Gyanúdért <(pur)> én Az ért at-ből jav.*
épenn Sor fölötti betoldás.
25. K: *jegy<et>*
27. K: *a' te* Sor fölötti betoldás.
37. K: *Nimfának Az N F-ből jav.*
38. K: *melletted A mel olvhtl. betűkből jav.*
sohaj<son>

41. K: *Leselkedőt* A *k* olvhtl. betűből jav.
 43. K: *Kedvesem* Az *m* olvhtl. betűből jav.
 44. K: *a' mülyent* Az *n t*-ből jav., a *t* utólag hozzátoldva.
 45. K: *Nintsk* [= *Nintsenek*] A *k* utólagos hozzátoldás.
 50. K: *rettegek* <félek> Az áth. szó fölé írva.
 55. K: *Ajakamk* [= *Ajakamnak*] <Számnak> Az áth. szó fölé írva, előtte a névelő *z*-je utólagos betoldás.
 55–56. K: *Szememk* [= *Szememnek*]
 57. K: *Tetszésid*<nek>
 68. K: *el* A sor elé betoldva.
 72. K: *én* **H**iszek Az *én* utólag betoldva a sor fölött, a **H**-t és előtte a pontot em.
 78. K: *végtére* <legalább> Az áth. szó fölé írva.
 79. K: *mennem* Az első *m n*-ből jav.
 80. K: *De* em.
mondd Olvhtl. betűkből jav.
nékem, <val> *ha*
 82. K: A kettőspont vesszőből jav.
 85. K: *replicálnátok* A *ná* olvhtl. betűkből jav.
 87. K: *egyedül* <enyim> vagy <te> Az *enyim* fölé írva: *te*.
 88. K: *tudnám* Az *m* olvhtl. betűből jav.
 90. K: *és* Az olasz eredeti szerint em.
 90–91. K: *elhagyni*. Az idézőjel hiányzik, pótoltuk.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Metastasio, Pietro Antonio Trapassi (1698–1782) az olasz árkádikus költészet egyik legjelentősebb képviselője. „Az »Árkádia« terminus tulajdonképpen két – igaz egymással szorosan összefüggő – jelenségesoport jelöl. Egyfelől a barokk költészet túlzásaival szemben kialakult, a költői jó ízlés visszaállítását célzó pásztorköltői gyakorlatot, másrészt ezzel egy időben és egyenlő fontossággal egy, az egész olasz félszigetet átfogó kulturális mozgalmat, melynek célja az olasz szellemi élet korábbi európai vezető szerepének visszaállítása volt. (Sárközy Péter: *Et in Arcadia ego*. ItK. 1983/1–3. 241. l. Az Árkádia-mozgalomra nézve lásd még Sárközy Péter két másik tanulmányát is: Fil. Közl. 1977/1. 65–75. l. és 1979/1–2. 67–75. l.) Metastasio pályáját Nápolyban kezdte, majd 1730-tól Bécsbe került udvari költőnek. Itt élt és dolgozott haláláig, óriási népszerűsége téve szert. Melodrámaiban az opera szövegvérvét emelte irodalmi szintre, librettói a legnagyobb zeneszerzőket ihlették meg. Lírájában, különösen canzonettáiban dallamosságra, a kifejezés egyszerűségére, tisztaságára törekedett, finom egyensúlyt teremtve a szentenciózus bölcsekedés és a lélek érzelmi hullámzásainak pontos tükrözése között. Kantátái az udvari élethez kötődnek, 1730 után, Bécsben írta őket. A kantáta olasz eredetű vokális műfaj, amely az operával szoros kapcsolatban fejlődött, de annak drámaiságával szemben ezekben inkább a lírai jelleg dominál.

Metastasio rendkívül erőteljes hatást gyakorolt a magyar irodalomra. Ez nemcsak a nagyszámú fordításban nyilvánult meg (vö. Zambra Alajos: *Metastasio „poeta cesareo” és a magyarországi iskoladráma a 18. század második felében*. EPhK. 1919. 1–74. l.), hanem az átvétel intenzitásában

is: olyan jelentős írók, költők, mint Kazinczy és Csokonai, komolyan foglalkoztak Metastasio munkásságával, sok lényeges elemét áthasonították, beépítették saját művészetükbe. Kazinczy egyébként az olasz Árkádia-társaság mintájára itthon is tervezett hasonlót az 1790-es évek elején, ez azonban nem valósult meg (vö. KazLev. XXIII. 28. l.; StudLit. 1986. 16. l.).

A Csokonai költészetében meglévő olaszos vonatkozásokkal először Imre Sándor foglalkozott, de ő még nem tulajdonított ezeknek különösebb jelentőséget (vö. Imre Sándor: *Az olasz költészet hatása a magyarra*. Irodalmi tanulmányok. Bp., 1897. 70–81. l.). Kastner Jenő már jelentősnek tartja az olasz mintát Csokonai esetében, de vizsgálata főleg a konkrét átvételek kimutatására korlátozódik (ItK. 1922. 39–55. l.). Újabban Szauder József foglalkozott e kérdéssel (141–223. l.; vö. még Peter Sárközy: *Il collegio protestante di Debrecen e la formazione „all'italiana” di Mihály Csokonai-Vitéz*. Roma e l'Italia nel contesto della storia delle università' Ungheresi. Roma, 1985. 127–154. l., főleg a 147. oldaltól). Ezen újabb kutatások már nem elsősorban a konkrét átvételek kérdéseit vizsgálták, hanem azt, hogy milyen lényegi mozzanatokban alakította Metastasio hatása Csokonai költészetét. „Csokonai nagy költővé érlelődésének legjobb iskolája volt a metastasiói fordításgyakorlat: megoldotta szavát, lírai stílus tudatos alakítására bírta, jellegzetes költői társadalomkritikáját is a rousseau-i világkép befogadására fejlesztette fel, s formai tömörség, zeneiségben is ökonómia megteremtésére kényszerítette.” (Szauder 178. l.)

LA DANZA.

INTERLOCUTORI. Nice, e Tirsi.

- TIR. Ah! Nice, ah! già rosseggia
 In occidente il Sole. Ecco il momento,
 Che abbandonar mi dei. Va, cara. Oh Dio!
 Son secoli i miei pianti;
 Le mie felicità son sempre istanti.
 Va: della danza è l'ora:
 Già siamo, o Nice, a sera:
 Già la festiva schiera
 Si lagnerà di te.
 Se ogn'altra è lungi ancora,
 Nessun pastor ne chiede:
 Se Nice no si vede,
 Cerca ciascun, dov'è.
- NIC. E sola andar degg'io
 Senza il mio Tirsi?
- TIR. È necessario, o cara,
 Questo crudel ritegno,
 Che asconde il nostro amor. Va; già sospetta
 Sarà la tua dimora.
- NIC. Addio. Sovvientì
 Della tua pastorella.
- TIR. Ah! mia tu parti:
 Ma se mia tornerai, lo sanno i Numi.
- NIC. Strano timor! Mai non sarei sicuri
 L'und dell'altro, be mio, se ancor nol siamo.

- TIR. Ah tu vuoi, ch'io non tema, e sai, ch'io t'amo !
 NIC. Se tu non vedi
 Tutto il cor mio;
 Se tu non credi,
 Se tua sonio;
 Chi del suo bene
 Si fiderà ?
 Del tuo sospetto
 Pur non mi sdegno,
 Un picciol segno
 Se in me si trova,
 Che non sia prova
 Di fedeltà.
- TIR. Vedo tutto il tuo cor; che mia tu sei,
 Bella Nice, conosco; ho mille prove
 Della tua fedeltà; ma pur . . . perdona;
 Ma pur . . .
- NIC. Spiegati.
- TIR. Oh Dio ! Troppi rivali
 Mi fa quel bel semblante. Io so per prova,
 Quai desta in sen dolci tumulti un solo
 Girar di tue pupille. Ove tu sei,
 Veggo sol nel tuo volto
 Fisso ogni sguardo; ove mi volgo, io sento
 Parlar di tua beltà; d'ogni pastore
 Tu la cura, e il desio, tu d'ogni ninfa
 Sei l'invidia, e il timor; sempre hai vicino,
 Chi sospira per te, chi t'offre il core,
 Chi dimanda pietà. Ma chi potrebbe
 Veder tranquillo al suo tesoro intorno
 Sempre alcun altro insidiator novello ?
 Ah ! sev'è, chi può farlo, io non son quello.
- NIC. Troppo, o mio caro, eccede,
 Credimi, il tuo timor. Nice è men bella
 Di quel, che sembra a te. Tutti non hanno
 Per lei gli occhi di Tirsi. E quando ancora
 Gli avesse ognuno, ad un amato amante
 Dispiacer non dovrà,
 Che la fida sua ninfa amabil sia.
- TIR. Che ciascun per te sospiri,
 Bella Nice, io son contento:
 Ma per altri, oh Dio ! pavento,
 Che tu impari a sospirar.
 Un bel cor, da chi l'adora,
 So, che ogn'or non si difende:
 So, che spesso s'innamora,
 Chi pretende innamorar.
- NIC. E ben qualunque legge
 Al labbro, al ciglio, al mio pensier prescrivi.
 L'esser de'cenni tuoi
 Fedele esecutrice
 Il più caro dover sarà per Nice.

Che chiedi? Che brami?

Ti spiega, se m'ami,

Mio dolce tesoro,

Mio solo pensier.

Se l'idol, che adoro,

Non lascio contento,

Mi sembra tormento

L'istesso piacer.

TIR. Ah! non più, mia speranza,
Ah! non farmi arrossir. Le mie, perdona,
Follie gelose. Io merito il tuo sdegno
Per eccesso d'amor. Va, reca ormai
Alla lieta adunanza
L'ornamento più grande.

NIC. E con qual core
Andar poss'io, se in mille dubbi avvolto
So, che lascio il mio ben?

TIR. Va, son tranquillo.
Addio. Di te mi fido.

NIC. Addio mi dici,
Vuoi, ch'io parta a momenti,
E la man non rallenti? A me ti fidi;
Detesti i tuoi deliri;
Giuri d'esser tranquillo; e pur sospiri?
Spiegati al fin. Degg'io
Rimanere, o partir? Parla. Che brami?

TIR. Va, mia pria di partir, dimmi, se m'ami.

NIC. Mille volte, mio tesoro,
Se ti dissi, io per te moro,
Perchè torni a dubitar?

TIR. Care labbra, lo rammento:
Ma vorrei, ch'ogni momento
Lo tornaste a replicar.

NIC. Sì, mio ben, sol tua son io.

TIR. L'idol mio sola tu sei.

NIC. E volendo, io non potrei
Il mio Tirsi abbandonar.

TIR. E potendo, io non vorrei
La mia Nice abbandonar.

NIC. Sol quel volto è il mio periglio.

TIR. Sol quel ciglio il cor m'invola.

NIC. Per te solo . . .

TIR. Per te sola . . .

NIC. Io son nata } a sospirar.
TIR. Io son nato }

(Metastasio II. 435—440. 1.)

4. *Óh Egek*: az eredetiben 'Óh Istenem'. (Lásd még a 31. és az 50. sort.)

Székulum (lat.): század.

5. *Pertzetskék*: az eredetiben: 'pillanatok'.

6. *késő*: az olaszban nem szerepel.

12. *Ritegno*: 'önmérséklet'; fordítatlanul maradt.
 15. *Pásztornétskádról*: az eredetiben: 'pásztorlánykádról'.
 18. *écúrus* (lat.): biztos.
 29. (*pur*): 'mégis'; fordítatlanul maradt. (Lásd még a 77. sort.)
 31. *rivalis* (lat.): szerelmi vetélytárs, Csokonai máskor 'szerelem-társ'-nak fordítja.
 32. *per próbám* (lat.): gyakorlatból.
 32—33. *tumultus* (lat.): háborgás, zavar.
 33. *gyrálás* (lat.): forgatás.
 39. *pietà*: 'kegyelem'; fordítatlanul maradt.
 43. *excédál* (lat.): túloz.
 47. *displíceál* (lat.): kifogásol.
 50. *Contentum* (lat.): megelégedés.
 56. *praescribál* (lat.): előír.
 67. *excessus* (lat.): túlkapás, szertelenség.
 69. *ornamentum* (lat.): díszítmény, ékesség.
 70. *ezer*: előtte az olaszban 'ha' áll.
 76. *usilod*: a szó eredetét, jelentését nem ismerjük.
 85. *replicál* (lat.): ismétél.

6. A' Tziklops

Kézirata

MTAK. K 674. 78a—79a. Autográf fogalmazvány.

Megjelenése

Az EK.-on CI. sorszámmal szerepel, de a *Megigazítani* megjegyzés arra utal, hogy itt már az ekkorra elkészült verses kidolgozásról van szó. A KiM.-ben már nem is szerepel önállóan, valószínűleg a kantátákhoz sorolta a költő, 15. darabként (vö. még a *II. Kántata* jegyzetét). Toldy jegyzékén a 77. tétel, először a HG. II. kötetében jelent meg (617—619. l.), a „Csokonai életére vonatkozó írásai” című fejezet végén, *A' Tántz* mellett. A FK., a MM. és a MM². a színműfordításoknál közli, együtt a verses kidolgozással.

Keletkezése

Csokonai olasz nyelvtudására és a nyersfordítások keletkezési idejére nézve lásd *A' Tántz* jegyzetében mondottakat.

Szövegkritika

Az eredeti lapszámozás szerinti 8—10. oldalakon. A cím után pont van. A beszélők nevei a K-ban középen, kisbetűvel, aláhúzva szerepelnek

4. K: *beszéllíték em.*
Szempillantásba', <az én> Kegyetlenek Az S s-ből jav.
 5—6. K: *Gyötreimeimet és Gyönyörködések Mindkét G g-ből jav.*

6. K: már Sor fölötti betoldás.
 7. K: Szeretője Az S s-ből jav.
 10. K: Én <magamnak elválasztom a'> elfelejtem A nak hoz-ból, az elfelejtem olvhtl. szóból jav.
 11. K: a' Bosszúllást. — Az a' utólag betoldva a szó elé, az első l á-ból jav.
 Ezután a 12—16. sorokban olvasható rész verssorokba törölt változata következik, de ezt utóbb kétszer áthúzta a költő. Az áthúzás előtt azonban javított rajta: ezeket itt, soronként tüntetjük fel. Az így kapott szöveg nem azonos a 12—16. sorokéval, a további javítások jelzése ott található.
1. sor.: Én Szívem, te <eggy> Tsúfolás <ellen>
 Az <eggy> fölé írva: benned a'.
2. sor.: Villámokat, Szélveszeket tud támasztani:
 Az S s-ből, a támasztani támasztasz-ból jav., a tud sor fölötti betoldás.
3. sor.: És majd két gyönyörű Szemek
4. sor.: Téged' meg tudnak dobogtatni <k>.
 A tudnak a sor fölött betoldva, az i a-ból jav.
5. sor.: Műsoda új Mozgást <kezdész> tsinál
 A második M m-ből jav.
6. sor.: Benned azon Ábrázat<tól>?
 A Benned Belől-ből jav.
7. sor.: Műsoda szokatlan Ígézések
 Az Í t-ből jav.
8. sor.: Tanítanak reszketni Tégedet.
- 13—14. K: Szemek <meg> Téged meg<tudnak> dobogtatnak. A T t-ből, a dobogtatnak dobogtatni-ből jav. Utána 2./ és a sor alatt betoldott gondolatjel jelzi a versszakhatárt.
14. K: belső Sor fölötti betoldás.
 15. K: tanítanak Az első t T-ből jav.
 16. K: téged' Sor fölötti betoldás.
 reszketni? — Utána hiányzik az idézőjel, pótoltuk.
19. K: szüntelen A második n a lap sérülése miatt hiányzik, em.
 Habok A H h-ből jav.
 hánykolódol A h olvhtl. betűből jav.
20. K: A' te <s> Szépséged
 21. K: annak <az> Az áth. szó fölé írva.
 sűgári<k>tól Az i o-ból jav.
- 22—23. K: Álmaidat Énekkel<mel> Az Á á-ból, az ai o-ból, a kel em-ből jav.
- 23—24. K: Keménységed, <nem tūr> óh
 24. K: én <a'> Az áth. névelő fölé írva.
 25. K: hozzád A d olvhtl. betűből jav.
 27. K: De Mi-ből jav.
 Szépségere em. Az r d-ből jav., a végén az e utólagos hozzátoldás.
 vágysz<at arra, hogy> szeressen Az első sz h-ből jav., az áth. rész fölött: a' mellyet
28. K: Az a' <temer> kietlen
 30. K: tsapzott <borzasztott> Az áth. szó fölé írva.
 borzas bolyhos-ból jav.

- szakáll Az á olvhtl. betűből jav.
31. K: *En* Az *E* é-ből jav.
tenni Sor fölötti betoldás.
tudok találók-ból jav.
32. K: *vallyon bögg*(és) *é, vagy menydörög*(és) A *vallyon* a sor fölé írva, a *b* B-ből, az *m* M-ből jav., a *dörög* második *ö*-je utólag betoldva.
35. K: *gondolatodbann* A *g* G-ből jav.
- 37–39. K: *az igaz. 1.)* (Nekem) *Az igaz 2.)* *Tsak* A *T* alatt gondolatjel van betoldva. A számok itt is a versbetét egységeire utalnak.
40. K: *Lántzokból* Az *L* l-ből jav.
változtatok.” *Po*
42. K: *Szerelemtársat* Az *em* olvhtl. betűkből jav.
46. K: *felferdítom* em.
47. K: *azon mélly Utak között* Sor fölötti betoldás.
Mind Tetist em.
50. K: *többé* (a' par) *vissza*
tevéled A sor fölé írva.
51. K: *az* Az *a* A-ból jav.
58. K: *indítják* em. *meg*(emet) A *j* n-ből, a *meg engemet*-ből jav.
59. K: *kegyetlennek*(et) A *k* K-ből, a *nek ség*-ből jav.
magadat Sor fölötti betoldás.
63. K: *tsökkenni* A *t* T-ből jav.
64. K.: *Hív séged* Az *ív ú*-ből jav.
66. K: *az én* (nyájás) *kellemes*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Metastasióról és Metastasio magyarországi, ill. Csokonaira gyakorolt hatásáról lásd *A' Tántz* jegyzetében mondottakat. *A' Tziklops* eredetije szerepel Esch.-ban (I. 364–366. l.), innen is ismerhette a költő, hiszen az általa fordított Baldi-mesék eredetije szintén itt található. Az *IlCiclope* (1754) a *Galatea* (1722) című szerenáta témájának ismételt feldolgozása, „Ferenc császár kívánságára, aki evvel a zenés duettel egyik bizalmasának kitűnő basszus hangját akarta kipróbálni.” (Cs/Szín. I. 353. l.) A mű mitológiai történetet dolgoz fel, amelyet Csokonai jól ismerhetett már Ovidiusból is (*Metamorphoses* XIII. 750–896. sorok). Polüphemosz, a küklopsz beleszeret Galateiába, a néreiszbe, aki viszont Pán fiának, Akisznak a szeretője. Polüphemosz egyszer rajtakapja őket, s egy sziklával agyonsújtja Akiszt, aki folyóvízzé változik.

IL CICLOPE.

INTERLOCUTORI. Polifemo, e Galatea.

POL. Deh tacete una volta,
Garrule Ninfe. A che narrarmi ogn'ora,
Barbare, i torti miei? Qual inumano
Diletto mai nel tormentarmi avete?
Galatea d'Acì è amante, il so; tacete.

Ma l'empia del mio duolo
Non riderà gran tempo. Eccola. Oh Dei!
Quel volto sì mi alletta,
Ch'io mi scordo l'offesa, e la vendetta.

Mio cor, tu prendi a scherno
E folgori, e procelle;
E poi due luci belle
Ti fanno palpitar.

Qual nuovo moto interno
Prendi da quei sembianti?
Quai non usati incanti
T'insegnano a tremar?

Galatea, dove fuggi? Ah senti, ah lascia
Quell'onde amare. E qual piacer ritrovi
Fra'procellosi flutti
Sempre a guizzar? La tua beltà non merta
Di nascondersi al Sol. Ne temi forse
Gli ardenti raggi? All'ombra mia potrai
Posar sicura. Io lusingar col canto
Voglio i tuoi sonni; e se d'amor non soffre,
Ch'io ti parli, o tiranna, il tuo rigore,
Il giuro a te, non parlerò d'amore.

GAL. Ma qual beltà pretendi,
Ch'ami in te Galatea? Quel vasto ciglio,
Che t'ingombra la fronte?
Quelle rivali al monte
Selvose spalle? Il rabbuffato crine,
L'ispido mento, o la terribil voce,
Ch'io distinguer non so, se mugge, o tuona,
Che fa tremar, quando d'amor ragiona?

POL. Ah ingrata! agli occhi tuoi
Meno orribil sarei, se nel pensiero
Aci ogn'or non avessi.

GAL. È vero, è vero.
È ver, mi piace
Quel volto amato,
E ad altra face
Non arderò.
Purchè il mio bene
Non trovi ingrato,
Mai di catene
Non cangerò.

POL. A Polifemo in faccia
Parli, o stolta, così? Vantarmi ardisci
Dunque il rival? Sai, che un offeso amore
Furor si fa? Che mal sicuro asilo
È il mar per te? Che svelta
Dalle radici sue l'Etna fumante
Rovescerò? Che opprimerò, s'io voglio,
Fra quelle vie profonde
E Teti, e Dori, e quanti Numi han l'onde?
Trema per Aci, ingrata,

- Trema, ingrata, per te. S'ei più ritorna
Teco a scherzar sul lido,
Del mio furor . . .
- GAL. Del tuo furor mi rido.
POL. Dal mio sdegno il tuo diletto
Dove mai fuggir potrà?
GAL. Nel mio seno avrò ricetta;
Ed Amor l'assisterà.
POL. E il mio duol? Le mie querele?
GAL. Non mi muovono a pietà.
POL.) a me
Con mostrarti a lui crudele,
GAL.) a lui
A 2. Tu m'insegni crudeltà.
A 2. Credi a me, cangia consiglio;
POL. Mancherà)
nel suo periglio
GAL. Crescerà)
POL. La tua stolta)
fedeltà.
GAL. La mia bella)
(Metastasio IV. 467—470. 1.)
- Cím. *Tziklops* (gör.): küklopsz, egyszemű óriás a mitológiában.
9. *vonszon* (rég.): vonz.
12—13. *Én Szívem Tebenned a' Tsúfolás Villámokat, Szélveszeket tud támasztani.*: az eredetiben: 'Szívem, te villámokból, szélvészekből ízől csúfot'.
27—31. *De mitsoda . . . a' rettentő szó.*: az eredetiben: 'De micsoda szépséget tulajdonítasz magadnak, amelyet szeressen benned Galatea? Azt a vastag szemöldököt, mely homlokodat elborítja? Azokat az erdős hegyekkel vetélkedő bozontos vállakat? Azt az összecsapzott haját, a borzas szakállt vagy a rettentő szót'.
42. *Szerelemtárs*: szerelmi vetélytárs.
44. *bátorságos* (rég.): biztonságos.
46. *Etna*: vulkán Szicíliában, a történet színhelye, ennek oldalában ered az Acis folyócska.
47. *Tetis*: Néreusz tengeri isten lánya, Achilleusz anyja.
47—48. *Dóris*: Néreusz felesége, Thetisz és Galatea anyja.
61. *Hozzám*: az eredetiben: 'hozzá'.

7. A' Tavasz. Canzonetta

Kézirata

MTAK. K 674. 82ab. Autográf fogalmazvány.

Megjelenése

A MMerkJ. 10. pontja a következő: *Metastasionak XVII. Cantátái, és II. Canzonettái Olaszból*. Mivel a canzonetták közül csak kettőnek készült el a verses kidolgozása is (*A' Szabadulás, Az Elmenetel*), s ezek a

költő későbbi lajstromain önállóan szerepelnek, így már a MMerK/j. -én is ezekről lehet szó. A nyersfogalmazványokat Toldy a 74. sorszám alatt sorolja fel. Először a HG. közölte őket (II. 479–486. l.), majd a FK., a MM. és a MM².

Keletkezése

Csokonai olasz nyelvtudására és a nyersfordítások keletkezési idejére nézve lásd A' *Tánts* jegyzetét. Szauder József A' *Tavaszt* a Metastasio-fordítások legelső rétegébe sorolja: „Ahogy a cantaták közül is az első számú mutatja a legtöbb nyelvi bizonytalankodást, úgy a metastasioi canzonetták közül is az elsőnek, a *La primavera*nak fordítása árulkodik a legnagyobb, s Csokonainál szinte szokatlan félreértésekről.” (Szauder 162. l.) A fenti állítás jogosságát a nyelvi hibák mellett még a költői megoldások differenciálatlansága is bizonyítja. (vö. Szauder 167–168. l.)

Szövegkritika

Nincs a lapokon eredeti sorszámozás, ami a Metastasio-prózaforrdításokat egyébként sorba szedi. A lap tetején látható viszont egy felírás: *La Partenza.*, alatta: *Lásd más helytt.*; az e lap elé kötött 81b oldalon alul pedig ez áll: *Következik La Partenza.* Ennek verses fordítása (*Az elmenetel*) ránk is maradt, így feltehető, hogy Metastasio eme ötödik canzonettájának is megvolt a prózai nyersfordítása, csak elkallódott. A cím után pont van.

3. K: *Megjőnek Összetérnek*-ből jav.
Fákra a' Ra olvhtl. betűkből jav., s utólag betoldva a sor alatt, csakúgy, mint az *a'*.
Zöld <szí> Ágák em. <és> *a' <Mező> Fávek*
4. K: *egyedül* Az első *e E*-ből jav.
5. K: *Szívemk* [= *Szívemnek*]
6. K: *Súgárival* Az *S s*-ből jav.
9. K: *Nedvességével* Az *N n*-ből jav.
10. K: *Szélét <Mellyékét>* Az áth. szó fölé írva, előtte a névelő olvhtl. betűből jav.
11. K: *Az iszonyú* Az *isz bo*-ból jav., a névelőben a *z* utólagos betoldás.
már Az *m* olvhtl. betűből jav.
12. K: *bogos <fürtös>* Az áth. szó fölé írva.
Gallyaikról A *G g*-ből jav.
Mezők Az *M m*-ből jav.
16. K: *fogva* Sor fölötti betoldás.
17. K: *Repülését* Az *R r*-ből jav.
19. K: *Pásztorleány* Az *l* olvhtl. betűből jav.
21. K: *Partot A Fővényt* fölé írva. Csokonai az ilyen változatokat gyakran zárójelesen illesztette egymás mellé, mi is így járunk el.
22. K: <és> az
Árnyékot A Fát fölé írva, a zárójelre nézve lásd előbbi jegyzetünket.

23. K: *ki a' < z ő Hazája > Part < ok > ra* A *Hazája* fölött: *szülötte*, a *P* *p*-ből jav.
 27. K: *néked* Az *n te*-ből jav.
Eszedbe Az *E* olvhtl. betűből jav.
 29. K: *Békóimat* A *B b*-ből jav.
 34–35. K: *Szolgálatomért* Az *S s*-ből jav.
 36. K: *Szókat* Az *S s*-ből jav.
 37. K: *Szerelemk̄* [= *Szerelemnek*] A *k̄* utólagos hozzátoldás.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Metastasióról és Metastasio magyarországi, ill. Csokonaira gyakorolt hatásáról lásd *A' Tántz* jegyzeteiben mondottakat.

LA PRIMAVERA. CANZONETTA PRIMA.

Glà riede primavera
 Col suo fiorito aspetto;
 Già il grato zeffiretto
 Scherza fra l'erbe, e i fior.
 Tornan le frondi agli alberi,
 L'erbette al prato tornano;
 Sol non ritorna a me
 La pace del mio cor.

Febo col puro raggio
 Su i monti il gel discioglie;
 E quei le verdi spoglie
 Veggonsi rivestir.
 E il fiumicel, che placido
 Fra le sue sponde mormora,
 Fa col disciolto umor
 Il margine fiorir.

L'orride querce annose
 Su le pendici alpine
 Già dal ramoso crine
 Scuotono i tardo gel.
 A gara i campi adornano
 Mille fioretti tremuli,
 Non violati ancor
 Da vomere crudel.

Al caro antico nido
 Fin dalle Egizie arene
 La rondinella viene,
 Che ha valicato il mar.
 Che mentre il volo accelera,
 Non vede il laccio pendere,
 E va del cacciator
 L'infidie ad incontrar.

L'amante pastorella
Già più serena in fronte
Corre all' usata fonte
A ricomporsi il crin.
 Escon le greggie a i pascoli;
D'abbandonar s'affrettano
L'arene il pescator,
L'albergo il pellegrin.

Fin quel nocchier dolente,
Che sul paterno lido,
Scherno del flutto infido,
Naufrago ritornò,
 Nel rivederlo placido
Lieto discioglie l'ancore;
E rammentar non sa
L'orror, che in lui trovò.

E tu non curi intanto,
Fille, di darmi aita;
Come la mia ferita
Colpa non sia di te.
 Ma se ritorno libero
Gli antichi lacci a sciogliere,
No, che non stringerò
Più fra catene il piè.

Del tuo bel nome amato,
Cinto del verde alloro,
Spesso le corde d'oro
Ho fatto risonar.
 Or, se mi sei più rigida,
Vo', che i miei sdegni apprendano
Del fido mio servir
Gli oltraggi a vendicar.

Ah no; ben mio, perdona
Questi sdegnosi accenti;
Che sono i miei lamenti
Segni d'un vero amor.
 S'è tuo piacer, gradiscimi;
Se così vuoi, disprezzami;
O pietosa, o crudel,
Sei l'alma del mio cor.
(Metastasio VI. 443 — 446. l.)

- Cím. Az eredetiben: 'Első canzonetta'.
1 — 14. E tavasz-kép párhuzamairól lásd *A' Píllangó és a' Mész* 5 — 18. sorainak jegyzetét (vö. még Szauder 174. l.).
1. *mosolyog*: az eredetiben: 'visszatér'. Az olaszban nem *ridere* ('mosolyog'), hanem *riede* ('visszatér') szerepel.
2. *Zeffiretske*: enyhe nyugati szellő.

6. *Fēbus*: Phoibosz a nap istene, gyakran Apollónnal azonosítják
- 6—7. *eloszlatta*: az eredetiben: 'eloszlatja'.
12. *Zúzmaráz* (nép.): zúzmará.
13. *piperéz* (rég.): szépít(kezik).
15. *Fézkébből*: az eredetiben: 'fézkébe'.
22. *Fát (Árnyékot)*: az eredetiben: 'szállást'. Az olaszban nem *albero* ('fa'), hanem *albergo* ('szállás') szerepel.
23. *Az a' bús Hajós*: az eredetiben: 'Még az a bús hajós is'.
26. *melly ő benne vólt*: az eredetiben: 'melyet benne tapasztalt'.
28. *Vadságom*: az eredetiben: 'sebem'. Az olaszban nem *ferità* ('vadság'), hanem *ferita* ('seb') szerepel.
- 33—35. *Most ha . . . bosszút állani*: az eredetiben: 'Most ha keményebb vagy hozzám, azt akarom, hogy haragom megtanuljon a hűséges szolgálattal szembeni igazságtalanságokért bosszút állani.'
39. *akár kegyes, akár kegyetlen légy az én Szívemnek Lelke*: az eredetiben: 'akár kegyesen, akár kegyetlenül, az én szívemnek lelke vagy'.

8. A' Nyár. Canzonetta

Kézirata

MTAK. K 674. 83a—84b. Autográf fogalmazvány.

Megjelenése

Lásd *A' Tavasz* című canzonetta jegyzetét.

Keletkezése

Csokonai olasz nyelvtudására és a nyersfordítások keletkezési idejére nézve lásd *A' Tántz* jegyzetében mondottakat.

Szövegekritika

Nincs besorolva eredeti lapszámozással a Metastasio-prózaforrástól közlé. A cím után pont van, a mű végén *Következik a'* megjegyzés olvasható, pontos megnevezés nélkül.

1. K: *Adományit* em.
2. K: *sárga* Az *s* *S*-ből jav.
3. K: *Lábatit* Az *L* *l*-ből jav.
4. K: *Fővény* <szem>ek
sem sint-ből jav.
5. K: *nintsenek* A *nek* olvhtl. betűkből jav.
Hajnalnak <többé> az *ő*

8. K: <Éltető> A' forrás
 9. K: Kívánásától <miatt> A tól utólag betoldva a sor alatt, a pont hiányzik, em.
 11. K: Zöldáginak zöldségének-ből jav.
 13. K: sem a' <a'> Naptól Az s S-ből jav.
 14. K: Folyamatk [= Folyamatnak]
 15. K: Gyengült Ábrázattal A Gyen olvhtl. betűkből, az Á á-ból jav.
 16. K: Gabonánn A G g-ből jav.
 17. K: 's kész Sor fölötti betoldás.
 jön <ötlet> a' szép
 19. K: Mezőn Az M m-ből jav.
 elevenségétől Az e E-ből jav.
 20. K: mér Sor fölötti betoldás.
 21. K: szüntelen A sor fölött betoldva.
 24. K: jól <Bőfölshez> öklelődzéshez
 28. K: Prütsköknek A P p-ből jav.
 29. K: pettyezett <pettyezett> Az áth. szó fölé írva.
 vén <tarka> Kígyók
 32. K: Melegénél Az M m-ből jav.
 36. K: Nappal <melegetől> Sugáritól
 37. K: szemlélem Az sz olvhtl. betűből jav.
 37–38. K: a' te <nyájas> kellemetes
 38. K: nem Sor fölötti betoldás.
 terhes <nints> énnékem
 42. K: elsültt<n> Homlokom A tt jö-ből, a H h-ből jav.
 46. K: táplálva<n> Az a fölött áth. ékezet.
 48. K: Nyájjat oda Az N n-ből, a d tt-ből jav.
 51. K: Ott Az O I-ből jav.
 52. K: Unalmaktól való Az első l olvhtl. betűből, a való olvhtl. szó-ból jav.
 felelem em. A második le olvhtl. betűkből jav.
 54. K: béketelen em. Szemekkel <fut> a'
 57. K: <.>ma Az a olvhtl. betűből jav.
 azutan em.
 61. K: bádgyatt A lomha fölé írva. Csokonai az ilyen változatokat zárójelosen illesztette egymás mellé máskor, ezt tesszük mi is.
 Hidege A H h-ből jav.
 62. K: állam Az á olvhtl. betűből jav.
 venni A v olvhtl. betűből jav.
 66. K: fogok Sor fölötti betoldás.
 68. K: Nyújtsa <Fonja akkor> Az áth. szavak fölé írva.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Metastasióról és Metastasio magyarországi, ill. Csokonaira gyakorolt hatásáról lásd A' *Tánts* jegyzetében mondottakat. Szauder József a melo-drámák és a kantáták, canzonetták rokonságát hangsúlyozva megemlíti, hogy „A *nyár* c. canzonetta »elsült homlokú, görbe vállú« panaszkodójá-ban nem nehéz felismerni Galatea Polifémoszát.” (Szauder 172. l.) Utal még arra is, hogy A' *dél* című 1794-es versnek két mintája közül az egyik Metastasio e canzonettája lehetett, míg a másik Vergilius 2. eclogája:

Csokonai azonban „fölényesen szakad el mind a kettőtől”. (Szauder 206. l.) Igaz ugyan, hogy *A'dél* korai első változatában is megtalálhatók már a Metastasionál fellelhető motívumok, pedig ekkor Metastasio hatása még kizárható — nyilvánvalónak tűnik tehát, az „olasz költő is Vergiliust vette alapul”. (Uo.; vö. még Cs/ÖM. I. 623. l.)

L'ESTATE.
CANZONETTA II.

Or, che niega i doni suoi
La stagion de' fiori amica,
Cinta il crin di bionda spica
Volge a noi
L'estate il piè.
E già sotto al raggio ardente
Così bollono l'arene,
Che alla barbara Cirene
Più cocente
Il Sol non è.

Più non hanno i primi albori
Le lor gelide rugiade;
Più dal Ciel pioggia non cade,
Che ristori
E l'erba, e 'l fior.
Alimento il fonte, il rio
Al terren più non comparte,
Che si fende in ogni parte
Per desio
Di nuovo umor.

Polveroso al Sole in faccia
Si scolora il verde faggio,
Che di frondi al nuovo maggio
Le sue braccia
Rivesti;
Ed ingrato al suol natfo
Fuor del tronco ombra non stende,
Nè dal Sol l'acque difende
Di quel rio
Che lo nutri.

Molle il volto, il sen bagnato
Dorme steso in strana guisa
Su la messe già recisa
L'affannato
Mietitor;
E con man pietose, e pronte
Va tergendogli la bella
Amorosa villanella
Dalla fronte
Il suo sudor.

Là su l'arido terreno
Scemo il can d'ogni vigore
Langue accanto al suo Signore,
E nè meno
Osa latrar;
Ma tramanda al seno oppresso
Per le fauci inaridite
Nuove sempre aure gradite
Con lo spesso
Respirar

Quel torel, che innamorava
Del suo ardir ninfe, e pastori,
Se ne'tronchi degli allori
S'avvezzava
A ben ferir,
Del ruscello or su le sponde
Lento giace, e mugge, e guata
La giovenca innamorata,
Che risponde
Al suo muggir.

Per timor del caldo raggio
L'augellin non batte l'ale;
Alle stridule cicale
Cede il faggio
L'usignuol.
Mostran già spoglie novelle
Le macchiate antiche serpi,
Che ravvolte a'nudi sterpi
Si fan belle
In faccia al Sol.

Al calor del lungo giorno
Senton là ne'salsi umori
Anche i muti abitatori,
Che il soggiorno
Intiepidi;
E da'loro antri muscosi
Più non van scorrendo il mare;
Ma fra'sassi, e l'alghe amare
Stanno ascosi
A'rai del dì.

Pur l'estate tormentosa,
S'io rimiro, amata Fille,
Le tue placide pupille,
Sì penosa
A me non è.
Mi conduca il cieco Dio
Fra'Numidi, o al mar gelato,
Io farò sempre beato,
Idol mio,
Vicino a te.

Benchè adusta abbia la fronte,
Con le curve opposte spalle
Una ombrosa opaca valle
Cela il monte
Al caldo Sol.

Là dall'alto in giù cadendo
Serpe un rio limpido, e vago,
Che raccolto in picciol lago
Va nutrendo
Il verde suol.

Là de Sol dubbia è la luce,
Come suol notturna Luna;
Nè pastor greggia importuna
Vi conduce
A pascolar.

E se v'entra il Sol furtivo,
Vedi l'ombra delle piante
Al variar d'aura incostante
Dentro il rivo
Tremolar.

Là, mia vita, uniti andiamo;
Là cantando il dì s'inganni;
Per timor di nuovi affanni
Non lasciamo
Di gioir.

Che raddoppia i suoi tormenti,
Chi con occhio mal sicuro
Fra la nebbia del futuro
Va gli eventi
A prevenir.

Me non sdegni il biondo Dio,
Me con Fille unisca Amore;
E poi sfoghi il suo rigore
Fato rio,
Nemico Ciel.

Che il desfo non mi tormenta
O di fasto, o di ricchezza;
Nè d'incomoda vecchiezza
Mi spaventa
Il pigro gel.

Curvo il tergo, e bianco il mento
Toccherò le corde usate,
E alle corde mal temprate
Roco accento
Accoppierò.

E a que'rai non più vivaci
Rivolgendomi talora,
Su la man, che m'innamora,
Freddi baci
Imprimerò.

Giusti Dei, che riposate
 Placidissimi sull'etra,
 La mia Fille, e la mia cetra
 Deh serbate
 Per pietà.
 Fili poi la Parca avara
 I miei dì mill'anni, e mille,
 La mia cetra, e la mia Fille
 Sempre cara
 A me sarà.
 (Metastasio VI. 447—457. l.)

- Cím. (Az eredetiben: 'II. Canzonetta'.
 4. *Cirenébe*: Kírené afrikai város.
 8. *Folyamat*: patak, folyócska.
 11. *melly az ő Zöldáginak új Diszéből gallyait kivetkezteti*: az eredetiben: 'mely lombokkal az új májuson karjait felöltöztette újra'. — *Zöldág*: lomb (vö. AD/j.).
 14. *táplálja*: az eredetiben: 'táplálta'.
 15. *parasztosann*: az eredetiben: 'furusán'.
 18. *Forrásról*: az eredetiben: 'homlokáról'. Az olaszban nem *fonte* ('forrás'), hanem *fronte* ('homlok') van.
 18—20. *Itt a' leprított száraz Mezőn minden elevenségétől lankad az ő Ura mellett a' Kutya*: az eredetiben: 'ott a száraz mezőn erőtlenségül lankadoz a kutya az ura mellett'.
 23. *Tüzével*: az eredetiben: 'merészségével'. Az olaszban nem *ardore* ('tűz, szerelmi vágy'), hanem *ardir* ('merészség') áll.
 28. *Prütsök* (táj.): tücsök.
 30. *összetekergődzvén a' mezítelen tövisek alatt*: az eredetiben: 'rátekergetvén a mezítelen tövisekre'.
 33. *melegszik*: az eredetiben: 'felmelegedett'.
 37. *szerelmes*: az eredetiben: 'szeretett'.
 39. *Numidák*: afrikai törzs, i. e. 46-ban Julius Caesar leigázta őket.
 42—43. *Ámbár elsültt . . . a' Nap' melegétől*: az eredetiben: 'Bár napégette a homloka, egymással szembe hajló válláival árnyékos, sötét völgyet rejt a hegy a meleg naptól'.
 46. *az ő Zöldségét*: az eredetiben: 'a zöld talajt'. Az olaszban *Il verde suol* áll, nem pedig *suo* ('övé').
 49—51. *a' Fűvek' Árnyékít az állhatatlan Szellőtől mozogni, belől a' Patakot tsillámlani, reszketni*: az eredetiben: 'látod a növények árnyékát az állhatatlan szellő változása szerint a patakban reszketni'.
 53. *Hadd kettőztesse*: az eredetiben: 'Mert megkettőzi'.
 56. *Sárga Isten*: Phoibosz Apollón (vö. *Amaryllis* 120. sor és Csokonai hozzáfrott jegyzete).
 57. *ma*: az olaszban nincs.
 58. *Fátum* (lat.): végzet.
 58—60. *Vajha engem ne gyötrene . . . nem rettentene*: az eredetiben: 'Mert engem nem gyötör . . . nem rettent'.
 64—65. *És e' többé nem eleven Súgároknál emlékezvén olykor magamra*:

69. az eredetiben: 'És azokhoz a többé nem eleven sugarakhoz fordulva olykor'.
Párka (lat.): az élet fonalát szövő, mérő és elvágó három istennő közös neve.

9. A' Szabadság. Nitzéhez egy Kántzonetta

Kézirata

MTAK. K 674. 79b, 80b és a 81b oldalon a bal felső sarokban. Autográf fogalmazvány.

Megjelenése

Lásd *A' Tavasz* című canzonetta jegyzetét.

Keletkezése

Csokonai olasz nyelvtudására és a nyersfordítások keletkezési idejére nézve lásd *A' Tántz* jegyzeteiben mondottakat. Szauder József, miután részletesen összeveti e canzonetta prózai és verses fordítását, megállapítja: „A próza körülírogató stílusa tömörré-feszessé változott át, a jobb színominák a jelenséget pontossá, finoman árnyalttá teszik a versben, nem is beszélve a lírikus oly kiváló fogásairól, mint amilyen az ismétlődések elhelyezése vagy az okhatározó mellékmondat költőietlenségének megszüntetése.” (Szauder 166. l.) Ezek alapján helyezi el a két változatot a Metastasio-fordítások fejlődési rendjében: „Valószínű, hogy már e prózai fordítás is későbbi időre esik — mert nem árul el semmiféle nyelvi bizonytalankodást [. . .] *A' szabadulás* c. verses fordítás pedig [. . .] mindenesetre a legkésőbbi, legfejlettebb Metastasio-fordítások sorába kívánkozik.” (Uo.)

Szövegkritika

Az eredeti sorszámozás szerinti 11., 13. és 15. oldalakon található e canzonetta, a cím után pont van.

1. K: óh A h utólag hozzátoldva.
2. K: szerentsétlenhez <megkönyörül> kegyelmesek A hez olvhtl. betűkből jav.
3. K: Tőreiből Az e i-ből jav.
4. K: álmodok Álom-ból jav., az ok a sor alatt betoldva, a k m-ből jav.
6. K: hajdani <Szerelmem> Tüzem
- 6–7. K: és tsendes vagyok <ollyan> <Jegynek felvételére> <a'> mert Az <ollyan> fölött: <valami>; a nyilván az áth. rész fölé írva, a mert mellyet-ből jav.

7. K: <...> *Neheztelést* Utána vonás látható, amit nem a szöveghez tartozónak vélünk.
elrejtse magát <maskarázson> Az áth. szó fölé írva.
- 8–9. K: *változtatom többé* <*Szint*> *Szinemet, mikor* <*N*> *a' te Nevedet* A *változtatom* m-je k-ból jav.
9. K: *mikor* <*Tégedet*> *szemlélem* <*Ábra*> *Ortzádat, többé* em.
11. K: *Álmodom* Az első m sz-ből jav.
az én Sor fölötti betoldás.
12. K: *felszerkenek* Az f F-ből jav.
13. K: 's Utólag betoldva a szó elé.
- 14–15. K: *se Gyötrelmet, se Gyönyörűséget* Mindkét G g-ből jav.
- 16–17. K: *h* [= *hogy*] <*El*> *gyengülök* A *h* sor fölötti betoldás.
17. K: *Az én* <*Győ*> Az áth. betűk fölé írva.
19. K: *magaval* em. A va m-ből jav.
20. K: *Rólad* Az R r-ből jav.
22. K: Az első *semmisem* áth. szó fölé írva: <*haszontalan*>.
- 23–24. K: *tartják fog*-ból jav.
24. K: *Ajakak* <*tartani*>; azon Az A a-ból jav.
tudják <*lesznek*> Az áth. szó fölé írva.
26. K: <*Mind*>*az* em.
és <*vagy*> Az áth. szó fölé írva.
27. K: *Ájándékok* em. Az A á-ból jav.
28. K: *Vétséged*: — A *ge sé*-ből jav., a gondolatjel utólag betoldva.
Nálad Az N n-ből jav.
- 29–30. K: *Szállás kedvetlen*, A szavak sorrendjének felcserélését a följük írott számok (1., 2.) jelzik; a vessző így feleslegessé, zavaróvá vált, elhagytuk.
30. K: *nékem* A sor elé betoldva.
31. K: *szép vagy* <*láttatol*> *Előttem* A *vagy* a *szép nek* ragjából jav.
32. K: <*a'*>*kinek*
34. K: *Fogyatkozást, mely* Az F f-ből, az e olvhtl. betűből jav.
37. K: *nékem* Utólagos betoldás. A *látszott* után a sor fölött n betű látható: a *nékem* először ide került volna.
- 38–39. K: *De*, <*hogy kimenjek*> *a' Jajokból*, A fölöslegessé vált vesszőket elhagytuk.
ki menni, a' <*hogy ne lássam*> Az áth. rész fölé írva.
Magat em. *Magam'*-ből jav. Korábban az M m-ből jav., az új jelentésben azonban az M már nem indokolt.
n̄ [= *nem*] *látni, a'* Sor fölötti betoldás.
magát A sor elé betoldva.
visszanyerni A *nyerni nyerjen*-ből jav.
kívánó <*Magamat*> Az áth. szó fölé írva.
mind el<*lehet*> *tűrhetni*
A mondat a javítások előtt így hangzott: *De, hogy kimenjek a' Jajokból, hogy ne lássam Magam' elnyomva; hogy visszanyerjem Magamat, mind ellehet tűrhetni.*
40. K: *ollykor* <*gyakran*> Az áth. szó fölé írva.
41. K: *de* <*tsak*> Az áth. szó fölé írva.
jut<*son*> A t s-ből jav.
42. K: *Napra* <*visszasz*> *megújítja*
vigyázóvá Az ó utólag toldva a szóba.
43. K: *többé* <*elárullatni*> *meg*

- 46–47. K: *Nitze, a' Beszédre Engem ösztönöz*, A szavak sorrendjének felcserélését a sor fölött beírt számok jelzik, a vesszőket értelelem szerint em.
47. K: *mellyért <valakit>* Az *ért* az áth. szó fölé írva.
mñ [= minden] A sor elé betoldva.
ø Utólagos betoldás.
- 47–48. K: *Veszédelmeiről beszéll<tet>* Az *eiről ekről-ből* jav.
50. K: *Sebeinek <Vadságának>* Az áth. szó fölé írva.
53. K: *Magannak* Az *M m-ből* jav.
- 54–55. K: *de <eggy ortzara sints> gondom, <mellyet te adsz Nékem.>* A *semmi a sints* fölé írva, a *rá ñ [= nints]* a *gondom* után a sor fölött betoldva. A második áth. rész fölött olvhtl. áth. szó áll, mellette * jelzi, hogy a befejező tagmondat a lap alján olvasható: *<...> h [= hogy] hiszel é nékem. —*
56. K: *helyb [= helyben]*
Mondásimat Az *M m-ből* jav.
57. K: *Rólam* Az *R r-ből* jav.
59. K: *először* em.
61. K: *míg* Az *m* és a *g* olvhtl. betűkből jav.
Asszonyt Az *A a-ból* jav.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Metastasióról és Metastasio magyarországi, ill. Csokonaira gyakorolt hatásáról lásd *A' Tántz* jegyzetében mondottakat. E canzonettát Csokonai ismerte már az Esch.-ből: az ott közvetlenül az általa később fordított francia versek előtt található (V. 37–40. l.).

LA LIBERTÀ A NICE. CANZONETTA III.

Grazie agl'inganni tuoi
 Al fin respiro, o Nice,
 Al fin d'un infelice,
 Ebber gli Dei pietà.
 Sento da'lacci suoi,
 Sento, che l'alma è sciolta;
 Non sogno questa volta,
 Non sogno libertà.

Mancò l'antico ardore,
 E son tranquillo a segno,
 Che in me non trova sdegno
 Per mascherarsi amor.
 Non cangio più colore,
 Quando il tuo nome ascolto;
 Quando ti miro in volto,
 Più non mi batte il cor.

Sogno, ma te non miro
Sempre ne' sogni miei;
Mi desto, e tu non sei
Il primo mio pensier.
Lungi da te m'aggiro,
Senza bramarti mai;
Sonteco, e non mi fai
Nè pena, nè piacer.

Di tua beltà ragiono,
Nè intenerir mi sento;
I torti miei rammento,
E non mi so sdegnar.
Confuso più non sono,
Quando mi vieni appresso;
Col mio rivale istesso
Posso di te parlar.

Volgimi il guardo altero,
Parlami in volto umano;
Il tuo disprezzo è vano,
È vano il tuo favor;
Che più l'usato impero
Quei labbri in me non hanno;
Quegli occhi più non sanno
La via di questo cor.

Quel, che or m'alletta, o spiace,
Se lieto, o mesto or sono,
Già non è più tuo dono,
Già colpa tua non è.
Che senza te mi piace
La selva, il colle, il prato;
Ogni soggiorno ingrato
M'annoia ancor con te.

Odi, s'io son sincero;
Ancor mi sembri bella,
Ma non mi sembri quella,
Che paragon non ha.
E (non t'offenda il vero)
Nel tuo leggiardo aspetto
Or vedo alcun disetto,
Che mi pareva beltà.

Quando lo stral spezzai,
Confesso il mio rossore,
Spezzar m'intesi il core,
Mi parve di morir.
Ma per uscir di guai,
Per non vedersi oppresso,
Per racquistar se stesso,
Tutto si può soffrir.

Nel visco, in cui s'avvenne,
Quell'augellin talora
Lascia le penne ancora,
Ma torna in libertà.

Poi le perdute penne
In pochi dì rinnova,
Cauto divien per prova,
Nè più tradir si fa.

So, che non credi estinto
In me l'incendio antico,
Perchè sì spesso il dico,
Perchè tacer non so.

Quel naturale istinto,
Nice, a parlar mi sprona,
Per cui ciascun ragiona
De'rischi, che passò.

Dopo il crudel cimento
Narra i passati sdegni,
Di sue ferite i segni
Mostra il guerrier così.
Mostra così contento
Schiavo, che uscì di pena,
La barbara catena,
Che strascinava un dì.

Parlo, ma sol parlando
Me soddisfar procuro;
Parlo, ma nulla io curo,
Che tu mi presti fè.

Parlo, ma non dimando,
Se approvi i detti miei,
Nè se tranquilla sei
Nel ragionar di me.

Io lascio un incostante;
Tu perdi un cor sincero;
Non so di noi primiero,
Chi s'abbia a consolar.
So, che un sì fido amante
Non troverà più Nice,
Che un'altra ingannatrice
È facile a trovar.

(Metastasio VI. 455 — 459. l.)

Cím. Az eredetiben: 'Nicéhez. III. Canzonetta'. E mű párdarabja a *Palinódia*.

6—7. *nyilván, mert*: az eredetiben: 'olyannyira, hogy'.

13. *Messze tóled el megyek*: az eredetiben: 'Messze járok tóled'.

17—18. *nem tudok nehezeltetni magamra*: az eredetiben: 'nem tudok felháborodni'.

19. *Szerelemtárs*: szerelmi vetélytárs.
 és: az eredetiben: 'vagy'.
 26. *Ingerlet* (rég.): inger.
 46. *Martalék* (rég.): rab. (Lásd még a *Meltesz Rozáliához* [I.] 29. sorának jegyzetét.)

10. Palinódia. Nitzéhez egy Canzonetta

Kézirata

MTAK. K 674. 80a, 81a és a 81b oldal jobb felső sarkában, valamint az alatta lévő három sor. Autográf fogalmazvány.

Megjelenése

Lásd *A' Tavasz* című canzonetta jegyzetét.

Keletkezése

Csokonai olasz nyelvtudására és a nyersfordítások keletkezési idejére nézve lásd *A' Tántz* jegyzetében mondottakat.

Szövegkritika

Az eredeti sorszámozás szerinti 12., 14. és 15. oldalakon. A cím után pont van.

1. K: *a' te* Sor fölötti betoldás.
Haragodat Utána a pont kettőspontból jav.
2. K: *szerentsétl̄enek*⟨.⟩ [= *szerentsétlennnek*] *szerentsétlen'*-ből előszőr többes számú alakká, majd ebből újra birtokos jelzővé jav.
3. K: ⟨*Az*⟩ *Igaz, hogy* *Az I* *i*-ből jav., a *hogy* a sor fölé betoldva.
Tőreiből *Az ei é*-ből jav.
Lelkem *Az L l*-ből jav.
4. K: A névelő utólagos betoldás.
5. K: ⟨*Az*⟩ *Igaz* *Az I* *i*-ből jav.
jelesen ⟨*a' Jegyel*⟩ *Az* áth. szó fölé írva.
mert *Az* első alak *mellyel*, ez *mellyb*-re, majd ez pedig *mert*-re jav.
6. K: ⟨*mint*⟩ *maskarátam* *Haragot*, *h̄* [= *hogy*] *A tam* olvhtl. betűkből jav., az *ot* és a *h̄* utólag betoldva.
- 6–7. K: *változtassam* *A ssa to*-ból jav.
7. K: *vagy ne* ⟨*maga*⟩ *Az* áth. szó fölé írva.
8. K: *Szívembenn* *Az S s*-ből jav.
9. K: ⟨*Mikor felkelek*⟩ *Ébrenn*
bizony ⟨*tsak*⟩ *Az* áth. szó fölé írva.
Szempillantásba *Az S s*-ből jav.

10. K: *tő* [= *tsak*] <úgy mint> Az áth. szavak fölé írva.
Álmomban Az *Á* á-ból jav.
Te A sor fölé írva.
11. K: *az én* Sor fölötti betoldás.
16. K: <a'> *kihez* A *k* olvhtl. betűből jav., az <a'> fölött: *annak*,
17. K: *Szerelemtársammal* A *mal* *nak*-ból jav.
magavál A *va* *m*-ből jav., az ékezet rossz helyre került, em.
megutálás A *me* *ki*-ből jav.
20. K: A gondolatjel előtt pont, értelemszerűen elhagytuk.
Hatalmadonn A *H* *h*-ból, az *onn* *at*-ből jav.
Fátumjok <Parantso> Az áth. szó fölé írva.
23. K: *Mozdülati* A *Moz* *In*-ből jav.
24. K: *Tenéked* A *T* *t*-ből jav.
25. K: *az* Az *a* *A*-ből jav.
- 26–27. K: *Hallom* em., *Erdő* A *H* *h*-ból, az *E* *e*-ből jav.
30. K: *nintsen*: — <hanem gyakran *Ma spesso, ingiusto al vero, Condanno ogn'altro aspetto*> *hanem* A gondolatjel az áth. rész kezdete alatt betoldva, az utóbbi *hanem* *h*-ja olvhtl. betűből jav.
31. K: *Igazságtalan* <ság> Az *I* *i*-ből jav.
kárhoztatok A *k* *K*-ből jav.
- 31–32. K: *mű* [= minden] más *Ábrázatokat*: *mű* [= minden] *Fogyatkozásnak* Az *Á* á-ból, az *F* *f*-ből jav.
34. K: *Nyilat* Az *N* *n*-ből jav.
35. K: Az első *azt* sor fölötti betoldás, az *és é*-je utólag hozzáírva a szóhoz.
36. K: *ő* *halok* [= meg *halok*]
- 36–37. K: A *tudtam* és a *láttam* fölött az olasz *ne* szócska van zárójelesen betoldva.
- 37–38. K: *ah űan* [= *ugyan*] *annak* *Megpróbálásáért* Az *ah* *a*-ja *A*-ból, az *M* *m*-ből jav., a rövidítés az *annak* fölött betoldva.
38. K: *el nem tudnám eltérni* Az *el* a sor fölé betoldva, de megmaradt hátrébb, a régi helyén is, elhagytuk. Az *ám* *ék*-ből jav.
39. K: *Madárka* Az *M* *m*-ből jav.
olykor <gyakran> Az áth. szó fölé írva.
40. K: *Tollaitis* Az *is* utólag hozzátoldva.
de *A*-ből jav.
41. K: *Bajait* Az *Akadéjkait* fölé írva. Csokonai az ilyen változatokat máskor zárójelesen illesztette egymás mellé, mi is ezt tesszük.
többször A *tő* olvhtl. betűből jav., majd a sor alatt betoldva: *ször*.
- 41–42. K: *facit periculum fugiendi* <Veszedelemet tsinál a' Futásért> Az áth. rész fölé írva.
43. K: *Tudom*, <hogy> *én*
45. K: *h* [= *hoggy*]
tsátságö em. *fetsegö*-ből jav.
48. K: <Istentelen> *Vétkes* *Bajtétele* A *B* *b*-ből jav.
- 50–51. K: *ő* *vidült* [= megvidült] A *d* *g*-ből jav., a *ő* utólag betoldva a szó elé.
52. K: *Lántzoknak* Az *L* *l*-ből jav.
53. K: *beszélvén* A *v* *i*-ből jav., az *én* a sor alatt hozzátoldva.

55. K: *Kegyelmet* A *K* *k*-ból jav.
 56. K: *vagy* <*az*> *Bírám* A *Bí* olvhtl. betűkből jav.
 56—57. K: *m̄n pontb* [= *minden pontban*]
 59. K: *ah* Az *a* A-ból jav.
 60. K: *vétkét* Sor fölötti betoldás.
szép Az *sz* olvhtl. betűből jav.
 61. K: *Nítze* <*tudom, nem*> *eggy*
tudja A *ja on*-ból jav.
h̄ [= *hogy*] Sor fölötti betoldás, a *tud* szintén.
találni A *ni hat*-ból jav.
 64. K: *énekelni* Olvhtl. szóból jav.
én Sor fölötti betoldás.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Metastasióról és Metastasio magyarországi, ill. Csokonaira gyakorolt hatásáról lásd *A' Tántz* jegyzetében mondottakat.

PALINODIA A NICE. CANZONETTA IV.

Placa gli sdegni tuoi,
 Perdono, amata Nice;
 L'error d'un infelice
 È degno di pietà.
 È ver, da' lacci suoi
 Vantai, che l'alma è sciolta;
 Ma fu l'estrema volta,
 Ch'io vanti libertà.

È ver, l'antico ardore
 Celar pretesi a segno,
 Che mascherai lo sdegno,
 Per non scoprir l'amor.
 Ma cangi, o no colore,
 Se nominar t'ascolto,
 Ognun mi legge in volto,
 Come si sta nel cor.

Pur desto ognor ti miro,
 Non che ne'sogni miei;
 Che ovunque tu non sei,
 Ti pinge il mio pensier.
 Tu, se con te m'aggiro,
 Tu, se ti lascio mai,
 Tu delirar mi fai
 Di pena, o di piacer.

Di te s'io non ragiono,
 Infastidir mi sento,
 Di nulla mi rammento,
 Tutto mi fa sdegnar.

A nominarti io sono
Si avvezzo a chi m'appresso;
Che al mio rivale istesso
Soglio di te parlar.

Da un sol tuo sguardo altero,
Da un sol tuo detto umano
Io mi difendo in vano,
Sia sprezzo, o sia favor.
Fuor che il tuo dolce impero,
Altro destin non hanno,
Che secondar non sanno,
I moti del mio cor.

Ogni piacer mi spiace,
Se grato a te non sone;
Ciò, che non è tuo dono,
Contento mio non è.
Tutto con te mi piace,
Sia colle, o selva, o prato;
Tutto è soggiorno ingrato
Lungi, ben mio, da te.

Or parlerò sincero;
Non sol mi sembri bella,
Non sol mi sembri quella,
Che paragon non ha;
Ma spesso ingiusto al vero
Condanno ogn'altro aspetto;
Tutto mi par difetto,
Fuor che la tua beltà.

Lo stral già non spezzai;
Che in van per mio rossore
Trarlo tentai dal core,
E ne credei morir.
Ah per uscir di guai,
Più me ne vidi oppresso;
Ah di tentar l'istesso
Più non potrei soffrir.

Nel visco, in cui s'avvenne,
Quell'augellin talora
Seuote le penne ancora,
Cercando libertà;
Ma in agitar le penne
Gl'impacci suoi rinnova;
Più di fuggir fa prova,
Più prigionier si fa.

Non, ch'io non bramo estinto
Il caro incendio antico;
Quanto più spesso il dico,

Meno bramar lo so.
Sai, che un loquace istinto
Gli amanti a'detti sprona;
Ma fin che si ragiona,
La fiamma non passò.

Biasma nel rio cimento
Di Marte ognor gli sdegni,
E ognor di Marte ai segni
Torna il guerrier così.

Torna così contento
Schiavo, che usci di pena
Per uso alla catena,
Che detestava un dì.

Parlo, ma ognor parlando
Di te parlar procuro;
Ma nuovo amor non curo,
Non so cambiar di fè.

Parlo, ma poi dimando
Pietà de'detti miei;
Parlo, ma sol tu sei
L'arbitra ognor di me.

Un cor non incostante,
Un reo così sincero
Ah l'amor tuo primiero
Ritorni a consolar.

Nel suo pentito amante
Almen la bella Nice
Un'alma ingannatrice
Sa, che non può trovar.

Se mi dai di pace un pegno,
Se mi rendi, o Nice, il cor,
Quanto già cantai di sdegno,
Ricantar vogl'io d'amor.

(Metastasio VI. 461—465. l.)

- Cím. *Palinódia* (gör., lat.): olyan irodalmi mű, amelyben a szerző egy korábbi művének mondandóját megmásítja; ez *A' szabadság párdarabja*.
Nítzéhez egyy Canzonetta: az eredetiben: 'Nicéhez. IV. Canzonetta'.
4. *de végtére tsak*: az eredetiben: 'de ez volt az utolsó alkalom, hogy'.
hánytat (rég.): hányattat.
5. *jelesenn, mert*: az eredetiben: 'olyannyira, hogy'.
6. *maskaráz* (rég.): színlel.
11. *első*: az eredetiben nem szerepel.
12. *öröng* (táj.): örjöng.
17. *Szerelemtárs*: szerelmi vetélytárs.

21. *Fátum* (lat.): végzet.
 34. *A' Nyilat már nem törtem el*: az eredetiben: 'A nyilat, persze, hogy nem törtem el'.
 41. *Akadékjait* (*Bajait*): az első a pontos fordítás.
 41—42. *facit periculum fugiendi* (lat.): menekülvén veszélyt teremt.
 43. *Tudom*: az eredetiben: 'Nem'. Az olaszban *No* áll, nem *so*.
 45. *Ingerlet* (rég.): inger.
 47. *Lang* (táj.): láng.
 49. *Márs* (lat.): a hadisten.
 50—52. *Igy megy . . . viseletére azon Lántzoknak*: az eredetiben: 'Igy tér vissza . . . megszokásból a lánchoz'.
 51. *Martalék* (rég.): rab (lásd még a *Melüesz Rozáliához [I.]* 29. sorának jegyzetét).
 54—55. *nem változtathatom Hívségem miatt*: az eredetiben: 'nem tudok hitet változtatni'.

11. Metasztázio' Sonettje . . .

Kézirata

MTAK. K 674. 81b. Autográf fogalmazvány, függőleges vonallal áthúzva.

Megjelenése

Toldy jegyzékén a 76. szám alatt található. Először a HG. adta ki *Az elhagyatott Dido* fordításánál (III. 372.), majd ezt a gyakorlatot követte a FK., a MM. és a MM². is.

Keletkezése

Csokonai olasz nyelvtudására és a nyersfordítások keletkezési idejére nézve lásd *A' Tántz* jegyzetében mondottakat.

Szövegkritika

Az eredeti lapszámozás szerinti 15. lapon, de ez az áthúzás miatt inkább a lap tetején olvasható két canzonetta-befejezést sorolja be a fordítások rendjébe; ezektől vízszintes vonallal el is van választva. A címül választott megnevezés a szöveg alá van írva, utána pont áll. Mellette a következő utalás: *Következik La Partenza*; erre nézve lásd *A' Tavasz* jegyzetét.

4. K: *Hérórósoknak* em. A *H* *h*-ből jav.
 7. K: *az* em.
 8—9. K: *Hozzátok* A *H* *h*-ből jav.
hasonlítván, <annyi mindazáltal> az, a'<z> mit Az áth. rész fölé írva: *<egésszenn> pedig mind.*
 9. K: *Bámúlást* *a* A *t* *r*-ből jav.
 13. K: *Látásakor* Az *L* *l*-ből jav.
 14. K: *ezt* Olvhtl. betűkből jav.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Metastasióról és Metastasio magyarországi, ill. Csokonaira gyakorolt hatásáról lásd *A' Tánzt* jegyzetét. Csokonai egyébként lefordította magát *Az elhagyatott Dídót* is, melyhez e szonett ajánlásul íródott (erről bővebben Cs/Szín. II. 270. l. és Szauder 158–161, 168. l.). Egyik zsenyéje szintén e Vergiliustól ismert témát dolgozza fel (*Dido Aeneastól való bútsúzása*).

D'Italia onor, non che del suol natio,¹
Figlie di Semidei, madri d'Eroi,
Dive dell'Adria, che accendete in noi
Di gloria, e di virtù nobil desio,
Questo consacra a voi l'ingegno mio
Non tardo frutto de'sudori suoi.
Picciolo è il dono a paragon di voi;
Tutto è però quel che donar poss'io.
Stupor già non pretendo e meraviglia
Destar nell'alme; il fece in miglior guisa
Penna, a cui troppo mal la mia somiglia.
Mi basta sol, che in riveder divisa
Dal Frigio pellegrin la Tiria figlia,
Dica alcuna di voi, povera Elisa!

¹ Alle Dame Veneziane nel rappresentarsi la Didone abbandonata, primo Dramma dell'Autore. (Metastasio VI. 433. l.)

1. *Venezia*: Velence.
7. *jókor* (nép., rég.): korai.
az én Izzadásimnak: az eredetiben: 'az ő izzadásainak'.
- 10–11. *az jobb móddal vitte véghez az a' Toll*: a szerző itt arra utal, hogy a történet Vergiliustól való.
- 12–13. *Frigiai Vándor*: Aeneas; Phrygia tartomány Kisázsiaiban, itt található Trója, ahonnan Aeneas származott.
Tirusi Leány: Dido, Karthágo királynője, aki a föníciai Tyrus városából való: férjét meggyilkolták, ő maga népével elmene-kült, s megalapította Karthágót.

12. A' Ditsőség' Triumfja. Első Kántáta

Kézirata

MTAK. K 674. 90ab, 93b, és 91a. Autográf fogalmazvány.

Megjelenése

Mindvégig szerepel a költő címjegyzékein a többi kántáttal együtt; Toldy jegyzékén a 73. sorszám alatt említi. Először a HG. adta ki (II. 458–478. l.), majd a FK. A MM. és a MM². a verses fordításokkal együtt közölte.

Keletkezése

Csokonai olasz nyelvtudására és a nyersfordítások keletkezési idejére nézve lásd *A' Tántz* jegyzeteiben mondottakat.

E kantátának elkészült a verses kidolgozása is, *A' Dicsőség' Triumfusa* címen, ezt kiadásunk harmadik verskötete az 1794-es év termésénél közli. Szauder József részletesen összevetette a két változatot, s ez alapján következtetett keletkezési idejükre: „Abból, hogy a versbe tördelt s egy-két suta fogással megrímelt *A dicsőség triumfusa* nyelvileg-stilisztikailag oly közel áll *A dicsőség triumfja* c. prózához, időbeli közelségük is nyilvánvaló — később, fejlettebb fokon Csokonai nem hagyta volna meg a próza nyers fordulatait, s nem érte volna be azzal, hogy egyszerűen verssorokba rendezze át a prózát.” (Szauder 164. l.) Így tehát e két változat a korai Metastasio-fordítások első két rétegébe tartozik (vö. Szauder 168. l.).

Szövegkritika

A lapok¹tetején Csokonai eredeti számozása (16–19), a cím után pont van.

- 1–2. K: *Scyrus' <gyöny> kedveltető Számkivetésébenn <vigann puhúlt>*
A <vigann> fölött áth. szó: <örömmel>, majd alá írva a végleges változat: *Kedvére. A lankadt a <puhúlt> fölé betoldva.*
3. K: *Foglyot A ly o-ból jav.*
4. K: *kevélykedvén A második v olvhtl. betűből jav.*
Megőrizésére Az M m-ből jav.
6. K: *valami <több> Az áth. szó fölé írva.*
Szépséget Az S s-ből jav.
7. K: *Mozdulásábann Az M m-ből jav.*
8. K: *egy <dárdat> Tört A T t-ből jav.*
10. K: *Lesékel Az L l-ből jav.*
- 11–13. K: A szerelmes jelző négy előfordulása közül az első három utólagos betoldás a sor fölött. A második és harmadik esetben rövidített alakban szerepel: *sz., em.*
13. K: *Suttogások Az S s-ből jav.*
És az <kedves> édes Titkok A z utólagos betoldás, a T t-ből jav.
14. K: *az <báj elragadtató> tsalfa A z véletlenül maradt a névelőben, elhagytuk.*
16. K: *Fetsegések Az F f-ből jav.*
a' <kav> tsergő
a' Partokonn <Partjakonn> Az áth. szó fölé írva, melyben a P p-ből jav.
17. K: *Eltördelőzése Az E e-ből jav.*
Szerelmet Az S s-ből jav.
20. K: *Haragok A H h-ből jav.*
és <Gy> Triumfok
22. K: *Repulsák, <ki>kuntsorgó<tt> Panaszok A P p-ből, az R r-ből jav.*
25. K: *Seriumok <Valódi> Az áth. szó alá írva.*
26. K: *Életem A tem olvhtl. betűkből jav.*
27. K: *Reményem Az utolsó e s-ből jav.*

31. K: *De hogy <sokáig> bírjon*
 34. K: *Szeme' Az S s-ből jav.*
 34—35. K: *Hívására A H h-ből jav.*
 36. K: *Bosszankodás A B b-ből jav.*
 37. K: *méltátlan em.*
leszaggatta A tt olvhtl. betűkből jav.
 38. K: *Vétkeinek <megjobbí> helyrehozására A V v-ből jav.*
 39. K: *ġindult [= megindult] A ġ utólagos betoldás.*
Deidámia Az első a fölött áth. ékezet.
 40. K: *lehegve Az első e i-ből jav.*
 41. K: *tudott <a'> Zokogásában A Z z-ből jav.*
<sz> Szót
 43—44. K: *Igazságtalanok Az ok utólag hozzátoldva a szóhoz.*
 45. K: *A pont hiányzik, em.*
 46. K: *engemet Az első e és a g olvhtl. betűkből jav.*
 47. K: *Hérósk [= Hérosnak]*
a' légyek <elmenjek> Az áth. szó fölé írva.
 49. K: *érzette Az é és a tt olvhtl. betűkből jav.*
 50. K: *Az elfojtódní a szorongattatni fölé írva, annak változatoként.*
Csokonai az ilyen változatokat máskor zárójelesen illesztette egymás mellé, ezt a gyakorlatot követjük mi is. A Szívétben az S s-ből jav.
 53. K: *eggyik Az eg olvhtl. betűkből jav.*
a' Héros Az a A-ből jav.
 59. K: *néki Az éki olvhtl. betűkből jav.*
 62. K: *Siralmat Az S s-ből jav.*
 64. K: *A káprázó a szemfényvesztő fölé írva, a zárójelre nézve lásd a 50. sor jegyzetét.*
 64—65. K: *Ingerlete Az I i-ből jav.*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Metastasióról és Metastasio magyarországi, ill. Csokonaira gyakorolt hatásáról lásd *A' Tántz* jegyzeteiben mondottakat.

A metastasiói kantáták és canzonetták szoros rokonságban vannak a melodramákkal, így az I. kantátának a lírai alaphelyzete megegyezik az *Achille in Sciro*-éval, melyet Csokonai is fordított *Achilles Scyryuban* címmel (vö. Szauder 159—161. l. és 168. l., valamint Cs/Színm. I. 360. l.). Akhilleuszt anyja leányruhába öltöztetve Szkürosz királynak a gondjaira bízta, mivel óvni akarja a Trója elleni hadba szállástól, tudván, hogy ha elmegy, ott dicsőséget szerez, de meghal. Akhilleusz azonban titokban beleszeret a király lányába, Déidameiába, aki a kedvese lesz. Végül az érte küldött görög vezérek közül Odüsszeusz fedezi fel csellet, s bírja rá a Trója elleni harcra.

IL TRIONFO DELLA GLORIA. CANTATA PRIMA.

Dell'oziosa Sciro
 Lieto languia nel diletto esiglio,
 Prigioniero d'Amor, di Teti il figlio;

D'Amor, che al par geloso
 Di sì gran prigionier, quanto superbo,
 A custodirlo ogni arte
 Poneva in opra. In Deidamia a lui
 Scaltro additava ognora
 Qualche nuova beltà; d'ogni suo moto,
 D'ogni accento di lei, d'ogni negletto
 Suo girar di pupille
 Subito ordiva un laccio al cor d'Achille.
 Avea d'infidie intorno
 Tutto pieno il soggiorno; in ogni parte
 Della splendida reggia
 Non s'udia, che sospiri,
 Che voci, che lamenti,
 Che susurri d'amore; e nelle chete
 Ombre de'boschi, a'dolci furti amici,
 Dell'aure seduttrici
 Il dolce vaneggiar, de'lieti augelli
 Il lascivo garrir, fra sasso, e sasso
 Il franger nelle rive onde sonore,
 La terra, il Ciel, tutto ispirava amore.
 In femminili spoglie
 Là scordato di se traeva i giorni
 L'innamorato Eroe. Non armi, ed ire,
 Non battaglie, e trionfi
 Eran le cure sue, ma dolci inviti,
 Ma languide repulse,
 Mendicate querele,
 Replicate promesse,
 E perdoni, e contese,
 E lusinghe, ed offese, e cento, e cento
 A queste somiglianti
 Fanciullesche follie, serie agli amanti.
 Sol tu sei, dicea talora,
 La mia vita, e la mia speme;
 E chiudea le voci estreme
 Con un tenero sospir.
 Io languisco, io vengo meno
 Sol per te, talor dicea;
 E stringea frattanto al seno
 La cagion del suo languir.
 Ma che usurpasse Amore
 Un cor promesso a lei gran tempo in pace,
 La Gloria non soffrì; venne ad Achille,
 L'avvertì del suo stato,
 E gli trasse su gli occhi Ulisse armato.
 Alla vista, all' invito
 Achille si destò, vide il suo fallo,
 Arrossi di vergogna,
 Di sdegno impallidi, le vesti indegne
 Si lacerò d'intorno, armi richiese,
 E ad emendar le colpe sue trascorse

Già ne partia; ma Deidamia accorse.
 Pallida, semiviva,
 Disperata, anelante, in van più volte
 Tentò parlar, nè mai potè nel pianto
 Formar parole. Ah se parlar potea,
 L'infelice in quel punto ancor vincea.
 Ingiusti, o Principessa,
 Ei disse a lei, son que' trasporti tuoi.
 Se vile ancor mi vuoi, perdita io sono
 Facile a riparar; s'eroe mi brami,
 Soffri, ch'io lo divenga. Addio; sarai
 Tu sola ognor . . . Quel risoluto addio
 La bella non sostenne;
 Senti stringersi il cor, gelossi, e svenne.
 Ah che farà d'Achille? Allori, e palme
 Gli promette la Gloria; Amor gli addita
 Moribondo il suo bene; una codardo,
 L'altro il chiama crudel; l'eroe, l'amante
 Si confondono in lui, pugnano insieme.
 Piange in un punto, e freme;
 Vuol partire, e soggiorna;
 S'incammina, e ritorna. Al fin raccoglie
 Tutta la sua virtù, preme nel seno
 La tenera pietà, che'l cor gli strugge,
 Tace, pensa, risolve, ardisce, e fugge.
 Fuggi piangendo, è vero,
 Ma con la Gloria accanto,
 Che rasciugò quel pianto,
 Che trionfò d'Amor.
 Questo del Nume arciero
 È il capriccioso istinto;
 Chi lo disfida, è vinto,
 Chi fugge, è vincitor.
 (Metastasio VII. 373—377. 1.)

- Cím. *Triumf* (lat.): győzelem.
 1. *Scyros*: Szkürosz sziget Kisázsia és Görögország között.
 2. *Amor joglya, Tétisnek a' Fia*: Achilleusz anyja, Thetisz Néreusz tengeri isten lánya, a halandó Péleusz felesége.
 6—9. *minden ő Mozdulásábann. . . az Akilles Szívébe*: az eredetiben: 'minden mozdulatával, az ő minden hangsúlyával, minden hanyag szemefordulásával azonnal kelepécét szótt Achilleusz szívének'.
 19. *itten*: az eredetiben: 'ottan'.
 21. *Invitázió* (lat.): itt 'biztatás' értelemben szerepel.
 22. *Repulsa* (lat.): visszautasítás.
 25. *Serium* (lat.): komolyság, komoly dolog.
 31. *birjon*: az eredetiben: 'bitoroljon'.
 33. *ment*: az eredetiben: 'jött'.
 34. *Ulisszes*: Odüsszeusz.
 35. *az ő Balgatagságát (gyermekségét)*: az eredetiben: 'hibáját'.
 37. *méltatlan (illetlen)*: a méltatlan a pontosabb (indegne).

40. *lehegve* (táj.): lihegve.
 41. *placntus*: az olasz 'pianto' latin megfelelője.
 45. *commozione d'animo*: olasz szinoníma az eredeti 'que' /trasporti tuoi' kifejezéshez.
Vilis (lat.): hitvány, alávaló.
 49. *resolutus* (lat): határozott.
 50. *szorongattatni* (*elfojtódni*): ez utóbbi a pontosabb (stringersi).
 57—58. *a' lány Szerelmet* (*pieta jó indulat*): az eredetiben: 'a gyengéd szánalmat' (La tenera pietà).
 58. *olvasztotta*: az eredetiben: 'olvasztja'.
 64. *a' Nyilas Isten: Ámor.*
személyvesztő (*káprázó*) *Ingerlete*: az eredetiben: 'szeszélyes természeté'.
 65. *provocat*: az olasz 'disfida' latin megfelelője.

13. II. Kántáta. Mária Terésia' Neve Napjára

Kézirata

MTAK. K 674. 91a—92a. Autográf fogalmazvány, függőleges vonallal áthúzva.

Megjelenése

A költő jegyzékei közül az Szv₁-en szerepel utoljára 17 kántáta, s így köztük ez is, a KiM. már csak 15-nek tervezi a kiadását. Csokonai a K-ban hármat utólag áthúzott, s ezeket be sem számozta, mikor Metastasio-fordításainak lapszámozását végezte. Hogy a KiM.-ben mégsem 14 kántátát regisztrál, azzal magyarázható, hogy *A' Tziklops* című kántáta, amelynek verses kidolgozása el is készült, itt már nem szerepel külön tételként, mint minden eddigi jegyzékén. Valószínű, hogy ezt sorolta a többi kántátahoz tizenötödiknek, miután, hármat a tizenhétből kihúzott.

Toldy a 73. sorszám alatt említi, a kántáták között. Először a HG. adta ki, majd a FK. A MM. és a MM². a verses fordításokkal együtt közölte.

Keletkezése

Csokonai olasz nyelvtudására és a nyersfordítások keletkezési idejére nézve lásd *A' Tántz* jegyzeteiben mondottakat.

Szövegkritika

- Cím. K: Utána pont van.
 2. K: *Asszonyért* Az é olvhtl. betűvöl jav.
Naponn Az N n-ből jav.

3. K: *Fels.* [= *Felséges*]
 4. K: *méltánn* <*sírhattok*> *jájhat*<*tok*> *ez*
 7. K: *ne*<*m*>
 9. K: *I*<*.*>*gázságtévő*
 11. K: *próbáljatos* *em.*
tánátslom *em.*
 12. K: *Szemeldőkönn* *em.*
 14. K: *Szólásra* *Az S s-ből* *jav.*
vő [= *való*]
 16. K: *Fels.* [= *Felséges*]
 20. K: *ilyen* *Az ll g-ből* *jav.*
 20—21. K: *amúgy* <*fogtok*> *az ő tropaeumik* [= *tropaeuminak*] *beszél-*
lésébenn <*látatni*> *mások*
 23. K: *Nvét* *Az N n-ből* *jav.*
 24. K: *mnt* [= *mindent*]
 25—26. K: *Fels.* [= *Felséges*]
 26. K: *annak* <*előadá*> *megtsínálására*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Metastasióról és Metastasio magyarországi, ill. Csokonaira gyakorolt hatásáról lásd *A' Tántz* jegyzeteiben mondottakat. A költő e kantátafordítását utóbb feltehetőleg témája miatt húzta át.

PEL NOME GLORIOSO DI MARIA TERESA IMPERATRICE REGNANTE. CANTATA II.

Silenzio, o Muse. Ognum esalta, è vero,
 D'Augusta i pregi in questo di felice,
 E a voi lo vieta Augusta, e a voi non lice.
 È ver, dura è la legge; è ver, potreste
 Lagnarvene a ragion; ma chi frattanto,
 Chi ragion vi farà? Gli Dei? Son tutti
 Dichiarati per lei. Gli uomini? E dove
 Trovar chi non l'adori? In vostro danno,
 Qualunque in terra, o in Cielo
 L'arbitro sia, ricaderan le accuse.
 Ah conviene ubbidir; silenzio, o Muse.

Non provate, io vel consiglio,

Quanto possa in su quel ciglio

Uno sdegno passeggiar;

Su quel ciglio, onde il coraggio

De'più intrepidi dipende,

Che l'arbitrio o toglie, o rende

Di parlare, o di tacer.

Consolatevi al fine. Al fin vi toglie

Il divieto d'Augusta a un gran cimento.

Che direste di lei? Chi può dir tanto,

Che al ver s'appressi? E chi può dir sì poco,

Ch'ella il sopporti? O in questa guisa, o in quella
 Voi parreste, in narrando i suoi trofei,
 Maligne agli altri, o adulatrici a lei.
 Può degnamente ognuno
 Lodarla, ed ubbidir. Chi di Teresa
 L'invitto esprime sol nome sublime,
 Esegue il comando, e tutto esprime.

A dir, di quanti allori
 S'ornin l'Auguste chiome;
 A far, ch'ognun l'adori,
 Quel nome basterà;

Nome, che in se comprende
 Più di qualunque lode;
 Nome, che altera rende
 Questa felice età.

(Metastasio VII. 379—380. l.)

- Cím. Az eredetiben: 'Mária Terézia az uralkodó császárnő dicsőséges nevére. II. kantáta.'
- 1—2. *Minden felemeli (az igaz) a' Felséges Asszonyért az ő Könyörgeseit:* az eredetiben: 'Mindenki magasztalja, az igaz, a Felséges Asszony érdemeit'.
3. *megtiltotta:* az eredetiben: 'megtiltja'.
9. *Arbiter:* az olasz 'arbitro' latin megfelelője.
12. *eggy Bosszankodás:* a 'múló' (sdego) fordítása hiányzik.
20. *tropaeum* (lat.): győzedelmi jel.
21. 's: az eredetiben: 'vagy'.
22. *Méltóbban dicséri meg ötet akárki, és engedelmeskedik:* az eredetiben: 'Mindenki méltón dicsérheti öt és engedelmeskedhet'.
23. *Felséges Nevét:* az invitto ('győzhetetlen') jelző fordítása hiányzik.

14. III. Kántáta. Mária Terézia' Születése' Napjára

Kézirata

MTAK. K 674. 92a—93a. Autográf fogalmazvány, függőleges vonallal áthúzva.

Megjelenése, Keletkezése

Lásd a II. Kántáta jegyzeteiben mondottakat.

Szövegkritika

Cím. K: Utána pont áll.

4. K: *visszások*<...> Az *ok* olvhtl. betűkből jav.

5. K: *eggy* Az *y g*-ből jav.

7. K: *vólt, <ez,> óh*
 8. K: *elhagytok* Az *el* a szó elé betoldva.
 10. K: *tette<d>*
 11. K: *mñ [= minden]*
 15. K: *háladatlan* em.
 16. K: *mindentkor <tisztábbá> fényesebbé*
 17. K: *Napokonn <és> 's Éjtszákonnként* A *Napokonn Nappal*-ból jav., a másik szóból kimaradt egy szótag, az első *n* pedig a kétszer szereplő *ko* szótag másodikjából jav. (eredetileg tehát *Éjtszákokokonként* állt itt). A költő a kétszeres elírásból csak az egyiket javította ki, a másikat em.
 18. K: *elsápadtam* Az *el* utólagos betoldás. *feledékenységb* [= *feledékenységben*]
 19. K: *(tener)* A sor elé betoldva, alatta: *NB.*
 22–23. K: *haszontalan* A *h* olvhtl. betűből jav.
 23. K: *tenéked* Az *n* olvhtl. betűből jav.
 30. K: *Éneklőnek* A második szótag olvhtl. betűből jav. az *Hozzáfogásbann* A *H* olvhtl. betűből jav.
 33. K: *h* [= *hogy*]
 36. K: *Lakosik* [= *Lakosinak*]

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Metastasióról és Metastasio magyarországi, ill. Csokonaira gyakorolt hatásáról lásd *A' Tántz* jegyzeteiben mondottakat. A költő e kantátafordítását utóbb feltehetően témája miatt húzta át.

PEL GIORNO NATALIZIO DI MARIA TERESA IMPERATRICE REGNANTE. CANTATA III.

Giusti Dei, che farà? Qual si nasconde
 Oggi nella mia cerra
 Genio maligno? Inutilmente io sudo
 Già lung'ora a temprarla; in van le corde
 Cangio, vibro, e rallento; esse ritrose
 Sempre alla man, sempre all'orecchio infide
 Rendono un suon, che mi confonde, e stride.
 Ma dono vostro, o Muse,
 Fu questa cetra. Ah se in un dì sì grande
 Mi lascia in abbandono,
 Ripigliate, io nol curo, il vostro dono.
 Quella cetra ah pur tu sei,
 Che addolcì gli affanni miei;
 Che d'ogni alma a suo talento,
 D'ogni cor la via s'aprì.
 Ah sei tu, tu sei pur quella,
 Che nel sen della mia bella
 Tante volte, io lo rammento,
 La fierezza intenerì.

Di quanto, o cetra ingrata,
 Debitrice mi sei! Per fatri ogn'ora
 Più illustre, più sonora, a te d'intorno
 I dì, le notti impallidii; me stesso
 Posi in obbligo per te; fra le più care
 Tenere cure mie tal luogo avesti,
 Che Nice istessa a ingelosir giungesti.
 Ed oggi . . . oh tradimento! . . . ed oggi . . . oh Dei!
 Nel bisogno più grande . . . Ah vanne al suolo,
 Inutile stromento;
 Te calpesti l'armento;
 Te insulti ogni pastor; sua fragil tela
 Nel tuo sen polveroso Aracne ordisca;
 Nè dell'onore antico
 Orma restando in te . . . Folle, che dico?
 Tutta la colpa è mia. Punisce il Cielo
 Un temerario ardir. Perdono, Augusta;
 Errai; mi pento; io tacerò; soggetto
 Sia questo dì felice
 A più degno cantor. Sarà più saggio
 In avvenir, chi nel cimento apprese
 Col suo valore a misurar l'imprese.
 Non vada un picciol legno
 A contrastar col vento,
 A provocar lo sdegno
 D'un procelloso mar.
 Sia nobil suo cimento
 L'andar de' salsi umori
 Ai muti abitatori
 La pace a disturbar.
 (Metastasio VII. 381 – 383. l.)

- Cím. Az eredetiben: 'Mária Terézia az uralkodó császárnő születése napjára. III. kantáta.'
6. *stridet* (lat.): sziszeg.
8. *engemet magamnak elhagytok*: az eredetiben: 'engemet elhagy'.
17. *tisztábbá*: az eredetiben: 'zengőbbé'.
19. *tener*: az olasz 'tenero' latin megfelelője.
21. *kötötted*: az eredetiben: 'juttattad'.
24. *insultál* (lat.): támad.
25. *Arákne*: egy kelmefestő lánya volt a lüdiai Kolophonban, olyan ügyesen szőtt, hogy Pallasz Athéné sem vetekedhetett vele; az istennő ezért pókká változtatta (Arakné görögül 'pók').
onore: az eredeti olasz szó.
29. *subiectum* (lat.): alany. Az olasz 'soggetto' nyelvtani fogalomként ezt is jelenti, de itt másik jelentésében ('tárgy, téma') értendő.
- 30–32. A mondat az eredetiben: 'Okosabb lesz a jövőben, aki a próbatételben megtanulta erejét a kezdett vállalkozáshoz mérni.'
33. *Nem megy*: az eredetiben: 'Ne menjen'.

15. IV. Kántáta. I. Ferentz Tsászár Születése' Napjára

Kézirata

MTAK. K 674. 93a. Autográf fogalmazvány, függőleges vonallal áthúzva.

Megjelenése, Keletkezése

Lásd a *II. Kántáta* jegyzeteiben mondottakat.

Szövegkritika

- Cím. K: Utána pont van.
3. K: *Éz<t> a' Nap<ot>*
4. K: *Súgáira* Az *S s*-ből, a második *ra nál*-ből jav.
Szemeidet A d t-ből jav., az *et* utólagos hozzátoldás.
6. K: *Széknek* Az *S s*-ből jav.
<a' te> meg <kell> illik
6–7. K: *magadat <tenéked>* Az áth. szó fölé írva.
7. K: *külböztet<öd>ned* Az utolsó *e ö*-ből jav.
köz<önséges> örvendezéstől A től által-ből jav.
mindenekk [= mindeneknek]
9. K: *emlékezetet*
10. K: *te<tőled> A nálad* az áth. szó fölé írva.
a' Az a te-ből, az aposztróf *z*-ből jav.
Szelveszek em.
11–12. K: *tévelygettél* A *té* olvhtl. betűkből jav.
14. K: *tudod* A *do* olvhtl. betűkből jav.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Metastasióról és Metastasio magyarországi, ill. Csokonaira gyakorolt hatásáról lásd *A' Tántz* jegyzeteiben mondottakat. A költő e kantátafordítását utóbb feltehetően témája miatt húzta át.

PEL GIORNO NATALIZIO DI FRANCESCO PRIMO
IMPERATORE DE'ROMANI SEMPRE AUGUSTO.
CANTATA IV.

Glà fra l'ombre il Sol prevale:
Spiega i vanni, augel reale,
E saluta il nuovo dì.
Questo dì, che fa ritorno,
È il gran dì, che a'rai del giorno
Il tuo Giove i lumi aprì.

Oggi, o del soglio augusto angel custode,
 Il tuo distinguer dei
 Dal giubbilo comun. Se a tutti è sacro
 D'un Cesare il natal, da cui la terra
 Tanto ottien, tanto spera, ein non è meno
 Memorabil per te. Sai, che smarrito
 Fra'nembi, e le procelle
 Con volo incerto, e mal sicuro errasti;
 Sai, quanto allor provasti
 Nero il Ciel, glí astri avversi, il vento insido;
 E sai, qual man t'ha ricondotto al nido.
 Su quella man baleni
 Oggi uno stral per te,
 Che aduni al regio piè
 Nuovi trofei.
 Che degli Augusti sdegni
 Lasciando i segni impressi
 E vendichi gli oppressi,
 E oprima i rei.
 (Metastasio VII. 385—386. 1.)

- Cím. Az eredetiben: 'Első Ferenc a rómaiak mindig felséges császára születése napjára. IV. kantáta.'
1. *praevaléal* (lat.): uralkodik.
2. *Angel Reale*: királyi madár. Csokonai fordítatlanul hagyta.
14. A vers fordítatlanul maradt utolsó nyolc sora így hangzik: 'Abban a kézben villámoljon ma egy nyíl teérted, hogy gyűjt-sön a királyi lábhoz új trófeákat, hogy a felséges haragok jelét bevésve hagyva, bosszulja meg az elnyomottakat, és nyomja el a bűnösöket.'

16. A' Mentség. V. Kántáta

Kézirata

MTAK. K 674. 94ab. Autográf fogalmazvány.

Megjelenése

Lásd az *I. Kántáta* jegyzetében mondottakat.

Keletkezése

Csokonai olasz nyelvtudására és a nyersfordítások keletkezési idejére nézve lásd *A' Tántz* jegyzeteiben mondottakat. E kantátát Csokonai nem tette át versbe, de felhasználta a *Megkövetés* című Lilla-dalhoz; Kastner Jenő megállapítja, hogy „Metastasio cantataját tiszta, egyfogatú dallá alakítja” azáltal, hogy elhagyja az eredeti melléktémáját (ItK. 1922. 50. l.).

Szövegkritika

A lapok felső sarkában a Metastasio-prózaforrdításokat rendező eredeti sorszámozás (20–21), a cím után pont van. A 94b oldalon haránt irányban Csokonai versmáslata látszik a szöveg alatt (főszövegünk 22. sorától kezdve). A 31–35. sorok vízszintes vonallal el vannak választva a fentebbiektől.

2. K: 'S *Mit* Az 'S utólag betoldva a mondat elé, a nagy kezdőbetű javítatlan maradt; em.
3. K: <Azt> *Mondtam* A második *én*-ben az *é É*-ből jav.
16. K: *Megesmerhetd* A *t* olvhtl. betűből jav.
Az a' <fus...> *fuscum*
- 18–19. K: *a'* <te> *magádnak*
20. K: *azt* Az *a te*-ből jav., az első *én*-ben az *é É*-ből jav.
22. K: *Elfogom* Az *l* olvhtl. betűből jav.
23. K: *ellop*<sz>
27. K: *Ábrázatk* [= *Ábrázatnak*] Utána áth. *a'* a sor fölött.
28. K: *a' Vantoja* Az *a'* utólagos betoldás, a *ja* olvhtl. betűkből jav.
29. K: *másik* Az *ik* utólag hozzátoldva a sor alatt.
31. K: *ha* Sor fölötti betoldás.
34. K: <Orzádo> *Ábrázatodonn*
35. K: *azon* Az *n k*-ből jav.
ékes <*a' vétkes*> Az áth. szó fölé írva.
<...> *Súgórokat* Az áth. szó felett másik áth. szó is áll.
zavarni A *ni* olvhtl. betűkből jav.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Metastasióról és Metastasio magyarországi, ill. Csokonaira gyakorolt hatásáról lásd *A' Tántz* jegyzeteiben mondottakat.

LA SCUSA. CANTATA V.

No, perdonami, o Clori, io non intendo
Quest'ingiusta ira tua. Che dissì al fine?
Qual è la colpa mia? Dissì, ch' io t'amo;
Il mio ben ti chiamai. Questo ti sembra
Un delitto sì nero? Ah se l'amarti
Rende un cor delinquente,
Chi mai non ti mirò, solo è innocente.
Trova un sol, mia bella Clori,
Che ti parli, e non sospiri,
Che ti vegga, e non t'adori;
E poi sdegnati con me.
Ma perchè fra tanti rei
Sol con me perchè t'adiri?
Ah se amabile tu sei,
Colpa mia, crudel, non è.
Placati, o pastorella,
Ritorna a farti bella. Ah non sai, come

Ti sfigura quell'ira. A me nol credi?
 Specchiati in questa fonte. È ver? T'inganno?
 Riconoscer ti puoi? Quel fosco ciglio,
 Quella rugosa fronte,
 Quell'aria di fierezza
 Non scema per metà la tua bellezza?
 Vi son per vendicarti,
 Vi son pure altre vie; se il dirti io t'amo,
 Se il chiamarti mio bene oltraggi sono,
 Oltraggiarmi tu ancora; io ti perdono.
 Sopporterò con pace
 Anch'io da te . . . Ma tu sorridi? Oh riso,
 Che m'invola a me stesso!
 Specchiati, Clori mia, specchiati adesso.
 Guarda, quanta bellezza
 Quel riso accresce al tuo sembiante; or pensa,
 Che faria la pietà. Confesso anch'io,
 Che d'un volto ridente è grande il vanto,
 Ma un bel volto pietoso è un altro incanto.
 Torna in quell'onda chiara
 Solo una volta ancora,
 Torna a mirarti, o cara,
 Ma in atto di pietà.
 Mille nel volto allora
 Nuove bellezze avrai;
 Più que'vezzosi rai
 Sdegno non turberà.
 (Metastasio VII. 387—389. 1.)

- 16—17. *fuscum Cilium* (lat.): fekete szempilla.
 22. *Elfogom szenvedni*: az eredetiben: 'Békével el fogom szenvedni'.
 26. *che faria la pieta*: mit tenne a kegyesség; fordítatlan maradt.
 27—29. *egygy mosolygó Ábrázatnak nagy a Vantoja*: a' mi magárol sokat ígér, sokkal biztat, kevélyé tehet, gloria, laus: A kettőspont utáni rész Csokonai — egyébként helyes — értelmező körülírása, az eredetiben nem szerepel. A latin gloria, laus szavak a Vanto ('dics') megfelelői.
 29—30. *egygy pietosus Ábrázat egygy másik bájoló (hódító, ígész)*: az eredetiben: 'egy szép kegyes ábrázat egy másik ígész'.
 32—33. *a' Pietás' Actusábann* (lat.): a kegyelem állapotában.

17. A' Tanáts. VI. Kántáta

Kézirata

MTAK. K 674. 94b—95b. Autográf fogalmazvány.

Megjelenése

Lásd az I. Kántáta jegyzetét.

Keletkezése

Csokonai olasz nyelvtudására nézve, valamint a prózafordítások keletkezési idejéről lásd *A' Tántz* jegyzeteit.

Szövegekritika

Az eredeti sorszámozás szerinti 21–23. oldalakon, a cím után pont van.

2. K: *Szívből* Az *S* *s*-ből jav.
Szánakoztatsz engemet <Jóltészel velem> Az áth. szavak fölé írva. A *reszketek* *r*-je *R*-ből jav.
5. K: *az ő Tőrei* jav. *a' Török*-ből.
7. K: *eggy* Sorelőtti betoldás.
8. K: *a' mellyk* [= *a'melleyenek*] A *k̄ et*-ből jav.
- 8–9. K: *követésére* A sor fölött betoldva, a *re benn*-ből jav.
9. K: *járasztja* Az *s d*-ből jav.
- 15–16. K: *tanúltak* em.
16. K: *visszadogatni* A *g b*-ből jav.
17. K: (*adescar*) A *ketsegetődni* iöié írva.
20. K: *Beszédre* A *re* olvhtl. betűkből jav.
22. K: *ah* Az *a H*-ből jav.
23. K: <és> *Ketsegetés*, <és> A *tés ttem*-ből jav.
tsak A *t a*-ből jav.
25. K: *azt* <ő *Látására*> Az *azt*-ban a *t* utólag betoldva, az áth. szavak fölött másik áth. szó: <*lássuk*>, mellette a végleges változat: *látni, hogy*.
nevelkedik A szóvégi *k* utólagos hozzátoldás.
- 25–26. K: *Boldogtalanok'* Az utolsó *o* olvhtl. betűből jav.
26. K: *Számát* A *nevelkedik*-en végzett javítás szerint itt is em.
az újakat A névelő utólag betoldva.
régiekenn Az első *n t*-ből jav.
- 26–29. *kikap* <*tsűfolja*> Az áth. szó fölé írva.
29. K: *a' mellyel* Az *el* utólag hozzátoldva.
31. K: *gerjedsz* A *fellobbansz* fölé írva. Csokonai az ilyen változatokat gyakran zárójeliesen illesztette a szövegbe, ezt a gyakorlatot követjük mi is.
34. K: *akarni* A *ni* olvhtl. betűkből jav.
Nyúgodalmad Az *N n*-ből jav.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Metastasióról és Metastasio magyarországi, ill. Csokonaira gyakorolt hatásáról lásd *A' Tántz* jegyzeteiben mondottakat.

IL CONSIGLIO. CANTATA VI.

Ascolta, amico Tirsi, ascolta, e credi,
Ch'io ti parlo col cor. Pietà mi fai,
Tremo per te. Chi ti consiglia, o stolto,

A fissar le pupille in volto a Nice?
 Ah guardati, infelice;
 Cedrai ne' lacci suoi. Nice è vezzosa,
 Pur troppo anch'io lo so. Nice ha nel viso
 Un dolce non so che, che a tutti è grato,
 Che nessun sa spiegar, che in vano ogn'altra
 Emula ninfa ad imitar s'affanna.
 Ma quanto, ah tu nol sai, quanto è tiranna,
 Io lo so, che il bel semblante
 Un istante, oh Dio! mirai;
 E mai più da quell'istante
 Non lasciai di sospirar.
 Io lo so; lo sanno queste
 Valli ombrose, erme foreste,
 Che han da me quel nome amato
 Imparato a replicar.
 Se credi a que'soavi
 Atti cortesi, onde adescar ti vedi,
 Se a quegli sguardi credi,
 Che languidi, e furtivi
 Fissa ne'tuoi, se a quel parlar ti fidi,
 Che sì poco promette,
 E fa tanto sperar pietosa, amante,
 Già tu la crederai.
 Ah pur io l'ho creduto, e m'ingannai
 È lusinga, è follia. Nice non ama,
 Che de' begli occhi sui
 Il trionfo in altrui; Nice non gode
 Che al vedersi ogni dì crescer d'intorno
 De'miseri la schiera; i nuovi alletta,
 Gli antichi insulta; e pur non v'è, chi possa
 Uscir di servitù. Non so, qual sia
 L'incognita magia, l'arte, che impiega;
 So, che sprezza, e innamora, offende, e lega.
 Mai, se di lei t'accendi,
 Mai non sperar più bene;
 Sempre le tue catene,
 Sempre dovrai soffrir.
 Se vorrai fido amarla,
 Riposo non avrai;
 Se penserai lasciarla,
 Ti sentirai morir.
 (Metastasio VII. 391 – 393. I.)

3. *fixe* (lat.): merőn.
 10. *tiranna* (gör., lat.): zsarnok(nő).
 17. *adescar*: az olasz eredeti.
 21. *pietosa*: kegyes; fordítatlanul maradt.
 24. *Triumfus* (lat.): győzedelem.
 26 – 27. *kikap* (rég.): kigúnyol, nevetségessé tesz. (Szilágyi Ferenc adata).

- 31—32. *Valaha, ha tőle fellobbansz (gerjedsz), valaha, nem reménylni többé jól:* az eredetiben: 'Soha, ha tőle lángra gyúlsz, soha ne remélj többé jót'.

18. A' Zivatar. VII. Kántáta

Kézirata

MTAK. K 674. 96b és 105a. Autográf fogalmazvány.

Megjelenése

Lásd az *I. Kántáta* jegyzetét.

Keletkezése

Csokonai olasz nyelvtudására, valamint a prózafordítások keletkezés idejére nézve lásd *A' Tántz* jegyzetét. A költő e nyersfogalmazványt utóbb versbe is áttette *A' háborús Zivatar* címen (lásd kiadásunk második verskötetében), ami az *Urániában* aztán meg is jelent (III. 213—216. l.).

Szövegkritika

A *VI. Kántáta* szövege után, eme *VII.* helyén a következő megjegyzés olvasható: *A' Zivatar.*, alatta: *VII. Kántáta.*, alatta: *Lásd Versekbenn.* Ezután következik a *VIII. Kántáta* szövege, a cím előtt a lap szélén 26. oldalszám van. Mivel a lap tetején 23-as áll, ez jelzi, hogy itt a 24—25. oldalak következnek, amelyek meg is találhatóak a kéziratos kötet fentebb jelzett helyein, a *VII. Kántáta* szövegének prózai változatával. A cím után pont van.

8. K: *tévelygő* A *té ka*-ból jav.
14. K: *Ezen <Köszí>* *Barlangba*
16—17. K: *Szívem* Az *em* olvhtl. betűkből jav.
17. K: *Szerelemről* Az utolsó *e* utólag betoldva, a *rő et*-ből jav.
27. K: *akarok* Az *ar* olvhtl. betűkből jav.
Kezeid Az *ei* olvhtl. betűkből jav.
31. K: *ah* Sor fölötti betoldás.
36. K: Az első felkiáltójel kérdőjelből jav.
38. K: *Mosolyás* em.
40. K: *Nap* Az *N n*-ből jav.
41. K: *Napjaimnál <között>* A *nál* utólag van betoldva a sor alatt.
ez <...> a'

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Metastasióról és Metastasio magyarországi, ill. Csokonaira gyakorolt hatásáról lásd *A' Tántz* jegyzeteiben mondottakat.

LA TEMPESTA.
CANTATA VII.

No, non turbarti, o Nice; io non ritorno
A parlarti d'amor. So, che ti spiace,
Basta così. Vedi, che il Ciel minaccia
Improvvisa tempesta; alle capanne
Se vuoi ridurre il gregge, io vengo solo
Ad offrir l'opra mia. Che! Non paventi?
Osserva, che a momenti
Tutto s'oscura il Ciel, che il vento in giro
La polve innalza, e le cadute foglie.
Al fremer della selva, al volo incerto
Degli augelli smarriti, a queste rare,
Che ci cadon sul volto, umide stille,
Nice, io preveggo . . . Ah non tel dissi, o Nice,
Ecco il lampo, ecco il tuono. Or che farai?
Vieni, senti; ove vai? Non è più tempo
Di pensare alla greggia. In questo speco
Riparati frattanto; io sarò teco.

Ma tu tremi, o mio tesoro?

Ma tu palpiti, cor mio?

Non temer, con te son io,

Nè d'amor ti parlerò.

Mentre folgori, e baleni,

Sarò teco, amata Nice;

Quando il Ciel si rassereni,

Nice ingrata, io partirò.

Siedi, sicura sei. Nel sen di questa
Concava rupe in fin ad or giammai
Fulmine non percosse,
Lampo non penetrò. L'adombra intorno
Folta selva d'allori,

Che prescrive del Ciel limiti all'ira.

Siedi, bell'idol mio, siedì, e respira.

Ma tu pure al mio fianco

Timorosa ti stringi, e, come io voglia

Fuggir da te per trattenermi annodi

Fra le tue la mia man? Rovini il Cielo,

Non dubitar, non partirò. Bramai

Sempre un sì dolce istante. Ah così fosse

Frutto dell'amor tuo, non del timore!

Ah lascia, o Nice, ah lascia

Lusingarmene almen. Chi fa? Mi amasti

Sempre forse fin or. Fu il tuo rigore

Modestia, e non disprezzo; e forse questo

Eccessivo spavento

È pretesto all'amor. Parla, che dici?

M'appongo al ver? Tu non rispondi? Abbassi

Vergognosa lo sguardo?

Arrossisci? Sorridi? Intendo, intendo.

Non parlar, mia speranza;

Quel riso, quel rossor dice abbastanza.

E pur fra le tempeste
La calma ritrovai;
Ah non ritorni mai
Mai più sereno il dì!

Questo de' giorni miei,
Questo è il più chiaro giorno.
Viver così vorrei,
Vorrei morir così.

(Metastasio VII. 395—397. 1.)

- 5—6. *mit félsz* : az eredetiben: 'Nem félsz?'.
12. *Villámás* (táj.): villámlás.
21. *bátorság* (rég.): biztonság.
26—27. *mihelyt én te tőled futni akarok*: az eredetiben: 'mintha tőled futni akarnék'.
28. *Rohan az Ég*: az eredetiben: 'Dőljön össze az ég!'
35. *Praetextus* (lat.): ürügy.
Szólj : utána a *che dici* ('mit mondasz') fordítatlan maradt.

19. A' Szerelemföltőség. VIII. Kántáta

Kézirata

MTAK. K 674. 95b és 97b. Autográf fogalmazvány.

Megjelenése

Lásd az *I. Kántáta* jegyzetét.

Keletkezése

Csokonai olasz nyelvtudására és a nyersfordítások keletkezési idejére nézve lásd *A' Tántz* jegyzetében mondottakat.

Szövegkritika

A Metastasio-próza fordításokat rendszerező eredeti sorszámozás szerint a 26—27. oldalakon. A 26-os a lap közepén található a cím elé írva, a 27. oldal pedig egy lap kimaradásával következik. A cím után pont van.

6. K: *Fátumaimk̄* [= *Fátumaimnak*]
8. K: <...> *hiszek néktek* A *te ed-ből* jav.
9. K: *megesküdtetek* Az *ek él-ből* jav.
13. K: *ha akarsz*. Utána * jelöli, hogy a következő mondat az egyik fogalmazványlap (97a) hátoldalán található.
14. K: *azt én tudom: azt te tudod* Az *én és a te fölött I.*, mindkét *azt fölött* 2. jelzi a sorrendi cserét.
15. K: *teged em*.

16. K: *leszél* Az *sz t*-ből jav., a javítatlanul maradt *é* ékezését elhagytuk.
halavánnya em. Utána a *lesz* sor fölötti betoldás.
17. K: *köldüljátok* A *j t*-ből jav.
néz(ett)
18. K: *véletlen* A sor fölött betoldva, előtte az *a'* az-ból jav.
19. K: *tudom* A *tu* olvhtl. betűkből jav.
22. K: *Kinomba?* <*Gyötrelmem miatt?*> Az áth. szavak fölé írva.
Hívségtelen Hűtellen-ből jav.
- 22–23. K: *Háládatlan! Barbara* A *H* és a *B h*-ból, ill. *b*-ből jav.
26. K: *végtere* <*legalább*> Az áth. szó fölé írva.
27. K: *én* Az *é* olvhtl. betűből jav.
31. K: *többe* em.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Metastasióról és Metastasio magyarországi, ill. Csokonaira gyakorolt hatásáról lásd *A' Tántz* jegyzeteiben mondottakat.

LA GELOSIA. CANTATA VIII.

Perdono, amata Nice,
 Bella Nice, perdono. A torto, è vero,
 Dissi, che infida sei;
 Detesto i miei sospetti, i dubbi miei.
 Mai più della tua fede,
 Mai più non temerò. Per que'bei labbri
 Lo giuro, o mio tesoro,
 In cui del mio destin le leggi adoro.
 Bei labbri, che Amore
 Formò per suo nido,
 Non ho più timore;
 Vi credo, mi fido;
 Giuraste d'amarmi;
 Mi basta così.
 Se torno a lagnarmi,
 Che Nice m'offenda,
 Per me più non splenda
 La luce del dì.
 Son reo, non mi difendo.
 Puniscimi, se vuoi. Pur qualche scusa
 Merita il mio timor. Tirsi t'adora;
 Io lo so; tu lo sai; seco in disparte
 Ragionando ti trovo; al venir mio
 Tu vermiglia diventi,
 Ei pallido si fa; confusi entrambi
 Mendicate gli accenti; egli furtivo
 Ti guarda, e tu sorridi . . . Ah quel sorriso,
 Quel rossore improvviso,

So, che vuol dir! La prima volta appunto,
 Ch'io d'amor ti parlai, così arrossisti,
 Sorridesti così, Nice crudele.
 Ed io mi lagno a torto?
 E tu non mi tradisci? Infida! Ingrata!
 Barbara! . . . Ahimè! Giurai fidarmi, ed ecco
 Ritorno a dubitar. Pietà, mio bene,
 Son folle; in van giurai; ma pensa al fine,
 Che amor mi rende insano,
 Che il primo non son io, che giuri in vano.

Giura il nocchier, che al mare

Non presterà più fede;
 Ma se tranquillo il vede,
 Corre di nuovo al mar.

Di non trattar più l'armi

Giura il guerrier tal volta;
 Ma se una tromba ascolta,
 Già non si sa frenar.

(Metastasio VII. 399—401. l.)

- Cím. *Szerelméjéltőség: féltékenység.*
 1—2. *Gyötrelmemből (az igaz) mondottam: az eredetiben: 'Alaptalanul mondtam, igaz'.*
 10—11. *megbántott: az eredetiben: 'bánt'.*
 16. *karmazsín (nép.): vörös.*
 21—22. *én panaszkodom Kinomba: az eredetiben: 'én a laptalanul panaszkodom?'*
 23. *Barbara (gör., lat.): barbár(nő).*

20. Az Akadály IX. Kántáta

Kézirata

MTAK. K 674. 97b és 98b. Autográf fogalmazvány.

Megjelenése

Lásd a *I. Kántáta* jegyzetét.

Keletkezése

Csokonai olasz nyelvtudására és a nyersfordítások keletkezési idejére nézve lásd *A' Tántz* jegyzetében mondottakat.

Szövegkritika

Az eredeti sorszámozás szerinti 27—28. oldalakon; a cím után pont van.

1. K: *nevelte A te olvhtl.* betűkből jav.
3. K: *Áttalmenetelt Az Á á-ból* jav.
4. K: *vár A vígyáz fölé* írva; Csokonai az ilyen változatokat más-

kor zárójelesen illesztette egymás mellé, mi is ezt a gyakorlatot követjük.

- 5-6. K: *borítsd el Özönöddel* Aláhúzva, a *borít* olvhtl. szóból jav.
10. K: *Partodtól <messze> eltávoztattam*
11. K: *megöltöttem <egyedül szedtem>* Az áth. szavak fölé írva. *tsak* Utólag betoldva a sor fölé.
11-12. K: *Széled <től a'> Virágait* Az *ai oka*-ból jav.
13. K: *két* A *k* olvhtl. betűből jav.
16. K: *nyári Hévségek <benn> alatt* Az *n H*-ból jav.
17. K: *nehézenn <alig>* Az áth. szó fölé írva.
18. K: *az* em. *kiseded* A *ded* utólag betoldva a sor alatt.
21. K: *Habbal <dagadván> duzzadván* (*strepitoso*) A *tsörögve* fölé írva.
23. K: *Partokra* Az *o ra*-ból jav. *hallgasz* em.
25. K: *a' <...> poros* A *p F*-ből jav.
26. K: *szélllyel fogom* Az eredetileg egybeírt alak utólag választva külön.
27. K: *Partjaid* A *P p*-ből jav.
28. K: *Tenger* A *T t*-ből jav.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Metastasióról és Metastasio magyarországi, ill. Csokonaira gyakorolt hatásáról lásd A' *Tántz* jegyzetében mondottakat.

L'INCIAMPO. CANTATA IX.

Orgoglioso fiumicello,
Chi t'accrebbe i nuovi umori?
Ferma il corso, io vado a Clori;
Scopri il varco, a Clori io vo.
Già m'attende all'altra sponda;
Lascia sol, ch'io vada a lei.
Poscia inonda i campi miei,
Nè di te mi lagnerò.

Ma tu cresci frattanto;
Il giorno s'avvicina, ecco l'aurora,
Clori m'attende, ed io m'arresto ancora.
Invido fiume! E quando
Meritai tanto sdegno? Io dal tuo letto
Allontanai gli armenti; io sol contesi
A Filli, ed a Licori
Del tuo margine i fiori; io spesso, ingrato,
Per non scemarti umor, Numi-il sapete,
Poche stille ho negate alla mia sete.
Se ignoto altrui non sei,
Opra è de'versi miei. Se passi ombroso

Infra gli estivi ardori,
 Io su le sponde io t'educai gli allori.
 Allor bagnavi appena
 La più depressa arena; un picciol ramo
 Svelto dal vento a un arboscel vicino
 Era impaccio bastante al tuo cammino
 Ed or cangiato in fiume,
 Gonsio d'acque, e di spume,
 Strepitoso rivolgi arbori, e sassi,
 Sdegni le sponde, e non m'ascolti, e passi.

Ma tornerai fra poco,
 Povero ruscelletto,
 Del polveroso letto
 Fra'ssassi a mormorar.

Ti varcherò per gioco,
 Disturberò quell'onde;
 Torbido fra le sponde
 Farò, che vadi al mar.

(Metastasio VII. 403—404. l.)

1. *mi*: az eredetiben: 'ki'.
 4. *vigyáz (vár)*: a vár a pontosabb fordítás (attende).
 4—5. *tsak engedd meg, (botsáss el)*: az első a pontosabb fordítás (Lascia sol).
 18. *a' kevéssé lejjebb nyomtatott Fövényt*: az eredetiben: 'a legmélyebb fövenyt'.
 21—22. *strepitoso tsörgő lármával*: az eredeti olasz szó mellett egy variáns szerepel.
 24. *pauper rivulus* (lat.): szegény patakocska.
 26. *per jocum* (lat.): csúfságból.

21. A' Halászat. X. Kántáta

Kézirata

MTAK. K 674. 99ab. Autográf fogalmazvány.

Megjelenése

Lásd az *I. Kántáta* jegyzetét.

Keletkezése

Csokonai olasz nyelvtudására és a nyersfordítások keletkezési idejére nézve lásd *A' Tántz* jegyzetében mondottakat.

Szövegkritika

A Metastasióból készült prózafordításokat rendszerező eredeti sorszámozás szerint a 29—30. lapokon. A cím után pont van, a 99b lapon haránt irányban Csokonai versmásolata látszik a szöveg alatt.

1. K: *oh* A *h* utólagos hozzátoldás.
 2. K: *Szellőjüt<öl> megújjułni (? respóvere)>* Az *ismét szívni* az áth. rész fölött betoldva.
 3. K: *mondhatja* Az *n* *s*-ből jav.
 6. K: *a' te <Aklaidat> Kunyhóidat* A *K* előtt zárójel kezdődött, utóbb áth.
 6–7. K: *Szállás* Az *S* *s*-ből jav.
 7. K: *a' <Múlat> Gyönyörködésnek*
 9–10. K: *Tengerbenn <fé> tündöklőbb*
 14. K: *akarod* Az *o* olvhtl. betűbőljav.
 15. K: *<é>s* Az aposztróf utólag betoldva.
 16. K: *a' Szerelmeit* Az *a'* utólag betoldva a szó elé.
 18. K: *mellyeknek A nek et-ből jav.*
a A hiányjel elmaradt, pótoltuk.
 19. K: *Ágak* Az *Á á*-ből jav.
a' Kákával Az *a'* utólag betoldva a szó elé.
 20. K: *fogod* A *d l*-ből jav.
fog<sz>az én A névelő utólag betoldva a sor fölött.
 21. K: *éggyszerre* Az első *g s*-ből jav., az ékezetet elhagytuk.
 26–27. K: *halavány* A *h* olvhtl. betűből jav.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Metastasióról és Metastasio magyarországi, ill. Csokonaira gyakorolt hatásáról lásd *A' Tántz* jegyzeteiben mondottakat.

LA PESCA. CANTATA X.

Già la notte s'avvicina.
 Vieni, o Nice, amato bene;
 Della placida marina
 Le fresch'aure a respirar.
 Non sa dir, che sia diletto,
 Chi non posa in queste arene,
 Or che un lento zeffiretto
 Dolcemente increspa il mar.
 Lascia una volta, o Nice,
 Lascia le tue capanne. Unico albergo
 Non è già del piacere
 La selvaggia dimora;
 Hanno quest'onde i lor diletta ancora.
 Qui, se spiega la notte il fosco velo,
 Nel mare emulo al Cielo
 Più lucide, più belle
 Moltiplicar le stelle,
 E per l'onda vedrai gelida, e bruna
 Rompere i raggi, e scintillar la Luna.
 Il giorno al suon d'una ritorta conca,
 Che nulla cede alle incerate avene,

Se non vuoi le mie pene,
 Di Teti, e Galatea, di Glauce, e Dori
 Ti canterò gli amori.
 Tu dal mar scorgerai sul vicin prato
 Pascer le molli erbette
 Le tue care agnellette,
 Non offese dal Sol fra ramo, e ramo;
 E con la canna, e l'amo
 E pesci intanto insidiar potrai;
 E sarà la mia Nice
 Pastorella in un punto, e pescatrice.
 Non più fra'sassi algosi
 Staranno i pesci alsosi;
 Tutti per l'onda amara,
 Tutti verranno a gara
 Fra'lacci del mio ben.
 E l'umidette figlie
 De' tremuli cristalli
 Di pallide conchiglie,
 Di lucidi coralli
 Le colmeranno il sen.
 (Metastasio VII. 405—406. l.)

2. *Szellőjít ismét szívni*: az eredetiben: 'szellőit belélegezni'.
 5. *Zeffiretske*: enyhe nyugati szellő.
 7—8. *ezek a' Habok bírják azoknak Kedveltségüketis*: az eredetiben:
 'ezeknek a haboknak is megvan a maguk öröme'.
 9. *fuscus* (lat.): fekete.
 11. *általrumpálódni* (lat.): áttörni.
 12. *Szűnetlen*: az eredetiben: 'Nappal'.
retorta Concha: kagylókürt (vö. *A búkergető* című vers jegyzetét az AD/j. között, valamint MM². II. 378.).
 14—15. *Dóris Néreusz felesége, lányaik a néreiszek, ezek közül való Thétisz és Galatéia, Glaukosz pedig Néreusz szolgálója, mindnyájan tengeri istenek.*
 21. *egy szempillantásba, (pertzbe, egyszerre)*: az *egyszerre* a legpontosabb fordítás (in un punto).
 27. *V. Dizzion.* (lat., ol.): Vide Dizzionario ('lásd a szótárt'); Csokonai betoldása. (MM². III. 26.)

22. A' Tavasz. XI. Kántáta

Kézirata

MTAK. K 674. 99b—100b. Autográf fogalmazvány.

Megjelenése

Lásd az *I. Kántáta* jegyzetét.

Keletkezése

Csokonai olasz nyelvtudására és a nyersfordítások keletkezési idejére nézve lásd A' *Tántz* jegyzetében mondottakat.

Szövegkritika

Az eredeti sorszámozás szerinti 30–32. oldalakon. A cím után pont van, a 99b és a 100b oldalakon haránt irányban Csokonai versemplője látszik a szöveg alatt.

1. K: *óh* Előtte áth. gondolatjel.
4. K: *A' a'*-ből jav.
5. K: *újdón* <Ta> *ki kelet*
7. K: *Barattságos* em.
8. K: *oh kedves* Az *oh* utólag betoldva a szó elé, a *h* egybemosódik a *k* felső szárával.
10. K: *virágk* [= *virágnak*] és *Zefirk* [= *Zefirnek*] A *k* mindkétszer utólag betoldva.
11. K: *a' mellyk* A rövidítés itt értelmetlen, az előző kettő hatására kerülhetett ide, elhagytuk. *kell* A sor fölött betoldva.
13. K: *De* Itt és a kézirat következő három sora előtt áth. idézőjel áll. *formált*<a>
14. K: *atzélból* A *ból* utólag hozzátoldva, a *b* *t*-ből jav. *szerszámait* em. Az *ait* *ának*-ből jav.
16. K: *érzéseivel* em. Utána a vessző pontra jav. *Mitsoda* <bolond> *eszőlősség!* Az *M* *m*-ből jav.
18. K: *Ah* Az *A* *a*-ből jav.
19. K: *Ha* A *H* *h*-ből, a pont vesszőből jav. *már* Sor fölötti betoldás.
21. K: *Szeretet*<tol> *miatt is fáz*<hat>*ni és izzad*<ha>*ni*
22. K: *v.* [= *vagy*]
23. K: *ám* Sor fölötti betoldás.
24. K: <...>*ostromok*
25. K: *Cládések* Az *l* olvhtl. betűből jav.
26. K: <d> *De* Előtte a vessző pontra jav.
28. K: *győzöttet* em.
- 28–29. K: *Söt magok az* <ugyan egy> *győtrelemek* — — — *ah* A *magok* a sor fölött betoldva, a névelő *z*-jét elhagytuk, az *ah* *a*-ja *A*-ből jav.
- 29–31. K: A kérdőjel felkiáltójelből jav.
38. K: *és* Az *é* *a*-ból jav. *ha* Sor fölötti betoldás.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Metastasióról és Metastasio magyarországi, ill. Csokonaira gyakorolt hatásáról lásd A' *Tántz* jegyzetében mondottakat. Kastner Jenő utal rá (ItK. 1922. 52. l.), hogy a várostrom antikvitásból felújított közhelye Csokonai műveiben is gyakori (pl. *A szerelmes szemek*, *Vénusi harc*, *A csókok* stb.).

LA PRIMAVERA.
CANTATA XI.

Oh Dio, Fileno, oh Dio ! Comincia il prato
Di nuovo a verdeggiar. Le usate spoglie
Riveste il bosco, e già spirar si sente
Nunzio di Primavera
Un zeffiro importuno. Al campo, all'armi
Oh Dio, già ti richiama
La novella stagion ! Senza il tuo bene
Come viver potrai, povera Irene ?
Aure amiche, ah non spirate
Per pietà d'Irene amante;
Care piante, ah non tornate
Così presto a germogliar.
Ogni fior, che si colori,
Ogni zeffiro, che spiri,
Quanti, oh Dio, quanti sospiri
Al mio core ha da costar !
Ma chi fu mai quell'empio,
Che pria formò dell'innocente acciaio
Istromenti di morte, e rese un'arte
La crudeltà ? No, non avea quel core
Idee d'umanità, senso d'amore.
Che insania ! Che furor ! Posporre i vezzi
D'una tenera amante alle minacce
D'un feroce nemico ! Ah no, Fileno,
Non lasciarti sedur. Se vago tanto
Sei pur di guerra, ha le sue guerre amore.
Ogni amante è guerriero. Ancora amando
E si gela, e si suda; amando ancora
Esperienza, ingegno,
Ardir bisogna. Anche in amor vi sono
Ed insidie, e sorprese,
Ed assalti, e difese,
E trionfi, e sconfitte, e paci, ed ire.
Ma l'ire son fugaci;
Ma son care le paci;
Ma un trionfo indistinto
Giova egualmente al vincitore, e al vinto.
Anzi le pene istesse . . . Ahimè ! Che ascolto ?
Ecco la tromba. Ah questo
È il segno di partir. Fermati, ingrato.
Perchè fuggi così ? No, le tue palme
Non pretendo involarti;
Poco chiedo, o crudel; guardami, e parti.
Va, ma conserva i miei,
Caro, ne' giorni tuoi;
Va; torna mio, se puoi;
Ma torna vincitor.
Pensa, dovunque sei,
Tal volta alle mie pene;

E di'; la fida Irene,
Chi sa, se vive ancor!
(Metastasio VII. 407—409. l.)

3. *Zefir* (gör.): enyhe nyugati szellő.
8. *plánta* (rég.): növény.
9. *germinálni* (lat.): rügyezni.
14—15. *és egy mesterséget kegyetlenséggé tett*: az eredetiben: 'és mesterséggé tette a kegyetlenséget'.
15—16. *Emberiség ideájával, szeretet érzésével*: az eredetiben: 'emberiség ideáival, szeretet érzésével'.
20—21. *minden szerető katona*: utalás Ovidiusra: *Militat omnis amans* (*Amores* I. 9.). Csokonai e címmel verset is rögtönzött 1795-ben, ha a keletkezést illetően hinni lehet Gál László emlékezéseinek (vö. CsEml. 419—420. l.).
22. *elmésség (vagy fortélyosság)*: az első a pontosabb fordítás (ingegno).
24. *deprehensio* (lat.): rajtaütés.
25. *Triumphus* (lat.): győzedelem.
Cládes (lat.): vereség.
26. *fugaces*: az eredeti olasz szó latin alakja.
28. *juval* (lat.): megörvendezett.
38. *ha* (nép.): vajon.

23. Az Álom. XII. Kántáta

Kézirata

MTAK. K 674. 100b—101a. Autográf fogalmazvány.

Megjelenése

Lásd az *I. Kántáta* jegyzetét.

Keletkezése

Csokonai olasz nyelvtudására és a nyersfordítások keletkezési idejére nézve lásd *A' Tántz* jegyzetében mondottakat.

Szövegkritika

Az eredeti sorszámozás szerinti 32—33. oldalakon. A cím után pont van, a 100b oldalon haránt irányban Csokonai versemásolata látszik a szöveg alatt.

2. K: *Gyötrelmimē* [= *Gyötrelmimnek*]
8. K: *álmokok*. Utána (*) jelöli, hogy a következő mondat a lap alján olvasható.
9. K: *tördelődzését* em.

- 10—11. K: Szemeidnek <Vi> Fényjére A re nél-ből jav.
 14—15. K: álmodok. A pontot vesszőre jav. a szövegösszefüggés szerint.
 16. K: Mítsoda <kedves> édes
 17. K: puha <lá gyenge> Az áth. rész fölé írva.
 Erzéseket Az É é-ből jav.
 18. K: szemlélhetnéd Az sz f-ből jav.
 19. K: Kegység Az ég olvhtl. betűkből jav.
 20. K: lennél <volnál> Az áth. szó fölé írva.
 22. K: nem tudom: <hoggy> tudom
 24. K: Pirossággal A P f-ből jav.
 Mikor <hirtelen> véletlen
 25—26. K: Bokornak az Ágai <öszve> verődni: <hát> arra A B b-ből jav.
 26. K: kapom <találom> Az áth. szó fölé írva.
 27—28. K: Abrazatjábann em.
 31. K: Tsalattatás A második a la-ból jav.
 34. K: Pillantatig Az ig olvhtl. betűkből jav.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Metastasióról és Metastasio magyarországi, ill. Csokonaira gyakorolt hatásáról lásd A' Tántz jegyzetében mondottakat. Kastner Jenő felveti (ItK. 1922. 50. 1.), hogy az Álomlátás című Csokonai-vers „valószínűleg Metastasio *Il sogno*jának (XII. cantata) paródiája”. Ez azonban kevésbé valószínű, hiszen csak az álommotívum kapcsolja össze e műveket. (Szilágyi Ferenc adata.)

IL SOGNO. CANTATA XII.

Pur nel sonno almen talora
 Vien colei, che m'innamora,
 Le mie pene a consolar.
 Rendi Amor, se giusto sei,
 Più veraci i sogni miei,
 O non farmi risvegliar.
 Di solitaria fonte
 Sul margo assiso, al primo albore, o Fille,
 Sognai d'esser con te. Sognai, ma in guisa,
 Che sognar non credei. Garrir gli augelli,
 Frangersi l'acque, e susurrar le foglie
 Pareami udir. De'tuoi begli occhi al lume,
 Come suol per costume,
 Fra'suoi palpiti usati era il cor mio.
 Sol nel vederti, oh Dio!
 Pietosa a me, qual non ti vidi mai,
 Di sognar qualche volta io dubitai.
 Quai voci udii! Che dolci nomi ottenni,
 Cara, da'labbri tuoi! Quali in quei molli
 Tremuli rai teneri sensi io lessi!
 Ah se mirar potessi,
 Quanto splendan più belle

Fra i lampi d'ì pietà le tue pupille,
 Mai più crudel non mi saresti, o Fille.
 Qual io divenni allora,
 Quel, che allora io pensai, ciò, che allor dissi,
 Ridir non so; so, che sul vivo latte
 Della tua mano io mille baci impressi;
 Tu d'un vago rossor tingesti il volto.
 Quando improvviso ascolto
 D'un cespuglio vicin scuoter le fronde;
 Mi volgo, e mezzo ascoso
 Scopro il rival Fileno,
 Che d'invido veleno
 Livido in faccia i furti miei rimira.
 Fra la sorpresa, e l'ira
 Avvampai, mi riscossi in un momento,
 E fu breve anche in sogno il mio contento.
 Partì con l'ombra, è ver,
 L'inganno, ed il piacer;
 Ma la mia fiamma, oh Dio:
 Idolo del cor mio,
 Con l'ombra non partì.
 Se mai per un momento
 Sognando io son felice,
 Poi cresce il mio tormento,
 Quando ritorna il dì.
 (Metastasio VII. 411—413. 1.)

27. *szerelemtárs*: szerelmi vetélytárs.
 29. *lángal* (táj.): lángol.

24. A' Név. XIII. Kántáta

Kézirata

MTAK. K. 674. 101b—102a. Autográf fogalmazvány.

Megjelenése

Lásd az *I. Kántáta* jegyzetét.

Keletkezése

Csokonai olasz nyelvtudására és a nyersfordítások keletkezési idejére nézve lásd *A' Tántz* jegyzetében mondottakat.

Szövegcritika

Az eredeti sorszámozás szerinti 34—35. oldalakon. A cím után pont van.

1. K: *én* Sor fölötti betoldás.
3. K: *v.* [= *vagy*]
4. K: *tartson* Az *on* utólag hozzátoldva.

10. K: *a' <bértzes> meredek*
 11–12. K: *megtisztelni* Az *n* olvhtl. betűből jav.
 14. K: *Róburok <Tserek>* Az áth. szó fölé írva.
 16–17. K: *énekelni, <tsak> hanemha*
 19–20. K: *te fogod tudni az én Vigságimat tudni*, A szóismétlés nyilvánvalóan véletlen, elhagytuk, a vesszőt jav.
 24. K: *Ruhájú* Az *R r*-ből jav.
 25. K: *rakja(n)* A második *a o*-ból jav., utána a névelő sor fölötti betoldás.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Metastasióról és Metastasio magyarországi, ill. Csokonaira gyakorolt hatásáról lásd *A' Tántz* jegyzeteiben mondottakat. Szauder József (152. l.) e kantáta alapmotívumának a továbbélésére *A' Tsókokat* és tervezeteit említi (a mű 138. sora körül és a *Vázlatfüzet* 166–170. sorai), valamint *Az eleven rózsához* és *A muzsikáló szépség* című későbbi verseket.

IL NOME. CANTATA XIII.

Scrivo in te l'amato nome
 Di colei, per cui mi moro,
 Caro al Sol felice alloro,
 Come amor l'impresse in me.
 Qual tu serbi ogni tua fronda,
 Serbi Clori a me costanza:
 Ma non sia la mia speranza
 Infeconda al par di te.

Or, pianta avventurosa,
 Or sì potrai fastosa
 L'aria ingombrar con le novelle chiome;
 Or crescerà col tronco il dolce nome.
 Te delle chiare linfe
 Le abitatrici Ninfe;
 Te dell'erte pendici
 Le Ninfe abitatrici, e gli altri tutti
 Agresti Numi al rinnovar dell'anno
 Con lieta danza ad onorar verranno.
 Del popolo frondoso
 A te sommessi or cederan l'impero
 Non sol gli elci, gli abeti,
 Le roveri nodose, i pini audaci,
 Ma le palme Idumee, le querce alpine.
 Io d'altra fronda il crine
 Non cingerò; non canterò, che assiso
 All'ombra tua; dell'amor mio gli arcani
 Solo a te siderò; tu sola i doni,
 Tu l'ire del mio bene,
 Tu saprai le mie gioie, e le mie pene.

Per te d'amico aprile
Sempre s'adorni il Ciel;
Nè all'ombra tua gentile
Posi Ninfa crudel,
Pastore infido.

Fra le tue verdi foglie
Augel di nere spoglie
Mai non raccolga il vol;
E Filomena sol
Vi faccia il nido.

(Metastasio VII. 415—416. l.)

3. *én belém. (vagy nekem)*: az első a pontosabb fordítás.
14. *Róbur* (lat.): kocsányos tölgy.
15. *Édom*: a Holt-tengertől délre fekvő terület, az edomitáknak nevezett szemita nép lakta az i. e. XIII. században.
17. *hanemha* (rég.): hacsaknem.

25. A' Visszatérés. XIV. Kántáta

Kézirata

MTAK. K 674. 102 ab. Autográf fogalmazvány.

Megjelenése

Lásd az *I. Kántáta* jegyzetét.

Keletkezése

Csokonai olasz nyelvtudásáról és a nyersfordítások keletkezési idejéről lásd *A' Tántz* jegyzetében mondottakat.

Szövegkritika

Az eredeti sorszámozás szerinti 35—36. oldalakon. A cím után pont van, a 102 b oldalon haránt irányban Csokonai versmásolata látszik a szöveg alatt.

2. K: *barbarus* <Távollétel> *Eltávoztása*
7. K: *Nyelve* Az *N* *n*-ből jav.
9. K: *Iréne* A *megesmér* fölé írva.
10. K: *többit* <. . .> *hidgyél*
- 10—11. K: *a' Szerelemtársaknak* Az *a'* utólag betoldva a szó elé, az első *k* *m*-ből jav.
11. K: *sokkal* <elég> Az áth. szó fölé írva.
12. K: *figáld azokat* (*mereszd*) <nézd meg jól őtet> Az áth. rész fölé írva.

13. K: *ítéld A d j-ből jav.*
 14. K: *fogja A fog tud-ból jav.*
 15. K: *azokat Sor fölötti betoldás.*
 16. K: *Szempillantástól fogva A tól olvhtl. betűkből jav., a fogva a sor alatt betoldva.*
 18. K: *Ah, <melly> eggyűgyű <...> <...> vagyok én! <...>*
 19. K: *másokb [= másokban] Az okb ban-ból jav. keresgélem Az élem etem-ből jav. azt és fel Utólagos betoldások.*
 19–20. K: *szer. féltő [= szerelemféltő] A rövidítés a sor fölé betoldva.*
 21. K: *I<s>réne*
 22. K: *utolsó <az> volt*
 23. K: *Szerentséltenségre <miatt> Az S s-ből jav., a re a sor alatt hozzátoldva a szóhoz.*
 24. K: *serege <száma> Az áth. szó fölé írva.*
 25. K: *maga Sor fölötti betoldás.*
 26. K: *nevezi<e> Az i t-ből jav. eggyik <más> Az áth. szó fölé írva.*
 27. K: *beh <g> kinez másik Az ik utólag hozzátoldva. (halok) A fogyatkozom fölé írva. dítsérik Az ik ték-ből jav.*
 28. K: *(hószin) A fejér fölé írva.*
 29. K: *ezeret <fojt> szorít*
 30–31. K: *Észre veszi <Ha ez> Az áth. szavak fölé írva.*
 31. K: *Hatalmát: <ha> tetszik: míg <tsak> Az áth. szó fölé írva.*
 32. K: *tsak A sor fölötti betoldás.*
 33. K: *alig Előtte a sor fölé betoldva, majd utóbb áth.: <t̄s̄>*
 34. K: *rá Sor fölötti betoldás. <á> Állandóságot Az Á l-ből jav.*
 37. K: *vigasztalás<t> <nyerjek>, óh Isten Az áth. szó felett: marad <nékem> nékem <magam̄> Az áth. szó fölé írva: Ki. A K k-ből jav.*
 38. K: *kell <már> nékem élnem többre em.*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Metastasióról és Metastasio magyarországi, ill. Csokonaira gyakorolt hatásáról lásd A' Tántz jegyzetében mondottakat.

IL RITORNO. CANTATA XIV.

Qual nuova, Irene, è questa
 Insolita freddezza? Il tuo Fileno
 Dopo una tormentosa
 Barbara lontananza a te ritorna;
 E l'accogli così? L'istesso io sono,

Tu l'istessa non sei. Nel tuo sembiante
V'è un non so che di nuovo;
Pietosa ti lasciavi, crudel ti trovo.
Che fu? Dubiti forse
Della mia fedeltà? Lingua mendace
Di maligno rivale
Forse a te m'accusò? Ma Irene a tante
Prove della mia fede,
Irene mi conosce, e Irene il crede?
Ah no! Più che a rivali,
Credi a' begli occhi tuoi. Son di quest'alma
Quegli occhi esploratori assai più fidi.
Fissagli nel mio volto, e poi decidi.

Chi mai di questo core
Saprà le vie segrete,
Se voi non le sapete,
Begli occhi del mio ben?

Voi, che dal primo istante,
Quando divenni amante,
Il mio nascosto amore
Mi conosceste in sen.

Ah semplice ch'io sono! Io la cagione
Vado de'mai miei
Cercando in altri, e l'ho presente in lei.
Non è geloso sdegno,
È fasto il suo rigore. Era men bella
Irene al mio partir. Pensava allora
A custodir le sue conquiste, e forse
Non l'ultima fra quelle era Fileno.
Ora per mia sventura
Crebbe tanto in beltà, che degli amanti
La schiera diventò quasi infinita.
Chi suo ben, chi sua vita,
Chi suo Nume la chiama; altri, che pena,
Altri dice, che muor; lodano a gara
Questo i labbri vermigli,
Quello il candido sen; giri uno sguardo,
Mille costringe a impallidir; sorrída,
Sforza mill'altri a sospirar. S'avvede
Del suo poter, se ne compiace; e mentre
A dilatar l'impero

Attende, sol del fasto suo ripiena,
Il povero Filen rammenta appena.

Ah rammenta, o bella Irene,
Che giurasti a me costanza;
Ah ritorna, amato bene,
Ah ritorna al primo amor.

Qual conforto, oh Dio, m'avanza?
Chi farà la mia speranza?
Per chi viver più degg'io,
Se più mio non è quel cor?

(Metastasio VII. 417-419. l.)

2. *barbarus* (gör., lat.): barbár.
 7. *Szerlemtárs*: szerelmi vetélytárs.
 12. *figát*: a latin megfelelővel fordított a költő, de utána a magyar jelentést is odaírta zárójelben.
 13. *ítéld meg. (végezz)*: az első a pontosabb fordítás.
 20—21. *Igen szép volt*: az eredetiben: 'kevésbé volt szép'.
 28. *certatim* (lat.): vetélkedve (a gara).
fejér (hószín): az eredetiben: 'ragyogó fehér'.
 31—32. *az alatt míg Birodalmának Terjesztésére adja tsak magát Kevélységgel lévén tele*: az eredetiben: 'míg birodalmának terjesztésére tör, csak a saját kevésységével lévén tele'.

26. Az első Szerelem. XV. Kántáta

Kézirata

MTAK. K 674. 102b és 103b. Autográf fogalmazvány.

Megjelenése

Lásd az *I. Kántáta* jegyzetét.

Keletkezése

Csokonai olasz nyelvtudására és a nyersfordítások keletkezési idejére nézve lásd *A' Tántz* jegyzetében mondottakat.

Szövegkritika

Az eredeti sorszámozás szerinti 36—37. oldalakon, a cím után pont van.

2. K: *előszor* em.
 3. K: *alszik <te> egészzenn*
 4. K: *Kényjére* A *k*-ből jav.
 5. K: *Sérelem* Az *s*-ből jav.
maradjon <maradjon> fenn Az áth. szó felett: *supersit*; Csokonai a változatokat zárójeliesen illesztette egymás mellé, ezt a gyakorlatot követjük mi is. Az áth. szó alatt: *miatta*.
 7. K: *felgerjed<t>*
 8. K: *Szempillantásig* A *g* *k*-ből jav.
 9. K: *Kebelembe <felfejtdni> kifesleni* A *fel* fölött másik igekötő: *ki*, ez a második javításkor véletlenül áthúzás nélkül maradt, értelemszerűen elhagytuk.
 13. K: *Kintsemk̄ [= Kintsemnek]*
 15. K: *mikor <mimódonn>* Az áth. szó fölé írva.
 15—16. K: *szerelmesített* Az *ített edtem*-ből jav.
 16. K: *engemet* Sor fölötti betoldás.
 17. K: *eggyik* Az *ik* utólag hozzátoldva.

20. K: *Magok azok a' <Éppen...>* Az áth. szavak fölé írva.
 22. K: *gtsalhasam [= megtsalhasam]* Az *eláltathassam* fölé írva.
 23. K: *vagy* Sor fölötti betoldás.
Klórissnak <neh> Kellemeit
 24. K: *a' Haját* A névelő utólag betoldva.
 24–25. K: *de <a>hanyszor* em. A *vala* az *<a>* fölé írva.
 25. K: *Ajjakom* Az *A* a-ból jav.
gyönyörű. Utána a pontot vesszőre jav.
 26. K: *N.* [= *Nítze*]
 28. K: *én* Sor fölötti betoldás.
 29. K: *születni<k> <len>* A *születni szeretőnek*-ből jav.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Metastasióról és Metastasio magyarországi, ill. Csokonaira gyakorolt hatásáról lásd *A' Tántz* jegyzetében mondottakat.

IL PRIMO AMORE. CANTATA XV.

Ah troppo è ver! Quell'amoroso ardore,
 Che altrui scaldò la prima volta il seno
 Mai per eta, mai non s'estingue appieno.
 È un fuoco insidioso
 Sotto il cenere ascoso. A suo talento
 Sembra talor, che possa
 Trattarlo ognun, senza restarne offeso;
 Ma se un'aura lo scuote, eccolo acceso.
 Sol che un istante io miri
 La bella mia nemica,
 La dolce fiamma antica
 Sento svegliarmi in sen.
 Ritorno a'miei sospiri,
 D'amor per lei mi moro;
 Il mio destino adoro
 Negli occhi del mio ben.
 Nè sol, quando la miro,
 Ardo per Nice; ove mi volga, io trovo
 Esca all'incendio mio. Là mi ricordo,
 Quando m'innamorò: quì mi sovviene,
 Come giurommi fede. Un luogo, oh Dio,
 I suoi rigori, un mi riduce in mente
 Le tenerezze sue; questo al pensiero
 Tornar l'idea vivace
 D'una guerra mi fa, quei d'una pace.
 Che più? Le Ninfe istesse,
 Che a vagheggiar per ingannarmi io torno,
 Fan, ch'io pensi al mio ben. Di Silvia, o Clori
 Talor le grazie ammiro, il crin, la fronte
 Lodo talor; ma quante volte il labbro

Dice, questa è gentil, vezzosa è quella,
Nice, risponde il cor, Nice è più bella.

Bella fiamma del mio core,
Sol per te conobbi amore,
E te sola io voglio amar.
Non mi lagno del mio fato;
Dolce sorte è l'esser nato
Sol per Nice a sospirar.

(Metastasio VII. 421—423. l.)

6. *supersit*: az olasz 'restarne' latin megfelelője.
16. *ott*: az eredetiben: 'itt'.
21. *eláltathassam* (*megsalthassam*): az első a pontosabb fordítás.

27. A' félénk Szerelem. XVI. Kántáta

Kézirata

MTAK. K 674. 105b—106a. Autográf fogalmazvány.

Megjelenése

Lásd az *I. Kántáta* jegyzetét.

Keletkezése

Csokonai olasz nyelvtudásáról és a nyersfordítások keletkezési idejéről lásd *A' Tántz* jegyzetében mondottakat. A költő e prózafordítás második felét (13. sortól) versbe is áttette (*A' félelmes Szerető*), majd átdolgozva *A' Tsókok*ba is beépítette (456—467. sorok). A kántáta befejező részét (25—30. sorok) egyébként már Kazinczy fordításából ismerhette. Ez először az *Orpheus*ban jelent meg *Sohajtás* címen (I. 48. l.), az olasz eredetivel együtt, Kazinczy fontos jegyzetei kíséretében (minderről lásd Szaunder 143—144. l. és 149—151. l.). Kastner Jenő *A bátortalan szerelmes* című Csokonai-verset is „világos Metastasio-utánzat”-nak tartja, az *Amor timidó*ban jelölve meg ennek gyökerét (ItK. 1922. 50. l.), ez azonban kevésbé valószínű (vö. Szilágyi: CsMűv. 584—586. l.).

Szövegkritika

Az eredeti sorszámozás szerinti 38—39. oldalakon, de a kéziratos kötetben nem a XV. kántáta után, hanem a XVII. lapjai közé ékelődve található. A cím után pont van.

3. K: *Kebelém* em.
4. K: *találtak* em.
5. K: *Kebelebenn* Utána áth. kérdőjel.
6. K: <meg> *eggyesedett*
7. K: *tapasztalod* A p olvhtl. betűből jav.

- 10—11. K: az *Fáklyát* em.
 12. K: *Szívem* Utána a pont vesszőből jav.
 14. K: *hogy panaszolkodol* A *h* és az utolsó *o* olvhtl. betűkből jav.
 17. K: *lankadnod* Az *o* *a*-ból jav.
 18. K: *merőknék* <*segi*> *kedvez* A *nek et*-ből jav.
 20. K: *Mérszégembe* <*Égésembe*> Az áth. szó fölé írva.
 23—24. K: *gmondani* [= *megmondani*]
 25. K: *Tsendes* Az első *e* utólag betoldva a szóba.
Zeffiretske A *t* olvhtl. betűből jav
 27. K: A *néki*-ben a *k* olvhtl. betűből jav.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Metastasióról és Metastasio magyarországi, ill. Csokonaira gyakorolt hatásáról lásd *A' Tántz* jegyzetében mondottakat.

AMOR TIMIDO. CANTATA XVI.

Che vuoi, mio cor? Chi desta
 In te questi fin ora
 Tumulti ignoti? Or ti dilati, e angusto
 Il sen non basta a contenerti appieno;
 Or ti restringi, e non ti trovo in seno.
 Or geli, or ardi, or provi
 Mirabilmente uniti
 Delle fiamme, e del gel gli effetti estermi.
 Ma che vuoi? Peni, o godi? Ardisci, o temi?
 Ah lo so; mi ramento
 Quel giorno, quel momento,
 Ch'io vidi incauto in un leggiadro ciglio
 Scintillar quella face, ond'or m'accendo.
 Ah pur troppo lo so. Cor mio, t'intendo.
 T'intendo sì, mio cor;
 Con tanto palpitar
 So, che ti vuoi lagnar,
 Che amante sei.
 Ah taci il tuo dolor;
 Ah soffri il tuo martir;
 Tacilo, e non tradir
 Gli affetti miei.
 Ma che! Languir tacendo
 Sempre così dovrassi? Ah no; gli audaci
 Seconda Amor. Sappia il mio ben, ch'io l'amo,
 E lo sappia da me. Dirò, che rei
 Son gli occhi suoi dell'ardir mio; che legge
 È di natura il dimandar pietade.
 Dirò . . . Ma se l'altera
 Con me si sdegna, e se mi scaccia? Oh Dei!
 Vorrei dirle, ch'io l'amo, e non vorrei.

Placido zeffiretto,
 Se trovi il caro oggetto,
 Digli, che sei sospiro;
 Ma non gli dir, di chi.
 Limpido ruscelletto,
 Se mai t'incontri in lei,
 Dille, che pianto sei:
 Ma non le dir, qual ciglio
 Crescer ti fe' così.
 (Metastasio VII. 425—427. 1.)

1. azon: az eredetiben: 'ezen'.
 6—7. *extremum Effectumit* (lat.): szélsőségeit ('végletes hatásait').
 14. *panaszolkodol*: az eredetiben: 'panaszkodni akarsz'.
 18. *a' merőknek kedvez Amor*: e fordulat többször szerepel
A' Tsókokban is (492., 1017.).
 25. *Zeffiretske*: enyhe nyugati szellő.

28. A' Szerelmek Fészke. XVII. Kántáta

Kézirata

MTAK. K 674. 103b, 104b és 107b. Autográf fogalmazvány.

Megjelenése

Lásd az *I. Kántáta* jegyzetét.

Keletkezése

Csokonai olasz nyelvtudására és a nyersfordítások keletkezési idejére nézve lásd *A' Tántz* jegyzetében mondottakat.

Szövegekritika

Az eredeti sorszámozás szerinti 40—42. oldalakon. A 40. szám a 103b oldal alján, a cím előtt található, a lapon felül 37-es olvasható. E kántáta rögtön a XV. után következik, a kimaradt XVI. szövegét eme XVII. lapjai között találjuk meg. Ide került még a kéziratos kötetben a *VII. Kántáta* befejezése, két versmásolat és a *Melütesz Rozáliához* című vers fogalmazványa is.

A cím után pont van, a szöveg vége után pedig a következő utalás olvasható: *Szonétek.*, alatta: *I.*; mindkettő többször át van húzva.

- 3—4. K: (*hijába*) *A Haszontalanság* fölé írva.
 7. K: *az <Gyo> Ékesség* Az idézőjel bezárása hiányzik; em.
 10. K: *Szerelmeknek <kom> rendkívül*
 11. K: *Szárnyainn* Az *S s*-ből jav.
 12. K: *a' másik <kez> siet*
 13. K: *és <lessz> bizony ezek<nek> is* Az *is* utólag betoldva.
 14. K: *lesznek <azoknak> álumnusi annyira <a s.g. . .>* Az áth. rész fölé írva.

16. K: *Van Minden<iknek van> Színű* Az *ű* e-ből jav., a *Van* utólag betoldva a mondat elé, az *M* javítás nélkül maradt; em. *Violákat* Az *at kal*-ból jav.
17. K: *készíti, látszik, hogy fejt ki* <egyenlő, mellyeket hogy kifejtse> Az áth. rész fölé írva.
a' Liliomokat A névelő utólag betoldva a sor elé, a második o olvhtl. betűből jav.
19. K: *Látni h̄ n̄* [= *hogy nem*] A sor fölött betoldva.
- 19—20. K: *Szebbek <nintsenek, mint> az Aranyosok, <hanem> ezeknek minden<ik> enged* A mondatkezdő nagybetű az előző javítás után is megmaradt; em. A *de* a <hanem>, a *más* az <ik> fölé írva.
- 20—21. K: *ellenkezők Húmorókra nézve* Az *ellenkezők k*-ja utólagos hozzátoldás, az *ókra úak*-ból jav., az ékezetet, mely feleslegessé vált, de javítatlan maradt, elhagytuk. A *nézve* sor fölötti betoldás.
24. K: *le festve <Ort> Tekintetén*
25. K: *n̄* [= *nem*] *ki*-ből jav.
26. K: *lopja A ragadja* fölé írva. Csokonai az ilyen változatokat gyakran zárójeliesen illesztette egymás mellé, ezt a gyakorlatot követjük mi is.
Társá<tó>tól
27. K: *Leselkednek* Az *L l*-ből jav.
29. K: *És <illy nagy> ennyi*
32. K: *az szüntelen* em.
34. K: *tudnám majd <fogom>* Az áth. szó fölé írva, a *fogom fognám*-ból jav.
szenved<het>ni
35. K: *lessz <el> külön*
- 37—36. K: *(continuet)* Az *igyekezze* fölé írva.
39. K: *meg<adnak>* Az *e a*-ból jav.
40. K: *Sokkal <Eléggé>* Az áth. szó fölé írva.
(Fátumod) Az *Állapotod* fölé írva.
- 41—42. K: *(kifizetheted)* A *meg elégitheted* fölé írva.
43. K: *Te <eg> a' <te> Szeretők* A *k d*-ből jav.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Metastasióról és Metastasio magyarországi, ill. Csokonaira gyakorolt hatásáról lásd *A' Tántz* jegyzetében mondottakat. E kantáta alapmotívumának a továbbélésére (pl. *A' Tsókok*ban, a *Chloé Dafnishoz* című versben) hívja fel a figyelmet Kastner Jenő (ItK. 1922. 52. l.) és Szauder József (175. l.).

IL NIDO DEGLI AMORI. CANTATA XVII.

Se ti basta, ch'io t'ammiri,
 L'ottenesti, amica Irene.
 Se d'amor vuoi, ch'io sospiri,
 Non tentarlo; è vanità.

Sei vezzosa, amabil sei,
 Sembri bella agli occhi miei;
 Ma per me non son catene
 Solo i vezzi, e la beltà.

S'io non accetto il loco,
 Che m'offri nel tuo cor, Ninfa cortese,
 Condannar non mi dei. D'Amori un nido
 Stranamente fecondo
 D'Irene è il core. Un s'incomincia appena
 Su l'ali a sostener; l'altro s'affretta
 Già dal guscio a spuntar. Porgon gli adulti
 Esca a i nascenti; ed han pur questi in breve
 Gli alunni lor. Cresce la turba a segno,
 Che già quasi è infinita,
 Che a numerarla impazzerebbe Archita.
 Ve n'ha d'ogni colore. Un le viole
 Par, che spieghi ne'vanni; un altro i gigli;
 Ve n'ha bruni, e vernigli;
 Fin de'bigi ve n'ha. Sempre i più belli
 Gli aurei non son, ma cede ogn'altro a quelli.
 Son poi d'umor costoro
 Tutti opposti fra loro. Un pensa, e tace;
 L'altro è franco, e loquace. I suoi sospetti
 Uno ha dipinti; un le sue gioie in faccia.
 Chi prega, chi minaccia,
 Chi chiede, chi rapisce,
 Chi brama, e non ardisce; un l'arco invola,
 Un la face al rival, l'altro lá benda.
 S'infidiano a vicenda,
 E s'abbracciano ognor. L'un l'altro teme,
 S'abborriscono a morte, e stanno insieme.
 E fra tanto tumulto
 Me sperasti albergar? Sperasti in vano;
 Io non amo sì poco il mio riposo.
 Quel pigolar noioso,
 Quell'eterno garrir, quell'importuno
 Svolazzarmi su gli occhi un solo istante
 Tollerar non saprei. Credimi; entrambi
 Meglio sceglier dobbiam. Di me tu cerca
 Ospiti men ritorsi; un più tranquillo
 Albergo io cercherò. Ciascuno attenda
 Quello stile a seguir, che più gli piace;
 Tu conserva il tuo nido, io la mia pace.
 Sarà più dolce assai
 Il tuo destin del mio;
 Tu il genio tuo potrai
 Meglio appagar di me.
 Semplici tu gli amanti,
 Fido il mio ben vogl'io.
 E i semplici son tanti;
 Ma la fedel dov'è?
 (Metastasio VII. 429—431. l.)

- 3—4. *nem próbálok (ne próbáld) azt: Haszontalanság (hijába): a ne próbáld azt: hijába a pontos fordítás.*
14. *alumnus (lat.): növendék.*
16. *Arkhütás: Arkhütász (i. e. 400. — i. e. 365 k.) görög matematikus, filozófus, a püthagoreusok egyik vezetőgyénisége.*
19. *Látni, hogy nem szebbek az Aranyosok: az eredetiben: 'Nem mindig az aranyosok a legszebbek'. Az olaszban sempre ('mindig') áll, nem pedig sembra ('látni').*
21. *Humor (lat.): emberi természet, vérmérséklet.*
25. *Ív (rég.): íj.*
26. *ragadja (lopja): mindkét változat helyes fordítás.*
29. *zsinat (nép.): láрма, zűrzavar.*
35. *mind ketten jobb lesz külön lennünk: az eredetiben: 'mindketőnknek jobban kell választanunk'.*
- 37—38. *ígyekezzé (continuet) azt a' módot követni: a continuet a követni latin megfelelője.*
40. *Állapotod (Fátumod): az utóbbi a pontosabb fordítás.*
41. *Genius (lat.): (védő)szellem.*
- 41—42. *meg elégítheted (kifizetheted): az előbbi a pontosabb fordítás.*

29. A' Hazug Epitaphiuma

Kézirata

MTAK. K 679/I. 22a. Autográf fogalmazvány.

Megjelenése

Először a HG. adta ki (II. 491.), majd a FK., a MM. és a MM². Kiadásunk drámakötete is közli bevezető tanulmányában (Cs/Szín. I. 255. l.), Csokonai feltételezett Goldoni-fordításáról szólván.

Keletkezése

Nem valószínű, hogy e rövidke töredékre nézve igaz lehet az a megfogalmazás, mely szerint ez Goldoni *A hazug* című vígjátéka elveszett fordításának ránk maradt töredéke (vö. Gulyás József ÉPhK. 1927. 165. l.; CsMűv. 500. l.). Csokonai tervezte Goldoni e darabjának a lefordítását, de a MMerk/j.-én kívül másutt nem találkozunk vele. A ránk maradt pár sorról Pukánszky Kádár Jolán úgy vélekedik, hogy az valamiféle „nekirugaszkodás, vagy még inkább esődöt mondott próba” (Cs/Szín. I. 255. l.), semmint egy elkészült fordítás ránk maradt részlete. De lehet, hogy még ennyit sem kell látnunk benne — Csokonainak megtetszett Goldoni frappáns ötlete, szellemes megfogalmazása, s feljegyezte a keze ügyébe eső papírra. Ezt a feltételezést támasztja alá a fordítás rendkívül rövid volta, s az is, hogy kézirata különböző művekből való másolatok, kijegyzések között, a lap aljára szorítva található.

A fordítás, vagy inkább parafrázis nyelvi pontatlansága, s az, hogy egy részét latinul adja vissza, arra enged következtetni, hogy ez is az első olasz fordítások között, 1792—93-ban keletkezett. (Csokonai olasz nyelvtudására nézve lásd *A' Tántz* jegyzeteit.)

Szövegkritika

- Cím. K: *Epitaph.* [= *Epitaphium*]
2. K: *tsalárd<sag>kodtak <s' Laelius lesz> még* Az *m a'*-ból jav.
3. K: *meggondoljunk* Értelemszerűen jav.
4. K: *Confictā* [= *Confictam*]
5. K: *necem? Goldoni* A szerzőre való utalást elhagytuk, mert nem tartozik magához a szöveghez.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Goldoni, Carlo (1707–1793) olasz vígjátékiró, hatása egész Európában jelentős, Magyarországon a XVIII. század végén kezdik fordítani műveit. Csokonai hozzájuthatott Goldoni művéhez a kollégiumban is (vö. ItK. 1922. 40. l.), de hogy pontosan melyik kiadást használta, nem ismeretes.

Az olasz szöveg a következő:

Qui giace Lelio, per voler del fato,
Che per piantar carote a prima vista,
Ne sapeva assai più d'un avvocato
E ne inventava più d'un novellista.
Ancorché morto, in questa tomba il vedi:
Fai molto, passegier, se morto il credi.

(Goldoni: *Comedie*. ed. Mondadori. 1954. III. 142. l., 2. felv. 21. jel.)

Csokonai magyar és latin nyelvű fordítása meglehetősen szabad, olyannyira, hogy már inkább átdolgozásnak tekintendő. Az eredeti pontos fordítása így hangzik: „Itt fekszik Lelio a sors akaratából, ki kapásból hazudni sokkal jobban tudott, mint egy ügyvéd, s többet kitalált, mint egy novellista. Bár holtan látod e sírban, vándor, ne vedd bizonyosra, hogy meghalt.” (Kovács Zsuzsa fordítása)

- Cím. *Epitaphium* (gör., lat.): sírfelirat, sírvers.
1. *Novellista* (rég.): regényíró.
Prokátor (rég.): ügyvéd.
2–3. *Laelius*: Goldoni darabjának a főhőse.
3–5. A latin mondat magyarul: „Ki hinné, hogy a hűtlenség ennyi bizonyítéka után még a meggyilkoltatást is színleli?” (Tegyey Imre ford.)

30. Fillis Monumentuma

Kézirata

MTAK. K 679/I. 22b. Autográf fogalmazvány.

Megjelenése

Elsőször Szilágyi Ferenc adta ki (ItK. 1973. 731. l.), majd ez alapján közölte már a MM². is.

Keletkezése

E kis epigrammáról első közreadója megjegyezte, hogy „nyilvánvalóan fordítás, mégpedig bizonyára nyersfordítás, amelyből később akarhatott verset formálni.” (CsMűv. 220. l.) Bár a feltételezett eredetét nem sikerült megtalálni, a fenti megállapítás mégis nagyon valószínűnek tűnik: e két sor a költő jegyzetei, másolatai között, a lap aljára szorítva található, a Goldoniból készült kijegyzés hátoldalán; jellegében, keletkezési idejében is ahhoz hasonlóknak tarthatjuk (vö. *A' Hazug Epitaphiuma* jegyzetét).

Szövegkritika

Cím. K: Utána pont van.

l. K: *tsak A ts* olvhtl. betűkből jav.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Cím. *Monumentum* (lat.): emlékmű.

l. *Statua* (lat.): szobor.

31. A' Figefa és Mondolafa

Kézirata

Eredeti kézirata nem maradt fent, hiteles szövegét a DMM.-ből ismerjük. Fellelhető két másolata: 1. DebrK.R 783. 202. Onody Péter másolata (K₁). 2. MTAk. K 672/III. 102a (K₂).

Megjelenése

Az EK.-on XXXIV-es, ill. XXXV-ös sorszámmal szerepelnek a Baldimesék, s később meg is jelentek a DMM. VIII. számában (125. l.). Csokonai halála után névtelenül közölte ezeket Márton József *Sokjéle* című folyóirata (1832. XLIX. október 19.; vö. Cs/ÖM. I. 291. l.). Kötetbe először Kföldy vette fel, kiszakítva a DMM. anyagából, *Mesék* alcím alatt (III. 60. l.). Toldy az *Elegyes költemények* között, a HG. újra a DMM. műveivel együtt közölte (I. 122–123. l.). Az EPM. időrendben, a FK., a MM. és a MM². a prózai fordítások között adta ki.

Keletkezése

Juhász Géza, s nyomán Szauder József 1791 körülre teszi a két Baldimese fordításának az idejét (EPM. 313., Szauder 193.l.), feltéve, hogy azok — egyszerűségük folytán — az olaszul tanulni kezdő költő nyelvtanulási gyakorlataként az olasz fordítások első rétegébe tartoznak. Csokonai azonban feltehetően csak később, 1792–93 táján foghatott bele az olasz tanulásába (lásd erről *A' Tántz* jegyzeteit), így e valóban korainak tűnő műfordítások sem keletkezettek ennél előbb.

Szövegkritika

A főszöveg a DMM. hiteles szövege, a K₂ erről készült másolat, míg a K₁ kisebb eltéréseket mutat. Jegyzeteinkben csak ez utóbbiakat jelezzük. A DMM.-ben a cím után pont van, a fák nevei nagybetűsek.

2. K₁: *között* helyett *közül a'*
3. K₁: *gyümölcsöt hoznak* helyett *gyümölcsöznek*
- 3–4. K₁: *ezt kérdé*
4. K₁: *mondolafa*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Baldi, Bernardino (1553–1617) nagyízüveltségű olasz író, költő. Hatalmas munkásságából kiemelkedik történeti prózája, magas színvonalú stílusával. Egy magyar–olasz szótárt is tulajdonítanak neki (vö. EPhK. 1881. 110–118. l.). E művét Csokonai az Esch.-ből ismerte és fordította.

IL FICO E IL MANDORLO.

Diceva il Mandorlo al Fico: onde viene, che fra tutti gli altri alberi, che nell'autunno fanno frutti, tu solo nella primavera non hai fiori? A cui il Fico: per non far come te, che spesso di primavera fiorisci, per non fruttificar nell'autunno.

Dà precetto alla Gioventù, accioche prima del tempo non tenti far pompa di sapere. (Esch. I. 10. l.)

Cím. *Figeja* (rég.): fügefa.

Mondolafa (rég.): mandulafa.

- 2–4. Az eredetiben: 'Kérdte a mondolafa a figefától: honnan esik . . .'
- 4–5. Az eredetiben: 'Felele a figefa: azért, hogy úgy ne tégyek . . .'
7. Csokonai saját leleménye e szabad átköltés; a vértelenebb eredeti pontos magyar fordítása így hangzik: 'Arra tanítja az ifjúságot, hogy idő előtt ne próbálja a tudását fitogtatni.'

32. Szitzília és Neptún

Kézirata

Eredeti kézirata nem maradt fent, szövege a DMM.-ből ismeretes. Egy másolatát tartjuk számon: DebrK. R 783. 202. Onody Péter másolata (K).

Megjelenése, Keletkezése

Lásd *A' figeja és mondolafa* jegyzetében mondottakat.

Szövegkritika

Cím. DMM: Utána pont van, a nevek nagybetűsek.

2. K: *már* hiányzik.

5. K: *e vólt a felelet.*

6. K: *Ezt akkor hallottam mikor edj fejér*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Baldiról lásd *A' figefa és mondolafa* jegyzetében mondottakat.

LA SICILIA, E NETTUNO.

La Sicilia faccia istanza à Nettuno di ricongi gersi con l'Italia; a cui disse il Dio: tu sei pazza, unnon sapendo, quanto sia meglio l'esser picciol capo, che gran piede.

Mostra, che è meglio esser Signor povro che Servo ricco. (Esch. I. 11. 1.)

Cím. *Neptun*: a tenger istene.

3—5. Az eredetiben: 'Mire azt válaszolta az isten: balgatag vagy, hisz mindenki tudja, hogy mennyivel jobb kicsiny főnek lenni, mint nagy lábnak.'

6—7. Csokonai sajátos, „magyarosított” megoldása; az eredeti pontos fordítása a következő: 'Azt mutatja, hogy jobb szegény úrnak lenni, mint gazdag szolgának.' (vö. Szauder 193. l.)
mente (rég.): régi magyar viselet, zsinóros felsőkabát.
paszamánt (rég.): a kabátot díszítő zsinór.

33. A' Kellemek

Kézirata

MTAK. K 674. 86a—89b. Autográf fogalmazvány.

Megjelenése

Toldy jegyzékén az 52. szám alatt említi. Először a HG. adta ki (II. 487—491. l.), majd a FK., a MM. és a MM². a szépprózai fordítások között.

Keletkezése

Csokonai először olaszul kezdett tanulni, majd csak utána németül és franciául (vö. *A' Tántz* jegyzetét). Szauder József Csokonainak a modern nyelvekkel való megismerkedését viszonylag korainak tartja (Szauder 188. l.), az iskolai sedes jegyzőkönyvében azonban még 1794-ben, préceptorra történt kinevezése alkalmával is csak „a görög, latin, olasz és magyar költészetben” való jártasságáról esik szó (CsEml. 37. l.), s Kövy Sándor sárospataki professzor elbocsátó bizonyítványában (1796) is az áll: Csokonai azzal a céllal ment el Sárospatakról, „hogy a német nyelvben gyakorolja magát” (CsEml. 71. l.). A költő maga 1801-ben sem tartja kielégítőnek német nyelvtudását: „A német nyelven értem a könyveket, sőt ezekből poétai fordításokat is tettem: de beszélni és levelezni, kivált tudóssal és characterisatus emberrel nem tudok.” (MM². II. 422. l.)

Az önmaga által még nem kielégítőnek tartott nyelvtudás azonban már kezdetben sem akadályozta meg fordítói tevékenységében. 1793-ban Kazinczytól egy Kleist- és egy Bürger-kötetet kapott ajándékba azzal a felszólítással, hogy „dallja a' szív szelíd érzékenységeit, szerelmet, barátságot, bort, természet szépségeit” e minták nyomán (KazLev. II. 297. l.). Hogy e köteteket forgatta, nemesak fordításai bizonyítják, hanem a

Kleist-darabokhoz készült részletes, főleg nyelvi jellegű jegyzetei is (vö. MTAK. K 669. 131b—133a és 141ab). Esch. német nyelvű kommentárokkal ellátott szöveggyűjteménye szintén gyakori olvasmányai közé tartozott, sokat fordított, jegyzetelt innen (vö. MTAK. K 677. 7a—19a és 80b—118a). 1793 körül pedig többen nekiláttak *A varázsfuvola* szövegkönyvének a fordításához (Cs/Szím. I. 306—313. l.), s 1794-ben a MMerkj/-én Csokonai már meg is írta e munkát.

Wielandból készült fordításának ránk maradt töredéke is ekkoriban készülhetett (vö. Császár Elemér: NémK. 121. l. és Cs/Szím. II. 273. l.). Meggondolásra kényszerít azonban az a tény, hogy e mű először csak 1800 decemberében fordul elő egy előfizetési felhíváson és egy levélben (Cs/ÓM. I. 261. l. és MM². II. 417. l.). Ezután aztán rendszeresen lajstromozza: az 1800 körüli Kesj.-n áthúzva áll, majd 1801-ben a Vkt.-ben, 1802-ben az Mfj.-en, 1803-ban a Kjt.-en szerepel. Az ÚK.-on a 3. helyen, részletes címléírással található: *A Gratiák: Consiliarius Wieland Versezette hat Könyvben. Németből fordított Prozában és Verső [= Versben]*. Arra kell azonban gondolnunk, hogy a címjegyzékek már az elkészült, teljes fordításra vonatkoznak, nem pedig a ránk maradt hiányos, töredékes fogalmazványra, amely inkább a nekirugaszkodást, a kezdeti próbálkozást jelentheti, s munkapéldáynak tűnik. A Vkt.-ben egyébként az a megjegyzés áll a mű címe mellett, hogy *Schedius*, a Kjt.-en pedig, hogy *Fazekas Urnál*, továbbá Dobby szintén azt állítja, hogy Csokonai Wieland-fordítása „esmeretlen kezek közt hever” (142—143. l.). Már Juhász Géza is levonta az e tényekből adódó következtetést, mely szerint el kellett készülnie a teljes fordításnak, „különbözen hogyan került volna éppen Schedius professzorhoz ez a műve”. (Juhász 376. l.) Ebből persze az is következik, hogy a címjegyzékek nem a ránk maradt töredékekre vonatkoznak, így az készülhetett korábban is. Ezt valószínűsíti több más tényező szintén. Csokonai bizonyosan 1793-ból származó kéziratos füzetének elején a különböző fordításokra vonatkozó számítások között Wieland neve is szerepel (vö. MTAK. K 677. la). Magában a fordításban Csokonai üresen hagyta azon részek helyét, amelyeket nem tudott lefordítani, s a lefordított részekre is jellemző még a nyelvi bizonytalanság. Ez a kollégiumi időszak után már nemigen tehető fel a költőről, mert a pozsonyi országgyűlés idején német fordításokat publikál, s hamarosan belefog Kleist műveinek a fordításába is, amelyeket azonban csak 1802-ben ad ki (vö. Ferenczi 65. l.). Tematikailag is jól illeszkedik *A' Kelleme* az 1793—94-es művek sorába: az aranykor-mítosz ekkor, *A' Tsókók* formálódásának időszakában komolyan foglalkoztatta Csokonait. Mindezek alapján véljük e töredékes Wieland-fordítást korai, 1793—94-ből származó munkának.

Szövegvizsgálat

A kéziratban üresen hagyott helyeket mi is jelezzük főszövegünkben, mivel ezek a nyelvi bizonytalanság tükrözésével a mű fontos részét képezik. A cím után pont van.

2. K: *Pyrrha* <...> *a' régi*
3. K: *tevének* *A t* olvhtl. betűből jav.
4. K: *ollyanoktól* <*emberektől*> *Az októl* utólag betoldva a sor alatt.

5. K: *bolyongottak* <ők> *vadbőrökkel*
7. K: 's és-ből jav.
9. K: *őket bé* <...> Az áth. szó fölé írva.
10. K: *odvas* <f> *volt*
12. K: *Nem Az N É*-ből jav.
13. K: *Heloisnak* Az *s* olvhtl. betűből jav.
14. K: *a' mellyre A re et*-ből jav.
rendelt <szánt> Az áth. szó fölé írva.
15. K: *mñ* [= minden]
16. K: *n̄* [= nem]
17–18. K: *h̄* [= hogy] <nékiek> *legálább* em.
21. K: *Környülást* <> Az *st* olvhtl. betűkből jav., a kimaradt rész t értelemszerűen em.
26. K: *eredeti* <más> *Képet*
31. K: *Vadakk* [= *Vadaknak*]
41–42. K: *és* <*Szabad*...> *Szabaddá mñ Törvény* <ek> *től A mñ* [= minden] utólagos betoldás.
45. K: *tetszetesebb* Az első *t b*-ből jav.
46. K: *leszállottak* <az ő> *saját*
49. K: *a' az*-ből jav.
52. K: *pő* [= *pedig*]
53. K: *Nymphák* Az *N n*-ből jav.
labyrinthusi Az *y i*-ből jav.
54. K: *barlangokba* <*menn*> *heverednek*
56. K: *tenyészővé A v k*-ből jav.
rakott <*Ves*> *Szőlőkről*
61. K: *Poétákk* [= *Poétáknak*]
62. K: *a' az*-ből jav.
63. K: *Admét'* <*nyá*> *tsordájit*
64. K: *megszereteti* A *tt* olvhtl. betűkből jav.
65. K: *mert* Az *m M*-ből, előtte az *is* pontból jav., a vessző utólagos betoldás.
66. K: *sokra* Az *r b*-ből jav.
67. K: Az első *holm*i áth. szó fölé írva: <*néhány*>.
68. K: *h̄* [= *hogy*] *keljen* <*fogadásból nyerni*> *csókot*
69. K: *rakna*. A *na* olvhtl. betűkből jav.
72. K: *n̄* [= *nem*]
73. K: *h̄ ezt n̄* [= *hogy ezt nem*]
hogy <az ő *Állapotjokon kívül*> *van boldog élet* <:>
74. K: *és* <az ő *lét*> *ekként*
veszik A *szi tté*-ből jav.
80. K: *n̄* [= *nem*] *igen* különbözhetnek A *hett nek*-ből jav.
83. K: *jobbak valamivel*, A sorrend felcserélését a szavak fölötti számok (1., 2.) jelzik, a vessző fölött olvhtl. áth. betű van.
84. K: *n̄* [= *nem*]
86. K: *azon* A *zon* utólag hozzátoldva az *a'*-hoz.
90. K: *nyissanak* A *nyi* olvhtl. betűkből jav.
92. K: *oldott* Az *ol* olvhtl. betűkből jav.
93. K: *partjánál*; <*még*> *elvonta még*
96. K: *dolog* A *d* olvhtl. betűből jav.
99. K: *mindent* <*fogsz*> *tudni fogsz*
100. K: *h̄ a'* *Grátiákk* [= *hogy a' Grátiáknak*]

101. K: \bar{n} $m\bar{n}$ [= nem minden]
 102. K: *beszéllk* [= beszélnek]
 103. K: *merítve* Az *m sz-ből* jav.
 106. K: \bar{n} [= nem] *egyezni*(*ttek*) A *ni he-ből* jav., a szó fölé írva: *tudtak* \bar{g} [= meg]
 \bar{h} [= hogy] δ A *kié* legyen elé betoldva.
 107. K: \bar{h} [= hogy] *engedték vā* a' fiatal Az a' fölött utólag betoldva, majd áth.: <áil>.
 107–108. K: *Istenasszonykának* <az δ saját> A *ká* utólag toldva a szóba, a *hagyták vā* \bar{g} [= *vala meg*] az áth. rész fölé írva, a \bar{g} olvhtl. betűből jav.
 109. K: \bar{h} [= hogy]
 110. K: *hogy* <az δ > *vetélkedő*
 110–111. K: δ <el> *nyerhesse el a'* Az δ utólag betoldva, az *el a'-ból* jav.
 113. K: *állott* <maradt> Az áth. szó fölé írva.
 114. K: \bar{n} *adta vñ* [= nem adta volna]
 115. K: *senki* A *se* olvhtl. betűkből jav.
 \bar{n} [= nem]
 116. K: *legéktelenebbk̄* [= legéktelenebbnek]
 118. K: *l. szerentsébb* [= legszerentsébb]
 120. K: *Vulcanus* A *c l-ből* jav.
magának — Utána a pont hiányzik, pótoltuk.
 120–121. K: *mi*(*nő*) *fundamentoma*(*n tudott*) Az utolsó *a o-ból* jav., az áth. rész fölé írva: *is lehetett néki*; az új sor elé betoldva: *arra, h* [= hogy]
 121–122. K: *hízkeljjen* A *jen ni-ből* jav.
 122. K: *Szerelem'* <.>
 123. K: <Ha annyival> *jó*(*bb volt az δ*) *rá nézve, h* [= hogy] Az első áth. rész fölött: <De éppen . . .>, előtte a sor elé betoldva: *De még.* A második áth. rész fölött: *volt δ .*
 125. K: \bar{n} [= nem]
 127. K: \bar{h} [= hogy] δ a' *Grátiák̄* [= *Grátiáknak*] Az δ a sor fölött betoldva.
 \bar{h} [= hogy]
 129. K: \bar{n} [= nem]
 131. K: δ Utólag betoldva a sor fölött.
 <é>*s, a' m̄* [= a' mint] Az a' *m̄* sor fölötti betoldás.
 132. K: *esik, <kettő láttassék>* az *is* A *ke lá-ból* jav., fölötte: < δ is>.
 134. K: \bar{h} $m\bar{n}$ [= hogy minden]
 135. K: $m\bar{n}$ [= minden]
fördöt, <a' hol> *mellybe*
 136. K: *gennyhíti* [= megenyhíti]

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Wieland, Christoph Martin (1733–1813) német író, munkásságának jelentős szerepe volt a német irodalom felvirágoztatásában. Kazinczynek is egyik kedvelt író-példaképe volt, gyakran hivatkozott rá nyelvújítási harcaiban. Elkészítette a *Die Grazien* fordítását is még 1793-ban, de az több más művel együtt elveszett (KazLev. II. 298–300. és 384. l.). Más magyar írók is kedvelték Wielandot, általában ismert volt hazánkban

(vö. Fried István: *Stilustörekvések a XVIII. század végén*. ItK. 1979. 581—583. l.), nem csoda hát, hogy Csokonai is már korán találkozott műveivel, s fordításukba is kezdett. Több ízben említi Wielandot a későbbiekben is: *A Szépség ereje a bajnoki szíven* című verse előszavában éppen a *Die Grazien* bevezetéséből idéz két sort „kedves Wielandom”-nak nevezvén a szerzőt.

Csokonai a ránk maradt töredékes fordításban az eredeti mű első könyvének valamivel több mint a felét fordította le (vö. Gulyás József EPhK. 1927. 164. l.).

Die Grazien
Erstes Buch.

Die Menschen, womit *Deukalion* und *Pyrrha* das alte Gräcien bevölkerten, waren ansänglich ein sehr rohes Völkchen; so, wie man es von Leuten erwarten mag, die aus Steinen Menschen geworden waren.

Sie irrten, mit Fellen bedeckt, in dunkeln Eichenhainen,
Der Mann mit der Keule bewehrt, das Weib mit ihren Kleinen
Nach Affenweise behangen; und sank die Sonne, so blieb
Ein jedes liegen, wohin der Zufall es trieb.

Der Baum der ihnen Schatten gab,
Warf ihre Mahlzeit auch in ihren Schoss herab;
Und war er hohl, so wurde bey Nacht
Aus seinem Laub ihr Bett in seine Höhle gemacht.

Ich weiss nicht, *Danae*, wie geneigt Sie Sich fühlen, es dem Verfasser der *Neuen Heloise* zu glauben, dass dieses der selige Stand sey, den uns die Natur zugedacht habe. Aber, wenn wir alle die Übel zusammen rechnen, wovon diese Kinder der rohen Natur keinen Begriff hatten, so ist es unmöglich, ihnen wenigstens eine Art von *negativer* Glückseligkeit abzusprechen.

Und ein Dichter — was können wir Dichter nicht, wenn wir uns in den Kopf gesetzt haben, einen Gegenstand zu verschönern?

Auch, hätte nicht der Mahler und Poet
Das Recht, ins Schönere zu mahlen,
Wo bliebe die Magie des *schönen Idealen*,
Das *Übermenschliche*, wovon die Werke strahlen,
Vor denen still entzückt der ernste Kenner steht?
Der *Reitz*, wozu die rohe Majestät
Und Einfält der Natur das Urbild nie gegeben,
Die *Danaen*, die *Galatheen* und *Heben*?

Das heisst ein wenig ausgeschweist, schöne Freundin; denn ich wollte Ihnen nur sagen, das Original zum *goldnen Alter* der Dichter sey vielleicht nichts besseres gewesen, als der Stand solcher *Wilden*,

Die ohne zu pflanzen, zu ackern, zu säen,

Mit Müßiggang sich, auf Kosten der Götter, begeben; wie *Homer* von den alten Bewohnern des schönen Siciliens sagt.

Soll ich Ihnen eine Probe geben, wie ein diesen Dichter Stand verschönern würde?

Wo ist der Mann, der sich in seinem Stande
Zu wohl gefällt,

Um, wenigstens im Nachtgewande,
Sich nicht ganz leise zurück in eine Welt
Zu sehnen, wo Mutter Natur, wohlthätig wie *Urgande*,
Die beste der Feen, es auf sich selbst noch nahm,
Das Glück von ihren Kindern zu machen;
Wo frey von Gesetzen, Bedürfniss und Gram,
Den Glücklichen, unter geselligem Lachen,
Beym ewigen Fest, in Lauben von wildem Schasmin,
Der Stunden zirkelnder Tanz Ein seliger Augenblick schien?

Die Götter selbst, gelockt von sanfterm Glücke, stiegen
Aus ihren Sphären herab, und theilten ihr Vegnügen.
Zuschens verschönerte sich die Gegend unterm Mond,
Und lange blieb der Himmel unbewohnt.
Die Götter eisern in die Wette,
Wer zur Begabung der Natur
Am meisten beyzutragen hätte.

Die blonde *Ceres* deckt mit goldnen Ähren die Flur,
Mit Blumen *Zefyr* und *Flora* der Schäferinnen Bette;
Die *Nymfen* pflanzen für sie den labyrinthischen Hain,
Und laden die Schäfer — zum Schlummern in stille Grotten ein;
Arkadiens *Pan* beschützt die silberwolligen Herden,
Und lässt sie oft vervielfacht werden;

Indess von traubenvollen Höh'n
Der neu erfund'ne Wein, der Erde Nektar, rauschet,
Und *Bacchus*, unterstützt vom lachenden *Silen*,
Der Hirten frohes Erstaunen belauschet.

Dem *Gott* der *Dichter* kam sogar
Die Grille, die seitdem den Dichtern eigen war,
Als *Seladon* sich zu verkleiden,
Und, unerkannt, in blonder Hirten Schaar,
Die Herden des *Admet*, der schönste Hirt, zu weiden.
Ihn macht sein Witz, der ihren rohen Freuden
Veränderung und Feinheit giebt,
Den guten Schäfern bald beliebt,
Vermuthlich auch den Schäferinnen;
Er lehrte sie der schönen Künste viel,
Manch Liedchen, manchen Tanz, und manches kleine Spiel
Mit Pfändern Küsse zu gewinnen.

Wie sagen Sie, *Danae*? Wie manch liebliches Gemählde würd' uns
nicht ein poetischer *Watteau* aus diesen ohne Ordnung hingeworfnen
Bildern zusammen setzen? — Was für glückliche Leute die Menschen des
goldnen Alters waren!

Ihr ganzes Leben ist Geniessen!
Sie wissen nicht, (beglückt, es nicht zu wissen!)
Dass ausser ihrem Stand ein glücklich Leben sey;
Und träumen, scherzen, singen, küssen
Ihr Daseyn unvermerkt vorbey.

Wer sollte denken, dass jene *Autochthonen*, (erschrecken Sie nicht vor
dem gefährlichen *Worte!*) jene rohen *Kinder der Mutter Erde*, die wir,

mit zottigen Fellen bedeckt, unter Eichen und Nussbäumen herum liegen sahen, — Geschöpfe, die in diesem Zustande den grossen Affen in Ostindien und Afrika nicht so gar ungleich sehen mochten, — und diese glücklichen Kinder des goldnen Alters, eben dieselben seyn sollten?

Aber wie hätten sie auch etwas besseres seyn können, ehe sich die *Grazien* mit den *Musen* vereinten, um Geschöpfe, welche die Natur nur angefangen hatte, zu *Menschen* auszubilden; sie die *Künste* zu lehren, die das Leben erleichtern, verschönern, veredeln; ihren *Witz* zugleich mit ihrem *Gefühl* zu verfeinern und tausend *neue Sinne* dem edlern Vergnügen in ihrem Busen zu eröffnen?

Die *Grazien* waren in diesen Zeiten noch unbekannt.

Kein Dichter hatte sie noch mit aufgelöstem Gürtel

Am stillen Peneus tanzen gesehn!

Im schönsten Thale der Welt entzog sie die ländliche Hütte

Den Augen der Götter und Sterblichen noch.

„Und wie so?“ Fragen Sie —

In der That war die Sache ein Geheimniss. Ihre *Mutter* hatte vermuthlich Ursachen. Aber, da diese Ursachen längst aufgehört haben, und da ich Ihnen, schöne Danae, vielleicht noch geheimere Dinge verrathen werde, so sollen Sie alles wissen.

Sie müssen von den Dichtern ost gehört haben, dass *Venus* die Mutter der *Grazien* sey; aber nicht jedermann kennt ihren Vater. Man hat verschiedentlich von der Sache gesprochen. Hier haben Sie die Anekdote frisch von der Quelle.

Als die neu entstandene *Venus*, von Himmel und Erde mit verliebtem Entzücken angeschaut, den Wellen entstieg, konnten die Götter nicht einig werden, welchem von ihnen sie zugehören sollte. Das kürzeste wäre gewesen, die junge Göttin der Wahl ihres eigenen Herzens zu überlassen. Aber so schüchtern macht die Liebe, dass keiner von den Göttern sich liebenswürdig genug glaubte, den Vorzug vor seinen Nebenbuhlern zu erhalten. Eben so wenig konnten sie sich entschliessen, das Loos den Ausspruch thun zu lassen. Die Sache blieb also eine geraume Zeit unentschieden, und würde vielleicht immer so geblieben seyn, wenn nicht endlich *Momus* den Einfall gehabt hätte: um *Alle* zufrieden zu stellen, könnte man nichts besseres thun, als sie dem *Hässlichsten* geben.

Der Einfall wurde mit allgemeinem Klatschen ausgenommen. *Vulkan* war der Glückliche; und die Götter machten sich an seiner Hochzeit so lustig, als ob jeder seine eigene beginge.

Der gute *Vulkan*! Er schmeichelte sich — Aber was für einen Grund konnt' er auch haben, sich zu schmeicheln? — *Die Tugend der Liebesgöttin? Welch ein Grund!* Doch desto besser für ihn, dass er in diesem Stücke wie viele Sterbliche dachte!

Venus hatte indessen dass die Götter unschlüssig waren ihre Zeit nicht verloren. Sie war ganz heimlich — *Mutter der Grazien* geworden. Hören Sie, wie es zugeht!

Noch hatte sie *Amathunt* nicht zu ihrem Sitz erkliest;

Zu jung sich die Lust des Wechsels zu versagen,

Liess sie, die Welt zu sehn, und, wie natürlich ist,

Gesehn zu werden von ihr, auf einem schönen Wagen

Bald da bald dorten hin

Von ihren Schwanen sich ziehn.

Die Zefyrn flattern voran, mit Blumen jedes Gestad,
 Wohin sie absteigt, dicht zu bedecken,
 Und jedes einsame Bad,
 Worin sich die Göttin erfrischt, umweben Rosenhecken.
 (Wieland: *Die Grazien*. Leipzig, 1770. 15—28. l.)

- Cím. *Kellemek*: „Gratziák; Charites a' Kellemesség' három Isten asszonykái” (Tav/j.; vö. Pomey 102. l.).
2. *Deucalion és Pyrrha*: Deukalión és Pürrha az özönvíz utáni emberpár a mitológiában, ők termelték újjá az emberiséget: köveket (a Földanya csontjait) kellett a hátuk mögé dobálniuk a jóslat szerint, s e kövekből férfiak és nők keltek életre (vö. Pomey 269. l.).
Graecia (lat.): Görögország.
5. *tölgyfák*: az eredetiben: 'tölgyfaligetekben'.
6. Fordítatlan: 'bunkóval felfegyverkezve'.
8. *történet*: az eredetiben: 'véletlen'.
9. *étkeket*: utána az eredetiben 'is' áll.
11. *vatzkot*: az eredetiben: 'ágyat'.
12. *Danae*: a mitológiából a pásztorköltészetbe átemelt leánynév (lásd még a 27. sor jegyzetét). Az eredetiben itt és a továbbiakban nem tegező forma szerepel.
13. *az Új Heloïsnak Szerzője*: Jean-Jacques Rousseau (1712—1778), e műve, a *La Nouvelle Heloise* (1761) szentimentális levélregény.
21. *Környülállást* (rég.): körülményt; az eredetiben: 'tárgyat, dolgot'.
24. Fordítatlan: 'amitől a művek sugároznak'.
26. *Reiz*: 'báj'; fordítatlanul maradt.
- 26—27. A tagmondat az eredetiben: 'amelyhez sohasem adott mintát a természet nyers fensége és egyszerűsége'.
- 27—28. *Danaé* az aranyeső formában megjelenő Zeusz kedvese lett; *Galateiáról* lásd *A'Tziklops* jegyzetét; *Hébe* az ifjúság istennője. Ez utóbbi név előtt az eredetiben 'és' áll.
29. Fordítatlan: 'Vagyis hát egy kicsit kikerekítve'; az *Éz* felesleges.
31. *Originál* (lat.): eredeti.
32. *plántál* (rég.): ültet.
33. Fordítatlan: 'csak henyélnék'.
34. A laisztrügonokról van szó (*Odüsszeia* X. 100 kk.).
- 36—39. Az itt következő tagmondatok a fordítatlan részek beillesztésével így hangzanak helyesen: 'Hol van az az ember, akinek annyira tetszik az állapota, hogy legalább az éjfélpitjába vissza ne vágyna egy oly világba'.
40. Fordítatlan: 'az ősi kegy'.
- Az eredetiben: 'még magára vállalta'.
41. Az eredetiben: 'szabadon'.
42. Fordítatlan: 'bútól'.
43. *Karikós tántz* (rég.): körtánc. Ez azonban téves fordítás, helyesen: 'az örökös ünnepben a vad jázmin lombjai alatt az órák karikás tánca [vagyis az idő múlása] egy boldog szempillantásnak tetszett'.

46. *kináltatván*: az eredetiben: 'csábítva'.
Sphaera (lat.): szféra, az eredetiben többes számú alak van.
50. *ki adhat többet a' Természet ajándékához*: az eredetiben: 'ki adhatna többet a természet tehetségéhez'.
51. *sárga*: az eredetiben itt és a továbbiakban: 'szőke'.
Ceres (lat.): Démétér, a földművelés, a gabona istennője (vö. Pomey 149. l.).
gyepet: az eredetiben: 'határt'.
- 51—52. *Zephyrus* (gör., lat.): enyhe nyugati szellő.
52. *Flora*: „a' Virágok Istenasszonya a' Rómaiaknál” (Tav/j.).
53. Fordítatlan: 'ligetet ültetnek nekik'.
54. Az eredetiben: 'és csendes barlangokba hívják szenderegni a pásztorokat'.
Pán: pásztoristen, kecskelábbal és szarvval ábrázolják (vö. Pomey 164. l.). Az eredetiben 'Árkádia Pánja' áll.
- 56—57. A tagmondat az eredetiben: 'közben a fürtökkel teli magasokból csergedez az újonnan feltalált bor'.
- 57—59. A tagmondat az eredetiben: 'és Bakkhosz támogatva a kacagó Szilénosztól, a pásztorok vidám csodálkozását meglesi'.
Bacchus (gör.): a bor, a mámor istene (vö. Pomey 47kk.).
Silenus (lat.): Bakkhosz nevelője és kísérője, a satírok vezetője (vö. Pomey 169. l.).
60. *A' Poéták Istene*: Apollón. Utána fordítatlan: 'az az ötlete támadt'.
61. *Seladon*: Urfé, Honoré d' (1568—1625) pásztorregényének (*Astrée*) a főhőse. A mű népszerűsége folytán *Céladon* neve köznevesült 'érzelgős, epekedő ifjú szerelmes' jelentésben.
- 61—62. *öltözködjön*: az eredetiben: 'álruhát öltösn'.
63. *Admét tsordáját*: Apollónt egyszer egy évre száműzték az Olümposzról, s ezalatt a thesszaliai Pheraiban a király, Admétéosz csordáit kellett őriznie (vö. Pomey 25kk.).
fogadásdiból: az eredetiben: 'zálogosdiból'.
71. *Watteau*, Antoine (1684—1721), francia rokokó festő.
72. *Geniessen*: 'élvezet'; fordítatlanul maradt.
76. *Autochthon* (gör.): bennszülött, őslakos.
77. Fordítatlan: 'a Földanyának azon nyers gyemekei, akiket mi bolyhos bőrökkel'.
között körül fekvünni: az eredetiben: 'alatt heverészni'.
86. *Mesterség* (rég.): művészet.
87. *a' Tudományt*: az eredetiben: 'az életet'.
89. Fordítatlan: 'érzéklet'.
93. *Pontus*: a Fekete-tenger. Az eredetiben *Péneus* áll, ami Thesszália főfolyójának a neve.
94. *a' Világnak legszebbb völgyében*: a Tempe, a Péneiosz folyó völgye a Parnassosz hegyének tövében, a múzsák lakóhelye.
a' szerint te mindent tudni fogsz: az eredetiben: 'ajánlatos mindent megtudnod'.
101. *Vénus* (lat.): a szerelem istennője.
105. *fellábbad* (nép.): kikél.
108. Fordítatlan: 'félénkké'.
- 110—111. *ő nyerhesse el a'*: az eredetiben: 'ő részesüljön előnyben'.

112. *hogy kimondassák véle*: az eredetiben: 'hogy a sorsra bízzák a döntést'.
114. *Mómus*: Mómosz, örökösen gáncsoskodó isten, ostobasága miatt véglegesen száműzték az Olümposzról (vö. Pomey 138–139. l.).
A tagmondat az eredetiben: „ha végre Momosznak nem támadt volna egy ötlete’.
117. A mondat az eredetiben: 'Az ötletet mindenki általános tapssal fogadta.'
- 117–118. *Vulcanus* (lat.): a sánta kovácsisten (vö. Pomey 130kk.).
123. *még jó*: az eredetiben: 'annál jobb'.
- 126–127. A mondat az eredetiben: 'Ő egészen titokban a gráciák anyja lett.'
129. *Amathus*: hegy Ciprus szigetén, híres Aphrodité templom áll ott.
- 129–130. A tagmondat az eredetiben: 'Túl ifjú lévén, hogy a változás gyönyöréről lemondjon'.
133. *hattyújin*: a 'hattyúival' alak régies változata.
135. *virágokkal*: utána fordítatlanul maradt a 'gazdagon' szó.
136. *rózsafalakkal*: az eredetiben: 'rózsasövénnyekkel'.

34. [Francia versek prózafordításai]

Kézirata

MTAK. K 755. 28a–30a. Autográf fogalmazvány.

Megjelenése

E nyersfordításokat először a HG. adta ki *Prózai fordítások* összefoglaló címen (II. 494–500. l.). A továbbiakban (FK., MM., MM².) *Kisebb prózai fordítások* összefoglaló címmel jelentek meg, mindig együttesen. Két darab (XI., XV.) külön is kiadásra került, szemelvényként (Rokokó. 198–199., 281. l.).

Keletkezése

Csokonai a francia nyelvet az olasz után, a némettel körülbelül egy időben kezdhetette tanulni (vö. *A' Tántz* jegyzetét). Szauder József az e nyelvekkel való ismerkedést korainak tartja, francia tanulásának kezdetét 1791 körülről, első prózai fordításait 1792-ből keltezi (Szauder 188. l.). Pukánszky Kádár Jolán szerint viszont még 1796-ban is „kevésbé tudott franciául” Csokonai (Cs/Szín. II. 300. l.); a korábbi összetéveszthetetlen Rousseau-hatást német közvetítésnek és Nagy Gábor fordítói segítségének tudja be (Cs/Szín. II. 272. l.). Tény, két levél is tanúsítja, hogy a költő 1794-ben még segítséget kér Nagy Gábortól bizonyos francia szövegek feldolgozásához, fordításához (MM². II. 359. l.), s az iskolai sedes hivatalos feljegyzésében (préceptorra történt kinevezése alkalmával) is csak „a görög, latin, olasz és magyar költészetben” való jártasságáról

esik szó (CsEml. 37. 1.). S bár 1798-ban mecénásának már francia fordításairól beszél (MM². II. 396., 397. 1.), nyelvtudásának valódi szintjéről még 1801-ben is óvatosan nyilatkozik: „A francia nyelv értésében közpszerű vagyok; de az ezen a nyelven való literatúrához legjobban vonzó tüzem sebes előmenetellel mér magamat is biztatni.” (MM². II. 422. 1.)

Ha tehát Csokonainak az olással való megismerkedését legvalószínűbben 1792–93-ra tehetjük, úgy a franciával sem kezdhetett 1793–94-nél később foglalkozni (Szilágyi: CsMűv. 305. 1.), még ha ekkor néha külső segítséget kért is a bonyolultabb szövegek precíz értelmezéséhez. Az olyan egyszerűekkel azonban, mint amilyenek e kis dalocskák, maga is elboldogulhatott már ekkoriban. S ne feledjük, a forrásul használt szöveggyűjteményt (Esch.) tudomásunk szerint itt a kollégiumban forgatta, utána nemigen tudott huzamosabb időre hozzájutni. (A fordítások nyelvi színvonalára nézve vö. Gulyás József EPhK. 1927. 162–163. 1.)

Szövegkritika

A nyersfordítások három, mindkét oldalán teleírt lapon található, melyeken Csokonai eredeti számozása látható. A 30a oldalon, a szöveg után héber írásjelek állnak. Bár 15 önálló vers fordításáról van szó a jelen esetben, külön-külön való közlésük nem látszik szerencsésnek, minthogy ezek további kidolgozásra szánt, a költő által is csak gyakorlati szempontok szerint elkülönített, igen rövid nyersfordítások. További problémát jelentene az egyes darabok címének a meghatározása. Csokonai csak két címet fordított le, egyet pedig eredeti formájában vett át, a többi vers fordítása előtt vagy a szerző neve áll, vagy csak egy szám, ha egyazon költőtől több darab is szerepel. Az Esch. megfelelő helyén (II. 41–55. 1.) és Csokonai ez alapján készült autográf címjegyzékén (MTAK. K 677. 7a) sem azonosítható pontosan minden cím: öt esetben ez hiányzik az Esch.-ből is, ilyenkor Csokonai a kezdősört írta ki. Mindezek miatt az eddigi kiadások gyakorlatát követve együtt adjuk e fordításokat [*Francia versek próza fordításai*] összefoglaló cím alatt. Az egyes darabok önálló voltát azonban római számmal való külön-külön megjelölésük hangsúlyozza.

[I.]

1. Címe Esch.-ben sincs, a jegyzéken a kezdősor szerepel.
2. K: *Mint h* [= *Minthogy*] <*töled nantsen*> *más*
4. K: *ollyan okosann* <*úgy*> Az áth. szó fölé írva.
- 7–8. K: *a' mellyek k* t̄s [= *a' mellyeknek tsak*]
9. K: *n* [= *nem*]

[II.]

11. Címe Esch.-ban sincs, a jegyzéken a kezdősor szerepel.
12. K: *részetskéi*, <*heves Kivánságai*> Az áth. szavak fölé írva.
13. K: *gyászom k* [= *gyászomnak*]
h [= *hogy*]
15. K: *engem* <*hallgassatok*> *várjatok*
16. K: *át l* [= *által*]
18. K: *akarok* A második *k* *m*-ből jav.

[III.]

19. A címe Esch.-ban és a jegyzéken: *Printems.*
 21. K: *Szerelemk̄* [= *Szerelemnek*]
 22. K: *Hadd és Henyélésnek* A *H* olvhtl. betűből jav. mindkétszer.
 24. K: *gkoronázni* [= *megkoronázni*]

[IV.]

25. K: *Kampagnai* A *K* olvhtl. betűből jav. A cím Esch.-ban és a jegyzéken: *Les pressoirs de Champagne.*
 26. K: *A' Mese*, <a' több> ezer gyönyörűségek <között> és <az> *Zefír*
 27. K: *szült* <eg> a'
 28. K: *a' mellyet a' küt-ből* jav.
Görög A *G* g-ből jav.
 29. K: *Chámpagna* A *Ch* K-ből jav.
 30. K: *pesgéséből* A *p* olvhtl. betűből jav.

[V.]

32. A címe Esch.-ban és a jegyzéken: *Stances.*
 36. K: *h̄* [= *hogy*]
 40. K: *n̄* [= *nem*]
vñ [= *volna*]
 41. K: *szívemb̄* [= *szívemben*]
tsalárd A *t* h-ből jav.
 42. K: *Szépségedk̄* [= *Szépségednek*]
n̄ [= *nem*]
 43. K: *Állhatatlanságodk̄* [= *Állhatatlanságodnak*]

[VI.]

45. A címe Esch.-ban és a jegyzéken: *Chanson.*, ez utóbbin szerepel még a kezdősor is.
 46. K: *Szerelemk̄* [= *Szerelemnek*]
 49. K: *Atyád̄k̄* [= *Atyádnak*] <vak> *nints szeme* A *k̄* utólag betoldva.
 50. K: *pġ* [= *pedig*]

[VII.]

51. Az Esch.-ban *Autre.* megnevezés áll, a jegyzéken pedig a kezdősor.
 54. K: *h̄* [= *hogy*]
 55. K: *mñ* *tzivódásunkk̄* [= *minden tzivódásunknak*] Az *u* n-ből jav.
 56. K: *ġ* [= *meg*]
h̄ [= *hogy*]
Szeretetünk Utána # jel mutatja, hogy a szöveg végénél található két szó (*akaratumk̄ ellen*) ide tartozik.
 57. K: *h̄* [= *hogy*]

[VIII.]

59. K: Az Esch.-ban *Chanson.* a címe, a jegyzéken csak a kezdősor szerepel.
 60. K: *iszom* <fájdal> *nyúghatatlanságomnak*
 61. K: *elűzésére* em.
 62. K: *Irisimk̄* [= *Irisemnek*] em.

[IX].

64. A címe Esch.-ban és a jegyzéken: *La Fantaisie*.
 65. K: *bennem* <igaz szeretet...> *gyenge*
 67. K: *n̄* [= *nem*]
 68. K: *Szerelemk* [= *Szerelemnek*]
 72. K: *ah!* *h̄* [= *hogy*] Az *a*-ból jav.
 75. K: *n̄* [= *nem*]
 76. K: *g̃*koronázva [= *megkoronázva*]
 79. K: *gláttam*, *h̄* [= *megláttam*, *hogy*]
 81. K: *Szeretők!* <As> *szép*
 81–82. K: *körülte* <szelidenn> *viseljétek*
 82. K: *ne kívánjatok* <meg> *Fantáziájának* A *kívánjatok a*-ja fölött áth. ékezet.
 83. K: *n̄* [= *nem*]

[X.]

85. A cím előtt a K-ban 2., áll, ami arra utal, hogy az Esch.-ban ez előtt van még egy Panard-vers, amelyet azonban nem fordított le a költő.
 86–87. K: *tömlötzőkből* A *k* olvhtl. betűből jav.
 88. K: *mítsoda* <Süvő> *Dühösség*
 89. K: *fénnyei* <...> *az*
 90. K: *teszi!* <De> *Ó*
 91. K: *engesztelésedre* Az *é* l-ből jav.
 92. K: *p̃g̃* [= *pedig*]

[XI.]

93. Az Esch.-ban *Chanson*. olvasható címként, a jegyzéken a kezdősor szerepel.
 94. K: Másodjára is *Lisette Colinért* van; értelemszerűen em.
 95. K: *és* <játszi> *Lisette p̃g̃* [= *pedig*]
 96. K: *p̃g̃* [= *pedig*]
 97. K: *elsőködik* A *lő* olvhtl. betűkből jav.
p̃g̃ [= *pedig*]
 98. K: *múlattat* Fölötte olvhtl. áth. szó.
 98–99. K: *m̄n̄ szépeket*. *M̄d* [= *minden szépeket*. *Mind*]
 99. K: *szeret*<é>*be*
m̄d [= *mind*]
 100. K: *Ó leg legszebb* A szóismétlést elhagytuk.
 103. K: *Emlékezés̄k* [= *Emlékezésnek*] *és* <Gyönyő> *Reménységnek*
 104. K: *ál* [= *által*]
 104–105. K: *szeretete ál* [= *által*] A *szeretete* olvhtl. szóból jav.
 106. K: *valami* <dif> *kótzódás*
t̄s̄ [= *tsak*]
n̄ [= *nem*]
 107. K: *g̃* [= *meg*]
 110. K: *h̄* *eggymás̄k g̃* <t̄s̄> *botsássanak* [= *hogy egymásnak meg*]
 A *ss* olvhtl. betűkből jav., utána az *a* fölött áth. ékezet.
 111. K: *n̄* [= *nem*]
g̃ [= *meg*] <az ő> *Szeretete*ket Az áth. szavak fölött szintén áth. szó áll.
 112. K: *h̄* [= *hogy*]
 114. K: *varrjatok* A *v* olvhtl. betűből jav.

[XII.]

116. Címe Esch.-ban sincs, a jegyzéken a kezdősor szerepel.
 117. K: *gyenge* Sor fölötti betoldás.
 119. K: \bar{n} [= *nem*]
édes <...> *névnék*
 120. K: *aztígen* A két szót különválasztottuk.
irígyelném Utána hiányzik a pont, em.
 121. K: \bar{h} *szeretetünk̄* [= *hog*y *szeretetünknek*]
 122. K: \bar{g} [= *meg*]
l. inkább [= *leginkább*]
 124. K: *én nyájamat* <*enyémet*> Az áth. szó fölé írva.
 125. K: *ha* Sor fölötti betoldás.
 126. K: \bar{g} \bar{n} [= *meg nem*]
Tik a'kiket, A vesszőt a megfelelő helyre tettük.
 127. K: *jobb* [= *jobban*]
 128. K: \bar{h} [= *hog*y]
p̄g [= *pedig*]
 131. K: \bar{h} [= *hog*y]
 133. K: *p̄g* [= *pedig*] A sor fölött betoldva.
 135. K: *eresztvén* <...> *magát*
 135–136. K: \bar{h} [= *hog*y] Mindkétszer rövidítés van, az *o* sor fölötti betoldás.

[XIII.]

137. Címe Esch.-ban sincs, a jegyzéken a kezdősor szerepel.
 138. K: \bar{n} [= *nem*]
a' mellyen <*eggy*> *az én*
 138–139. K: *Juhászném* <*jekszik*> *nyugszik*
 139–140. K: *Nap̄k* [= *Napnak*] *az estvéjénn* <*eggy*> *a' Szerelem̄k* [= *Szerelemnek*]
 140. K: Itt a szöveg alatt háromszögek látszanak, nyilván már korábban a lapon voltak, mert jel szerepük nincsen.
 \bar{n} [= *nem*]
 142. K: \bar{n} [= *nem*]
 142–143. K: *tiszta* <*Sz*> *Víz*
 143. K: \bar{n} [= *nem*]
 145. K: \bar{n} [= *nem*]
 146. K: *Abrázatját* Az *A* *áb*-ból jav., az ékezetet pótoltuk.
 147. K: \bar{n} [= *nem*]
 147–148. K: *az a' <gyenge> gyenge*
 148. K: *a' mellyk* [= *a' mellynek*] A \bar{k} olvhtl. betűből jav.
 149. K: \bar{n} [= *nem*]
 151. K: *eggy* <*ul*> *újj*
hodító Sor fölötti betoldás.
Gyönyörűséget Az *et* \bar{k} -ből jav.
 152. K: \bar{n} [= *nem*]
áll [= *által*]
 153. K: \bar{n} [= *nem*]
 154. K: *adtak* Az első *a* olvhtl. betűből jav.
 155. K: *a' ki* <*mivel én*> Az áth. szavak fölé írva.
 155–156. K: *szemeik* [= *szemeinek*]

[XIV.]

157. Címe Esch.-ban sincs, a jegyzéken a kezdősor szerepel.
 159. K: *ér annyit, mint* <megérdemli> Az áth. szó fölé írva.
az<t> a' betsületet A második tárgyragot is elhagytuk.
 160. K: *h̄* [= *hogy*]
vagy legyél-ből jav.
n̄ [= *nem*]
 160—161. K: *az ő* <Győz> *Triumfusa*
 162. K: *az Hajnal* em.
 163. K: *Iffjú Eglé,* <az> *a' Gyönyörűség* ez Az *Iffjú* előtt áth. vessző,
az ez ben-ből jav.
 164. K: *festi.* Utána a pont vesszőből jav.
n̄ [= *nem*]
 164—165. K: *nyughatatlanságomk̄* [= *nyughatatlanságomnak*]
 165. K: *celebrálja* <hirdeti> Az áth. szó alá írva.
 166. K: *tš* [= *tsak*]
 168. K: *hagyj ḡ* [= *meg*]
 169. K: *Ez az* <a' mit> *végre*

[XV.]

171. A cím Esch.-ban és a jegyzékben: *Portrait d'une Maîtresse.*
 172. K: Az első az utólagos betoldás.
 173. K: *színek* Az *ek* olvhtl. betűkből jav.
etsét, <jesd S> *rajzold*
 174. K: *Képével* A *vel* olvhtl. betűkből jav.
 175. K: *Eggy* Az *E* olvhtl. betűből jav.
Homlok̄k [= *Homlokknak*] *alabastromába* em.
 176. K: *gyönyörűséges* <elefánt> *eben* Az *e* olvhtl. betűből jav., az
ékezetet pótoltuk.
 177. K: *szép* <kik egy> Az áth. szavak fölé írva.
kemény Az *én* olvhtl. betűkből jav.
 178. K: *érdeklő,* <melly> *meg*
 180. K: *most* <ki> *nyílt*
Hogy Előtte vessző áll, értelemszerűen em.
 182. K: *f.* [= *fel*]
 184—185. K: *lejtősségét* A második *s* *ő*-ből jav.
 185. K: *l. agilisebb* [= *legagilisebb*]
 189. K: *fugax* <fugax repeső> Az áth. szavak fölé írva, előtte a névelő
z-jét elhagytuk.
 190. K: *is* <meg> *figálhatná* Utána áth. vessző.
 191. K: *ḡ* [= *meg*]

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

[I.]

1. *Clement Marot* (1496—1544) hányatott életű humanista, a gáláns érzelmesség költője. A „marot-i stflus” még sokáig követendő példának számított, kedvelte Voltaire és Rousseau is.

Puisque de vous je n' ai autre visage
 Je m' en vais rendre Hermite en un désert,
 Pour prier Dieu, si un autre vous sert,
 Qu' autant que moi en votre honneur soit sage,
 Je m' en vais rendre Hermite en un désert.

Adieu Amour, adieu gentil corsage,
 Adieu ce rire, adieu ces si beaux yeux,
 Dont un regard sembloit m' ouvrir les cieux:
 Je n' ai pas eu de vous grand avantage;
 Un moins aimant aura peut-être mieux.
 (Esch. II. 41. l.)

2. *Képem*: az eredetiben: 'fogadtatásom'.
 3. *Kietlen* (rég.): pusztaság, sivatag.
 6. *corsage*: 'keblek'; fordítatlanul maradt.
 8. *az Egeket felnyitotta*: az eredetiben: 'az Egeket megnyitni lát-
 szott'.

- [II.]
 11. *Melin de Saint Gelais* (1491—1558) francia költő, királyi
 könyvtáros. Költészete nem jelentős, verseiben sajátosan ke-
 verednek az erotikus töltésű képek a vallásos áhítattal.

Soupirs ardens, parcelles de mon ame,
 Qui de mon deuil seuls la cause entendez,
 Si vous voyez ma fin plaire à ma Dame,
 Volez au ciel, et là haut m' attendez:
 Mais si son oeil, comme vous pretendez,
 De quelque espoir nous daigne secourir,
 Tournez à moi et l' esprit me rendez;
 Je n' aurai plus volonté de mourir.
 (Esch. II. 41. l.)

Csokonai fordítása elég jól sikerült, talán ezért is használta
 fel a későbbiekben: beépítette a *Melitesz Rozáliához* [II.]
 című költői levélbe (26—31. sorok), majd pedig *Rózsím sírja*
felett címen verssé is formálta, átforrósítva ott az „idegen
 költő okoskodó leleményét” (Horváth 47. l.). E versnek egyéb-
 ként két dallama is ismeretes (vö. ItK. 1926. 234—237. l.).
 A mű antikvitásból származó alapmotívuma, amelyet egyéb-
 ként Herder is közvetíthetett a költő számára (lásd a *Vázlat-*
füzet 265. sorát), másutt is gyakran felbukkan: *A' Tsókokon*
 (131—135. és 144. sorok) kívül megtalálható a *Lilla első*
dalának prózai változatában (43—45. sorok), a versek közül
 pedig a *Haljunk meg* és *A jeléledi pásztor* címűeket említhetjük
 példaként.

16. *védelmesni*: az eredetiben: 'megsegíteni'.

- [III.]
 19. *Lainez*, Alexandre (1650—1710), francia költő, főleg a pász-
 torköltészet világában otthonos. Versei kevésbé jelentősek.

PRINTEMS.

Que tout refleurisse
 Dans ce beau séjour,
 Jonquille et Narcisse,
 Que tout rajeunisse
 Aux yeux de l' Amour !
 Que la Faveur repose
 Dans les bras du Loisir;
 Que FLORE, sur la rose,
 Pour elle seul éclore,
 Vienne avec le Plaisir,
 Couronner le ZEPHYR !
 (Esch. II., 42. I.)

20. *Hogy*: az eredetiben: 'Hadd'; a továbbiakban Csokonai is így fordítja.
 22. *Grátzia*: Wieland-fordításában a költő 'kellem'-nek fordítja.
Henyélés: az eredeti *loisir* ('szabad idő') szabad fordítása.
 23. *Flora*: „a' Virágok Istenasszonya a' Rómaiaknál” (Tav/j.).
 24. *nyílik ki*: az eredetiben: 'nyílt ki'.
Zefír: enyhe nyugati szellő.

[IV.]

25. Lainez e dalának az eredetije a következő:

LES PRESOIRS DE CHAMPAGNE.

La Fable, entre mille plaisirs,
 Et mille flots badins conduits par des Zéphyr,
 Fit naître une Vénus de l'écume de l' Onde;
 Que la Grèce murmure, ou que la Fable gronde.
 La Champagne, le verre en main,
 A l'aspect des pressoirs que sa liqueur inonde,
 La fait naître aujourd' hui de la mousse du Vin.
 (Esch. II. 42. I.)

Ez az egyetlen az itteni versek között, amelyet teljesen félreértett a költő: éppen a poént nem értette meg.

Kampagna: „Champagne, város és egész kerület Franciaországban, ahol a híres borok teremnek” — írja Csokonai a *Békaegérhartz* jegyzetében (vö. Cs/ÖM. II. 435—440.).
Sajtó (rég.): prés.

26. *Mese*: mitológiai történet; Vénusz születésére nézve lásd a *Vázlatfüzet* 142—145. sorainak jegyzetét.
 28. *Vénust, a' mellyet*: a vonatkozó névmás helytelen, itt új gondolat kezdődik; helyesen: 'Vénust. Még ha'.
mormorál (táj.): mormol; helyesen azonban: 'morig'.
Fabula (lat.): mese, itt: mítosz.
 29. *zeng*: helyesen: 'zúgolódik'; utána pont helyett vessző kell.
Châmpagna Sajtó: helyesen: csak *Champagne*.
üveg: helyesen: 'pohár'.
 29—30. *nedvességtől*: helyesen: 'nedűtől'

- 28—31. E rész helyesen így hangzik tehát: '... Vénust. Még ha morog is Görögország és zúgolódik is a Fabula, Champagne, pohárral a kézben, a nedűtől eláradt Sajtónak láttára a bornak pezsgéséből szüli ma őt.'

[V.]

32. *Chaulieu*, Guillaume Amfrye, abbe de (1639—1720) A nagyurak pártfogoltjaként, kiegyensúlyozottan élő költő az élet derűs élvezetét énekelte meg dalaiban, melyeket Kazinczy is „édes lágyságú”-aknak nevezett Gessner-fordítása bevezetőjében.

STANCES.

Que de chagrins, de tourmens et d' alarmes,
Ingrate Iris, tes rigueurs m' ont couté !
Faut-il encor que je verse des larmes,
Pour déplorer ton infidélité ?

Tu me jurois une amour éternelle,
Et cependant tu me manques de foi;
Crois-tu trouver un Amant plus fidele ?
Il n' en est point qui t' aime autant que moi.

Ce beau Berger, à qui te veux tant plaire,
Sent pour Philis et pour toi même ardeur;
Quand tu m'aimois, la Reine de Cythere
N' eut pas trouvé de place dans mon coeur.

Tes faux sermens, ni tes trompeuses larmes
N' ont pû ternir l'éclat de ta beauté;
Reviens, Iris, en faveur de tes charmes
Je ferai grace à ta légéreté.

(Esch. II. 43. l.)

- 33—34. Nem fordította az *alarmes* és az *ingrate* szavakat, a *rigueurs*-t pedig 'kegyetlenség' helyett 'háládatlanság'-gal adta vissza. A mondat az eredetiben: 'Micsoda fájdalmat, gyötrelmet és nyugtalanságot okoztál te nékem, hálátlan Iris, a te kegyetlenségeddel!'

36. *mégis*: Csokonai betoldása.

37. *nálamnál*: az eredetiben utána kérdőjel áll és új mondat kezdődik.

38. *szeressen*: utána az eredetiben új mondat kezdődik.

40. *Vénus*: az eredetiben 'Cythere királynője' áll.

41. *szívemben*: utána az eredetiben új mondat kezdődik.

42. *hervaszthatták*: az eredetiben: 'homályosíthatták'.

[VI.]

45. *Chaulieu* dalának az eredetije a következő:

CHANSON.

Vous êtes fille de l' Amour,
Cruelle Jalousie !
Mais, hélas ! vos soupçons font languir nuit et jour,

Sitôt que l' ame en est saisie
 Sans vos soins ennuyeux
 L' Amour seroit tranquille;
 Votre pere est sans yeux,
 Et vous en avez mille.
 (Esch. II. 43—44. l.)

46. *Irigybánás*: féltékenység.
 48. *ínalmas*: az eredetiben: 'kellemetlen'.
 49. *tsendes*: az eredetiben: 'nyugodt, nyugalmas'.

[VII.]

51. Chaulieu másik dalának az eredeti szövege így hangzik:

AUTRE.

Mon Iris m' est toujours fidèle,
 Nous sommes l' un et l'autre également contens;
 Je n' ai lieu de me plaindre d' elle,
 Que de l' aimer depuis dix ans.
 Cependant cela seul fait toutes nos querelles;
 Hélas! faut-il donc voir ainsi
 S' échaper malgré nous nos ardeurs mutuelles?
 N' étoit-ce point assez que le tems eût des ailes?
 Pourquoi, volage amour, en avez-vous aussi?
 (Esch II. 44. l.)

58. *fugar*: a *volage* ('állhatatlan, tünékeny') szót latin megfelelővel fordítja.

[VIII.]

59. *La Fare*, Charles Auguste, marquis de (1644?—1712) züllött életű katonatiszt, csekély irodalmi értékű gáláns költemények szerzője. Fő műve a XIV. Lajos koráról írott emlékirata.

CHANSON.

En vain je bois pour calmer mes allarmes,
 Et pour chasser l' amour qui m' a surpris;
 Ce sont des armes
 Pour mon Iris;
 Le Vin me fait oublier ses mépris,
 Et m' entretient seulement de ses charmes.
 (Esch. II. 44. l.)

62. *az ő Megvettetését*: az eredetiben: 'az ő megvető pillantásait'.

[IX.]

64. *Moncrif*, François-Auguste Paradis de (1687—1770) francia költő, muzsikus, az Akadémia tagja. Rendkívül sokoldalú volt, írt verseket, komédiákat, regényeket, sőt paródiákat is a korabeli irodalom elavult jelenségeiről.

LA FANTAISIE.

Elle m' aima, cette belle Aspasia,
Et bien en moi trouva tendre retour.
Elle m' aima, ce fut sa fantaisie,
Mais celle-là ne lui dura qu' un jour

Le jour d' après cette belle Aspasia
Entend Myrtil chanter l' Hymne d' Amour;
Elle l' aima, ce fut sa fantaisie,
Et celle-là ne lui dura qu' un jour.

Toujours aimant, cette belle Aspasia
A pris, quitté nos Bergers tour à tour.
Ils sont fachés; moi je la remercie,
Las! elle fait passer un si beau jour!

Pour ramener une belle Aspasia,
C' est grand abus de montrer du courroux;
Si reclamez sa douce fantaisie,
Elle dira: Que ne l' inspirez-vous?

J'ai vû depuis cette belle Aspasia,
La couronnant de roses, je lui dis:
Quand reviendra la douce fantaisie?
Car ce jour-là c' est le seul où je vis.

Lors j' aperçus cette belle Aspasia,
Qu' un doux souris colorit ses attraits!
Elle repris sa douce fantaisie,
Et me donna même le jour d' après.

Amans, quittés d' une belle Aspasia
Ayez près d' elle un modeste maintien;
Ne prétendez gêner sa fantaisie:
Qui plaît est Roi, qui ne plaît plus n' est rien.
(Esch. II. 45—46. l.)

65. *gyenge* (rég.): gyengéd.
65—66. *viszontaglás* (rég.): viszonzás.
67. *Egy nap eggyyszer*: az eredetiben: 'A következő nap'.
67—68. *e' szép Aspasia mellett Mirtil hallja*: az eredetiben: 'e szép Aspasia Mirtilt hallja'.
72. *én néki köszönöm*: az eredetiben: 'én néki megköszönöm'.
74. *abusus*: az *abus* itt a túlzó fok kifejezésére szolgál.
74—75. *vissza kiáltod*: az eredetiben: 'visszakövetteled'.
75. *sugarlasz* (rég.): sugalmazol; az eredetiben: 'Miért nem ébreszted fel bennem azt?'
Miolta: az eredetiben: 'azóta, újból'.
78. *Mikor*: az eredetiben: 'Akkor'.
80. *és engem megélesztett*: az eredetiben: 'és még a következő nap is nékem adta azt'.
82. *modeste*: 'illetelmesen, szerényen'; fordítatlanul maradt.

[X.]

85. *Panard*, Charles François (1674—1765) francia költő, drámaíró, kora irodalmi életének népszerű egyénisége. Kezdetben dalokat, szatírákat, később főleg színpadi műveket írt.

CHANSON A BOIRE.

De quel bruit effrayant retentissent les airs !
 Les vents, échappés de leurs fers,
 Se font une terrible guerre !
 Quels sifflemens ! quelles fureurs !
 La grêle, les éclairs, les éclats du Tonnerre,
 Vout détruire en ce jour tout l' espoir des Buveurs.
 O Jupiter, calmez votre colere !
 Bacchus, pour vous fléchir se joint à nos accens,
 Souvenez-vous, grand Dieu, que vous êtes son pere,
 Et que nous sommes sès enfans !
 (Ésch. II. 48. l.)

Chanson a Boir: bordal.

88. *villámás* (táj.): villámlás
 89. *mennykő fényei*: az eredetiben: 'mennydörgések'.
 90. *Jupiter*: a villámokkal bíró főisten.
Bacchus: a bor és a mámor istene.
 91. *hozzánk tsatlotta magát*: az eredetiben: 'esdő hangjainkra csatlakozott hozzánk'.

[XI.]

93. *L' Attaignant*, Gabriel-Charles de (1697—1779) francia költő, egyházi karriert futott be, kanonok lett Reimsben, de a szalonok nagyvilági életét élte. Versei is könnyedek, e nagyvilági életformában gyökereznek. Némely dala nagy népszerűségre tett szert a maga korában.

CHANSON.

Lisette est faite pour Colin,
 Et Colin pour Lisette.
 Il est volage, il est badin,
 Elle est vive et coquette.
 Colin tolere ses rivaux,
 Lisette ses rivales;
 Il prime parmi ses égaux,
 Elle, entre ses égales.

Lisette amuse mille Amans,
 Colin, toutes les Belles;
 Tous deux en Amour sont constans,
 Et tous deux infideles.
 Il est le plus beau du Hameau,
 Ellen en est la plus belle;
 Colin ressemble au franc-Moineau,
 Lisette à l' Hirondelle.

Sans soupirer et sans languir,
 Ils amusent l' absence
 Par les plaisirs du souvenir,
 Et ceux de l'espérance;
 Ou, s' ils dissipent leur chagrin
 Par quelqu' autre amourette,
 Lisette revient à Colin,
 Et Colin à Lisette.

S' il naît quelque dispute entre eux,
 C' est un leger orage,
 Qui, bien loin de briser leurs noeuds,
 Les serre davantage:
 Quel tort pourroient ils se donner,
 Egalement coupables?
 Ah! pour ne pas se pardonner,
 Tous deux sont trop aimables.

Les soupçons jaloux, les soupirs
 Ne troublent point leurs chaînes;
 D' amour ils goutent les plaisirs,
 Sans' en sentir les peines.
 Amans, qui voulez vivre heureux,
 Pren'ez les pour modele;
 Et n' imitez plus dans vos feux
 La triste Tourterelle.
 (Esch II. 49—50. l.)

Csokonai egyik legjobban sikerült fordítása ez, annak ellenére, hogy található benne apróbb pontatlanságok, s egyes szavakat latin megfelelővel ad vissza. Felhagy viszont az eredeti szolgálai követésével, így szellemes megoldásai, találó fordulatai élővé teszik átköltését még prózai formában is.

94. *változó*: az eredetiben: 'állhatatlan és huncut'.
 95. *tsapzi* (nép., rég.): csapodár.
 96. *rivalis* (lat.): szerelmi vetélytárs, olasz fordításaiban Csokonai ezt *szerelemtársnak* fordította.
 100. *puszta jalu* (rég.): tanya, szállás. (Szilágyi Ferenc adata.)
 101. *a' távollételbe múlatnak*: az eredetiben: 'házi verébhez'.
 102—103. *a' távollételbe múlatnak*: az eredetiben: 'feledtetik a távollétet'.
 106. *kótzódás* (nép.): kisebb veszekedés, cívódás.
 109—110. A mondat az eredetiben: 'Ah, mind a ketten túl szeretetre méltók ahhoz, hogy egymásnak meg ne bocsássanak.'
 111. *Zelotypia* (gör.): féltékenység.
Szereteteket: az eredetiben: 'láncukat'.
 114. *varrjatok hímet*: az eredetiben ('vegyétek mintául őket') szólással adja vissza.
Szerelmetekbe: az eredetiben: 'tüzetekbe'.

[XII.]

116. *Bernard*, Pierre-Joseph vagy Gentil-Bernard (1708—1775) francia költő, drámaíró, versei gyakran pusztán intellektuális játékok. Fő műve (*L' art d' aimer*) szerelmi témájú.

Sur une écorce légère,
 Amans, tracez vos ardeurs;
 Le beau nom de ma bergère
 N'est gravé que dans mon coeur.
 Je n'ose occuper ma Lyre
 A chanter un nom si doux;
 Echo pourroit le rédire,
 Et j'aurois trop de jaloux.

Corinne à seindre m'engage,
 Pour mieux tromper les témoins!
 Ce que lui plaît davantage,
 Semble me plaire le moins:
 L'herbe où son troupeau va paître,
 Voit le mien s'en écarter,
 Et je semble méconnoître
 Son Chien qui veut me flatter.

Vous qu'un fol amour inspire,
 Connoissez mieux le plaisir,
 Vous n'aimez que pour le dire,
 Nous n'aimons que pour jouir:
 Corinne, que ce mystère
 Dure autant que nos amours.
 L'Amant content doit se taire,
 Fais moi taire pour toujours.

L'Amant frivole et volage
 Chante partout ses plaisirs;
 Le Berger discret et sage
 Cache jusqu'à ses desirs.
 Telle est mon ardeur extrême:
 Mon coeur soumis à ta loi
 Te dit sans cesse qu'il aime,
 Pour ne le dire qu'à toi.
 (Esch. II. 50—51. l.)

118. *bé nyomva*: az eredetiben: 'bévésve'. Előtte a *neve* jelzője (beau: 'szép') fordítatlanul maradt.
 119. *múlathatom*: az eredetiben: 'merem múltatni'.
 120. *és azt igen irigyelném*: az eredetiben: 'és sok irigyem támadna'.
 123. *kevésbbé*: az eredetiben: 'legkevésbé'.
 128. *hogy azt mondhassátok*: az eredetiben: 'hogy beszéljetelek róla'.
 128—129. *hogy véle élhessünk*: az eredetiben: 'hogy élvezzük'.
 132. *frivolus* (lat.): léha.
 133. *Szeretet*: az eredetiben: 'Szerető'.
discretus (lat.): tapintatos

[XIII.]

137. *Riboutté*, Charles-Henri (1708—1740) kalandos életű francia dalszerző. Művei közül a leghíresebb épp a Csokonai által is fordított *Les Souhairs* című dal.

Que ne suis-je la fougère,
 Où sur le soir d' un beau jour
 Se repose ma Bergère
 Sous la garde de l' Amour !
 Que ne suis-je le Zéphire
 Qui rafraîchit ses appas,
 L'air que sa bouche respire,
 La fleur qui naît sous ses pas !

Que ne suis-je l'onde pure
 Qui la reçoit dans son sein !
 Que ne suis-je la parure
 Qu' elle met sortant du bain !
 Que ne suis-je cette glace,
 Où son minois répété
 Ofre à nos yeux une Grace
 Qui sourit à la Beauté !

Que ne suis-je l' oiseau tendre
 Dont le ramage est si doux,
 Qui lui-même vient l' entendre,
 Et mourir à ses genoux !
 Que ne suis-je le caprice
 Qui caresse son désir,
 Et lui porte en sacrifice
 L' attrait d' un nouveau plaisir !

Que ne puis-je par un songe
 Tenir son coeur enchanté !
 Que ne puis-je du mensonge
 Passer à la vérité !
 Les Dieux, qui m' ont donné l' être,
 M' ont fait trop ambitieux,
 Car enfin je voudrois être
 Tout ce qui plaît à ses yeux.
 (Esch. II. 51 — 52.)

- 140—141. *a' melly kellemetességével játszik*: az eredetiben: 'mely bájait felfrissíti'.
- 145—146. A két tagmondat az eredetiben: 'Miért nem vagyok az a tükör, amelyben bájos arcoeskájának képe szemünknek egy oly gráciát mutat'.
- 149—151. A mondat az eredetiben: 'Miért nem vagyok az a szeszély, amely az ő vágyának hízeleg, és néki áldozatul egy új gyönyörűség varázsát hozza !'
- 154—155. *ambitiósus* (lat.): becsvágyó.
155. *a' ki*: az eredetiben: 'hiszen'.

[XIV.]

157. *Dorat*, Claude Joseph (1734—1780) költő, nagyszámú írásával nem aratott sohasem jelentős sikereket, s szembekerült az enciklopedisták körével is.

Tes yeux promettent le bonheur,
Confirme leur langage.
Va, le plaisir vaut bien l' honneur
D' être fiere et sauvage:
Quand l' Amant n' est point trompeur
Son triomphe est un hommage.

Sous l' aîle du tendre Zéphir
Vois cette rose éclore;
Vois son incarnat s' embellir
Des baisers de l' Aurore.
Jeune Eglé, c' est le plaisir
Qui l' anime et la colore.

Combien de fois ai-je chanté
L' objet de mes allarmes !
Mais célèbre-t-on la beauté,
En répandant des larmes ?
Ce n' est que la volupté
Qui pourroit peindre tes charmes.

Amour, prends soin de mon destin,
Rends Eglé moins cruelle;
Laisse-moi mourir sur son sein,
Et renaître pour elle:
C' est là que je veux enfin
M' écrier, Dieux ! qu' elle est belle !
(Esch. II. 53. l.)

158. *confirmál* (lat.): megerősít.
159. *betsület*: az eredetiben: 'dicsőség'.
161. *Triumfus* (lat.): győzelem.
Homagium (lat.): hódolat.
165. *celebrál* (lat.): magasztal.
166. *Könyveket* (rég.): könnyeket.
169. *és életre visszajönni*: az eredetiben: 'és újjászületni érte'.
169—170. A mondat az eredetiben: 'És ott akarok végre felkiáltani'.

[XV.]

171. Dorat e versének az eredetije a következő:

PORTRAIT D' UNE MAITRESSE.

Am'our, commence le tableau:
Qu' il sera beau, s' il est fidelle !
Voilà les couleurs, le pinceau.
Dessine, Amour, sois mon Apelle.

L' ouvrage est digne de ta main;
Il s' agit du portrait d' Ismène.
Sur l' albâtre d' une front serein
Trace deux jolis arcs d' ébène.

Peins sous leur voûte un oeil charmant,
Cet oeil trop rigoureux peut-être,
Qui, tour-à-tour fier et touchant,
Défend le desir qu' il fait naître.

Peins sur ses lèvres de corail
Les fleurs nouvellement écloses;
De ses dents pour rendre l' émail,
Peins des perles parmi les roses.

Avec art suspens ses cheveux,
Et tresse-les en diadème . . .
Laisse-les flotter, si tu veux;
Ce désordre lui sied de même.

Pour m' offrir les brillans contours
De sa taille souple et legere,
Peins la plus agile Bergere
Qui cherche ou qui fuit les amours.

De son doux et tendre sourirs
Exprime le charme secret:
Peins ce qu' il dit, ce qu' il promet;
Moi, je peindrai ce qu' il inspire,

Acheve, arrondis ce beau sein,
Qui fixeroit l' amour volage . . .
Le pinceau tombe de ta main . . .
Arrête, et baise ton ouvrage.
(Esch. II. 54—55. l.)

171. A címben fordítatlanul maradt a *Maitresse* ('szerető, kedves').
172. *tableau*: 'festmény, kép'; fordítatlanul maradt.
174. *Apelles* (i. e. IV. sz.): Nagy Sándor udvari festője.
174—175. *Isménének Képével van a' dolog*: az eredetiben: 'hiszen Isméne portréjáról van szó'.
175. *tiszta*: az eredetiben 'derűs'.
176. *szivárvány*: az eredetiben: 'ív'.
178. *kegyetlen*: az eredetiben: 'büszke'.
szíveket érdeklő (rég.): megindító.
179—180. A mondat az eredetiben: 'Fess kláris ('korall') ajakira csak most nyílt virágokat!'
182. *diadéma*: itt 'korona' a jelentése.
183. *rendetlenség*: utána az eredetiben 'is' áll, ez fordítatlanul maradt.
184—185. A tagmondat az eredetiben: 'Hogy nékem hajlékony és könnyű természetnek pompás vonalait megmutasd'.
185. *fess egy legagilisebb*: az eredetiben: 'fess le a legfürgőbb'.
186. *a' ki keresi avagy futja a' Szeretetet*: az eredetiben: 'aki keresi a szerelmet, vagy aki menekül előle'.
gyenge (rég.): gyengéd.
187. *exprimál* (lat.): ábrázol.

188. *ő*: a *mosolygásra* vonatkozik.
 188—189. *inspirál* (lat.): sugall.
 189—190. *a' fugax szeretetet is figyelhatná*: 'a csapodár szerelmet is állhatatossá tenné'.

35. [Próza fordítás töredéke Berquin VIII. idilljéből]

Kézirata

MTAK. K 675. 79a. Autográf fogalmazvány, *A' Tsókók* másolati példánya után kötve.

Megjelenése

Először a HG. adta ki *Töredék* címmel, a prózai írások között (II. 493—494. l.) A FK. és a MM. egy másik prózai töredékkel vonta egybe *Két töredék*, ill. *Töredékek* címen. A MM². ismét magában közölte, de kétszer: mind a fordításoknál, mind az eredeti művek között.

Keletkezése

E töredékben maradt fordítás valószínűleg még a kollégiumban, a többi francia fordítással egy időben keletkezett, de nem zárható ki teljesen az sem, hogy csak 1796-ban, Sárospatakon készült. Tény, a sárospataki kollégium könyvtárának kiviteli naplója tanúsítja, hogy Csokonai ott Boccaccio és Apuleius mellett Berquin könyvét is forgatta (EPhK. 1927. 164. l.), de ez persze nem jelenti egyben azt is, hogy korábban nem találkozott Berquin műveivel (az egyik idillt pl. Esch.-ből is ismerhette, lásd I. 403—404. l.). Az is tény, hogy Berquin idilljeinek fordítását csak 1797-ben, a KiM.-ben jelenti be, s az idillek másolata meg is található a költő kéziratos hagyatékában (MTAK. K 674. 108a—113b és 123a—151b). Mindez azonban azt még nem bizonyítja, hogy e töredékben maradt fordítás is ekkoriban készült — elképzelhető az is, hogy ez nem egyéb mint egy korai, elvetélt próbálkozás, s a teljes Berquin lefordításának a terve csak később, ettől függetlenül fogalmazott meg a költőben. (A terv azonban csak terv maradhatott, mert a KiM.-én kívül más jegyzékén nem szerepel, egyéb nyom pedig nem utal elkészültére.) A korai keltezés látszik igazolni az a tény is, hogy e töredék kézirata eredetileg *A' boszorkánysíp* című Schikaneder-fordítás lapjai között volt. E fogalmazványlapon felül 47. szám látható, szintén Csokonai keze írásával; *A' boszorkánysíp* autográf számozással ellátott kéziratos anyagában az azonos nagyságú és minőségű lapok sorában a 46. után rögtön a 48. sorszámmal jelölt lap következik (MTAK. K 676. 96—97. lapok) — e Berquin-fordítás tehát eredetileg ide való, s csak a későbbi átrendezéskor került — nyilván tematikai szempont szerint — mai helyére. Persze az is elképzelhető, hogy a költő, szakosa szerint, utóbb felhasználta korábbi kéziratos füzetének üresen maradt lapját, s így került oda e töredék. De a korai keletkezést támasztja alá még a fentiekén túl az is, hogy az eredeti verset prózában adja vissza, csakúgy mint többi francia dalfordításában, s nyelvi,

megértési szintje is azokéhoz hasonló (Csokonai francia nyelvtudására nézve egyébként lásd a nevezett művek jegyzetében mondottakat). S éppen ez az, ami valószerűtleníti, hogy a ránk maradt töredéket azonosít-suk az EK. CLX. tételével: *Daphnis. Idyllium. Revideálni*. A címként használt név és a műfajmegjelölés ugyan illik erre is, de a *Revideálni*. megjegyzés már nem: a későbbi kidolgozásra szánt nyersfordításokat Csokonai *Kütsínálni* utalással regisztrálta, ráadásul ez esetben még nem is teljes fordításról, csak töredékről van szó. S ezen túlmenően: az EK.-on a fordítások címe mellett mindenütt ott áll az eredeti szerzőjének a neve. Nemigen azonosíthatjuk tehát e fordítástöredéket a *Daphnis* című idilliummal, amelyet ezek szerint az elveszett művek közé kell sorolnunk.

Szövegkritika

2. K: *e' a'-ból jav.*
 10. K: *kietlen <temérdek> Az áth. szó fölé írva.*
 13. K: *nem <elég> nagy*
 14. K: *mást <...> Az áth. szó fölé írva.*
valakit <más>, ohajj! A k olvhtl. betüből jav.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Berquin, Arnaud (1747–1791) francia író, a naiv idillek, az érzelmes széppróza tipikus képviselője; műveivel megteremtette a *berquinade* műfaját. Idilljei bevezetőjében kiemeli, hogy ő maga tudatosan követi, utánozza Gessner és Gresset műveit. Berquin Csokonaira gyakorolt hatását általában a pásztorköltészet közvetítésében szokták megjelölni, de Kastner Jenő (ItK. 1922. 56. l.) két esetben konkrét mintát is felfedezni vél Berquin művei között: *A' Patyolat* és *A' Feredés* rokokó erotikájának ihletét a *Les bergeres au bain* című versre vezeti vissza.

E VIII. idill nemcsak a belőle lefordított rész miatt érdemli meg a figyelmünket; folytatása sem érdektelen: Chloé vízbe akarja veszejteni magát, a nimfák azonban kimentik, s arra a szigetre viszik, ahová a hajótörést szenvedett *Daphnis* is kimenekedett. Mindez nagyon hasonló *A' Tsókok* I. Énekének azon részéhez (156–168. sorok), amelyben Melitesz akarja eldobni magától az életet. Csokonai persze Kazinczy Gessnerfordításában is találkozhatott e motívum hasonló kidolgozásával, de mint mondtuk, Berquin maga is vállalja, hogy VIII. idillje Gessner-imitáció. Mindenesetre tanulságos összehasonlítani a téma három megvalósítását: Berquin – Csokonai és Gessner – Kazinczy változatát, valamint *A' Tsókok*ba illesztett variációt.

„Jajgassatok utánam, magas köszikla-falak! Szomorúan zengjen vissza bús énekem a' partról és a' ligetenn!

Tsendszen fénylett a' Hóld, midön Chloe a' víz partonn magánosan állott, szív-szakadva várván a' tsónakot, melynek *Daphnis*-t kellett általhozni hozzá. Soká mulat az én Kedvesem, monda; el-hallgatott a' Füle-mile, 's szerelmes esdeklésre figyelmeztet. Soká mulat az én Kedvesem! — — de — — halld! tsapkodást hallok, mint mikor a' habok a' tsónak' oldalát tsapdossák. Te vagy az, Édesem! Igen — — de nem! — — Meddig fogtok még tsalognatni álnok habok? Ó ne üzzetek nevettséget a' leg-érzékenyebben szerető Leány' epedéséből! Hol mulatsz Kedves? Nem

fűz é szárnyakat lábaidra a' nyughatatlanság? Talám most sietsz a' ligetenn a' parthoz. Ó ne sértse-meg gyors lépésidet a' tövisk, vagy sarkadat a' tsúszó kígyó. Szűz Istenasszony Lúna, avagy Dianna, hibázhatatlan íveddel! hints, kérlek, egynehányat sűgarid közzül ösvényére. Ó mint ölelem majd által ha ki-száll a' tsónakból! — — De most, már nem tsaltok többet hamis habok! Tsapkodjátok gyengén oldalát, vigyázva hozzátok azt hátatokonn ide! — — Ah Nymphák, ha valaha szeretetek, ha tudjátok millyen nehéz a' várakozás — — — — — már látom! — — hozott Isten! — — — — de — — miért nem felelsz? — — Istenek! — — — Ájúlva dült-el a' partonn.

Jajgassatok utánam magas köszikla-falak! Szomorúan zengjen-vissza bús énekem a' partról és a' ligetenn!

Egy fel-fordúlt tsónak úszott a' part felé; 's a' Hóld világitotta a' gyászos esetet. Ájúlva feküdt Chloe a' partonn 's a' környéket borzasztó tsendesség lepte-el. Fel-ébrede ájulásából — — rettenetes ébredés! némán és reszketve ült a' partonn. A' Hóld a' felhők mellé rejtette magát. El-fojtódott melje, 's dobogva fohászzkodott. Azután el-fakadt jajgatva; az Ecchó pedig újra kiáltotta jajgatását a' gyászba borúlt környéknek 's siralmas fuvallat járta-keresztül az erdőt és a' ligetet. Öszve-kaptsolt kézzel verte meljét, 's le-tépte szép haj-fürtjeit. Ah Daphnis, Daphnis! kegyetlen habok! — — Nymphák, ah, mit kések én bóldogtalan a' habokba' keresni halálomat, mellyek életem' gyönyörűségét el-ragadták? — — Igy szólla, 's a' vízbe ugra a' partról.

Jajgassatok utánam magas köszikla-falak! szomorúan zengjen-vissza bús énekem a' partról és a' ligetenn!

De a' Nymphák meg-hagyták a' haboknak, hogy vigyázva vigyék a' hátakonn. — — Kegyetlen Nymphák, kiálta, mit késleltetitek halálomat? Ah nyeljetek-el eh habok! — — De a' habok nem nyelték-el; vigyázva vitték hátakonn egy keskeny sziget' széléhez. Daphnis úszva kapaszkodott-oda. Millyen el-gyengüléssel vetette néki karjai közzé magát Chloe, és örömét el nem tudom énekelni. Illyen a' fülemile' öröme, mikor ki-szabadul fogságából. Éjtszakákat töltött hív párja siralmas zengéssel a' fák' magas tetejénn. Örvendezve repül most el-íjedtt hímjéhez, sohajtoznak, tsipkedik eggyemást, 's öszve-verik kis szárnyokat, 's egész éjtszakákat töltenek örvendetes tsattogással.

Ne jajgassatok többé magas köszikla-falak. Öröm zengjen-vissza a' partról és a' ligetenn!" (Gessner 59—64. l.)

Csokonai fordítástöredékének a nyelvi szintje megfelel a többi korabeli franciából készült fordítás átlagos színvonalának, néhány félreértés mellett a szöveg korrekt tolmácsolását kapjuk (vö. Gulyás József EPhK. 1927. 164. l.). A francia eredeti a következő (Berquin: VIII. idill: *La Naufrage* — A hajótörés):

Échos de ces roches sauvages,
Sensibles au deuil de mes chants,
Renvoyez mes tristes accens,
Dans ces bois et sur ces rivages.

Vesper fermoit les Cieux aux derniers feux du jour,
Assise aux bords d'un fleuve, Églé, seule et plaintive,
L'oeil fixé tristement sur l'onde fugitive,
Du bateau de Daphnis attendoit le retour.

Qu'il tarde mon Amant ! Daphnis, s'écrioit-elle !

Et la sensible Philomele

Se taisoit, attentive aux vœux de son amour.

Cruel ! . . . mais, tout a' coup, dans ce vaste silence,
Ne croi-je pas entendre . . . Écoutons . . . oui, c'est lui.

Il vient . . . Dieux ! . . . trompeuse espérance !

Et pourquoi, flots menteurs, irriter mon ennui ?

N'est ce donc pas assez du tourment de l'absence ?

Mais si quelqu'autre, hélas ! . . . loin d'ici noirs soupçons

Il m'aime . . .

(MTAK. K 674. 151ab. Csokonai autográf kijegyzése.)

1. *erdei*: az eredetiben: 'vad'.
- 2–3. *e' jákról és e' partokról*: 'e ligetekben és e partokon'.
4. *Veszper* (lat.): esthajnalesillag (vö. *A' Tsókók* 58. sorának jegyzetét).
7. *Mi késetteti*: az eredetiben: 'Hogy elmarad'; a francia *que* itt nem kérdőszó, hanem a felkiáltás jele.
10. *kietlen*: az eredetiben: 'hatalmas'.
- 10–11. *semmit sem érthetek*: az eredetiben: 'mintha hallanám'.
11. *Ő jön*: az eredetiben: 'Jön'.
13. *Hát nem nagy fájdalom é*: az eredetiben: 'Hát nem elég fájdalom é'.

36. [Vázlatfüzet A' Tsókókhoz]

Kézirata

MTAK K 675. 1a–14b. Tarkamintás borítójú 165×108 mm nagyságú önálló füzet, a költő autográf fogalmazványával és jegyzeteivel. A 7. lap aljáról és a 9. lap közepéből hiányzik egy-egy sáv.

Megjelenése

Teljes, hiteles kiadása nincs. Először a HG. (s nyomán a FK.) közölt belőle részeket (két vázlatot a 6b–7a, valamint a 13b oldalakról), s lapalji jegyzetként utalt egy a végleges szövegből már kimaradt fogalmazványrészletre (ez a 4a oldalon van). A MM. a 6b–10a és a 13b oldalakon található feljegyzéseket adta ki (nem teljes egészében, sorrendjüket felcserélve) *Vázlatok és jegyzetek a csókról* címmel. A MM². és a Vargha: Melyik. megismételte e közlést, kiegészítve azt a füzet elején, a 3a–6a oldalakon olvasható korai kidolgozással.

Keletkezése

E *Vázlatfüzet A' Tsókók* keletkezésének folyamatára derít fényt. Erről szólván először is arra kell felhívni a figyelmet, hogy e mű a legszorosabb tematikai rokonságban van az 1793–94-es szerelmi lírával, valamint a szintén ekkortájt keletkezett apróbb, töredékes prózai írásokkal. Már Horváth János is úgy vélte, hogy *A' Tsókók* "a kulcs Csokonai sze-

relmi költészetéhez" (42. l.). Valóban úgy látszik, hogy Csokonai *A' Tsókokban* a szerelem lényegét akarta megragadni, mintegy a summázatát adva korabeli szerelmi versköltésének; kisebb prózai töredékei pedig egyenesen *A' Tsókok* műhelyéhez tartozónak tűnnek: önálló életüket csak később, a nagy terv elvetésével kezdték meg (lásd erről még *A' Szeretet* jegyzeteit). *A' Tsókok* ugyanis eredetileg nem annak indult, ami végül is lett, ez világosan látszik a mű előmunkálatait tartalmazó eme *Vázlatfüzetből*. Ennek vizsgálatával felderíthetők a koncepció formálódásának stádiumai, s a konkrét tervek, tervezetek változásai is.

Először is azt kell leszögeznünk, hogy *önálló* füzetről van szó, amelynek anyaga rendezetten, a füzet elejétől kezdve szoros egymásutánban következik. A füzetbeli sorrend tehát időbeli egymásutánit is jelent. Másik fontos megállapításunk, hogy a 3a—7a oldalakon olvasható részlet eredetileg nem a III. Énekhez készült fogalmazvány, hanem önálló műkezdet, s inkább tisztázatnak tűnik. A téma első megközelítése érhető itt tetten, amelyben egy „nagyobb terjedelmű, mitikus poéma” (Szauder 216. l.) körvonalazódik. Egyfajta teremtésmítosza veszi át a főszerepet, de csak jelzések, utalások formájában. Ebbe szövődik bele Melitesz és Rozália — mintegy az első emberpár — története, szintén utalásszerűen. A nyitóresztel kivételével tehát csak tervek maradtak fenn ebből az első nekirugaszkodásból, s e tervek is egyre vázlatosabban készültek, míg végül — jóformán lezáratlanul — abba is maradtak. Ami a „mitikus poémából” elkészült, azt használta fel Csokonai később a III. Énekhez, Filander monológjaként.

Az első nekifutás sikertelensége után, úgy tűnik, komoly előkészületekbe fogott a költő; ezt bizonyítják a 7b—10b oldalakon sorban következő feljegyzései. Ekkor még mindig a „mitikus poéma” terve foglalkoztatta, csakúgy mint a téma formálódásának következő szakaszában, amiről egy tervezet tanúskodik. Ez a füzet végén található (13b), s mintegy odavetetten, az előzőktől eltérő, rendezetlen írással van írva. E vázlatból kiderül, hogy itt a terv formálódásának nem is csak egy, hanem legalább két szakasza érhető tetten. Nem valószínű, hogy e feljegyzés sorrendje maga valamiféle tervet érzékeltetne, inkább csak az eddigiekből hasznosíthatónak ítélt elemeket jegyezte ide fel rendezetlenül a költő, legalábbis erre utal a nagyszámú egyezés: 153—155. — 291—292. sorok; 167—170. — 274—275. — 299. és 304. sorok; 171—173. — 297. és 300. sorok; 161—163. — 301—302. sorok. Feljegyzését azonban számozással sorrendbe igyekezett szedni a költő, de a sok javítás és a helyenkénti átfedések bizonytalankodásra utalnak. Az áttekinthetetlenül vált számozást végül áthúzta, s a lap szélén római számokkal alakította ki a véglegesnek szánt sorrendet, amely 12 egységet jelöl meg. E műveleteket elemezve az kelti fel legelőször is a figyelmünket, hogy az első három rész sorrendje már kezdettől fogva változatlan: *M. melánkolizál., M. Beszéllé a' Történetét F., M. tanítja a' T. F.* Ez nem más, mint a ránk maradt mű első három énekének a tömör megjelölése. S rögtön ott következik a negyedikre való utalás is: *R. javasolja a' Ts. K.* A tervezet két másik, szorosan idetartozó pontjából (291—292. sorok) pedig úgy tűnik, hogy Melitesz és Rozália ekkor már össze is kerültek volna. Ezután újabb

bonyodalmak következtek volna, mibenlétük azonban nem tűnik ki pontosan a vázlatpontokból. Annyi mindenesetre, látszik, hogy Melitesz és Rozália sorsa itt felsőbb hatalmak viaskodásaival fonódott volna össze, s nagyobb szerepet kaptak volna a különböző csodás elemek. A felsorakoztatott motívumokban egyébként a pásztori történetekből jól ismert rekvizitumokra ismerhetünk; mint láttuk, épp ezeknek van meg leginkább az előképük a korábbi tervezetekben. Kiválasztásuk arról tanúskodik, hogy e vázlat készítésekor Csokonai már letett arról, hogy történetét egybeszöjje az antik teremtésmítoszzal. Megmaradt annál, hogy pásztorjátékot ír, de ezt valamiféle szerelmi eposzá szándékozhatott kitágítani, felvonultatva benne a műfaj összes rekvizitumát (e kérdéskörrel lásd még Szűk Balázs: *Szintézis és prózai forma Csokonai A Csókok című pásztorijátékjában*. Kézirat. Irodalmi Tanszékek Könyvtára, KLTE.). A vázlatból határozottan kirajzolódó műkezdet mellett azonban a további részek körvonalai jóval bizonytalanabban állnak előttünk.

Az elkészült mű befejezetlensége mellett egyébként a fő érv éppen az szokott lenni, hogy ezek a tervezett részek nem készültek el (vö. Szauder 216. l., a szerző még egy további, stilisztikai érvet is felhozott *A' Tsókok* befejezetlen voltának igazolására, i. m. 151., 216. l.). Ezen a véleményen vannak a HG. szerkesztői (II. 457. l.), valamint Sinkó Ervin (66. l.), Ferenczi Zoltán (54. l.) és Varga Balázs (ArcV. 69. l.), míg Toldy Ferenc (946. h.) és Kastner Jenő (ItK. 1922. 45. l.) szerint a mű befejezett. Még ha a tervekhez mérjük is az elkészült alkotást, akkor is elgondolkoztató azonban, hogy nem inkább a költői szándék megváltozásáról beszélhetünk-e ez esetben: talán saját maga sem akarta később megírni a további részeket. Ezt látszik alátámasztani néhány további tény is. A ránk maradt kézirat két kidolgozási stádiumról vall: a IV. Ének fogalmazvány, míg az első három már tisztázat. A letisztázás ténye maga, s az előszó, ajánló vers írása is a kiadás előkészítését jelzi, aminek szándékára címjegyzékei is utalnak. Feltehető tehát, hogy ha esetleg nem is beszélhetünk a terv megírás előtti tudatos megváltoztatásáról, arról viszont igen, hogy félbehagyott-félbemaradt művét abban a formájában is lezártak, s így kiadhatónak találta a költő.

A *Vázlatfüzet* azonban nemcsak a mű kiformalódásának, az egyes szakaszok egymásutánjának felderítéséhez szolgáltat támpontokat, hanem a pontos keletkezési idő meghatározásához is, alátámasztva ezzel Dombó (74. l.) emlékeztését, mely szerint *A' Tsókok* 1794-ből való. A *Vázlatfüzet*-ben található egy „idegen test”, amely nem tartozik *A' Tsókok*hoz: a 11b oldalon olvasható *A mezei gyönyörűségről* című vers 17 sora (*Jertek a mezőt szemlélni. . .*). E versfogalmazvány nyilvánvalóan azután került ide, hogy az első oldalakon már megkezdte az írást a költő, — nem valószínű ugyanis, hogy egy teljesen üres füzetnek éppen a közepébe firkanztotta volna bele sebtiben szerzett versét. Viszont így *A' Tsókok* első kidolgozása korábbi kell legyen *A mezei gyönyörűség* című versnél. E fizikoteológiai szemléletű verset (lásd erről Szauder 241—292. l. és Szilágyi: CsMűv. 132—154. l.) Szilágyi Ferenc 1792—93-ból keltezi (Szilágyi: CsMűv. 132. l.), s kiadásunk második verskötetében is az 1792-es év teremtésének utolsó darabjaként szerepel. Felmerül azonban ezzel kapcsolatban egy probléma. A *Vázlatfüzet*-ben három olyan könyvre is történik utalás, amelyek kiadási ideje pontosan ismert: a *Magyar Játékszín* III. kötete (7b) 1793 áprilisában jelent meg, Herder *Paramythionjai* (10a) Csokonai Kazinezytól kapta 1793 júliusában (vö. KazLev. II. 304. l.),

Mátyási József *Semminél több valami* című kötete (10a) pedig 1794 nyarán jelent meg. E feljegyzések a füzetben megelőzik *A mezei gyönyörűségről* című vers töredékét, időben viszont későbbinek tűnnek. Így tehát vagy mégis a vers került legelőbb a füzetbe — ez, mint láttuk, nemigen képzelhető el —, vagy a vers keletkezett 1794 nyara körül. Ezt sem nagyon gondolhatjuk azonban, hiszen ekkoraiak nagy toldalékos versei is, s így a szemléleti ellentmondás nehezen lenne megmagyarázható. 1793 inkább elfogadhatónak tűnik e fiziko-teológiai vers keletkezési idejéül. Leginkább azonban azt tehetjük fel, hogy a *Vázlatfüzet* anyaga több részletben került lejegyzésre, de a lapokon szoros egymásutánban. A hátrébb található vers-fogalmazványt valamikor eközben jegyezhetta a füzetbe a költő, tehát időben nem teljesen a 3a—10b oldalak teleírása előtt, s nem is teljesen ez után. A *Tsókók* témájával való foglalkozás a fentiek szerint tehát 1794 nyaránál nem később, minden bizonnyal 1793-ban kezdődött.

A fenti adatok további pontosítást is lehetővé tesznek. Mint láttuk, a feljegyzések vége felé 1794-ből való adat szerepel, s azt is láttuk, hogy a füzetben leghátul található vázlat e feljegyzések után készült. Ebből az is következik, hogy e tervezet, s természetesen a még csak azután történhetett megírás nem tehető 1794 őszénél előbbre. E megállapítással fel-tűnő összhangot mutat több más adat is. A MMerK/j.-én, mely 1794. október 21-én jelent meg, nem esik szó e műről, pedig tudjuk, milyen jelentősnek vélte a költő; e jegyzéken kevésbé fontos, sőt még csak terv formájában létező íráskor címe is szerepel, továbbá műfajilag is illik azok vonulatába. Kastner Jenő (ItK. 1922. 41. l.) és Szauder József (148. l.) felvetették, hogy a 7. sorszám alatti *Egy eredeti Énekes Pásztori Játék* esetleg *A' Tsókókra* utal. Hogy ez így van-e, nehéz lenne eldönteni, de értsük bár ez alatt *A' Tsókókat*, nem kerülünk akkor sem ellentmondásba korábbi megállapításunkkal, mely szerint a mű ebben az időben még nem jutott túl a tervezés fázisán. (Még azt lehetne ellenérvként felhozni, hogy a költő szándékosan nem vette fel jegyzékére e darabot, de ennek minden ismert tény ellentmondani látszik, a kiadásra való előkészítéstől kezdve a meghirdetett művek hasonló tematikájáig.)

Legkorábban tehát 1794 őszén kezdhetette el a mű tulajdonképpeni megírását, az pedig az EK. bizonyossága szerint állítható, hogy még a kollégiumból való kicsapatása, tehát 1795 nyara előtt be is fejezte azt. Ez az időszak egybeesik az ország politikai horizontjának elkomorodásával, s a költő személyes veszélyérzetének a fokozódásával. Biztosan nem véletlen, s e keletkezési idő feltevését is támogatja az, hogy *A' Tsókók* autográf kéziratának a végén a következő kétsoros töredék olvasható:

„Az ártatlan látod hogy elnyomattatik
Egy helyből más helybe miképp hanyattatik”

S nézzük meg, milyen műveket írt még ebben az időszakban! Versei szinte kivétel nélkül alkalmiak, hasonló darab a *D[ebreceni] Magyar Psyche* is, 1795-ben májusig pedig egyáltalán nem ismerünk tőle verset. Az 1795 elejéről keltezhető *Gerson*, lelkiállapota hű tükröként, igen zaklatott; s ekkoraiak Tasso- és Guarini-fordításai is, melyek eredetijei köztudomásúan *A' Tsókók* közvetlen forrásainak tekinthetők. Tasso *Amintájának Arany Időről* szóló kórusát is ekkor dolgozza ki versben. Nyilván nem véletlen, hogy a *Vázlatfüzet* egyik feljegyzésében is éppen ezek a nevek szerepelnek együtt (lásd a 277—278. sorokat). A filológiai adatok mellett

tehát az életrajz és az életmű egyéb összefüggései is azt látszanak bizonyítani, hogy *A' Tsókok* ránk maradt változata 1794 őszén, vagy 1795 tavaszán keletkezett.

Szövegvizsgálat

A *Vázlatfüzet* nem önálló műalkotás, mégis főszöveggént, a művek időrendjébe sorolva közöljük, mivel bepillantást enged a költő műhelyébe, fényt vet műveltségének bizonyos összetevőire, s nélkülözhetetlen támpontokat ad a mű világának pontosabb megértéséhez. Szövegváltozásainkban megőriztük az összes rövidítést, mivel javarészt feljegyzésekről, utalásokról van itt szó, amelyeknek e módszer lényegi eleme; mindezeket azonban soronkénti jegyzeteinkben részletes magyarázattal értelmezzük. Egy helyütt, a 289–304. soroknál áthúzott részeket is közlünk a főszövegben, mivel ezek a vázlat formálódására vetnek fényt. A kéziratban áthúzott részeket csúcsos zárójelbe tettük. Megadjuk továbbá a füzet eredeti számozását is, mert ennek ismerete szükséges a keletkezési idő meghatározásának ismertetésekor.

7. K: *megtsókolt* <tsóko> Száj'
 14. K: *Nap-Súgárinál* A szó a *Nap* után el van választva, a *Súgárinál* új sorban következik. A birtokos szerkezet azonban a különírást indokolja, e szerint em.
 25. K: *Birodalmát*, <kéz> és
 39. K: *harmatos A ha vi-ből* jav.
 41. K: *szálatskái* Az l r-ből jav.
Kopasz Az o ö-ből jav.
 44. K: *vagy a' <lengő> Zefirusoktól*
 47. K: *Súgáriból <tsi> apró*
Összel a' <lágy> szagos
 55. K: *lehordják.* <... az édes *Furmintot* tsókolgatják, annak *mn* édesége az *ő Szájokra* ragad, 's az *ő Szájok'* Tsókjának édesége a' *Furminton.*> *Télen* Az áth. részben a' *Furminton* már előbb áth., fölé betoldva: *asszú.*
hóra <szánkáznak> ülnek A *hóra havonn-ből* jav.
 57. K: *Ezerenn <sereg> 's meg*
 62. K: *Szemöldökének <setetes> árnyékos*
 63. K: *mezejénn <kifeszítik> fónják* A *fónják ő-ja* olvhtl. betűből jav., az ékezet innen eredhet, elhagytuk.
 69. K: *Szívet.* <Hány> *Ah*
 70. K: *ah* Utólag betoldva a sor fölött.
ezer Az ez olvhtl. betűkből jav.
 71. K: 's <ezer> *azonnal*
 73. K: *sohajta*it em.
 75. K: *Gödrötskéjébe* A j s-ből jav.
 77. K: *tsó <kolódván> kokká*
a' Hajnaltsillag- <legkisebb Rózássá>ba A kötőjel utólag került a sor végén álló szó után.
 84. K: *annak <szép> kies*
sima A sor fölött betoldva.
tetejéből A *ből nn-ből* jav.

85. K: *nőtt ki-ből* jav.
mellybenn A *benn* *ből-ből* jav.
86. K: *édes* A sor elé betoldva.
91. K: *a' <pirosló>* *Bértzeskének* A *t* elmaradt a *ts-ből*, em.
93. K: *tusakodtak* Az *u* *s-ből* jav.
98. K: *Nagyot* Az *N* olvhtl. betűből jav.
- 98—99. K: *Bimbótská <forrásá>ról <a' róza->* *elrepült*
107. K: *sok <az>* Az áth. szó fölé írva.
108. K: *Kendőző<tt>* A *K* *s-ből* jav.
109. K: *<é>s a' <Lélek>* *Fő* Az *F'* olvhtl. betűből jav.
112. K: *pillantásokkal <tsábítsák el>* *hódítsák*
113. K: *idő* Utána *etc.*-jel áll.
115. K: *abba <terem>* *nőnek*
119. K: *elhagyatott <ők>* *társalkodnak* Az *ott* *tak-ből* jav.
120. K: *ötet* Az első *t* *k-ből* jav.
121. K: *a' Szükségnek* A névelő sor fölötti betoldás.
123. K: *melly a' <tör>* *megrontsolt*
124. K: *balgatagokat* Utána a vessző kettőspontból jav.
126. K: *durva <durva>* Az áth. szó fölé írva.
- 126—127. K: *'s <harm>* *járadt*
129. K: *Lelkeket* Az *et* *kel-ből* jav.
131. K: *útálással, <hány>* *hogy*
132. K: *homályba lévő <esmeretlen>* Az áth. szó fölé írva, előtte a névelő *z*-je megmaradt, elhagytuk.
Virtust! <hány> *melly*
134. K: *a' Hálóját* A névelő a sor fölött betoldva.
137. K: *mñ [= minden]*
138. K: *pillantottak <néztek>* Az áth. szó fölé írva.
140. K: *Szturnusz* A *Sza* olvhtl. betűkből jav.
144. K: *Zefirus* A *Z* *z-ből* jav.
146. K: *életék* Az ékezetet elhagytuk.
152. K: A *Vénus* és a *Cupidó* után *etc.*-jel áll.
156. K: *változik* Utána *etc.*-jel áll.
157. K: *Mezejét, <hog>* *Iónn*
160. K: *ők* A *k* olvhtl. betűből jav.
169. K: *Fülemilévé* Az *m* olvhtl. betűből jav.
173. K: *Ezekk [= Ezeknek]* Az *Ezek Ennek-ből* jav.
174. K: *Szívet* Az *et* *be-ből* jav.
180. K: *legjobb a' <melly>* *száját*
193. K: *Homlokát* A *H* olvhtl. betűből jav., a névelő *z*-je javítatlan maradt, elhagytuk.
194. K: *M. [= Magyar]*
196. K: A lap aljából vékony sáv le van tépve, ezen — a tintanyomok tanúsága szerint — volt írás.
222. K: *Tanulo társak közt valo csak* Más színű tintával utólag betoldva, a *valo* *vö*-val rövidítve.
229. K: *Poémát* Az *m* *t-ből* jav.
235. K: *Dámák'* A *D* *K-ből* jav.
236. K: *felláskor* em.
237. K: A lap közepéből ezután hiányzik egy kis sáv.
257. K: *mih* Utána *etc.*-jel áll.
260. K: *L. [= Lásd]*

262. K: *motskátis* Utána etc.-jel áll.
 265. K: *el(ha)* haldokló E sortól halványabb a tinta színe.
 267. K: *tűnder* Az e olvhtl. betűből jav., az ékezetet em.
 269. K: *Údvaráb* [= *Údvarában*]
 269–270. K: *társaságáb* [= *társaságában*]
 277. K: *Secundus* Utána etc.-jel áll.
 296. K: A D. és a K. olvhtl. betűkből jav.
 304. K: A vázlat alatt a lapon műfajok felsorolása és különféle szá-
 mítások találhatók.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A' *Tsókók* mintáiról, forrásairól itteni magyarázatainkon túl összefoglalóan lásd a mű jegyzetében mondottakat.

- 1–139. E rész Guarinin alapul (*Il pastor fido*, IV. felvonás, kórus; vö. ItK. 1922. 44. 1.), később ez lett Philander monológja A' *Tsókók* III. Énekében (748–889. sorok), részletes magyarázatainkat lásd ott.

O Bella età dell'oro,
 Quand'era cibo il latte
 Del pargoletto mondo, e culla il bosco:
 E i cari parti loro
 Godean le gregge intatte,
 Nè teme a il mondo ancor ferro, nè toscó.
 Pensier torbido, e fosco
 Allora non faceva velo
 Al sol di luce eterna.
 Or la ragion, che verna
 Tra le nubi del senso, ha chiuso il cielo,
 Ond'è che pellegrino
 Va l'altrui terra, e'l mar turbando il pino.
 Quel suon fastoso e vano,
 Quell'inutil soggetto
 Di lusinghe, di titeli, e d'inganno,
 Ch'onor dal volgo insano
 Indegnamente è detto,
 Non era ancor degli animi tiranno:
 Ma sostener affanno
 Per le vere dolcezze,
 Tra i boschi, e tra le gregge,
 La fede aver per legge,
 Fu di duell'alme al ben oprar avvezze
 Cura d'onor felice,
 Cui dettava o nestà: Piaccia se lice.
 Allora tra prati, e linfe
 Gli scherzi, e le carole
 Di legittimo amor furon le faci:
 Avean pastori, e ninfe
 Il cor nelle parole:

Dava loro Imeneo le gioie, e' baci
 Più dolci, e più tenaci:
 Un sol godeva ignude
 D'amor le vive rose:
 Furtivo amante ascose
 Le trovò sempre, ed aspre voglie, e crude,
 O in antro, o in selva, o in lago;
 Ed era un nome sol marito, e vago.
 Se col rio, che velasti
 Co'tuoi sozzi diletti
 Il bel dell'alma, ed a nudrir la sete
 De'desiri insegnasti
 Co'sembianti ristretti,
 Sfrenando poi l'impurità segrete.
 Così qual tesa rete
 Tra fiori, e fronde sparte
 E co'pensier lascivi,
 Con atti santi, e schivi
 Bontà stimi il parer, la vita un'arte,
 Nè curi (e parti onore)
 Che furto sia, purchè s'asconda amore.
 Ma tu de'spirti egregi
 Forma ne'petti nostri
 Verace *Onor* delle grand'alme dc nno
 O regnator de'Regi
 Deh torna in questi chiostri
 Che senza te beati esser non ponno.
 Destin dal mortal sono
 Tuoi stimoli potenti,
 Chi per indegna, e bassa
 Voglia seguir te lassa,
 E lassa il pregio dell'antiche genti.
 „Speriam che'l mar fa tregna
 „Talor, se speme in noi non si dilegna.
 „Speriam che'l sol cadente anco rinasce,
 „E'l Ciel quando men luce
 „L'aspettato seren spesso ne adduce.
 (*Il pastor fido*. In Venezia, 1742. 162—164. l.)

27. A' *Hajnaltsillagnak leírása*. Ez megtalálható A' *Tsókok* 773—780. soraiban.
- 82—99. E rész A' *Tsókok* III. Énekében már nem szerepel: Philander monológjába már nem illett bele Rozália egyes szám első személyű emlegetése. Vargha Balázs rámutat e részlet hasonlóságára A *szeptől* című verssel (ArcV. 201. l.), a motívum eredetére nézve pedig Joannes Secundus és Albrecht Altdorfer műveit idézi (Melyik. 26—27. l.), míg Kastner Jenő Tassót, Tassóit és Marinit említi inkább (ItK. 1922. 52. l.).
113. *Eljön még az az idő etc.*: utalás egy nyilván önállóan létezett szövegegységre (Guarininél a *Verace Onor* . . . kezdetű rész), amely A' *Tsókok* 849—863. soraiban meg is található (vö. ehhez ItK. 1922. 44. l. és Szauder 221. l.).

- 140—141. *Szturnus* (lat.): vagy Kronosz, az aranykori istennemzedék főistene (vö. Pomey 114 kk.).
Prometheus: Prométheusz titán, az egyik teremtésmitosz szerint ő alkotta meg az első embert (Deukalion), a testét vízből és agyagból formálta, a lelke pedig az űrben keringő isteni elemekből jött létre, s költözött e testbe (vö. Pomey 267. és 269. l.).
142. *Bé-hozta az Arany Időt. Ennek leírása.* Az arany idő az emberi-ség legelső korszaka, ami a legtökéletesebb harmóniában telt: az embereknek nem kellett dolgozniuk, mégis megvolt mindennük; nem öregedtek meg, nem féltek a haláltól, stb. Az aranykor-mítosz az emberi gondolkozásban és a művészetekben hatalmas hagyományt teremtett.
- 142—145. *Calus* (lat): vagy Uranosz, Szturnus apja, akit az a hatalomért vívott harc során álmában meglepve megeskínított. Vénusz nem magából a tengerbe dobott nemi szervből született, hanem a körülötte verődött tajtékból (Aphrodite: 'tajtékból született'). Születése után kiemelkedett a habokból, meglovagolt egy kagylót, s *Zefirus* ('nyugati szél') partra vezette. Először Kúthére szigetére került, majd később továbbment Ciprusra, amely az Aphrodité-kultusz központja lett (vö. *A' Tisókok* 269—273. sorait és Pomey 90. l.).
147. *Cupidó* (Ámor, Erosz): az érzéki szerelem kislány formájú, nyilas istene (vö. Pomey 101 kk.). A különféle mítoszok abban megegyeznek, hogy *Cupidó* anyja *Vénusz* volt, az apát illetően azonban felmerült *Hermész*, *Árész*, *Zeusz* neve is a *Szivárvány* (*Irisz*) és a Nyugati Szél (*Zephürosz*) mellett.
- 149—151. A *Titánok Szturnusz* testvérei, apjuk, *Calus* a Tartaroszba száműzte őket. *Szturnusz* a segítségükkel döntötte meg apja uralmát, de utána visszaküldte őket az alvilágba. Ennek ellenére kiálltak mellette a *Jupiter* istennemzedéke elleni tízéves küzdelemben, de alulmaradtak (vö. Pomey 219. l.). A *Gigászok* kígyólábú óriások, akik *Jupiter* uralma ellen törtek, boszszúból a titánok bukása miatt (vö. Pomey 217. l.). A *Gigantomachia* tehát nem azonos a titanomachiával.
152. *a' rossz Vénusz etc. és Cupidó etc.*: az antik gondolkodás megkettőzte a szerelem isteneit a tiszta és a fajtalan szerelem megjelenítésére.
153. *Bé áll az Ezüst Idő. Ennek leírása.*: Az ezüstkor emberei még sokáig éltek, de már durvák, erőszakosak voltak. Társadalmukra a matriarchátus volt jellemző. Ezek az emberek nem áldoztak az isteneknek sem, így végül Zeusz a föld alá száműzte őket.
- 153—155. *Melitesz és Rozália Házat építenek. Az Éneket és a' Lantot fel-találják. Kertet tsinálnak.*: A cselekmény ezen fordulatai szerepeltek a későbbi tervezetekben is (lásd a 291—292. sorokat), de a végső változatban már nem kaptak helyet. E motívumokat egyébként minden bizonnyal Kazinczy Gessner-fordításából kölcsönözte a költő (*Lycás avagy a' Kert' fel-találása, Az Ének' és Lant-verés' fel-találása*; lásd Gessner 49—52. l., ill. 88—96. l.).
- 155—156. *Jupiter megszereti Iót, az tehénné változik etc.*: a főisten meg-

- szereti Héra papnőjét, Iót, de tehénné kénytelen változtatni Héra féltékenysége miatt: Ió tehén formában vándorol végig a világon, míg végül Egyiptomban megpihenve nyeri vissza emberi alakját (vö. *A' Tsókók* 275. sorát és Pomey 9.1.).
156. *Elragadja Európát.*: Jupiter megszereti Agenor király lányát, Európát. Jámbor bika formáját ölti, a királylány játsszani kezd vele, a hátára ül, s ekkor Jupiter a tengert átúszván Kréta szigetére viszi. Itt sas alakot öltvén magáévá teszi; e nászból három fiú, három későbbi nagy király született. E témát dolgozza fel később Csokonai a Bürgertől fordított *A' Tolvaj Isten* című pajzán versben is (vö. még *A' Tsókók* 275. sorát és Pomey 14.1.).
159. *Páfusi Vénus*: „Az *Uránia*, vagy mennyei *Vénus* a lelkek és elmék szeretetének volt istenasszonya, minden testi gerjedezés nélkül: az *amathusi* pedig a két nem között való testi, de mégis törvényes szerelemnek: *A páfusi Vénusnak* a fajtalanok áldoztak” — írja Csokonai *A szélhez* című költeménye jegyzetei között.
- 159—160. *Anterosz*: Erosz testvére és ellentétpárja ('viszontszerlem').
- 160—163. Az argonauták történetének egyik eleme rémlik fel itt a háttérben: Iászón érelábú bikákkal felszántja Árészt mezejét, sárkányfogakkal veti be azt, majd megütközik az innen kikelő óriásokkal. Ennek analógiájára születhetett a szerelem megkettőzött istenségei közötti küzdelem gondolata (vö. még a 300—301. sorokat).
- 163—167. Ez az utalás szerepel a *Melyik a' legjobb Csók?* gondolatmenetében is (29—31. sorok).
Nectár és Ambrózia: az istenek itala, ill. eledele.
Hébe: „az ifjúság istenasszonya, ki az istenek asztalán adogatja fel a halhatatlanító nektárt s ambróziát” — írja Csokonai *A szépség ereje a bajnoki szíven* jegyzetei között (vö. még Pomey 71.1.).
Quinta essentia (lat.): a legfinomabb kivonat.
tetem (rég.): testrészt.
- 167—170. E motívum mindvégig szerepel a tervezetekben (lásd a 274—275. és a 299., 304. sorokat); jelentőségére, jelentésére nézve Csokonai a következőket fogalmazza meg Dayka-bírálatában, egy verstani probléma kapcsán: „Sok bajunk van nekünk, metrizáló embereknek a *fülemülével*, melly a poézisben a madarak közt az, ami a virágok közt a *rózsa*, ami a tavasz, a hold, a hajnal, a csörgő patak, a szép oreák, szemek, és maga az ezerképfű *Ámor*.” E motívum fejlődését Szauder József (151. l.) Metastasio *XIII. Kántátájának* fordításától *A' Tsókók*on keresztül *Az eleven rózsához* és *A muzsikáló szépség* című versekig vezeti végig.
- 171—175. E rész a későbbi tervezet két pontjával mutat rokonságot (lásd a 297. és 300. sorokat).
Elizium: a boldogult lelkek hazája, a mitológia szerint az alvilágban van (vö. *A' Tsókók* 146. sorát és Pomey 227.1.).
- 177—178. *Cátó*, Marcus Porcius (i. e. 234—149.) plebejus származású római író, politikus, szigorú, rigorózus erkölcsiségéről híres, hírhedt. Az itt említett eset cenzorsága idején (i. e. 184.)

- történt; Csokonai ezt Plutarkhoszból ismerhette (*Párhuzamos életrajzok*. Bp., 1965. 407. l.)
179. *J[oaannes] Secundus* (1511–1536) újlatin költő, Csokonai a *Liber basiorum* című versgyűjteményére hivatkozik (ez magyarul Mészöly Gedeon fordításában olvasható: *Csókók könyve*. Bp., 1922.). Secundusról már az Orph.-ban is olvashatott ismertetést a költő (II. 129. l.).
- Bonefonius*: Bonnefons, Jean (1554–1614) latinul alkotó francia költő, ő is írt egy *Basium* című versgyűjteményt. A ZC.-ban (88a–94a) megtalálható néhány vers másolata az említett művekből: Secundustól a II., IV., V., VI., IX., Bonefoniustól a XI., XVIII., XXIV., XXXIII. vers.
- 180–181. Utalás Guarini *Il pastor fido* című pásztorjátékára, amelyből az itt említett témát kidolgozó részt le is fordította a költő (*Melyik a' legjobb Csók?*; Guariniról s a nevezett témáról bővebben lásd ott).
- vitat* (rég.): védelmez.
- 182–185. *Longi Pastoralia*: A nevezett könyv Longosz *Daphnis és Chloéja*, Csokonai a Boden kommentárjaival ellátott kiadást használta (Lipsiae, MDCCLXXVII.), erről készültek kéziratok jegyzetei is (MTAK. K 669. 130a–131a és 134a–140b). A Csokonai által hivatkozott Boden-kommentár így szól (i. m. 52–53. l.): „Tria sunt, teste Donato, osculandi genera: osculum, basium, et suavium; oscula officiorum sunt, basia pudicorum affectuum, suavia libidinum, vel amorum. Addidit non sine causa pronomen *TῆTO*. Est enim in pronomine magnum dicendi pondus, magnusque ex his intellectus nascitur. Nam dicendo *TῆTO φέλημα* vult intelligi illud dulcissimum suavium, quod amatoris amaria, sine amica ardentem, vel vice versa insignit: illud, quo labella labellis ferruminantur: illud, quod Venus quinta parte sui nectaris imbuit: denique illud, quod libidinis est suscitabulum, et suavagitantis anteludium. Cor pulsat basium, quod basio conturbatum salit: ac nisi visceribus nexum haereret, attractum basia sequeretur. Veteres amatoria quadam dementia excoecati, animas credebant inspirari posse, et amatorio osculo in aliud transfundi corpus.” (Csokonai a második és harmadik mondatot nem jegyezte ki, lásd i. h. 135a.) A csókok három neme közül tehát az *osculum* a tisztelet, a megbecsülés jele, a *basium* a házastársi, rokoni szereteté, a *suavium* pedig a tisztátalan szerelem megnyilvánulása. Boden a következő antik frókat említi: Eustathius, Phavorius, Petronius Arbiter, Moschus, Raphael Colombanus, Vergilius.
- A lelkek csókban történő összekapcsolódásának motívumát Csokonai felhasználta mind *A' Tsókókban* (583–586. sorok, e rész egyébként Guarini-adaptáció), mind az ennek ihletköreből keletkezett apróbb prózai írásokban (*Melitesz Rozáliához* [I.] 45–46., *Melyik a' legjobb Csók?* 49–50. sorok).
186. *Orbilius*, Pupillus: nagytekintélyű tanító Rómában (i. e. 63-tól), Horatius *plagosus*nak ('verekedő') nevezi (Epist. I, 70.). Csokonai másutt is említi (MM². II. 405. l.)
187. *lasnakol* (nép.): ver, püföl.

188. *Virga* (lat.): vessző, az iskolai fenyítés eszközét nevezték így.
190. *módi* (ném., rég.): divat.
- 192—194. A *Magyar Játékszín* című háromkötetes kiadvány a hazai színházi mozgalmat kívánta felvirágoztatni az 1790-es évek elején, darabok közlésével is. Ennek III. kötetében jelent meg A' nemzeti játszó Társaságnak Alkotványa, aminek C. 9. pontjára történik itt utalás: „a., A' szerzőnek tudósításán kívül nem szabad a' tsókolódás. b., Nem engedtetik a' férjfi-
nek, hogy a' Fejér-személynek száját tsókollya. Ha ezt a' Játék meg-kívánnya, a' homlokát tsókollya. c., A' férjfiak között való tsókolódás a' víg-játékokban ízetlen. Egyedül az affectusokban engedtetik meg.” (*A' Magyar Játék-szín*. Pesten, Nyomtatt. Trattner Mátyás betűivel. 1793. III. XXVI.) E színházi alkotmány jórészt Kármán József munkája (vö. Gálos Rezső: *Kármán József*. Bp., 1954. 47. l.).
195. *Pégu*: Burma.
214. *Visita* (rég.): látogatás.
222. Lásd a 192—194. sorok jegyzetét.
227. *Freymaurer* (ném.): szabadkőműves.
229. Lásd a 258—260. sorok jegyzetét.
230. Lásd a 261—262. sorok jegyzetét.
232. Lásd a 195—196. sorok jegyzetét.
237. *Pudli* (ném.): uszár.
- 244—249. A' *Hajnaltszillagról* szóló mitológiai történetet Csokonai a következőképpen írta le vegyes jegyzetei között: „*Hesperus*. Jápetusnak fia, Atlásnak öccse, kit bátyja kiűzvé az országból, Itáliába ment, és azt a maga nevével Hesperianak nevezte. Diodorus azt mondja, hogy ez a Hesperus az Atlas hegyének tetejére felment, hogy a magosságról jobban észrevehetné a csillagok forgását. De azután többé senki se látta. Ahonnan a nép azt gondolta, hogy ő azzá az igen fényes csillaggá változott, amely a napot reggel megelőzvé Lucifernek, este pedig azt kísérvén Hesperusnak mondatik az ő nevével. Ahonnan ezt a csillagot Aurora fiának költik.” (MM². II. 326. l.; vö. még *A' Tsókok* 58. és 773—780. sorainak jegyzetét, valamint Pomey 272. l.)
- 255—256. *Mátyási* József (1768—1849) ügyvéd, műkedvelő költő, a debreceni kollégium neveltje. Csokonai kecskeméti megismerkedésük után, 1795 májusának elején együtt utazott vele Pestre, aminek emlékét verses levelében örökítette meg (*Mátyási J. úrnak, Semminél több valami*). A *Mi a' Tsók?* utalás Mátyási versére (Felelet egy bizonyos személynek azon kérdésére, hogy: *Mi a' Tsók?*), amely a *Semminél több valami* című versgyűjtemény első kötetében jelent meg (I. Darab 234—237. l.; lásd újabban Figyelő 1885. XIX. 156—159. l. és 316., valamint *Magyar költők — 18. század*. Bp. 1983. 434. l.). Csokonai említett üdvözlő versében céloz e költeményre is:

„Maga a Csók méltó volna,
Hogy minden szép rádhajolna,
Megcsókolna.”
(MM². I. 250.)

257. Catullus VII. versének kezdősorát idézi itt a költő („Kéred, Lesbia, csókot adni hányszor /kívánok, hogy elég legyen s beteljek . . .” Devecseri Gábor ford. Bp. 1967. 10—11. l.).
- 258—260. Csokonai itt Kleist, Ewald Christian von (1715—1759) *Elizához* című epigrammájára céloz, amelyet később maga is lefordított, s megjelentetett *A' Tavaszban* (Lásd MM². III. 213. l.).
- 261—262. Lásd még a 230. sort.
263. E motívum feltűnik majd *A' Tsókokban* is (958—970.); még a 269—270. sort.
264. A lapithák királya, Ixion szemet vetett Jupiter feleségére, Júnóra, Jupiter azonban törbe csalta: Ixion lerészegedve a Júnó képét öltött Nephelét csábította el. Büntetése az lett, hogy egy tüzes kerékhez kötözve örökké forog (vö. Pomey 70. l.).
- 265—273. *pag.*, ill. *H. p.* [= *pagina*, ill. *Herder, pagina*]: lap, oldal. A költő itt Herder *Paramythionjaira* utal (Herdernek *Paramythionjai*. Általtette Kazinczy Ferenc. Széphalom, Széphalmly Vincénél, 1793.). E kötetet Kazinczy maga küldte Csokonainak ajándékba (vö. KazLev. II. 304. l.).
265. A nevezett rész: *V. A' Gerlice*.
 „Két Szerelmes kívánságának első bódog álmodozásaiban űlt együtt; de, ah! el vala végezve hogy kívánságok csak álmodozás maradjon. Irígyen metszé-el fonalokat a' kérlehetetlen Párka, 's lelkeik egy csókbann, egy sóhajtásbann együtt bujdosának-el.
 Testeikből való elköltözések után a Szerelem Istennéjének óltára körül ismertek egymásra. Panaszos esdekléssel bukáznak-meg a' felettek lebegő Istenné előtt. «Ah! nem fogád pártunkat kegyes Anya! Láttad szíveink' kívánságát, 's nem engedted hogy az emberi életben teljesedést érjen. De mi még az árnyékok' országában is együtt maradunk; mi még itt is fogjuk egymást szeretni!»
 (Folytatása a 269—270. sorok jegyzetében olvasható.) E motívum egyéb előfordulásaira nézve lásd a [*Francia versek próza fordításai*] 11. sorának jegyzetét, valamint *A' Tsók*ok 131—135. sorait.
266. A nevezett rész: *II. Az Alvás*.
 „... [Jupiter az Alvás Tündéréhez] Ok nélkül búsongassz, felele néki az Embereknek 's Tündéreknak Atyja; komor alakod mellett is tégedet fog leginkább szeretni minden; mert a' Vígadás és Játékok is fáradást szereznek. Sőt hamarabb fárasztják-el azt, a' kit bódogítani akartak, mint a' Nyomorgót a' Gond és Viszontagságok. A' Gyönyörűségek végre elűrhetetlen únatkozásokká válnak a' kedvetöltt Bódog előtt.
 Azonban téged sem hagylak gyönyörködtetés nélkül; sőt gyönyörködtetéseid feljül fogják haladni azokat, a' mellyeket embereimnek Társaid nyújtanak. E' szókkal eggy ezüstsztín szarut adott néki Jupiter, teli rakva édes álmodozásokkal. Ebből önts el altató mákszemeidet, monda, 's téged fog minden Testvéreid felett óhajtani mind a' Bódog, mind a' Bódogtalan. A' benne lévő Reményt, Vígágot és Játékokat hűgaid,

a' Grátziák, bájoló kezekkel szedték a' mennyei völgyekben. Az a' levegői harmat, melly rajtok ragyog, a' kit bódogítani akarándassz, szíve' kívánságainak képzéseivel fogja örvendeztetni; 's minthogy belé a' Szerelem' Istennéje a' mi nek-tárunkból néhány cseppet öntött, az a' gyönyörűség, mellyet ez fog szerezni, édesbb lessz és gyengédebb, mint mind az, a' mit az embereknek a' szűk értékű Valóság fog adhatni. Kívánczova fognak ők a' legtömöttebb Víg-ságoknak karjai között repülni a' tiéd között; a' Poéták Hymnusokat énekelnek tiszteletedre, 's dalaikba a' néked tulajdon ígérest fogják lehelleni igyekezni. Még az ártatlan 's csak félve kívánó Lyányka is néked fogja kinyújtani karjait; 's pilláskáin fogsz függeni, az éreztetésben érezvén isteniséged' édes míveit!

— ...
Az álom-motívum Csokonainál is gyakran feltűnik, elég csak *Az Álom* című versre, vagy *A' Tsókók* megfelelő részére utal-nunk (872—879. sorok).

267.

A nevezett rész: *III. A' Halál. Egy Beszélgetés Lesszignek sírja mellett.*

„ÉN. Mennyei Ifjú, mit keresel te itt? El-alvó szövétneked földnek vagy fordítva: de ambróziái váladon lobogó lánggal ég a' másik. Szébb ragyogást, szébb bíborszínnel égést még nem láttak szemeim. — Amor vagy?

AZ IFJÚ. Az vagy! de e' leplőzés alatt, bár Amor légyek, Halálnak hívnak az emberek. A' Tündérek' seregében egyet sem leltek az Istenek, a' ki az emberi szívet olly lágyann, olly szelíden tudja felöldani. 'S magok mártották nyilaimat, mellyekkel e' Nyomorúltakat láncáikból kifejtem, és a' mellyeket ezek együgyűen keserűknek állítanak, a' Gyönyörűség' édes kelyhébe. Én vezetem az elváló lelket a' leg-édesbb esők alatt a' menyasszonyi örömek' teljességéhez. . . .”

E motívum párhuzamaira nézve lásd előbbi két jegyzetünket, valamint [*A Lilla első dala prózában*] 10—12. sorait. Herder itt egyébként Lessing *Wie die alten den Tod Gebildet?* (Hogyan ábrázolták a régiek a halált?) című tanulmányára utal. A halál e felfogását és ábrázolását az újabb szakirodalom a neoklasszicista ízlés megnyilvánulásának tartja (vö. Szauder József: *Az Estve és Az Álom*. Bp., 1970. 378—390. l.; Pál József: *Canova és Kazinczy* ItK. 1978. 187—194. l.; Fried István: *Stílustörékvések a XVIII. század végén* ItK. 1979. 579—581. l.). A fenti összefüggésekre, melyek Csokonai élet-műve szempontjából is lényegeseek, Bíró Ferenc hívta fel figyel-memet.

268.

A nevezett rész: *IV. Flórának választása.* „Midőn a' terem-teni szándékozó Jupiter azon Valóságokat, mellyeket alkotandó vala, ideális alakokban szólítgatá magához, a' többiek közt a' virágzó Flóra is megjelent az Isten előtt. Ki írhatná-le szépségeinek gazdagságát? ki beszélhetné-el kellemeit? A' mit szűz méhéből szült valaha a' Föld mind az ő arcúlatjábann, az ő színében, 's az ő lepleiben gyűlt vala egygűvé. Rá nézének minden Istenek; mindenik Istenné irigylé szépségét. . . .” A továbbiakban Flóra és Zephyr története következik:

Flóra a halhatalanságot is kínáló Phoebusz helyett meggon-
dolatlanul a csapodár Zephyrt választja párjával. Mikor az
átöleli, virággorrá változik, s ezután minden tavasszal ő szüli
újjá a természetet, Zephyr és Phoebusz segítségével.

269—270. A költő itt a 265. sorban már említett rész folytatására utal:
... „Az Árnyékok’ szeretete szomorú szeretet, monda a’
szánakodó Istenné. Emberi élteteket vissz’adni nincs hatal-
mombann: de, hogy benneteket Országomnak valamely la-
kosává változtassalak, azt az örök végezésék nékem meg-
engedik. Jertek, innepi szekeremet vonó galambjaimmá öl-
töztetlek-által, ’s udvarombann a’ Vigság’ és Hiúság’ társa-
ságábann ambróziával fogtok élni. Állhatatos Szerelmetek
megérdemli e’ jutalmot.

»Ne, ó ne, jóltévő Anya! — mondának egy szájjal az Egy-
mást-szeretők — ne add nekünk ezt az irigységet szerző, ve-
szélyes jutalmot! A’ Vigság’ és Hiúság’ seregében, győzedel-
mes Udvarod’ örök ragyogásában, ki felelhet szerelmünknek
állandósága felől? Ha galambokká akarsz tenni, küldj magá-
nos környékekre, hogy szegény fészünkben mi légyünk, mi
maradjunk mindene egymásnak!«

Az Istenné kimondá az Elváltoztatás’ ígését, ’s ime felre-
pült az első gerlice pár! Elbuliklák Jóltevőjöknek háladásokat,
's sírjok felé siettek, hogy ott hűségek-előmutatásával, érdeklő
panaszaikkal lágyíthassák-el a’ Párkát el nem élt éltnek
vissz’adására. De viszontaglott nyögdécseléseikbenn is ví-
gasztalást lelnek; az a’ hű és érzékeny Szerelem, mellyel fel
nem háborítva élnek magános ligetekbenn, édesbb nekik a’
Vigság’ és Játékok’ úntató társaságainál a’ Vénusz thrónusa
körüli.” E motívumra nézve lásd A’ *Tsókok* 958—970., vala-
mint *Vázlatfüzet* 263. és 296. sorait.

271—273. E három mitológiai mese motívumkincsében nem állítható
közvetlen párhuzamba a tervezetekkel, sem magával az elké-
szült művel; maguk az utalások is a történetek egészére vo-
natkoznak. A nevezett három történet a következő:

VI. A’ *Liliom és Rozsa*. (i. m. 26—28. l.)

X. Az *Echo*. (i. m. 35—37. l.)

XI. A’ *haldokló hattyú*. (i. m. 38—40. l.)

274—275. Lásd a 167—170. és a 299., 304. sorokat.

276. A’ *jó Tsók neve Zsidó*.: „Sándor István: *Toldalék a magyar-
deák szókönyvhöz* című, 1808-ban megjelent munkájában zsidó
csóknak nevezik a halált hozó mézes bort, a mulsum lethale-t”
— világítja meg Vargha Balázs Scheiber Sándor kutatása
nyomán a zsidó csók vélhető jelentését, majd a továbbiakban
még más értelmezési lehetőségeket is megvizsgál (Vargha:
Melyik. 12. l.).

277. *Kleist*: lásd a 258—260. sorok jegyzetét, valamint az *Anglus
andalgáshoz* fűzött magyarázatokat.
Guarini: lásd a 180—181. sorok, valamint a *Melyik a’ legjobb
Csók?* és A’ *Tsókok* jegyzetében mondottakat.
Tasso, Torquato (1544—1595) olasz költő. Csokonaira gyako-
rolt hatásáról lásd A’ *Tsókok* jegyzetében mondottakat.
Secundus: lásd a 179. sor jegyzetét.

- Hyde*, Thomas D. D. (1636—1703) neves orientalista; Csokonai kéziratai között tőle kijegyzett részek is találhatóak (MTAK. K 679/I. 71a).
278. *Jones*, William (1746—1794) angol orientalista; Csokonai által is jól ismert, nevezetes munkája, amelyből az *Ázsiai poézisről* címen ismert tanulmányát fordította: *Poeseos Asiaticae Commentariorum Libri Sex cum appendice auctore Guilielmi Jones*. Lipsia, 1777. (vö. *A' Tsókok* jegyzetét, továbbá Stud-Lit. 1986. 79—88. l.).
- Meursius*, Johannes (1579—1639) holland klasszika-filológus. A kollégiumban is jól ismerték a neve alatt fennmaradt, de valószínűleg nem tőle származó szerelmi témájú párbeszédet: *Elegantiae Latini sermonis*, seu Aloisia Sigaea Toletana de arcanis Amaris et Veneris. 1680.
- 279—286. E ritmusképletek eredetére és céljára nem sikerült fényt deríteni. (Szauder József kérdőjelesen felveti, hogy ezek esetleg *A' Tsókok* későbbi megverseléséhez készültek volna; lásd Szauder 216. l.)
- 289—304. E vázlatra nézve lásd a keletkezésről mondottakat.
- 291—292. Lásd a 153—155. sorokat.
296. Lásd a 263. és 269—270. sorokat.
- 297—300. Lásd a 171—175. sorokat.
- 299—304. Lásd a 167—170. és a 274—275. sorokat.
- 301—302. Lásd a 161—163. sorokat.

37. Melyik a' legjobb Csók?

Kézirata

1. MTAK. Mf. A 4051/I. 158—161. (K₁). Sarkadi Nagy Zsigmond másolata. 1810. (Maga a kézirat magántulajdonban van.)
2. DebrK. R 556a. 46—48. (K₂). Másolat, Sárváry Pál szöveggondozásában.
3. MTAK. K 673. 134—136. (K₃). Kecskeméthy Csapó Dániel másolata. 1827.
4. Prága, Egyetemi Könyvtár. Kubelik (Széll) gyűjtemény ű 21. (Mf.: MTAK. A 162/V. 84—87.) Szántó Dániel másolata. 1807. (K₄)
5. DebrK. R 1025. 1—3. (K₅). Másolat. 1814 k.
6. DebrK. R 817. 23a—25a (K₆). Somosi Mihály másolata. 1808.
7. Debreceni Egyetemi Könyvtár Ms 92/1. 28b—29b (K₇). Borbély János másolata.
8. Zilahi Sámuel másolata. 1808. Ismeretlen helyen (vö. Stoll 600.).

Megjelenése

A költő életében nem jelent meg. Először Toldy adta közre a K₃-ból, ezt követte a HG. (II. 571—572. l.) és a FK., az értekezések közé sorolván a művet. Ugyanezen másolat szerint, de már a szépprózai művek között közölte a MM. és a MM², ill. a mű címét kölesönző válogatás is (Vargha: Melyik.).

Keletkezése

A mű keletkezését többen valamiféle valóságos szerelmi élményt feltételezve képzelték el. Juhász Géza (226–227. l.) Földinével hozta kapcsolatba, s Vargha Balázs is valóságos Rozáliát keresett a *Madám* mögött (Vargha: ArcV. 72–73. l.). Baróti Dezső is utal az élmény esetleges megletére, de a hangsúlyt a filozofikus indíttatásra helyezi (Baróti: Mest. 146. l.). Valóban kevésbé tűnik valószínűnek, hogy valóságos szerelmi románca a mű ihlető háttere, csakúgy, mint a korabeli szerelmi költészetnél sem (vö. Szilágyi: CsMűv. 319. l.), annál is inkább, mivel ez esetben fordítással állunk szemben. Már Kastner Jenő (ItK. 1922. 45. l.) figyelmeztetett rá, hogy „az ajak csókolásának e bőbeszédű dicsérete, 25 soros bevezetés után Guariniból van fordítva.”

Valóban, a *Vak halandók!* kezdetű résztől kezdve (21. sor) Guarini *Il pastor fidoja* egy részletének (II. felvonás, kórus) többé-kevésbé pontos fordítását olvashatjuk. Pukánszky Kádár Jolán e fordítás kapcsán úgy vélekedik, „hogy Csokonai elkészítette Guarini teljes művének a fordítását is”. (Cs/Szín. I. 256. l.) Ez azonban nem tűnik valószínűnek, mert a költő munkalajstromain mindössze kétszer szerepel ez az írás (EK., KiM.), ráadásul az EK.-on még *Lefordítani* megjegyzés áll mellette. Leveleiben sem említi munka alatt lévő vagy tervezett művei sorában, sem mint elkészültet. Kétségtelen azonban, hogy foglalkozott a fordítás gondolatával, s Guarini e darabja egyebként is jelentős hatást gyakorolt *A' Tsókokra*, annak több részlete innen eredeztethető, gyakran mint követendő minta, ill. motívumátvétel, néhány esetben pedig mint a szövegszerű adaptáció forrása. De ezeken, valamint a *Melyik a' legjobb Csók?*-on kívül más fordítást nem ismerünk Guarini pásztorjátékából, így kétséges, hogy megtörtént volna a teljes darab fordítása. Az elkészült részletek közül pedig ez az egyetlen, amely nem épült be *A' Tsókokba*, hanem önálló életet kezdett: az is lehet, bár ezt nem tudhatjuk pontosan, hogy a Csokonaitól származó bevezető húsz sor esetleg valamiféle későbbi terv kapcsán került az újra elővett Guarini-szöveg elé (vö. *A' Szeretet jegyzetét*).

A jelen fordítás keletkezési idejére nézve a munkalajstromok nem adnak eligazítást. E mű önállóan csak egyszer szerepel ezeken: az 1803-ból való Kjt.-en a *Nagy Gábor Úrnál* lévő írásk közt van egy *Madám* megjelölésű is — ez minden bizonnyal a *Melyik a' legjobb Csók?*-ot takarja. (Megjegyzendő még, hogy együtt említdődik itt az állatdialógusokkal, vagyis azon művekkel, amelyek vele együtt találhatóak több korábbi gyűjteményben is.) 1803-nál azonban nyilvánvalóan jóval korábbi korán, kollégiumi évei vége felé foglalkozott Guarini művével. Nagy Gáborhoz ezt írja 1794-es levelében: „A franc Guarini keresésére kikérem egy órának feláldozását és egy kis unalmat.” (MM². II. 359. l.) A *Vázlatfüzet* több utalása szintén felhívja a figyelmet az *Il pastor fido*ra (lásd pl. 113., 180–181., 277. sorok), s tudjuk, hogy e feljegyzések 1793–94 körül készültek. Az egyik utalás egyebként kimondottan az itt fordított részre vonatkozik (*Guarini vitatja, hogy a' Tsókok közt legjobb a' száját tsókolni meg*; 180–181. sorok). Ezen adatok alapján e mű keletkezését az 1793–94-es időszakra tesszük.

A Nagy Gáborhoz szóló, fentebb idézett levél azonban más szempontból is érdekes. Miért *franc Guarinét* emleget itt Csokonai, talán valójában nem

is olaszból, hanem franciából fordított volna ez esetben? Mintha erre mutatna a *Madám* megszólítás, hiszen ennek olasz megfelelője sem szerepel az eredeti szövegben . . . Komoly érvek szólnak azonban e gondolat ellen: Csokonai Guariniról szólván csak olasz nyelvű kiadásokat emleget (vö. AD/j. és Kastner Jenő megjegyzése: ItK. 1922. 40. l.), s a kollégium könyvtárában ma is megtalálható francia nyelvű kiadás többek között épp a Csokonai által itt fordított részt nem tartalmazza. S ezeken túlmenően: miért fordított volna franciából, mikor azt még kevésbé tudhatta, mint az olaszt, amelyben már gyakorlott fordító volt? A *franc Guariniról* tett megjegyzés tehát önmagában nem jogosít fel arra, hogy francia nyelvű kiadás használatát tételezzük el ez esetben.

Szövegekritika

Főszövegül — autográf kézirat nem lévén — a K_1 -t választottuk, mivel ez viszonylag korai, s a Sarkadi-féle másolatgyűjteményben található, ahol a másolatok egy része ellenőrizhetően hiteles (lásd erről a két állatdialógus jegyzetét, valamint Cs/ÖM. I. 176—177. l.). Forrásértékű másolat még a K_2 is, amely Sárvány Pál szöveggondozásában maradt fenn: az ismeretlen másoló által ejtett hibákat Sárvány utólag korrigálta, s így a szöveg jórészt egyezik a K_1 variánsával. A K_4 ezekhez képest már több eltérést mutat, de még így is jó másolatnak tekinthető, akárcsak a K_7 .

A másik három már jóval több pontatlanságot, eltérést tartalmaz az előzőek viszonylag egybehangzó szövegéhez képest. A K_5 a K_7 -en, az pedig a K_1 -en alapul, míg a K_3 és K_6 a K_4 -re vezethető vissza.

Az alapszövegül választott K_1 -en három jelentősebb emendálást végeztünk (szókihagyás esetén a 30. sorban és szóelírás miatt a 24., ill. 54. sorban) — minden esetben a többi másolat tanúsága szerint. Ezeken kívül csak apróbb helyesírási kiigazításokat tettünk (a *j*-t két esetben átírtuk *ly*-re, valamint az *ssz*-t *ssz*-re változtattuk).

Cím. K_7 : **Kérdés? Mellyik a' legjobb csók?**

3. K_4 : *azt helyett ezt*

5—6. K_6 : *csóknál többes számban; az ezeket a nem is után jön.*

6. $K_{5,6}$: *Te hiányzik.*

7. K_4 : *csókokról egyes számban.*

8. K_3 : **meg** magyarázza A K_7 -ben mutatja szerepel.

$K_{5,7}$: *énnékem*

9. K_1 : *Philosophusi* A Ph *φ*-vel jelölve.

$K_{4,6}$: *tőlem előtte az én hiányzik.*

11. K_2 : **fájának tudásáról**

18. K_6 : *nem hiányzik. A K_3 -ban előtte 's áll.*

20. K_2 : *a' melyet helyett a' mit*

K_3 : *támaszhatnak helyett támasztanak*

22. $K_{3,4,6}$: *nézzétek el ezt*

24. $K_{4,6}$: *gyönyörködést helyett gyönyörűséget*

24—25. K_1 : *a' ti szívetek, és oly holt szépségben* A vessző és az és nem illik a mondatba. A másolatok e helyén nem is ez szerepel, hanem *egy*, ami összhangban van a mondat értelmével; e szerint em. (A K_2 -ben sem és, sem egy nincs.)

K_5 : *oly helyett illy; a K_7 -ben illyen.*

25. K₁: *tévejgés* em.
 26. K₃: *ez* helyett *a'*
 28. K₂₉₅₇: *adaja* helyett *adója*
 29. K₃₇₆: *az* hiányzik.
 30. K₁₇₅₇: *és ambróziájának* hiányzik; a többi másolat szerint em.
 31. K₄: *egy dolog* helyett *maradvány*
 33. K₃: *valaki* helyett *a' ki*
 K₁: *érte* em.
 33–34. K₃: *szerelmes szerentsés szeretők*
 38. K₃₇₄: *nem tud visszaadni* helyett *nem ad vissza*
 38–39. K₂: *összetzuppanásai*
 K₃: *összetzuppanásaik*
 K₅₇: *összve tsapások*
 39. K₃: *mikor* helyett *midőn*
 40. K₁: *amor* em.
 45. K₃₇₆: *válogatós* helyett *válogatott* A K₃-ban az *akar* hiányzik.
 47–48. K₃₇₆: *egyébb részét* helyett *egyebét*
 51. K₃₇₆: *eleven* hiányzik.
 54. K₁₇₅: *tsókokat* helyett *tsókokat Értelemszerűen*, a többi másolat változatát követve em.
 55. K₃₇₆: *felőlle* helyett *belőle*
 K₆: *semmit sem értenek, tudnak*
 57. K₆: *tsókot* többes számban; *másikba* *ütődvén*
 K₅₇: *érez* hiányzik.
 59. K₃₇₆: *viszont* helyett *vissza*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Guariniról maga Csokonai ad részletes ismertetést az AD. jegyzetei között: „Giambattista Guarini született Ferrarában, 1538. Eszt. Sokáig vólt az odavaló Hertzegnek II. Alfonznak Titoknokja, azután Státustanátsosa, a' kinek sok hasznos szolgálatot tett a' Velentzei, Római, és Lengyel követségekben. Minekutánna Florentziában is és egyébütt, ékesenszöllását, hűségét, és Politikai táalentomait kimutatta vólna; tsendes életre kívánván magát adni, hazájába visszaindult: de Velentzében véletlenül kimúlt, 1613. Eszt. Azt a' különöst jegyztették fel róla a' baráti, hogy a' *Poéta* nevet gyűlölte, a' melly inkább megvetést, mint tiszteletet okozna az embernek. De az jól esett néki, ha a' Fejedelmek, nagy emberek, és a' tudós Académiák pompás titulusokkal tisztelték meg. — Gyönyörű, és könnyen menő versei vagynak; képzelődése termékeny és tűzes. Fő poétai munkája az a' Pásztori Dráma, mellynek neve *Il Pastor fido*, vagy A' hű Pásztor. Vagynak apróbb versei is felesen.”
 Az itt fordított részlet eredetije a következő:

C O R O [14 sor fordítatlan]

Ciechi mortali voi, che tanta sete
 Di possedere avete
 L'urna amata guardando

D'un cadavere d'or, quasi nud'ombra
 Che vada intorno al suo sepolcro errãdo;
 Qual'amore, o vaghezza
 D'una morta bellezza il cor v'ingombra?
 „Le ricchezze, e i tesori
 „Son insensati amori; il vero, e vivo
 „Amor dell'alma è l'alma; ogni altr'oggetto;
 „Perchè d'amore è privo
 „Degno non è dell'amoroso affetto;
 „L'anima perchè sola è riamante
 „Sola è degna d'amor, degna d'amante.
 Ben è scave cosa
 Quel bacio, che si prende
 Da una vermiglia, e delicata rosa
 Di bella guancia, e pur, chi'l vero intêde
 Come intendete voi
 Avventurosi amanti, che'l provate;
 Dirà, che quello è morto bacio, a cui
 La baciata beltà bacio non rende;
 Ma i colpi di due labbra innamorate
 Quando a ferirsi va bocca con bocca,
 E che in un punto scocca
 Amor con soavissima vendetta
 L'una, e l'altra saetta,
 Son veri baci, ove con giuste voglie
 Tanto si dona altrui, quanto si toglie.
 Baci pur bocca curiosa, e scaltra
 O seno, o fronte, o mano, unqua non sia
 Che parte alcuna in bella donna baci,
 Che baciatrice sia
 Se non la bocca: ove l'un'alma, e l'altra
 Corre, e si bacia anch'ella, e con vivaci
 Spiriti pellegrini
 Da vita al bel tesoro
 De' bacianti rubini:
 Sicchè parlan tra loro
 Quegli animati, e spiritosi baci
 Gran cose in picciol suono,
 E segreti dolcissimi, che sono
 Allora sol palesi, altrui celati.
 Tal gioia amando prova, anzi tal vita,
 Alma con alma unita:
 „E son come d'amor baci baciati
 „Gl'incontri di due cori amanti amati.
 (*Il pastor fido*, In Venezia 1742. 75 — 77. l.)

Csokonai meglehetősen szabadon kezelte Guarini szövegét és több pontatlanság, félreértés is található fordításában. (A nyelvi összevetés Sárközy Péter munkája.)

1. *Madám!* (fr.): Asszonyom!
 10—11. Zsoldos Jenő (103. l.) e kép bibliai eredetére hívja fel a figyelmet (Móz. I. 3,4).

- 16–17. E gondolatmenet — filozófikusabb összefüggésben — szerepe. A' *Szeretetben* (7–15. sorok) és A' *Tsókok*ban is (729–740. sorok).
17. *szívódik* (rég.): vonzódik.
viszontaglás (rég.): viszonzás.
22. *záros koporsót*: Csokonai betoldása.
23. *szégyenüljetek el*: Csokonai betoldása.
- 23–25. A mondat az eredetiben: 'Mondjátok, milyen érzés él bennetek, milyen szerelem, milyen halott érzés hajt benneteket?'
- 25–27. *Szomorú tévelygés!*: Csokonai betoldása. Az itt következő mondat az eredeti öt sorának értelemszerű, de tömörített fordítása. Az eredeti így hangzik: 'A gazdagság és a kincs nem igazi tárgya a szerelemnek. A lélek szeretete maga is lélek. A lelken kívül minden más dolog, mivel nincs benne Ámor, nem méltó a szerelemre.'
- 28–31. E két mondat Csokonai betoldása; e motívum szerepel a *Vázlatfüzet* feljegyzései között is (163–167. sorok).
28. *adaja* (rég.): adója.
30. *nectár* (gör.): az istenek itala.
ambrózia (gör.): az istenek étele és illatos kenőcse.
31. *Valósággal kellemetes egy dolog*: az eredetiben csak *soave* ('emelkedett') szerepel.
34. *meg holt állat az a' Csók*: az eredetiben: 'halott csók'. E motívum szerepel A' *Tsókok*ban is (578–581. sorok), de e rész szintén Guarini-fordítás.
35. *megtsókkoltatott szépség*: szó szerinti fordítás (La baciata beltà), de az eredeti stílusértékét nem éri el.
- 38–39. *édes összezuppanások*: az eredetiben: 'két száj összekapcsolódása'.
- 39–40. *egyik száj a' másikat verdesi*: az eredetiben: 'a szájak egymást sebesre sebzik'.
45. *válogatós*: az eredetiben: 'kíváncsi, kalandvágyó'.
akar (táj.): akár.
46. *de rám nézve*: itt és a továbbiakban az eredeti általános alanyt használ.
- 49–50. E motívum antik forrásairól lásd a *Vázlatfüzet* 182–185. sorait és jegyzetüket.
- 52–54. A két tagmondat az eredetiben: 'Ily módon beszélgetnek egymással a lélekkel felruházott csókok'.
55. Az eredetiben: 'mások előtt rejtve maradnak'.
- 57–60. A mondat az eredetiben: 'A viszonzott csók maga Ámor, két szeretett és szerető szív találkozása.'

38. Melitesz Rozáliához [I.]

Kézirata

- OSzK. Anal. 966. 2ab (K₁). Másolat, a lapok széle sérült.
- Puky István másolata, amelyet Gulyás József adott ki az ItK.-ban (1936. 473–474. l.) (K₂). Az eredeti kéziratos kötet, amely Gesztelyben, a Zmeskál család birtokában volt, a II. világháború alatt elveszett.

Megjelenése

E költői levél kiadásra készült, szerepel a költő címjegyzékein is, párdarabjával együtt (az EK.-on a LIV., ill. a LV. sorszám alatt található). A Kcj.-en *Melitesz Rozáliához versben* megnevezés olvasható, amely nyilván a hasonló című versnek e prózai daraboktól való elkülönítésére szolgál. Toldy a 112. szám alatt említi mint elvesztettet, de „Három poétai levél”-ről beszél. Gulyás József közlése után először Juhász Géza vette fel kötetbe (EPM.), párdarabjával együtt. Ő mindkét levelet a K₁ sérült példánya szerint közölte, de a hiányzó részeket saját kiegészítésekkel pótolva, valamint felcserélve a két levél sorrendjét. A MM. és a MM². e levélnél Gulyás József kiadását, míg párdarabjánál a K₁-t vette alapul, s a levelek és személyes írások közé sorolta be mindkettőt.

Keletkezése

A két levél keletkezéséhez fontos eligazítást ad az a tény, hogy kronológiai értékű másolatgyűjtemény (az ún. Sérült-másolat) tartalmazza mindkettőt: ebben 1794 körüli művek találhatók (vö. Cs/ÖM. I. 166., 200. l.). Az 1794-es időhatárnak ez esetben az sem mond ellent, hogy léteznek a Puky-féle másolat is, amely általában 1796-ból datálható művek között maradt fenn (vö. Szilágyi: CsMűv. 278. l.): mivel az EK.-on már szerepelnek e levelek, így 1795 első felében már bizonyosan készen kellett lenniük. E mellett szól még egy sor kimutatható kapcsolat biztos keletkezésű művekkel. Ekkoriak a Melitesz és Rozália felelgetésére épülő kettős dalok; a második prózai Melitesz-levél befejező része (25–30. sorok) Melin de Saint Gelais Esch.-ból prózában fordított versének az átdolgozása, amely nyersfordítás pedig éppen ebben az időszakban készült (lásd a [*Francia versek prózafordításai*] jegyzetében mondottakat, valamint a 11. sor jegyzetét külön is); a lelkek csókban való egyesülésének a motívuma, amely a korabeli művekben rendkívül gyakori, itt is megtalálható, a *Vázlatfüzetben* pedig ennek forrásai vannak feltárva (lásd a 265. sor jegyzetét). A fentiek alapján e költői levelek keletkezési idejét 1793–94-re tesszük.

Levélről lévén szó, felmerülhet a kérdés, hogy nem valóságos személyt kell-e keresnünk a címzett mögött. Juhász Géza Földinével hozta kapcsolatba ezt az első Melitesz-levelet, *A távolról kintzó* és a *Habozás* című versekből levont következtetések alapján (Juhász 234. l.). Szilágyi Ferenc — maga is kérdőjelesen — egy másik levéllel (lásd Szilágyi: CsMűv. 270–271. l.) mutat ki rokonságot. Mivel e nevezett levél is megvolt Puky másolatgyűjteményében, feltette, hogy mindkettő egyazon ismeretlen hölgyhöz szólt (Szilágyi: CsMűv. 278. l.). Ama bizonyos másik levél címzettje azonban nemigen lehetett nő, már csak a többszöri *barátom*-megszólítás és a tegező forma miatt sem, nem is beszélve arról, hogy udvarlásnak a levélben nyoma sincs. Leginkább az a megjegyzés fogadható el tehát, amely már a folyóiratbeli első közlésnél ott állt: „Ez a töredékes írás művelélnak látszik.” (ItK. 1936. 474. l.) Ezt igazolja, hogy címjegyzékeire is felvette a költő, s hogy a Puky-féle másolatban *Rózi* helyett mindenütt *M* — áll: ez mintha a *Manci* névre, s ezáltal Kazinczy Bácsmegyeyjének Surányi Mancijára utalna (vö. Szilágyi: CsMűv 328. l.), de legalábbis azt az érzést sugallja, hogy e mű is egy nagyobb kompozíció részeként született meg, s csak később, e terv elvetésével kezdte meg önálló életét (lásd erről még *A' Szeretet* jegyzetét).

Szövegkritika

A két másolat között kevés a szövegszerű eltérés, a lényeges különbség abban áll, hogy a K_2 -ben sem megszólítás, sem aláírás nincs, s a *Rózi* név helyett is csak a rejtélyes *M* — szerepel. Mivel a címjegyzékekre — csakúgy, mint párdarabja — *Rozália* névsava néha bizonytalanná vált. A végleges változatot, ez tehát alapszövegünk is. A két változat hasonlósága folytán a K_1 -ből a sérülés miatt hiányzó részeket a K_2 -ből pótolhatuk, ezekre a jegyzetekben mindig utalunk. A K_1 írása sok helyütt elmosódott, így főleg az írásjelek, ékezetek olvasata néha bizonytalanná vált. A K_1 -ben mindkét költői levélnek *Melitesz Rozáliához* a címe, az EK. a második darabnál az *Ugyanő ugyanahhoz* megjelöléssel él. Ez azonban nem alkalmazható önálló címként, ezért [I.], ill. [II.] jelzéssel különftjük el a két művet. A K_1 -ben a cím után pont van.

1. K_1 : *Rósikám!* A cím mellé írva, a K_2 -ben hiányzik.
3. K_2 : A második *én* hiányzik.
5. K_2 : Az *Igen-is* kezdi az új mondatot.
6. K_2 : *e'* helyett *a'*
7. K_1 : *fel található* em.
8. K_2 : *meg emlékezel*
- 8—9. K_1 : ... *A' Te Köszöntésed olyan volt nekem* em. A K_2 -ben *köszöntésed* áll, em.
10. K_1 : *azt csak a' mézhez hasonlítom* em.
11. K_1 : *tsokod, mikor szerelmes szavaidban* em.
- 11—12. K_2 : *tett fogadásodat hév ajakkal*
13. K_1 : *'S Te én rólam* em.
 K_2 : *róllam meg emlékezel?? 'S Te*
- 13—14. K_1 : *Oh! kedves köszöntés, melly* em.
15. K_1 : *bóldog lehetnék, hogy* em.
16. K_1 : *vagy oh! ... Akkor tudnám* em.
17. K_1 : *a' kik a' halandók* em.
18. K_1 : *oltsárolják.* — em.
20. K_1 : *és az én szeretetem nem* em.
21. K_1 : *a' mellyet a' Te köszöntésednek* em.
22. K_2 : *Olly* Itt új mondat kezdődik.
 K_1 : *képzeltette vélem* em.
23. K_2 : *szép* hiányzik.
24. K_1 : *a' néma falokon* em.
 K_2 : *Rózimat* helyett *M...*
25. K_1 : *Esmérd meg itt,* em.
28. K_1 : *Levelédre* em.
29. K_2 : *tett tisztelődöt ... kevésnek*
30. K_2 : *arra* hiányzik.
31. K_2 : *Rozimat* helyett *M...*
32. K_2 : *száz annyival* helyett *százzerte szíves* hiányzik.
34. K_2 : *Rozim* helyett *M...*
- 37—38. K_1 : *gyűlölségemet,* em.
41. K_1 : *a' mellyő [= a' mellyben]*
42. K_2 : *az én életem szerentséjét*
44. K_2 : *szeretet* helyett *szerelem*
48. K_1 : *mgk. [= maga kezével]* A K_2 -ből hiányzik.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

- Cím. A nevek jelképes értelmére nézve lásd *A' Tókok* 31—32. sorainak jegyzetében mondottakat.
17. *fekete vérű komorok*: ez a kifejezés előfordul még *A' Szeretben* is (3—4. sorok), de a *fekete* önmagában is gyakran jelöli Csonkainál a papokat, mint pl. *A' számár és a' szarvasban* (305—306. sorok).
18. *oltsárolják* (rég.): ócsárolják.
23. *biztosod* (rég.): híved.
29. *martalék*: „a' régi magyaroknál tett hadban elfogott rabot, mancipium, örökös szolgát, vagy selávt.” (AD/j.)
31. *minden betűiben*: e motívum megtalálható még a Vajda Júliához szóló 1797. okt. 2-i levélben is (MM². II. 389.).
- 44—46. E motívum párhuzamaira, forrásaira nézve lásd a *Vázlatfüzet* 182—185. sorainak jegyzetét.

39. Melitesz Rozáliához [II.]

Kézirata

OSzK. Anal. 966. 3a (K). Másolat, a széleken sérült lapokkal.

Megjelenése

Lásd a *Melitesz Rozáliához [I.]* jegyzetét.

Keletkezése

Juhász Géza, míg az első Melitesz-levelet Földinével hozta kapcsolatba, ezt „puszta képzelgés”-nek minősíti (Juhász 233. l.). Valóban — csakúgy, mint párdarabja — ez is a levélregény műfajában tett próbálkozásnak tűnik (erről, valamint a megírás pontos idejéről lásd az első *Melitesz-levél* jegyzetében mondottakat).

Szövegkritika

A hiányzó részek helyét szögletes zárójelbe tett pontokkal jelöltük viszont a jegyzetekben utalunk az EPM. kiegészítéseire. A hiányok egyébként csak öt esetben pótolhatók egyértelműen (10., 11., 14., 31., 33. sorok), vagyis a szöveg túlnyomó többségében ez nem valósítható meg. A mű címről és a K leírásáról lásd az első *Melitesz-levél* esetében mondottakat.

2. EPM.: örökké
EPM.: *szívnek boldogságát,*
3. K.: *Szívünkē [= Szívünkben]*
EPM.: *-eni, hogy szerettetünk.*
4. EPM.: *Az én*
5. EPM.: *, olly kevéssé*
6. EPM.: *-em csak képzelt ör-*

7. EPM.: -*julásban ejtették,*
 8. EPM.: -*tette velem, melly*
 9. EPM.: *dajkája mellyé-*
 10. EPM.: -*mem.*
 11. EPM.: -*kodna-*
 12. EPM.: *szemeid,*
 13. EPM.: -*en*
 14. EPM.: -*ett*
 31. EPM.: -*váno-*
 33. EPM.: -*Wyne-*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

- Cím. A nevekről lásd *A' Tsókók* 31–32. sorainak jegyzetét.
 17. *szcéna* (rég.): jelenet.
 26–31. Lásd az első *Melítész-levél* keletkezéséről írottakat.
 35. *fűszerszámos* (rég.): illatos. Szauder József e kifejezést Pézteli József Hervey-fordításából való átvételnek tartja (*Szauder* 98. l.; vö. még Cs/ÖM. I. 369. l.).

40. A' Szeretet

Kézírata

1. Dombó 65–72. (Dombó). Dombó Márton szövegkiadása; minden bizonnyal a Gál László birtokában volt eredeti kézirat szerint.
2. MTAK. Mf. A 4051/I. 249–259. (K₂). Sarkadi Nagy Zsigmond másolata. 1810. (A kézirat magántulajdonban van.)
3. DebrK. R 556a. 73–83. (K₃). Másolat, Sárváry Pál szöveggondozásában, saját bejegyzéseivel; az első két oldal tőle való.
4. SpK. Kt. 1666. 371–379. (K₄). Batta Bálint másolata.
5. SpK. Kt. 1716. 5a–8b (K₅). Dusza Lajos másolata. 1808 k.
6. DebrK. R 817. 78a–83a (K₆). Somosi Mihály másolata. 1808.
7. DebrK. R 803. 4a–6b (K₇). Másolat.
8. OSzK. Oct. Hung. 1669. (ún. Makói-gyűjtemény) 113b–117a (K₈). Másolat. 1811–12.

Megjelenése

A költő életében nem jelent meg. Először Dombó közölte, a későbbi kiadások mind e szöveget követték. Toldy és Kföldy után közreadta a Csokonai Naptár is (1875. 62–64. l. vö. Szilágyi: CsMűv. 385. l.). A HG. (összevetve a K₄ szövegével; II. 565–570. l.) és a FK. az értekezések, a MM. és a MM². a szépprózai művek között adta ki.

Keletkezése

Dombó Márton, a mű első kiadója ezt a magyarázó szöveget illesztette *A' Szeretet* elé, eligazítást adva egyúttal a keletkezés idejére nézve is: „Ez a' Darab már 1795-benn 's 1796-bann kézen forgott Debretzenbenn,

és így hús esztendő s kora körül került Csokonaitól, 's a' mint nyilván kitetszik, csupán egy Poétai felhevülésének gyönyörű példája." (Domby 64. l.) E közlést igazolják a ránk maradt másolatok is: mind a kollégiumi időkből való művek másolatai között találhatók, s igen gyakran együtt szerepelnek a *Melyik a' legjobb Csók?*, *A' Bagoly, és a' Kótsag*, *A' Pillangó és a' Méh* című prózai írásokkal. Mindezek, valamint *A' Tsókok* ihletkörével való szoros rokonsága alapján a mű megírásának idejéül legvalószínűbben 1794-et jelölhetjük meg.

Ekkori írásait lajstromozó jegyzékein azonban nem maradt nyoma, s később is csak egyszer, a Kcsl.-n (1805 k.) fordul elő. Található viszont 1802 körüli jegyzékein (Kcsj., Mfj., Kjt.) egy *A' Szerelmek* című munka, amely az ÚK. 7. pontja alatt a következő pontos megnevezéssel áll: *A' Szerelmek. Két könyv [= Könyvben] Originál versbe, és folyó Beszédbe.* Ismeretes, hogy a költő a szerelem és a szeretet szavakat szinonimaként használta (vö. CsMűv. 298. l.), így már Toldy is felvetette, hogy a két cím esetleg egyazon műre utal (Toldy 946. h.). Juhász Géza mást látott e cínek mögött: *A' Szerelmekről* azt „lehet hinnünk, hogy a Mfj. és az ÚK. összeállításakor (még mindig?) prózakeretbe foglaltan szándékozott kiadni szerelmi költeményeit.” (Juhász 382. l.) *A' Szeretetet* viszont egy helyütt Csokonai Földinéhez fűződő állítólagos viszonyával hozza kapcsolatba (vö. Juhász 226. l.), másutt pedig ugyanezt a darabot a M Merk/j. egyik tételével azonosítja, annak töredékeként (364. l.). Töredéknek vélte *A' Szeretetet* már Domby is (72. l.), Kastner Jenő szintén (ItK. 1922. 45. l.), de erre vonatkozóan Vargha Balázs megfogalmazása tűnik a legpontosabbnak: szerinte e mű, csakúgy, mint a *Melyik a' legjobb Csók?*, töredéke „egy gigantikus műnek, a szerelem hősi eposzának”, amelynek még „A csókok négy könyvben megírt, de félbemaradt regénye” is csak egyik oldalhajtása (Vargha: ArcV. 69. l.). Hogy *A' Tsókok* milyen viszonyban állt Csokonai tervezett szerelmi eposzával, az külön problémakör, de az bizonyosnak tűnik, hogy létezett egy ilyen eposz terve (lásd a *Vázlatfüzet* jegyzeteit). A töredékességet tehát nem feltétlenül abban az értelemben kell felfognunk, hogy egy elkészült műből csak ez maradt fenn, a többit nem ismerjük; ez esetben inkább az előmunkálat, a műhelyforgács kifejezések tűnnek találónak. *A' Tsókok* és az ihletkörében keletkezett kisebb prózai írások mind egy tervezett „mitikus poéma” (Szauder 216. l.) előmunkálatának látszanak, e műhely előterében pedig megszületnek az első szerelmi versciklus darabjai. Csokonai tehát e szerelmi versköltéssel párhuzamosan meg akarta írni a szerelem mítoszát is, de e terve nem vált valóra. A ránk maradt művek, melyek lehet, hogy tényleg e poéma részeként készültek, de lehet, hogy csak az ihlet azonos bennük, a nagy terv elvetésével közös sorsra jutottak: önálló életet kezdtek (a másolatokban, a jegyzékeken és az utókor értékelésében egyaránt).

A' Szeretet esetében is ez képzelhető el leginkább: valamiféle invokáció lehetett eredetileg, legalábbis hangnemének pátosza és konkrét utalásai erre engednek következtetni (lásd a 140. és 149–152. sorokat). A későbbiekben, 1800 után aztán talán új műhöz akarta felhasználni e töredéket is, erről azonban nem tudjuk, hogy milyenek is készültek, s hogy valóra vált-e egyáltalán. De hogy ez az új mű, vagy csak ennek az ihlet ésméje szoros kapcsolatban volt *A' Tsókok* világával, az bizonyosnak látszik: együtt fordulnak ezek elő a jegyzékeken, valamint Sárváry Pál tervezett kiadásában is együtt szerepeltek volna, mint erre a cím is utal: „*A' Csókok és A' Szerlem Rozáliához*” (MTAK. K 675. 47a). Megjegyzendő azon-

ban, hogy Sárvány másolatában is csak *A' Szeretet* szövege van meg a *Szerelem* cím alatt, azt pedig nem tudhatjuk, hogy a Kcsl. tanúsága szerint *Rhédei Urnál* volt kézirat több volt-e a ma ismeretes műnél. Úgy tűnik tehát, hogy a két cím mögött egyazon műre gondolhatunk, mivel a későbbi, meg is hirdetett nagyobb alkotás nemigen valósult meg.

A' Szeretet esetében is, a korabeli azonos ihletű darabokhoz hasonlóan, felvetődött az olaszos hatás kérdésköre. Kastner Jenő írja: „Benne a szerelem általános hatalmát a csillagok forgásával, a bika, fülemile, galamb, vipera példájával; a fák, növények, a zefir szerelmével példázza. Ez a motívum — mely Petrarcatól származik — annyira el volt terjedve az olasz pásztorlköltésben, hogy a *Sampogna* egyik pásztorleánya, mikor a kedves ily érvekkel áll elő, azzal felel: valami újabbat találjon ki, mert ezek igen elcsépeelt dolgok; Silviát is így akarták rábírní, hogy Aminta iránt engedékenyebbek mutatkozzék. (*Aminta* I. 1. [lásd Cs/Szín. I. 199—203. 1.] — Marini *Sampognájában* a »Ninfa avara«.) Ezért — bár a fősorolás rendje Marini ép e költeményében azonos a Csokonáival — elégedjünk meg azzal, hogy itt az olasz költészet egy vándormotívuma esett kezeügyébe.” (ItK. 1922. 45. 1.) Valóban nemigen lehet itt szó többről egyszerű motívumegyezésnél, hozzá kell tennünk azonban, hogy e mű jóval több e motívum puszta variációjánál.

Szövegvizsgálat

Eredeti kézirat nem áll rendelkezésünkre, viszont bizonyosnak látszik, hogy Domy Márton kiadása a Gál László birtokában volt eredeti kézirat szerint készült (vö. Domy VII. és 142—143. l., valamint Cs/ÖM I. 91—93. és 290. l.), ezért mi is ezt választottuk alapszövegnek. A másolatok közül a K_2 és a K_6 e szöveggel rendkívüli hasonlóságot mutat, így valószínű, hogy ezek is az eredetire vezethetők vissza, de legalábbis forrásértékű másolatok. A K_4 , K_5 és K_7 egytípusúak, míg a K_3 és a K_8 csak alkalmi egyezést mutat ezekkel — egyik sem mondható azonban pontos másolatnak, igaz, romlott szövegűnek sem.

Domy szövegén a nyilvánvaló sajtóhibákon kívül csak ott változtatunk, ahol azt a forrásértékű másolatok egybehangozóan igazolták, s ezt megerősítette néhány a többi másolat közül is: egy mondat és két szó emendálásakor a 20—21., ill. a 91. és 151. sorokban. A főszövegtől eltérő változatokat a jegyzetekben részletesen feltüntetjük, kivéve a rendkívül eltérő központoszási és helyesírási gyakorlatot.

Cím. K_{378} : *Szerelem* A K_1 -ben a cím után pont van.

1. K_2 : *tsak* hiányzik.

1—2. K_{45} : *felelhetek megboldog és érzékeny Lelkek!* A K_7 -ben az *érezékeny* helyett *érzéketlen* áll.

2—3. K_8 : *indulataira* helyett *érzésire*

3. K_{457} : *véru* hiányzik.

5. K_3 : *ugyan* hiányzik.

K_{457} : *nem futok el azoktól és azon ösztön elől* A K_7 -ben *öszön-től* áll.

6. K_3 : *magambann hordoztat* helyett *belém adott*

8. K_8 : *középpontjám*

Domy, K_8 : *abrontsánn* em.

- 9–11. K₇: *Mikor még ... Lételeket hiányzik.*
9. K₄₇₅: *még a' helyett maga*
10. K₃: *egymásba hiányzik.*
11. K₄₇₈: *Lételeket helyett lelkeket*
13. K₄: *máig helyett mais* A K₇-ben *nem szerepel.*
- 13–14. K₃: *kedvellik helyett szeretik*
14. K₈: *Isteni helyett rendszerető*
- 15–16. K₃: *mely mennyei lételt úd és elevenséget*
17. K₄: *mozdulásba helyett mozgásba*
18. K₇: *kedve (talán kezdete)*
- 18–19. K₄₇₅₇: *és azon felül hiányzik.*
- 20–21. Dobby, K₄₇₅₇₇₈: *Mind Te vagy ez oh Szeretet! Te! ki minden vagy mindenekben.* E mondat hiányzik, de Dobby kivételével a leghívebb másolatok tartalmazzák, s a szövegbe határozottan beleillik, ezért a K₂ szerint em.
22. K₇: *a' helyett ő Itt, valamint a K₅-ben öröm helyett örök van.*
23. K₄₇₅₇: *nagy hiányzik.*
24. K₅₇₇: *bátorságos helyett barátságos*
K₈: *mértéketlen helyett mérhetetlen*
25. K₄₇₅₇: *oldala hiányzik.*
29. K₄₇₅₇: *lopva hiányzik.*
30. K₈: *dugja ki elszenderedett ábrázatját*
K₃: *ama' helyett a' mellől*
33. K₃: *sárga képpel kacsingat, és kukucsálgat*
K₄₇₅: *sűrű bokrok fordított sorrendben.*
Dobby: *homályából; Utána a pontosvesszőt pontra javítottuk.*
35. K₂₇₃: *szerelmes helyett szerelmetes*
39. K₂: *óttotad helyett ótrod*
41. K₄₇₅: *külömb helyett külömbféle*
K₇: *annyi féle millióm*
- 41–42. K₃₇₈: *külömböző nemeiben*
K₄: *külömb külömbféle nemeiben*
K₅: *külömbféle nemeiben*
K₇: *külömbféle állatoknak nemeiben*
42. K₄₇₅: *mind egyaránt helyett mindjárt*
46. K₇: *felfortyant helyett fel forralt*
47. K₄₇₅: *midőn helyett mikor*
K₄: *fel v meg aratt*
48. K₄: *lebukdosik hiányzik.*
51. K₅: *tsontjait helyett tsomójait*
K₃: *nagy tornyok*
53. K₃: *mint valami oszlopokat hiányzik.*
K₄₇₅₇: *mint valamely nagy oszlopokat*
54. K₅₇₇: *zöld hiányzik.*
56. Dobby: *lát; Utána a pontosvesszőt pontra javítottuk.*
57. K₄₇₅₇₇₈: *lenni a kell után következik.*
58. Dobby: *vékonyáságnak, Utána a vessző felesleges, a másolatokban sincs meg, elhagytuk.*
- 58–59. K₄₇₅₇: *még is a befuród után következik.*
59. K₃: *megettőtvén* A tagmondat végére került; a K₄-ből és a K₅₇-ből az egész tagmondat hiányzik.
60. K₈: *Midőn helyett mikor*

65. Domby: A vessző a *felvén* után van, értelemszerűen, a másolatok szerint a *hátra* után tettük.
 K₇: *meg hódíthatatlan*
69. K₄: *Szívénél* \bar{v} *vérenél*
 K₈: *tűz, n tsergedez* A száraz hiányzik.
73. K₇: *csudatévó* hiányzik.
 K₃: *Szerelem* helyett *Szeretet*
74. K₇: *pő gát még*
- 74–75. K₃: *a' tűznél magánál* fordított sorrendben. A K_{7,8}-ból a *magánál* hiányzik, a K₇-ből a *Te* is.
76. K₇: *mennyei* hiányzik.
 K₃: *mikor* helyett *midőn*
77. K_{4,5}: *halak* hiányzik.
78. K₈: *örülnek* hiányzik.
80. K_{4,5,6,7}: *világon* helyett *földön*
- 83–84. K_{3,4,5,7,8}: *tarka köntösbe* hiányzik.
85. K₈: *hív* hiányzik.
90. Domby: *postaivá* em.
91. K₈: *enyelgő lépésekkel repkedéssel*
 Domby: *repkedéssel* helyett *reszketéssel* Ez itt értelmetlen, az összes többi másolatban a helyes variáns van, em.
92. K₇: *belopják* azt helyett *bé oltják gokat* A K₄-ből az *azt* hiányzik.
93. K_{4,5,7}: *egyedül* hiányzik.
94. K₃: *Te birod* hiányzik.
95. K₇: *tehát* helyett *téteti*
98. K_{5,6}: *változnak* helyett *válnak*
99. K₄: *oh örök*
- 99–100. K_{4,5,7}: *sőt minden munka a' Te munkád* hiányzik. A K₄-ben viszont kétszer szerepel a *mint szintén az is*.
100. K₃: *szintén* hiányzik.
- 101–102. K_{5,7,8}: *engemet a Te segítség* után következnek.
103. K_{4,5}: *nemnek* helyett *Nemzet*
105. K₃: *a' te* hiányzik.
107. K₅: *abban* helyett az az A K₄-ből hiányzik.
108. K₅: *midőn a' Földről*
 K₇: *midőn a' Földről j emelked*
111. Domby: *hatalom* Utána nincs felkiáltójel, em.
114. K_{4,7}: *fűvei* helyett *nedvei*
115. K₅: *Te* hiányzik.
 K₃: *a' melleget Te élesztettél* hiányzik.
119. K₃: *mert annak nemes indulatit éneklek* hiányzik.
122. K₄: *gyalázóit* helyett *gyilkosait*
123. K₇: *szedett Virágokból* *Violdákból*
124. K_{5,8}: *az apró Játzintokból* hiányzik.
126. Domby: *levelein;* Utána a pontosvesszőt pontra javítottuk.
127. K_{4,5,7}: *Szép* hiányzik.
128. K₃: *Menyetskéik* hiányzik. A helyén álló *hölgyek* áth., s egy jel utal arra, hogy más szónak kell ide kerülnie.
129. K_{2,5,7}: *is* hiányzik. A K₇-ben nincs meg a *ki* sem, viszont az *ollykor* kettőzve szerepel.
130. K₇: *az én Verseimről 's énekeimről*
131. K₃: *bemohodzott* hiányzik. Az *akkor* kétszer szerepel.

132. K₃: *völgyébe* helyett *mélyébe*
 134. K₃: *nekik hálásan* meg köszönhetem
 136. K₄: *Szépeknek* helyett *Szép Nemnek*
 a' szép érzékeny Nemet
 K₇: *Szép* hiányzik.
 141–142. K₃: *részecskéje vagy, vagy valamely*
 144. K₃: *és* helyett *akár az én*
 K₃: *és* helyett *vagy*
 145. K₃: *megelőzvéen a' könnyű nyugoti*
 147. K₃: *azon szerencsés partjaira*
 149. K₃: *a' jácint bokrok közt.* —
 149–150. K₄: *a' Szerelmet, 's annak* édes
 150. K₃: *és telj* hiányzik, a *meg* helyett *még* szerepel.
 150–151. K₇: *azzal az édes illetéssel* helyett *azokkal az illetésekkel*
 Domy: *illetéssel* helyett *ihletéssel* A másolatok szerint em.
 154. K₄: *jeles* helyett *jó*
 155. K₃: *sokszor* helyett *gyakran*
 157. K_{4,5,7}: *egyébb* helyett *az*
 158. K₆: *e'* helyett *'s*
 Domy: (*s e' földi keskeny golyóbison felül lebegteti a' gondolatokat*) A *földi* és a zárójel egyik másolatban sem szerepel, elhagytuk. A K₈-ból az egész tagmondat hiányzik.
 160. K₈: *álló* helyett *vó*
 K₇: *félelem* hiányzik.
 161. K₃: *tarthatják* helyett *tartóztathatják*
 162. K_{7,8}: *kalyibába is*
 163–164. K₈: A két tagmondat fordított sorrendben következnek.
 164–165. K_{4,5,7}: *feltöri a' koporsók' zárjait* hiányzik.
 165. K₃: *küördeli* helyett *kiszaggatja*
 168. K₈: *olly* helyett *az az*
 169. K₃: *'s gyakorta* hiányzik; a K₈-ban *gyakrann* van helyette, *s az ah* hiányzik.
 170. K₃: *magát* hiányzik.
 171. K₇: *Szemhéjjatskák* helyett *szemek*
 172–173. K₇: *a' szép mosolyodás*
 177. K_{5,7}: *mikor* helyett *midőn* A K₇-ben az *egyenlő* hiányzik.
 179. K_{4,5}: *mikor* helyett *midőn*
 180. K_{4,5,7}: *bényújtott* hiányzik.
 182. Domy: *ressét* em. Domy a szöveg végére ezt írta: „Tovább vinni ezen nagyot jövendőlk Kezdetet vagy az Író nem akarta, vagy a Halál nem engedte.” (72. l.)

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

E műről szólván a leggyakrabban *Az álom* című verssel való rokonság gondolata vetődött fel (Haraszi 72., 92. l.; Gulyás József: *Csokonai a lélek halhatatlanságáról*. Debreceni Szemle 1927. 164. l.; Bíró Ferenc: *Csokonai: A boldogság. Miért szép?* Bp., 1975. 38–39. l.). Az eszmei forrásvidéket kutatva Baróti Dezső a felvilágosodás gondolatvilágára utal (Mest. 147–148. l. és Árný. 161 kk.). Fel kell azonban tételeznünk az antik-reneszánsz hagyományok továbbélését is ez esetben (e szerelem-

filozófiáról részletesen lásd Klaniczay Tibor: *A neoplatonizmus szépség- és szerelemfilozófiája a reneszánsz irodalomban*. Hagyományok ébresztése. Bp., 1976. 316. vö. még ItK 1979. 359–361. l.); Vargha Balázs a *chria* műfajának profanzált változatát látja e műben (ArcV. 70. l.).

- 3–4. *fekete vérű Komorok*: e kifejezést lásd még a *Melütesz Rozáliához* [I.] 17. sorában is.
4. *Fantaszta* (gör., lat.): túlfűtött gondolatvilágú, megszállottan képzelődő.
- 7–15. Hasonló a gondolatmenet *A' Tsókok*ban (729–740. sorok.), a fogalomhasználat pedig a *Melyik a' legjobb Csók?* 16–17. és az *Anglus andalgás* 34–37. sorában (vö. Baróti: Mest. 148–149. l.).
9. *Chaos* (gör.): a világ rendezetlen ősállapota.
24. *bátorságos* (rég.): biztonságos.
- 28–34. Gyakran használt motívum gazdagon kibontott formája (lásd még *A' Bagoly, és a' Kótság* 107., *A' Tsókok* 931. sorát, valamint a *Siralom* című verset, s egy levelet: Szilágyi: CsMűv. 270. l.).
29. *katsongat* (táj.): kacsintgat.
33. *kukutsál* (táj.): kukucsál.
- 34–38. A hintón érkező tavasz motívuma szerepel *A' Pillangó és a' Méh*, valamint *A' Tsókok* hasonló tavaszleírásában is (5–18., ill. 348–351. sorok).
- 39–98. A *Dorottya* IV. könyvében hasonló fejtegetést hallunk Vé-nustól (MM². I. 487–488. l.; vö. Vargha: ArcV. 70. l.).
47. *Abissinia*: Etiópia.
48. *Catarakia* (gör.): zuhatag, vízesés.
- 49–50. *Egyiptomi Tenger*: a Földközi-tenger.
51. *a' hadakozók, és a' rá épített tornyok*: utalás a hadi elefántokra (pl. Hannibálnál).
- 57–58. *elgondolatlan* (rég.): elgondolhatatlan.
70. *fűszerszámos* (rég.): illatos (vö. Szauder 98. l. és Cs/ÖM. I. 369. l.).
71. *geleszta* (táj.): giliszta.
82. *Éden*: a Paradicsom (Móz. I. 2, 8; vö. Zsoldos 104. l.).
- 83–84. A *lilium* motívumának sajátos előfordulásaira nézve lásd a költő kollégiumi *Búcsúbeszédének* 32–35. soraihoz fűzött jegyzeteinket.
- 85–93. Csokonai a *Dorottya* hasonló gondolatmenetét érdekes kommentárral látja el (vö. MM². I. 487. l.).
86. *törzsök* (rég.): ősi, tősgyökeres.
91. *hím por*: Ezt az akkoriban újszerű szakkifejezést Csokonai – Techert József szerint – Földitől vette át (MNY. 1936. 186. l.).
- 113–117. Rendkívüli a hasonlóság itt, s még a 137–139. sorokban *Az álom* című verssel:
„Ó, halál, a szelíd álomnak testvére!
Mikor vetsz örök zárt szemem fedelére,
Hogy a semmiségbe testem visszaszálljon,
S belőlem csak egy por és csak egy név váljon?”;
az elbomló test részecskéit pedig

„... felszívják a fűnek gyökerei,

Mellyből azt a kövér nedvességet nyeri.” (MM². I. 189. l.)
Természetszerű a gondolati párhuzam a *Halotti versekkel* is, de ezen túlmenően még terminológiai egyezésre is felfigyelhetünk: „... ott győz a lerontó halál,

Ahol megosztható részecskékre talál,

Amellyeket külön szedvén vas újjával,

Egyesíti önnön elementumával.” (MM². I. 658. l.)

117. *Anakreon* (i. e. 572 k. – 487 k.) görög költő, Csokonai maga is írt anakreoni dalokat.
- 119–123. E gondolat megismétlődik *A' Tsókok* legelején (35–38. sorok; vö. még Gessner I. l. és Benda I. 1025. l.), de hasonló *A' Had* című vers alapeszméje is (lásd MM². I. 145. l.).
123. *Helikon* (gör.): a költészetnek szentelt hegy, a múzsák lakhelye.
- 127–131. Csokonai itt „annak az ünnepnek prózai változatát fogalmazza meg, amelyet az anakreóni dalok befejező darabjában, *A Háziz sírhalma*ban olyan tökéletes költőiséggel tesz át verses formába” (Bíró F. i. m. 39. l.).
129. *midőn az ember emberebb lesz*: e keserűséggel teli gondolat vissza-visszatér Csokonai írásaiban (lásd a *Dr. Földi sírhalma felett* című vers utolsó versszakát és a Bessenyei Sándorhoz szóló levelet; MM². I. 569. l., ill. II. 380. l.).
- 140–144. A lélek természetéről itt mintegy mellékesen felvázolt nagy dilemma lesz majd a *Halotti versek* egyik alapkérdése. A lélek megnevezésére alkalmazott terminológia már itt is sokban hasonlít az akkorira; itt: *nemesebbé tettél egy tsomó sárt* – *Halotti versek*: *mozgó sár, lekes sár, nemes valóság, igazgatója e pormakhinának*, stb.
141. *Ether* (gör., lat.): az űr.
146. *Cziprus*: Vénusz lakóhelye.
147. *Gráziák*: „a' Kellemesség' három Isten asszonykájji” (Tav/j.).
Naránts Alma: narancs.
148. *a' Majoránna gyepen*: e különös összetétel előfordul még *A' Tsókok*ban is (310. sor.).
181. *szövétnék* (rég.): fáklya.

41. A' szamar és a' szarvas

Kézirata

Nem maradt fenn.

Megjelenése

Az EK.-on CIX. sorszám alatt szerepelt, innen később a költő kitörölte, csakúgy, mint az utána következő két darabot – ma alig olvasható e három bejegyzés (vö. Cs/ÖM. I. 210., 212. l.). Puky/j.-én e megnevezéssel található: „Van még egy Dialogusa a' *Szamar és Szarvas* de ennek kinyomtatását a' mostani és múlt század környül allasi meg nem engedik.” Eme utalás alapján vette fel jegyzékére Toldy, a 84. sorszám

alatt. Először Gulyás József adta ki Puky István másolatából (ItK. 1936. 86—95. l.). Kötetben először a FK. közölte a prózai fordítások között. Az EPM. az állatdialógusokhoz sorolta, s a MM. és a MM². is az eredeti írások sorában adta közre. A kiadások mind Gulyás József folyóiratbeli közlésén alapulnak, mert a Puky-féle másolat a II. világháború alatt elveszett.

Keletkezése

Ezt az állatdialógust — a másik kettőtől eltérően — állandóan kíséri az a feltételezés, hogy esetleg fordítást kell látnunk benne. Így közölte már a FK. is, a műben említett *Van Koopert* nevezve meg szerzőként, igaz, csak kérdőjelesen. E feltevés természetesen adódik a dialógus első két bekezdéséből, ugyanakkor azonban rögtön kétségeket is ébreszt bennünk, szó szerint vehetjük-e egyáltalán az ott mondottakat. A FK. kérdőjele után Juhász Géza már határozottan kijelentette, hogy a bevezetés egyszerűen ködösítés (Juhász 35., 203. l.). Valóban ez látszik a legvalószínűbbnek: először arról esik szó ott, hogy a művet egy *Magyar Hadi Tiszt* fordította bizonyos *Van Kooper* belga nyelvű (ilyen nyelv nincs is) eredetijéből, majd a következő bekezdésben már egy franciára fordított Lessing-mesegyűjtemény van megnevezve forrásként. Túl sokszoros és logikus összefüggés nélküli az áttétel itt ahhoz, hogy szó szerint lehessen mindezt venni. Az ugyan még felvetődhet, elfogadva a fordítás fikcióját, hogy az első bekezdést a magyar áttöltető önállóan írta a műhöz, míg a második bekezdés már az eredetihez tartozik; az adatokat megvizsgálva azonban e lehetőség kizárható. Lessingnek nincs ilyen meseje (vö. It. 1973. 835—836. l.), s nem akadtunk nyomára sem az említett kiadásnak, sem a fordítóként megjelölt *Tourneur* ügyvédnek. A Hervey-fordító íróval (Le Tourneur, Pierre, 1736—1788), ill. a politikussal (Letourneur, Charles-Louis-François-Honoré, 1751—1817) való összefüggésre sem találtunk adatot eddig.

Szilágyi Ferenc, bár a bevezetés szerinte is misztifikáció, más megfontolások alapján mégis fordításnak véli a művet (It. 1973. 833—847. l.). Állítását stilisztikai érvekkel támasztja alá (nyelvtani idegenszerűségek, a magyarban szokatlan szavak, fordulatok dialógusbeli előfordulásával). E felvetés elgondolkoztató, de a felhozott érvek végül is nem tűnnek elegendőnek fenntartás nélküli elfogadásához. Egyrészt pusztán nyelvi-stilisztikai jellegű bizonyítékokról (és egy történeti analógiáról) van szó, más típusú érvek nem merülnek fel, nem is beszélve a feltételezett eredeti előkerüléséről, (ennek nem sikerült nyomára bukkannunk kiadásunk előmunkálatai során sem). Másrészt pedig a felhozott nyelvi-stilisztikai érvek (lásd It. 1973. 837. l.) sem megfellebbezhetetlenek: az idegenszerűségekre idézett példákhoz hasonlókat Csokonai eredeti műveiben is találhatunk szép számmal (harmadik személyű birtokos névmás használata — lásd pl. *A' Tsókok* 67., 70., 91., 148. sorait; fordított birtokos szerkezet — lásd pl. *A' Tsókok* 281. sorát; indulatszavak — lásd pl. *A' Bagoly, és a' Kótság* 23., 27. sorait és a másolatok változatait ezekről; onager — vö. földrajzi jegyzetek, MM². II. 326. l.). A fentiek alapján nem tűnik bizonyosnak, hogy a jelen esetben fordítással állunk szemben, de a rendelkezésünkre álló minimális filológiai adat birtokában ezt teljességgel nem is zárhatjuk ki.

A filológiai adatok hiányossága a mű keletkezési idejének meghatározásában is gondokat okoz. Már az eddigiekben is alapvetően tartalmi jegyek alapján lehetett próbálkozni ezzel, s most sincs ez másképpen. Waldapfel József (267. l.) és Szauder József (137–140. l.), összhangban a műben is említett 1790-es dátummal, az ekkor zajló nemesi mozgalomból való kiábrándulás termékeként tartják. Juhász Géza, a dialógus radikális megnyilatkozásait véve alapul, a jakobinus mozgalommal hozza összefüggésbe. Véleménye szerint azonban — éppen a mozgalom alakulásának megfelelően — két lépcsőben született a mű: az első részt még mindenképpen Martinovics elfogatása előtt, a másodikat pedig csak öszszel írhatta a költő (Juhász 210. l.). E megközelítések azonban a mű kor meghatározó jelentőségű tartalmi elemei közül csak egyet-egyét emelnek ki, nem helyezve talán kellő súlyt a többi motívumhoz való kapcsolat elemzésére. A „szabadság számár heroldjainak gyilkos kigúnyolása” (Szauder József 138. l.) — minősítés jogos ugyan, de nem szükségszerű, hogy csak az 1790-es évek nemességének szalmaláng-lelkesedését értsük ez alatt: az 1790-es keletkezés ellen szólnak ugyanis a dialógus radikális részletei, melyek egyenként és összességükben is túlmennék a 90-es évek elejének radikalizmusán, hiszen gyakran már A Szabadság és Egyenlőség Társasága kátéját juttatják eszünkbe, gondolunk itt például a szervezkedés módjának a leírására (lásd részletesen soronkénti jegyzeteinket). A kétlépcsős keletkezés feltevése pedig a mű alapgondolatát megjelenítő kompozíciós egységet nem veszi figyelembe, vagyis külön-külön értelmezi a két részt, holott épp azok szembeállításuk a lényeg, amint az a záromdatokból is világosan kitetszik (lásd a 338–339., ill. a 494–495. sorokat; vö. Julow: Csok. 101. l.).

A dialógus tehát nem a radikális gondolatok *rendszeres* kifejtése, „kátéihlet” (Juhász 200. l.), hanem egy aktuális politikai helyzet (s az abban elfoglalt saját pozíció) poentírozott megragadása — hasonlóan *A' Bagoly, és a' Kótsaghoz*, csak négy évvel az után. A ki kivel tart kérdése ekkor, a felívelő radikális mozgalom időszakában ugyancsak aktuális problémaként jelentkezhetett egy demokrata gondolkodású értelmiségi előtt, amilyen Csokonai is volt (vö. StudLit. 1986. 53–57. l.). Számvetése egyúttal mozgósító funkciójú is: az összetartozás érzését erősíti a hasonlóan gondolkodókban, az ingadozókat pedig meggyőzni kívánja és kitartásra szólítja fel. A mű rövidre zárása a jakobinus mozgalommal, annak eszmekörével más szempontokból is jogosultnak tűnik. Bár Csokonainak a szervezkedésben való közvetlen részvételére nincsen közvetlen bizonyíték, néhány tényező egybehangzó jelzése felkeltheti ez irányú gyanakvásunkat is, elegendő itt utalnunk a Goráni-levelekre, Sárospatakra kerülésének körülményeire, baráti körére, néhány korabeli levelező partnerére stb. (e kérdéskörrel részletesen lásd Juhász 200–212., 269–276. l.; It. 1973. 819–847. l.; Szilágyi: CsMűv. 267–286. l.). A dialógus lényegi tartalmi jegyeit vizsgálva tehát arra a következtetésre jutunk, hogy a mű a jakobinus szervezkedés első időszakában, 1794 nyarának az elején keletkezhetett.

Szövegkritika

Mivel sem autográf kézirat, sem a Puky-féle másolat nem áll rendelkezésünkre, így szövegekölésünk alapja az első kiadó, Gulyás József szövege, amely Puky István másolatáról készült. Ez Gesztelyben volt talál-

ható, egy „sárga színű, börkötéses kötet”-ben, amely nagyjából Csonkai műveket tartalmazott: „Puky másolta őket a költő eredeti kézírásából, — erre mutat a *Militat omnis amans* elején levő ez a pár sor: »Ezen következő versei Csokonainak a’ maga tulajdon Jegyző könyvében veress betűkkel írtak, a’ mint az ajánló levelek bizonyítják.«” (ItK. 1936. 86. 1.)

Gulyás József „lehető betűhíven” közölte Puky másolatából a művet, viszont a nyomtatáskor több sajtóhiba került a szövegbe, ezeket javítottuk. Maga az alapul szolgáló másolat egyébként következetlen helyesírású (pl. az *egy — eggy* váltakozása, a magánhangzók hosszúságának a jelölése, az *é* kérdőszócska s az *is* külön, ill. kötőjeles írása miatt). A helyesírás az értelemzavaró hibák kivételével nem változtattunk. A cím után pont van, a beszélők nevei kisbetűvel, kurzív szedéssel szerepelnek.

10—11. ItK.: *által tettem. Csokonai*. Az eddigi kiadásokhoz hasonlóan mi sem tekintjük ezt az aláírást eredetinek. Nemesak azért nem, mert Csokonai az előszavait rendszerint nem írta alá, (különösen ilyen formán nem), de azért sem, mert az ellentmondana e bevezető sorok óvatos, rejtőzködő szerepjátszásának is (lásd a mű keletkezéséről mondottakat).

86. ItK.: *Eunye* em.

185. ItK.: *pusztulásba* em.

208. ItK.: *kell e’* em.

263. ItK.: *harmadik* A toldalék hiányzik, em.

298. ItK.: *enne-é* Az *l* hiányzik a szó elejéről, em.

324. ItK.: *felet* em.

409. ItK.: *előte* em. Ezt a sajtóhibát másként is lehet javítani: *előtte*. A mondat értelme így azonban más lesz: *De minék fejtegetem, én számár, előtte a’ régi idők történeteit* (MM². II. 28. 1.). Ez az ironikus önmegszólítás azonban nemigen illik a szövegbe, s zavaró is, mert nem sokkal később már ténylegesen a számarat szóltja meg: *Édes számaram!* A két vessző hiánya szintén ellentmond eme értelmezésnek.

476. ItK.: *rejtegebb* em.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

1. *A’ Niderlandi zenebona*: utalás az 1790-es belgiumi Habsburg-ellenes felkelésre.
4. *Van Kooper*: feltehetően kitalált név (lásd fentebb).
5. *kapuzinus*: ferencesrendi szerzetes.
- 5—6. *Belga nyelv*: nem létezik ilyen, Belgiumban csak a flamand és a francia használatos.
- 6—9. E rész kapcsán állapítja meg Egyey Tibor, akire aztán Juhász Géza is hivatkozik (203. 1.), hogy „kicsendül a sorokból Erasmus hangja” (Egyey Tibor: *Csokonai: Allati beszélgetések, különös tekintettel A számár és a szarvas című dialógusra*. Debrecen, 1963. Kézirat. Irodalmi Tanszékek Könyvtára, KLTE.). *A balgaság dicséretének* a végén valóban hasonló hangnemű megjegyzés olvasható: „Ha azonban úgy tűnne fel, hogy kissé szemtelen voltam és szájas, gondolatok

csak meg, hogy én a Balgaság vagyok, mégpedig asszony képében.” (Erasmus: *A Balgaság dicsérete*. Bp. 1958. 159. l.) Szilágyi Ferenc azonban, utalva az első két bekezdés szándékolt zavarosságára, megállapítja, hogy „az ilyesfajta misztifikáció egészen bevált gyakorlata volt a tiltott gondolatokat tartalmazó röpiratok szerzőinek” (It. 1973. 836. l.).

12. *Lessing*, Gotthold Ephraim (1729–1781) német író, esztéta, fabuláit Csokonai is jól ismerte, ezek Aszalay János-féle fordításából másolta ki *Az oroszlán és számára* címűt (lásd a bevezetőben mondottakat erre nézve.)
- 12–14. A francia szöveg magyarul: 'Lessing úr meséi. Franciára fordította és versbe szedte Tourneur ügyvéd, Hága, 1787. tizenkettedrét'.
18. *Panegirus* (gör., lat.): hosszabb dicsőítő költemény.
27. *rabota* (rég.): robot.
48. *bogláros* (rég.): ékítményekkel díszített.
- 48–49. *paszomántos* (rég.): zsinórokkal ékesített.
57. *módi* (ném., rég.): divat.
59. *martalék* (rég.): rab.
- 110–143. Egyey Tibor a Reformátorok Kátéjának a szervezkedés módjára utaló gondolataival hozza kapcsolatba e részt (i. m. 7. l.).
118. *Onager*: indiai vadszamár (Equus onager).
- 118–119. *a' Majmoknak ama szörtelem neméből való két lábuak*: E részlet Vörös Imre szerint „egyrészt ironikus utalás az embernek és a majomnak a »létezők láncá«-ban elfoglalt közeli helyére, másrészt azt idézheti föl a kor olvasója számára, hogy a XVIII. századi terminológiában az orangután sokáig »erdei ember«-nek, Homo silvestris-nek nevezték” (ItK. 1985. 154. l.). Csokonainál előfordul maga az *orangutan* szó (kollégiumi *Búcsúbeszéde* 146. sorában), de az ittenivel nagyon rokon megnyilatkozás *A tengeri háború* című versben olvasható:
„De ez a majmoknak legkevélyebb fajja
Szívével az egész világot felfalja.” (MM². I. 193.)
142. *vemhe* (nép.): magzat.
146. *petzér* (rég.): csatlós, poroszló.
169. *el tepedt* (táj.): eltépett.
- 169–170. *tisztelt sírhalmodat*: gyakori fordulat Csokonainál, olvasható a kollégiumi búcsúbeszédben (170. sor) és *A Tihanyi ekhóhoz* című versben is.
170. *széna-murha*: szénatörmelék.
190. *tereh* (rég.): teher.
- 210–219. A királyokról szóló részt Egyey Tibor (7. l.) és Szilágyi Ferenc (It. 1973. 843. l.) A Szabadság és Egyenlőség Társasága kátéjának megfelelő részével vetik egybe (lásd Benda I. 1028. l.).
218. *szagláló*: a francia *mouchard* ('kém, besúgó') alapján alkalmazott szó (moucharder: 'szagol, szimatol'). (Szilágyi Ferenc szíves szóbeli közlése.)
228. *tergenye* (nép.): a teherhordó számára való nyereg.
266. *monstrum* (rég.): szörnyeteg.
280. *fájin* (nép.): finom, nagyszerű.
284. *gyim-gyom* (táj.): hitvány.

306. *fekete társait*: a papokat (vö. *A' Szeretet* 3–4. és a *Melitesz Rozáliához* [I.] 17. sorát).
- 314–322. E részt Szilágyi Ferenc (It. 1973. 844. l.) A Szabadság és Egyenlőség Társasága kátéjának megfelelő részével vetette egybe (lásd Benda I. 1033. l.).
348. *haraszt* (nép.): száraz fű, avar (vö. *A Pillangó és a' Méh* 35. sorának jegyzetét).
349. *Gözü*: güzü (Mus spicilegus), mezei rágcsáló. A népnyelv e néven emlegette a többi hasonló rágcsálót is (pl. pocok, ürge).
369. *enyhős* (rég.): szélről védett (TESz. I. 492. l.; a szó eredetére nézve lásd még MNy. 1936. 313–314. l. és 1937. 14. l.).
- 373–374. *Az is bolond, a' ki a' szabadságot fel vállalja*: Szauder József (139. l.) utal e mondat és a *Tempefői* alcímének rokonságára.
387. *izék* (nép.): a takarmány hulladéka, főleg a kukorica szára.
394. *törék*: csépléskor keletkező törmelék, takarmánynak használgák.
399. *túros* (rég.): kisebesedett, feltört.
438. *jövés* (táj.): rügy.
487. *hagymáz* (rég.): lázas, önkívületi állapot.

42. A' Tsókok

Kézirata

MTAK. K 675. 15a–35b az első három ének autográf tisztázata; 39a–46b a negyedik ének autográf fogalmazványa (K₁); 47a–78b a teljes mű másolata, kiadásra előkészítve (K₂).

Megjelenése

Csokonai tervei között mindvégig szerepelt *A' Tsókok* megjelentetése, de erre életében nem került sor. Halála után Sárváry Pál a költő anyja nevében ki akarta adni, mint ezt a másolati példány címlapja is mutatja: „A' Csókok és A' Szerelem, Rozáliához. Szerzette Csokonai V. Mihály. Halála után (kiadta az Édes Anyja). Nagy-Váradonn Máramarosi Gotlieb Antal betűvel. 1806.” E kiadás nem valósult meg, így először Domby Márton Csokonai-életrajzához csatoltan jelent meg a mű, de a másolati példányból; ezt követte Kföldy is. Az eredeti kéziratból először Toldy adta ki, majd a HG. (II. 418–456. l.), a FK., a MM. és a MM². Több egyedi kiadása is van: megjelent a Tevan amatőr könyvek sorozatban (Bp., 1920.), majd ennek hasonló kiadásában (Bp., 1978.), valamint lásd még Vargha: Melyik.

Keletkezése

A' Tsókok formálódásának szakaszairól, a megírás pontos idejéről, valamint a mű befejezetlenségének a kérdéséről lásd a *Vázlatfüzet* jegyzeteiben mondottakat.

A közvetlen forrásokot illetően három fő csomópontot jelölt ki korábbi irodalomtörténetírásunk. Oláh Gábor az antik minták szerepét hangsúlyozta: „Ebben a költői cífrázatokkal túltömött pásztori történetben Ver-

gilius, Ovidius és Catullus szelleme kergeti egymást.” (Oláh 35. l.) Ferenczi Zoltán szerint *A 'Tsókók* „Gessner modorában” készült (55. l.), s hasonlóan vélekedik Császár Elemér is, aki azonban megállapítja, hogy a mű csak szellemében, nem pedig konkrét megvalósításában gessneri (Császár: NémK. 59., 99. l.). Kastner Jenő a fentiekkel szemben az olasz hatást tartja döntőnek, s kimutatja Guarini, Tasso és Marini műveinek motívumait, cselekményfordulatait *A' Tsókók* történetében (ItK. 1922. 42. l.). A források, minták vizsgálatok azonban előljáróban le kell szögeznünk (Szauder József szavaival élve): „A pozitívista összehasonlítás e tanulságos eredményei alapján sem lehet elvitatni Csokonaitól az eszmei és stiliztikai önállóságot. Egyrészt azért nem, mert [...] a pásztori költészet, főleg a regény hagyományosan épült tovább az előzők anyagából: s ez tökéletesen megegyezett a klasszicista poétika alapelveivel; másrészt *A csókók* legszebb részei éppenséggel Csokonai saját leleményéből származnak, s lírájának eddigi érzelmeivel-gondolataival, az ő sajátos világképével harmonizálnak bensőségesen.” (217. l.) A fentiek értelmében hasznosítjuk tehát az egyébként valóban nagyon fontos forráskutatás eredményeit. A mintákat persze nem lehet sommásan az antikos, a németes, vagy az olaszos hatás megnevezésével leírni. Meg kell mondanunk, mi az, ami szellemében, mi az, ami a konkrét cselekményfordulatok, motívumok szintjén volt hatással Csokonaira, s ezen túlmenően el kell különítenünk a mű formálódásának egyes szakaszaiban domináns hatásokat is.

A' Tsókók koncepciójának legelső formája egy többretegű „mitikus poémát” (Szauder 216. l.) körvonalazott. Ennek magja az antik hagyományokat felelevenítő reneszánsz csókmítosz egy kései változata lett volna, Guarini *Il pastor fidoja* alapján: az elkészült fogalmazványban (lásd a *Vázlatfüzet* 1–139. sorait) Csokonai e pásztorjáték IV. felvonásának kórusát dolgozta át. E tündérvilág fonódott volna össze a tervek első variációja szerint egy antik teremtésmítoszal, valamint egy pásztori történettel. A teremtésmítosz végső soron Hésziodoszon alapul, de lehet, hogy Csokonai más, közvetítő forrásból vette át. A pásztorjátékot, mely ekkor még mint az első emberpár története fogalmazódott meg, két döntő hatás alatt formálódott. Mindenekelőtt Longosz *Daphnis és Chloéjának* a szelleme hatotta át. Hogy Csokonait mennyire foglalkoztatta e mű, részletes feljegyzései bizonyítják (MTAK. K 669. 130a–131a és 134a–140b). S a csókban egymásba fonódó lelkeknek a csókmítoszban oly fontos motívuma kapcsán pedig szintén Longosz idilljére, annak Boden kommentárjaival ellátott kiadására hivatkozik (Lipsia 1777.; lásd a *Vázlatfüzet* 182–185. sorait). A másik alapvető hatást Gessner *Idylliumai*, ill. annak Kazinczy-féle fordítása gyakorolta a költőre. „Lehet poézis vers nélkül, van is. A Gessner idylliumi, azért, hogy versben nincsenek, az emberi elmének legszebb szüleményi a poézisba” – írta Csokonai későbbi tanulmányában is (MM². II. 279. l.). Gessner egyébként még konkrét fordulatokban is szolgáltatott egy-két mintát a tervezett cselekményhez (lásd a *Vázlatfüzet* 153–155. sorait).

A mű koncepciója azonban jelentősen átalakult a későbbiekben: a teremtésmítosz kimaradt belőle, így Melitesz és Rozália története került a középpontba, de értelemszerűen már nem az első emberpár történeteként. Az ő sorsuk fonódott volna össze valamilyen, ma már pontosan nem rekonstruálható módon a csókmítosz tündérvilágával. Longosz és Gessner szelleme itt is meghatározó, s Gessner közvetlen hatása továbbra

is jelen van (összefonódva a Herder *Paramythionjai* jelentette mintával), de inkább csak a tervezett cselekmény második felében, mert ennek az elején már ekkor is az olasz pásztorjátékokból átemelt fordulatok, motívumok tűnnek fel. E műkezdet-terv ugyanis, amely egyébként minden további változtatás közben állandó maradt, *A' Tsókok* ránk maradt formájával azonosítható — ez pedig döntően Guarini *Hű pásztorát* és Tasso *Amintáját* követi (ezekre nézve lásd Ludányi Mária tanulmányát ItK. 1979. 359—361. l.), azon műveket, melyeket Csokonai éppen ekkoriban fordíttatott. A tizenkét énekből álló csókeposz gondolatának elvetésével aztán e műkezdet-tervből lett maga a mű, így erre nézve jogosult az olasz hatást hangsúlyozni, nem feledve azonban Longosz és Gessner műveinek ihlető szellemét sem.

Kastner Jenő megállapította, hogy *A' Tsókokban* mind a „drámai csomóska”, mind a szerkezet az olasz pásztorjátékokból, különösen a már említett kettőből eredeztethető. „A tragikus csomósoknál végsőkig-feszítése s hirtelen feloldása jellemző ezen olasz pásztorjátékok chiarioscurojára. Szerkezeti fogásuk az is, hogy — az aristotelesi időegységhez híven — nem folytatólagosan történnek, hanem a szerelmes egy adott ponton elbeszéli szerelme keletkezését és történetét.” (ItK. 1922. 42. l.) Az első ének ennek megfelelően Melitesz kétségbeesésének és öngyilkossági kísérletének a leírásával indul. E rész eredetinek tekinthető, még ha itt is felsejlik a háttérben Gessner, vagy az őt imitáló Berquin egyik idillje; éppen az egyébként, amelyet Csokonai fordítani kezdett (lásd ezeket a Berquin-fordítás jegyzetei között). Az ének második felében Kastner Jenő (ItK. 1922. 44. l.) Marino hatását véli felfedezni (*Adone* XVI., XIX. ének), de Vénusz templomának rajzát és az Adonis-ünnep leírását Montesquieu *A knüdoszi templom* című műve is közvetíthette Csokonai számára (vö. Baróti: Árný. 164—168. l.; e rész fordítását lásd Kisfaludy Sándor *Minden Munkáit*. Bp., 1892. VII. 123—132. l.). Meg kell azonban jegyezni, hogy Montesquieu e művére csak egyszer utal a költő, egy 1801-es Márton Józsefhez írott levelében (vö. MM². II. 424. l.), tehát ezt még nem feltétlenül ismerte *A' Tsókok* keletkezésének idején. Az említett művek azonban maguk is olyan mitológiai díszleteket variálnak, amelyek „a reneszánsz óta számtalanszor ismétlődő s végső soron a görög regényekre visszavezethető közhelyek közül valók” (Baróti: Árný. 168. l.), így a közvetlen forrás keresése helyett megleghedhetünk e közkincsre való utalással. A továbbiakban azonban ténylegesen kimutatható az átvétel, nevezetesen Guarinitól és Tassótól: a cselekmény minden lényegesebb fordulata, eseménye e két szerző műveinek valamelyikéből adaptálódott *A' Tsókok* történetébe. A II. ének nemcsak alaphelyzetében azonos *A hű pásztor* II. felvonásának I. jelenetével, de a második felét lényegében innen is fordította Csokonai, persze szabadon (ItK. 1922. 43. l.). A III. ének első fele a költő *Aminta*-fordításának egy — kissé átfűt — részlete (I. felv. 2. jelenet, lásd Cs/Szám. I. 205—207. l.; vö. ItK. i. h.), ennek betétjellege nyilvánvaló a kéziratból is (vö. a 640. sor szövegkritikai jegyzetét). Az ének második felébe a *Vázlatfüzetben* található fogalmazvány került Philander monológjaként, ez — mint láttuk — szintén Guarini-átköltés. A IV. ének zöme pedig ismételt az *Il pastor fidoból* kölcsönzi cselekményfordulatait, értjük ezalatt első-sorban a szembekötődést (III. felv. 2. és 3. jelenet; vö. ItK. 1922. 45. l.). A mű tehát Guarinitól és Tassótól átvett részletekből épül fel. Hangsúlyoznunk kell azonban ismételt, hogy e források maguk is adott köz-

kincsből merítenek, ezen elemek variációját nyújtják. Összeillesztésük módja, a megfogalmazás nyelvi invenciója a lényeges tehát a vilásképi összefüggések mellett: a szimpla és közhelyes pásztori történetek rejtebb értelme, amely sokszor csak az életmű kontextusában fejthető fel pontosan.

A *Tsókók* egyébként nemigen született volna meg Metastasio műveinek hatása nélkül. „Csokonai nagy költővé érlelődésének legjobb iskolája volt a metastasiói fordításgyakorlat: megoldotta szavát, lírai stílus tudatos alakítására bírta, jellegzetes költői társadalomkritikáját is a rousseau-i vilásképp befogadására fejlesztette fel, s formai tömörség, zeneiségben is ökonómia megteremtésére kényszerítette.” (Szauder 178. l.) A Metastasio-fordítások tehát nemcsak formai tekintetben jelentettek fontos szakaszt Csokonai munkásságában, hanem vilásképi szempontból is jelentősek voltak: megadták azt a keretet, amelybe harmonikus és modern francia gondolatok, különösen a rousseau-izmus (vö. Baróti: Mest. 167. l.). „A boldogok aranykori szigetének e mítosza tiltakozás az ő szerelmének, s a XVIII. század végi ember szerelmének, de azon túl életörömének és boldogságának elfojtása, pénz és erőszak bilincsébe verése ellen. [...] Rousseau dédelgetett Robinzonjából Csokonainál aranykori álmokba menekülő Melites lett” (Szauder 223. l.). Egyébként Guarini és Tasso éppen eme aranykor-mítoszban tekinthető igazán *A' Tsókók* forrásának, (ez utóbbi *Arany Időről* szóló kórusát Csokonai versben is kidolgozta ekkoriban). Tasso és Guarini mellett a *Vázlatfüzet* egyik feljegyzésében (277–278. sorok) Kleist is szerepel, akinek aranykort idéző versét szintén lefordította, s ki is adta később, *A' Tavaszbán*. *A' Tsókók* formálódásának időszakára tehető töredékes Wieland-fordítása is (*A' Kellemek*), amely szintén szól az ősi arany időről. S a *Vázlatfüzetben* a fentiek neve mellett ott áll Hyde és Jones is! Érdekes, hogy Nagy Gáborhoz írott korabeli leveleiben is együtt emlegeti az itt szereplő szerzők közül néhánynak a könyvét: „A franc Guarini keresésére kikérem egy órának feláldozását és egy kis unalmat. A több könyvet kikeresem. Jonesból még holmit jegyez ki.” (MM². II. 359. l.) Másutt: „A Jónesból két verse van *Hafeznek*, azt írom le s akkor általadom!” (uo.) Úgy látszik, új utakat kereső, az ázsiai költészethez forduló poétikai érdeklődése fogantatásában is szorosan kötődik *A' Tsókók* téma- és gondolatvilágához. Az ázsiai költészet irányába Csokonai vezetője Jones mellett Lowth volt (minderről részletesen lásd Szauder 339–367. l. és StudLit. 1986. 79–88. l.), akinek a neve ugyan nem szerepel a feljegyzések között, de valószínű, „hogy *A csókók* ismert utópiája, Philandernek egyenest az aranykor előttre időzített időtlen mítoszával [...] kaphatott eszmei és stílári erősítést Lowth könyvéből” (Szauder 359. l.). Abban legalábbis, hogy az arkadikus hagyományok pásztori idillje összefonódik „Rousseau legokosabb aranykora” után „a zsidó poézisből kivehető szabadság, ártatlanság aranykorának” (Szauder 358. l.) utópiájával is.

Szövegekritika

A mű első három énekének javításokat is tartalmazó autográf tisztázata eredeti számozással van ellátva (I. Ének: 1–14., II. Ének: 15–28., III. Ének: 29–42.). A IV. Ének autográf fogalmazványja 16 szá-

mozatlan oldalból áll, ennek helyesírása nem olyan egységes és következetes, mint a tisztázaté. A szöveg után Csokonai kétsoros töredéke olvasható: [Az ártatlan látod . . .]. Az eredeti kéziratban (K₁) sok helyütt idegen kéztől származó jelzések, bejegyzések láthatók, amelyek a mű valamelyik későbbi sajtó alá rendezőjétől valók.

A másolat (K₂) Sárvány Páltól származik, s hűen követi az eredeti kéziratot (K₁). Nincs meg azonban benne végig a szöveg, viszont megőrizte az eredetiből hiányzó verses és prózai ajánlást. A IV. Ének közepén (1076. sor.: *nem a' vagy ámitó*) a másolat ismeretlen okból félbeszakad, s a következő, a költő anyjától származó bejegyzés áll ott: „A többit a' Halál m[eg] írni nem engedte.” Csokonai Józsefné tehát nemigen ismerhette az eredeti példányt, a másoló azonban minden bizonytalansággal ez alapján dolgozott, hiszen rendkívül pontos szöveget ad, s követi az autográf kézirat jellegzetes hibáit, következetlenségeit is (pl. a *Klőé — Tortorella — Laura* névváltozatok előfordulása a tisztázatlan és a fogalmazványban). Néhány kisebb változtatás, eltérés persze fellelhető a másolatban, ezek egyrészt nyilvánvaló másolási hibának tudhatók be (kb. 10 esetben), másrészt Sárvány helyesírást egységesítő törekvéséből erednek (pl. következetesen kihúzza a már lemásolt szövegben a kettőzött mássalhangzókat az *egy, melly stb.* szavakból, kicsire javítja a gyakori nagy kezdőbetűket). A javítások harmadik csoportját Sárvány önkényes szövegváltoztatásai alkotják (mintegy 25 esetben): ha nem találta elég értelmesnek a már lemásolt eredeti szöveget, vagy jobb megoldást vélt felfedezni helyette, utólag változtatott azon, különösen a merészebb, invenciózusabb szavak, képek, mondatfűzések esetében (pl. K₁ 736—737. sor: *még a' Semminek és Lételnek legelső Szerelmévis* — K₂ 68b: *Még a' Semminek is legelső létele szerelem volt*; vagy K₁ 152—153. sor: *találj nálam a' ki jobban megérdemli kedvedet* — K₂ 52b: *találj olyat, a' ki nálam jobban megérdemelje kedvedet*). A másolat eltéréseit a továbbiakban nem részletezzük sem itt, sem soronkénti jegyzeteink között; eddigi alapos áttekintésük is főleg a verses és prózai ajánlás szövegének a meghatározásához kívánt támpontul szolgál. Ezeket ugyanis csak a másolat tartalmazza, s bennük Sárvány utólagos javításai találhatók. (Ezek közül különösen a 24—25. sorokban olvasható szövegrészen tett változtatás a problematikus.) Sárvány itteni javításai nem másolási hibából erednek: nem rokoníthatók a szövegben található ilyen jellegű javítások egyikével sem, ezentúl pedig nem tudunk olyan másolási hibát kikövetkeztetni, aminek eredménye lehetne az itt olvasható szöveg. Fel kell tehát tételeznünk, hogy e helyeken is Sárvány önkényes javításaival állunk szemben. Ezen megfontolásból nem vesszük figyelembe ezen átirásokat, hanem az első, a javítás előtti változatot tekintjük hiteles szövegnek.

A prózai ajánlás után a költő anyjának tájékoztató sorai következnek, „Ismét az Olvasóhoz” címmel. Ez, valamint a másolati példány elé illesztett címlap már a kiadásra előkészítés munkálatait jelzi. Szintén a kiadással lehet összefüggésben az is, hogy az *Ajánló-Tsók* szövegében *Lilla* neve szerepel, holott a mű hősnője *Rozália*: a Lilla-szerelem után, csakúgy mint sok Rozália-vers, ez a mű is átiratott Lilla nevére. Mi az eddigi kiadásokat követve Rozália nevét tekintjük eredetinek e helyen. Maga a vers szerepel az EK.-on és az ED.-ban, így önálló műként bekerült kiadásunk harmadik verskötetébe is.

A mű címe az EK.-on (CLIII.) csak ennyi: *A' Tsók*. Az Szv. és az ÚK. már a hagyományossá vált címen lajstromozza, s a kézirat fejlécén s következetesen ez szerepel. Gyakran szokták alcímként idézni az ÚK.

megjelölését (*A' Csókók. Edgy Történet az Arany Időből négy Könyvben. Originál jolyó Beszédbé.*), s ennek megfelelően a mű részleteit is *Könyv*-nek nevezik. A kéziratból kitűnik, hogy valóban ez volt az első megnevezés, de később ezt Csokonai átjavította *Énekre*. A IV. rész fölött még *Könyv* áll, de ez fogalmazvány, s így korábbi keletkezésű a másik három rész letisztázott kéziratához képest, amelyben már *Éneket* ír a költő. A tisztázat legelső lapjára ugyan *Első Könyv* megnevezés került, de a fejlécezen itt is mindvégig *I. Ének* áll; s a IV. rész tisztázásához fogvány szintén árulkodó hibát vétett a költő: a fejlécre ezt írta: *IV. Kőn* — s már be sem fejezte a szót, viszont a fejléc alá már helyesen *Negyedik Ének* került. Ez az *Ének* megnevezés feltehetően a korai tervekkel és az EK. *Eposz* műfajmegjelölésével hozható kapcsolatba, de az nem világos, hogy a későbbiekben, az ÚK.-n akkor miért szerepel újra *Könyv* megnevezés a címléírásban.

- 2—4. K₂: *Rozáliám* helyett *Lilim! Lilim!*, ill. *Lillám! Lilim!* szerepel e helyeken; a fentebb mondottak szerint em.
17. K₂: *negy* em.
19. K₂: *Abban* Az *nn* utólag betoldva, a fent mondottak szerint em.
21. K₂: *biz' Utólag áth.*, a fentiek értelmében nem vettük ezt figyelembe.
nyomatás Az *n* utólag jav. *N*-ből, a nagy kezdőbetűt hagytuk meg.
Rózsára A *zs*-be az *s* utólag betoldva, elhagytuk.
22. K₂: *Szerető Olvasó* Az *erető* és az *asó* utólagos betoldások a rövidített formákba; mivel ezt úgyis emendáltuk volna, meghagytuk a betoldásokat.
24. K₂: A *jobban* és a *nem áth.*, följük írva: *azt*, ill. *jobban*; a mondat e javítás szerint: *tsókold azt, a' mit jobban szeretsz*. Mi a fent említett okokból az eredeti formát közöljük.
25. K₂: *Élj vígann!* Mellé írva: *Csokonai*, ill. más színű tintával ehhez hozzátoldva: *V. Mihály*. Ezt az aláírást, hasonlóan az eddigi kiadásokhoz, nem tekintjük az eredeti szöveghez tartozónak, mivel a költő rendszerint nem írta alá előszavait; itt is elhagytuk.
26. K₂: **ELSŐ KÖNYV** A fentebb mondottak szerint em.
45. K₁: *holott* <*pedig*> Az áth. szó fölé írva.
47. K₁: *Berekbe* <*Erdőbe*> Az áth. szó fölé írva, előtte az *a'* az-ból jav.
49. K₁: *Fülemüle*<*nek*> A rag és előtte az ékezet áth., helyettük hiányjel.
50. K₁: *Lassú* Az *L Ts*-ből jav.
51. K₁: <'s> *apró Árnykok*<*skák suhantak el a' Gallyak között*> — *a' Homály'* Az áth. rész előtti *k t*-ből jav.
54. K₁: *a'* <*Hall*> *Nyugodalom*
- 56—57. K₁: *mellyet nem te epesztesz, oh, Szerélem.* — E tagmondat eredetileg így hangzott: *mellyet nem a' Szerélem epeszt*. Az *epeszt* áth., az *oh* az *a'*-ből jav., a pont és a gondolatjel utólag betoldva, akárcsak a *te epesztesz* a sor elé, attól kicsit fentebb. A sorral egy vonalban *pag. 3.* utalás látható; ez, valamint az <*epeszt*> után levő ψ jel mutatja, hogy a szöveg a kézirat 3. oldalán folytatódik (főszövegünk 57—80. sorai).

57. K₁: a' <fá> zöld
59. K₁: szemérmes <sz ártatlan> Az áth. rész fölé írva, előtte a névelőből elhagytuk az egyébként utólag betoldott z-t.
63. K₁: Tsillagzat, A zat és a vessző utólagos betoldás.
65. K₁: a' <z> Gyönyörűségnek és Az és 's-ből jav.
66. K₁: <bo> kedves Tsüllaga <?tj> Az utolsó a olvhtl. betűből jav.
67. K₁: Az ő <látására> Pillantásiból
68. K₁: e' <boldogtal> gyarlóbb <Fo> Világba Az e' a'-ból jav.
69. K₁: ide alatt' A sor fölött betoldva.
Jóltévő A J G-ből, a második betű olvhtl. betűből jav.
70. K₁: gyönyörűséggel A gy Gy-ből jav.
71. K₁: mosolyásira em.
73. K₁: Éjszakának A sza olvhtl. betűkből jav.
74. K₁: Berekbenn; <alig> még
vala Sor fölötti betoldás.
75. K₁: félbeszakgatott A második a olvhtl. betűből jav.
79. K₁: ennek Az első e a-ból jav.
80. K₁: rajta egészen <megelégedve> Az áth. szó fölé írva.
gnyúgodott [= megnyúgodott] <...> Az ezután lévő ψ jel, s a sor elé betoldott pag. 2. utalás jelzi, hogy a folytatás ismét a 2. oldalon olvasható.
- 80–81. K₁: Sűrű<enn állottak a'> fekete Tölgyfák <eggyik oldalán az Erdőnek>, kettőztették itt az Éj' borzasztását. <Soha ez>eknek Az itt a sor fölé, a melly a <Soha ez> fölé betoldva, ez utóbbi előtt megmaradt a pont, em.
- 82–83. K₁: soha még Sor fölötti betoldás.
83. K₁: Vénség <tördel> tsonkázta
84. K₁: ezeknek, Utólag betoldva a sor fölött.
88. K₁: ágáinn ágánn-ból jav., az ékezetet elhagytuk.
90. K₁: szerelemmel <és Kétségbeeséssel> és
94. K₁: hideg vérrel <érzéketlenül> Az áth. szó fölé írva.
95. K₁: ki <Haj> széllyelborzadt
98. K₁: felig em. kidúlt <fák Tser>fák függöttek <felette, 's mohos Kő-szi> ki A Bikk a <Tser>, a ki a <felette> fölé írva.
99. K₁: mohos <mezítelen> Az áth. szó fölé írva.
100. K₁: sikóltva <bögve> Az áth. szó fölé írva.
102. K₁: Vérszopó Sárkányokkal <Rettegés szítta ennek ólom Levegőjét>
Az áth. rész fölé írva.
<s> tüzes
103. K₁: ordító <fekete> Az áth. szó fölé írva.
Lelkekkel, <vérszopó Sárkányokkal> 's A <vér> fölött olvhtl. betoldás van, az S s-ből jav.
104. K₁: hideglelős <Kép> Fantázia
107. K₁: beszakadt A kadtv olvhtl. betűkből jav.
109. K₁: az <Romlássok> itt A z utólag betoldva a névelőbe.
110. K₁: hajtván <...> a' <zuhogó ví> küszködő Habokba
112. K₁: halálás A h á-ból jav., előtte a névelő z-jét elhagytuk.
115. K₁: Jaj <...> Rozália!
117. K₁: dárabos Az ékezetet elhagytuk.
Mélység Az M H-ből jav.
tsak egy bús <...> Az áth. rész fölé írva.
121. K₁: Ajjakidbann Az A a-ból jav.

124. K₁: *dobogni mellyembe* <verni bennem> Az áth. szavak fölé írva.
125. K₁: *Rozália* <melle> neve mellé, <hogy> 's
132. K₁: *százzsor* Sor fölötti betoldás.
- 132–133. K₁: *kikk* [= *kiknek*] <az ő> *tévelygő* A *k* utólag toldva a szóhoz.
137. K₁: *legelőszőr*<is> Az *is* áthúzása egyben a vesszőt is jelenti, fölötte a pont az *i*-ből maradt.
139. K₁: *hol* <azt> *minden* A *felmetszettem* a következőképp van elválasztva: *felmetz- tszettem*; mi szabályos alakjában írjuk, így szerepel egyébként másutt is (lásd pl. a 257. sorban).
141. K₁: *óhajtom* <megh> a' *Halált* Az első *m* *k*-ből jav.
144. K₁: *Szerelemnek*, <veg> *fogadjátok bé*
145. K₁: *végtére* <örökre> Az áth. szó fölé írva.
146. K₁: a' *hív Szeretők Eliziumába*: Sor fölötti betoldás.
147. K₁: *túteket* em.
153. K₁: *kedvedet*. Utána a pontot pontosvesszőre javítottuk.
155. K₁: *fogsz sóhajteni* A *fogsz* sor fölötti betoldás, a *ni sz*-ből jav.
156. K₁: *Rozália!* A sor fölött betoldva.
- 157–158. K₁: *Víz*. 's *megriasztotta* A *jasz* olvhtl. betűkből jav., a pontot vesszőre jav.
159. K₁: A' olvhtl. betűből jav.
160. K₁: *sebessen* <harsogva> Az áth. szó fölé írva.
vitte az <sebe> *omló* A *z* utólagos betoldás.
kavargő A *kavar* olvhtl. szóból jav., az *ő*-t *ó*-ra em.
162. K₁: *fejemelte* Az első és utolsó szótag olvhtl. betűkből jav.
- 162–163. K₁: *közül*. *Kékszín* A pont vesszőből, a *K* *k*-ből jav. (A kiadások nem vettek tudomást e javításról, a másolatban viszont így van.) A költő elfeledkezhetett az itt végződő mondat elejének az átalakításáról, mert az e javítás után értelmetlen lett (*Midőn* *Limnisz*,); ezért em.
165. K₁: *vegyétek* Az első *e* *i*-ből jav.
168. K₁: *gyékény* <Szeke> *Hintájába*
172. K₁: *Tájékát*, <Penele pedig a' Halál pókhá> *Foszfor*
173. K₁: *tele a' legtsillámlóbb* <tartott tele> Az áth. szavak fölé írva.
185. K₁: *Imé Jövők* Az *Imé* a mondat elé utólag betoldva, a *J*-t *j*-re javítottuk.
- 186–187. K₁: *itt*. <Bézer a' Tsókoknak legfőbb Tündére.> *Élzs*
196. K₁: *halál*<.>*os*
202. K₁: *elrepült* <'s> *mennyei*
hagyván A második szótag *ott*-ből jav.
- 203–204. K₁: *Elbámúlva* <meredt> *ült*
210. K₁: *között*. Utána a pontot vesszőre javítottuk.
út Az *ú* olvhtl. betűből jav.
211. K₁: a' <s> *vak*
220. K₁: a' a' *pirúlni*
221. K₁: *Lámpássát* Az *L* *l*-ből jav.
- 221–222. K₁: *Hajnal* <tsilla> *súgáronn*
- 222–223. K₁: *Ekkor* <Melitesz> *bámúlt el*
223. K₁: *valaha*, <lá> *meqlátván*
226. K₁: *Profétaja* em.
230. K₁: *Narantsfák* <...> *állottak*
231. K₁: a' *mellyekenn* <régibb> *érett*

232. K₁: még, <nem tsak> a' szemet és száját A tárgyrag mindkét szóban olvhtl. betűből jav.
239. K₁: Dámvadak <vadatskák> Az áth. szó fölé írva.
240. K₁: líliomokonn. <között.> Fejér Az onn utólag toldva a szóhoz.
242. K₁: akkor Sor fölötti betoldás.
243. K₁: erdőbenn, <fejér> a' hol
247. K₁: E' A'-ból jav.
252. K₁: Melüesz <bé> ment a' <Templomba, 's> Pálma Erdőbe, <kirakott ösvény> <tágas ösvény nyúlt fel egész a' Templomig> márvány
255. K₁: reszkető <tántorgó> Az áth. szó fölé írva.
Templomhoz <Ajtóhoz> Az áth. szó fölé írva, előtte az a' azból jav., a temjén előtti a' pedig utólagos betoldás.
- 256—257. K₁: Az Ajtó felett <'s felette Arany betűkkel volt> Az áth. rész fölé írva, ez előtt a vesszőt pontra javítottuk.
257. K₁: ki metszve: <AZ ÖRÖK SZERÉLEMNEK> vündöklött <a'> Vénusz Az igekötő a sor fölött betoldva, a kettőspontot elhagytuk.
258. K₁: kik Sor fölötti betoldás.
tsókölták <öelgetve> Az áth. szó fölé írva, a v t-ből jav.
261. K₁: az üres Templomba A sor fölött betoldva.
262. K₁: píróp A sor elé betoldva.
mellett <körül az üres Templomba> Az áth. rész fölé írva. A tagmondat a javítások előtt így hangzott: zengett a' felkoszorúzott oltár körül az üres Templomba.
264. K₁: Égszín Az É olvhtl. betűből jav.
a' <pirop> falakat
265. K₁: szerelmes <kép> rajzolatok
266. K₁: Kettő <egy ...> Az áth. szavak fölé írva.
volt <többek között> Az áth. szavak fölé írva; a következő szó <kíváltképpenn> első szótagja a között tt-jéből jav.
- 268—269. K₁: a' <Vénusz> habokból
273. K₁: Tritonok <kövétték> vették
276. K₁: az orsóval A sor fölött betoldva.
oroszlány A második o s-ből jav.
- 282—283. K₁: Multziber <Kalük> Hálójába
283. K₁: Párok<nak> nevei
285. K₁: 's azzal Sor fölötti betoldás.
Rozújáét<ak> A t n-ből jav.
296. K₁: Egyszerre
297. K₁: 's <...> így
- 303—304. K₁: Kupresszus szomorú <Platanus attyafi> Az áth. rész fölé írva.
305. K₁: szokta <gy> az ő
307. K₁: gyakorta <az ő> magánosan
308. K₁: Árnyékával A val ban-ból jav.
felhozatván Az atv olvhtl. betűkből jav.
309. K₁: az <...> halálndális <első> erősebb Szeretettel. <Itt telep> E' mellett
310. K₁: Pappal, <'s azonnal megje> a' sűrű
312. K₁: énekek [= énekekben]
313. K₁: Szeretet <mind> közönséges
317. K₁: zengedezett Az ett olvhtl. betűkből jav.

320. K₁: mézes <édes> Az áth. szó fölé írva.
 321. K₁: édesgette <s> bádgyadó
 332. K₁: szólamlott: <Diána' bölts Pap-> Szívemnek
 333. K₁: kívánod <megujj>, óh
 336. K₁: Lelkem' <Szívem'> Az áth. szó fölé írva.
 339. K₁: lánlgoló <lobogó> Az áth. szó fölé írva.
 341. K₁: Nyúlát <...> piszkálok A pi olvhtl. betűkből jav.
 343. K₁: ezeknek <keserves> emlékezete
 kín <annak> eggy
 346. K₁: első A sor fölött betoldva.
 348. K₁: A' <Eggy> Az áth. szó fölé írva.
 351. K₁: a' Utólagos betoldás.
 352. K₁: Ártatlan Az Á á-ból jav.
 356. K₁: Egyenes Az Eg Pa-ból jav.
 358. K₁: felékesítvén <ké> eggy pár
 359. K₁: azoknak A nak at-ból jav.
 360. K₁: bús A b olvhtl. betűből jav.
 363. K₁: 's <violákkal> nártzisokkal
 364. K₁: gőldozta <meg> őket A g̃ utólag toldva a szó elé, [= megól-
 dozta].
 366. K₁: Le Az L l-ből jav.
 367. K₁: mosolygó <ártatlan> Szűzek
 370. K₁: Palemon Az e a-ból jav.
 371. K₁: eggy <vig> vidám
 372. K₁: Ifjak! <vala> imé
 375. K₁: hosszas Az első szótag olvhtl. betűkből jav.
 376. K₁: az a' <boldo> kedves
 Atyáinknak em.
 386. K₁: serénységem <elevenségem> Az áth. szó fölé írva.
 388. K₁: aludtt <f>el A vére után a pontot vesszőre javítottuk.
 390. K₁: a' <rezgő> lengő
 391. K₁: bajvívónak <tser> gyertyánkoszorút
 393. K₁: zabszárakat <'s> az
 394—395. K₁: mellyeknek <dísze> legfőbb Díszét
 395. K₁: köz Sor fölötti betoldás.
 396. K₁: Ifjak! <ser> buzdítson
 396—397. K₁: nógatása! <Alig mo> Az
 402. K₁: hevülén, <győzedelmi olajággommal> a' Futóból
 403. K₁: ahol Az ah olvhtl. betűkből jav., az ol utólag hozzátoldva.
 404. K₁: a' midőnn <eggy Sereg> néhány
 408. K₁: ki A k a-ból jav.
 409. K₁: Tekintetébenn A benn t-re jav., majd az alá írt I. ismét az első
 variáció érvényességét jelöli; ez illik a mondatba is.
 ah Az a i-ből jav.
 413. K₁: ő <Sz> hőszin
 415. K₁: 's annak <mellynek> Az áth. szó fölé írva.
 420. K₁: fának, <'s> néhány
 állottam A tam olvhtl. betűkből jav.
 ott, <a' mellett> és Az áth. rész fölé írva.
 420—421. K₁: az én <Lelkem ott legelő Pillantásimonn elragadtatvánm e' Para-
 ditsom gyönyörű Pomagránátjának édességét a' részességig szít-
 ta> Szemeimet A <Lelkem> fölött áth. szókezdet: <Szem>.

421. K₁: 's Utólag betoldva.
423. K₁: *elrepülvén A v t-ből jav., az én utólag hozzátoldva.*
vélek, <'s> e'
gyönyörű <Pomagránátjänn legelo> Narantsánn Az áth. szó-
ban az nn nak-ból jav.
- 427—428. K₁: *Ötven <Viol> szemérmes Az állítván-ban a ván ott-ból jav.,*
így a mondat tagmondat lett, ezért a változatlanul maradt
nagy kezdőbetűt és az írásjelet javítanunk kellett.
428. K₁: *tündöklött <tsüllámlott> Az áth. szó fölé írva.*
Ortzyájáról, <közz> feltekintett Az O fölött áth. ékezet.
432. K₁: *alig <nem> Az áth. szó fölé írva.*
433. K₁: *az ő <szép> Ábrázatiát*
434. K₁: *tekintete, <azonnal egg> mindjárt*
435. K₁: *eggy <hata> uralkodó*
436. K₁: *azt <mondja> parantsolja*
439. K₁: *mű <annyit> nem tehet ő A mű olvhtl. betűkből jav., az ő*
utólag betoldva.
440. K₁: *a' <z> tudja azt Az azt ezt-ből jav.*
- 441—442. K₁: *e' néhány Szókkal A sor fölött betoldva.*
446. K₁: *ez Sor fölötti betoldás.*
olly Kétszer szerepel egymás után, az egyiket elhagytuk.
452. K₁: *a' <setét> Berek*
sűrű homályáig <setét sűrűjéig> Az áth. szavak fölé írva.
453. K₁: *Napját <a'> mikor az a' Az a' utáni rész a sor elé betoldva.*
enyészik <el> bé
455. K₁: *Szemem <és Szívem>be*
borzasztó Képeletek <kísértet Gondolatok borzasztották azt> Az
áth. rész fölé írva.
456. K₁: *tusakodó <öröngő> Az áth. szó fölé írva.*
- 456—457. K₁: *Mindkét őh utólagos betoldás.*
457. K₁: *Mi <tsoda szokatlan> Az esmeretlen az áth. rész fölé írva.*
458. K₁: *illy ennyire Az illy utólag betoldva, az e a szó elején és a*
végén is a-ból jav.
te, Sor fölötti betoldás.
ah mondd meg, Utólag betoldva a sor fölött.
459. K₁: *az a' <kedve> kedves*
461. K₁: *vallyonn <e' Kín> Szerelem é*
ez a' Kín? A sor fölött betoldva.
462. K₁: *árúld Az r olvhtl. betűből jav.*
Indulatidat A második d m-ből jav.
468. K₁: *Erdőbenn. <és> Az áth. fölött + jel van, ami az utána kö-*
vetkező tagmondatot (az én Nyugodalmam távol járt tőlem
az én Szépemnek Nyománn.) a hasonló módon megjelölt
helyre (lásd fősövegünk 472. sorát) utalja.
- 468—469. K₁: *az én <Szívembe> Mellyembe*
469. K₁: *Gyönyörűségimet A G T-ből jav.*
471. K₁: *fűzte A te olvhtl. betűkből jav.*
Értelem <et> Az l és m közé az e utólag van betoldva.
- 471—472. K₁: *számkivetettet, és Utána + jel jelzi, hogy itt következik*
a fentebb hasonló módon megjelölt tagmondat.
474. K₁: *Chloé helyett Tortorella. E szereplő három névvel fordul elő*
a műben. A legelső variáció Laura volt, mivel a IV. Ének

fogalmazványában még ez található (lásd az 1060. sor jegyzetét). A *Tortorella* már itt, a tisztázatlan fordul elő, de csak egyszer, a következő helyen (lásd a 483. sort) a szókezdet át van húzva: <Tort>, s mellette a továbbiakban aztán használatos *Chloé* név áll. A fentiek szerint a mű egészében e nevet em. (A lap alján idegen kéztől származó, halványabb tintával írott megjegyzés található e névváltozatokról, hasonlító szelvényben a mondatokkal; vö. Toldy 946. h.)
egygy <nyájas> szerelmes

475. K₁: *az én* Sor fölötti betoldás.
 476. K₁: *érkező* A *vén ett-ből* jav., utána áth. pont.
gészlított: [= megszólított:] A sor fölött betoldva.
 477. K₁: *lám eleget <ha minthogy>* Az áth. szavak fölé írva.
 483. K₁: *Kedves, <Tort> Chloém! A vesszőt elhagytuk.*
kívánod <szereted> Az áth. szó fölé írva.
 484. K₁: *Melíteszed<et>*
 495. K₁: *Aludj* Az *A T-ből* jav.
 498–499. K₁: *Áldozathoz. <...> Chloé*
 501. K₁: *az <Áld> Óltárhoz*
 504. K₁: *ki <állt> jött a'* A *jött* a sor elé betoldva, az *a'* olvhtl. betűből jav.
 505. K₁: *Kautussába, <koszorúsann> ah A h l-ből* jav.
Koszorújának Az *n* olvhtl. betűből jav.
 506. K₁: *az <ortza> oltárhoz*
 510. K₁: *az <két szerelmes> ártatlan* A névelőben a *z* utólagos betoldás.
 512. K₁: *legyentettek* Az első *t* *g-ből* jav.
 517. K₁: *Mindeneknek* Az első *k* olvhtl. betűből jav.
 518–519. K₁: *Gyephez: <...> 's míg*
 519. K₁: *innepi <evés>* Az áth. szó fölé írva.
 520. K₁: *Beszéd* em.
 521. K₁: *elkezdődtek* A *tek ött-ből* jav.
 522. K₁: *utánn <...> saját*
 525. K₁: *fonta* A *a* olvhtl. betűből jav.
 526. K₁: *fűzte. <Olda> Ívet*
 527. K₁: *gyenge <leány>* Az áth. szó fölé írva.
 527–528. K₁: *megleányosította <or> Ábrázatomat*
 532. K₁: *violátskők* em. Az *egygy a'-ból* jav.
 535–536. K₁: *íly <dűsőséges Jutalom> koszorúzott* A *z k'-ból* jav., az utána álló *ott* utólag hozzátoldva.
 536. K₁: *Vetélkedések' <idejénn>* Az áth. szó fölé írva.
henyélnénk A *né* olvhtl. betűkből jav.
 537. K₁: *nints<enek>* Az *an* mindkét *ollyan-ban* utólagos betoldás.
 538. K₁: *olly* Sor fölötti betoldás.
tsináljunk A második *n* utólag toldva a szóba.
 541. K₁: *tegyünk em. véle<k> egygy játszi <próbát> Gyakorlást*
 544. K₁: *ki<nek> mindnyájunk*
 545. K₁: *leg legkedvesebb* Az első *leg* felesleges, elhagytuk.
azé annak-ból jav.
 548. K₁: *kihívták <magokat> mindjárt*
 550. K₁: *egygy rendetlen <öszvezavart>* Az áth. szó fölé írva.
 552. K₁: *pedig* Utólag betoldva a sor fölött.

554. K₁: *legszebb* <...> *Rozáliát*
561. K₁: *szerentsés* <boldog> Az áth. szó fölé írva.
562. K₁: *az én* <Örö> *akkori Örömet*
565. K₁: *Biró*<né>; és *a' mint Kloé rendelte* <szé> Az és-ben az *é* utólag betoldva, a *mint* a sor fölé írva, a *te ése*-ből jav.
567. K₁: *Édességnek* <Szépségnek szép és> Az áth. szavak fölé írva, előtte a névelőben a *z* utólag betoldva.
Probakövéhez <haso> *értesse*
- 567–568. K₁: *boldog* <Szátská> *ahoz*
572. K₁: *elő nem* <mon> *beszélheti* Az *elő ki*-ből jav.
573. K₁: *azt* <pró> *tapasztalni*
574. K₁: *valamennyi* Az első *n l*-ből jav.
575. K₁: 's *Utólag betoldva a szó elé.*
mégis Sor fölötti betoldás.
- 579–580. K₁: *A' Szerelem* <Nem adta Amor> Az áth. szavak fölé írva.
580. K₁: *adatott* Az *o* olvhtl. betűből jav.
's ah <de> Az áth. szó fölé írva.
584. K₁: *ki* *Utólag betoldva.*
586. K₁: *élelenség* Az ékezetet elhagytuk.
590. K₁: *eggy* <ke> *nyájás*
591. K₁: *is* [= *tsak*] *Utólag betoldva a sor fölött.*
- 591–592. K₁: *bútt bé* <állott> Az áth. szó fölé írva.
592. K₁: *Amor*, <az ő Ajja> *mint*
593. K₁: *mig* <ő az én
- 593–594. K₁: *ötet tsókoltam, ő pedig meg tsókolt Szájával az én* <tsókolo Számnak tsokolásokra meg> Az áth. rész fölé írva.
596. K₁: *elő A* sor alatt betoldva.
nyúlította <ajánlotta> Az áth. szó fölé írva, az *otta ván*-ből jav.
rózáját A já si-ből jav.
597. K₁: *szerentsém* *Utána a zárójel bezárása áth.*
598. K₁: *meg* <öszvets> Az áth. szókezdet fölé írva.
600. K₁: 's <én> *még*
601. K₁: *érzettem* *Utána megkezdett betű áth.*
a' szerelmes <Fülánk> *Méhetskének*
és kellemetes *A sor fölött betoldva.*
602. K₁: *a' melly* Az *a m*-ből jav.
604. K₁: *Ekkor én* <halálos> *észrevévén* *Ez utóbbi olvhtl. szóból jav.*
605. K₁: *az ő* <e'> Az áth. szó fölé írva.
606. K₁: *ah* *Sor fölötti betoldás.*
613. K₁: *legízesebbk* [= *legízesebbnek*] *A második e l*-ből jav.
614. K₁: *Koszóruval* Az ékezetet elhagytuk.
616. K₁: *az* <enyhős> *verőfényes* *A névelő z-jét elhagytuk.*
619. K₁: *már* *Sor fölötti betoldás.*
620. K₁: *sokára* <...jára> Az áth. szó fölé írva, előtte egy másik áth. szó <végr> van.
622. K₁: *te teted* <ki> Az áth. szó fölé írva.
624. K₁: *eggy* Az *e a'*-ből jav.
625. K₁: *mellyet* Az *et* utólag hozzátoldva.
ékesített <keretezte> Az áth. szó fölé írva.
627. K₁: *fogok* <az én> *Síromig*
mindenkoronn <: elfonnyadt ez, a' mint látod> *annak*
628. K₁: *inkább*, <min...> *úgyis*

629. K₁: *gyász Jéleül* A sor fölött betoldva, a *gyász örök*-ből jav., az ékezetet a megfelelő helyre tettük.
636. K₁: *Bikkfák* Az elő *k* olvhtl. betűből jav., az *a'* utólagos betoldás.
637. K₁: *'s* A sor fölött betoldva.
639. K₁: *mindnyájunknak Seregébe.* Az *m* olvhtl. betűből jav.; a mondat utáni # jel, s a sor elé beírt *pag. 39.* utalás pedig azt mutatja, hogy itt a 39–40. oldalakon olvasható rész (főszövegünk 640–671. sorai) következik.
640. K₁: *ült(e)*
644. K₁: *Ortájára* Az *O* olvhtl. betűből jav.
650. K₁: *tette <gy> kellemetes*
652. K₁: *Fájdalma' <nak>* A rag és előtte az ékezet áth., helyette hiányjel.
megszűnését, <Akár> már Az *Ak* olvhtl. betűkből jav.
- 656–657. K₁: *megkóstoljam megtsókoljam*-ból jav.
660. K₁: A második *Méh* után pont van, vesszőre javítottuk.
665. K₁: *mintha <hogy>* Az áth. szó fölé írva.
a' <z én>
671. K₁: *történt.* Itt végződik a betoldott rész, mint arra a sor elé írt *pag. 29.* jegyzés, s a szó után álló # jel utal.
674. K₁: *Szomszedjának em.*
tüköt E helyütt elképzelhető még a *súgott valami tüköt* olvasat is, de — az eddigi kiadásokhoz hasonlóan — mi szintén a birtokos szerkezetes formát érezzük inkább a szövegbe illőnek, s e szerint em.
675. K₁: *Én Rozália <mellet ütem> és Kloé <eggy> között ütem* Az *és* utólag betoldva.
679. K₁: *hajlok <'s> reszkető*
682. K₁: *kezdtetek, <így> e' rövid*
684. K₁: *Ah könyörülj rajtam: Én Melítesz vagyok.* Eredetileg fordított sorrendben következett a két mondat, + jel utal a változtatásra; az *Ah* a sor elé betoldva.
685. K₁: *lehajtotta <szem . . .> gyönyörű*
- 689–690. K₁: *Fenyegetésekkel. <Akkor> Azután*
692. K₁: *ájúlva <úgy állottam>* Az áth. szavak fölé írva.
693. K₁: *eggy éles Villámásba* Az *eggy a'*-ből jav., az *éles* a sor fölött betoldva, az *ásba* utólag hozzáírva a szóhoz.
696. K₁: *magamat <eggy> a'*
702. K₁: *Éjtszakát, <éle> a' melly* Az *a'* sor fölötti betoldás.
704. K₁: *követte A tte* olvhtl. betűkből jav.
705. K₁: *Filander <én, és Dafnis és Kloé> mindent ḡprobáltam [= megprobáltam]* A ḡ utólag betoldva.
706. K₁: *Megpróbáltam magát a' <kívánván az eggy>* Az áth. rész fölé írva, előtte a vessző pontra jav.
- 712–713. K₁: *hangok <f> zengettek*
715. K₁: *beszéllettél A ttél sz*-ből jav.
717. K₁: *valódi <Gyó> Kínokat*
721. K₁: *elő <...> újra*
vigasztalódj, <meg> nyugodj meg
731. K₁: *hogy <tég az Égnek és> tégedet*
737. K₁: *az <Lé> ő* A *z* utólag betoldva.
739. K₁: *Világ<ot>*

743. K₁: *a'* halandó Fülel Az *a'* utólag betoldva, az *F f*-ből jav.
- 744–745. K₁: *Templomra* <tekintett> vetett
- 748–889. É rész a *Vázlatfüzetben* található fogalmazvány (1–139. sorok) némileg javított változata. Az összevetés megkönnyítése érdekében az eltérő helyek sorainak számát itt megadjuk, előre írva *A' Tsókokét*, másodikként pedig a *Vázlatfüzetét*: 748. – 1., 755. – 7., 767. – 20., 770. – 24., 772. – 26., 773–780. – 27., 782. – 29., 786. – 33., 788. – 35., 789. – 36., 791. – 38., 809. – 56., 816. – 63., 822. – 69., 834. – 82–100., 836. – 101., 840. – 105., 842. – 107., 849–863. – 113., 873. – 123., 882. – 132., 884. – 134., – 889. – 139.
750. K₁: *Tündérek és* <*Hajnaltsillag*> *Róza* Innen más, vékonyabban fogó tollal van írva.
766. K₁: *Tsókkal* A második *k a*-ból jav.
772. K₁: *e'* *a'*-ből jav.
775. K₁: *a'* <*Földnel*> *Halandók'* *Földénél*
776. K₁: *Mennyénél* Az utolsó *n k*-ből jav.
- 776–777. K₁: *Szerelemnek* <*Haz*> *Lakóhelye*
779. K₁: *kis* Utólag betoldva.
801. K₁: *pirosra* Sor fölötti betoldás, a *puha* olvhtl. szóból jav.
815. K₁: *Erdejéb* [= *Erdejébenn*]
816. K₁: *Súgárszálokból* A *szál* utólag betoldva a sor fölött.
820. K₁: *Pillantás*<*ok*>*ba*
824. K₁: *újabb* <*Tsókok*> *Tündérek*
825. K₁: *Szózatjait* Az *i t*-ből jav., az ékezetet elhagytuk.
833. K₁: *Mellyénn* <*repdesnek*> *nyájaskodva*
- 838–839. K₁: *Gyönyörűség* <*fiai*> *Tündér fiai*
841. K₁: *Rózák* Az *R* olvhtl. betűből jav.
846. K₁: *Ruha'* Az *R* olvhtl. betűből jav. *felfűzött* <*festett*> Az áth. szó fölé írva.
847. K₁: *affektált* Az *af* olvhtl. betűből jav.
858. K₁: *ruhánn* Az *á* olvhtl. betűből jav. *Kendőzéseken* <*fogja*> és
865. K₁: *nőnek* A *k* olvhtl. betűből jav.
868. K₁: *szenvedő* <*Virtust*> *Ártatlannak*
869. K₁: *véle és*-ből jav.
873. K₁: *az* <*hajdani*> *Arany Korba* A névelő *z*-jét elhagytuk. Az utóbbi két szó vékonyabban fogó tollal át van húzva, de ez nemigen származhat a költőtől, legalábbis nem szándékosan, mivel a szövegnek így nincs értelme.
875. K₁: *Szívút*<*ket*> Az első *t e*-ből jav.
876. K₁: *Homlokát* *Homlokjokat*-ből jav.
882. K₁: *az homályba* A *z*-t elhagytuk.
884. K₁: *'s kedves Testvérjeket* <'s> Az áth. betű fölött betoldva.
886. K₁: *árnyékáb* [= *árnyékában*]
889. K₁: *innepeltek!* Itt következik a 29. lapra utalt részlet.
907. K₁: *nyögdétselő* Az *s z*-ből jav.
908. K₁: *lesz* <*fog*> Az áth. szó fölé írva. *vezetőd,* <...> *melly*
909. K₁: *a'* *mellyért* <*utánn*> *fog* Az *a'* utólagos betoldás, az *é* olvhtl. betű(k)ből jav.

912. K₁: 's én Az 's utólag betoldva, az é olvhtl. betűből jav.
913. K₁: első <há> Ajándékát
919. K₁: megölelvén Az ő és a második e olvhtl. betűkből jav.
921. K₁: Berék Az ékezetet elhagytuk.
- 935—936. K₁: *únalom úzésére vagytok teremtve* Az elmosódott kézírásat feltehetően a mű másolója sötétebb tintával olvashatóbbá tette egy részen (927—938. sorok), néhol azonban változtatásokat is végzett. Gyakran nem erősítette meg a vesszőket, az *únalomban* az ékezetet sem. Kihagyta a második *é-t* az *úzésére* szóban, amelynél az *ésére* eredetileg a sor alatt van betoldva; utána áth. szó <martaléki> áll, a *teremtve* pedig sor fölötti betoldás. A javítások előtti eredeti változat tehát így hangzik: *únalom úz] ?ő] martaléki vagytok*.
938. K₁: *növést* A másoló hosszú ékezetet használt, de alatta jól látható, hogy eredetileg itt rövid volt. *mártalékják* Az ékezet a másoló pótlása, a költő fentebbi javításánál is láttuk, hogy *a-t* írt, em.
942. K₁: *dolgozó* <...> Az áth. szó fölé írva.
949. K₁: *új* Sor fölötti betoldás.
950. K₁: *nem* <bolyo> *borongott*
951. K₁: *gyermeki*. <van é> *tudjátok é ti* A tinta elmosódása miatt a felkiáltójelből csak a pont látszik tisztán, így ezt — hasonlóan az eddigi kiadásokhoz — Csokonai gyakorlata szerint em. A *ti* sor fölötti betoldás.
953. K₁: *vagytok Kísértőbbek* <révettebbek vagytok> Az áth. szavak fölé írva.
955. K₁: *tsendes* <altató nyúg> Az áth. rész fölé írva.
a' nappali <természetes> Az áth. szó fölé írva.
- 956—957. K₁: *ösvény*, <de> *melly*
958. K₁: *Galamb* <...> *reá* A *re* olvhtl. betűkből jav.
végre A sor fölött betoldva
961. K₁: *érett*<ek>
962. K₁: *akkor* <Mel> *magába*
965. K₁: *azt*, A sor fölött betoldva.
966. K₁: *érették*. <Sok> *Nem*
- 967—968. K₁: *egy* <tsók> *tartós tsókkal*
tsimbalykóztak <fonódtak> Az áth. szó fölé írva.
969. K₁: *hogy* <öröm...> *eláradt örömjöknek*
- 973—974. K₁: *a' kik* [= *a' kinek*]
- 974—975. K₁: *meg*, <'s> *Prófétának választja ki* 's ezt
976. K₁: *jelenséget* em.
977. K₁: *mirtusokk* [= *mirtusoknak*]
978. K₁: *zengítéleket* Az *ek* *ét*-ből jav.
979. K₁: *halhatatlanok* <Istenek> Az áth. szó fölé írva, előtte a névelő *z-je* áth., helyette hiányjel.
980. K₁: *húnyorgatták* Az ékezetet elhagytuk.
982. K₁: *Az ő* <kiván> *minden kívánságinak*
984. K₁: *A sokat* és a *már* sor fölötti betoldások.
985. K₁: *a'* <G> *nagy Urak'*
986. K₁: *reszketve* <'s> *habozva*
kintsek <...ja> *felett*
990. K₁: *madarkák* em.

- 991–992. K₁: *serkenjen kelljen-ből* jav.
993. K₁: *meg tsókoltam, <zengjétek> daloljátok*
998. K₁: *egy <pit> kis*
1000. K₁: *pilláján <...> alól*
1001. K₁: *bibirkáló* Az első *i* *a*-ból jav.
tiündérek, <'s> alsó részére pedig <Morfé ilyen> válogatott
1002. K₁: *ilyen <á> képetségét*
1003. K₁: *andalgott, 's <egy isteni ifjú, kit ő> valamely* Az *el* *i*-ből jav.
ifjú <ő néki> egy
1004. K₁: *véle <ötet>* Az áth. szó fölé írva.
- 1004–1005. K₁: *az <halhata> égiek' nektárját<ól>*A *z* utólag betoldva, az utolsó *t* *b*-ből jav.
<Rozália és az ifjú úgy olly remekül be ki voltak a' setét Szőnyegetskére ábrázolva, hogy ha tsak nem a' nagyság és> Melítész
1006. K₁: *volt néki* Sor fölötti betoldás.
a' A sor fölött betoldva.
1007. K₁: *és Szívének* Az *és* utólag toldva a szó elé.
1008. K₁: *a' <z>*
1011. K₁: *Szív <test>* Az áth. szó fölé írva.
1013. K₁: *próbal<a>*
1015. K₁: *vissza; Háromszor em.*
1016. K₁: *maradt, <mít tsi> hogy*
1017. K₁: *merőket segíti* Az *et* *ön*-ből jav., az *i* utólag betoldva.
vakmerő Az *a* olvhtl. betűből jav.
1019. K₁: *ártatlan* A második *t* *l*-ből jav.
ajjaka<i> mozog<nak>
1020. K₁: *tsókolja<k>* Az *a* fölött áth. ékezet.
1026. K₁: *bokor<ba> lombjába. Istenek! <mi> fel ugrik*
1030. K₁: *halandók* A *d* olvhtl. betűből jav.
1033. K₁: *mellyért a' Nimfák irtgyeim légyenek* Függetlenül a lap szé-
lére írva, + jellel utalva szövegbeli helyére.
1034. K₁: *fiatal* Sor fölötti betoldás.
1035. K₁: *békével, <mérész> ne légy*
és Sor fölötti betoldás.
1037. K₁: *és* A sor fölött betoldva.
- 1039–1040. K₁: *érezem <még> utolsó*
1041. K₁: *patak<nak>*
1043. K₁: *a' <gyön> kellemetes*
1044. K₁: *patak<hoz> megé. Le haj<...>* A *lott* sor előtti betoldás.
annak <g> zöldellő
- 1044–1045. K₁: *álmos <...> Szemeit*
1046. K₁: *elárul<j>ák*
- 1049–1050. K₁: *De Mi volna az <a' mít én Szégy óh> igazságos* A *De* a mondat elé betoldva, az *M* javítatlan maradt, em.
1051. K₁: *hát? <de mi> igen!* Az *én* utólag betoldva a két szó közé.
- 1051–1052. K₁: *De hiszen Másszor* A *De hiszen* a sor fölött betoldva, a nagy kezdőbetű javítatlanul maradt, em.
1052. K₁: *Ha* A *H* *h*-ből, előtte a felkiáltójel vesszőből jav.
1054. K₁: *új új virágokat* Az egyik *új* felesleges, elhagytuk.
1055. K₁: *mint <ugráltam> örültem* Az *akkor* a sor fölött betoldva.
1056. K₁: *hogy <engemet> én*
1058. K₁: *Ah hogy* Az *Ah* utólagos betoldás, a *h* *H*-ből jav.

én <mindég tsak te rólad emlékezem> ki Az az és a tégedet a sor fölött betoldva.

1059. K₁: nektár<os> Az itató az áth. betűk fölé írva.
1060. K₁: Chloé helyett a IV. Énekben még mindenütt **Laura** szerepel, e helyeken — a 474. sor jegyzetében mondottak értelmében — egységesen a **Chloé** nevet em. változtatott hanggal, A sor fölött betoldva; a néki után álló kettőspont fölöslegessé vált, elhagytuk.
1064. K₁: tsintalan Az utána álló + jel idegen kéztől származik, s a lap alján található, a névváltozatokról szóló megjegyzésre utal (vö. Toldy 946. h.).
1066—1067. K₁: nektár<nak megadója> eránt Az itató a nak fölé írva.
1068. K₁: monda Az a utólag hozzátoldva, az ékezetet em. a' nektáritató eránt A sor fölött betoldva.
1068—1069. K₁: néked, is [= tsak] botsáss el engemet. Függőlegesen a lap szélére írva, + jellel utalva szövegbeli helyére.
1069. K₁: hát A sor fölött betoldva, a névelő z-je áth.
1075. K₁: így <...> kiálta
1076. K₁: ámitó Az á olvhtl. betűből jav. A másolat itt végződik, ezt idegen kéztől származó jel és megjegyzés is jelöli.
1079. K₁: Rozália<.>m
szól<a>
's e-ből jav.
1081. K₁: hogy <V> vigkedvű
1083. K₁: jöve A v tt-ből jav.
1086. K₁: De, Mitsoda A De utólag betoldva, az M javítatlanul maradt, em.
1089. K₁: Rozália Az a olvhtl. betűből jav.
1092. K₁: u. m. [= úgymond] A sor fölött betoldva; a vesszőt előtte és utána a szó fentebbi előfordulásai szerint em.
1095. K₁: a' kire A re utólag hozzátoldva.
Leánykának <édesebb jelenség lehet> több Az is utólag betoldva.
1099. K₁: engemet Az et utólag hozzátoldva.
1099—1100. K₁: a' <kegyelmes> kedvező
1100—1101. K₁: az eresztett A névelő a'-ból jav.
1101. K₁: <ki>fesleni Az n tt-ből jav., a kezdő utólag betoldva.
1102. K₁: szívreható Az sz olvhtl. betűből jav.
1104. K₁: a'<z>le
az én <Szi> A sor fölött betoldva.
1107. K₁: a'<z én> villám'
1111. K₁: az ő <keb> szívének
1113. K₁: ki a' <minap> múlt
1122. K₁: egyszerre A sor fölött betoldva.
1123. K₁: borerő Az erő utólag hozzátoldva.
1129. K₁: leányzónak <tsókj> is
1131. K₁: sem <...> még
1134. K₁: látásom <lányi ábrázatom> Az áth. szavak fölé írva.
1135. K₁: kössük Fölötte áth. szavak: <mint ha ts>.
1135—1136. K₁: én mintha te alumnál <én> Az áth. szó fölé írva.
1139. K₁: dolognak <végit> mire mentét A dolognak dolgoknak-ból jav. lépésekkel Az első e s-ből jav.
1144—1145. K₁: más <pro> módot

1147. K₁: *ki <jön> üti*
pehelytelen Az el olvhtl. betűkből jav.
1148. K₁: *öszvé. <Ama> Ohajtott* Az az utólag betoldva.
1153. K₁: *volna, <...> örömét* A vesszót elhagytuk.
Nimfájával A val nak-ból jav.
1157. K₁: *vágyásait, <le akarta kapni> oldozni*
- 1158–1159. K₁: *la vévé <a Szuz> alattomba*
1160. K₁: *fiók* Az f olvhtl. betűből jav.
el <reput> tűnt A véle a sor alatt van betoldva, a sor fölött áth. szó áll: <mindjárt>.
1161. K₁: *egyéb<et>*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A *Tsókok* műfaji sajátosságaira nézve lásd Császár Elemér: *A magyar regény története*. Bp., 1922. 46. l.; Wéber Antal: *A magyar regény kezdetei*. Bp., 1959. 33. l.; Waldapfel 265. l. A mű esetleges élményi háttérérl lásd Juhász 256. l.; Szilágyi: CsMűv. 319., 491. l.; Baróti: Mest. 165. l. A *Tsókok* és a költő korabeli szerelmi költészetének viszonyáról, a mű világképi jelentőségéről lásd Horváth 42. l.; Sinkó 60–61. l.; Szauder 214–223. l.; StudLit. 1986. 60 kk. A mű stilisztikai értékelését illetően pedig lásd Horváth 42–43. l.; Julow: Csok. 74–75. l.; V. Szendrei 83–87. l.; Sinkó 63. l.; IrFelv. 835. l.; Baróti: Árn. 61. l.; Vargha: Melyik. 11. l.

18. *Pátróna* (rég.): női védőszent, pártfogó.
- 31–32. *Melítész és Rozália*: E nevek jelképes értelméről Szilágyi Ferenc a következőket állapítja meg: „Melítész – a mézet vivő, a mézzel kedveskedő – röppen a magyar népdalokból vett *Rózsa* (»rózsám«), *Rozália* ajkaira, vagyis *A csók*okhoz teremtette itt meg Csokonai a maga jelképrendszerét a magyar virágénekek virágnevével.” (IN: Rákosné Ács Klára: *Vallanak a betűk*. Bp., 1985. 242. l.)
- 35–38. Hasonló hangütéssel kezdődik Gessner műve is: „Nem a' vérrel bé-fetskendezett bátor Bajnokot, nem az Ütközet pusztá helyét éneklí a' víg Músa: rebege szalad ő, a' fegyvertsattogás elől.” (Gessner 1. l.) Rokon gondolatokat találunk *A' Szeret*tben (119–123. sorok), *A' Had* és *A' Békekötés*re című versekben, valamint *A Szabadság és Egyenlőség Társasága* kátéjában is (lásd Benda I. 1025. l.; minderről vö. még It. 1973. 843. l.).
Borostyán: a latin *laurus* megfelelőjeként a költői dicsőség jelképe (vö. az *Amaryllis* 277–278. sorainak jegyzetét).
latorság (rég.): gonoszság.
45. *Módi* (ném., rég.): divat.
- 47–49. E rész igen hasonlatos *A' Bagoly, és a 'Kótsag* természetleíró lírai betétjéhez (99–110. sorok), valamint Melítész is rokonítható a dialógus Poétájával (vö. Vargha: Szent. 27. l.).
58. *Vénusz' gyönyörű Tsillaga, Heszper*: Sárvári Pál e részlet kapcsán figyelmetlenségből eredő csillagászati tévedést vet Csokonai szemére (CsEml. 396. l.). E vélekedésében azonban félreértést kell gyanítanunk, mert a költő a használt kép

- minden jelentésével tisztában látszott lenni (lásd a *Dorottya/j.*, valamint a *Vázlatfüzet* 244–249. sorait és jegyzetüket).
62. *Kantus* (táj.): egybeszabott, ujjas bő felsőruha.
76. *öröng* (nép.): őryöng.
- 87–88. *varas Béka* (rég.): varangyos béka.
88. *nőszik* (rég.): párosodik.
89. *Halálmadár* (nép.): kukik.
- 126–128. E rész feltűnő hasonlóságot mutat *Az Álom* című vers egy részletével (MM². I. 189. l.).
- 131–135. és 144 k. E motívumra nézve lásd a [*Francia versek próza-fordításai*] 11. sorának jegyzetét.
- 138–141. E motívumra épül Metastasio *XIII. Kántátója*, *A' Név is fiatal* (rég.): fiatal fa.
146. *Elizium* (gör.): a mitológia szerint a boldogult lelkek otthona az alvilágban (lásd még a *Vázlatfüzet* 172. sorát).
- 156–169. Melítész öngyilkosságának jelenetét Kastner Jenő Gessner XIV. idilljéhez hasonlítja (ItK. 1922. 43–44. l.). Ezt egyébként Berquin is imitálta, méghozzá éppen abban az idilljében (VIII. *La Naufrage*), amelynek fordításához Csokonai is hozzálatott (Gessner idilljének említett részét is e fordítástöredék jegyzetei között idézzük).
161. *Limnisz*: vízi nimfa, Gangesz lánya.
169. *Rozaspiritus* (rég.): gyógypárlat.
171. *Ariel*: e tündérnév szerepel Shakespeare *A vihar* című drámájában és Pope *Füstrablásában* is. (Ez utóbbi Szilágyi Ferenc adata.) A szó maga héber eredetű ('isten oroszlánja').
172. *Foszfor*: „görögül Phos[p]horus, deákul Lucifer, magyarul Hajnaltsillag.” (Dorottya/j.)
174. *Pénele*: tündérnév.
187. *viszontagol* (rég.): viszonzó.
- Bézer*: Baróti Dezső szerint e név mögött a francia *baiser* ('csókol') ige fedezhető fel (Baróti: Árn. 172. l.).
197. *Filánder*: Szauder József (221. l.) Philandert „youngi nevű főpap”-nak nevezi.
203. *ámbrózia* (gör.): az istenek eledele a mitológiában.
234. *Bakar* (rég.): régi magyar szőlőfajta, bogyója kékiros, főleg az Érmelléken termesztették (vö. MNy. 1936. 113. l. és 1937. 342–343. l.).
236. *Jázmin*: „A' Jázmin egy tsemete vagy bokor szabású Növény, mely Európába Napkeletről származott, és ma már amának déli tartományiban vadonnat is találtatik. A' mi Kertjeinkben virága' kedvéért szaporítottatik, a' mely fejez és sárgás, és kimondhatatlan' kellemetes és hathatós illatú.” (AD/j.)
237. *Jenezster*: eszerjefajta (Spartum).
- Tengelitz*: tengelice (*Carduelis carduelis*), apró színes énekes madár.
243. *Mirtus erdő*: fehér virágú örökzöld eszerje (*Myrtus communis*).
249. *a' Vénusz' Temploma*: Oláh Gábor (35–36. l.) e leírást az Aeneisből eredezteteti (VIII. 230–232.), Kastner Jenő viszont Marino *Adonéja* XVI. énekének hatását látja benne (ItK.

1922. 44. l.), míg Baróti Dezső Montesquieu *A knüdoszi templom* című művének hasonló leírásával von párhuzamot (Baróti: Árn. 164–168. l.).
262. *püróp*: mélyvörös színű cseh gránát.
265. *mesterség* (rég.): művészet.
oltsít (rég.): háttérbe szorít, elhomályosít ('leértékel').
pazér (táj.): pazar.
- 268–273. Vénusz születésére nézve lásd a *Vázlatfüzet* 142–145. sorait és jegyzetüket.
273. *Triton* (gör.): félig ember, félig hal formájú tengeri isten.
275. *Jupiter az Europa bikája*: lásd a *Vázlatfüzet* 156. sorának jegyzetét.
Io a' Jupiter tehene: lásd a *Vázlatfüzet* 155–156. sorainak jegyzetét.
- 275–276. *Herkules Ioléja mellett Kantusba az orsóval*: Héraklész, vétkei büntetéséül, rabszolgaként szolgálta Omphalé lüdiai királynőt; e történet alapján ábrázolják őt gyakran női ruhában, rokka mellett. Erre már az egyik zsongéban is történik utalás (*Mit nem tsinál a szeretet?* 1–2. sor, Cs/ÖM. I. 55. l.).
Iolé oikhaliai királynő, kezét Héraklész egy íjászversenyen nyerte el (mindezekről Csokonai Pomey mitológiai tankönyvében is olvashatott, lásd 244 kk. és 252. l.).
- 276–277. *Ámor az oroszlány bőrbé a' Buzgánnyal*: Ámor a mitológiai történet szerint kifosztatta Héraklést, elvette ruháját, fegyverét: ez alapján vált gyakorivá itt leírt képzőművészeti ábrázolása.
277. *Apolló Dafné után vágatva*: Apollón szerelemre gyúlt Daphné nimfa iránt, de az nemet mondott neki. Ekkor üldözőbe vette, s utól is érte, Daphné azonban babérfává változott a karjai között – ezért díszíti az isten fejét babérb koszorú (vö. Pomey 26. l.).
278. *az ő szemérmes Huga az alyó Pásztor mellett*: utalás Endümiön történetének képzőművészeti ábrázolásaira. Szélé né holdistennő, akit gyakran Artemisszel, Apollón hugával azonosítanak, Endümiönt álmában látta meg először, mellé feküdt, s megcsókolta a szemét. E témát dolgozta fel Metastasio is szerenádjában, melyet fordított Csokonai is (Cs/Szín. 2. 73–78. l.).
- 278–280. *Vénusz beleszeretett Adóniszba*, de szerelmén osztoznia kellett az alvilág királynéjával. Végül *Adónisz*t megölte egy vadkan, kifolyt vérből kököresin fakadt, az alvilágba leszállott lelke azonban időszakonként fel-feljön *Vénusz*hoz (lásd még a 305–306. sorokat; vö. Pomey 103. l.).
- 282–283. *Vénusz és Márs a' Multziber Hálójába*: Vénusz a sánta kovácsisten, Mulciber (Vulcanus) felesége lett, de rendszeresen megcsalta őt Marssal, a hadak istenével. Mikor ez Vulcanus tudomására jutott, készített egy láthatatlanul vékony, de elszakíthatatlan hálót, s az ágyukhoz erősítette azt. Vénusz és Mars legközelebbi légyottjuk után a hálóba gabalyodva maradtak, a többi isten nem kis mulatságára (vö. Pomey 136. l.).
284. *Kárpit* (rég.): függöny.

302. *Adónis' Strja*: Az itt következő rész mintája — Kastner Jenő szerint (ItK. 1922. 44. l.) — Marino Adonéjából a XIX. ének volt. Hasonló leírás szerepel azonban Montesquieu művében is (*Le Temple de Gnuide*; vö. Baróti: Árný. 164—168. l.).
303. *Kupresszus*: „A cupresszus halotti és halálos fa volt a rómaiaknál” — írta Csokonai *A nemes magyarságnak felülésére* című vers jegyzetei között (MM². I. 325. l.).
310. *Majoránna gyepenn*: e sajátos szókapcsolat előfordul még *A' Szeretetben* is (148. sor).
311. *a' három Gráziák*: „a' Kellemesség' három Isten asszonykájí.” (Tav/j.).
- 329—347. Kastner Jenő Guarini hatását látja abban, ahogy Melítész története meséléséhez kezd (ItK. 1922. 44. l.). Oláh Gábor (36. l.) viszont az Aeneisből citál hasonló helyet (II. 1—12.). Bán Imre a vergiliusi mintát tartja meghatározónak, mint-hogy mindenki azt utánozta, s azontúl pedig Csokonai találkozott is ezzel Losontzi István poétikai tankönyvének példái között (StudLit. 1986. 13. l.).
341. *bízzat* (nép.): piszkál, birizgál.
- 348—351. A hintón érkező tavasz képének párhuzamaihoz lásd *A' Pílangó és a' Méh* 5—18. sorainak jegyzetét.
370. *Palemon*: Oláh Gábor (36—37. l.) *Palemon* alakját Entellussal veti össze az *Aeneis*ből, megállapítva még a pásztori versenyek bizonyos hasonlóságát is (V. 412—416.).
- 407—440. Kastner Jenő e részt Guariniból származtatja: „A helyzet ugyanaz a *Pastor Fido*ban és innen fordítja a képeket, melyek első fellobbanását festik (II. l.). »Itt láttam, óh Egek [. . .]» mondja Mirtillóval. Azután Ergasto, a confident feleletével folytatja: *smít nem tehet ő a mi szíveinkbe, csak az tudja azt, aki már próbálta.*» (ItK. 1922. 43. l.; vö. *Il pastor fido*. In Venezia, 1742. 47. l.)
427. *Serálj*: eredeti jelentésében 'szultáni palota', itt az idegenek elől szigorúan elzárt terület képzetét idézi fel.
- fírhang* (nép.): függöny.
452. *Klitzia*: a Napisten kedvese. Mikor az elhagyta, kilene napon át étlen-szomjan csak a napot figyelte, míg végül virággá változott (vö. *Aeneis* IV. 256—270., Pomey 27. l.).
- 456—467. E rész Metastasio XVI. *Kántátájának*, *A' jélenk Szeretemenek* a végéről került ide (13—30. sorok; vö. Szauder 149—150. l.).
492. *a' merőknek kedvez Amor*: szó szerint így fordul elő ez a XVI. *Kántátában* is (18. sor).
- 523—629. E rész Guarini pásztorjátékából való (*Il pastor fido*, II. felvonás 1. jelenet, In Venezia, 1742. 47—53. l.), ahonnan „híven fordítja le Mirtillo egész elbeszélését Ergasto közbeszólásával együtt” ItK. 1922. 43. l.).
526. *Ív és Puzdra* (rég.): íj és tegez.
575. *Híbla*: Hübla, mézéről híres város Szicíliaiban.
- 578—581. és 583—586. E motívumokat lásd még a színtén Guarinitól fordított *Melyik a' legjobb Csók?*-ban (43. és 49—50. sorok). Ez utóbbi antik forrásaira a *Vázlatfüzetben* történik utalás (182—185. sorok).

- 590—602. E részlet Guarini külön verseként is ismeretes, ezt Csokonai szintén lefordította (*A' Méh és Amor*). E motívum egyébként rendkívül gyakori a költő korabeli verseiben (*A méz méze, Szerelmes panaszok, Chloé Dafnizhoz* stb.).
- 616—617. *Nyári Kuttyátska*: e néven „főleg az olasz pásztorköltők szidalmazták a nyári kánikulát: Csokonainál ez külön dal tárgya is lesz (*A hévség*).” (ItK. 1922. 52. l.) E versének jegyzetében Csokonai is bőven ír az elnevezés csillagászati vonatkozásairól (vö. AD/j.).
636. *terepély* (táj.): terebélyes.
- 640—711. E részt Csokonai Tasso *Aminta* című pásztorjátékának ezidőtájt készített fordításából adaptálta e művébe (I. felvonás 2. jelenet, 363—430. sorok; Cs/Szín. 1. 205—207. l.; vö. ItK. 1922. 43. l.).
693. *Villámás* (táj.): villámlás.
711. *triumfáló* (lat.): győzedelmeskedő.
- 729—740. A gondolati párhuzamokra nézve lásd *A' Szeretet* 7.—15. sorának jegyzetét.
- 748—890. E rész a *Vázlatfüzet* 3a—6a lapjain lévő fogalmazványból alakult ki (1—139. sorok), amely Guarinit követi. „Csakhogy míg [a] pásztorjátékban a kórus a jelenkor nevében beszél, Philandernek jóslat alakjában kellett szembeállítania a jelen bujálkodását a pásztorvilág naiv egyszerűségével.” (ItK. 1922. 44. l.)
750. *tövískellen* (táj.): tövistelen.
770. *Szturnus*: vagy Kronosz, a második istennemzedék főistene (vö. a *Vázlatfüzet* 140—145. sorainak jegyzetét és Pomey 114. l.).
- 773—780. E leírás a *Vázlatfüzet*ben csak jelezve van (27. sor), tehát az egész betét jellegű. Ennek háttér-tanulmányaira, forrásaira nézve lásd a *Vázlatfüzet* 244—249. sorainak jegyzetét.
788. *Penzel* (ném.): ecset, permzli.
806. *Gohér*: korai csemegeszőlő (előfordulásaira nézve lásd MNy. 1936. 113. és 1937. 342—343. l., valamint Cs/ÖM. I. 635. l.).
- Seprő* (nép.): a bor üledéke.
822. *bételi* (rég.): betölti.
- 834—835. *Ah, Melítesz!*: Ez előtt az első változatban még egy hosszabb leírás következett, ami azonban innen már kimaradt (lásd a *Vázlatfüzet* 82—99. sorait).
842. *Hajhalott* (nép., rég.): paróka. (Ez és a következő Bán Imre adata.)
- 842—843. *koporsó fej*: a parókát viselők feje.
843. *lagérozott* (nép.): kitömött.
847. *affektált* (lat.): mesterkéltn.
- 872—875. E gondolat párhuzamaira nézve lásd a *Vázlatfüzet* 266. sorának jegyzetét.
881. *nemes utálással*: vö. a *Konstantinápoly* című vers utolsó sorával.
888. *Belinda*: így hívják Pope *The Rape of the Lock* című komikus eposzában a hősnőjét is; e művet Csokonai később maga is lefordította, de fordítása elveszett.
931. *ki kukottsál* (táj.): kikukucska; e motívum kisebb változtatással szerepel *A' Bagoly, és a' Kótsagban* (107. sor) és *A' Szeretetlenben* (28—34. sorok).

- 932—940. E részt Delille *Les Jardins* című költeményének gondolataival hozták kapcsolatba, amelyet egyébként a későbbiekben maga Csokonai is említett (vö. AD/j. és ItK. 1922. 45. l.). „Művész szemmel el kell lenni a természet munkáját: fáink, borkainak elhelyezése azt a látszatot keltse, mintha a természet keze ültette volna őket. Ha kertünk területén erdő van, ne távolítsuk el belőle a kidőlt fatörzseket és ne tűntessük el a vízmásásokat sem, figyelmeztet bennünket Delille, hanem hagyjuk a fák, bokrok ágait szabadon nőni.
N'allez donc pas des bois symétrisant les bords,
D'un coup d'oeil uniforme attrister les dehors.
(*Les Jardins*, Paris, 1809. II. ének, 73. l.)
- A »riche variété« és »beauté libre« nevében hadat üzen a »jardin régulier«-nek, a klasszikus parknak és a különböző kertstílusok ismertetése után boldogan jelenti:
... enfin le parc anglais
D'une beauté plus libre avertit le Français.
(Delille: i. m. IV. ének, 133. l.)” (Pelle 39. l.; a kert-motívum értelmezéséhez vö. ItK. 1983. 1—26. l.)
- 934—935. *plebejus fűzfák*: e kifejezés jelentőségére már többen figyelemztettek (vö. Waldapfel 266. l., Julow: Csok. 75. l.).
938. *martaléjkák*: „Martalék a' régi Magyaroknál tett hadban elfogott rabot, mancipium, örökös szolgát, vagy sclávot.” (AD/j.)
952. E gondolat párhuzamaira nézve lásd a *Vázlatfüzet* 267. sorának jegyzetét.
- 958—970. E motívum forrásairól, párhuzamairól lásd a *Vázlatfüzet* 263. sorának jegyzetét.
968. *özve tsimbalykókik* (táj.): összefonódik.
989. *sugarlás* (rég.): sugalmazás.
- 990—1163. „Az utolsó játék, melyben Melites alvó kedvesét megcsokolja, azután egy bokorba búvik, Chloe pedig beköti Rozália szemét s saját leánycsókjával akarja ízeltetni az álomban érzett nektárt, mi azonban csak az ellopózott Melitesnek sikerül — ügyesen van átalakítva a *Hű pástör* szembekötősdíjéből.” (ItK. 1922. 45. l.; *Il pastor fido*, III. felvonás 2. és 3. jelenet, In Venezia, 1742. 81—93. l.)
996. *Morfé*: Morpheusz, az álom istene.
1001. *bibirkálo* (táj.): babrálgó.
1060. Az először írt *Laura* nevet Csokonai utóbb *Chloéra* változtatta: ugyanígy járt el egyébként korabeli szerelmes verseiben is (vö. Szilágyi: CsMűv. 319., 491. l.).
1070. *tettetés* (nép.): színlelő.
1157. *tsimbók* (nép.): bog, csomó.
1160. *fiók* (rég.): fióka.

43. D[ebreceni] Magyar Psyche

Kézirata

OSzK. Oct. Hung. 429. Autográf tisztázat és fogalmazvány, rajzos fejléccel.

Megjelenése

A költő címjegyzékein nem szerepel. Először Halász Gábor adta ki (ItK. 1938. 279—286. I. és 359—371. I.), kötetben pedig a FK. közölte. Felvette kiadásába az ÖV. és az ÖV². is. A MM. és a MM². az egyes részeket a versek, a szépprózai művek és a színművek közé sorolta, lapalji jegyzetekként közölve a mű harmadik részébe tartozó jegyzetanyagot. A Cs/Szín. is felvette kiadásába *A' Szeretet' Győzedelme a' Tanultakon* című drámaparódiát a harmadik részből, a hozzátartozó jegyzetekkel egyetemben.

Keletkezése

Budai Ézsaiás (1766—1841) esküvője Ercsei Klárával (szül. 1779. jan. 29.), amely alkalmatosságból a mű készült, 1795. jan. 27-én volt, erre maga Csokonai is többször utal. Nyilvánvalóan az ezt közvetlenül megelőző időszakra kell tennünk a megírást is; a drámaparódia egyébként pontosan van datálva, ezek szerint ezt jan. 24-én írta a költő. „A világos kronológiai rendet csak két, látszólag be nem illeszthető keltezés zavarja meg. Az újság első lapján ezt a mondatot találjuk: »Indult Páfusból, Pénteken (die Veneris) Kis Asszony Havának 23-dikán. 1795.« Az Utópiából érkező levél keltezése pedig: »Narnspielen .Kos Havának 15-dikén.« Kisasszonyhava augusztust, koshava márciust jelent rendes körülmények között, hogy kerül hát a december—január dátumok közé? Mind a kétszer értelmi játékból. Az első a die Venerisből is kikövetkeztethetően dévaj alluzió (indulás a leányság állapotából), a másik megtalán a Narrspielen kitalált helyneve mellé idézi fel a bolondos, ugráló kos képét; komoly dátumként tehát nem jöhetnek számba.» (ItK. 1938. 277. I.)

Budai Ézsaiás a 12—13 éves Csokonainak magántanítója (privatus praeceptor) volt az 1785—86-os tanévben (lásd erről részletesen Borszák 19—20. I. és Szauder 29—30. I.). Mikor pedig Budai 1794-ben professzorként tért haza Göttingából, az egykori tanítvány üdvözlő versekkel sietett köszöntésére (*Örömversek Professor Budai Ézsaiás Úrhoz, Más versek . . .*). Hamarosan azonban más minőségben találkoztak: Budai az iskolai sedes elnökéként részt vett Csokonai első kollégiumi perében. Ez még le sem zárult (a Szilágyi Gábortól való nyilvános bocsánatkérés csak 1795. febr. 7-én történt meg; vö. CsEml. 66. I.), mikor már megszületett az újabb köszöntő mű, ezúttal Budai esküvőjére, a *D[ebreceni] Magyar Psyche*. Feltételezhető tehát, hogy korábbi jó kapcsolatuk nem romlott meg a fegyelmi eljárás során, s Csokonai ily módon is „a közeledést kereste régi kedves professzorához” (Cs/Szín. II. 216. I.). Ezzel azonban Vargha Balázs szerint „kihívta maga ellen a végzetet” (Vargha: Melyik. 15. I.), mivel a csipős és dévaj tréfálkozás sérthette Budai „új-sütetű professzori érzékenység”-ét (uo.; vö. még Cs/Szín. i. h.), valamint a nyílt politikai utalások (*Vive l'Égalité!, Vive la République!*) még a mű egészének játékos összefüggésében is túl merészek voltak az akkori politikai légkörben. Az is lehetséges azonban, hogy az egész nem is került Budai kezébe (vö. ItK. 1938. 279. I. és Cs/Szín. i. h.). Az mindenesetre tény, hogy Budai a sedes elnökéként a kicsapási határozat megszületésében is részt vállalt, vagy legalábbis a nevét adta ehhez.

Megromlott-e tehát ténylegesen kapcsolatuk? Kazinczy igennel válaszolt e kérdésre egy kéziratos feljegyzésében, amely 1804-ben, Rhédey Lajosné nagyváradi temetősekor készült: „Rendes bosszút álla Budain, ki a' Csokonai' társaságától eltiltotta a' deákokat; mert midőn verseiben az a' sor fordult elő, a' mellyben ez áll: »ezt elöttetek már elmondá a' két Orátor« akkor Csokonai Földvári és Budai felé fordult, kezével oda mutatott 's sokáig megállott, úgy hogy F. és B. szégyenszékben látszának ülni.” (Kazinczy: *Az én életem* Bp., 1988. 335–336. l.) Az a rész, amire Kazinczy utal (*Halotti Versek*, VI. rész, az utolsó 8 sor) önmagában nem megszegyenítő, bár kétségtelen, hogy bizonyos hangsúlyokkal, gesztusokkal azzá lehet. Óvatosságra int azonban a dolgok illetén módon való felfogásával szemben az a tény, hogy Csokonai Budai Ézsaiásról általában nagy tisztelettel nyilatkozott ekkoriban is, gondoljunk csak az *Anacreoni Dalok* Ajánlására: esetleg mégsem volt szándékos, ill. megszegyenítő szándékú az a bizonyos színpadias mozdulat, csak Kazinczy értette félre, ugyancsak véletlenül... Egyébként Budai emlékeiseiben sincs nyoma haragnak, sértettségnek, s más későbbi összezördülésnek sem, tartották a kapcsolatot is (vö. MM². II. 470. l.). Az is tény viszont, hogy Csokonai nagyságát nem látta be, olyannyira, hogy még Kazinczynak kellett védelmeznie vele szemben (vö. KazLev. III. 732. l.).

A mű mintáiról, forrásairól szólván az első, amit ki kell emelnünk: Csokonai leleménye, az, hogy köszöntőjét újságparódia formájában írta meg. A költő nagyon jól ismerte az akkori hírlap- és folyóiratirodalmat (erről részletesen lásd *A magyar sajtó története* I. kötetét, Bp., 1979. 69–223. l., valamint Kókay György monográfiáját). Csokonai a folyóiratok közül mesterének, Kazinczynak a vállalkozásait emlegeti legtöbbit, a *Magyar Múzeumot* (1788–92) és az *Orpheust* (1790–91): elég csak a *Tempefőre*, vagy az AD/j.-re utalnunk. A Péczeli-féle *Mindenes Gyűjteményt* (1789–92), amely rendkívül nagy hatással volt éppen a *Tempefői* kialakulására (vö. ItK. 1965. 569–570. l.), később maga akarta folytatni (vö. Széchényi Ferenchez írott levelét, MM². II. 397. l.). Az *Uránidában* (1794–95) pedig versei jelentek meg (III. 204–216. l.). Nem kevésbé tájékozott a hírlapok között sem. A pozsonyi *Magyar Hirmondó* (1780–88) folytatásaként Pesten megjelent rövid életű *Magyar Merkuriust* (1788–89) említi a *Tempefőiben*, bár nagyobb hatással inkább a 90-es évek újságjai voltak rá. A *Magyar Kurirra* (1786–1834) ugyan inkább a későbbiekben hivatkozik (vö. pl. az *Amaryllis* 277–278. sorainak jegyzetét), de nehezen hihető, hogy nem került volna kezébe már ekkor, Szacsvay Sándor szerkesztése alatt, ez az igen radikális szellemű lap. A *Hadi és Más Nevezetes Történetek* (1789–91) folytatásaként Bécsben megjelent *Magyar Hirmondó* (1792–1803) közölte verseit (1793. I. 729–731. l.), valamint dicsérő hangú ismertetést is róla, nem tudni pontosan, kinek a tollából (1794. I. 481–482. l.; vö. It. 1959. 469–470. l. és CsEml. 184–185., 583–584. l.). Megjelent továbbá kiadásra szánt műveiről szóló tudósítása is a lapban (1794. II. 643–645. l.), ezt azonban már korábban közölte a *Bétsi Magyar Merkurius* is (1794. 84. szám 1293–1294. l.).

A *D[ebreceni] Magyar Psyche* közvetlen mintája éppen ez az újság, a *Bétsi Magyar Merkurius* volt (1793–98): ezt bizonyítja az újságparódia beosztása, a melléklapok nevei, valamint a rajzos fejléc egyaránt. E lap nem tartozott a korabeli hírlapirodalom élvonalába sem eszmei-

leg, s a színvonalat szigorúan szakmailag mérve sem, ami főleg Pánczél Dániel szerkesztői munkájának tudható be. „Az egyes számok legnagyobb részét külföldi, főleg harctéri hírek és tudósítások foglalták el. Ezeknek fő forrása a bécsi hivatalos lap és az udvari haditudósítások voltak. Bőségesen foglalkozott ő is a franciaországi eseményekkel és Kosciuszko felkelésével. Jellemző, amit a lengyel hadvezér és szabadsághős elfogatása alkalmából megjegyzett: «A lengyelek méltán így sóhajtozhatnak: És ne vigy minket a szabadságnak kísértetibe: de szabadíts meg a hadakozás inségeitől.» Óhaja kifejezhette az ő és a hozzá hasonló konzervatív bécsi körök véleményét, magyarországi viszonyokra vonatkoztatva. [...] A Magyarországról közölt tudósítások nagy része érdektelen témájú: időjárással, természetviszonyokkal, tűzesetekkel, katonamegajánlásokkal, kinevezésekkel foglalkozik. [...] Stflusa száraz, nehékes, provinciális volt. Az újság nyomdai kiállítása is sok kívánnivalót hagyott maga után. [...] Nyelvi és irodalmi vonatkozásokkal alig találkoztunk a Bétsi Magyar Merkuriusban.” (Kókay 412. l.) Ez utóbb említett jelenség annak tudható be, hogy Pánczél az irodalmat szétválasztandónak érezte a szokásos hírlapi anyagtól: ezek számára indította melléklapjait, a verseket közlő *Új Bétsi Magyar Műsát*, s a recenziókat megjelentető *Magyar Bibliotecát*. Az előbbiben „Pánczél szerepe [...] jóformán csak a beküldött versek összeszedésére korlátozódott; a lapban sem a szerkesztő saját cikkével, sem pedig bizonyos határozott szerkesztési elvekkel nem találkozunk.” „Túlnyomórészt verseket tartalmazott, melyek között sok volt az iskolás-dilettáns próbálkozás, de [...] itt is felbukkantak nagy költők első kísérletei is.” (Kókay 434–435. l.) Itt jelent meg néhány Csokonai-vers is (1793. IV. 33–37. l., VII. 63–64. l.). A *Magyar Bibliotecában*, „számos természettudományi és orvosi munka recenzióját találjuk. De azért akadnak nyelvi és irodalmi vonatkozású ismertetések is.” (Kókay 436. l.) Itt olvasható az *Uránidról*, s benne a költő verseiről írott méltatás.

A költő az újságformába tehát beleönthetett mindenféle anyagot: a helyi aktualitásoktól kezdve a világpolitikára való célozgatásokig, az esküvő ezerféle játékos feldolgozását, vegyítve mindezt a világról összezedett hatalmas enciklopedikus ismeretanyaggal. Érdekes például, hogy földrajzi utalásainak nagyobb része valós, jóllehet megidegyik valami tréfa utalást rejt. Julow Viktor (Csok. 129. l.) egyenesen „földrajzi eufóriáról” beszél, s nem véletlenül: kéziratos jegyzetei között rendkívül sok a földrajzi tárgyú, különösen a Kanári-szigetekre vonatkozóan (lásd MTA K. 669. 37a–126b, K. 679/I. 42a–54a; e kérdésről részletesen lásd StudLit. 1986. 70–79. l.). Egyes földrajzi utalások azonban kitálat helyekre vonatkoznak, s pusztán szójátékok, mint arra Csokonai maga is utal, mikor egy helyütt az „Utópia Mappájá”-t nevezi meg forrásként. Ez – mint Borzsák István megállapítja – a „rokoko-izlés sajátos terméke”, s feltehető, hogy Csokonai látott is ilyet (Borzsák 68. l.; e helyen idéz is egy hasonlóból, összehasonlításl).

A „melléklapban”, a *Magyar Műsában* is megcsodálhatjuk a költő „szerepjátékos gazdagságát” (ItK. 1938. 277. l.): a latin nyelvű ódától a magyaros idomban írott „festő versezetig”, a hagyományos epithalamiumtól a diákos viccelődésig terjed verseinek választéka. A *Bibliotecában* pedig a maga is művelte tudóskodásnak, az irodalmi művekhez írott jegyzetek szokásának kifigurázását adja, majd ugyanitt „közli” Kotzebue *Menschenhass und Reue* című drámájáról készített paródiáját

(lásd erről részletesen Cs/Szín. 2. 215–216. 1.). Waldapfel József szerint (318. 1.) e darab Bessenyei *Filozófusát* parodizálja, különösen Bohó szerepében.

Itt csak a mű legfőbb mintáit volt alkalmunk áttekinteni, hatalmas, enciklopédikus ismeretanyagának részletesebb feltérképezésére soronkénti jegyzeteinkben teszünk kísérletet.

Szövegvizsgálat

A mű verses, prózai és drámai részek szerves egysége, ennek megbontását semmi sem indokolja. Műfaja újságparódia, a versek és a színdarab csak a „melléklapokban” kaptak helyet, ezért az egész írás leginkább a szépprózai művek sorába illik. Kiadásunkban a teljes művet közöljük, nem ismétljük meg viszont a drámai rész jegyzetanyagát (Cs/Szín. 2. 215–220. 1.).

Az autográf kézirat előtt idegen kéztől származó címlap található (Magyar Psyche 1795. Farkas Lajos könyvtárából 1873. december 10én.). Maga a mű azonban egy rajzos fejléccel kezdődik, amely a *Bétsi Magyar Merkurius* fejlécének mintájára készült (mindkettőt közli Vargha: ArcV. 122., 124. l. és ItK. 1938. 278. l.). A címlapon olvasható cím a fejléccen lévő *D. rövidítés* szerint tehát kiegészítendő a *D[ebreceni]* szóval, a *B[étsi] Magyar Merkuriust* követve ebben is. Található a rajzos fejléc keretébe illesztve még egy rövidítés is: *V. M.* – itt szintén a mintát követte a költő, hiszen e helyen a *Bétsi Magyar Merkuriusban* Pánczél Dániel monogramja olvasható.

A kéziratnak eredeti számozása is van: a tényleges újságparódia, s a *Magyar Műsa* 16–16 lapos (1a–8b; 9a–16b) – ezek kalligrafikus tisztázatok. A *Magyar Bibliotheca* 1-től 12-ig van számozva (17a–22b), ez szintén tisztázatnak tűnik, vagy legalábbis kevés javítással írott fogalmazványnak. A *Szeretet' Győzedelme a' Tanúltakon* 16 számozatlan lapon lévő fogalmazvány. A jegyzetek indexei utólag vannak a tisztázott szövegbe toldva.

Szövegvizsgálásunkban ügyeltünk a mű jellegzetes vonásainak megőrzésére, így például a főszövegben feloldatlanul hagytuk a rövidítéseket, amelyek jórésze egyébként is egyértelmű (közismert rövidítések, dátumok), a többi pedig stilisztikai funkcióval bír, vagy utalás jellegű, s így soronkénti magyarázataink között úgyis értelmezést kap. Hasonló megfontolásokból meghagytuk a kézirat egyéb jellegzetességeit is (az egyes címek, részek megjelölése utáni pont, a mondatkezdő 's utáni szó szintén nagy kezdőbetűjét stb.). Az *ű, ű* viszont mai átírásban szerepel. Csokonai (különösen a *Magyar Műsában*) az *ö-ő* jelölésére három betűt használ: a rövid hangot esetenként *ö*-vel, de leggyakrabban *ö*-vel jelöli, míg a hosszút minden esetben *ő*-vel. Az *ö*-t ezért a hosszúságának valódi értékét jelölő *ö*-re írtuk át. A kézirat egyébként fegyelmezett és normatív gyakorlatot követ (vö. Benkő Loránd: *A magyar irodalmi írásbeliség a felvilágosodás korának első szakaszában*. Bp., 1960. 464. l.).

8. K: *batalion* A tárgyragot a mondat értelme szerint em.
16. K: *Vive A v* olvhtl. betűből jav.
35. K: *Morosite* A második *o* *i*-ből jav.
49. K: *Egalüt* (<.)é

75. K: *R*⟨*e*⟩*hédey*
127. K: *szeretet* A második *t* a szó végéről hiányzik, em.
174. K: *Verschlágokba* A *V F*-ből jav.
202. K: *27. dákén* Az *é* olvhtl. betűből jav. (lásd még a 209. sorban is).
211. K: *ódákat* A *d* olvhtl. betűből jav.
252. K: *adta*. Utána a pontot vesszőre javítottuk.
- 287—288. K: *Bibliotékáb* [= *Bibliotékában*] Az egész mondat utólag van betoldva a sorban még megmaradt helyre, minthogy a jegyzetek is később készültek, s a rájuk utaló betűk is utólag vannak a megfelelő helyre betoldva.
290. K: *de* Utána olvhtl. betű vagy jel áll.
307. K: *Ongarese* Az *s* olvhtl. betűből jav.
334. és 341. K: Az idézőjel bezárását pótoltuk.
335. K: A kettőspont hiányzik, em.
348. K: *Rejél* [= *Reggel*]
367. K: *egymásba* [= *eggymásba*]
389. K: 'S Az "Ehoi" **völgynék** A szavak sorrendjének felcserélését a följük írt számok (1., 2.) mutatják.
396. K: *Örömök* Az *Ö ö*-ből jav.
- 414—415. K: E két sor korábbi változata olvhtl. kikaparva, a helyére frott végleges változat tintája kissé szétfutott, betűi szálalak.
416. K: *Szépség* Az *S s*-ből jav.
467. K: *Lelkedet* A *k e*-ből jav.
481. K: *lepjemeg* Különválasztottuk.
485. K: *hajjadonn* A *h ny*-ből, a *jj k*-ből jav.
499. K: *hajadon* A *h ny*-ből, a *j k*-ből jav.
518. K: *felleliték* Az *i* utólag toldva a szóba.
522. K: *Erezzétek* em.
525. K: *gy* [= *eggy*]
526. K: *kijátok* em.
530. K: *kiáltásák* Az *s* utólag toldva a szóba.
537. K: *Pasifaë* Az *s e*-ből jav.
- 545—551. K: E versszak első kidolgozása, mely egyébként egyezik az itteni változattal, a kéziratcsomó végén, a 30b oldalon van.
546. K: *Ritmusba* A *t* olvhtl. betűből jav.
547. K: A sor elején idézőjel kezdődik, de a továbbiakban ennek semmi folytatása; elhagytuk itt is.
585. K: *Marchal* A *c s*-ből jav.
600. K: A 9. és 10. versszak fordított sorrendben következik itt, cseréjüket az eléjük írt számok átjavítása jelzi.
606. K: *és* Az *é* utólag toldva a 's elé.
- 609—623. K: E két versszak első kidolgozása — fordított sorrendben — a 30b oldalon olvasható.
631. K: *Fekete* ⟨*ped*⟩ betűk
640. K: *helyheztetve* A *v t*-ből jav.
645. K: *Európanak* em.
655. K: *az F.* [= *Felséges*] *Udvári* Az *F.* utólag toldva a két szó közé, a névelő *z*-je így feleslegessé vált, elhagytuk.
668. K: *Tzivódásra* Az *r b*-ből jav.
692. K: *(c)* A *c e*-ből jav.
698. K: *Naturalis* A *t* olvhtl. betűből jav.
706. K: *Régiségeket* A második *g k*-ből jav.

703. K: *hijja* Az *a* olvhtl. betűből jav.
 763. K: *Első* Az *ő* olvhtl. betűből jav.
 785. K: *melly* Az *m* olvhtl. betűből jav.
 791. K: *májd* Olvhtl. szóból jav., az ékezet ebből maradt ott, elhagytuk.
 794. K: *oltárón* Az *ó* olvhtl. betűből jav., az ékezet ebből maradt ott, elhagytuk.
 798. K: *tsak szől-ből* jav.
 800. K: „*Óh Amor!* Utána áth. idézőjel, előtte a sor elé betoldva: NB.
 803. K: *szép kinzásit* Az *sz* olvhtl. betűkből, a *zás ját-ből* jav.
 804. K: *sóhajtságit* Utána áth. vessző.
 816. K: *elakarja* A *k r-ből* jav.
 836. K: A beszélők nevei kisbetűvel, középen állnak.
 855. K: *mellyel* Az utolsó *l t-ből* jav.
 860. K: *szerelmeskedéséről* Az utolsó *r t-ből* jav.
 875. K: *a' ki <mos> akar*
 886. K: *1° Katiért* A *1° primo-ből*, a *Kat* olvhtl. betűkből jav.
 887. K: *4° 2°-ból* jav. Halász Gábor feltételezte, hogy Csokonai gondatlanul javított (vö. ItK. 1938. 369. l.), de itt inkább *Bohó* tudatlan okoskodásának hangsúlyozásáról van szó.
 896. K: *kaphatnék* Az *é* olvhtl. betűből jav.
 917. K: *magaét* em.
 923. K: *El megyen.* A zárójel hiányzik, pótoltuk.
 945–946. K: *etc. Mindkétszer etc.-jellel* jelölve.
 948. K: *Uriáson* Az *i* utólag toldva a szóba.
 961. K: *<El már> El* Az áth. szavak fölé másik áth. szó került: *<Akár>*, az *El* nagy kezdőbetűje *e* javítás után *e-ből* jav.
Rosolís <szar> Az áth. szó fölé írva.
 967. K: *Osztán Akkor-ból* jav.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

- Cím. Ennek értelmezésére nézve lásd a fentebb mondottakat, *Psychéről* pedig a 627. sor jegyzetét. Az *(I)* az újság első számának jelölésére szolgál.
2. *A' Poétai, és Lakadalmi Felség' kegyelmével.* Az újságok mind az uralkodóhoz szóló ajánlással kezdődtek (a MMerk.: „*A' Tsászári és Királyi Felség' Kegyelmével.*”).
- 2–3. *Ináult Páfusból.* Aphrodité-kultuszáról híres város Ciprus szigetén; nyilván nem véletlen, hogy Csokonai Vénusz több szent városa közül épp ezt választotta: „*Az Uránia, vagy mennyei Vénus a lelkek és elmék szeretetének volt istenszszonya, minden testi gerjedezés nélkül: az amathusi pedig a két nem között való testi, de mégis törvényes szerelemnek: A páfusi Vénusnak a fajtalanok áldoztak*” — írja maga is később, *A szélhez* című verse jegyzetei között.
- 3–4. A keltezésről lásd a fentebb mondottakat.
5. A haditudósítások címe a korabeli újságokban.
6. *Nussberg.* Lásd a 629. sort és jegyzetét.
- 6–7. *Feldmarsal Lieutenant* (ném.): altábornagy.

7. *Liebesgott* (ném.): a név szó szerinti jelentése: 'a szerelem istene'.
Infanteria (ném.): gyalogság; a *Cziprusi* jelző Vénusz szigetére utal.
8. *batalion* (ném.): zászlóalj.
Eroszok: Erosz játszótársai (vö. Pomey 100 kk).
Osztály (rég.): hadosztály.
Szervia: Szerbia.
Volontér (rég.): önkéntes.
9. *Literatúr-poszt* (ném.): irodalmi, irodalmár órhely, állás; utalás Budai Ézsaiás klasszikus műveltségére.
10. *attakiroz* (ném.): támad, rohamoz.
Generál Offerhaus: Offerhaus tábornok; Offerhaus, Leonhard, holland történetíró, fő műve (*Compendium Historiae Universalis*) már Sinai Miklós előadásainak is vezérfonalát képezte.
Májor Plátó: Plátó órnagy; Platon (i. e. 427–347) görög író, filozófus.
11. *Dragonyos* (rég.): díszes sisakot viselő lovas katona.
Cicero, Marcus Tullius (i. e. 106–43) római író, szónok. A következőkben az ő két művére történik utalás: az *Officior* – játékosan azonosítva az *oficér* ('katonatiszt') szóval – a *De officiis* (A kötelességekről) című etikai, a *Tusculana Regement* (regiment: 'hadsereg') pedig a *Tusculanae disputationes* (Tusculumi beszélgetések) című filozófiai tárgyú írásaira vonatkozik.
13. *reterál* (rég.): hátrál, visszavonul.
Professeur (fr.): professzor, vagyis Budai Ézsaiás.
16. *Szerelem Fáját állított*: utalás a Franciaországban ekkoriban általánossá lett *szabadságfa állítás* szokására (vö. Vargha: ArcV. 63. l.).
Vive le Amour! (fr.): Éljen a szerelem! (Helyesen: l'Amour.)
18. *Mädchendorf*. (ném.): a helynév szó szerinti jelentése: 'leányfalu'; ez utalás Mezőtúrra, a menyasszony szülőfalujára.
- 18–19. *Levelező barátunk*: a korabeli újságnyelvben a mai 'tudósító' megfelelője.
20. *Karábélyos* (rég.): puskával felszerelt lovaskatona.
21. *Weisenburg* (ném.): összetétel a Weis ('fehér') és a burg ('vár') szavakból.
linea (rég.): vonal. E sorok értelmére maga Csokonai is utal jegyzetében (631. sor): a leánykerő levélről lehet szó.
masziroz (ném.): masfroz, vonul.
Niederland (ném.): Hollandia, szó szerint viszont: 'alföld'.
- 23–24. *az Öreg Comendáns* (rég.): parancsnok, vagyis Ersei Dániel (1744–1809) mezőtúri lelkész, a menyasszony apja.
25. *Capitulatio* (lat.): fegyverletétel, meghódolás.
- 26–27. *Katonai Symbolum*: hadijelvény, zászló.
Clare, ou la Mort!: lásd a 632. sor jegyzetét.
29. *Házi jóra ügyelő Commissio*: a Közjóra ügyelő commissio nevének elferdítése, később ez e műben is elfordul (60. sor); a korabeli újságnyelvben a Közjóléti Bizottság neve.

30. *Convent* (fr.): a fiatal francia köztársaság törvényhozó testülete.
33. *Conciergerie* (fr.): a párizsi Palais de Justice (Igazságügyi Palota) egyik szárnya, még a forradalom idején is börtönnek használták.
34. *Respublica* (lat.): köztársaság.
35. *Solitude* (fr.): magányosság.
Morosite (fr.): zsémbesség, mogorvaság.
- 35–36. *La Trappe* (fr.): csapda, verem. Utalás Thalesre, aki „egy este az égre függesztett szemekkel a’ tsillagokat vizsgálván, az udvaron egy verembe esett” (AD/j.; lásd még a *Thales* című verset; vö. Borzsák 68. l.).
36. *Celibek’ Vendéje*: a *celibek* talán a cölibátusra, míg a *Vendé* az 1793–96-os franciaországi királypárti felkelésre utal (Vendée), így itt a nőtlenek lázadásáról lehet szó.
39. *Constitutio* (lat.): alkotmány.
43. *Decretál* (lat.): elrendel.
44. *Hymenale forum*: a *forum* bíróságot jelentett, *Hymen* pedig a házasság istene.
- 49–50. *Vive l’Egalité! Vive la Republique!* (fr.): Éljen az egyenlőség! Éljen a köztársaság! (vö. Juhász 201., 246. l.).
52. *St. Amour* (fr.): a név szó szerinti jelentése: ’szent szerelem’.
Proccator (rég.): ügyvéd.
53. *la Morie*: a francia *la mort* (’halál’) szó régi alakja.
54. *Sententia* (lat.): ítélet.
55. *Champagner Piatz*: a guillotine Párizsban a XV. Lajos téren állott; a szójáték a neves francia bortermő vidékre, s ezen keresztül közvetve a menyegzői lakomára utal.
56. *Gulotinírozottak*: guillotine (fr.): nyaktiló.
69. *Serráil* (fr.): szultáni palota.
70. *promotió* (lat.): kinevezés. Vagyis a mondat értelme: ha valaki elvesztette a férfiasságát.
74. *Neuwied*, német város, szó szerinti latin jelentése: ’sosemlátott, sosemvolt’.
75. *A’ Rhédey Palotával által ellenbe*: itt minden bizonnyal a kollégiumot, s ezáltal Budai Ézsaiást kell értenünk. A Rhédey-család ugyanis 1786–1800 között birtokolt egy házat a régi Péterfia utcán, bár pontos házszámot nem ismerünk (Déri Múzeum, Debrecen, Történeti Adattár 192. 464. lap.). A régi Péterfia utca pedig a Nagytemplomtól a mai Bem térig tartott, tehát a mai Kálvin tér is beletartozott. Ezért látszik nagyon valószínűnek, hogy itt állott a nevezett palota – legalábbis ez a feltételezés a szövegösszefüggésbe pontosan illeszkedik. (Fekete Csaba adata.)
Telegrafus (rég.): táviró. Itt a Claude Chappe (1763–1805) által 1792-ben feltalált optikai táviróról van szó, amelyet Franciaországban már 1794-től üzemszerűen használtak. A rendszer egymástól látótávolságra elhelyezett jelzőállomásokból állt, a tetejükön levő karjelző segítségével, meghatározott jelrendszer szerint lehetett üzeneteket továbbítani.
- 77–78. *az ezen árkushoz ragasztott réztábla*: a korabeli újságokban szokás volt képmelléketeket közölni, s Decsy Sámuel jegy-

- zetben hivatkozott munkájában is voltak a távirót ábrázoló illusztrációk (lásd a 633–634. sort és jegyzetét). Csokonai újságparódiájának nevezett melléklete azonban nem ismeretes, nem is valószínű, hogy létezett. Az *árkus* jelentése: 'ív'.
- 83–85. *Kártigám*: Mészáros Ignác (1721–1800) regénye Menander francia eredetije alapján (*Buda Várának Vissza-Vételekor A' Keresztények Fogságába Esett Egy Kartigam nevű Török Kis-Asszonynak Rútka, és emlékezetes Történeti*). Csokonai „találós mesé”-jének minden vonatkozását nem tudjuk felfejteni. Annyi bizonyosnak tűnik, hogy a *Kártigám Palotája* a menyasszonyra, a *Littéraire bastillének* kifejezés pedig a kollégiumra, tehát Budai Ézsaiásra utal – francia vonatkozásuk a regényre vezethető vissza. Nem teljesen világos viszont a *jegénye fás Thuilleria* értelme, valamint az sem, hogy Csokonai a jegyzetben (*Fejtsd meg a' ki Oedipus!*, 635. sor) ad-e valami – a kortársak számára érthető – eligazítást, vagy csak még egyet csavar a dolgon, végképp összezavarva az itt értelmet kereső olvasót. (Ez utóbbi lehetőség egyébként valószínűbbnek tűnik.)
86. *Telescopium* (lat.): látcső.
87. *Scéna* (lat.): jelenet.
94. *Nieuport*: város a mai Belgium területén, valamint utalás Nieuypoort, Guiljelmus Henricus (1670–1730) holland ókortörténészre, akit Csokonai másutt is említ (MM². II. 405. l.).
- 94–95. *a' Niederlandi Statusok a' Frigyes Belgium Constitutióját bevették*: a költő itt is elsődlegesen a házasságra utal; a történeti magva mindennek az lehet, hogy a francia forradalmi csapatok, miután 1794 júniusában visszahódították Belgiumot, 1795 januárjában Hollandiát is elfoglalták, s ott szintén csatlós államot hoztak létre.
- Status* (lat.): rend.
- Frigyes* (rég.): szövetséges.
98. *la Tour*: La Tour, Charles-Antoine-Maximilien Baillet, comte de (1737–1806) francia származású osztrák tábornok. Itt azonban nyilván Mezőtúrt kell értenünk, mint arra maga Csokonai is utal jegyzetében (636–637. sorok), s ezt bizonyítja a *la* kisbetűs alakja, vagyis határozott névelőként való használata.
- 102–106. E rész is természetesen a kötendő házasságra vonatkozik.
- Parlamentum* (rég.): parlament.
- Deputatio* (lat.): küldöttség.
- viszontag* (rég.): viszont.
- Biztos* (rég.): adott feladatra kiküldött személy.
107. *Anglus* (rég.): angol.
108. *Cooock Kapitány*: Cook, James (1728–1779) híres angol utazó, felfedező.
109. *Terra Concordiae* (lat.): az egyetértés földje; miként az összes következő földrajzi név, ez is létező helyre utalhat, eddig azonban nem sikerült azonosítanunk Cook kapitány útleírásai alapján (hasonló problémát kutatott Martinkó András, ItK. 1982. 275–289. l.).
110. *Caput bonae Spei* (lat.): a Jóreménység foka; a földrajzi foga-

lom szó szerinti jelentése az elsődleges itt és minden további esetben: innen a szójáték.

111. *reparál* (lat.): megjavít.
112. *Terra del Fuegó* (sp.): Tűzföld, Dél-Amerika legdélibb része.
- 112–113. *Amazonum Regió* (lat.): az Amazonas vidéke, szójáték az amazon szóval.
- 119–120. *Porto Santo*: „Kised sziget, Maderához tartozik” — írta Csokonai földrajzi feljegyzései között (MTAK. K 669. 100a).
Porto bello: Portobello a mai Panama területén levő város.
Porto Ricco: Puerto Rico sziget a Karib-tengerben. Borzsák István (68. l.) felhívja a figyelmet az e nevekben rejlő értelemre, célzásra, „a »szent« mezőtúri esperes »szépséges« leányával járó »gazdag« hozományra”.
122. *Promontorium* (lat.): hegyfok.
123. *Capo Gratias* a *Dios*: földnyúlvány a Karib-tengerben Honduras és Nicaragua határán; a spanyol szó jelentése: 'Hála Istennek-fok'.
124. *Virginia*: az első angol gyarmat neve volt Észak-Amerikában, később az Amerikai Egyesült Államok egyik államának lett a neve. Ide a latin szó alapjelentése ('hajadon, szűz', ill. 'fiatalasszony') miatt került.
127. *Vénus fíja*: Amor.
129. *Fortunata Insulák*: „Igy hitták hajdan a' Kanári Szigeteket” — olvashatjuk a költő feljegyzéseiben (MTAK. K 669. 63a). Itt a latin alapjelentést ('szerencsés szigetek') kell értenünk.
131. *the Paplan*: nem is teljesen ártatlan szóvicc: egy magyar szót angol névelővel látott el, s e szó pedig egyértelműen a nási ágyra utal.
133. *Della Union*: spanyolországi város, az *union* szó azonban 'házasságot' jelent magyarul, ezért került ide e földrajzi név.
135. *Malagai bor*: Malaga boráról híres város Dél-Spanyolországban.
138. *Neápolis* (lat.): Nápoly.
140. *hipokondria* (lat.): a betegség beképzése.
Melankólia (lat.): búskomorság.
142. *Cornua sumit*: lásd a 644. sor jegyzetét.
144. *solennitás* (lat.): ünnepi alkalom.
- 146–147. *Lacryma Christi* (lat.): Krisztus könnye; mint Csokonai is írja jegyzeteiben (645–647. sorok), nápolyi borféséség. A név alapján „szent ereklyének” állítja be a költő.
152. *ráritás* (lat.): ritkaság.
155. *a' rostába maradt*: a korabeli újságok ezzel a kesernyész megfogalmazással jelölték meg a kicenzúrázott részek helyét.
158. *Kurázi* (nép., rég.): bátorság.
159. *Confortatio* (lat.): megerősítés.
162. *téli Kánikulánk van*: lásd a 651. sort és jegyzetét.
166. *vexelezik*: vélhetőleg a *wescheln* ('cserél') német szóból.
167. Lásd a 652–653. sorokat és jegyzetüket.
168. *Herczeg Amorow*: mint Csokonai maga is megvilágítja szójátékát (654. sor), itt az *Amor* és a *Szovorow* nevet csúsztatja egymásba. *Szuovorov*, Alekszandr Vasziljevics (1729–1800) orosz tábornok, 1794-ben a Kosciuszko vezette lengyel felkelést leverő cári csapatok főparancsnoka volt.

169. *linea hajó*: sorhajó, a legnagyobb a háromárbcos hadihajók közül.
fregatt: háromárbcos hadihajó.
Golfo di Favorita (sp.): kegyencső-öböl, feltehetően kitalált név, legalábbis nem sikerült azonosítanunk.
171. *fájin* (ném., rég.): finom.
 174. *Verschlág* (ném.): láda.
 175. *spirítus* (lat., rég.): gyógypárlat.
 176. *Ambrózia* (gör.): az istenek étele.
Nepenthe: lásd a 732–733. sorokban Csokonai szómagyarázatát.
177. *Panacea* (gör.): mindent meggyógyító csodafű.
móly (gör.): fekete gyökerű, fehér virágú csodafű, Odüsszeusz használta Kírké varázslata ellen (Od. X. 305.).
Mirtus: fehér virágú örökzöld cserje (*Myrtus communis*), a tisztaság jelképe.
178. *Czziprusi puska por*: utalás a szerelem istennőjének a hatalmára.
181. *B. E. és E. K.*: Budai Ézsaiás és Ercsei Klára.
 184. *Galambok*: Vénusz szent madarai.
 186. *A' Lengyel Contrallor*: utalás Lengyel Józsefre (1770–1821), aki a mű megírásának idején contrascrība volt a kollégiumban. E tisztséget *contrának* nevezték röviden, mint az a *Lengyel Jó'sef Senior Úr neve napjára* című vers 12. sorából is kiténik. (E versre Szilágyi Ferenc hívta fel figyelmemet.) Ugyanezen versből tudjuk azt is (25. sor), hogy Lengyel volt a *cantus praeses*, vagyis a kollégiumi kántus vezetője; Csokonai e részben erre utal (vö. e kérdéskörhöz Karasszon Dezső: *Csokonai Vitéz Mihály kántustörténeti jelentőségű költeménye*. A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Évkönyve az 1982/83–1983/84. iskolai évről. Debrecen, 1984. 117–121. l.).
- 193–199. Két Lévai Bálintot ismerünk. Az egyik (1747–1816) a mű megírásának az idején éppen Túron lelkész, ami szerint tehát e rész a házasságra vonatkozatható. Nem világos azonban így két utalás (*Alsó Berettyói, Neutralista Potentátor*: 'semleges hatalmasság') pontos értelme. A másik Lévai Bálint ez időben debreceni diák, Csokonai kedves tanítványa (CsEml. 440. l.). Mindkét fenti utalás értelmezhető rá vonatkoztatva, hiszen a *Tóczó és Alsó Berettyó* Debrecen környékének vehető, a *neutralista* pedig a szegénydiák neve volt a kollégiumban. Ezen túlmenően pedig megemlítendő az a játékos diákszokás, mely szerint az egymás közötti viszályt az itt leírthoz hasonlóan, szerződéssel zárták le. (Fekete Csaba adata.) Nem világos ugyanakkor, hogy itt milyen viszályról lenne szó, s hogy miért éppen egy fiatal diákot választottak volna döntőbírónak. E rész utalásait tehát nem tudjuk teljes egyértelműséggel felfejteni, még Csokonai jegyzete alapján sem (vö. a 663–665. sorokat).
196. *Commercium* (lat.): kereskedelem.
 200. *Gróf Wartensleben*: a Wartensleben porosz származású magyar nemesi család, 1793-ban honosították őket; a név a

- Warten ('várnai') és a leben ('élet') német szavak alapjelentéséből kifolyólag kerülhetett ide. (Erre az adatra Szilágyi Ferenc hívta fel figyelmemet.)
- Fő Quártélyánál (nép., rég.): kvártély, lakás, szállás.
201. *Naturae Curiosorum Kabinéttya* (lat.): természeti ritkaságok gyűjteménye.
203. *Acta* (lat.): esemény.
Vachter (ném.): őr.
204. *observatorium* (lat.): megfigyelő állomás.
206. *Actor* (lat.): színész.
Proscenium (lat.): színpad.
207. *Hymeneus*: a házasság istene.
kárpit (rég.): függöny. Pajkos utalás a nászéjszakára.
209. *bizonyos Hazánkbeli Tudós*: vagyis Budai Ézsaiás.
210. *Diót fog hinteni*: lásd a 629. sor jegyzetét.
- 211—215. Utalás lehet az első kollégiumi pörre.
217. *Narrnspielen*: tréfás helynév, jelentése (ném.): bolond játékok. A keltezésről lásd a mű keletkezése kapcsán frottakat *Joh. Bapt. Rousseau*: lásd a 678—679. sorokat és jegyzetüket.
218. *Morosofica Facultás*: szójáték J. B. Rousseau műve, a *Morosophie* (Bolondos bölcsesség) címéből, intézménynévként használva azt (facultas: 'kar').
219. *Babarus* vagy *bavarus* (lat., rég.): bajor. Itt azonban inkább szójáték lehet a latin *baburrus* vagy *babirrus* ('esztelen, bolond') szóval, fizetőeszköz nevéként.
222. *Controversia* (lat.): vitás kérdés, ellentét.
Interessatus (lat.): érdekelt.
226. *Halbernarri*: tréfás helynév, eredeti német jelentése: 'fél-bolond'.
227. *Disinteressatus* (lat.): érdektelen. Az itt emlegetett tárgyról bővebben lásd a 666—677. sorokat és jegyzetüket.
- 235—248. Pajkos utalás lehet Budai későbbiekben születendő gyermekeire. (Szilágyi Ferenc adata.)
238. *Auctor* (lat.): szerző.
249. *T. T.*: tekintetes.
251. *Sacra Philológia*: bibliamagyarázat. Ercsei Dániel munkájának a címe: *A szent passio*, vagy az Ur Jézus Krisztus szenvedésének és halálának historiája, mely a négy evangyélistának írásaikból öszve-szedegettetvén, szükséges jegyzésekkel megvilágosított, kegyes elmékedésekkel, könyörgésekkel és énekekkel megbővítettett. Komárom, 1793. (Egyéb írásairól lásd Ercsei kéziratoss feljegyzését, DebrK. R 208/b—c. 4.)
252. *Ésaiás*: Budai Ézsaiás és Ézsaiás próféta egyszerre értendő itt.
- 253—254. *m. b. T. T. Prof.* [= *meboldogult tekintetes professor*] *Varjas Úr*: Varjas János (1721—1786) debreceni professzor, a keleti nyelvek tanára, egyébként pedig Ercsei Dániel apósa, tehát nyelvaszony nagypája.
255. *jeles Poëtai munkája*: Varjas János *Megtért embernek énekje* című, csupa *e* hangból álló verséről van szó, melyet Csokonai jól ismert, ő juttatta el Kazinczyhoz is (MM². II. 358. l.), aki 1808-ban ki is adta.

257. Révai Miklós (1750—1807) költő, nyelvtudós, a klasszikus triász egyik tagja, a történeti nyelvészet úttörője. Csokonai az itt következőkben Révainak a *Régi és új elegyes versgyűjtemény* című kiadványsorozatáról beszél; e régi nyelvi, irodalmi emlékek gyűjtésére való felhívás a MHirm.-ban jelent meg (1782. jan. 16.).
258. *Fragment* (lat.): töredék.
263. *Originális* (lat.): eredeti.
268. *Bachus*: a bor, a mámor istene (vö. Pomey 47. l.).
273. *Autographum* (lat.): eredeti kézirat.
276. *Successor* (lat.), utód, folytató.
280. *Kóperta* (rég.): boríték.
282. *Typographia* (lat.): nyomda.
285. *Communitás* (lat.): község, előjáróság.
286. *Instantia* (lat.): kérelem, folyamodvány.
291. *meg kívánnya a' jutalmat*: utalás az előfizetési rendszerre (lásd még a 685—686. sorokat és jegyzetüket).
- 292—293. *Cupidónak pisztolya rásül*: lásd erről Amor monológiát a vígjáték-paródiában (809—835. sorok).
- 298—301. Az idézet Vergiliustól való (Ecl. VII. 21—24.; vö. MM². I. 785. l.):

Nimfák, kedveseim, vagy — mint Codrusnak — olyan dalt
 Adjatok énnékem: — — — — —
 — — — — — Vagy, hogyha kevés az erőm rá,
 Itt a fenyő, szentelt ágán fog függeni sípom.
 (Lakatos István fordítása)

302. *Fiorenza*: Firenze.
- 303—309. Az olasz szöveg fordítása: Újévi ajándék és lakodalmi ünnep. A nemes és kiváló Budai Ézsaiás úrnak, a filozófia doktorának, Debrecen magyar város református Kollégiumában a történelem és a szónoklattan professzorának és Ercei Klára kisasszonynak, nagytiszteletű Ercei Dániel, túri prédikátor leányának boldog egybekelése alkalmából. (MM². I. 785. l.).
- 310—345. A latin epithalamium szabatos prózafordítása a következő:
 Istennő, aki a tavasszal megújuló Cytherán vagy honos, aki a kedves Paphost lakod és a nymphákkal együtt a virágzó Amathust bejáród, kegyes Dione!
 Légy velünk kioldott szőke fürtjeid mirtusz koszorúval övezve, légy velünk rózsás ajkaiddal nektárt és csókokat ontva.
 Ahogy egykor — a monda szerint — útban a szép Adonishoz a cyprusi völgyes erdőkön átkeltél, Erycina, most mosolyogva öltél ugyanolyan arcot.
 Jöjjenek ide a tegzes Ámorok a nyájas levegőg tengeren úszva paestumi virággal: kísérje őket a Tréfák egész serege.
 Jöjjenek ide a boldog Gyönyörök, jöjjön ide boldog koszorúja a Gráciáknak, akiknek jöttét vártuk, hogy ünnepi dalt mondjon!

Hymen elrendeli, hogy most a tudós jegyesek ajtajában nászdal zengjen; most, hogy a fénylő Esthajnalesillag nyájas árnyait visszahozta.

Mondjátok: „E pár örökké éljen!” Mondjátok: „E pár örökké szeressen, szívük mélyén letépve Vénusz kedves örömeit.”

Boldog évtizedeket eltöltve éljenek, kölcsönös szerelemmel kapcsolják egybe nászágyuk, így játsszon majd egykor késő nemzedék az ősök térdén.”

Ezeket arany lantján a nemes Pallas is előadta: zengett a múzsákkal a csengő lant: zengett szent dombjain az Echo.
(Tegyey Imre fordítása)

346. *Blandusiense*: Bandusia (vagy Blandusia) Horatius szülőhelye, Venusia melletti forrás (Od. 3, 13.). Az ebből képzett név az Arcadia Társaság tagjainak álneveit utánozza. (Bán Imre adata)
Pastor Arcade: árkádiai pásztor.
353. *püvar* (nép.): előtér, előszoba (a parasztházban ide nyílik a bejárati ajtó).
355. *szövétnék* (rég.): kezdetleges fáklya.
356. *óltsít* (rég.): háttérbe szorit, elhomályosít ('leértékel').
358. *Jáspis*: féldrágakő.
smaragd: zöld színű drágakő.
360. *kasia*: henyé boroszlán (*Daphne Cneorum*), jóillatú, örökzöld cserje. Csokonai e szót feltehetően Földitől vette át (vö. Szilágyi: CsSzók. 91–92. l.).
370. *thim*: kakukkfű (*Thimus*); lásd Melius Juhász Péter: *Herbarium* (sajtó alá rendezte: Szabó T. Attila). Bukarest, 1979. 260., 418. l. (Erre az adatra Bán Imre hívta fel figyelmemet.) Csokonai egyébként olyannyira ismerte e munkát, hogy másutt emlékezetből idézi (vö. AD/j.).
376. *himeli* (nép., rég.): díszíti.
387. *Tengelitz* (rég.): tengelice, apró, tarka énekesmadár (*Carduelis carduelis*).
394. *Etéziák*: „Kanikula' idején lengedező szelek” (Dorottya/j.).
404. *méreggel mézeli*: e motívum párhuzamaira lásd *A' Tsókok* 590–602. sorainak jegyzetét.
405. *calculus* (lat.): báb az ostáblajátékban.
409. *Triumfál* (lat.): győzedelmeskedik.
439. *Miniom*: vöröses színű ásvány, ill. vegyület, s az ebből készült festék neve is egyben.
508. *Könnyv ház* (rég.): könyvtár.
525. *szent kézfogás*: e fordulat sokszor feltűnik a költő korabeli írásaiban: kollégiumi *Búcsúbeszéde* (62. sor), *Gerson* (533. sor, Cs/Szín. 2. 31. l.), *Mátyási József úrnak* (MM². I. 248. l.), ismeretlenhez szóló levele (Szilágyi: CsMűv. 270–271. l.).
534. E vers öt szakaszának (1., 6., 7., 8., 9. szakaszok) változata szerepel a *Tempefőiben* is, Tsikorgó szájába adva (2463–2501. sorok, Cs/Szín. 1. 68–69. l.). Csokonai önállóan is ki akarta adni ezt a stílszerűen blumaueri strófában frott, parodisztikus költeményét (vö. EK. és Cs/ÓM. II. 32. l.).

535. A latin szöveg magyarul: Amit kevés fáradsággal elérhetünk, azzal ne fáradjunk sokat. (MM². I. 787. l.) Szólásnak tűnik.
- 537—540. „Provokáció, szándékos zűrzavar ez a versindítás” (Vargha: Melyik. 13. l.) — ez igaz az egész versre nézve is.
Clío: a történetírás múzsája.
szűz Pasifaë: Pasziphaé, a krétai király asszonya annyira volt szűziés, hogy egy bikával is összeadta magát (vö. Pomey 39. l.).
Bölcs Priapus: a kertek védőistene. Hogy nem a bölcsesség volt a legfőbb jellemzője, arra elegendő csak azt idézni, hogy a dévaj költeményeket priapi verseknek is nevezték. Csokonai egyébként már Pomey könyvében (171—172. l.) olvashatta, hogy Priaposzban az ókoriak a „termékenység fallikus istenét is tisztelték” (Cs/ÖM. I. 357. l.).
- 541—542. Pontosan fordítva: a Helikon a múzsák szent hegye, s itt fakad az Aganippe forrás.
547. *Polyfemus*: küklopsz; vö. a 695—696. sorokat és jegyzetüket.
549. *Péterkés* (rég.): szurony a puskán, ill. rövid kard.
551. *Veterani* (rég.): nagy, terjedelmes.
555. *Báró Jázon*: Iászón, az argonauták vezére, aki elhozza az aranygyapjút Kolkhiszból (Csokonainál: *Arany bundát keregett*).
559. *Medea*: Aiótész kolkhiszi király lánya, Iászón csak a segítségével tudta az aranygyapjút megszerezni, cserébe feleségül vette Medeiát (vö. Pomey 254. l.).
- 561—564. Daphnét nem Minerva (Pallasz Athéné), hanem Apollón szerette meg, s annak a kezei között változott babérfává (vö. Pomey 26. l.).
salva venia (lat.): engedelemmel legyen mondva.
567. Lásd a 697—698. sorokat és jegyzetüket.
570. *Román* (lat.): regény.
571. *Favorita* (sp.): kegyencső.
572. *Gavar* (rég.): gavallér.
Kurtizán: „udvari ember, hízelkedő, Dámák körül hívalkodó” (Dorottya/j.).
574. *Profanus Auctor* (lat.): profán, szabados szerző.
575. Lásd a 699. sort és jegyzetét.
- 581—583. Az *Ida* egy hegység neve, itt ítélte oda Priamosz trójai király fia, Parisz az aranyalmát Aphroditének, a legszebbnek a három vetélkedő istennő közül. Cserébe megkapta Menelaosz spártai király feleségének, Helenének a szerelmét. Később el is szöktette, s ez lett a trójai háború kiváltó oka.
585. *Marchal Priam*: Priamosz tábornok, vagyis király.
Simois: folyócska Trója környékén.
587. *Sodromi* (Schwadrom, ném.): lovasszázad.
591. *Ajax*: nem folyó, hanem az egyik görög vezér neve.
594. *Festung* (ném.): erődítmény, vár.
- 595—596. *Creusa*: Aeneas felesége.
Centaurus: kentaur, félig ember, félig ló formájú mitológiai lény. Creusa természetesen nem volt kentaur.
597. *Akhilles*: Akhilleusz a legvitézesebb görög vezér.
601. *Helena*: lásd az 581—583. sorok jegyzetét.

604. *Rátz Kalugyer* (rég.): szerb nemzetiségű görögkeleti szerzetes.
 605. *mína* (ném.): akna.
- 606–607. Tróját a görögök csellel vették be: elvonulást színleltek, s közben az áldozat gyanánt otthagytott faló belsejében rejtőztek el, amit a trójaiak be is vittek városukba, vesztüket okozva ezzel.
609. *Piritus*: „olyan gonosz szellem v. természetfölötti hatalom, mely először szolgájává szegődik vkinek s később elhatalmasodik rajta és megöli” (Csűrű Bálint: *Szamosháti szótár*. Bp., 1936. II. 235. l.).
611. *in his rebus* (lat.): ezekben a dolgokban.
 615. *scrupulus* (lat.): izgató gond.
618. *Flastrom* (nép., rég.): gyógyír.
621. *módi* (ném.): divat.
622. *Cadentzia* (rég.): rím.
627. *Psyché Cupido felesége*: Psyche gyönyörűséges királyleány volt, akit a féltékeny Vénusz épp ezért boldogtalanná akart tenni. Fiát, Cupidót küldte tervét végrehajtani, azonban az, ellenszegülve anyjának, kedveséül választotta Psychét. Míg azonban végleg Cupido felesége és istennő lehetett, sok viszontagságon kellett átmennie, ezért vált alakja a tiszta szerelem jelképévé.
Apul. Met.: Apuleius, Lucius (125–180) római regényíró. Fő műve a *Metamorphoses*, amelyet azonban csak a hagyomány nevez így, a szerző az *Asinus aureus* (Az aranyzámár) címet adta neki. Amor és Psyche történetének a legfőbb forrása e mű (IV. 28.–VI.24.).
Fulgent[us], Fabius Planciades (480–550) Psyche történetét a *Mythologiorum libri* című művében dolgozta fel.
628. *Montfaucon*, Don Bernard de (1655–1741) tudós benedekrendi szerzetes, több munkája is foglalkozik az antikvitás világával. E témát, képekkel is illusztrálva, a *L'Antiquité expliquée et représentée en figures* (Paris 1719–24) című műve dolgozza fel.
La Fontaine, Jean (1621–1695) francia költő. A témáról szóló, versbetétekkel átszótt regénye, az *Amours de Psyché et de Cupidon* 1669-ből való.
629. *Nussberg*: e képzeletbeli helynév jelentése (ném.): dióhegy. *Sparge marite nuces!*: Új férj, hintsd a diót! (Vergilius, VIII. Ecl. 30.; Lakatos István fordítása). A 'dióhegy' tehát egy antik népszokásra utal (Borzsák 68. l.).
630. Lásd a 11–12. sorok jegyzetét.
632. *Landau, ou la Mort!* (fr.): Landau vagy a halál! Landau elszázi város, 1793 őszén a francia seregek hősiessen védték mindaddig, míg Hoche tábornok felmentésükre nem érkezett; innen a szólás, amit Csokonai mintául vett.
634. *Lásd. Detsyt.*: utalás Decsy Sámuel (1742–1816) kiadványára: *A francia Telegrafusnak, azaz: a minap ki találtatott messze író alkotmányának rövid leírása a hozzá tartozó rajzolatokkal együtt*, mellyek által ezen alkotmány Párisban a Louvre nevű kir. palotának piaczon veszteglésében és munkásságában elő-adatott és egy azt tulajdon szemével tapasztalt né-

- met tudós által megmagyaráztatott, azután pedig magyar nyelvre fordíttatott a Magyar Kurir írója által. Bécs, 1794.
635. Lásd a 83–85. sorok jegyzetét.
- 636–637. Lásd a 98. sort és jegyzetét.
- 638–641. A túlnyomórészt valóban létező földrajzi neveket úgy válogatta össze a költő, hogy azok szó szerinti jelentésükben a házassághoz vezető utat jelképezzék.
642. Természetesen nincs ilyen kikötő; lásd a 131. sor jegyzetét.
644. Magyarul: Ekkor a szegény felbátorodik (szarvakat emel). Szabad idézet Horatiustól (Carm. III. 21, 18.): „addis cornua pauperi” (‘Te adsz bátorságot a szegénynek’).
- 645–647. *Lásd a’ Butelliákat.*: itt feltehetően azon ólomházas cserépedényekre (butella, butykos, butélia) utal a költő, amelyek oldalán tréfás verses rigmusok találhatók. Lásd még a 146–147. sorok jegyzetét.
- 649–650. *Naturalis Collectio* (lat.): természetrajzi gyűjtemény.
Procurator (lat.): megbízott kezelő.
651. *Noctis Meridies* (lat.): éjféli.
Catachresis!: poétikai fogalom, ’sajátos szóhasználat’-ot jelent.
Lásd Freyert.: Freyerus, Hieronymus (1675–1747) holland tudós, Csokonai másutt, a *Zöld Ferenc, Kék Ferenc, Tóth Ferenc* című zsengéjében is említi (vö. ItK. 1961. 476–477.). Freyerus Debrecenben is többször kiadott poétikai tankönyvében a következő olvasható e tárgyban: „*Catachresis* seu abusus metaphore, studiose vitandus, saltem non temere nec fine veterum auctoritate adhibendus. E. g. *Noctis meridies*, hoc est nox media, Varro apud. Nonium 6, 26.” (*Oratoria in tabulas compendarias redacta et ad usum iuventutis scholasticæ accomodata*. Debreceni, 1777. 56. l.)
- 652–653. A szójátékot maga Csokonai magyarázza meg.
Anacreon (i. e. 527k–487k) görög költő.
Statistika (rég.): államtan. E játékos utalás nyilván Anacreon egész költői világára vonatkozik, legalábbis az összefüggésbe beleillő egy művet nem találtunk.
654. Lásd a 168. sor jegyzetét.
- 655–656. *Cancellaria* (lat.): a legfelsőbb szintű állami hivatal.
Kurir (fr., ném.): futár, hírnök.
- 658–660. *Futurum in Perfecto debet poni, iuxta Syntaxim Hebraicam* (lat.): A jövőt múltba kell tenni, a héber mondattan módjára (MM². II. 526.).
Lásd Schroedert: Schroeder, Nicolas Guiljelmus (1721–1798) holland hebraista. A fentiekre lásd *Institutiones ad fundamentæ linguæ hebraeae*. (Claudiopoli 1772.) című művében a 275–279. oldalakat.
661. *Lector Benevole* (lat.): az olvasó üdvözlése a mű elején (’jóindulatú olvasó’).
662. *Loco Bigilli*: feltehetőleg a latin loco sigilli (’a bélyegző helye’) kiforgatása. (Bán Imre adata.)
663. *lument* (lat.): felvilágosítás, ötlet.
- 666–677. Ilyen polémiaira már az 1780-as évek közepén sor került Magyarországon. Két névtelenül megjelent vitairat volt a kez-

det: *Megmutatás, hogy az asszonyi személyek nem emberek.* Az írásból, és a józan okoskodásból nap-fényre hozatott. Nyomt. 1783. eszt.; *B. Carberi Anna kis asszonynak kedvességhez írt levele*, mellyben meg mutattya, hogy az asszonyi személyek emberek. Pesten. 1785. Trattner betűivel. Ez utóbbi Ányos Pál műve (lásd *Ányos Pál munkái.* 1798. Bétsben. 241–260. l.; vö. Császári Elemér: *Ányos Pál.* Bp. 1912. 203. l.). E röpiratokat aztán követte a többi, s hosszan elhúzódo nyilvános vita, perpatvar lett a dologból (vö. *A magyar nőmozgalom régi dokumentumai.* szerk. Pataj Sándor. Bp., 1907. 3. l.).

671. *Trattner*: pesti nyomdászfamília, Csokonai közelebbi kapcsolatban Trattner Mátyással (1745–1828) volt.
672. *Materia* (lat.): tárgy.
673. *in 8vo*: nyolcadrét.
674. *Pro et Contra* (lat.): mellette és ellene.
675. *dibbdátság* (nép.): haszontalanság.
- 676–677. *lásd az Utópia' Mappáját.*: a korban divatosak voltak az ilyen játékos térképek, nyiván Csokonai is ismert néhányat közülük (vö. Borzsák 68–69. l.).
- 678–679. *J. B. Rousseau*: Jean Baptiste Rousseau (1671–1741) francia költő, említett művéből Csokonai részleteket olvashatott már az Esch.-ban is (I. 256–265.).
682. *J. J. Rousseau Genevai Civis*: Jean-Jacques Rousseau (1712–1778) genfi polgár.
682. *Maittaire*, Michael (1668–1747) francia bibliografus és klasszika-filológus, itt említett műve: *Annales typographici* 1–2. Hague-Comitum, 1719–1722.
- 685–686. *A' K. K. Hof Lieb Amts Zeitungsexpedition. Pro Magyar Psyche.*: A császári-királyi udvari kedves újságküldő hivatal. A Magyar Psyche számára. A bécsi újságküldő szolgálat nevének játékos kiforgatása ez (die K. k. Oberst-Hof-Post-amts-Zeitungs-Expedition pro Magyar Merkur). A fenti részlet az előfizetők gyakori késedelmességére utal, ami miatt a MMerk.-ban is gyakran volt olvasható az idézett cím, ide kellett küldeni a pénzt (vö. Magyar Könyvszemle. 1943. 56. l.).
- 688–689. A latin mondat, melynek Csokonai a fordítását is megadja, Gessneren alapul (233. l.): „Tegnap Chloe, midőn egy rósa-levél úszott a' levegőnn felénk, midőn a' leg édesebb illat fogott-el bennünket, el-beszéllem, mit láttam, a' mit te nem láthattál. Akkor, mikor derekadat által-ölelvén, beszédesebbek valának nyelvemnél meg-részegült tekinteteim, 's forró sohajtásim, — — akkor (mert nekünk Poétáknak sok engedtetett látni) akkor Ámort egy rósa-levelenn láttam.”
- 692–693. *Uxor fingitur Iuventutis.* (lat.): az ifjúság asszonya képzelgetik el.
694. *Ardua, quae pulchra.* (lat.): ami szép, azt nehéz elérni. A görög *καλὰ τὰ καλὰ* ('a szép dolgok nehezek') szólás latin parafrázisa. Ez visszhangzik a *Halotti versek* nyitó gondolataiban is (vö. Szauder 300. l.).

695. *Amor Polifémos*: Ámor a szerelem istene, Polüphémosz pedig küklpsz. Vargha Balázs e merész azonosításban különös metaforát lát, s József Attila *Az örök Polyfémus* című versével állítja párhuzamba (Vargha: Melyik. 14. l.).
696. *Nescio* (lat.): tudatlanság.
- 697—698. *Raff*, Georg Christian (1748—1788) német tankönyvíró. Munkái: *Geographie für Kinder* és *Naturgeschichte für Kinder*; ez utóbbi fordításának a terve szerepel a KiM.-en, míg az elsőből jegyzetek és helyenkénti fordítástöredékek maradtak fent a költő jegyzetei között (MTAK. K. 679/I. 62a—69b).
für Kinder (ném.): gyermekeknek.
Naturalis Historia (lat.): természetrajz.
699. *Juventius*: Jouvancy, Joseph de (1643—1719) latinul alkotó francia író.
S. J. [=Société Jesù]: Jouvancy jezsuita szerzetes volt.
Auctorum Castrator ipse incastratum. (lat.): A szerzők herelője, aki maga nincs kiherélve. Utalás Jouvancy antik klaszszikusokat kiadó és magyarázó tevékenységére. Közismert volt költészettani tankönyve is, amely a Csokonai által szintén használt Szerdahely-féle poétika (vö. Szauder 354. l.) egyik fontos forrásának tekinthető (Solt Andor: *Dramaturgiai irodalmunk kezdetei*. Bp., 1970. 147. l.).
- 732—733. E történetet, amely az *Odüsszeia* I. énekében található (219—232.), Csokonai részletesen is leírja egy helyütt (AD/j.).

44. [Búcsúbeszéde a debreceni kollégiumi ifjúsághoz]

Kézírata

DebrK. R 556 l. 2a—8a. Autográf fogalmazvány.

Megjelenése

Nem kiadásra szánta a költő, de pár nappal e beszéd keletkezése után, az *[Emlékezetnek okáért]* című „maga mentességében” ezt a lehetőséget is felveti: . . . *hogy az titokba az egész Világ előtt ne legyen, nyomtatásba akarom láttatni azt a' miért én megérdemlettem Földön-jutóvá és Országos infamis Huntzfuttá tételésemet.* (69—72. sorok.) Kiadására természetesen nem került sor.

Először Kulinyi Nagy Benő jelentette meg a Csokonai-albumban (Debrecen, 1861.), majd Szana Tamás, Csokonai-életrajzában (Debrecen, 1869. 42—53. l.). Szélesebb körben Oláh Gábor közlései nyomán vált ismertté (Debreceni Protestáns Lapok 1905. 21. szám, 326—328. l. és Nyugat 1911. I. 366—370. l.). A HG. Oláh kiadásainak szövegét vette át (II. 590—598. l.), a FK.-ban nem szerepel. Megtalálható viszont Tápay-Szabó László Csokonai-életrajzában (87—93. l.). A MM. és a MM². a levelek és személyes írások közé sorolta. Önállóan is megjelent újabban (Cs/Beszédek 9—17. l. és DMÉ. 1985. 406—412. l.), ez utóbbi esetben a kézirat javításainak pontos feltüntetésével, rekonstruálandó a valóban elmondott szöveget.

Keletkezése

Közismert, hogy Csokonai nevezetes búcsúbeszédét 1795. június 15-én mondta el a kollégiumban, a megírás idejét így közvetlenül az ezt megelőző napra, napokra kell tennünk. Ekkor már javában folyt a második kollégiumi pör néven ismert fegyelmi eljárás, amelyet legációs mulasztásai és vétségei miatt indítottak ellene. Ennek anyagából csak a végső határozat maradt fenn, de a felhozott vádakból ebből is megtudhatjuk. (A jegyzőkönyvet a CsEml. magyar fordítása alapján idézzük, javítva azt Jelenits István kritikai észrevételei szerint, ItK. 1965. 328. l.): „... a [vállalt (legátusi) megbízás betöltésére] Halasra utazva, nemcsak hogy a megszabott időre nem jött vissza, hanem késésének a két ünnep, húsvét és pünkösöd közé eső idejét, amire maga keresett tudatosan alkalmat, a Kollégiumban étkező diákok nem kis kárával összekötve a Kollégiumtól távol töltötte.

Küldött ugyan a tiszteletes professzor uraknak egy levelet, de oly későn, hogy álnokságának s [egy új (legátusi) megbízás kikönyörgésére koholt] hazugságának nem tudtak végére járni, ugyanis ez a dolog és kérés szokatlan volt, [tudniillik távollétében más gyülekezetet kért magának, mint legátusnak, hogy ott jusson (legátusi) megbízatáshoz.] Ezután hazatért, s bár egy nyilvánosan neki címzett levélben figyelmeztették, hogy hozzon bizonyítványt a halasi gyülekezetttől ottani viselkedéséről, s orvosi bizonyítványt betegségéről, amelyben levele szerint szenvedett (mert tizenöt éves korától betegességet színelent, hogy nyilvános kötelességei alól kibújjon), de egyiket sem mutatta be. Sőt a pénzt, amit a halasi gyülekezet rábízott, hogy a bent étkezők pénztárába befizesse, saját céljára fordította, nehezen tudta tehát rászánni magát, hogy visszaadja. Végül hosszas huzavona után hazatérve, szokatlan, a diákoknak tilos ruhában megjelent a Kollégiumban. Ezután beidézve az iskolai sedes elé, hogy adjon számot arról, amit az utóbbi időben elkövetett, vagy elmulasztott, minthogy nem bízott ügyéhez, [...] botránys beszéde után eltűnt, anélkül, hogy egyetlen feljebbvalója is tudta, akarta, vagy beleegyezett volna. Végül, mikor az iskolából való kiköltözése után az ügy eldöntésére összeült iskolai sedes számadás végett megidézte, a megjelenést egyszerűen megtagadta, mint ami nincsen szándékában.” (CsEml. 69 – 70. l.) Gál László — emlékezéseiben (CsEml. 413., 417. l.) — másként írta le a szóban forgó időszak történéseit, de a tények inkább a jegyzőkönyvet látszanak igazolni. Már az ünnepek dátumait sem pontosan adja meg Gál, ezeket ellenőrizve Ferenczi Zoltánnak (55 – 56. l.) kell igazat adnunk: 1795-ben húsvét ápr. 5 – 6-ra, pünkösöd máj. 25-re esett. Csokonai a két ünnep közé eső időt nem Kiskunhalason töltötte, nem tudni, pontosan mikor jött el onnan, azt azonban igen, hogy Pestre már Kecskemétre ment. Kecskeméten ismerkedett meg ugyanis Mátyási Józseffel, akihez máj. 10-i keltezéssel verses levelet is írt (lásd kiadásunk III. verskötetét).

*Ezért is sok hálát nyer tőlem Kecskemét,
Hogy kinek eddig is tiszteltem érdemét,
Mátyási barátom s bátyám Apollóba!
Veled ő állított legelőször szóba. [...]
Pestre is egy kocsin, mint szerelmes hazánk
Hív fiait, együtt örömmel utazánk.*
(MM². I. 248. l.)

Kecskeméti tartózkodása után, melynek pontos időtartamát nem ismerjük, együtt utazott tehát Pestre Mátyással. Ez május első napjaiban történhetett, mert 3-án már bizonyosan Pesten volt (vö. Cs/ÖM. I. 188. 1.; lásd még MM². I. 774—775. 1.). Nyilvánvalóan irodalmi érvényesülését, műveinek kiadását próbálta itt előkészíteni, különböző kapcsolatokat építgetve. (A kollégium elhagyása, a „pesti poeta” elképzelés már a *Tempefői* óta foglalkoztathatta; vö. EPM. 289—290. 1.) Latin nyelvű köszöntőverset írt május 9-én (MM². I. 756—757. 1., nem biztos azonban, hogy Batthyány hercegprímáshoz, lehet, hogy ez csak típuszöveg, vö. kiadásunk III. verskötetét); május 15-én Dugonics Andrászt köszöntötte verssel; leveleit Instoris Gábor könyvkereskedésének címére küldette, amely a haladó szellemű értelmiség találkozóhelye lehetett még ekkoriban is (vö. Fülöp Géza: *A magyar olvasóközönség a felvilágosodás idején és a reformkorban*. Bp., 1978. 44. 1.). Nagyon valószínű, hogy Kármánnal is kereste a kapcsolatot (vö. Juhász 266. 1.), hiszen versei az *Uránia* III. kötetében éppen tavasszal jelentek meg — Kármán azonban ekkor már nem tartózkodott Pesten (vö. Gálos Rezső: *Kármán József*. Bp., 1954. 129. 1.). (Érdekes az az összefüggés is, hogy Kármán öccse éppen Kecskeméten volt főjegyző, s neve felmerült a jakobinus mozgalom gyanúsítottjai között; vö. Benda III. 291. 1.).

Mivel pünkösd május 25-re esett, így Csokonai még jelen lehetett a jakobinus összeesküvés vezetőinek május 20-i kivégzésén, de hogy tényleg ott is volt, arra természetesen nincs bizonyíték, legfeljebb feltételezhető. Az ünnepet minden bizonnyal Szabadszálláson töltötte, legátusként, legalábbis a jegyzőkönyvben nem róják fel bűnül innen távozmáradását is. Szabadszállásról indulhatott aztán haza Debrecenbe, ahová június első napjaiban érkezhetett. Az ezután következő időszakról, tehát éppen a beszéd közvetlen előzményeiről csak nagyon keveset tudunk, pedig a történetből biztosan érthető lenne, mi is bírta Csokonait a kollégium elhagyására, a búcsúbeszéd megírására és elmondására. Annyi bizonyos, hogy számonkérték rajta mulasztásait, vétségeit, vagyis megindult ellene a fegyelmi eljárás. Csokonai azonban, úgy tűnik, egyszerűen figyelmen kívül és válasz nélkül hagyta a felhozott vádakokat, s csak a legáció adóssággal számolt el (lásd a jegyzőkönyv megfogalmazásait). Úgy viselkedett tehát, mint aki már nem ismeri el magára nézve kötelezőnek az iskolai törvényeket. *Búcsúbeszédében* sem vett tudomást az elene indított eljárásról s a konkrét vádakról, csak bizonyos személyek általi üldöztetésére utalt, s a kollégiumból való távozásnak önkéntességét hangsúlyozta, valamint új terveit. Hogyan értelmezhető e magatartás? Nem lehetséges-e, hogy Csokonai már a kilépés elhatározott szándékával érkezett haza Debrecenbe? Ha mégsem, akkor milyen szerepe volt elhatározásának megszületésében a fegyelmi eljárásnak? Milyen „színfalak mögötti” akciók zajlottak ellenségei és pártfogói részéről? Nem lehetséges-e, hogy az *önkéntes távozás* formulája egyfajta kompromisszum volt a mellette és ellene fellépő erők között?

E kérdésekre csak hipotézisekkel lehet ma már válaszolni. A tény mindössze annyi, hogy Csokonai 1795. június 15-én elmondta búcsúbeszédét. „Mindenkor eleven lessz előttem az a’ szívható megjelenés, midőn ő a’ palástos Minervától vég bútsút akarván venni, a’ Debreceni Kollegyiumbann, egy a’ maga nagyságát, s megsértettetését mélyen érző Lélekkel, egy az elválás miatt vérhedző szívvel állott fel több mint ötföldél száz tanuló Társai között, hogy tőlök örökre bútsút vegyen. A’ legfelsőbb potentiára

emeltetett az ő meggyűlt Lelke, és valahány szikrát bocsátott ki magából, mindaz az ő szájának, szemének, tagjainak mozdulatai által sokszorozódván, electromi batteriás gyanánt lövődött keresztül az ötöd fél száz Ifjún, és az egész Auditorium egy néma rángatózásba jött. Én még igazán tüzes és rettenetes aktiót a' Theatrumon kívül csak ezt az egytet láttam. Szemével, szájával, haja szálaival, karjainak 's tagjainak minden mozdulataival beszélt, indított, 's ontotta ki a meggyűlt érzést." (Dombó 33—34. l.) A sedes jegyzőkönyve kissé másként írja le ugyanezt az eseményt: „. . . június 15-én váratlanul megjelent a nyilvánosság előtt, s az áhítat végeztével a nagyobbik terem szószékéről felolvasta beszédét, amelyben azt állította, hogy őt innen elüldözik. Ezt a minden szokással példátlanul szembenálló, az iskolai hagyományok ellenére magyarul szerkesztett beszédet szokatlan helyről, olyan hangon, olyan taglejtésekkel olvasta fel, amelyek inkább vallanak szemtelen komédiásra, mint tisztelegesen búcsúzkodóra, s a beszéd arcátlanságát még az is növelte, hogy azt sem a tiszteletes professor uraknak, sem az iskola tisztviselőinek nem jelentette be, és nem mutatta meg, amit minden rendes búcsúzó kötelességszerűen megeselekedett. Maga a beszéd tárgya elárulja, hogy szerzőjének lelke feltűnően, de mégis elbizakodottan magáról mindenféle magasztos dolgokat álmodik, panaszkodik, hogy ebben az iskolában milyen méltatlan sora volt, ócsárolja az itt hirdetett tudományt és az itt érvényes törvényeket." (CsEml. 68. l.) A beszédet a jegyzőkönyv elsőként említi Csokonai bűnei közül, s a legbővebben, a legkeményebb hangon ezzel foglalkozik: az ismeretes, rendkívül szigorú kicsapattási határozat lehet, hogy meg sem született volna e búcsúbeszéd elhangzása nélkül (a továbbiakról lásd az [Emlékezetnek okáért] és a [Kollégiumi beszédteredék] jegyzeteit).

Szövegkritika

A búcsúbeszéd kézírata javításokkal, kihúzásokkal teletűzdelt fogalmazvány. Csokonai a szövegen kétszer javított: először a fogalmazással egyidejűen, másodsor utólagosan, „öncenzúrárt” gyakorolva, mint maga is írja az [Emlékezetnek okáért]-ban: *a' mit keményebbnek láttam is benne, kivontam önnön magam* (5—6. sorok). A nagyobb terjedelmű részek kihúzása átfogalmazásokat is szükségessé tett, valamint valószínű, hogy stilisztikai javításokat is végzett még ekkor. A szöveggondozás alapvető problémája a javítások e két fázisának elkülönítése, mert ez mutatja meg, mit fogalmazott legbelsőbb indulatából fakadóan, s mi az, amit ebből elmondhatónak ítélt. A hosszabb részek kihúzása, s ezek környezetében az értelem megkívánta szükségszerű átfogalmazások nyilvánvalóan utóbb történtek: nemcsak a tinta sötétebb színe utal erre, hanem a kihúzott részek tartalma is — ezeket ítélte a költő maga is „keményebbnek” a nyilvánosan elmondhatónál. A stilisztikai jellegű javításoknál már problémát okoz a javítások két típusának különválasztása. Nemvítés ugyan, hogy nagyobb részük (az ilyen jellegű: . . . *émelyeg az én <Lelkem> más formán tanúlt Lelkem*; 104. sor) fogalmazás közben történt, de egy kisebb hányadukról ez nem dönthető el egyértelműen (pl. *ha mi kedvetlent ejtetetek rajtam a' Nexusok nexusának, nem a' ti kárt tenni kívánó indulatotoknak tulajdonítom* — az utolsó szó áth. szó: <köszönöm> fölötti betoldás, 210—212. sorok).

Főszövegül a teljes, kihúzások és átírások előtti szöveget választottuk. A nyilvánvalóan utólagos változtatásokat, vagyis az „öncenzúra” következményét a jegyzetekben önállóan ismertetjük. Mivel a stilisztikai jellegű javításoknál nincsen az előbbihez hasonló megbízható kritériumunk annak eldöntésére, hogy melyik fázisban történt az adott változtatás, így mindenkor a javított szöveget közöljük. Ahol egyáltalán felmerülhet az a lehetőség, hogy utóbb történt a módosítás, ott erre (?) jelöléssel hívjuk fel a figyelmet. A hagyományossá vált, de nem Csokonai-tól származó címet meghagytuk, ez áll a mű kéziratának az élen is.

3. K: *igen* A sor elé betoldva.
4. K(?): *néminémű* A mű olvhtl. betűkből jav.
rendetlen Az előző sorban: <erköls->; az új sorban álló *telen*-ből jav. aztán a szó.
elme <Lélek> Az áth. szó fölé írva.
5. K(?): *fogják* Először *fogja* szerepelt, ennek áth. után a sor fölé lehet került; ezt utána szintén áth., s az eredeti szó maradt meg, hozzátoldva egy *k-t*.
- 5–6. K(?): *bütszásom* <óh> *melly*
9. K: *szokatlan* <idő> *de*
19. K: *elő* em.
23. K: *a'* *mellyik* Az *elly* *ag*-ből jav., az *ik* utólag hozzátoldva.
- 27–28. K: *alatt* <pislogott> *gyenge*
29. K: *a'* *millyenre* Az *nre* *t*-ből jav.
33. K: *magamnak*, <hol> *mellyen* *liliomokon* <a'> *Salamon*
34. K: *álommal* em.
36. K: *gyönyörködésselis* Az *e* olvhtl. betűből jav.
38. K: *tekintetben* A *ben* *tel*-ből jav.
érzékenységeket A második *k* *t*-ből jav., az *et* utólag hozzátoldva.
39. K: *az* <elm> *Lelket* A *z-t* elhagytuk.
43. K: *nyájasabb* <Virtus> *Érdem* Az *abb* utólag hozzátoldva a szóhoz.
44. K: *az* *Hazának* A *z-t* elhagytuk.
- 46–47. K: *bé* Mindkétszer a sor fölött betoldva.
48. K: *ti* Utána vonás van, ami esetleg gondolatjelnek olvasható (vö. DMÉ. 1985. 407. l.), de ez nem illik a szövegbe, s nem jellemző Csokonai helyesírási gyakorlatára sem.
51. K: *Óráimnak* Az *i* utólag toldva a szóba.
52. K(?): *a'* *hol* *a'* *hova*-ból jav.
54. K(?): *ilyen* <nagy> *gondolatokat*
56. K: *vagy* *az*, <hogy> *én* <a> *bővebb* A vessző fölöslegessé vált, elhagytuk.
59. K: *Tanítókuil* A *Ta* olvhtl. betűkből jav.
tsinálta A *ts* *ha*-ból jav., a *ha* *nem* utólag választva külön.
61. K: *énnekem* *engem*-ből jav.
62. K: *egyengették* <vezettek> Az áth. szó fölé írva.
63. K: *felé*, <a' kik> <'s> *gyengélkedő* A vessző feleslegessé vált, elhagytuk.
lépésimet Az *i* *e*-ből jav.
az *holt* A *h* *é*-ből jav., a *z-t* elhagytuk.
68. K(?): *is* Utólag hozzátoldva a szóhoz.

69. K: *senki* A *k* olvhtl. betűből jav.
- 70–71. K: *planumokon* Az *a* fölött áth. ékezet.
75. K: *zerus*, A sor fölött betoldva.
t̄s [= *tsak*] Utólag betoldva a két szó közé. A második *semmi* után felkiáltójel, ezt az ezután betoldott tagmondat végére tettük át.
76. K(?): *tziŕra meg tziŕra t̄s* [= *tsak*] *semmi* A sor fölött betoldva.
78. K: *vólt, előttem* A vesszót a megfelelő helyre tettük át.
80. K: *Oratziója* <úgy> *pro* <Catalog> *Verre*
81. K: *lehet* Az *l* olvhtl. betűből jav.
84. K: *súgárokkal* <sáj> *színelhették*
 's A két szó közé betoldva.
85. K: *kedvellett* A *le tt*-ből jav.
olyan Az *an* utólagos hozzátoldás.
86. K(?): *éles*<en> A *harsogással* az áth. rész fölé írva.
87. K(?): *füleimbe* Az *i* utólag betoldva.
90. K: *a' ki* Az *a' k*-ből jav.
- 93–94. K: *ahoz* <edes> *kellemetes*
- 96–97. K(?): *viseltetett* <égő> Az áth. szó fölé írva.
104. K: *én* <Lelkem> *más*
105. K: *Amahhoz* Az első *h* utólag toldva a szóba.
- 109–110. K(?): *f!* [= *fel!*] <Igy> *A'*
114. K(?): *és* Az *é* utólag toldva az 's elé.
118. K: *szeretettel* A *tt*-ben a második *l*-ből jav., az első pedig utólag betoldva.
119. K: *undokította* Az első *o í*-ből jav.
120. K: *annak* Az első *n z*-ből jav.
tsendes A *ts r*-ből jav.
122. K: *mutogatására* Az első két szótag olvhtl. betűkből jav.
- 125–126. K: *d'e*> *Povertade e*<t> *Apolline* A sorrendi cserét a *d'* után és az *Apolline* elé tett # jel mutatja. Az *e* kötőszót a megfelelő helyre tettük át.
126. K: *elmés* <Poëta> *olasz*
129. K: *én* <za> *habokkal*
133. K: *szárazra* A *ra on*-ből jav.
135. K: *hordozhassam* Az *m k*-ből jav.
138. K: *deszkámat* Az *at* olvhtl. betűkből jav.
142. K: *tselekedetet*<et>?
146. K: *nehéz, a'* <sebet> *szívet*
153. K: *haldoklott* <oda> *ahoz* A kettőzött *tt*-t értelemszerűen javítottuk.
154. K: A kettőspont után nem következik sem idézet, sem betoldásra utaló jel, a legvalószínűbb az, hogy az ide szánt idézetet fejből tudta a költő (vö. soronkénti magyarázatainkat).
157. K: *között* A *k L*-ből jav.
166. K: *önként* Az *nk* olvhtl. betűkből jav.
167. K: *szívű, <kívül> távol járjon az <én> távol* Az *az* előtt a sor fölé olvhtl. áth. szó van betoldva.
173. K: *idővé* <teszi az> *fogja tenni*
- 175–176. K: *fogva* <9> *eddig*
181. K: *mellyeket* <apolgató kezekkel tö> *vigasztaló*
182. K: *Ezért* Az *E e*-ből, előtte a pont vesszőből jav.

184. K: *mellyek* <most> a' halálos
 185–186. K: *panaszolkodni*. <Ezért mind ezeket> *Ti*
 199. K: A kettőspont vesszőből jav.
 200. K: 's *kit kit* Az első *kit*-nél elfutott a tinta, rosszul olvashatóvá téve a szót.
 201. K: *az* <én> *szívnek* A z-t elhagytuk.
 203. K(?): *vala* Sor fölötti betoldás.
 206. K(?): *ne vonjátok ő* [= meg] *kegyességteket* <szánjatok, ha> Az áth. rész fölé írva.
ha nem A sor elé betoldva, az egybeírt két szó utólag választva szét.
 207. K: *akartva* em.
szántszerűekkel em.
 208. K: *engesztelődést, kérek* A *ké* olvhtl. betűkből jav., előtte a vessző fölöslegessé vált, elhagytuk. A vessző fölött (2.) jelzés áll, aminek nem tudjuk értelmét adni.
megkövetésemmel Az ékezetet megfelelő helyére tettük át.
 209. K: *tettek* em.
 210. K(?): *igen* A sor fölött betoldva.
 212. K(?): *tulajdonítom* <köszönöm> Az áth. szó fölé írva.
szíveteket Az *et nek*-ből jav.
 219. K: *Tudományokk* [= *Tudományoknak*]
 221. K: *Ditsőségének* A második *é n*-ből jav.
 224. K(?): *a' tanúra* A névelő a sor fölött betoldva.
szükség <a' törvény után> *de* Az áth. rész alatt szintén áth. jav. látható: <-en kívül>.
 225. K: *gondolat(ok)*
 227. K(?): *éles-* A sor fölött betoldva.
 231. K: *a' mit* <ki> *itt*
 236. K(?): *nagyobb* Sor fölötti betoldás.

Utólagos javítások

- 10–15. K: *minekutánna* <magam képemnek egy ki színeletlen skizzetskéjével mindnyájatokat meg ajándékoználak, és> *elöttetek* <egy keskeny egy piperélen egy Rousseaui> *scénáját nyitnám fel az én* <hátra lévő> *életemnek*. <Mert rám nézve
incipient parvi procede menses!>
 Az <egy Rousseaui> az egész, a <lévő> a jöendő előtt a sor elé betoldva. A tagmondat a változtatások után: ... *minekutánna elöttetek egész scénáját nyitnám fel az én jöendő életemnek*.
 28–30. K: E mondat kimaradt, mert át van húzva.
 67. K: A *Német* mindkét helyen áth.
 111–112. K: A két mondat áth., kimaradt.
 121–128. K: Öt mondat törölve. A folytatást a változtatás szerint módosítani kellett: *Ime* <minden igyekezeteim mellett is>, az áth. rész fölé írva: *mostan már*.
 136–154. K: E rész áth., kimaradt. Előtte a *ψ* jel nyilván erre utal.
 155–158. K: E mondat a fenti kihúzás miatt jelentősen átírva. <Ha-

nem ... Uraim!); a mert az-ra jav., utána: *a' Philosophia* (egygy ollyanná teszi az embert). Az új variáns a sorok fölé írva, ez a fenti javításokkal a következő mondatot adja ki: *Nints egygy tökéletes Lélek formáltatására (szebb) hathatósabb, mint ha ezzel egygye ölelkezik a' Filozófia — az a' Philosophia, melly az Angyali és emberi között való lelket ad mi belénk.*

- 174—176. K: E rész teljesen átírva a 183—194. sorokból kihagyott rész miatt: *(Ezért bútsúztam én legnyájásabb barátimtól el, kiknek);* az áth. rész fölé írva: *A' ti szelid komorságú (böltselkedések mellé) ábrázatotok között nyájaskodni fog,* a folytatás az áth. rész alatt következik: *-nak az én mosolygó barátnéim az (M) ártatlan Mulatság rózsáival koszorúzott Múzsák,* a következő sor elé betoldva: *kiknek.* Utána az eredeti szöveg maradt: *11 esztendő koromtól fogva eddig az ideig 10 esztendeimet fel áldoztam; (ezért hagytam én el) az Égnek,* az áth. rész fölé írva: *Köztetek fogom ölelni,* előtte a pontosvessző javítatlan maradt.
- 183—194. K: E rész kimaradt, mint az áth. mutatja. Az értelmi folytonosságot a következő betoldás biztosítja, mely a lap tetején olvasható, és egy vonallal van a *mindeneket*-hez kapcsolva, ahhoz a szóhoz, mely az áth. mondatkezdés: *(Mostan e' rógus' szélén)* után áll: *Illyen tézálal állok itt most meg utóljára köztetek, és körül nézvéen magamat 's állapotomat.*
- 229—230. K: *esméretű (erköltsöket fel forgató scholasticus)* gazember Az áth. rész vége fölött betoldva: *oskolai.*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

11. *skizz:* skicc, vázlat.
13. *píperétlen* (rég.): szépítés nélküli.
Rousseau, Jean-Jaques (1712—1778).
scéna (rég.): jelenet.
15. Az idézet Vergiliustól való („nagy hónap-sorait számláljuk előre”, Lakatos István ford., Ecl. IV. 12.). De míg az eredeti szövegben *magni* ('nagy') szerepel, Csokonainál *parvi* ('kiesi, jelentéktelen') olvasható — ez esetben nyilvánvalóan szándékos a változtatás. Az eredeti idézetet egyébként Csokonai később *A haza templomának örömmapja* című verse mottójául választotta (MM². I. 393. l.).
20. *Seneca, Lucius Annaeus* (i. e. 4—65) római író, filozófus, a sztoicizmus egyik nagy alakja. Csokonai itt e mondatát idézi: „*Otium sine litteris mors est et vivi hominis sepultura.*” (Ep. 82., 3.; vö. Gulyás 30. l.)
22. *pallér* (rég.): munkafelügyelő, hajesár.
- 32—35. A kép bibliai eredetű (Máté 6: 28). Feltűnik már *A Pöta tsak gyönyörködni szeret . . .* című zsengeben (vö. Cs/ÖM. I. 17. és 414. l., valamint Zsoldos 109. l.) és hasonló motívum szerepel *A' Pillangó és a' Méhben* is (22—27. sorok).
34. *oltsító* (rég.): megszegyenítő, elhomályosító ('leértékelő').
48. *Ermenonville:* itt, egy tisztelője kastélyában töltötte utolsó

- heteit Rousseau. Csokonai gyakran utal erre, sorsuk azonos-
ságát hangsúlyozandó (*A Tihanyi Echóhoz, Halotti versek,*
levelei Festetics Györgyhöz, 1800. dec. 19. és 1803. júl. 17.).
52. *plebecula* (lat.): köznép, tömeg. A *plebecula zavart sikoltásai mellett* zavartalanul szárnyaló nagy lélek motívuma igen gyakran előfordul Csokonai írásaiban, főleg leveleiben (lásd MM². II. 381., 417., 483., 504. l.). Forrása talán Jones könyve lehet (*Poesos Asiaticae*... Lipsia, 1777. VI–VII., idézi Fekete Csaba, StudLit. 1986. 416–417. l.).
58. *maradék* (rég.): utókor.
62. *az örökös barátság szent kézfogásával:* gyakori motívum Csokonainál (részletesen lásd a *D[ebreceni] Magyar Psyche* 525. sorának jegyzetét).
65. *Klopstock, Friedrich Gottlieb* (1724–1803) német költő.
67. *Úlj fel Német! Szállj le Német! módjára:* E szólás a következő adomából ered: „Elvitt egyszer egy magyar kocsis egy németet, ki magyarul jól tudott, tíz forintokért tíz mértföldnyire; midőn hegyet ért, mindenütt megállott, azt mondotta: — Szállj le német! — túl a hegyen megállott, mondotta: — Úlj fel, német! — és ha hegyet ért mind menet, mind jövet, úgy cselekedett; a németet jól meggyalogoltatta, fásasztotta, hajtotta. Hazaérkezvén a tíz forintokat a német az asztalra teszi, mondja: — Jere, kocsis, kifizetlek. — Vészen egy forintot kezébe, a kocsisnak adja, mondja: — Úlj fel, német; egy forintot zsebjebe tészem, mondja: — Szállj le, német. — Ismét a kocsisnak egy forintot ad, mondja: — Úlj fel, német; egy forintot zsebjebe tészem, mondja: — Szállj le, német, sat. Így fizette meg a tíz forintokat a kocsisnak.” (Győri Magyar Kalendárium 1785., idézi Szilágyi Ferenc az *Élmét vidító elegy-belegy dolgok* című válogatásában, Bp. 1983. 223. l.)
- 70–71. *planum* (lat.): terv.
74. *unitas ez nec multiplicat, nec dividit* (lat.): az egyes se nem szoroz, se nem oszt.
75. *tzifra* (rég.): zérus.
- 80–81. *pro Verre, pro Catilina* (lat.): Verres érdekében, Catilina érdekében.
Pro domo sua (lat.): a maga háza érdekében.
Utalások Cicero beszédeire, az első kettő (*In Verrem*, i. e. 70., *In Catilinam*, i. e. 63.) politikai ellenfelei ellen, a köztársaság védelmében született, a harmadikban (*Ad Pontificum*, i. e. i. e. 57.) számkivetése idején lerombolt házának újjáépítését kérte.
102. *Prudentia* (lat.): okosság, körültekintés.
105. *Dórisi tselekedet:* Dóris kisázsiai városszövetség volt, két-színű politikájáról, belső viszálykodásairól ismert.
108. *mina* (ném.): akna.
117. *gravitásra szedeit:* összevont szemöldökkel (gravitas: tekintély, komolyság).
- 125–127. *La Poesie è la figlia d' Apolline e Poverdade:* A költészet Apollónak és a szegénységnek a lánya. Az első szó francia, a mondat többi része olasz. Gyakran használt közhely ez az olasz költészetben Dante óta. Eredeti formájában (a költészet he-

- lyett *szerelmet* mondva) Platon *Szümposzionjára* vezethető vissza. (Bán Imre adata.)
- 128–139. E motívum, kép antik toposz, Csokonai a kollégiumi pörök idején gyakran él vele saját helyzete jellemzésére (lásd kérévényét 1794 decemberében, MM². II. 540. l. és a [*Kollégiumi beszédtöredék*]-et); vö. Szauder 313–314. l.).
- 139–140. *Timon* az i. e. V. században, Athénban élt. Míg gazdag volt, sok „barát” vette körül, pénzt elszórván azonban egyedül maradt, embergyűlölő lett. Timon történetét — amelyet egyébként *Az embergyűlölő* című zsengejében is feldolgozott — Plutarkhoszból ismerhette Csokonai (*Párhuzamos életrajzok*. Bp., 1978. II. 810. l.). — *Misánthrópus* (gör.): embergyűlölő.
144. *közönséges* (rég.): nyilvános.
145. *Accidens* (lat.): járulékos, mellékes dolog, emberre alkalmazva a mélységes megvetés jele. Nem tudni pontosan, kire vonatkozik az utalás, de az bizonyosnak látszik, hogy nem Szilágyi Gáborra; inkább valamelyik diáktársát kell itt értenünk.
146. *Orangutánq*: orangután, vö. *A’ számár és a’ szarvas* 118–119. sorainak jegyzetével.
147. *bis videor mori* (lat.): úgy látszik, kétszer halok meg. Az idézet Phaedrus: *Az öreg oroszlán, vadkan, béka és a számár* című fabulájából való (vö. a *Tempefői* 2604. sorát és jegyzetét, Cs/Szín. I. 72. és 300. l.).
- 148–149. Az idézet magyarul (Muraközy Gyula fordítása, MM². II. 540. l.):

Timon maga jár ki, kapál, szánt,

Rugdálja számár az oroszlánt.

Az idézet forrását nem sikerült megtalálni sem antik, sem újlatin auktoroknál.

- 150–151. *infaustam* — — *hoc solabere mortem: Aeneae magni dextra cadis!* (lat.): a szerencsétlen halált azzal fogod vigasztalni: Aeneas győzött le, a nagy. (Tegye Imre ford.) Pontatlan idézet az *Aeneis*ből (X. 829–830.), az eredeti szöveg a következő: „*hoc tamen infelix miseram solabere: . . .*” (‘Vedd mégis, te szegény, szomorú hulltodd vigaszául: . . .’; Lakatos István fordítása).
154. *Horváth Ádám*, Pálóczi (1760–1820) költő, mérnök, politizator, Csokonai a barátai közé számíthatta. A debreceni kollégiumot ő is egy nevezetes búcsúbeszéddel, zavaros körülmények között hagyta el (vö. KazLev. I. 353–354. l.). Kollégiumi éveiről szól az *Ének egy Ifjúnak szerencsétlen életéről* című versének egyik részében is, talán Csokonai e részletre, vagy csak ennek néhány sorára gondolhatott itt (vö. Cs/Beszédek. 74–75. l.):

„Tízen ötödik nyárában

Éltemnek, Papi-ruhában

Egy névvel Kollegiumba

De valósággal Klastromba

Vóltanak ott-is gyilkosok

A’ színes irigy okosok

Noha vóltak jók-is, és sok

Öltöztettek;

Rekesztettek,

-An szerettek.

Már magam-is azt gondolám
 El-keseredve, hogy, talám Pappá leszek
 De, hogy nintsenek kedvében
 Világnak, Isten' kertében A' kertészek,
 Nem akartam a' kenyérért
 Krisztust követni, mert bérért
 Ha szolgálók, haszontalan Szolga leszek.
 Ott-is azért úgy készülök, hogy akár mire
 kerülök Tudjak élni,
 Mert jobb tudni kettőt hármat
 'S így kitsinnel a' nagy jármat Fel-tserélni,
 Mentem-is a' mint mehettem,
 És a' mit tudni szerettem,
 Nem sok bolondnak engedtem Meg-ítélni.
 De akármi tanúlt legyek,
 Látom: hogy kevésre megyek
 Mind azokkal.

- (*Hol-mi Külömb-külömb-féle dolgokról írt Versek*, Mellyeket maga' régibb és újabb írásaiból öszve-szedett Horváth Ádám. Pesthenn, Lettner József betűivel. 1788. 192—193. l.)
- 157—158. az *Angyalí és emberi között való lelket ad mi belénk*: ez a meghatározás a létezők láncolatának doktrinájából fakad (lásd erről részletesen Szauder 241—292. l.).
158. *Socrates* (i. e. 470/469—399) görög filozófus, Csokonai a *Halotti versek* egyik jelentős monológját a halálra készülődés közben megjelenített Szókratész szájába adta.
Plato (i. e. 427—347) görög filozófus, író.
Cicero, Marcus Tullius (i. e. 106—43) római író, politikus.
Plutárkus: Plutarkhosz (46—120) görög történetíró, filozófus. legismertebb műve, a *Párhuzamos életrajzok* a kollégiumi oktatásban is fontos szerepet kapott.
165. *Quam paucis ego!* (lat.): Milyen kevéssel beérem! (MM². II. 541. l.).
170. *tisztelt hamvai*: Csokonai által kedvelt kifejezés, olvasható pl. *A Tihanyi Ekhóhoz* című versben és *A' számár és a' szarvas* című állatdialógusban is (169—170. sorok).
- 178—179. *akkonpanyíroz* (fr., rég.): kísér.
180. *ámbrózia* (gör.): az istenek eledele és illatos kenőcse a mitológiában.
- 181—182. *Lamentó* (rég.): panaszos ének (vö. MM². I. 127. l.).
- 183—194. E később kihúzott részhez vö. a *Lantomtól búcsúvétel* és a *Búcsú a' Magyar Múzsáktól* című verseket. Úgy tűnik tehát, hogy Csokonai komolyan gondolta a költészettel való leszámolást.
185. *rógus* (lat.): máglya.
192. *fatalis* (lat.): végzetes.
lang (táj.): láng.
203. *nexus* (lat.): függőség, kapcsolat.
213. *viszontagol* (rég.): viszonz.
225. *tribúnál* (lat.): törvényszék.
- 226—227. *a' nyelv a' békókat, vagy nyakakat elvágó éles-szabtya*: „három

héttel a vérmezei kivégzések után még külön »elektromi
battériás villámként« csaphatott át a termen ez a mondat”
(Vargha: Arc. V. 117—118. l.).

230. *scholasticus* (lat.): iskolai.

45. [Emlékezetnek okáért]

Kézirata

DebrK. R 788 l. 1a—2b. Autográf fogalmazvány.

Megjelenése

Először Oláh Gábor közölte (ItK. 1905. 120—122. l.), ennek nyomán adta ki a HG. (II. 598—603. l.) és Tápay-Szabó László is (98—101. l.). A FK.-ban nem szerepel, a MM. és a MM². a levelek és személyes írások közé sorolta. Újabban önállóan is megjelent (Cs/Beszédek. 75—80. l.)

Keletkezése

Csokonai 1795. június 15-én elmondott búcsúbeszédével kihívta maga ellen végzetét (a kicsapatás előzményeiről lásd a búcsúbeszéd jegyzeteiben mondottakat), ez után már nem mehetett el úgy, mint aki önként távozik. A sedes június 20-i ülésén meg is született a következő határozat: „Mínhogy ezen a helyen, hol vétkeik elkövette, az ifjúságot fegyelemben kell összefognunk, és néhányan — főleg a vele együtt lakók közül — már eléggé hajlandónak látszanak, hogy az ő büntetlenségéből szabadságot és példát vegyenek hasonló vakmerőségekre, az iskolai sedes egyhangú szavazással az iskolai törvényszék tekintélyének megóvása végett így határozott, hogy: mert

1-ször: a diákságot otthagytá, most már — nem saját akarata, hanem az iskolai sedes határozata alapján — minden tanulói jogból kizárandó és kiközösítendő.

2-szor. Most már semmi lizonvítványt vagy ajánlást a Kollégiumtól nem kap, és

3-szor, mínhogy félni lehet, hogy nézeteinek szélesebb körben való elterjesztésével a fegyelem tekintélye még többek előtt csökken, el kell tiltani a Kollégiumba való belépéstől, s meg kell tiltani a diákoknak minden vele való beszélgetést vagy érintkezést. Végül.

4-szer. Ezt a határozatot a gyűlésteremben a diákok előtt közhírré kell tenni, hozzáfűzve azt az utasítást, hogy ha valaki ezután távozik, és nyilvánosan el akar búcsúzni, beszédét tartozik előzőleg a Kollégium előjáróinak átnézésre beadni.” (CsEml. 70. l.)

E határozat tehát június 20-i keltezéssel van ellátva, de Csokonai már eme „maga mentségében”, mely 18-án született, tételesen felsorolja a határozat mind a négy pontját (24—35. sorok). Bizonyosnak látszik tehát, hogy a kicsapatásról szóló döntés már június 20-a előtt megszületett, s Csokonai tudtára jutott. Legvalószínűbben 17-re tehetjük ezt, mert a költő — mint itt maga írja — ekkor tudta meg, s ezzel van összhangban az a tény is, hogy az iskolai sedes rendkívüli üléseit szerdán-

ként tartotta, márpedig 17-e szerdára esett (vö. Tápay-Szabó 93. l.). Hogy a jegyzőkönyv későbbi keltezését mi magyarázza, azt nem tudni (erre nézve lásd Kardos Albert feltevéseit: Debreceni Szemle 1936. 194. l.).

Csokonai kicsapatása kapcsán az állandóan felvetődő probléma: hogyan ítéljük meg a költő és hogyan a kollégium vezetőinek magatartását, döntését. Születtek olyan értékelések, amelyek teljesen azonosulnak a kollégium vezetőinek álláspontjával (Toldy XXVI., Oláh G., Nyugat 1911. I. 360 kk.), de olyanok is, amelyek teljesen Csokonai pártját fogva értetlenül, s elítélően álltak szemben a kicsapatással (Révész Ferenc: *Csokonai Vitéz Mihály*. Bp., 1951. 21. l., Waldapfel 252–253. l.). Domby Márton (15. l.) már igen régen felvetette azonban a két szélsőség közötti megítélés lehetőségeit: szerinte Csokonait „kimenteni egészen nem lehet”, de nagyobb rugalmasságot várt volna el a professzoroktól is. Ezzel szemben Nagy Sándor éppen azt állítja, hogy „az iskola Csokonai iránt így is elment az elnézés és megbocsátás olyan határáig, melyre átlagemberrel szemben távról sem vállalkozott volna” (211. l.; vö. még Tápay-Szabó 103. l.). Barcsa János is hasonlóan vélekedik, de ő a költő tetteinek körülményeire is figyelmet fordít: Csokonai szerencsétlensége szerinte az, hogy idegenül mozgott a konzervatív szellemű kollégiumban, belekényszerült annak számára szűk kereteibe (Debreceni Protestáns Lapok. 1905. 330. l.). Ezzel szemben Sinkó Ervin (104. l.) éppen a termékeny és megtartó közeget látja a kollégiumban, s Csokonai tragédiáját az innen való kivettetésben véli felfedezni. Juhász Géza vetette fel azt a ma is elfogadott nézetet, hogy Csokonai kicsapatása ellenségeinek bosszúján túl „politikai kényszer” szülte döntés volt (Juhász 270. l.; EPM. 290–291. l.). „... a szigor nem annyira a fegyelmbontónak, hanem a gyújtogató radikális versek költőjének, az összeesküvőkkel kapcsolatban álló, sőt, a jakobinus szervezkedésben való részvétellel is gyanúsítható ismert rebellisnek szólt [...] A vérmezei tragédia okozta rémület hatására önvédelemből áldozta fel legtűzeszűbb fiát a kálvinista tudomány »fekete vármegyéje», de nemcsak „az iskoláról háritottak el így a vérszt és politikai gyanút, hanem — kegyelmesen — az áldozatról is elterelték a rendőrök figyelmét azzal, hogy csupán diákesények főkolomposaként vonták felelősségre.” (Julow: Csok. 132–133. l.; vö. még Vargha: ArcV. 120. l., Bényei József: *Magyar írók pereit*. Bp., 1984. 68–72. l., Szabó Magda: *A macskák szerdája*. Jelenkor 1984. 1125–1131.; az író nő drámát is szentelt a témának *Szent Bertalan nappala* címen, amelynek 1986 tavaszán volt a bemutatója a Madách Színházban, majd ősszel a debreceni Csokonai Színházban, immár az eredeti címmel.)

A fent ismertetett megítélés a történelmi helyzet és a jegyzőkönyv erre vonatkoztatott megállapítása (vö. Juhász 270. l.) mellett két konkrét tényezőn alapul: a kicsapatási határozat egyhangú szavazás eredménye volt, pedig Csokonai barátai (pl. Nagy Sámuel, Nagy Gábor) is ott ültek a sedesben — velük, akárcsak Budai Ézsaiással a továbbiakban is jó kapcsolata volt. A másik tényező eme írás egy mondata: „Ha a' Collegium' java azon áll: ám legyen!” (62. sor) Ezt mintegy a kicsapatási határozat elfogadásának, e megoldás racionalitása elismerésének értelmezi a fenti elképzelés. Ha azonban továbbolvassuk ezt a részt, kérdéseink támadnak a fenti értelmezéssel kapcsolatban: „De ha ez tsak az én vétkemnek büntetése: esküszöm [...] hogy én olly szörnyűt nem érdemeltem!!!” (62–68. sorok). Ez nem intézhető el pusztán azzal, hogy Csokonai nem ismerte fel, az ő érdekeit is szolgálja e döntés (vö.

Juhász 270. l.), e képtelen szigort a fentiek nem indokolják. S egyáltalán, ezzel az ítélettel csak még inkább felhívhatták rá a figyelmet, mintha hagyták volna szép csendben elmenni. Ferenczi Zoltán is rámutatott már: „ne mondja senki, hogy itt nem működött közre, különösen Szilágyi révén, az indulat, a harag, a felháborodás s ne mondja senki, hogy egy ilyen ítélet ez akkor már irodalmilag is ismert ifjával szemben ne volt volna túlságosan szigorú, ok nélkül kegyetlen és eladdig példátlan. Eltávozásának egyszerű tudomásul vétele s annak kijelentése, hogy ily hibák miatt amúgy is ki kellett volna őt rekeszteni, a czélnak teljesen megfelelt és méltányosabb lett volna.” (Ferenczi 62. l.) Ezek szerint talán célszerű lenne különbséget tenni Csokonai kollégiumból való távo-zása és kicsapatása között, valamint finomítani a Csokonai kontra kol-légium beállításon, hiszen az intézmény és a város vezetése sem volt egységes az ügyben. Úgy tűnik, Csokonai az „önkéntes távozást” vá-lasztotta, éreztethették vele, vagy maga is érezte, hogy helyzete a kollé-giumban tarthatatlanná vált halmozott vétségei, politikai gondolkozása, kapcsolatai miatt, de feltehetően egyéni ambíciói is a távozás gondolatát érelték benne már hosszabb ideje (vö. a [Kollégiumi beszédtröredék]-et és a jegyzetében mondottakat). Csendes távozásának mindenki általi elfogadására utal, hogy a június 15-e előtt történeteket Csokonai részle-tesen nem bolygatja beszédében és önvédelmében (nem válaszol az ellene felhozott vádakra), viszont ez utóbbi írás mérhetetlen *meglepetéssel* és *felháborodással* veszi tudomásul a kicsapatást, s azt pusztán beszéde büntetésének tartja: „mégis én, minekutánna utolsó megválásomkoris, — a' midőn legfőbb nyereségemnek tartottam volna a' sine fine való elmenést minden beneficium nélkül 8^{dik} esztendőmre, — az én bútsúzó Orázióimért az egész Calvinistaság előtt infamissá, az egész Haza előtt boldogtalanná, minden esmerőim előtt tilalmassá tétettem volna” (6—12. sorok, saját kiemelésünk). Ezt a vélekedést erősíti meg a jegyzőkönyv is, amely első helyen és igen kemény hangon foglalkozik e beszéddel, s az ítélet indok-lásában is kiemelt helyet kap ez. Csokonai valószínűleg maga rontotta el csendes távozásának lehetőségét búcsúbeszédével: elmondásának tén-ye s maga a tartalom is olyan volt, hogy mindez együttesen most már lehetetlenné tette pártfogói számára további oltalmazását, s így sza-bad kezet kaphattak ellenfelei bosszújuk kitöltésére. Az ítélet példátlan keménysége így magyarázatot nyerhet.

A jegyzőkönyvben a határozat után azonban még egy bekezdés kö-vetkezik, amelyet utólag toldottak oda: ebben Csokonait bizonyos Kecs-keméten átvett összeg, 72 Ft elsikkasztásával vádolják (CsEml. 71. l.). Ezt látszik megerősíteni Toóth Istvánnak a kollégium előljáróihoz írott levele, amelyben beszámol a pénz elküldéséről (CsEml. 67. l.). Ezt az egész ügyet Juhász Géza (263—268. l.) tendenciózus koholmánynak mi-nősíti, s Vargha Balázs is (Gál Lászlót követve) viszonylag enyhén itéli meg a történeteket, ha egyáltalán megtörténtek, s úgy történtek meg, ahogy az ismeretes. Mert az igaz, hogy sok a homályos pont az ügyben, s különösen az érthetetlen, hogy Csokonai miért nem rendezte volna ezt a tartozását is a többihez hasonlóan, mikor erre anyjának segítségével megvolt a lehetősége, s abban nyilván nem bízhatott, hogy a dolog nem derül ki (vö. Juhász 263. l.). A jelen adatok birtokában tehát nemigen tudunk egyértelmű választ adni e kérdésben, Csokonai valamilyen mértékű mulasztása azonban ez esetben is meglehetősen valószínűnek tűnik.

A fogalmazvány eredetileg cím nélküli, a hagyományossá vált címet, amelyet mi is megtartottunk, Oláh Gábor adta az írásnak. A mű végén a kétsoros német idézet valószínűleg utólagos betoldás, mert egy vonallal el van választva környezetétől, s nem is illik ott be a szövegbe, valamint elütő színű tintával van írva. A költő szándéka szerinti pontos helyét azonban nem tudjuk megállapítani, ezért mégis a kézirat írásképét követjük közlésünkben. Az utóirat a lap bal felén van, az aláírás mellett. A szövegben előforduló közismert rövidítéseket meghagytuk, csak a jegyzetekben oldjuk fel őket.

2. K: *L.* [= *Lelkem*]
esmeretét A második *e* olvhtl. betűből jav.
5. K: *tzállal*, <*a' honnan*> *sőt* A *sőt* a sor elé betoldva.
7. K: A gondolatjel utólagos betoldás.
- 8–9. K: *elmenést* Az *ené* olvhtl. betűkből jav.
10. K: *infámissá*, <*té*> *az*
- 21–22. K: *illy határozást* Az *ll g*-ből, a második *á ok*-ből jav.
22. K: A záró idézőjelet pótoltuk.
26. K: *Óráziómért* Az *é* olvhtl. betűből jav.
27. K: *Coll.* [= *Collegium*]
históriájába <*rész*> *nem*
28. K: *t. i.* [= *tudniillik*] Sor fölötti betoldás.
testimóniumot Az első *t* olvhtl. betűből jav.
33. K: *Coll.* [= *Collegium*]
34. K: *ézen* A *z s*-ből jav., az ékezetet elhagytuk.
35. K: *vólna* A sor elé betoldva.
37. K: *Colleg.* [= *Collegium*]
39. K: *esés* Az *és* olvhtl. betűkből jav.
vetni nem-ből jav.
49. K: *etc.* Jellel jelölve.
52. K: *h* [= *hogy*]
64. K: *emberszerető* Az *em Id*-ből jav.
66. K: *L.* [= *Lelki*]
70. K: *Világ*<*on*>
ne m-ből jav.; a HG. és a MM. áth. szónak veszi, de így a mondat nem értelmes.
71. K: *Földön-jutóvá* <*tételemet*> *és* Az áth. szó fölött szintén áth. szó látható: <*és*>.
89. K: *kisszaggatni* *em.*
adván A *v* olvhtl. betűből jav.
90. K: *Lelkiségének* Az *n* olvhtl. betűből jav.
95. K: *a' kiket* A *t n*-ből jav.
- 95–96. K: *szemöldökkal* <*venni sem*> *a' helyből*
99. K: *azért* Az *é t*-ből jav., az *rt* utólag hozzátoldva.
előttötek *em.*
105. K: *Tiszt.* [= *Tiszteletes*]
112. K: *Tiszt. Prof.* [= *Tiszteletes Professzor*]
114. K: *rendkívül* Az *ű* olvhtl. betűből jav.
126. K: *mk.* [= *magá kezével*]
129. K: *Fő Tiszt.* [= *Fő Tiszteletű*]

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

8. *sine fine* (lat.): vég, befejezés nélkül.
9. *beneficium* (lat., rég.): kedvezmény, kiváltság.
10. *infámis* (lat.): becstelen.
28. *testimónium* (lat.): bizonyítvány.
41. *únalmas* (rég.): utálatos. (Szilágyi Ferenc adata.)
- 53—54. *strictioris observantiae Fratreségért*: utalás a ferences rend szigorúbb, obszerváns ágára. (Bitskey István adata.)
55. *rolle* (ném.): szerep.
59. *potomra* (rég.): hiába.
62. *6 pro Cento*: hat százalékig, vagyis: szerencsétlenségem másoknak hasznára válhat.
72. *Huntzfut* (nép., rég.): csirkefogó.
73. *Jurisprudentia* (lat.): jogtudomány.
105. *Szilágyi Gábor*, piskárosi (megh. 1807.) a híres debreceni professzor, püspök, a Voltaire-t fordító Szilágyi Sámuel fia. Ekkoriban a teológia professzora volt, ellentéte Csokonaival közismert, ennek bizonyosan szerepe volt a költő kicsapartásában is.
107. *Pasquillus* (lat., rég.): gúnyirat, nem tudni pontosan, miről is van szó.
108. *Jehova*: az Úr neve az ótestamentumban, helyesen: Jahve.
118. *fel szüli Eger, vagy Kalotsa*: a katolizálás lehetőségének fellillantása (vö. Vargha: ArcV. 123. l.). — *fel szül* (táj.): fölnevel. (Szilágyi Ferenc adata)
- 122—123. Az idézet magyarul (MM². II. 541. l.):
Így tikkadnak ifjú rózsák
A déli nap lángjain.
Az idézet forrását nem sikerült megtalálni.
127. *státio* (lat.): útszakasz, állomás.
129. *Superintendens Uram*: Hunyadi Ferenc (1743—1795) püspök. Domokos Lajossal együtt Csokonai pártfogói közé tartozott, a második kollégiumi pörben játszott szerepükről azonban semmi bizonyosat nem tudunk. Hunyadi Ferenc egyébként a költő apjának a keresztapja volt (ItK. 1955. 329. l.).
130. *Generál A' Dieu!* (fr.): isten hozzád; itt a végbúcsúról van szó.

46. [Kollégiumi beszédtöredék]

Kézirata

DebrK. R 1020. 1ab. Autográf fogalmazvány.

Megjelenése

Először Oláh Gábor közölte (ItK. 1908. 236. l.), majd e közlés nyomán a HG. (II. 588—589. l.). A MM. és a MM². a levelek és személyes írások között adta ki. Újabbán önállóan is megjelent (Cs/Beszédek. 18—19. l.).

Keletkezése

E beszédtöredék keletkezésére nézve érdekes feltevással szolgál Vargha Balázs (ArcV. 103–107. l.), mikor kapcsolatba hozza azt a *Szerelmes búcsúvétel* című vers eme szakaszával:

*Nem hagyom el ezt a várost, mert nem lehet,
Mert Rozitól szívem búcsút nem is vehet
Nem mehetek; tartóztatnak szent kötelek.
Szívem gyengébb, mint meg tudna vinni velek.
Múljatok hát, szép szándékok! maradjatok,
Ha Rozimat el kell hagyni miattatok.
Lemondok a dicsőségről, bár szeretem,
Csakhogy ezen Rozikámat megvehetem.
Isten hozzád, hát mathezis,
Ha olly sokba járhat ez is.*

(MM². I. 143. l.)

Vargha Balázs ezek alapján azt állítja, hogy Csokonai 1794 tavaszán el akart menni Debrecenből, s ekkor készülhetett esetleg e búcsúbeszédnek indult töredék is; a szerelem aztán mégis visszatartotta, s így elvállalta Szilágyi Gábor rábeszélésére a préceptorságot. Csokonai fiatalkori (feltételezett) szerelméről azonban semmi bizonyosat nem tudunk, s e versen kívül arról sem szól semmi más, hogy Csokonai 1794 tavaszán el akart menni Debrecenből, (bár e szándék feltételezése önmagában nem valószínűtlen.) Más részről pedig matematikatanulási szándéka sem csak ekkorra tehető, e tervéről élete végéig nem tett le, mint azt levelei bizonyítják (vö. MM². II. 373., 383., 396., 436., 438. l.). Mindezeket túlmenően maga a kézirat vall az ellen, hogy a költő esetleges távozási szándékát a beszédtöredékkel kapcsolatba hozhassuk, ugyanis ez a *Tánványaitól búcsúzik* című vers kéziratával összetartozó lapokon van, e vers pedig kicsapatása idején született (lásd ennek első négy sorát). Megállapítható továbbá, hogy e lapok a kollégiumi *Búcsúbeszéd*, s az [*Emlékezetnek okéért*] lapjaival azonos ívből valók, hiszen méretük, minőségük egyezik, s még összehajtasuk módja is egy, valamint hasonló a használt tinta színe, s a kézírás formája is. Mindezekből a nevezett írások – időben is – szoros kapcsolatára következtethetünk.

A keletkezés további pontosítása már bizonytalanabb, csak egyes tartalmi jegyek alapján, feltételes módban lehet próbálkozni vele. Az idegen partokra vetődés emlegetése mintha arra utalna, hogy e beszédtöredék már a kicsapatás után készült, és Csokonainak Debrecenből való elkerülésével kapcsolatos. Itt közelebről Sárospatakra, vagy még inkább pesti terveire gondolhatunk, hiszen itt is a mathezist emlegeti, s erről esik szó Schediusnak írott, július 9-én keletezett levelében szintén, támogatást kérvén pesti terveit megvalósításához. Kétségessé e feltevést az teszi, hogy kicsapatása után, mikor még a vele való érintkezés is tilos volt, nemigen számíthatott egy olyan közösségre, közönségre, amelynek újabb búcsúbeszédet remélhetett mondani, márpedig e töredék ilyen szándéka félreérthetetlen (lásd pl. a 18. sort). Két további dologra gondolhatunk még: vagy arra, hogy a ténylegesen elhangzott búcsúbeszéd egy – utóbb – elvetett részletével állunk szemben, vagy arra, hogy e töredékben a búcsúbeszéd alternatíváját, egy más koncepciójú beszéd

töredékét fedezhetjük fel. Az első variáció egy esetben tehető fel: a búcsúbeszéd kéziratának lapjai között e töredék lapja csak a 4b oldal után következhetett volna, mivel ez a csomó közepén van, s ráadásul csak itt található olyan mondatvégződés (109. sor), amely után, új bekezdéssel, új gondolat sor kezdődhet, méghozzá éppen az is, ami a beszédtöredékben olvasható. E gondolat sort azután nem találta volna megfelelőnek a költő, s kivehette a lapot a helyéről, a ma ismert módon folytatván beszédét . . .

Eme lehetőség valószínűségét azonban csökkenti az a tény, hogy a búcsúbeszéd nevezett részén a tinta színe teljesen egységes, a beszédtöredéké pedig ettől egy árnyalatnyival sötétebb. (Persze arra is gondolhatnánk még, hogy a beszéd egy részletének, történetesen a 128—139. sorok motívumának a variánsa e töredék, de ez ellen szól, hogy Csokonai nemigen készített vázlatokat, részki dolgozásokat e beszédhez — úgy írta azt, ahogy a szívéből jött.)

A korábban említett második lehetőséget megvizsgálva megállapíthatjuk, hogy e beszédtöredék a búcsúbeszédtől egy lényegi vonásában mindenképpen különbözik: míg itt az *előretékinésen*, addig ott inkább a *viszappillantáson* van a hangsúly. E töredék mintha lezárt események utáni tényeket közölne képletesen: a kollégiumból szép csendesen elmegy, méghozzá valamilyen biztató lehetőség reményében. Ha a májusi pesti út valóban reményeket kelthetett benne további pályájára nézve, úgy könnyen feltételezhető, hogy valóra is szándékozott váltani régebbi, első kollégiumi pöre óta bizonyosan meglévő tervét (vö. CsEml. 46—53. l.), a kollégium elhagyását. E háttér e töredéket éppúgy érthetővé tenné, mint magát a búcsúbeszédet, amelynek ez akár részvariánsa, akár koncepcionális változata is lehet, ez utóbbi nagyobb valószínűséggel. A fentiekben felsorolt lehetőségek egyikét sem tudjuk konkrétan igazolni, így bizonyosan, tények alapján csak azt állapíthatjuk meg, hogy e beszédtöredék szorosan a kicsapatás előtti időszakhoz kötődik, időbelileg és a gondolatvilágot tekintve egyaránt.

Szövegkritika

A fogalmazványának nincs címe; a hagyományos *Beszédtöredék* elnevezést mi kiegészítettük a keletkezés időszakának a megjelölésével.

2. K: *idegen* <is> *partra*
4. K: <meg>*lata*
5. K: *képetskéket* A *tsk ket*-ből jav.
8. K: *édes* Sor fölötti betoldás.
9. K: *ennyi* Az első *n z*-ből jav.
11. K: *tzélozásomat* A *tzé* olvhtl. betűkből jav.
13. K: <...> *vetett* A *v* olvhtl. betűből jav.
15. K: *ez* Sor fölötti betoldás.
irt <rajzolt> Az áth. szó fölé írva.
17. K: *szemlélt*<em
- 17—18. K: *e'* <földet> *partot*
20. *Láttál é* <*Nints*> Az áth. szó fölé írva.
vagy <*nints*> Az áth. szó fölé írva.
- 20—21. K: *babonást* és *Eretneket* A tárgyrag utólag betoldva.

- 21—22. K: *tagadta volna?* A második *ta ná-*ból jav., a *volna?* utólagos betoldás.
24. K: *ez <más> vagy*
26. K: *<foly>hat <ha ennek> olly* A *fon* a sor előtt betoldva.
27. K: *mindenfelé* A *mi sze-*ből jav.
29. K: *Törvényezésnek* Az *ezé nek-*ből jav., előtte az *és* a sor fölött betoldva.
- 29—30. K: *feketés <borongós> felhőkkel* Az első szóban az *s* utólagos hozzátoldás, előtte az ékezet szintén.
31. K: *bizonytalanságot <és> visszázkodást tartalmazott <szabad>* Az áth. szó fölé írva, a *zott* olvhtl. betűkből jav.
32. K: *kerülni óhajtó <kedvellő>* Az áth. szó fölé írva.
34. K: *tétett em. rendes* Sor fölötti betoldás.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

3. *ama' régi Filozofus:* Platón. A róla szóló anekdotát Cicero *Az állam* című művében olvashatjuk (I. 29.): „Mert számomra Platónnak ez a mondása nagyon választékosnak tűnik (lehet, hogy valaki más mondta): az adoma szerint, mikor őt a vihar a tengerről ismeretlen földekre, még hozzá egy elhagyatott partra sodorta, bár a többiek a hely ismeretlenségétől félték, észrevette, hogy a homokban néhány mértani alakzat van rajzolva; midőn ezeket meglátta, felkiáltott, hogy ne csüggedjenek, mert embereknek látja a nyomait.” (Tegye Imre ford.)
5. *mathesis* (lat.): matematika.
23. *ártikulus* (lat.): törvény.
26. *Praejudicium* (lat.): előítélet, elfogultság.
31. *visszázkodás* (rég.): viszálykodás.

47. [Önvallomás-töredék]

Kézirata

MTAK. K 668. 126a. Töredékes autográf fogalmazvány.

Megjelenése

Először Jakab Elek adta közre cikkében (Élet és irodalom. Kolozsvár, 1884. 135. l.). Kötetben először a HG. közölte, *Töredék* címmel (II. 500. l.). Olvasható Tápay-Szabó Lászlónál is (110. l.). A FK. és a MM. egy másik prózai töredékkel vonta egybe *Két töredék*, ill. *Töredékek* címen (vö. a Berquin-fordítás töredékét kötetünkben). A MM². *Töredék* címmel a levelek és személyes írások közé sorolta.

Keletkezése

Jakab Elek, Csokonai kéziratainak első rendezője arról emlékezik meg, hogy Csokonainak ez az „önmentsége” egy „naplószerű levélgyűjteményben” található (i. h.). Nemigen gondolhatunk azonban eredeti naplóra, vagy biográfiai érdekű feljegyzésgyűjteményre, mivel Jakab Elek még hozzáteszi, hogy e gyűjtemény „részeit mint rokon tárgyúakat, innen-onnan” maga szedte össze (uo.). Ma már azonban ez sincs egyben, e töredék is önálló lapon, az egyik kéziratot kötet végére kötve található.

Keletkezésének körülményeiről semmiféle pontos ismeretünk nincs, így erre alapvetően tartalmi jegyek alapján kell következtetnünk. Ezek szerint, mivel a kollégiumi beszédek és mentségek világával mutat fel-tűnő hasonlóságot hangulata, mondandója, keletkezési idejét is feltétele-sen ezekével egy időre tesszük. Megjegyzendő azonban, hogy Csokonai e sorokat hányatott élete több más időszakában is leírhatta.

Szövegkritika

2. K: *a' melly talám gyengesség is* A sor fölött betoldva, a vessző hiányzik, em.
5. K: *lelkem<, midőn> abban*
és Az é vesszőből jav.
- 8–9. K: *tartatódott* A *tt* olvhtl. betűkből jav.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

2. *talám* (rég.): talán.

48. Közönséges Tanítás

Kézirata

1. Pordány Gergely másolata. 1809 (vagy 1819). Ismeretlen helyen.
2. Másolat Pordány Gergely másolatáról (K₁). Csurgó, Csokonai Vitéz Mihály Gimnázium Könyvtára.
3. Kontz Imre másolata. (K₂) 1838. SpK. Kt. 4303/I. 1–8. (E szöveg-változatra Szilágyi Ferenc hívta fel figyelmemet.)

Hitelessége

Écsy Ödön István, a mű első közreadója erre nézve csak annyit mond, hogy a beszéd „valóban tartalmas és költői; elhithetjük tehát Pordány Gergelynek, hogy a »Lélek halhatatlanságáról« szülő tanköltemény szerzőjének műve.” (Écsy 26. l.) Pordány állításán túl valóban hivatkozhatunk a *Halotti versekre* Csokonai szerzőségét illetően. A beszéd, bár megfelel egy prédikáció iránti elvárásoknak, s nem ellenkezik a tételes vallás gondolatvilágával, követi azt, mégis kapcsolódik Csokonai eszmerendsze-réhez is, mégpedig magában a kérdésselvetésben: a földi rossz és isten

viszonyának a megközelítésében. Ez lesz majd a késői nagy mű alapproblémája is. Vessük csak össze a 68–75. sorokat a költemény ezen részével:

„De te, mennynek Ura, miért teremtettél?
Egyéb állatoknál okosbba mért tettél?
Miért adtál nekem több s jobb tehetséget? —
Hogy sok eszköz által érj el azon véget?
Hogy az ételt, italt levegőt megszűrjem?
S szabad lévén, a sok bút, bajt nyögve türjem?
Hogy egy romló testet neveljek s hizlaljak:
S egy kis jóért ezer gonoszt tapasztaljak?

(MM². I. 673. 1.)

Lehetne a gondolati és stílusbeli párhuzamokat tovább is sorolni (pl. a *Halotti versek* I. részéből a 2. szakasz első 12 sorát, vagy a II. rész 2. versszakának az elejét, stb.), de azt az eddigiekből is leszűrhetjük, hogy valóban kimutatható a hasonlóság a beszéd és a költemény között, s ez Csokonai szerzősége mellett szól.

További bizonyítékot a prédikáció újonnan előkerült másolata szolgáltat. Eddig csak egy forrásból volt ismeretes a mű: a Pordány Gergely elveszett másolatáról készült töredékes másolatból. (Ezt adta ki Écsy Ödön István is, és csak ahol ez megszakad, onnan közölte a Pordány-féle variánst.) A Kontz Imre leírásában fennmaradt változat feltehetően nem ezekről készült; ezt valószínűsítik másolási hibái, kihagyásai. Ezekon túlmenően azonban lényegi egyezést mutat az eddig ismert szöveggel, s ráadásul megőrizte azt az imát is, amelyet — Écsy megjegyzése szerint (21. l.) a Pordány-féle másolat csak töredékesen tartalmazott, s így nyomtatásba sem került eddig.

Két külön-külön keletkezett, de lényegileg egyező szövegváltozat áll tehát már a rendelkezésünkre, s mindkettő határozottan Csokonait jelöli meg szerzőként. Fel kell hát tételeznünk egy közös ősforrást, ami alkalmasint az eredeti kézirat, vagy annak hiteles másolata lehetett. E feltételezést támasztja alá az a tény, hogy mind Pordány, mind Kontz pápai diák korában készítette saját másolatát, vagyis ott foroghatott közken a prédikáció eredeti je. Csokonai szerzőségének tehát egyértelmű bizonyítéka nincs. Viszont több, egymástól különálló közvetett bizonyíték alapján ez komolyan valószínűsíthető.

Megjelenése

Először Écsy Ödön István közölte (21–25. l.), a MM. és a MM². ezt követve adta ki a levelek és személyes írások között, *Csurgói prédikáció* címmel. Újabban önállóan is megjelent (Cs/Beszédek. 20–27. l.).

Keletkezése

A prédikáció keletkezésének pontos idejéről és körülményeiről nem tudunk semmi közelebbit azontúl, hogy a csurgói időszak alatt készült. Nem ad eligazítást e tekintetben a prédikáció szövege sem. Csokonai Csurgón „mindenes” volt, tanított, színdarabot írt és adatott elő, okta-

tási céllal verstani tanulmányhoz kezdett stb. — könnyen feltehető, hogy alkalomadtán prédikációt is tartott. Ez egyébként lehetőséget is jelenthetett számára, hogy — bár burkoltan — alapvető létfilozófiai kérdésein medításon, azokon, amelyeket pár évvel később a *Halotti versek* emel majd középpontba, s gondolt végig kíméletlen következetességgel (vö. erről bővebben Bíró Ferenc tanulmányát, ItK. 1983. 259–266. l. és dolgozatunkat: *Csokonai világnépszintézise a Halotti versekben*. Debrecen, 1984. Kézirat. KLTE, Irodalmi Tanszékek Könyvtára.).

Szövegkritika

Pordány Gergely másolata, amely 1940-ben még a csurgói gimnázium könyvtárában volt, már nem lelhető fel. (Itt mondok köszönetet Bakonyi Ibolya könyvtárosnak, hogy megpróbálta felkutatni a kéziratot; fáradozása, sajnos, nem járt eredménnyel.) Écsy Ödön István így írta le az elvesztett másolatot: „Faközöldszínnű, 2 levélből összevarrott kis füzet tartalmazza a beszédet, igen apró betűkkel írva négy oldalon. A másik levélből álló borítólapon elején csak ennyi olvasható: »Nro 18. Közönséges Tanítás. Letz. 'Solt.: XXX. 6. Estve siralom, reggel öröm.« A címlap többi részét későbbi írással, illetve más tintával, holmi szépírásgyakorlásul papírra vetett szavak foglalják el.

A hátsó borítólapon pedig egy befejezetlen ima. Ez előtt azonban, a beszéd szövegének leírása után, ezt olvashatjuk: »*Opus A. D.* (Anno Domini . . ., az évszám be van firkálva tintával úgy, hogy olvashatatlan) *Mich. Vitéz de Csokona. Descripsit Greg. Pordány Logycus. Papae 1819. Die Februarii.*« Tehát a Csokonai-beszédet Pordány Gergely másolta 1819, vagy 1809-ben (nem vehető jól ki a harmadik számjegy).» (Écsy 21). E másolatból azonban csak annyit ismerünk, azt is közvetve, amennyit Écsy kiadása megőrzött számunkra („Mivel az első szöveg [ti. a Pordányé] igen nehezen olvasható apró betűi, fakultsága és sok rövidítése miatt, a másolatot [K₁] követtem s csak ahonnan az hiányzik, igyekeztem híven másolni az első kéziratot, kiegészítvén azonban a rövidített szókat és kifejezéseket, elhagyván a hosszú s-eket.” Écsy 26.).

A K₁ töredékes másolatában a mű mintegy 3/4 részét őrizte meg, viszonylag egységes helyesírású, értelmi tévedésektől jobbára mentes szöveget adván kezünkbe. Kontz Imre másolata (K₂) ezektől függetlenül keletkezhetett, mivel eltérései jórésze olyan másolási hibából ered, amely nem vezethető vissza a Pordány-féle változatra, valamint megőrizte az imát is, amelyet az csak töredékesen tartalmazott. Mindazonáltal a két variáns lényegileg hasonló, így feltehető, hogy közös az ősforrásuk.

Kontz Imre másolata, bár a teljes művet tartalmazza, mégsem választható alapszövegül, mert a másik variánsnál — lényegi hasonlóságuk ellenére is — azért jóval több értelemzavaró hibát tartalmaz, s nem kevés — a másikban meglevő — rész egyszerűen hiányzik belőle, továbbá a helyesírása is rossz, következetlen. Ráadásul e másolat igen késői, a Pordányé ellenben viszonylag korai volt, így ez is amellettszól, hogy a Pordányon alapuló töredékes másolatot, majd ennek megszakadásától a szintén Pordányon alapuló Écsy-féle olvasatot válasszuk alapszövegnek. (Ezek persze a másolat „másolatait”, de szövegük még így is gördülékenyebb, helyesírásuk olvashatóbb, mint a K₂ „csak egyszeres” másolatáé.) A Kontz-féle variáns azonban fontos kontrollt jelent: több he-

lyütt e szerint lehet javítani a K_1 és Écsy szövegén, s innen közöljük az imát is.

A mű címe a K_1 -ben *Egyházi beszéd Csokonai V. Mihálytól*, míg a K_2 -ben *Közönséges Tanúttás*, csakúgy, mint a Pordány-féle másolatban is, amiről Écsy emlékezik meg (lásd fentebbi idézetünket). Ezek alapján változtattuk meg az eddigi kiadások által adott *Csurgói prédikáció* címet a másolatokban szereplő címre.

1. K_2 : A helymegjelölés van hátul.
- 3–4. K_2 : *nap feltűnt, mosolyog*
4. K_2 : *emeli fel*
6. Écsy: *egy hiányzik.*
7. K_2 : *mind mi magunkat, mind körülöttünk lévő dolgainkat*
8. K_1 : *a helyett egy*, a K_2 szerint em.
egy hiányzik és a mennydörgésekkel után és áll, a K_2 szerint em.
10. K_2 : *jáztó palástal helyett mutató pásitokal*
11. K_1 : *a föld hiányzik, a K_2 szerint em.*
Écsy: *pedig hiányzik.*
12. K_2 : *gyönyörű 's illatos mosolygást*
13. K_2 : *halvány sárga helyett fekete*
16. K_2 : *vesz körül helyett él hol képzelődéseinkel*
most hiányzik.
18. K_1 : *szélésen em.*
21. K_2 : *a patakok helyett edig patakok*
- 22–23. K_2 : *egész és benne hiányzik.*
24. K_2 : *külömb külömbféleképpen hiányzik.*
- 25–29. K_2 : *mert most aszt szemléljük* Az élet olyan tenger . . . kezdetű rész hiányzik.
27. Écsy: *lesz helyett hely*
- 29–30. K_1 : *s anyánk hiányzik, a K_2 szerint em.*
31. K_2 : *előlünk és mord hiányzik.*
34. K_1 : *kbbféle [= különbféle]* A K_2 -ben e helyett *sokféle* áll, csakúgy mint az előző sorban.
37. K_2 : *Sz. Dáviddal eképpenn*
39. K_2 : *Hol jó, hol rossz helyett Hogy jó és rossz*
40. K_2 : *miközülünk*
Écsy: *közülünk helyett körülünk*
 K_2 : *tapaszthat és megvalhat*
44. Écsy: *ő reája várakoznak* A K_2 -ben hiányzik az ő.
45. K_2 : *érzéseknek helyett árvizének*
47. K_2 : *csecsemői helyett gyermeki*
48. K_1 : *körülöttök*, ezt Écsy az érzékenységét a *körülöttünk* változatra jav., mi a K_2 szerint em.
49. K_2 : *a kis gyermekre*
- 49–50. K_2 : *A' gyermekség helyett Ez*
50. K_1 : *s hiányzik, a K_2 szerint em.*
52. K_2 : *fel életünknek ennek*
- 54–55. Écsy: *összetalálkozásából* Az és az egymással hirtelen hiányzik.
55. K_2 : *következni szokott helyett való*

56. Écsy: *le* hiányzik.
62. Écsy: **jó** *lak helyét*
63. Écsy: *azt is*.
- 66–67. K₂: *reggel öröm* hiányzik. A K₁-ben a záró idézőjel hiányzik, em.
68. K₁: *teremtette* Különválasztottuk; Écsynél ez az *e* hiányzik.
71. Écsy: *téteve* helyett *téve*
K₁: *nyomorúságos szélveszek* A K₂ szerint em.
74. K₂: *Az elrongált és a nyomorult felcserélve.*
lelkét elvívén a semmiségekben visszatérjen A *halál* a *lelkét* elé került.
76. K₂: *formálta* a *világosságot* előtt
77. K₂: *mind a' jó mind a' gonosz.* helyett *minden amiye.* —
79. K₂: *ezen* helyett *e*
80. K₂: *velem* az *egy sorsu* mögött.
83. K₂: *Tehát* helyett *hát,* a mondat végén.
85. K₂: *a' sár a' fazékasnak* helyett *az anyag az ő mivesének*
87. K₁: *aző* Különválasztottuk.
89. K₂: *gyönyörűségek* helyett *örömök*
- 90–94. K₂: *ne hallgassatok azokra* Az itt következő rész hiányzik.
- 95–96. K₂: *megvető bus magányban élökké lettek*
96. K₁: *sírokkal* em.
97. K₁: *örülökkel, és vigadokkal* em. A K₂-ben a második szó hiányzik.
98. K₂: *azért* hiányzik, az *emberi nemzet laistromából* a tagmondat végére került.
- 100–105. K₂: *a mert sokan vannak* kezdetű rész hiányzik.
100. Écsy: *a' kik* hiányzik.
104. K₁: *es* em.
110. K₁: *levén* em.
- 112–116. K₂: *A Számláljátok fel . . .* kezdetű rész hiányzik.
112. Écsy: *azonban* hiányzik.
115. K₁: *sz. [= szent]*
116. K₁: *K. [= Keresztyén]*
117. K₂: *Ezeket* helyett *Az illy*
K₁: *számláljátok* em.
- 116–117. K₂: *vegyétek eszetekben jól*
119. K₁: *meg* hiányzik, a K₂ szerint em.
K₂: *és* hiányzik.
120. K₁ *sz. [= szent]*
K₂: *Isten ellen* helyett *Írásra*
121. K₂: *a' mi* hiányzik.
125. K₂: *önként* hiányzik.
126. K₁: *viszontagsagai* em. A K₂-ben a **2-ik Rész**e a tagmondat végére került.
128. K₁: *II^{or}* helyett *I^o,* em.
K₂: *az* hiányzik.
129. K₂: *boldogtalanok*
- 131–132. K₂: *keservesen* és az utána következő tagmondat hiányzik.
132. K₁: *sz. [= szent]*
133. Écsy: **csak be** A K₂-ben a *csak* helyett *ti* áll.
134. K₁: *aző* Különválasztottuk.
135. K₁: *A s örökös* előtti pontot vesszőre javítottuk.

138. K₂: *ugymond* hiányzik.
- 138–139. K₂: **bűnös lehet** A K₁-ben hiányzik a záró idézőjel, em.
139. K₂: **ha ember** A névelő hiányzik, az az *előtt* az *esztendő*kkal után áll.
140. K₁: *l. jobb* [= *legjobb*]
141. K₁: *ereben* em. A K₂-ben *ereiben* áll.
142. K₁: *testéb* [= *testében*]
K₂: *mikor* helyett *midőn*
143. K₂: *hanem* hiányzik.
144. K₂: **minden tagja nem nyugodhatnak** A *még* hiányzik.
146. K₁: *siralom. de* A záró idézőjel hiányzik, em. A K₂-ben nincs írásjel, *sat.* áll helyette; Écsy új mondatot kezd (*De*). A gondolat sor folytonossága miatt azonban inkább egy mondatnak tekintjük e részt, s így a pontot pontos vesszőre javítjuk.
Écsy: *magát* helyett *még is*
148. Écsy: *te* hiányzik.
149. K₂: *soká* hiányzik.
150. Écsy: *hát* helyett *tehát*
K₁: *h* [= *hogy*]
- 151–152. K₁: *panaszolkodna*, Écsy: *panaszolhatnakna*, a K₂ szerint em.
153. K₁: A záró idézőjel hiányzik, em.
155. K₁: *Iñ* [= *Isten*] A másolat itt megszakad.
156. K₂: *mind* hiányzik.
157. K₂: *hogy ha* *estve* Az *a'* *mi* hiányzik.
159. Écsy: *I-i* [= *Isteni*]
160. K₂: *kavart* helyett *zavart*
161. K₂: *sohse* helyett *nem*
- 161–163. K₂: *erről az alattony földről a dütsösség helyére menni és mindig fognánk örülni.*
164. K₂: *édes tagjának bár* A *füjjenek tsak* hiányzik.
okádó helyett *töltögető*
165. K₂: *kegyes* hiányzik.
- 165–166. K₂: *emberek kik kényeségek* miatt kívánják
- 167–169. Écsy: *a világ* hiányzik, a K₂ szerint em.
Faraho helyett *rabtartó* Écsy maga is (?) jellel hívta fel a figyelmet arra, hogy a Pordány-féle kézirat e helyen alig olvasható, ezért a K₂ szerint em.
a' ki szüntelen erős munkával kínozza, mint a kegyetlen sors valamikor az Izraelitákat A mondat sem értelmileg, sem nyelvtanilag nem helyes, ezért a K₂ változatát fogadjuk el, némi módosítással: **és ki szüntelen** helyett **a' ki szüntelent, Izraelitát** helyett **Izraelitákat**, a **kinoza** helyett **kínozza-t** em., s ez utóbbi szónál helyreállítottuk a helyes szórendet is.
169. K₂: *kíváncozik* A fentiekhez igazodva em.
Écsy: *szolgálat* em.
170. K₂: *szabad* hiányzik.
országába menni
- Écsy: *az* hiányzik, a K₂ szerint em.
173. K₂: *úgy* helyett *így*
174. K₂: *tejjel* hiányzik.
175. K₂: *úgy* helyett *ők* Az az *emberek* hiányzik.

177. Écsy: *K.* [= *Keresztyének*]
*K*₂: *hát* helyett *ha*
178. Écsy: *Eppen* em.
- 178–179. *K*₂: ***Eppen nem egyedül a mi Szívünknek főjava az Isten***
181. *K*₂: *ragados* helyett *rab*
182. Écsy: *vagyak* em.
*K*₂: *emberi* helyett *való*
183. *K*₂: *Urnak* helyett *Istennek*
184. Écsy: *mind* helyett *mikor*, a *K*₂ szerint em.
186. *K*₂: *a Világhoz* hiányzik.
az itt lévő hiányzik.
187. Écsy: *magunknak* hiányzik, a *K*₂ szerint em. Écsy e résznél kétszer is jelez olvasati bizonytalanságot.
188. *K*₂: *nyomorult* hiányzik.
190. *K*₂: *idők terhei alatt* hiányzik.
meg görnyedt helyett *meggörbedett*
- 193–194. Écsy: *Világot, e rut kevés pávát meg utálok, Tövis koszorumba mert jót nem találtam.* A *K*₂ szerint em.
195. *K*₂: *magunkat az ezután mögött.*
199. Écsy: *Kriszt. J-ban* [= *Krisztus Jézusban*] A *K*₂-ben e helyett *Szent Isten* áll.
- 201–202. *K*₂: *adj. óh adj* A könnyen hiányzik.
204. Écsy: *továbbá* em. A *K*₂-ben helyette *végezetre* áll.
206. *K*₂: *síralom és szomorúság* helyett *félelem*
örökké s vég nélkül
- 210–212. *K*₂: *ate* Különválasztottuk.
214. *K*₂: *Iⁿ* [= *Isten*]
215. *K*₂: A pont hiányzik, em.
aszt em.
216. *K*₂: *h* [= *hogy*]
m [= *meg*]
217. *K*₂: *míndaszt* em.
218. *K*₂: *h* [= *hogy*]
- 219–221. *K*₂: *mđ mindezek . . . Megjelenteted* A mondat így értelmetlen, a *ha*-t em., az *M*-et *m*-re javítottuk, az *n*-t pótoltuk.
221. *K*₂: *Sz.* [= *Szent*]
222. *K*₂: *Jezus* em.
h [= *hogy*]
m [= *meg*]
223. *K*₂: *mínt* [= *mint*]
224. *K*₂: *míndazokk* [= *mindazoknak*]
226. *K*₂: *h* [= *hogy*]
227. *K*₂: A pont hiányzik, em.
228. *K*₂: *h* [= *hogy*]
229. *K*₂: *m* [= *meg*]
230. *K*₂: *Sz.* [= *Szent*]
231. *K*₂: *h* [= *hogy*]
m [= *meg*]
232. *K*₂: *m* [= *meg*]
233. *K*₂: *mikepen* em.
Sz. [= *Szent*]
234. *K*₂: *m* [= *meg*]

236. K₂: *asz* em.
Jež [= *Jézus*]
Kř [= *Krisztus*]

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

1. *Text: Solt.* [= *Textus: Zsoltárok Könyve*]: A beszéd alap gondolatát adó bibliai idézet a következő: „Mert egy szem pillantásiglan tart az ő haragja, és örökké való az ő jó akaratya, estve siralom vagyok és reggel öröm.” (30: 6)
9. *villámás* (táj.): villámlás.
37. *Szent Dávid*: Izrael második királya (i. e. 1012–972). A hagyomány neki tulajdonítja a Zsoltárok Könyvének mintegy a felét, de ezek jórésze bizonyosan később keletkezett. Az itt következő mondás szabad idézet a 8. zsoltár elejéről (8: 1).
- 60–61. *történet* (rég.): esemény.
- 62–63. *maradék* (rég.): utód.
- 68–75. Hasonló fordulat szerepel a témául választott zsoltárban is: „Mi haszon vagyok az én véremlen hogy ha az koporsóba szállok? vallyon s dicsér é tégedet az a por? Vallyon hirdeti é az te igazságodat?” (30: 10) Világos azonban Csokonai érvelésének ezen túlmutató tendenciája – ez az, ami a *Halotti versek* kérdésselvetésével rokonítja e sorokat.
108. *palleroz* (rég.): kiművel.
132. *sámoly* (rég.): térdeplő.
- 137–139. E mondás szólásnak tűnik, nem tudjuk személyhez kötni.
164. *Nektar* (gör.): az istenek itala.
- 168–169. *Izraeliták*: isten választott népe, a zsidó nép neve.
170. *Kanaan*: eredetileg az 'Igéret földje', melyet az isten adott a szenvedő zsidó népnek (lásd Móz.), átvitt értelemben a jólét birodalmát jelenti.
- 179–180. *hejába valóság* (táj.): hiábavalóság.
- 193–194. Az „idézetserűség” valamilyen kegyességi irat fordulata lehet; a páva-kép régi közhely (Csokonainál erre nézve lásd pl. *Tempefői* 999. sor, Cs/Szín. I. 31. l., vagy egyik levele, MM². II. 380. l.).
201. *érdekel* (rég.): ér, érint.
208. *Praemittenda Concio* (lat.): egyházi beszéd előtti imádság. (Fekete Csaba adata)

49. [Búcsúbeszéde csurgói tanítványaihoz]

Kézirata

MTAK. K 671. 73a–74b. Gentsi István másolata.

Hitelessége

A másoló Csokonai csurgói tanítványa volt, kéziratos kötetében megvan a *Cultura*, a *Karnyóné*, valamint *Az igazság diadalma* forrásértékű másolata is (Cs/ÖM. I. 158. l.). Ezek után olvasható e beszéd, a következő

utalással az élen: „A fellyebb említett Professzor Urnak tőlünk való bútsúzó Orátziotskája.” Magában a beszédben is Csokonaitól jól ismert fordulatokra bukkanhatunk, a befejező Vergilius-parafrázis pedig szoros kapcsolatba hozható egy zsenyével, a *Dido Aeneástól való bútsúzása* cíművel (Cs/ÖM. I. 41–42., és 524. l.). Még inkább megerősíti azonban Gentsi másolatának hiteles voltát Gál László emlékezése, amelyben a beszéd egyes fontos részeit meglepő pontossággal, s a másolattal egybehangzóan idézi fel: „Azonban e télen [ti. 1799–1800 telén] Császári Jénából megérkezvén, mihelyt a Császári installatiója eránt a rendelt megérkezett, Csokonai egy papirossal kezében, az Oskolában megjelenvén tanítványaitól elbútsúzott, mikre emlékezem e szavakkal:

»Kedves Tanítványaim, s szenvedő Társim! Most mikor itt engemet papirossal kezembe kötöttek utóljára megjeleni szemlélték, ne várjatok tőlem czikornyás beszédet, — — — közel három fertály esztendeje hogy titeket szerentsés valék vezérelni, — — engedjétek hogy Virgiliusnak azon szavaival bútsúzhassak tőletek:

Ite meae, felix quondam pecus, ite capellae.
Non ego vos posthac viridi projectus in antro
Dumosa pendere procul de rupe videbo.
Carmina nulla canam.

Az az: *Menjettek, ti hajdanában kedves nyájam menjettek*
Többé e ják árnyékában már nem dallok veletek.
Menjettek! vagy inkább én megyek
ti pedig maradjatok és .. az ég vezéreljen benneteket. — «

Csokonai el távozott — s a tanítványok között a leg keményebb természetűek is alig bírtak órák mulva is fájdalmaikból magukhoz térni.” (CsEml. 439. l.)

Megjelenése

Először Haraszi Gyula adta ki Csokonai-életrajzában (160–162. l.), kötetben pedig a HG. közölte elsőként (II. 603–605. l.). A MM. és a MM². a levelek és személyes írások közé sorolta. Újabb önállóan is megjelent (Cs/Beszédek. 28–30. l.).

Keletkezése

Csokonai Császári Lósy Pál tanulmányútja idejére, ideiglenesen került a csurgói iskolába helyettesnek, nem is minden bonyodalom nélkül (erre nézve lásd Boros Dezső tanulmányait, Alföld 1965. 64–70. l. és Somogy 1980/4. 3–10. l.). 1799 májusától 1800 márciusának végéig időzött itt (vö. Szilágyi: CsMűv. 221–222. l.). Ekkor, búcsúzásakor írta, s mondta el beszédét, aminek körülményeiről Gál László emlékezésében már olvashatunk. Csakúgy, mint Csurgóra kerülése, innen való távozása sem volt keserűség nélküli, amiben nyilvánvalóan alapvető szerepet játszott a másodrendűség érzése: akármilyen jól is csinálta azt (legalábbis önmaga előtt), helyét mindenképpen át kellett adnia a

külföldről hazatérő Császárinak, akiről egyébként — Vargha Balázs feltevése szerint (ArcV. 241—242. l.) — Szászlaki alakját mintázta a *Culturá*-ban. Maga a búcsúbeszéd is „előttetek esmeretes gántok”-ról, „méltatlan sziv szoríttatás”-okról tesz említést, majd a következő szentenciával inti ezek után tanítványait: „a’ háládatlanok valamint leg nagyobb, ugy leg számosabb bűnösök is e’ világon!” (32—34. sorok)

Sok kisebb-nagyobb dolog is mélyítette benne a másodrendűség okozta keserűségérzést, gondoljunk csak a *Cultura* előadása körüli bonyodalmakra, a fizetség elmaradására, a tűzifa és gyertya hiányára, a tisztességes ruha varratása kapcsán elszenvedett megaláztatásokra — csak amikről leveleiben olvashatunk. De ki tudja, nem volt-e még más egyéb is. Keserű szájjal jött el innen (is), de öntudatosan: „... otthagytam Csburgót, és hogy poplicolaságomnak, melyről a világot még mindhiába próbáltam meggyőzni, legalább ott jelét hagyjam, még a fizetésemet sem vettem el, tudván a tractusnak tagadhatatlan szegénységét. Ötven mértföldnyi útamnak nekiindúltam, nem hozván egyebet Somogyból annál a megelégedésemmel, hogy, ha nem gyarapítottam is, legalább jobban elszéledni nem hagytam azt a felette szükséges oskolát, s a velem azelőtt való esztendőbe méltatlanul bánt publicumnak jóval fizettem; ezzel a magános örömmel indúltam haza és még — két forinttal” — írta Festetics grófnak 1800. december 19-én, immár Debrecenből (MM². II. 417. l.).

Szövegkritika

A beszéd előtt Gentsi másolatában a már említett utalás áll; e megnevezés a beszéd előtt található művekre vonatkozik, így nem alkalmas címnek; mi a hagyományossá vált címet fogadjuk el. A beszéd után rosszul olvasható utalás áll, feltehetőleg a másolás idejére (?1801) vonatkozólag.

6. K: *es em.*
 8. K: *'ekettőnek* Különválasztottuk.
 20. K: *Én* A HG. a MM. és a MM². *Hisz* alakot ír itt, helytelenül.
 25. K: *fogok* A mondat értelme tárgyas ragozást kíván, em.
 42. K: *árnyekába em.*
 44. K: *pđ* [= *pedig*]
 45. K: *Tudományokk* [= *Tudományoknak*]
rendk [= *rendnek*]
 46. K: *magatokk* [= *magatoknak*]
 46—47. K: *boldogságot* A mondat értelme szerint em.
 47. K: *segélléset em.*
 56. K: *n̄* [= *nem*]
 60. K: *azokk* [= *azoknak*]

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

4. *mesterséges* (rég.): itt kidolgozott, megkomponált'.
 16. *trutztára* (rég.): ellenére.
akármelly (táj.): akármely
piperés (rég.): díszes, cifra.
Orator (lat.): szónok.

35–39. Idézet Vergiliustól (Ecl. I. 74–78.):

„Menj tova, hajdan olyan víg nyáj, gödölyék, fel, utunkra!
Már lepihenve, mohos barlangomból sose látom,
messzi tetőknek mint függők tövises meredélyén;
nem dudolom dalaim se; legelni lucerna virágát
s friss fűzet, gida-nyáj, más pásztor hajt ki ezentúl.”
(Lakatos István fordítása)

40–43. Az előző Vergilius-idézet szabad átköltése Csokonaitól.

62–63. *Didónak Eneássza*: utalás az *Aeneis* IV. énekére, amelyet zsen-géjében is feldolgozott (lásd fentebb, valamint vö. Metastasio-fordítását, Cs/Szín. 2. 41–71. l.).

65–67. Az idézet az *Aeneis* nevezett helyéről való (IV. 655. és 657–658.):

„Pompás várost állítottam fel, láttam falaimat”
„S boldog, igen, már-már boldog lett volna a szívem,
Hogyha e dardán gályahadat fővenyünk sose látja!”
(Lakatos István fordítása)

Csokonai azonban az eredeti *Urbem* ('város') helyett *Classemet* ('osztály' vagy 'hajóhad') és a *moenia* ('fal') helyett *carminat* ('vers') írt az első sorban. Az átalakítások után ez így hangzik: 'Neves osztályt állítottam fel és láttam a versem'.
(Tegyey Imre fordítása)

50. Anglus andalgás

Kézirata

MTAK. K 672/IV. 106ab. Autográf fogalmazvány töredéke.

Megjelenése

A Kleistből készült kisebb prózai fordítások a Tav.-ban jelentek meg, a címadó költemény után, II., ill. IV. és VI. sorszámmal. Az első kiadás 1802-ben, a második 1806-ban látott napvilágot. Márton, s utána Kföldy a prózai darabokat a kötet végére csoportosította, így a jelen munka a VI., a másik kettő a VII., ill. VIII. számot kapta. Toldy, a HG. (I. 671–673., 679–680., 683–687. l.) és a FK. visszaállította az eredeti kompozíciót. A MM. és a MM². a prózai fordítások közé sorolta ezeket.

Keletkezése

Csokonai 1793-ban kapott Kazinczytól egy Kleist-kötetet (1789. Wien), e biztatás kíséretében: „dallja a' szív szelíd érzékenységeit, szerelmet, barátságot, bort, természet szépségét” (KazLev. II. 297. l.). A fiatal költő, bár ekkor még nem tudott jól németül (erre nézve lásd *A' Kellemeik jegyzetét*), neki is látott a kötet tanulmányozásának, bizonyosság

erre ránk maradt jegyzetesomója (MTAK. K 669. 131b–133a és 141ab). A' *Tsók*okhoz készült *Vázlatfüzet*ben is több utalás található Kleist verseire (lásd a 258–260. és 277. sorokat). Csokonai A' *Tavas*z fordításához már Sárospatakon hozzáfogott, s utána folyamatosan dolgozott, alakítgatott rajta (Ferenczi 65., 81.). Valószínűleg 1798–99-ben is így volt ez, a Sárközy-kúrián; vendéglátója, Sárközy István szintén buzgó Kleistolvasó volt, mint erről fennmaradt kötetének saját kezű bejegyzései is tanúskodnak (vö. Laczkó András: *Csokonait Somogyban érő hatások*. Vitéz Mihály ébresztése. Kaposvár, 1985. 62–63. l.). Egyik ilyen – bár lehet, hogy későbbi – bejegyzése a *Der Frühling* mellett: „Bátran lehet konferálni véle Csokonaiét” (uo.). Csokonai 1800. december 15-én kelt előfizetési felhívásában (Cs/ÖM. I. 261. l.) még az utolsó helyen szerepel Kleistfordítása, 1802. február 20-i, a MHírm.-ban megjelent tudósításában viszont már arról ad hírt, hogy az sajtó alatt van (MM². II. 450. l.). A kötet 1802 áprilisában meg is jelent (a kiadás történetét lásd Cs/ÖM.-I. 265–267. l. és Vargha Balázs: *Csokonai verseinek első kiadásai*. Bp., 1974. 8–13. l.).

A könyvecske címét és gerincét adó fordítás, A' *Tavas*z mellett több apró verses és prózai munka is helyet kapott itt. Ezek valószínűleg a kötet testesebbé tételét szolgálták: feltehető, hogy esetlegesen kéznél levő vagy hirtelenjében készített apróbb fordításait építette be a kötetébe. Még egy 1802. február 28-án, Komáromban kelt feljegyzésében is arról ír, hogy Kleist munkáinak fordításán dolgozik (MM². I. 772–773. l.). Ezek alapján gondolhatunk arra, hogy e prózában fordított darabok is a kötet utómunkálatai során, 1801 vége felé, 1802 elején keletkeztek.

Szövegkritika

Főszövegünk a Tav. első kiadásán alapul. Ennek következtelen idézőjelhasználatát (14., 16., 58. sorok) azonban egységesítettük, s egy nyilvánvaló sajtóhibát (18. sor) is javítottunk. Előrebocsátjuk még, hogy a kéziratföredék, mely egyébként a fordításnak mintegy a felét tartalmazza, sem idézőjelet, sem gondolatjelet nem használ; többi eltérését a főszövegtől részletesen feltüntetjük. A cím után a Tav.-ban is pont van.

2. K: *Barátom és poéta*
- 2–3. K: *különösen gyönyörködik a' Sétálásban*
- 4–5. K: *erdőbe, hol <ott>* Az l gy-ből jav.
5. K: *egy <kis> Patakotska mellett*
6. K: *vadrózsza-ernyő<ből>* Az alól az áth. rag fölé írva.
és Az é utólag toldva az 's elé.
tajtékká helyett habbá
7. K: *Vízbukadéknak*
8. K: *érkezésemet* A második e fölött áth. ékezet.
9. K: *sullogék* Az ék tam-ból jav.
az <íróta> jegyző táblájára <éppen valami> hallatos
10. K: *is* Utólag betoldva a sor fölött.
11. K: *utolsó sorait írta.* – <Már fel>
12. K: *meglátá* Az eredetileg különírott igekötő utólag kapcsolva a szóhoz, az l olvhtl. betűből jav., az a fölött áth. ékezet.

13. K: *kitsinyt ġpirulva* [= *megpirulva*] A *ġ el*-ből jav.
 14. K: *mikor* <*miolta úgy*> Az áth. szavak fölé írva.
 15. K: *mikor* <*ta*> *könnytseppjeid*
 17. K: *estve, monda* *ő*
kedves <*búslako-*> A szó vége (-*dásba*) új sorban következik,
 a d *g*-re jav., elé írva: *andal*.
 18. Tav.: *állhatám, hogy em.*
 K: *Érzsímet*
 19. K: *azok* <*mellett*> *indíthatának* A *zok* utólag toldva az *a'*-hoz,
 az *á t*-ből jav.
 20. K: *vélem* <*sa*> *a' maga*
 21.—22 K: E tagmondat így hangzik: *'s nékem pedig szabad lesz, hogy*
azt egy gyengébb folyobeszédi fordításba esmértelessé tégyem. A
nékem pedig szabad lesz áth. szavak <*megengedik nékem*> fölé
 írva.
 23. K: *édesden* <*lágyan*> Az áth. szó fölé írva.
e' Vizomlás
 24. K: *Mint* Az *M H*-ből jav.
Völgyön
 25. K: *közt*
felé<...>
 26. K: *jégbolt*<*ozatbo*> *alól omlott* <*az*> *ki*
 27. K: *halottruhába bēfedve*
Völgyek A *V f*-ből jav.
 29. K: *Zúz*<*zal*>
 30. K: <*úgyhogy*> *'s úgy*
mint a' <tső> pengő pántzélókba
 31. K: *télnek terhét.* —
 38. Tav.: *kedvel em.*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Kleist, Ewald Christian von (1715—1759) porosz költő, katonatiszt. Munkásságából kiemelkedik a *Der Frühling* (1749), a korban modernnek ható természetszemléletével. Sokonaira is e mű gyakorolta a legnagyobb hatást; ennek fordításakor szokásos módszerét alkalmazta, mely szerint „sorról sorra veszi az eredeti mondatait s anélkül hogy szavaihoz mindég ragaszkodnék, átkölti őket.” (ItK. 1922. 41. l.)

Prosaische aufsaetze.

V.

Ich habe einen Freund, der ein Engländer und Dichter und ein besonderer Liebhaber vom Spazierengehen ist. Neulich, als ich ihn des Abends in seiner Behausung vergeblich gesucht hatte, fand ich ihn im Walde auf einem Felshügel im Grase ruhen, bey einem kleinen Bach', der unter einer Decke von wilden Rosen hervor schießt, und, in Wasserstaub und Schaum aufgelöst, in's Thal fällt. Das Geräusch des Wasserfalls verhin-

derte ihn, meine Ankunft zu hören. Ich schlich mich hinter seinem Kopfe heran, und ward gewahr, dass er in seine Schreibtafel, unter lautem Seufzen, und mit Vergiessung einiger Thränen die letzten Zeilen einer Poesie schrieb. — Nun wollte er ausstehen, und sah mich. — Sind Sie schon lange hier? sagte er etwas erröthend; ich habe Sie nicht kommen hören. Seitdem Sie so laut seufzten, bin ich schon hier, antwortete ich, und als ihnen Zähren auf die Schreibtafel fielen. Der schöne Frühling und dieser schöne Frühlingsabend, versetzte er, hat mich in eine so angenehme Wehmuth gebracht, dass ich nicht widerstehen konnte, einige meiner Empfindungen niederzuschreiben, und dabey kann ich in Gedanken geseufzt haben. Er theilte mir hierauf seine Arbeit mit, und wird mir verzeihen, dass ich sie in einer schwächern prosaischen Übersetzung bekannt mache.

„Wie sanft rauscht dieser Wasserfall, und hört nicht auf zu rauschen! Wie zittert seine Flut im Thal' unter Blumen fort, die sich über seine Fläche biegen! Noch vor kurzem stürzte er unter einem Bogen von Eise hervor; die Erde lag traurig und betrübt, in eine weisse Todtenkleidung gehüllt. Büsche und Wälder waren mit Flocken beschleiert, und von ihren singenden Bewohnern verlassen. Die starken Leiber der Stiere und der Hirsche waren mit Reif und Eise begossen, dass sie wie in tönenden Panzern einhergingen. Alle Geschöpfe fühlten die Last des Winters. — Wie gnädig ist Gott! wie verjüngt und erquickt er alles, was lebet! Denn Er war es, der mit allmächtiger Hand den Lasten der Weltkörper den ersten Schwung ertheilte, durch den sie ewig in ihrem Gleise laufen, und die Abwechselung der Jahreszeiten hervorbringen. — Die röthere Sonne sieht itzo die grüne und blühende Erde im Meer' ihrer Stralen um sich schwimmen. Der Wallfisch ruht auf den wärmern Fluten gleich einer schwimmenden Insel, oder stürzt sich in den Abgrund des Meers, und erregt Strudel, indem er scherzt; und der Nautal ist sich selbst wieder Schiff, Ruder, Segel und Steuermann. Unzählbares Geflügel, das unsere Fluren verlassen hatte, eilt itzo fröhlich über's Meer heran, und reitet gleichsam in Heeren auf den unsichtbaren Wellen der Lust. Alle Wälder erschallen von Tönen fröhlicher Bürger. Der Elephant und alle ungeheuren Thierberge, das mannigfaltige kleine Vieh, und alles Gewürm, das in der Erde, das in den Bäumen der Wälder, das in der Lust und in den Wassern lebt, fühlt den mächtigen Hauch des allbelebenden Frühlings. O danket dem Herrn und preiset seinen Namen, alle die ihr seine Gnade fühlt. Ein allgemeines Konzert steige von euch zu seinem Throne empor! Leht mir eure stimmen, ihr Donner, die ihr itzo wieder in den Lüften wohnet, das Lob des Herrn der Erde zu verkündigen! — Und o! wie reizend funkelt dort der Abendhimmel in purpurfarbnem und goldnem Lichte! Dort gleicht er einer Landschaft voll Wiesen, voll Wälder, voll Berge, voll Seen; und dort einem Meere voll feuriger Wellen. Holde Gerüche verbreiten sich, und eine tiefe Stille herrscht überall, die nur vom Gemurmel des kleinen Bachs gestöret, und von Zeit zu Zeit von dem melancholischen Liede der Nachtigall unterbrochen wird, und von einer ländlichen, seufzenden Flöte. — Sey ruhig mein Herz! sey ruhig wie die Lust! und sey es immer! nie empören sich stürmische Leidenschaften in dir, ausser Hass und Zorn gegen Ungerechtigkeit und Laster! — Herr, der du mir den Morgen und Mittag meines Lebens ertragen halfst, lass den Abend desselben, der sich mit geschwinden Schritten nahet, ach lass ihn schöner als den Tag, seyn! Lass mich, wenn er kömmt, so wie

den sterbenden Tag, vor Freude glühen, dass ich deine Wohnungen, dass ich deine Herrlichkeiten sehen soll. — Und ihr, meine Freunde, die ihr mir Glück, Ehre, Reichthum, und alles waret, die ihr meine Fehler und Schwachheiten, um meines Herzens willen, übersahet, weint dann einige Thränen um mich, wann meine schon halb gebrochenen Blicke entzückt um den Himmel taumeln werden.

(Kleist II. 252—256. 1.)

- Cím. *Anglus* (rég.): angol. Csokonai címadása, az eredetiben 'Pró-zai művek V.' áll.
3. *Közelebb* (rég.): a múltkor, minap.
5. *hantdombon*: az eredetiben: 'szikladombon, a fűben'.
megett: az eredetiben: 'mellett'.
7. *Vízbukadék* (rég.): vizesés. A Tav. kötet előbeszédjében az ana-logikus szóalkotás példájaként említi (MM². II. 296. 1.).
9. *sullog* (rég.): lassan megy, lopakodik.
megsajdít (táj.): sejtteni kezd.
hallatos (rég.): hangos.
14. *nagyon*: az eredetiben: 'hangosan'.
19. 's azok *indítottak a' sohajtózásra*: az eredetiben: 'és meglehet, hogy gondolatban sóhajtottam is'.
23. *édesen*: az eredetiben: 'lágvan, szelíden'.
24. *habja*: az eredetiben: 'árja'.
- 27—28. *Az erdők és völgyek hópolyhokkal valának béretézve*: az erede-tiben: 'Az erdőket és völgyeket hópolyhek fátyolozták be'.
29. *kemény*: az eredetiben: 'erős'.
30. *pengő*: az eredetiben: 'kongó'.
31. *teremtvény* (rég.): teremtmény.
- 34—37. A fogalomhasználat párhuzamaira nézve lásd *A' Szeretet* 7—15. sorainak jegyzetét.
38. *jobb kedvvel*: Csokonai betoldása.
41. *melegülő*: az eredetiben: 'melegebb'.
42. *Nautil*: révészcsiga (*Nautilus pompilius* L.).
46. *trupp* (rég.) csoport, kisebb csapat.
49. *Állatdomb*: tükörfordítás, az eredeti jelentése: 'hegyi meny-nyiségű állat', vagyis 'óriási'.
52. *hatalmát*: az eredetiben: 'lehelletét'.
56. *nékem*: utána a 'kölcson' szó fordítatlan maradt.
59. *ingerelve ragyog*: az eredetiben: 'bájosan szikrázik'.
65. *hébe-korba* (táj., rég.): hébe-hóba, ritkán.
66. *sápító* (rég.): panaszos hangú.
- 71—72. *eltölnem megengedted*: az eredetiben: 'eltölneni segítettél'
77. *szemlélnem kell*: az eredetiben: 'látnom lehet'.

51. A' szerelmesnek gyötrelmeiről

Kézirata

Nem maradt fenn.

Megjelenése, Keletkezése

Lásd az *Anglus andalgás* jegyzeteiben mondottakat.

Szövegkritika

Főszövegünk a Tav. első kiadásán alapul. A cím után pont van.

28. Tav.: *könytseppeken* Az *ny* kettőzésének elmaradása sajtóhiba, mert pár sorral később (34. sor) is a helyes alak szerepel, csakúgy, mint a kötetben mindenütt (lásd pl. *Anglus andalgás* 10., 15., 81. sorok).
ortzáján. ahol em.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Kleistről lásd az *Anglus andalgás* jegyzeteit.

Fragment eines Gedichts
von den Schmerzen der Liebe.
— — — Des Frühlings verschwendete
Gaben,
Die um uns düften und fließen, sind arm
dem Kranken vor Liebe;
Aurora glühet ihm tödtlich, ihm dünkt die
Sonne verfinstert;
Für ihn versendet sie nicht in ihren Stralen
Vergnügen;
Ihm ist die Schöpfung erstorben. Im Schwarm'
von jauchzenden Freunden
Ist er verlassen und einsam, hört nicht ihr
wirbelnd Gelächter;
Hört über Felsen und Meer das liebliche
Flüstern des Abgotts,
Der ihn bezaubert. Sein Geist irrt zwischen
den Liljen des Busens,
Und klebt am Honig' der Lippen. Und täuscht
ihm Argwohn der Untreu',
Gleich einem Irrlicht', den Sinn, wird ihm
sein Schutzbild entrissen:
Dann hebt sein Leiden erst an, dann gleicht
er vor Stürmen und Kälte
Entfärbten, welkenden Blumen; dann wandelt
ein Todter auf Erden.
Ihr bunten Wiesen voll Thau! Ihr Gänge
voll furchtsamer Espen!
Ihr Zephyr'! und die ihr vordem ost unter
Schirmen von Laube
Ihn kühlte auf blühendem Klee, ihr rauchen
Tannen! ihr Bäche,
Woran er oftmals entschlafen, gereizt vom
heisern Gemurmeln,
Gehabt in Zukunft euch wohl! forthin erweckt

ihr ihm Marter.
 Nur dürre, sandigte Wüsten, des Ozeans
 stürmisch Gestade,
 Zerstörte Schlösser, durchnagt vom Zahn' der
 Fäulniss, verfinstert
 Von traurig drohenden Ulmen, entlegner
 Kirchhöfe Schatten
 Sind Paradiese für ihn, wo ihm sein Elend
 in Tropfen
 Die bleichen Wangen herabfließt, wo er
 den Tag durch herumirrt,
 Und ost mit heulenden Winden aus Grüften
 und Felshöhlen winselt,
 Und ächzt mit einsamen Kauzen. Und kömmt
 er Abends zur Wohnung,
 Nach langem Waten durch Sümpfe, betrogen
 vom hüpfenden Irrlicht',
 So schüttet er Unmuth und Zähren zum Überfließen
 in Briefe,
 Und stirbt in jeglicher Reih'; wie, oder die
 traurige Muse
 Seufzt durch ihn Todtengesänge. Sein Lager
 wird ihm zur Folter,
 Er keucht bis zum hellen Morgen vom schweren
 Herzen Betrübniß;
 Der Kummer wälzt ihn umher und klopft in
 jeglichem Pulsschlag'
 Befällt ihn endlich der Schlaf, so lauern
 scheusliche Bilder
 Rings um die Ruhstatt auf ihn. Bald irrt er in
 finstern Gewölben
 Voll Geister und Todtengerippe; bald schrecken
 ihn feurige Hydern.
 Er will entrinnen, allein der Grund geht unter
 ihm rückwärts,
 Und reisst ihn mit sich zurück. Itzt wird ihm
 die Erde zum Weltmeer',
 Die Fluten treiben ihn fort, er sieht den Rachen
 des Abgrunds,
 Klimmt ängstlich an Wassergebirgen, und
 stirbt in ihren Ruinen.
 Itzt ruft aus einer Höhle, von deren Tiefe ihm
 schwindelt,
 Der Liebe Vorwurf ihm zu: schnell läßt er
 sich schwebend herunter,
 Und wann er, nach langem Sinken, ihn zu erreichen
 sich schmeicheit,
 So sinket der Boden der Kluft samt seinem Götterbild'
 äbwarts.
 Vor Schrecken er wacht er darüber, fährt fort
 im Wachen zu träumen,

Von Angst und Schwermuth gerüttelt, erstarrt
 von kramfigtem Fieber. — — —
 (Kleist II. 137—140. 1.)

- Cím. szerelmesnek: az eredetiben: 'szerelemnek'.
 4. hajnal: az eredetiben: Aurora.
 7. *Csibongása között*: az eredetiben: 'seregében'.
 9. perge (táj.): pörge; az eredetiben: 'gyönyörű'.
 10. *suttogását*: előtte a jelző ('kedves') fordítatlan maradt.
 11. *portyász* (táj.): portyáz.
 12—13. E tagmondatok eleje az eredetiben: 'És ha a hitszegés ...
 s ha őrangyalának ...'.
 14. *rohan ki először*: az eredetiben: 'növekszik csak'.
 19. *Zefir*: enyhe nyugati szellő.
 25. *Czinterem* (rég.): temető.
 31. *sivákol* (táj.): sívalkodik, kiabál.
Tsúvik (táj.): kuvik.
 33. *seppedék* (rég.): ingovány, mocsár.
vántzorog (táj.): vánszorog.
 35—36. *Tsigázó-lajtörja gyanánt van nyoszolyája*: az eredetiben: 'kín-
 paddá válik ágya'. Utána egy kis rész fordítása elmaradt ('a
 szomorú múzsa általa zeng, az ő szájába ad siratóénekeket').
 36. *aggságot hereg fel*: az eredetiben: 'bánatot zihál'.
 37. *hentserget* (táj.): henterget.
 40. *lelekkel*: az eredetiben: 'szellemekkel'.
 41. *hidra* (gör.): kilencefejű víziszörny a mitológiában.
 47. *nógatva*: az eredetiben: 'szemrehányón'.
 52—53. *gyújtvány Hideg* (táj.): váltóláz; az eredetiben: 'és a görcsös
 láztól megmerevedik'.

52. A' bújáldokás

Kézirata

Nem maradt fenn.

Megjelenése, Keletkezése

Lásd az *Anglus andalgás* jegyzeteiben mondottakat.

Szövegkritika

Főszövegünk a Tav. első kiadásán alapul. A cím után pont van.

34. Tav.: *Van* em.

70. Tav.: *mi értünk* Ebben és a megelőző mondatban a *mi értünk*,
 valamint a *mi értünk* alak váltakozik: e helyen a *mi értünk*
 következne szabályosan. Az itt olvasható kevert formát még-
 sem tekinthetjük egyértelműen sajtóhibának, mert Csoko-
 nainál a *tt* használata gyakorlat volt.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Kleistről lásd az *Anglus andalgás* jegyzeteit.

Es ist ein Glück für das menschliche Geschlecht, dass, bey den unter ihm eingerissenen Lastern, die Neigung zur Wollust viel gemeiner ist, als die Ehrsucht und die Neigung zum Gelde; so dass man wohl hundert Wollüstige (deren Hauptneigung die Wollust) gegen zehn Ehrgeizige und gegen einen Geldgeizigen (deren Hauptleidenschaft Ehrgeiz und Geldgeiz ist) unter ihm antrifft. Die Habsucht ist der Gesellschaft und der Harmonie und Glückseligkeit des Ganzen so zuwider, dass die Menschen entweder sehr elend seyn würden, oder dass ihr Geschlecht ganz untergehen müsste, gesetzt auch, dass es sich durch die Zeugung fortpflanzte, wenn mehrere Geizhälse darunter vorhanden wären. Neid, Hass, Verleumdung, Verfolgung, Arglist, Betrug, Diebstahl, und endlich Mord und Blutvergiessen, würden die Welt alsdann zu einer Mördergrube machen; und es wäre dann erträglicher, in Wüsten, unter lauter Schlangen und Scorpionen, Löwen und Tigern, als unter Menschen, zu wohnen. Und was der Ehrgeiz für Unglück stiftet, braucht keines Beweises. Wem die Geschichten der Welt ein wenig bekannt sind, findet, dass ost der Umsturz gewaltiger Reiche, allgemeines Elend, und die Vergiessung des Bluts von Millionen Menschen, durch diese Leidenschaft ist verursacht worden. Indessen ist ein kleines Übel allemal ein Übel und der übertriebene Hang zur Wollust verleugnet seine Natur eines Lasters nicht, und wirkt gleichfalls nicht wenig Böses. Nicht zu gedenken, dass es um alle Künste und Wissenschaften übel aussehen würde, wenn lauter Wollüstlinge die Erde bewohnten, die sich aus Hass gegen die Anstrengung, und aus Liebe zur Gemächlichkeit, bald um alle Gemächlichkeiten, ja gar um die Nothdürftigkeiten des Lebens bringen würden; so frage ich nur: Ist wohl jemand unglücklicher, als diejenigen, die nichts, als angenehme Empfindungen, die nichts, als die höchste Wollust suchen? Denn so bald ihnen angenehme Empfindungen abgehen, verfallen sie in Traurigkeit und Schwermuth. Und wie sollten sie ihnen nicht bald abgehen, da gemeinlich heftige Vergnügungen, die die ganze Seele erschüttern, und gleichsam in jeder Nerve gefühlt werden, ihr ganzer Wunsch, unschuldige aber für sie zu matt und unschmackhaft sind? Grausame Krankheiten, Abnahme der Kräfte des Leibes und des Gemüths, Verlust der Ehre, das gute Namens und des Vermögens, ja ost der Ruin ganzer Familien, sind unausbleibliche Folgen ihrer Ausschweifungen. Alsdann gehabt euch wohl, angenehme Empfindungen! Unruhe, Angst und Verzweiflung hat itzo euren Platz eingenommen, und die Seele des Wollüstlings überfallen, der dabey doppelt unglücklich ist, je weniger er dieser Feinde seines Glücks gewohnt war. — Zwar leben die Menschen zum Vergnügen; denn der gütige Schöpfer hat uns aus Liebe aus dem Nichts hervorgerufen: allein besteht dieses Vergnügen in der Unzucht? oder darinn, dass wir unsern Leib zu einem Keller, und unser Leben zu einem langen Bassetspiele machen? Sind keine unschuldigern Vergnügungen und Freuden möglich? Der Umgang mit vernünftigen Freunden ist ein weit mannichfaltiger Vergnügen, und kann uns, ohne Wein und Spiel, mit Freuden überhäufen. Und wahre Freunde werden keinem fehlen, der sie zu haben werth, und selbst ein Freund zu seyn fähig ist. Überdem bietet uns das grosse Reich der Natur und der Künste tausend erlaubte Ergetzlichkeiten dar:

*Sieh! uns winkt die Natur. Mit unaussprechlicher Anmuth
Haucht sei Zufriedenheit aus. Sieh, wie der ruhige Himmel
Wolkenlos durch die geselligen Zweige der Linden herabsieht!
Alles jauchzt Freude, und ladet zur Lust. —*

WIELAND.

Für uns düften die Blumen; für uns rauscht der sich schlängelnde Bach unter einem dunkeln Gewölbe von belaubten Bäumen fort, das von dem Gesange der Vögel erschallt; der Felder und Auen beblümete bunte Decken prangen für uns; für uns bemalt die Sonne den östlichen Himmel mit Gold und Purpurfarbe. Alles, wohin wir die Augen, worauf wir die Gedanken richten, alles füllt unser Gemüth mit Freude und Entzückung. Und was gewähren uns die Künste nicht für Vergnügen! was für ein weites Feld angenehmer Beschäftigungen erössnen sie uns nicht! Wir sind ja nicht nur zum groben Gefühle der Sinne, sondern auch zum Denken und Wirken erschaffen; und nur durch Arbeitsamkeit und vernünftige Handlungen gelangen wir zu einer wahren und dauerhaften Gemüthsruhe. Der Wirksame, der Tugendhafte, kann mit Recht sagen, und es in Erfüllung bringen, was der bekannte Herzog von Orleans, Regent von Frankreich, gesagt hat:

*Ich will mich stets bey jeder kleinen Gabe,
Die mir der Himmel giebt, erfreun;
Ich will den Weg, den ich zu laufen habe,
Mit Blumen mir bestreun.*

Folgenden Brief, den ich vor einigen Tagen erhalten habe, kann ich nicht umhin, meinen Lesern bey dieser Gelegenheit mitzutheilen:

MEIN HERR,

Da ich eben sowohl auf den Nutzen des menschlichen Geschlechts bedacht bin, als Sie aber keine Gelegenheit habe, meine Absichten allenthalben bekannt zu machen; so ersuche ich Sie, dieses statt meiner zu verrichten. Ich habe seither durch Verfertigung gläserner Augen, weisser und rother Schminke, einfacher und doppelter Busen, dem menschlichen Geschlechte zu dienen gesucht; allein die vielen Pfuscher und Affen meiner Kunst haben verursacht, dass ich den Preis meiner Waaren um ein merkliches habe herunter setzen müssen. Itzt bin ich auf eine Erfindung gefallen, davon ich nicht allein der Welt, sondern auch meinem Beutel vielen Vortheil verspreche. Ich habe in unserer Stadt manche Leute beiderley Geschlechts ohne Nasen herumwandern sehen, und daher eine Art Nasen von leichtem Holze zu verfertigen angefangen, die ich mit Drat an die Überbleibsel der weiland fleischernen Nase befestige, und ihr derselben Farbe gebe, so dass man schwören sollte, die alte Nase sey wieder hervorgewachsen. Dass diese Erfindung von Wichtigkeit und Nutzen sey, werden Sie selber einsehen, und daher so gütig seyn, meine Nasenfabrik durch ihre vielgeltende Empfehlung in Aufnahme zu bringen. Ein jeder wird nun doch wieder seine Nase trage können, wie es ihm beliebt: welches seither manchem nicht möglich war; und niemand wird mehr so eckelhaft aussehen, als bisher viele. Ein gewisser Mann, den eine gewisse Wollust um seine Nase gebracht hatte, ward von einem Wollüstlinge anderer Art, von einem Säufer, dieserwegen sehr verspottet. Jetzt habe ich dem Verspotteten, um ein billiges, wieder zu seiner Ehre

geholfen, und sein Spötter, dieses ungeheure Weinfass mit Armen und Beinen, sollte viel darum schuldig seyn, wenn er ihm an gutem Ansehen gleich käme. Sagen Sie dieses alles doch der Welt, und schaffen Sie meinem Talente dadurch seine Belonung; welches Sie zu thun schuldig sind, im Fall' Sie das wirklich sind, wofür Sie sich ausgeben. Sagen Sie ihr auch, dass nicht allein diejenigen, die ihre Nase verloren haben, bey mir derleichen wieder kaufen können; sondern dass auch elle, die in Gefahr stehen, sie künftig zu verlieren, sehr wohl thun würden, wenn sie sich bey Zeiten damit versorgten. Sie erhalten dadurch den Vortheil, dass ich das Modell nach ihrer jetzigen Nase nehmen kann, und dass ich nicht, statt einer ehemaligen Habichtsnase, eine Stumpfnase ansetze. Ich bin,

MEIN HERR,

Ihr sehr verbundner Diener.

Nicolas Postiche,
Galanteriefabrikant.

P. S. Sie wissen, dass eine üble Krankheit Gelegenheit zur Erfindung der Perücken gegeben; indessen sind sie so sehr Mode geworden, dass ich in gewissen Handelsstädten oft zu jemandes Lobe habe sagen hören: Er ist ein artiger Mensch, er trägt eine Perücke, und alles steht ihm wohl an. Wenn Sie die Sache mit Nachdruck treiben, so hoffe ich, dass, obgleich eine noch üblere Krankheit mir zu meiner Erfindung Anlass gegeben, es doch noch mit der Zeit auch bey uns heissen soll: Er ist ein artiger Mensch, er trägt eine gefärbte Nase, und alles steht ihm wohl an. (Kleist II. 256 — 264. 1.)

- Cím. Csokonai címadása, az eredetiben 'Prózaí művek VI.' szerepel.
3. *elhatalmazott* (rég.): elhatalmasodott.
 - közönséges* (rég.): általános.
 8. *betsület-vadászás*: az eredetiben: 'becsvágy'.
 - pénzkuporás* (táj.): pénzkuporgatás.
 9. *társaság* (rég.): közösség, társadalom.
 11. *felteszem*: az eredetiben: 'feltéve'.
 13. *zsobrák* (nép., rég.): fősvény, zsgori.
 16. *gyilkoló-barlanggá*: az eredetiben: 'zsiványbarlanggá'.
 17. *kiellen* (rég.): pusztaság, sivatag.
 19. *ínségeknek*: az eredetiben: 'szerencsétlenségeknek'.
 24. *gonosz*: az eredetiben: 'baj'.
 27. *eszköze*: az eredetiben: 'okozója'.
 45. *jószág* (rég.): vagyon.
 53. A fogalomhasználat itt már a *Halotti verseket* előlegezi.
 54. *feslettségben*: előtte fordítatlan: 'egyedül, csak'.
 - 55 — 56. *életünket szakadatlan tivornyává tégyük*: az eredetiben: 'hogyan életünket egyetlen hosszú csellójátékká tegyük'.
 59. *örömben meríthet*: az eredetiben: 'örömmel halmozhat el'.
 62. *szabados* (rég.): megengedett.
 63. *Wieland*: lásd *A' Kellmek* jegyzeteit.
 - 63—64. *ránk*: pontosabban: 'nekünk'. A következő mondat az eredetiben: 'Kimondhatatlan bájjal elégedettséget lehell'.
 65. *tekint-alá*: utána fordítatlan szó: 'felhőtlenül'.
 66. *kiált*: az eredetiben: 'ujjong'.

67. *párolognak*: az eredetiben: 'illatoznak'.
71. *támadati* (rég.): napkeleti, hajnali.
74. *mesterség* (rég.): művészet.
menyi: az eredetiben: 'minő'.
79. *Elme-tsendességet*: az eredetiben: 'lelki nyugalmat'.
82. *Orleáni Hertzeg*: Orleáni Fülöp (1674—1723), 1715-től haláláig Franciaország régense.
92. *üveg-szem* (rég.): szemüveg.
93. *kentsér* (rég.): kenőcs.
egyes és kettős Melyek: itt arról van szó, amit a Dorottyában *trompóz* néven emleget a költő: „Ez a' TROMPÓZ, frantzi-
ául *Trompeuse*, magy. *Csali ruha*, olyan patyolat-domb, a'
mellyet Kebleikre az olyan Dámák tesznek, a' kiknek nints
ott mit mutatni.” (Dorottyaj.) (Szilágyi Ferenc adata)
- 95—96. A tagmondat az eredetiben: 'hogy portékáim árát jelentősen
le kellett szállítanom'.
98. *mind . . . mind*: az eredetiben: 'nemcsak . . . de'.
- 98—99. *szép hasznót*: az eredetiben: 'előnyt'.
102. *dorót* (táj.): drót.
hús-orr: utána fordítatlan: 'maradványhoz'.
104. *tsegéjjével* (nép.): esküvel.
105. *betses*: az eredetiben: 'fontos'.
107. *Orrfábrica* (rég.): orrgyár.
111. *pökedelem* (nép.): köpedelem, igen csúnya.
113. *bizonyos*: az eredetiben: 'másfajta'.
116. *kézzel lábbal termelt*: az eredetiben: 'két lábon járó'.
117. *a' világért sem adná*: az eredetiben: 'sokat adna/érte'.
- 117—118. *Kérem hát az Urat*: Csokonai betoldása; az eredetiben: 'Mond-
ja meg neki [ti. a világnak] azt is'.
122. *nálam*: előtte fordítatlan: 'azt'.
123. *a' kik tartanak tőle*: az eredetiben: 'akiket az a veszély fe-
nyegeget'.
128. *kész köteles*: az eredetiben: 'lekötelezett'.
129. *Postiche* (fr.): beszélő név ('hozzáragasztott, hozzátoldott').
(Szilágyi F. adata)
130. *Galanteria-fabrikás* (ném.): díszműgyáros.
131. *P. S. [= postscriptum]* (lat.): utóirat.
132. *'s azonban mégis*: az eredetiben: 'közben'.
133. *Módi* (ném.): divat.
- 133—134. *sok nagyvárosban*: az eredetiben: 'egyes kereskedővárosok-
ban'.
139. *Vendégorr*: a szójáték a paróka 'vendég-haj'-ként fordításá-
nak a mintájára készült; az eredetiben: 'festett orr'.

53. [A Lilla első dala prózában]

Kézirata

MTAK. K 672/III. 10ab. Autográf fogalmazvány.

Megjelenése

Mint első, prózai kidolgozását egy versnek, nem kiadásra szánta a költő. Először Toldy közölte (Gál László nyomán), de nem önálló műként, hanem a jegyzetekben, s elhagyva az elején áth. sorokat (931–932. h.). E közlést követte Szana Tamás Csokonai-életrajzában (Debrecen, 1869. 131. l.). Önálló műként a HG. adta ki először (II. 492–493. l.), majd a FK., a MM. és a MM²., mind a szépprózai művek között, az áth. résszel együtt.

Keletkezése

E nyersfogalmazvány a Lilla-dalok ajánlóverséhez készült. Csokonai, mikor a kötet kiadására készülvén főrangú pártfogót keresett, nem véletlenül gondolt gróf Erdődy Zsigmondné Festetics Máriaára (megh. 1837). Erdődyné korábban Czindery Pál somogyi nemes felesége volt, aki 1798. IV. 11-én meghalt (vö. Szilágyi: CsMűv. 342. l.). Erre az alkalomra a költő halotti búcsúztatót készített, amely ugyan „a publicumnak némelly része előtt [. . .] kedvetlenséget nyert” (MM². II. 453. l.), de az özvegy tetszésével feltehetően találkozott. Csokonai Debrecenbe visszatérve sem feledkezett meg lehetséges pártfogójáról, érdeklődött utána, mint ezt Szokolay Dániel Csokonaihoz írott válaszelevele is bizonyítja, melyben megérősi a hírt, hogy „Czinderyné Asszonyság igen is férjhez ment” (CsEml. 106. l.). Erdődy Zsigmond (1775–1815) nem volt olyan jelentékeny ember, mint Czindery, aki a felvilágosult nemesi mozgalom egyik vezetője volt az évtized elején (vö. H. Balázs Éva: *Berzeviczy Gergely, a reformpolitikus* Bp., 1967. 188–192. l.); a grófné azonban megmaradt jóléltű, irodalompártoló mecénásnak, mint azt Csokonaival való kapcsolata is bizonyítja.

A költő először 1802 júliusában kereste meg levéllel Erdődynét, hogy neki dedikálhassa a Lilla-kötetet, vagyis a kinyomtatás költségeinek fedezését kérve. Választ azonban nemigen kaphatott rá, mert 1803. május 19-én ismét levelet írt, amelyhez az apropót Erdődyné császári kitüntetése (vö. Ferenczi 125. l.) szolgáltatta. E levélben sajnálkozik, hogy az előző „eltévelyedett”, így megismétli kérését (vö. MM². II. 489. l.). Ennek már foganatja lehetett, mert Kultsár István 1804. január 6-án Erdődyné leveléről értesíti Csokonait (vö. CsEml. 152. l.), majd április 9-én 100 forint ajándékot kap a grófnétól (vö. MM². II. 507., 512. l.). A Lilla-dalok tervezett kassai kiadása végül meghiúsult, s a kötet csak a költő halála után, Váradon jelent meg (vö. Cs/ÖM. I. 276–281. l. és Vargha Balázs: *Csokonai verseinek első kiadásai*. Bp., 1974. 23–26. l.).

Maga az ajánlóvers, s annak prózai változata 1802 tavaszán, vagy még inkább a nyár elején készülhetett. Az Erdődynéhez írott első, 1802 júliusi levélben már ez olvasható: „A Nagyságodhoz való dedicatio is, melly az első ódát teszi, készen van, egy darabját mustrául ide iktatom” (MM². II. 453. l.). Ha ekkor már a verses kidolgozás is készen volt, (vagy legalábbis volt készen belőle), akkor természetesnek tűnik, hogy e prózai nyersfogalmazvány is készen állott ezt megelőzően. A terv megszületése és az ajánlás írása (prózában, majd versben) pedig nem sokkal előzhetette meg a pártfogást kérő levél elküldését.

Gál László e prózai fogalmazvány kapcsán vetette papírra a Lilla-dalok keletkezési körülményeire utaló megjegyzését: „a' dalok melyek

most versekbe foglaltak: elsőben levél formában és folyó beszédben valóan készítve, csinos írás modorban — egy csomóban öszve rakva: mellyeket Csokonai Mihálynak halála után, ennek édes anyja rész szerint fija utánni búsulása — rész szerint pedig azon félelme miatt hogy azon levelek másokat talán megbotránkozathatnának, tűzbe vetett, 's megégetett." (CsEml. 405. l.) Arra, hogy tényleg így történt, Gál László emlékezésén kívül csak eme első Lilla-dal fennmaradt prózai változata utal — versek prózai kidolgozását csak fordítások esetében ismerjük; hacsak persze nem tekintjük ilyeneknek a Rozáliához szóló költői leveleket (*Melítesz Rozáliához [I.], [II.]*).

A *Gróf Erdődyné ő nagyságához* című vers azért is különleges, mert egyike azon kevés Csokonai-versnek, amely szoros kapcsolatba hozható életrajzi tényekkel (vö. Baróti: *Árny.* 215. l.; Vargha: *ArCV.* 186. l.); a prózai változatra azonban kevésbé jellemző a „geográfiai” pontosság. Egyébként is számos eltérés figyelhető meg a verses és prózai kidolgozás között. A prózában még hiányoznak a grófnét közvetlenül megszólító részek (az első 4 és az utolsó 6 versszak), s a vers nagyobbik hányada (a 14. versszaktól) terjedelmesebb a prózai változat megfelelő részénél. Legszorosabb a kapcsolat az 5–13. versszakok és a nyersfogalmazvány áthúzott első bekezdése között: egy-egy mondat itt jóformán egy-egy szakasznak felel meg.

Szövegkritika

A fogalmazványnak nincsen címe, itt az eddigi kiadásokban szereplő megnevezést vettük át. A szöveg első 13 és fél sora a kéziratban át van húzva, feltehetőleg a verssé átdolgozás során jelölte meg a költő e munkapéldányon is a már megverselt részeket, de aztán felhagyott ezzel.

1. K: *festeni* A t olvhtl. betűből jav.
- 2–3. K: *erdejéb gtanúlták* [= *erdejében megtanúlták*]
- 3–4. K: 's a' *Vadgalambok nyögésidet* A sor fölött betoldva.
5. K: \bar{n} [= *nem*]
7. K: a' *Sir* <*sajná*> *sokallotta áldozatot* A HG. és a MM. (MM.?) névelő beillesztésével (*az áldozatot*) tette értelmessé a mondatot, mi, a környező mondatok nyelvtani szerkezte, valamint a verses változat szerint a d-t em.; (*áldozatod*).
12. K: *fáklyáját. A'* A pont vesszőből, az A' a'-ból jav.
22. K: *folyások Utána NB/* jelzés van a sor fölött betoldva. Pontos értelmét nem tudjuk, valószínűleg a későbbi kidolgozásra vonatkozik, csakúgy mint a 24., 25. sorokban.
- 22–23. K: *mint a' a' hirtelen* Az első e olvhtl. betűből jav., az egyik a' felesleges, elhagytuk.
24. K: *Nyájasságom Előtte*(NB jelzés van betoldva a sor elé.
25. K: *Lillát Előtte* (NB jelzés van betoldva, a zárójel azonban ez esetben be is záródik, a mondat végén: *változott.*), em.
27. K: *szirtjei* Az sz b-ből jav.
30. K: *nélkül <bé> elbúttam*
33. K: \bar{n} [= *nem*]
34. K: *és Horváth* Az és a sor fölött betoldva, a H á-ból jav.
35. K: *Tisza* Az a fölött áth. ékezet.

36. K: \bar{n} [= *nem*]
 38. K: \bar{h} [= *hogy*]
 39. K: \bar{h} [= *hogy*]
 42. K: *mellyk* [= *mellynek*]
nyoszolyáját Az *n k*-ből jav.
 44. K: *nagy* Az *n h*-ből jav.
válva szállongjon A *va toz*-ból, az *sz f*-ből jav.
 46. K: *örömidk* [= *örömidnek*]
 47. K: *gháborítják* [= *megháborítják*]

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

- 1–2. *gyászolt körülötted*: utalás a grófné első férjének halálára.
 2. *Atád*: Nagyatád (Somogy megye), itt volt a Czinderyek birtoka.
 6. *Etelkád*: talán a grófné első házasságából származó gyermekről van szó, bár erre nézve nem találtunk semmilyen adatot.
 9. *Gráziák*: „a' Kellemesség' három Isten asszonykájí” (Tav/j.).
 10. *Hébe*: „Az Iffjúságnak Isten asszonya” (*D[ebreceni] Magyar Psyche* 692. sor).
Amor: a szerelem istene.
 11. *Hymen*: a házasság istene.
 21. *érzékeny* (rég.): élőlény.
 27–30. Utalás 1798. márciusának sorsdöntő napjaira, mikor is állás után igyekezett a költő, de közben érte a hír, hogy Lilla már nem az övé (a történekek helyszíneinek és időrendjének lehető pontos rekonstrukcióját lásd Boros Dezső tanulmányaiban, *Alföld* 1965/2. 64–70. l. és *Somogy* 1980/4 3–10. l.).
 34–35. *Horváth Országtól Erdély széléig*: utalás Csurgóról Debrecenbe történt hazatérésére.
 40. *Cupressus*: „halotti és halálos fa volt a rómaiaknál” — írta a költő *A nemes magyarságnak felülésére* című vers jegyzetében.
 42. *nyoszolya* (nép.): ágy (vö. *A' Tsókok* 953–954. soraival).
 43–45. E motívum párhuzamaira nézve lásd a [*Francia versek prózafordításai*] 11. sorának jegyzetét.
 46. *Erato*: a szerelmi költészet múzsája.

54. Amaryllis

Kézirata

1. OSzK. Oct. Hung. 71 (K₁). Autográf tisztázat, a végén a cenzor engedélyező aláírása (1803. június 25.).
 2. DebrK. R. 788 4. 1a–3b (K₂). Autográf fogalmazvány, cím, előszó és jegyzetek nélkül. Ugyanezen kötet 4b lapján megvan az előszó másolata is, a lap alján Csokonai autográf forrásjelzéseivel, (ezért jelöljük ezt is K₂-vel).

Megjelenése

Önállóan jelent meg 1803-ban, mint halotti búcsúztató. Később a költő felvette az AV. tervezeteire (vö. Cs/ÖM. I. 245—246. l.), e kötetben halála után meg is jelent. Az AV. művei között közölte Toldy, majd a HG. (I. 329—338. l.) és a FK. is, a MM. és a MM². a szindarabok közé sorolta.

Keletkezése

Az idillium Schraud Ferencné született Zeininger Anna halálára készült halotti búcsúztató. Az 1772. május 11-én született Schraudné 30 éves korában, 1802 decemberének legvégén halt meg Debrecenben. Férje — mint a mű 5. számú jegyzetéből kiderül — sem halálos ágyánál, sem temetésén nem volt jelen. Schraud Ferenc (1761—1806), aki az idilliumban Milon néven szerepel, nagy karriert befutott, elfoglalt ember volt, távol feleségétől a hivatásának élt. 1790-től megyei főorvos, majd 1792-től a pesti egyetem tanára lett. A titkosrendőri jelentések francia-szimpatizánsként mutatják be (vö. Benda I. 750. l.). 1794-ben nagy szerepet vállalt a szerémi pestis megfékezésében, amiért magyar nemességet kapott, később pedig — hasonló érdemekért — királyi tanácsosi címet. 1802-ben nevezték ki országos főorvossá. Halálát 1806-ban, a tifuszjárvány elleni küzdelemben lelte. Schraud 1788. június 15-én vette feleségül Zeininger Antal, debreceni patikus lányát. Zeininger, aki az idilliumban Thyrsis néven szerepel, alapította Debrecen második gyógyszertárát, a híres és maig fennálló „Arany Egyszarvú”-t (a mai Kossuth és Sas utca sarki gyógyszertárát). Ez az alapítás évétől, 1772-től 1807-ig az ő vezetése alatt működött (vö. minderről DMÉ. 1976. 102—107. l.). Csokonai ügyfélként is kapcsolatban lehetett Zeiningerrel, erre utal Fazekas Mihály *Cs. et F.* című versének részlete (*Égre lobog fel a te | Jótéteményed lánga is, orvosi | Szerrel segítöm.*), amelyhez lapalji jegyzetben hozzátette: *Tzajninger* (FM/ÖM. I. 89. l.).

Schraudné temetése 1802. december 31-én volt, az idillium előszavának keltezése 1803. január 8., így a megírás január első hetére tehető, mivel a mű nem a temetésen való elmondásra készült. Ezt nemcsak a választott műfaj, s az előbeszéd utalása (39—41. sorok) valószínűsítik, de az alaphelyzet is, tudniillik az, hogy az apa és a férj a sírnál beszélgetnek. Csokonai tehát nyilván a kiadás szándékával készítette búcsúztatóját, s mint a kéziratok közötti különbségek, valamint a kiadás ezektől néhány helyen ugyancsak eltérő volta igazolja, komolyan és sokat csiszolt rajta. Ez az írás a maga rostáján kívül egyébként mások bíráló szeme elé is került. 1803. február 23-án Nagy Gáboron keresztül Kazinczytól kéri vissza a mű kéziratát (MM². II. 482. l.). Feltehető azonban, hogy Kazinczynek nem csupán véleményezés céljából adta oda idilliumát, hiszen az a *babér* szóról folytatott vitájuk újabb ripszjtát is tartalmazta (lásd erről részletesen a 277—278. sorok jegyzetében). A kézirat természetesen eljutott Schraudhoz is, de ennek pontos idejét nem tudjuk; annyi bizonyos, hogy január 19. után (vö. MM². II. 470. l.), de inkább miután visszakapta Kazinczytól a kéziratot, tehát márciusban. Ezzel van összhangban az a levél is, amelyet Kultsár István írt Csokonainak április 16-án, beszámolva a mű fogadtatásáról: „Valamint nagy örömmel olvastam az Amarillist, úgy igen sajnálom, hogy a lacuná-

kot nem tetszett mind eddig kipótolni. Én közlöttem az Aesculáp fiával, ki nagy megilletődéssel köszönte a Lantosnak fáradságát, nem is kételkedem, hogy már kinyomtattatására régen erre lett volna, ha én az Ur pótlásait várván nem szüntem volna meg erre ébreszteni. Vallyon nem akadott é az Ur némelly *Germanismusokra*, midőn későbbben nyugodtabb elmével olvasná. Ha néhol ez eránt tenne az Ur változást, helyesnek ítélném: többnyire a munka különös szépségekkel bővelkedik. Helybenhagyta Virág és Schedius. Tehát a nyomtatásra engedelmet várok.” (CsEml. 140. l.) Hogy milyen hiányosságokról és pótlásokról van szó, nem világos, s a fennmaradt kéziratokból sem deríthető ki. Annál érdekesebb viszont a „lektorok” személyére tett utalás. Vargha Balázs feltételezi, hogy ez időszakban Csokonai más művét is bírálta Virág és Schedius (vö. *Miért remekmű és miért nem az? Jelek, jelképek, jellemek*. Bp. 1984. 313. l.); ez utóbbi neve valóban felmerül *A' Kellemek* című Wieland-fordítás kapcsán is (lásd a mű jegyzeteit).

A megjelenés tényleges idejéről közelebbit Kultsár István 1803. június 9-i leveléből tudunk meg: „Amaryllis a jövő héten szép írópapirosra ki léssen nyomtatva. Eddig a vásár gátolta.” (CsEml. 144. l.) Az alkalmi költemény tehát elérte célját: megjelent, s tetszett a „megrendelőknak”, de nem utolsósorban azoknak is, akiknek Csokonai igazán adott a véleményére.

A mű a pásztoridill antikvitásból (Theokritosz, Vergilius) eredő hagyományát folytatja. A pásztoriköltészet igen nagy népszerűségnek örvendett a XVIII. században, maga Csokonai is művelte versben és prózában egyaránt (minderről lásd *A' Tántz*, a *Vázlatfűzet* és *A' Tsókók* jegyzetében mondottakat.) A költő megjegyzése, mely szerint e darabja az első próbálkozás e műfajban (14–15. sorok), legfeljebb csak az eclogára vonatkozhat, melynek fő mintáit fel is sorolja. Az *Amaryllis* keletkezésében a legnagyobb szerepe azonban minden bizonnyal Pope *Daphnéjének* volt (lásd MM². III. 158–161. l.), erre maga Csokonai is utal (32–33. sorok). Pope idilljét 1801-ben, Alexandra nádorispánné halála alkalmából le is fordította, de ez majd csak az AV.-ben jelent meg (vö. Fest S. EPhK. 1916. 624. l.).

Szövegvizsgálat

Főszövegünk alapja az 1803-as kiadás (Amar.). Ennek szövegén néhol változtattunk a kéziratokkal és az AV.-vel történt egybevetés alapján. Először is kiszűrtük a nyilvánvaló sajtóhibákat. A mássalhangzóképzések jelölésében mutatkozó ingadozást (pl. *hosszan* – *hoszszan*) egysegesítettük, mert a két mássalhangzó teljes kírása arra vezethető vissza, hogy a kéziratban az adott helyeken el volt választva a szó a kötött mássalhangzónál. Meghagytuk viszont a *ts* és *cs* váltakozását, mert ez a kéziratot is jellemzi, csakúgy mint az *Árkádia* szó háromféle írásmódja. A cím után az Amar.-ban pont van.

A K_1 és K_2 alapján megfigyelhetjük Csokonai alkotásmódját. A K_2 az első megfogalmazás, ettől sokban eltér a K_1 , amely már nagyon hasonlít az Amar. szövegéhez, de még nem azonos vele teljesen. E változatokat részletesen feltüntetjük, kivéve azt, hogy mindkét kézirat következetesen *i*-vel írja a *Milon* nevet. A beszélők neveit mindegyik változat kisbetűvel, aláhúzva írja.

A K_2 -ben még nincsenek jegyzetek, a K_1 jegyzeteinek pedig rossz a számozása. Az 1. és 2. rendben van, viszont a 3-as szám már kétszer szerepel. Mégsem csúszik el a számozás itt még, mert a költő 5-től 8-ig átjavítja a számokat (tehát a 4-t 5-re, stb.), viszont a második 3-at elfelejti 4-re átírni, így ez a szám teljesen hiányzik a sorból. A nyolcasnál azonban visszatér az eggyel elmaradt számozáshoz, mert két jegyzet előtt szerepel 8-as szám. A kiadások javították e hibákat, de az utolsó jegyzet száma ezekben is csak 15, nem 16. Ennek az a magyarázata, hogy a K_1 14-es jegyzete teljesen kimaradt, így a jegyzetanyag valóban 15 tételből állott. (Az AV.-ben hiányzik a 10. is, de ez pusztán sajtóhiba.)

A K_2 másolatban fennmaradt előszava után autográf forrásjelzések láthatók, melyek azonban feltehetően nem e műhöz készültek:

Virg. Aen. 12: <794, 6> 794. *Georg.* 1: 498.

Ovid. Met. 8: 631–712. *Trist.* 1: 3; 29–34.

Hor. Od. 2: 17; 2, 3.

1. K_1 : <*Egy Próba Magyar*> *Idyllium*<*ban*> **Kir. Tanácsos SCHRAUDNÉ** halálára A *Tanácsos* olvhtl. szóból jav., a *Kir.* utólag betoldva elé.
5. Amar.: *MONDANIVALO* A szó a 49. sorban, valamint a K_1 -ben és az AV.-ben is hosszú ó-val szerepel, em.
- 6–7. K_2 : *vagy a' barbarismus v. a' luxus következési* [= *barbarismusnak vagy a' luxusnak*] Kiemelés nincs.
 K_1 : *luxusnak* Az l L-ből jav.
7. K_1 : *Természetben* Utána nincs vessző.
8. K_1 : *józan* A j c-ből jav., a K_2 -ből hiányzik e szó.
9. K_1 : *kinyíltt*
10. K_1 : *Szívét édes repesésben* Az *édes* a K_2 -ben is megvan.
11. K_2 : *érzi annak az eřnek* [= *embernek*] **Caracteréhez m̄nkor** [= *mindenkor*] tarthatni
- 14–15. K_1 : *Poésisban*
15. Amar.: *Ketséges* Az ékezetet az AV. és K_1 szerint em.
 K_1 : *Elsőszülöttemnek* Az E e-ből jav., a *felől* után kettőspont áll.
 K_2 : *első szülött munkámnak ki meneteléről*
16. K_2 : *a' Vers mértékkel is szorítani magamat* Előtte hiányzik az azt.
19. K_2 : *volna, mert*
20. K_1 : *Énekei* Utána vessző áll.
22. K_1 : *Században helyett Seculumban felállítani.* — Az állítan olvhtl. szóból jav. ,a *fel* sor fölötti betoldás.
A K_2 -ben a mondat így hangzik: *mert a Gróf Zrinyi Miklós és a' Faludi Ferentz Pásztori Éneki durvábbak mintsem őket a' Gesneri seculumban mustrául lehetne előmbe tenni.*
23. K_2 : *Ménalusi*
 K_1 : *csak*
24. K_2 : *bátorító szíves biztatást helyett egy középszerű helybe hagyást*
25. Amar.: *leszsz* em. A $K_{1,2}$ -ben utána az áll. A K_1 az *ollykor-ollykor-t* kötőjelesen írja, utána az igekötő külön van.
26. Amar.: *tölgyes* Az AV. és K_1 szerint em.
27. Amar., AV.: *érdeinket* A K_1 szerint em.
 K_2 : **Bikk és Tölgy** *erdeinket*

- K₁: tekintetben
28. K₁: *Andesi*
K₂: *prima Syracusio dignata*
29. K_{1,2}: *készült* A K₂-ben utána pontosvessző áll.
31. Amar.: *történetIdylliumos* Az egybeírás sajtóhiba, javítottuk.
32. K₁: *Pópének* A rag nincs kiemelve.
Amar., AV.: *Daphne* Nincs kiemelve, itt a K₁ szerint em., csak-
úgy, mint a következő sorban a *Tempestnek* esetében.
- 35–36. K₂: *Amaryllis, az az*, Hiányzik.
M. Dr. *Protomedicus, és professor Cons. Schraud*
K₁: *az az, M. Dr. és Protomedicus <és Professor> T. Cons.*
SCHRAUD Az és, valamint a T. utólag betoldva, a Dr. Sc-
ből jav.
37. K₁: *Zeí <.> ninger*
38. K₁: *Leánya,*
- 38–39. K_{1,2}: *Ó esztendő*
40. Amar., AV.: *s* A hiányjel elmaradt, em.
45. Amar.: *Milon és Egiek'* em.
K₂: *tanátsát helyett titkait*
46. K₂: *ezen helyett ez*
47. Amar., AV.: *Phoebus* A hiányjel elmaradt, a K₁ szerint em.
49. K₂: *vagyok s ezzel végezem*
K₁: *vagyok, és ezzel zárom bé Mondanivalómat*
50. Amar., AV.: *8. Nap 1804.* A mű l. jegyzetében is 1803. szerepel,
csakúgy mint a K₁-ben. A K₂-ben nincs dátum.
51. K_{1,2}: Hiányzik.
52. K₂: *Milon, és*
- 53–54. K₂: *borúlva és Óh* Utánuk nincs vessző; *Thyrsis* neve mindkét
kéziratban a szöveg előtt szerepel, a sorban.
Amar., AV.: *egygyez* em.
- 55–56. K₂: *méltó és szelíd* A sor fölött betoldva mindkettő.
57. K_{1,2}: *fényje;*
Amar.: *eltűnék* A K_{1,2} szerint em.
58. K₁: *Atya! <botsáss meg me> hogy*
vigasztalhatlak A K_{1,2} szerint em.
60. K₂: A közbeékelés vesszővel történt, az ő kisbetű.
62. K₂: *könnyeinket*
K_{1,2}: *Zöldje*
64. Amar., AV.: *Menynyeiektől* em.
65. K_{1,2}: *párák és sohajtásimat* Utánuk vessző áll.
K₂: *az én <forró> sohajtásimat, itt e' <szomorú> Kápolnánál* Az itt
sor fölötti betoldás, a *gyászos* a <szomorú> fölé írva.
67. K₂: *<Már> 17szer <Tavaszon> zöldültek ki <a' Szent> Kertemb* A
szer utólagos hozzátoldás, az *em ben-*ből jav., a *ő* ezután
toldva a szóhoz.
68. K₂: *Amaryllis az én nevelésem alatt volt:* Az *y i-*ből jav.
69. K₂: *Tavaszon* Az *ő* érette sor fölötti betoldás.
Amar.: *Fölfellettieknek* em. Az *ő* a K_{1,2}-ben hosszú.
- 69–70. K₂: *Első tavaszán <is> életének <olly> annyit* Az *E A-*ból jav.
71. K₁: *találtunk;*
K₂: *utolsón*
74. K₁: *Zeí <.> ninger*

76. K₂: *Ielkét Az Ollyan helyett Olly szerepel.*
79. K₂: *És a' millyen tisztán <Úgy> Az áth. szó fölé írva.*
Amar., AV.: *viszsa* em.
- 79–80. K_{1,2}: *csillagokra*
80. K₂: *Hűsz tél <kielenné tette a'> dúlta el a hűsz*
81. K₂: *életünk <tava> még is <örök> szakadatlanúl*
82. K_{1,2}: *A vessző a szerzett után áll.*
84. K₂: *díszje <virága> Az áth. szó fölé írva.*
K_{1,2}: *Kertemnek*
86. K₂: *el Az e m-ből jav., utána hiányzik a vessző.*
ama <sárga> rózsza Az ama a'-ból jav.
89. K₂: *lakosai*
- 90–91. K₂: *szerettem, hídjétek el azt <nékem> Milonnak*
91. K₂: *mondom Utána hiányzik a vessző.*
92. K₂: *nehézteléssel helyett neheztelve A reám hiányzik.*
irigylem helyett irigylemem kell A mondat utáni gondolatjel hiányzik.
93. K₂: *Óh <hívjatok engem is örök Zöldetekbe, vagy ötet> adjátok*
Amar., AV.: *viszsa* em.
94. K₂: *lugassaitokba: Amarillistól*
96. K₂: *Mindkét tartoztasd o-ja rövid, a második után nincs vessző.*
Amar.: *Appollónak* A kötet más helyein, valamint a kéziratokban a helyes alak szerepel, itt is em.
97. K_{1,2}: *Kedvese és csillagokon A K₂-ben hiányzik a gondolatjel.*
98. K_{1,2}: *csendes lelke ajjakának A K₂-ben partján helyett szélén.*
Amar.: *ebegett* em. A K_{1,2}-ben nincs utána vessző.
99. K₁: *„Én halok, <úgymond> ezt mondá A K₂-ben nincs idézőjel.*
100. K₂: *szövetségünk helyett frígyünk <nek> A de a sor fölött betoldva.*
102. Amar.: *Istenhozzátok' — szeressetek* A hiányjel itt felesleges, mi a K_{1,2} és az AV. szerint em.
- 102–103. K₂: *Szeressetek a' síron <túl is> Az áth. szavakat először az első szó után toldotta be, majd ezt is áthúzva az eredeti helyére tette vissza, az áth. szavak fölé írva.*
- 103–104. K₂: *túl is a' síron <túl is>*
Istenhozzátok A felkiáltójel hiányzik, gondolatjelek nincsenek, a második már sor fölötti betoldás.
104. K₂: *mondá;*
105. K₂: *ujjak <kezek> Az áth. szó fölé írva, gondolatjelek nincsenek.*
106. K₂: *ezek Hiányzik.*
108. K₂: *Óh lelkem' fele! óh Amaryllisom! Az om utólag hozzátoldva.*
feletted Hiányzik.
109. K₂: *sír <hatok> Az áth. rész fölé írva: athallak.*
110. K₂: *sír <jál> Az áth. rész fölé írva: hatsz.*
könnyeket
Amar., AV.: *hullasz* A K_{1,2} szerint em.
111. K₂: *ha <tágu> ki fakadhat, A hat, utólagos hozzátoldás.*
K₁: *vagy* Nincs utána vessző.
116. K₁: *Rosa*
117. K₁: *merithetted <végső> bútsúzó Ez utóbbi helyett a K₂-ben utolsó szerepel. A boldogabb után a K₁-ben nincs vessző.*
118. K_{1,2}: *megtagadták helyett elvették*
119. K₂: *'s ezzel helyett és*

- egészen helyett <sze> torkig
120. K₂: nékem, <óh> Délusnak
122. K₁: *adtál*;
K₂: *ha másdön szívemk* A *ha* után hiányzik a vessző, a *k* utólag toldva a szóhoz.
K₁: *Fele* A *bú* után egyik kéziratban sincs vessző.
123. K₂: *között* helyett *közt*
a' *másik jobb fele a' halál keze* A K₁-ben: *Fele*.
124. K₂: *egyiken* Előtte pontosvessző van vessző helyett.
Amar., AV.: *óh* A K_{1,2} szerint em., a K₂-ben nincs gondolatjel.
125. K₂: *seregénél* helyett *világánál*
mint Hiányzik.
127. K₂: *Ki<nek>*
Amar., AV.: *Appollónak* em.
128. Amar., AV.: *rózsa színű* A K_{1,2} szerint egybeírtuk.
K₂: *tengeren* A *vala* sor fölötti betoldás.
129. K₂: *két Világ<ok>nak <sze> . . .* A két sor fölötti betoldás, a *termésit* az áth. szó fölé írva. A tagmondatokat elválasztó vesszők a K_{1,2}-ből hiányoznak.
130. K_{1,2}: *legelnek*,
- 130–131. K₂: *súgáros oldalait megnyugtadják < . . . > a' partokon*
131. K₂: *mít értem vélek*
132. K₁: *viggoritá* Aláhúzva.
133. K₂: *is, Arkádiának orvosa* Hiányzik; gondolatjel nincs az Amar.-ban sem.
134. K₂: *Arany egészség*,
135. K₂: Az *ama'* első két betűje és az *is* utólag betoldva.
- 135–136. K₂: *engedni a' végezésnek* Eredetileg fordított sorrendben.
136. K₂: *Könnyekkel kísérté <sír>hideg* A *már* hiányzik.
137. K₁: *a' <Halál> Végezés*
139. K₂: *lantjával és Éjnek*
141. K₂: *Arcadiának lantosa*
- 142–143. K₁: *homlokán <homlán>* Az áth. szó fölé írva.
143. K₂: *nyírfának* helyett *sűrű nyíragakon* Az *elestveledett* olvhtl. szóból jav.
K₁: *holló <a' sűrű nyírága> <fejére ezüst> a' nyírfának síma fejeén*
Az *a'* utólagos betoldás.
144. K_{1,2}: *Videkünknek pásztora* A K₂-ben előtte vessző, utána kettőspont áll.
145. K₁: *Ének*
K₂: *ének enyhíti a bút és bánatot*.
146. K₁: *Sírhalom*
148. K₁: *T.* Utólag toldva a szó elé.
149. Amar., AV.: *Aszszonynak* em.
K₁: *Debretzenben: maga akkor Pesten volt, 's a' mint hallottuk, betegem*.
150. K₁: *itt nem lehet < . . . >* Az áth. rész fölé írva.
Amar., AV.: *hosszsan* em.
153. Amar., AV.: *órák a' napnak* Előtte nincs vessző, a K₁ szerint em.
154. K₁: *Városának*
155. K₁: *József <István>* Az áth. szó fölé írva.
Cons:nét itten curálta

- 157–158. K₂: méltatlanra: vajha
158. K₂: *De, <az én énekem> <lantom> Arcadiának lakosi!*
159. K₂: *talán <több> nem*
Amar.: *ekhóztaták em.*
160. K₂: *halmautokat, 's tsereiteket.*
161. K_{1,2}: *Fogadástétel*
Amar., AV.: *háladatlan* A K_{1,2} szerint em.
163. K₂: *dalom*
165. K₂: A gondolatjel helyett vessző áll.
- 165–166. K₂: *vonta fel sátorát helyett vont sátrat*
166. K₁: *Sátorát*
Amar.: *körülöttem* A K_{1,2} szerint em. Utána a K₂-ben vessző van, csakúgy mint a következő két tagmondat után.
168. K₂: *önnön* Hiányzik.
- 169–170. K₂: A második, harmadik *tudtam* és az *ah! most* hiányzik.
Utána nincs új bekezdés.
172. K₁: *sétáló-lugasom*
K₂: *és az <éjféli> én*
- 174–175. K₂: *addig* Hiányzik. A K_{1,2}-ben: *csókolom.*
175. K_{1,2}: *ölelni*
176. Amar., AV.: *myrtus viselte* A kiadásokban a sor vége vágja ketté, s csak az elválasztójel maradhatott el, a K_{1,2} szerint em.
K₂: *<...> estikék* Az áth. szó fölött: *lígeti.*
177. K₂: *képzeldésem <olyan m> setét* Utána itt és a K₁-ben sincs vessző.
178. K₂: *mellyek a' napot elnyelik,* Utólag betoldva a sor fölött, a leszálló hiányzik.
- 178–179. K_{1,2}: *Zengésem bús* A K₂-ben nincs utána vessző.
179. K_{1,2}: *mendörgések*
180. K₂: *Títán* A hiányjel elmaradt, a tagmondat végén kettőspont van.
181. Amar., AV.: *villám farkok* A K_{1,2} szerint egybeírtuk.
K₂: *rövid <rémitő>* Az áth. szó fölé írva.
182. K₂: *<Borzasztó> Rettenetes*
183. K₂: *elpusztultt* Az e p-ből jav.
K₁: *Világomat*
K_{1,2}: *föld*
- 183–184. Amar., AV.: *öszvedültt* A K₂-ben az ú ékezeze ű-éből van jav., a K₁-ben pedig egyértelműen ű van, ezért e variáció szerint em. A K₂-ben a tagmondat után pontosvessző áll.
Ozenki Nincs kiemelve; a K₁ szerint em.
184. K_{1,2}: *csak*
K₂: *teheti azt <egy> jóltévv*
185. K₂: *bágyadt pacsirta*
186. K₂: *viola*
187. K₂: *ormózatján*
188. K_{1,2}: *Szavaidnál* A K₂-ben *mond* helyett *szól* szerepel.
189. K_{1,2}: *magokon* A sor fölött betoldva.
190. K₂: *tudók más eránt sem gonoszok. De, a' midőn az éj homályán keresztül*
K₁: *De <a'> midőn* A vessző hiányzik.
191. K₂: *megbottsáss, ha féltetek helyett féltennem kell tégedet*

elcsüggedő Az igekötő hiányzik.

- K₁: *csüggédesedet*; <féltennem kell> megbotossá
192. K₂: *magán <és szere> töprenkedik*; A K₁-ben is pontosvessző van.
193. Amar.: *Alföldet* A K₁ szerint em.
196. K₁: *lakóhelyéről helyett lakhelyéről*
Amar., AV.: *nevezik* A K₁ szerint em.
197. K₁: *Linnéi*
198. K₂: *más felől helyett jobbra fordulnának* A K₁-ben: *másfelől*;
az és után egyik helyen sincs vessző.
198–199. K₂: *aligha <kevéllye> büszkévé <...> nem* Nincs gondolatjel.
199. K_{1,2}: *magad* Utána nincs vessző, a K₂-ben hiányzik az *a'* is.
200. K₂: *eszedbe* Utána nincs vessző.
K₁: *felette <vagy> kell*
201. K₂: *sírhalomnak*.
201–202 K₂: *maga <nev> vesztén* A második *a* át-ből jav.
nevet az bolond <az> A vessző hiányzik *a nevet* után a K₁-ben
is, s ott is vessző áll pontosvessző helyett *a bolond* után.
202–203. K₂: *a' másén katzag, az gonosz <...> de a' ki <másért> magát*
<meg> elrontja
203. Amar., AV.: *és ha*, A vesszőt a K_{1,2} szerint elhagytuk.
203–204. K₂: *másért <rontja> magát*
gonosz A g b-ből, az n l-ből jav., a mondat végéről hiányzik a
gondolatjel.
204. K₂: *és légy erőss* Előtte hiányzik a vessző a K₁-ben is.
205. K_{1,2}: *istennel* Utána a K₁-ben kettőspont, a K₂-ben pontosvessző
áll.
K₂: *'s <ember> úgy*
207. Amar.: *Főpapja Phobeusnak* Különírtuk; a K₂-ben: *Fő Papja*.
K₁: *Tartományunkban* A K₂-ben *Arcádiánkban* van helyette.
210–211. K₂: *kívánod vigasztalni, mint engemet*. <Néked> *Patarának*
211.–212. K₂: *adta és lantot* Utánuk vessző áll.
daloljak helyett dalolj Előtte a vessző, utána a gondolatjel
hiányzik.
214 és 224. K₂: Az itt olvasható két bekezdés fordított sorrendben követ-
kezik, s nincs is tagolva. A sorrend megfordítását *, Ψ jelek
mutatják.
214. K₂: *Hegyekről és parlagokról* Utánuk nincs vessző.
215. K_{1,2}: *Nagy Vizen* A K₂-ben az *i* rövid.
216. Amar.: *megszűnik* A K_{1,2} szerint em.
K₂: *lenni; eddig* A *leselkedett* után vessző áll.
216–217. K₁: *külön-külön*
217–218. K₂: *az <Ha> Aurora után a' Sáska, te*
218–219. K₂: *mondta; ne*
219. Amar., AV.: *viszsa hátrált* em. A K₁ kötőjelesen írja, a K₂-ben
nincs utána vessző.
220. K₁: *ekhóztattam* Utána pontosvessző áll.
Amar., AV.: *büza termő* A K_{1,2} szerint egybeírtuk.
K₁: *Síkra* A K₂-ben *tengerbe* áll helyette.
221. K₂: *vad Bakonyt <Nagy Vízet>* Az áth. szavak fölé írva.
K_{1,2}: *Nagy Vízet*
222. K₁: *az Árpád* A névelő sor fölötti betoldás, a hiányjel csak e
változatban szerepel, e szerint em.

- Amar., AV.: *öröggének* A K_{1,2} szerint em.
223. Amar., AV.: *volna e'* A K_{1,2} szerint em.
224. K_{1,2}: *hijába*
Amar., AV.: *tudományiddal* A K_{1,2} szerint em.
K₂: *Atyját*
225. K₁: *Kigyó* Utána az elhagyott jegyzet száma (14.), mely a lap alján olvasható: *Anguis Aesculapii. Salutis symbolum.*
K₂: *én*
226. Amar., AV.: *esdeklem* A K_{1,2} szerint em.
228. K₁: *Vidításnak*
229. Amar.: *poetai* A K₁ szerint em., itt előtte vessző áll.
231. Amar.: *keresztül* A K₁ szerint em.
234. Amar.: *megszüntetett* A K₁ szerint em.
235. K₁: *Munkáját* Az *i á*-ból jav.
239. Amar., AV.: *mondhatom e'* A K_{1,2} szerint em., a K₂-ben nincs előtte gondolatjel.
K₂: *a' mivel a' mit*-ből jav.
241. K_{1,2}: *Arcadiára*
242. K₂: *göbolyók* helyett *fejnívalók zöld pusztára*, *(kérelek)* *melly* Az *ó* a K₁-ben is hosszú.
243. Amar., AV.: *'s, a' mi* A vesszőt az *'s* elé tettük, a K₁-ben nincs írásjel.
244. K₂: Nincs gondolatjel, a K₁-ben a *betses* előtt is van. *gyászos* A sor fölött betoldva.
K₁: *esztendőre* Utána nincs vessző.
245. K₂: *reménységére*, *(boldogságára)* Az áth. szó fölé írva, gondolatjel nincs.
Amar.: *e férji* A hiányjelet em.
- 245—246. K₂: *e' férji* *(sok)* *elmerülésre*, A K₁-ben nincs utána vessző.
246. K₂: *könnyeekre*
K_{1,2}: *barátja*
247. K₂: *sőt Atyádnak, kit én esmértem, hideg maradványira, 's Czenki* A tagmondat végén felkiáltójel helyett vessző áll.
248. K₂: *néma (bánati) keservimet* A felkiáltójel az *óh* után hiányzik.
250. K₂: A gondolatjel utólag betoldva.
252. K₂: *Múzsám* Utána pontosvessző áll.
253. K₂: *forgó* helyett *merültt*
254. K_{1,2}: *fűzágakhoz*
K₂: *ragaszkodik* helyett *kapkod Szégyenemmel is (enyh) munkálni kívánom*
256. K_{1,2}: *Fülmile' dalja*, A K₂-ben a *hát* után pontosvessző áll.
257. K₂: *édesebb* helyett *bájosabb*
258. K₂: *Ária* Hiányzik, a két versszak egymás mellé van írva, minden második sor bentebb van kezdve.
259. K₁: *Kedvestekhez*
260. K_{1,2}: *Hijába* A sor végén kettőspont van, csakúgy mint a következő sorban.
264. K₂: *E' (sír)halomba* A sor végén pontosvessző áll.
265. K₂: *lelkének nyájás* *(...)* Az áth. rész fölé írva.
267. K₂: *Sirjatok; Sirassatok*-ből jav.
268. K_{1,2}: *csékély*
269. K_{1,2}: *csak* A K₂-ben: *kevésé*, csakúgy mint a következő sorban.

271. K₂: *Majd* <*Majd ha*> Az áth. szavak fölé írva.
bútok A hiányjel elmaradt.
tágulásában <*Érvyhül . . . mondjátok:*> Az áth. szavak fölé írva.
272. K₂: A szöveg áth. sor fölé van írva, aminek csak az eleje olvasható: <*Boldog . . .*>. Az idézőjel és a felkiáltójel hiányzik.
 Amar.: *O em.*
273. K₂: *jutott*; <'s> *e'*
274. K₁: *több-több*
275. K₂: *Szerentsélen* <*Czippus*> *Vége a' szomorú esztendőnek*, Az első szó utolsó t-je s-ből jav., a *len* utólag hozzátoldva.
276. K₁: *Kedveltet* és *szerencsés*
 K₂: *Czippusok*
kik ez <*kik olly*> Az áth. szavak alá írva. Az áth. szavak fölött ugyancsak áth. szó látható: <*mellyek*>.
- 277–278. Amar.: *Hogy a' Bábér* A K₁ szerint em., a K₁-ben: *mind egy*.
 K₁: *másutt megmutatom helyett meg van mutatva a' tavalyi M. Kurirbéli Criticus ellen egy nem sokára kijövő Munkámnak Előbeszédjében. Az egy nem sokára kijövő Munkámnak a következő áth. szövegrész fölé van írva: <a' Clio' (Cs. V. M. által Pest 1803.)>*
279. K₂: *édes* és *Aldott* Az *é É*-ből, az *Á á*-ból jav.
könnyeimnek
281. K₂: *hantok* Utána vessző áll.
282. K_{1,2}: *szívem* Utána vessző áll, a K₂-ben nagy a kezdőbetű.
hantok Utána nincs felkiáltójel.
283. K₂: *szerentsék* Utána felkiáltójel van.
szerentse
284. K_{1,2}: *Világon*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A mű alkalmiságának és személyességének a viszonyára, valamint lírai prózastílusára nézve lásd Haraszti 294. l.; Waldapfel 300. l.; CsEml. 575. l., StudLitt. 1986. 52. l.

- Cím. *Amaryllis* (gör., lat.): lánynév a pásztorköltészetben, jelentése: 'liliom'.
- 2–4. Az idézet Vergilius VI. eclogájából való (1–2. sorok):
 Ó ki syracusaei zenét lantján legelőszőr
 csalt ki, csalíttban nem szégyellt soha lakni Thaliám.
 (Lakatos István ford.)
5. *Mondanivaló*: előszó.
- 14–15. *pásztori Poesis*: pásztorköltészet.
- 19–20. *Zrinyi Miklós* (1620–1664) korai szerelmes versei az idill műfajában készültek, a *Violántilla* elnevezés állandó szereplőjük, *Viola* nevéből ered.
20. *Faludi Ferentz* (1704–1779) hat eclogát írt, e művei Vergilius-utánezatok, de nem hiányzik belőlük az eredeti magyar íz sem (vö. Horváth János: *A magyar irodalmi népiesség . . .* Bp., 1978. 32. l.).
- 21–22. *Gessner* idilljeiről, ill. annak Kazinczy általi fordításáról lásd

- A' Tsókok* jegyzeteiben mondottakat.
23. *Ménal*: Mainalosz, hegység Árkádia határán.
28. *Andesi Pásztor*: Vergilius (i. e. 70 – i. u. 19), Andes születésének a helye.
- 32–33. Lásd a mű keletkezéséről mondottakat.
44. *Delphisi sugarlás* (rég.): sugalmazás. Delphoi a leghíresebb görög jóshely volt, megszerezte magának Apollón is, így ő volt ott a negyedik jóisten (vö. Pomey 29. l.).
47. *Phoebus' Főpapja*: Phoibosz Apollón másik neve. Apollón a gyógyítás istene is volt, ezért nevezi a költő az ő *Főpapjának* Schraudot.
62. *Cyprus*: a gyászt jelképező fa.
111. *tágul* (nép., rég.): enged. (Szilágyi Ferenc adata)
120. *Délusnak sárga Istene*: mint Csokonai is írja jegyzetében, itt is Apollónt kell érteni; a név születésének helyére, Délosz szigetére utal (vö. Pomey 28. l.).
124. *Végezés* (rég.): végzet.
126. *a' világgal egyhasi kövek*: utalás Deukalion és Pürrrha történetére, mely szerint az özönvíz után kövekből született újjá (vö. Pomey 269. l.). – *egyhasi* (nép., rég.): iker.
130. *a' Nap Lovai*: Héliosoz, a napisten lovak húzta szekéren vágat végig az égbolton; itt Kelet megjelölésére szolgál.
148. *T.* [= *tekintetes*]
- Cons.* [= *Consiliarius*] (lat.): tanácsos.
150. *mythus* (lat.): mítosz.
154. *M. Dr.* [= *medicus doctor*] (lat.): orvostudor. (Szilágyi Ferenc adata)
- Physicus* (lat.): kerületi orvos.
155. *curál* (lat.): gyógyít.
164. *Zefir*: enyhe nyugati szellő.
176. *myrtus*: a tisztaság, dicsőség jelképe.
- lígeti Estike*: „egy barátság, és külső tekintetére nézve szomorú virág, mellynek nappal semmi illatja nints, de estve el kezdvén egész éjjel a' nap felköltéig olyan kellemetes szagot bocsát mint az apró viola, vagy a' Játzint.” (Tav./j.)
180. *a' Titán*: itt a Napot, a Napistent jelenti.
- 20 – 206. Az ember helyének meghatározása már fogalomhasználatában is a *Halotti verseket* előlegezi (pl. *nemes valóság*).
211. *Patarának Védistene*: Apollón, e nevét a Lükiában fekvő Patara városáról kapta, ahol jóshelye volt.
213. *malaszt* (rég.): isteni adomány, kegyelem.
215. *gugás halál* (táj.): pestis.
217. *Auróra*: a hajnal.
221. *a' nagy víz*: a Balaton. (E részt vö. az első Lilla-dallal, ill. annak nyersfogalmazványából a 27–30. sorokkal.)
222. Utalás a költő nagy tervére, az *Árpádiászra*, amely azonban csak terv maradt, mindössze egy 51 soros rész készült el belőle, valamint a tervezetek.
- Bárdus* (rég.): költő.
224. *Eskuláp Attya*: Apollón; *Eskuláp* alatt ugyanis Aszklépiosz értendő, aki Apollón fia és a gyógyítás istene volt (vö. Pomey 265 – 267.).

225. az *idvesség*es Kígyó: a szövegösszefüggés szerint ez is Apollónra vonatkozna, de a kígyó Aszklepiosz megjelenési formája volt.
226. *Aonidák* (lat.): múzsák.
- 228—230. E kiadás csak terv maradt, lásd részletesebben, s a vonatkozó irodalomra nézve a [*Lilla első dala prózában*] jegyzetét.
231. *Fekete Hegyek*: Crna Gora.
- 233—238. Schraud orvosi tevékenységére nézve, különös tekintettel a pestisjárvány megfékezésében végzett munkájára lásd részletesebben Magyary-Kossa Gyula: *Magyar orvosi emlékek*. Bp., 1929. II. 175., IV. 158., 225. l.
241. *Faunusok* (lat.): a rétek kecskelábú, kecskeszarvú istenei.
242. *gőboly* (nép.): hízlalt ökör.
- 277—278. Ismeretes, hogy Kazinczy nyilvánosan, a MKur.-ban közölt vitacikkében támadta Csokonait a *babér* szó használata miatt (1802. márc. 19., 367.), merthogy az szerinte a konyhába és a patikába való, s a *borostyánt* ajánlotta helyette. Tudjuk, hogy személyesen is megbeszélték az ügyet (KazLev. IV. 217.), de a nézetkülönbség továbbra is megmaradt, olyannyira, hogy Csokonai szintén nyilvánosan akart válaszolni. Ez derül ki a jegyzetből is. Egyébként erre hivatkozva szokás emlegetni Csokonainak a babérról írott, s elveszett tanulmányát. A mű autográf kézírata (K₁) azonban arról tanúskodik, mint azt szövegkritikai jegyzetünkben részletesen leírtuk, hogy ilyen tanulmány nem volt, hanem egyszerűen egy másik munka, a *Clió* előszavát szándékozott e célra felhasználni a költő (a *Clió*ról részletesebben lásd *Bevezetés*ünket).

NÉVMUTATÓ

- Aesopus (Aiszóposz) 212
 Alexandra nádorispánné 462
 Altdorfer, Albrecht 346
 Anacreon (Anakreón) 370, 415
 Anonymus 223
 Antonioni, Annibale 233
 Ányos Pál 416
 Apelles 335
 Apuleius, Lucius 200, 227, 336, 414
 Aranka György 234, 235
 Arkhüasz 306
 Aszalay János 196, 374

 Bakonyi Ibolya 438
 Baksai Sarolta 204
 H. Balázs Éva 458
 Baldi, Bernardino 198, 199, 242,
 308—10
 Bán Imre 190, 204, 208, 396, 397,
 412, 415, 426
 Bárczi Ildikó 204
 Barcsa János 429
 Baróti Dezső 190, 193, 224, 230,
 355, 368, 369, 377, 378, 393—96,
 459
 Bartha Boldizsár 202
 Batta Bálint 363
 Batthyány József hercegprímás 419
 Béla király (Anonymus királya) 223
 Benda Kálmán 190
 Benda I. 370, 374, 375, 393, 419,
 461
 Benkő Loránd 402
 Bényei József 429
 Bernard, Pierre-Joseph (Gentil-
 Bernard) 331
 Berquin, Arnaud 199, 201, 336—
 38, 377, 394, 435
 Berzeviczy Gergely 458
 Bessenyei György 402
 Bessenyei Sándor 370
 Bethleni Dániel 238

 Bion (idillköltő) 201
 Biró Ferenc 204, 221, 352, 368, 370,
 438
 Bitskey István 204, 432
 Blumauer, Alois 227
 Boccaccio, Giovanni 336
 Boden 349, 376
 Bonefonius, Joannes (Bonnefons,
 Jean) 205, 349
 Borbély János 224, 226, 354
 Boros Dezső 444, 460
 Borzsák István 190, 204, 205, 208,
 210, 399, 401, 406, 408, 414, 416
 Budai Ézsaiás 190, 399, 400 405—
 407, 409—11, 429
 Bürger, Gottfried August 310, 348

 Caesar, Julius 206, 207, 253
 Catilina, Lucius Sergius 425
 Cato, Marcus Porcius 348
 Catullus, Gaius Valerius 233, 351,
 376
 Chappe, Claude 406
 Chaulieu, Guillaume Amfrye 327,
 328
 Cicero, Marcus Tullius 405, 425,
 427, 435
 Colombanius, Raphael 349
 Cook, James 407
 Czindery Pál 458

 Császáz Elemér 190, 220, 311, 376,
 393, 416
 Császári Lósy Pál 444
 Csáti Szabó György 225, 232
 Csokonai Józsefné 375, 379
 Csűry Bálint 414

 Dante, Alighieri 425
 Dávid király 443
 Dayka Gábor 348
 Descy Sámuel 406, 414

- Delille, Jacques 398
 Devecseri Gábor 222, 351
 Domby Márton 190, 224, 233, 234,
 311, 341, 363—68, 375, 420, 429
 Domokos Lajos 432
 Dorat, Claude Joseph 333, 334
 Dugonics András 223, 419
 Dusza Lajos 363
- Eckhardt Ferenc 225
 Écsy Ödön István 191, 196, 436—
 42
 Édes Gergely 197
 Egyey Tibor 373, 374
 Erasmus, Desiderius Rotterdamus
 200, 373, 374
 Ember Nándor 220
 Ercei Dániel 405, 410, 411
 Ercei Klára 399, 409, 411
 Erdődy Zsigmond 458
 Erdődy Zsigmondné Festetics
 Mária 197, 458
 Eschenburg, Johann Joachim 191
 Eustatius (Eusztathiosz) 349
- Faludi Ferenc 463, 470
 Farkas Lajos 402
 Fazekas Mihály 191, 221, 230, 311,
 461
 Fekete Csaba 204, 406, 409, 425,
 443
 I. Ferenc császár 242, 275, 276
 Ferenczi Zoltán 191, 311, 341, 376,
 418, 430, 447, 458
 Fest Sándor 462
 Festetics György 425, 445
 Földi János 232, 369, 370, 412
 Földi Jánosné Weszprémi Julianna
 300, 362, 364
 Földvári József 400
 Freyerus, Hieronymus 415
 Fried István 227, 314, 352
 Fulgentius, Fabius Planciades 414
 Fülöp Géza 419
 Fülöp, Orleáni, francia régens 457
- Gál László 196, 233, 292, 363, 365,
 418, 430, 444, 458, 459
 Gálos Rezső 350, 419
 Gentil-Bernard *ld.* Bernard, Pierre
 Joseph 331
 Gentsi István 443—445
- Gessner, Salomon 222, 226, 327,
 337, 338, 347, 370, 376, 377, 393,
 394, 416, 463, 470
 Gesztelyi Tamás 204
 Goldoni, Carlo 199, 201, 306—08
 Goráni I. Martinovics Ignác
 Gottlieb Antal 375
 Grasser, Rudolf 227
 Gresset, Jean Baptiste 337
 Guarini, Giambattista 195, 198, 201
 340, 342, 345, 346, 349, 353, 355—
 59, 376—78, 396, 397
 Gulyás József 191, 201, 306, 314,
 320, 338, 359, 360, 368, 371—73,
 424
- Hafiz (Samsz-ad-Din Muhammad)
 370, 378
 Haraszti Gyula 191, 368, 444, 470
 Halász Gábor 399, 404
 Halász Katalin 204
 Hannibál 369
 Harsányi István 191
 Herder, Johann Gottfried 196, 325,
 341, 351, 352, 377
 Hervey, James 227, 363, 371
 Hésziodosz 376
 Hoche, Louis Lazare 414
 Holbach, Paul-Henri 227
 Homérosz 231
 Horatius Quintus Flaccus 349, 412,
 415, 463
 Horváth Ádám, Pálóczi 422, 427
 Horváth János (1769—1835) 197
 Horváth János (1878—1961) 191,
 325, 339, 393, 470
 Hummel Dávid 196
 Hunyadi Ferenc 432
 Hyde, Thomas D. D. 354, 378
- Implom József 213
 Inre Sándor 237
 Instoris Gábor 419
- Jakab Elek 435, 436
 Jakab László 203
 Jancsó Elemér 234
 Jelenits István 418
 Johannes Secundus 205, 346, 349
 Jones, William 354, 378, 425
 Jouvancy, Joseph de 417
 József Attila 417

- II. József császár 199, 221, 226
 Juhász Géza 191, 195, 197, 200,
 202, 205, 212, 222, 224, 225, 308,
 311, 355, 360, 362, 364, 371—
 373, 393, 406, 419, 429, 430
 Julow Viktor 190, 191, 208, 221,
 222, 226, 230, 232, 372, 393, 398,
 401, 429
 Juvenalis, Decimus Junius 207
 Juventius l. Jouvancy, Joseph de

 Karácsonyi János 213
 Karasszon Dezső 409
 Kardos Albert 429
 Kármán József 350, 419
 Kastner Jenő 198, 234, 237, 276,
 290, 293, 301, 304, 337, 341, 346,
 355, 356, 364, 365, 376, 377, 394,
 396
 Kazinczy Ferenc 191, 196, 197, 202,
 222, 223, 226, 231, 234, 237, 301,
 310, 313, 327, 337, 341, 346, 351,
 360, 376, 400, 410, 446, 461, 470,
 472
 Keeskeméthy Csapó Dániel (Ke-
 lemfoldy) 211, 224, 308, 354,
 363, 375, 446
 Kéry László 191
 Kinizsi Pál 197
 Kis János 227
 Kisfaludy Sándor 377
 Klaniczay Tibor 369
 Kleist, Ewald Christian von 192,
 194, 198, 199, 310, 311, 351, 353,
 378, 446—48, 450, 451, 453, 456
 Klopstock, Friedrich Gottlieb 425
 Kókay György 192, 400, 401
 Kontz Imre 436—38
 Kosciuszko, Tadeus 401, 408
 Kotzebue, August Friedrich 401
 Kovács Zsuzsa 204, 307
 Kövy Sándor 310
 Kulinyi Nagy Benő 417
 Kultsár István 458, 461, 462

 Laczkó András 447
 La Fare, Charles Auguste, marquis
 de 328
 La Fontaine, Jean de 414
 Lainez, Alexandre 325, 326
 XIV. Lajos francia király 328

 Lakatos István 411, 414, 424, 426,
 446, 470
 La Tour, Charles-Antoine-Maxi-
 milien Baillet, comte de 407
 L'Attaignant, Gabriel-Charles de
 330
 Lengyel József 234, 409
 Lessing, Gotthold Ephraim 196,
 352, 371, 374
 Letourneur, Charles-Louis-Fran-
 çois-Honoré 371
 Le Tourneur, Pierre 371
 Lettner József 427
 Lévai Bálint lelkész 409
 Lévai Bálint diák 409
 Linné, Carl von 232, 468
 II. Lipót császár 213, 223
 Longosz 349, 376, 377
 Losonczy István 396
 Lowth, Robert 378
 Ludányi Mária 377

 Magyar-Kossa Gyula 471
 Maittaire, Michael 416
 Marczali Henrik 223
 Mária Terézia császárnő 223, 270—
 74
 Marino, Giambattista (Marini) 195,
 346, 365, 376, 377, 394, 396
 Markovics Mátyás 212
 Marot, Clement 324
 Martinkó András 407
 Martinovics Ignác (Goráni) 372
 Márton József 201, 308, 377, 446
 Mátyási József 342, 350, 412, 418,
 419
 Mélius Juhász Péter 412
 Menander (Menandrosz) 407
 Mészáros Ignác 407
 Mészöly Gedeon 223, 349
 Metastasio, Pietro Antonio Tra-
 passi 192, 195, 199, 202, 230,
 235—37, 239, 242, 244, 245, 246,
 248—50, 253, 254, 256, 258, 261,
 263, 265—67, 269—81, 283—90,
 300—305, 348—378, 394, 395,
 396, 446
 Meursius, Johannes 354
 Mezei Márta 190
 Moncrif, François-Auguste Paradis
 328

- Montesquieu, Charles de Secondat
201, 377, 395, 396
- Montjaucon, Don Bernard de 414
- Moschus (Moszkhosz) 201, 349
- Muraközi Gyula 426
- Nádor Jenő 225
- Nagy Sándor 233, 319, 355, 378,
429, 461
- Nagy Sámuel 429
- Nagy Sándor 193, 233, 429
- Nieupoort, Guiljelmus Henricus 407
- Offerhaus, Leonhard 405
- Oláh Gábor 193, 375, 376, 394, 396,
417, 428, 429, 431, 432
- Onody Péter 211, 308, 309
- Orbilius, Pupillus 349
- Ovidius Naso, Publius 227, 242,
292, 376, 463
- Pais Dezső 194
- Pál József 352
- Pálóczy Horváth Ádám I. Horváth
Ádám
- Panard, Charles François 330
- Páneczél Dániel 401, 402
- Pataj Sándor 416
- Péczeli József 212, 227, 363, 400
- Pelle Erzsébet 193, 398
- Petrarca, Francesco 365
- Petrik Ambrus 212
- Petronius, Arbiter 349
- Phaedrus 212, 233, 426
- Phavorius 349
- Platon (Platón) 405, 426, 427, 435
- Plutarkhosz 349, 426, 427
- Pomey, Franciscus 193, 231, 317—
19, 347, 348, 350, 351, 395—97,
405, 411, 413, 471, 472
- Pope, Alexander 202, 394, 397, 462,
464
- Pordány Gergely 196, 436—39, 441
- Pukánszky Kádár Jolán 190,
195, 207, 234, 306, 319, 355
- Puky István 193, 201, 211, 359,
360, 371—73
- Quintilianus, Marcus Fabius 222
- Raff, Georg Christian 417
- II. Rákóczi Ferenc 202
- Rákosné Ács Klára 393
- Regős Géza 197
- Révai Miklós 411
- Révész Ferenc 429
- Rhédey Lajos 365
- Rhédey Lajosné 400
- Riboutté, Charles-Henri 332
- Rosseau, Jean-Baptiste 410, 416
- Rousseau, Jean-Jacques 317, 319,
324, 378, 416, 423—25
- Saint Gelais, Melin de 325, 360
- Salamon király 231
- Sándor, Nagy, makedon uralkodó
206, 207, 335
- Sándor István 353
- Sarkadi Nagy Zsigmond 211, 214,
224, 354, 356, 363
- Sárközy István 447
- Sárközy Péter 204, 236, 237, 358
- Sárváry Pál 224, 354, 356, 363—65,
375, 379, 393
- Schedel Ferenc I. Toldy Ferenc
- Schedius Lajos 311, 433, 461
- Scheiber Sándor 353
- Schikaneder, Emanuel 336
- Schraud Ferenc 461, 471
- Schraud Ferencné Zeininger Anna
190, 460, 461
- Schroeder, Nicolas Guiljelmus 415
- Seneca, Lucius Annaeus 424
- Shakespeare, William 394
- Sinai Miklós 405
- Sinkó Ervin 193, 221, 222, 341,
393, 429
- Solt Andor 417
- Somosi Mihály 224, 354, 363
- Stoll Béla 193, 211, 354
- Szabó Károly 225
- Szabó Magda 429
- Szabó T. Áttila 412
- Szacsvay Sándor 400
- Szana Tamás 417, 458
- Szántó Dániel 211, 354
- Szander József 191, 193, 212, 221,
222, 226, 227, 230—32, 234, 235,
237, 245, 247, 249, 250, 254, 265—
67, 295, 301, 304, 308, 310, 319,
340—42, 346, 348, 352, 354, 363,
364, 369, 372, 375, 376, 378, 393,
394, 396, 399, 416, 417, 426, 427

- Széchényi Ferenc 400
 V. Szendrei Júlia 193, 221, 393
 Szepessy Tibor 206
 Szerdahely György Alajos 417
 Szigethy Gábor 190
 Szilágyi Ferenc 190, 193, 197, 198,
 200, 202, 204, 205, 211, 212, 221,
 223, 231, 233, 234, 280, 293, 301,
 307, 320, 331, 341, 355, 360, 363,
 369, 371, 372, 374, 375, 393, 394,
 398, 409, 410, 412, 425, 432, 436,
 444, 457, 458, 471
 Szilágyi Gábor 399, 426, 430, 432,
 433
 Szilágyi Sámuel 432
 Szokolay Dániel 458
 Szókratész 427
 Szuromi Lajos 204
 Szuvorov, Alekszander Vaszilje-
 vics 408
 Szűk Balázs 341
 Szvorényi Mihály 197

 Tápay-Szabó László 194, 417, 428,
 429, 435
 Tarnai Andor 191
 Tasso, Torquato 195, 342, 346, 353,
 376—78, 397
 Tassoni, Alessandro 346
 Techert József 224, 231, 232, 369
 Tegye Imre 204—206, 209, 210,
 412, 426, 435, 446
 Tessedik Sámuel 224, 225, 229, 230,
 232
 Thalész 406
 Themisztoklész 206, 207
 Theokritosz 462
 Timon (athéni) 426
 Toldi József 225
 Toldy (Schedel) Ferenc 194, 197,
 212, 224, 233, 240, 245, 264, 265,
 270, 308, 310, 341, 354, 360, 363,
 364, 370, 429, 446, 458, 460
 Toóth István 430
 Tóth Lajos 225, 226
 Trattner Mátvás 416 350

 Váczy János 192
 Vajda Júlia 362
 Vargha Balázs 190, 192—94, 202,
 208, 221—24, 339, 341, 346,
 353—55, 364, 369, 375, 393, 399,
 402, 405, 413, 417, 428—30, 432,
 433, 445, 447, 458, 459, 461
 Varjas János 410
 Varro, Marcus Terentius 415
 Veres Péter 223
 Vergilius, Maro Publius 249, 265,
 349, 375, 411, 414, 424, 444, 446,
 462, 462, 463, 470, 471
 Verres 425
 Virág Benedek 461
 Voigt Vilmos 220
 Voltaire 324, 432
 Voss, Johann Heinrich 227
 Vörös Imre 212, 374

 Waldapfel József 194, 221, 372,
 393, 398, 402, 429, 470
 Wartensleben gróf 409
 Watteau, Antoine 318
 Wéber Antal 190
 Wieland, Christoph Martin 199,
 202, 311, 313, 314, 317, 326, 378,
 455, 456

 Zambra Alajos 236
 Zeininger Anna l. Schraudné
 Zeininger Antal 461
 Zilahi Sámuel 211, 354
 Zrínyi Miklós (1620—1664) 463,
 470

 Zsoldos Jenő 194, 358, 369, 424

TARTALOM

SZÉPPRÓZAI MŰVEK

1. [Vizsgai oráció]	7	205
2. Antiqua Geographia	9	207
3. A' Bagoly, és a' Kótsag	11	211
4. A' Pillangó és a' Méh	16	224
5. A' Tántz	22	233
6. A' Tziklops	24	240
7. A' Tavasz. Canzonetta	26	244
8. A' Nyár. Canzonetta	27	248
9. A' Szabadság. Nitzéhez egy Kántzonetta	29	254
10. Palinódia. Nitzéhez egy Canzonetta	30	259
11. Metasztázio' Sonettje	32	264
12. A' Ditsőség' Triumfja. Első Kántáta	32	265
13. II. Kántáta. Mária Terésia' Neve Napjára	34	270
14. III. Kántáta. Mária Terésia' Születése' Napjára	35	272
15. IV. Kántáta. I. Ferentz Tsászár Születése' Napjára	36	275
16. A' Mentség. V. Kántáta	36	276
17. A' Tanáts. VI. Kántáta	37	278
18. A' Zivatar. VII. Kántáta	38	281
19. A' Szerelemfélétség. VIII. Kántáta	39	283
20. Az Akadály. IX. Kántáta	40	285
21. A' Halászat. X. Kántáta	41	287
22. A' Tavasz. XI. Kántáta	42	289
23. Az Álom. XII. Kántáta	43	292
24. A' Név. XIII. Kántáta	44	294
25. A' Visszatérés. XIV. Kántáta	45	296
26. Az első Szerelem. XV. Kántáta	46	299
27. A' félénk Szerelem. XVI. Kántáta	46	301
28. A' Szerelmek' Fészke. XVII. Kántáta	47	303
29. A' Hazug Epitaphiuma	48	306
30. Fillis Monumentuma	49	307
31. A' Figefa és Mondolafa	49	308
32. Sztizília és Neptún	49	309
33. A' Kellemek	50	310

34. [Francia versek prózafordításai]	53	319
35. [Prózafordítás töredéke Berquin VIII. idilljéből]	59	336
36. [Vázlatfüzet A' Tsókokhoz]	59	339
37. Melyik a' legjobb Csók?	67	354
38. Melitesz Rozáliához [I.]	69	359
39. Melitesz Rozáliához [II.]	70	362
40. A' Szeretet	72	363
41. A' számár és a' szarvas	76	370
42. A' Tsókok	88	375
43. D[ebreceni] Magyar Psyche	117	398
44. [Búcsúbeszéde a debreceni kollégiumi ifjúsághoz]	142	417
45. [Emlékezetnek okáért]	148	428
46. [Kollégiumi beszédtöredék]	151	432
47. [Önvallomás-töredék]	152	435
48. Közönséges Tanítás	153	436
49. [Búcsúbeszéde csurgói tanítványaihoz]	159	443
50. Ánglus andalgás	161	446
51. A' szerelmesnek gyötrelmeiről	163	450
52. A' bújálkodás	164	453
53. [A Lilla első dala prózában]	168	457
54. A maryllis	170	460

FÜGGELÉK

Kinizsi Pál Hamvai [Csokonai átírata Horváth János költemé- nyéről]	180
Vitéz Kinisy Pálnak Hamvai [Horváth János költeménye]	181

JEGYZETEK

Rövidítésjegyzék	190
Bevezetés	195
A szépprózai művek köre	195
A szépprózai művek tárgykörei és időrendje	198
Lappangó és tervezett szépprózai művek	200
Kiadásunkról	203
Jegyzetek a szépprózai művekhez	205

NÉVMUTATÓ

508410

CSOKONAI
VITÉZ
MIHÁLY

összes művei

Budapesti
Művelődési

